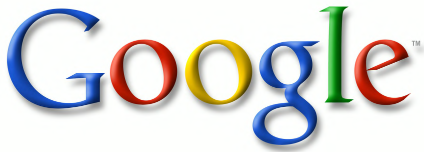
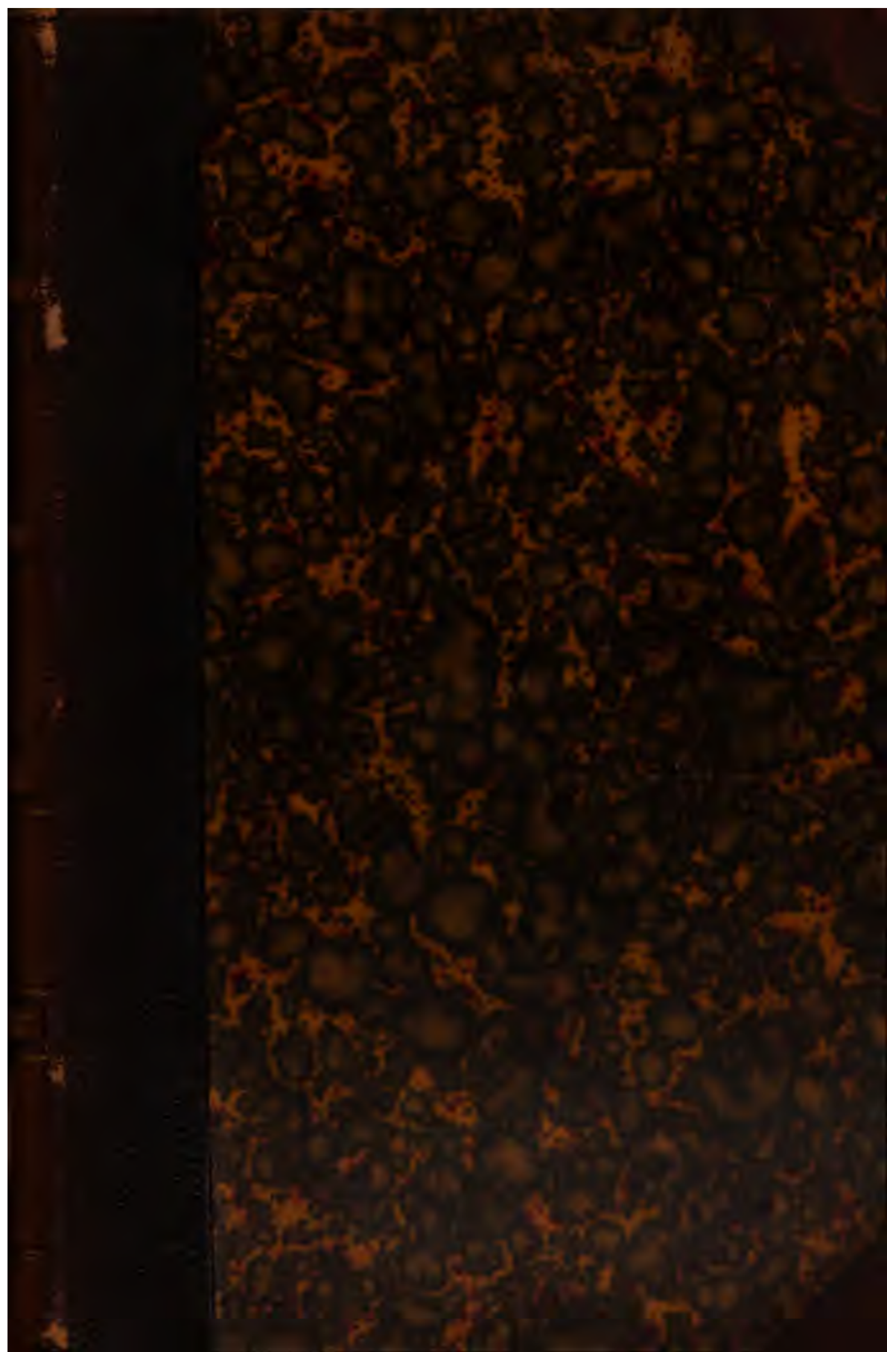




יהוה

INSTITVTIO THEOLOGICA

ANDOVER FVNDATA MDCCCVII.



ΑΚΡΟΓΩΝΙ… …ΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM LIBRI

QUI SUPERSUNT.

RECENSUIT NOTISQUE SELECTIS INSTRUXIT

V. GARDTHAUSEN.

VOLUMEN PRIUS.



LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXIIII.

Rec'd Aug. 28, 1879.

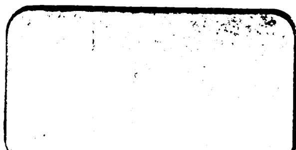
LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI

ALFREDO DE GVTSCHMID

SACRVM.

יהוה


INSTITVTIO THEOLOGICA
ANDOVER FVNDATA MDCCCVII
Ps. CXIX 169.
כדברך הבינני
JOH. XVII. 17.
ὁ λογος ὁ σος αληθεια εστι
ΑΚΡΟΓΩΝΙ
ΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ



elicitur ex libro XVIII. Postea Ursicino iussu Imperatoris Mediolanum accito, Marcellinus quoque noster una cum eo in Italiam venit, Consulatu Constantii septimo et Constantii Galli tertio, qui annus erat 354. Natalis Dominici. Anno autem sequenti cum idem Ursicinus ad opprimendam Silvani tyrannidem a Constantio mitteretur in Gallias, Ammianum Marcellinum una cum aliis spectatae industriae Protectoribus secum duxit. Extincto breui Silvano, Ursicinus aliquandiu detentus est in Galliis: tandemque a Constantio Sirmium evocatus, paulo post reddita Magisterii dignitate in Orientem remissus est, iuncto ut antea Marcellino. Ibi quae Marcellinus noster gesserit, quibus in praeliis obsidionibusque versatus sit, quas legationes obierit, satius ac iucundius fuerit ex ipsius narratione quam nostris verbis discere. Post obitum Constantii Iulianus rerum potitus, ingenti apparatu bellum intulit Persis. Cui expeditioni se interfuisse Marcellinus noster affirmat. Valentiniano deinde et Valente regnantibus quid egerit, aut ad quam dignitatem promotus fuerit, quoniam ipse tacuit, obscurum est. Videtur tamen, si coniicere licet, tum relicta militia ad otium se contulisse. Certe Valentis temporibus quin Antiochiae (quam eius patriam fuisse dixi) commoratus sit, dubitari non potest. Nam in libro XXIX c. 1. ubi coniurationem illam Theodori commemorat, quae Antiochiae patefacta simul et vindicata est, his verbis utitur: Et quoniam addici post cruciabiles poenas vidimus multos, summatim (quia nos penitissima gestorum memoria fugit) quae recolere possumus expeditius absolvemus. Quibus accedunt ea quae infra dicit in eodem libro, et in libro XXX. Gratiano demum ac Valentiniano Iuniore et Theodosio simul imperantibus, Marcellinus Oriente relicto Romam migravit: quam ob causam, et utrum a Principe illuc evocatus, incertum est. Ceterum magnitudine et copiis urbis in qua domicilium constituerat,

non ad luxum ac desidiam abusus est, ut plerique tum facere solebant: sed optimarum artium studiis et auctorum maxime Latinorum lectioni vacans, in clarissimi et doctissimi cuiusque amicitia consenuit. Testes sunt unus et triginta Historiarum libri, quibus res Romanas ab exordio Nervae ad Valentis obitum comprehenderat. Quos quidem libros Romae ab eo scriptos fuisse multa argumenta demonstrant. Primo enim censurae illae sane graves, quibus in vitia Nobilitatis simul ac plebis Romanae invehitur, non modo in libro XIV. c. 6. sed etiam in XXVIII. c. 1. et alibi, non ab alio quam ab urbis Romae inquilino proficisci potuerunt. Cur enim unius populi Rom. delicta tam accurate retulit? An solus eo tempore populus Rom. vitiis scatebat? Nonne eadem Constantinopoli etiam agebantur? Sed nimirum qui Romae residebat et Romanis historias suas recitabat, huius modi obiurgationibus admonere cives Romanos, et ad meliorem frugem revocare cupiebat. Praeterea idem ostendit reprehensio Senatoris cuiusdam Rom. quae legitur in principio libri XXVI. Sed in exordio ipso libri XXVIII. longe clarius id ipsum significat Marcellinus. Ait enim timuisse se, si calamitates urbis Romae accuratius commemoraret, ne idem sibi accideret quod olim Phrynicho: qui cum expugnationem Mileti (quae Colonia Atheniensium erat) argumentum sumpsisset tragoediae, suffragiis populi Atheniensis graviter multatus fuisse dicitur. Denique in libro XXX. c. 4. de Advocatorum professione locuturus, se in Occidente fuisse, cum ea scriberet, testatur his verbis: Ergo absolutis super eius indignitate paucis, quam in illis (Orientalibus scilicet) partibus agens expertus sum, ad coeptorum cursum regrediar. Quod si quis fortasse his argumentis non satis convictus est, Libanii certe Antiocheni testimonio idem non derogabit. Hic in epistola ad Marcellinum nostrum, eum Romae vixisse, et historias suas magno cum plausu et favore populi Ro-

mani recitasse docet. Sed quoniam haec epistola et laudes Marcellini nostri, et alia quaedam de ipso necessaria scitu continet, operae pretium duxi, eam hic integram ex codice Bibliothecae Regiae apponere [Nr. 983]:

ΛΙΒΑΝΙΟΣ ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΩ.

Καὶ σὲ ζηλῶ τοῦ Ῥώμην ἔχειν, κἀκείνην τοῦ σε. σὺ μὲν γὰρ ἔχεις ᾧ τῶν ἐν γῇ παραπλήσιον οὐδέν. ἡ δὲ τῶν ἑαυτῆς πολιτῶν, οἷς πρόγονοι δαίμονες, οὐχ ὕστερον. ἦν μὲν οὖν δή σοι μέγα, καὶ τὸ μετὰ σιγῆς ἐν τῇ τοιαύτῃ διάγειν, καὶ τὸ λόγους ὑπ' ἄλλων λεγομένους δέχεσθαι. πολλοὺς δὲ ἡ Ῥώμη τρέφει ῥήτορας πατράσιν ἀκολουθοῦντας. νῦν δ' ὡς ἔστιν ἀκούειν τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων, αὐτὸς ἡμῖν ἐν ἐπιδείξεσι ταῖς μὲν γέγονας, ταῖς δὲ ἔσῃ, τῆς συγγραφῆς εἰς πολλὰ τετμημένης, καὶ τοῦ φανέντος ἐπαινεθέντος μέρος ἕτερον εἰςκαλοῦντος. ἀκούω δὲ τὴν Ῥώμην αὐτὴν στεφανοῦν σοι τὸν πόνον, καὶ κεῖσθαι ψῆφον αὐτῇ τῶν μὲν σε κεκρατηκέναι, τῶν δὲ οὐχ ἡττῆσθαι. ταυτὶ δὲ οὐ τὸν συγγραφέα κοσμεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ὧν ἐστὶν ὁ συγγραφεύς. μὴ δὴ παύσῃ τοιαῦτα συντιθεὶς, καὶ κομίζων ἐκεῖθεν εἰς συλλόγους, μηδὲ κάμῃς θαυμαζόμενος. ἀλλ' αὐτός τε γίγνου λαμπρότερος, καὶ ἡμῖν τοῦτο δίδου. τοιοῦτον γὰρ πολίτης εὐδοκιμῶν κοσμεῖ τοῖς αὑτοῦ τὴν πόλιν τὴν ἑαυτοῦ. σὺ μὲν οὖν ἐν τοιούτοις εἴης. ἡμῖν δ' ἐν πένθει κειμένοις εἰ μή τις θεῶν ἀμύνοιε, οὐκ ἔσθ' ὅπως οἴσομεν. ὃς γὰρ δὴ μόνος ἦν ἡμῖν οὐ κακὸς ἐκ μητρὸς ἀγαθῆς, εἰ μὴ καὶ ἐλευθέρας, οἴχεται καὶ τέθαπται λύπῃ τελευτήσας, etc. — —

Haec insignis epistola non hoc tantum quod intendimus probat; sed praeterea docet Ammianum Marcellinum, quod in principio dixeram, domo Antiochensem fuisse. Est certe Marcellinus in laudem Antiochiae propensior, nec fere umquam de ea civitate nisi adiuncto elogio loquitur. Hinc etiam est, quod Antiochenses male acceptos proscriptosque a Iuliano in eo volumine, quod *Μισοπώγωνα* appellauit, ipse

utpote cives benivole excusat. Sic enim ait in libro XXII. sub finem: Quo circa in eos deinceps saeuiens, ut obtrectatores et contumaces, volumen composuit inuectiuum, quod Antiochense uel Misopogonem appellauit, probra ciuitatis infensa mente dinumerans, addensque veritati complura. Ceterum cum post obitum Valentis Marcellinum in urbem uenisse, ibique historias composuisse docuerim: tempus ipsum, quo hae historiae scriptae sunt, satis demonstratum puto. Quamquam tantum tamque arduum opus non uno die, aut anno detextum est; sed per partes subinde ab auctore publicatum: quod etiam in epistola supra allata testatur Libanius. Et librum quidem XXVII. post necem Gratiani, et tyrannide Maximi iam profligata scriptum fuisse patet ex libro ipso XXVII. quod etiam ex prooemio libri XXVIIII. colligi potest, ubi ait Tamen praesentis temporis modestia confisus, etc. Praeterea in libro XXVI. Neotherium Consulem memorat. Fuit autem Neotherius Consul anno Domini 390*). At in libro XXII de Serapeo**) ut adhuc stante loquitur: quod Theodosii Imp. edicto destructum est Consulatu Timasii et Promoti, id est anno ante Consulatum Neotherii, ut scribit Marcellinus in Chronico. Quamquam Tatiano et Symmacho Coss. anno Dom. 391 id accidisse indicat Theodosii ipsius edictum in codice Theodos. de Paganis. Quanti porro faciendum sit hoc Historiarum opus Marcellini nostri ex allato Libanii testimonio perspici potest. Mihi quidem Marcellinus summis quibusque Historiae scriptoribus comparandus videtur. Nam cum duo maxime in historico spectanda sint, res et verba: elocutio quidem haud quaquam rerum gestarum scriptori negligenda est: rerum

*) [cf. Sievers, Leben des Libanius p. 272]
**) [cf. Gardthausen, Die Geograph. Quell. Ammians p. 31]

tamen prima ac potissima cura esse debet. Et Marcellinus quidem tum argumento operis, tum delectu ac dispositione, tum iudicio ac fide nemini cedit: in praeliorum vero obsidionumque narrationibus multos longo intervallo superat. Verba autem ipsa sunt ea quidem Latina fere omnia; sed constructio et collocatio verborum est, ut ita dicam, fere militaris. Nolim tamen omnino negare, in his historiis Marcellini quaedam occurrere reprehendenda. Nam et interdum verbosior est, quam par sit, et doctrinae famam nimis affectat: quod vitium est plerumque eorum, qui provecta iam aetate ad studia se contulerunt. Hinc excessus illi intempestiui atque pueriles de terrae motuum causis, de Cometis, de Iride. Praeterea numerum et tonum historicum raro servat: sed fere cothurnatus incedit, cum historico conveniat tracta et leniter fluens oratio, quam *εἰρομένην λέξιν* Aristoteles appellat. Sed haec fortasse excusari poterunt, si meminerimus quod in dicta epistola testatur Libanius, historias a Marcellino nostro *πρὸς ἐπίδειξιν*, id est ad ostentationem esse compositas. Proinde mirum videri non debet, scenae aliquid ac plausui ab eo datum fuisse. Adde quod haec vitia reliquis operis virtutibus ac dotibus facile obscurantur. Denique, ut paucis absolvam, cum ad rerum civilium, tum ad Ecclesiasticae historiae cognitionem hic scriptor non modo utilis est, sed etiam necessarius. Etsi enim Deorum cultui mancipatus fuit, quod certe negari non potest, ea tamen fide, sinceritate, modestia de Christianorum rebus loquitur, ut nisi ex plurimis locis toto opere sparsis constaret, eum cultorem numinum fuisse, Christianus non immerito posset videri. Mitto quod antiquitates et origines tum maiorum nostrorum, puta Francorum, tum Alamannorum et Burgundiorum aliarumque gentium non aliunde, quam ex Marcellini historiis peti possunt. Atque utinam tredecim quoque priores libri superessent, quibus res gestas Augustorum ab exordio Caesaris Nervae ad

Constantii tempora pertexuerat. Etsi enim priorum principum gesta succinctius memoraverat, ut ex eo apparet, quod XXX prope Imperatorum historiam tredecim libris erat complexus: non tamen dubitandum est, quin plurima scitu digna iis voluminibus continerentur. Sed praeterquam, quod libri illi vetustatis iniuria perierunt, octodecim reliqui, tamquam ex naufragio quodam ita laceri mutilique ad nos pervenerunt, ut vel una haec ratio multos ab eorum lectione deterruerit. — —

Hactenus uir doctissimus; cuius uerbis pauca addam de codicum indole et auctoritate, quae in Fleckeiseni annalibus phil. (a. 1871 p. 829—54) copiosius a me explicata sunt.

Omnium librorum facile principem et longe praestantissimum habemus c. Vaticanum *(V)*, qui hodie numero insignitur 1873 (saec. VIIII. fol. 208. uers. 28). Hoc codice optimae notae continentur Ammiani Marcellini libri omnes qui quidem nunc exstant. Cum enim priores tredecim intercidissent — id quod fortasse iam Prisciani*) aetate factum est — soli nobis seruati sunt libri XIIII—XXXI. Hos igitur solos praebet, nec tamen eos incolumes; iniuria enim temporum accidit, ut sub finem unum desit inter folia 200 et 201 h. e. p a u l a t i m c o n l i g e n s s u o s (31, 8, 5) — i n c r e d i b i l e d i c t u e s t (31, 10, 18). Quod folium sero demum periisse hac ex re apparet, quod nullum est apographum codicis Vaticani saeculi decimi quinti uel sexti in quo eadem hiet lacuna. Praeter hanc aliae quoque multae inueniuntur lacunae consulto relictae, quae intermisso certo quodam spatio redeunt; neque id facile explicaueris, nisi laesas fuisse statueris c. archetypi paginas.

---

*) cf. ann. Fleck. a. 1871 p. 846 n. 12.

Magnitudinem lineae aestimare possumus minoribus codicis Vaticani lacunis, quae saepius repetuntur atque supplementis, quae ex codice Hersfeldensi addidit Gelenius; rationibusque factis inuenimus lineam archetypi quadraginta circiter complecti litteras*). Quae uero sit magnitudo quaternionis hinc facile perspicitur, quod in nostris codicibus 29, 3, 5—29, 5,40 false conlocata leguntur post 29, 1, 17. Cuius quaternionis folia non modo transposita sed singula quoque laesa fuisse certis uestigiis monstrasse mihi uideor (l. l. p. 844.). Adde, quod e codicis Vaticani corruptelis semper iisdem facile cognoscitur librum illum ad cuius fidem exaratus est scriptum fuisse litteris quae dicuntur minusculis, cuius rei pauca sufficit attulisse exempla:

a	u			
cc	ci	17, 13, 32	integra	integrū *V*
		22, 16, 16	sciscitator	sciscitutor *V*
		23, 5, 11	calcabantur	calcabuntur *V*
		23, 6, 75	promiscue	promiscae *V*
		29, 1, 26	retinentium	retinentiam *V*
		29, 1, 44	iucundae	iucandae *V*
		29, 3, 2	mutaretur	mataretur *V*[1]
		29, 5, 29	ueritas	ueritus *V*
		29, 6, 2	stadio	studio *V*
cc	ti	27, 9, 10	maeniana	menianti *V*
		28, 3, 2	uariis	tiariis *V*
cc	ic	28, 3, 5	inlecebras	inlecebricas
α	x	15, 1, 1	perplexe	perpleae *V*
		26, 8, 1	permeatoque	permixtoque *V*
		28, 6, 1	textus	teatus *V*
		29, 5, 50	extremam	atremam *V*
b	li	17, 3, 1	dubia	duliia *V*
		20, 11, 12	consurgebant	consurgeliant *V*

*) cf. ann. Fleck. 1871 p. 840—42.

	20, 11, 14	contemnebant	contemnliant *V*
	20, 11, 19	inplicabatur	inplicaliatur *V*[1]
	20, 11, 25	imbribus	inlibribus *V*
	23, 5, 10	comitabantur	comitaliantur *V*
	27, 6, 6	auspicibus	auspicilius *V*
	15, 3, 5	uagatur	li agatur *V* (li = b = u)
	15, 8, 17	octauum	octalium *V*
	29, 1, 37	uidisset	li idisset *V*
bl	22, 8, 14	Lycus	bycus *V*
	29, 3, 9	debetur	deletur *V*
c e	17, 8, 2	bucelatum	bucclatum *V*
	23, 6, 36	Cambyses	eambises *V*[1]
	27, 8, 2	eadem	cadem *V*
	29, 2, 14	inconsolabili	in eo solabili *V*
c s	17, 13, 31	quaesiuimus	quaeciuimus *V*
	27, 4, 17	infestos	infectos *V*
	28, 3, 6	spara	sparca *V*
	29, 1, 34	Eucaerius	euserius *V*
	29, 2, 3	promiscue	promissae *V*
	29, 2, 4	Siculi	cıculi *V*
	29, 2, 23	insontium	incontium *V*
	29, 3, 3	canem	sanum *V*
	29, 4, 2	tacite	tas he *V* (h = it)
	30, 6, 4	subito	cubito *V*
c ꞇ	18, 1, 4	ecquis	etquis *V*
	27, 7, 6	parcius	partius *V*
	28, 4, 22	tondendas	condendas *V*
	29, 5, 2	concinentibus	continentibus *V*
b b	19, 8, 1	habiturus	babiturus *V*
	20, 9, 1	bosporum	hosporum *V*
	29, 5, 52	praebendam	praehendam *V*
h n	29, 1, 3	habilem	nabilem *V*
ɩ ſ	14, 11, 15	peruigili	perusgili *V*
	23, 1, 4	ad se	adiem *V*
	28, 1, 19	minus	minui *V*
	29, 1, 33	iudicum	sudicum *V*[1]
	29, 5, 8	scelestum	icelestum *V*

lt h	21, 7, 4	italia	haliae *V*
	24, 7, 3	citato	chato *V*
	28, 1, 33	recitatio	rech[r]atis *V*
	29, 4, 2	tacite	tashe *V*
	30, 1, 7	ita	ha *V*
	(15, 8, 2	ita	has ita *VP*)
	23, 6, 85	coitum	cohum *V*
cl d	16, 12, 35	chnodomarius	dinodomarius *V*
il d	24, 8, 12	rotunditati	rotum litati *V*
tl d	17, 7, 13	atlantico	adantico *V*
	30, 4, 19	cluentiane	cluendane *V*
	20, 11, 4	faenichiae	fenidlae *VP*
cl d	27, 11, 1	claritudine	dantudine *V*[1]
	28, 5, 12	clari	dari *V*
	29, 2, 11	claros	daros *V*
	30, 5, 8	Iphiclem	ifidem *V*
	30, 7, 7	clam	dam *V*
	31, 13, 1	clades	dates *V*
	(15, 4, 4	elementum	dementum *V*)
m nt	17, 1, 13	docuerim	docuerint *V*
	17, 7, 3	secuti	secum *V*
	18, 5, 7	rem	rent *V*
	27, 8, 6	nauigantium	nauigantuiti *V*
	27, 8, 8	speciem	specient *V*
	28, 6, 3	prouinciam	prouinciatu *V*
	29, 1, 39	dominam	domina ut *V*
	29, 3, 9	cadauerum	cadauerunt *V*
	29, 6, 12	uertimur	uertuntur *V*
	30, 1, 10	flumine	fluiti ne *V*
o a	20, 7, 12	obiectauere	abiectauere *V*
	23, 6, 40	abolito	obolito *V*
	27, 8, 7	adortus	odortus *V*
	29, 1, 31	oraculis	araculis *V*
	29, 1, 44	brittaniarum	brittanniorum *V*
	29, 5, 13	condi	candi *V*
	29, 5, 15	iumenta	iumento *V*

o e	27, 5, 1	consopito	consepito V^1
	27, 5, 6	metu	motu *V*
	27, 6, 5	ascendit	e se condit *V*
	27, 6, 9	mores	meres *V*
	28, 1, 3	rogum	regum V^1
	28, 4, 1	negotiis	negetiis *V*
	28, 4, 7	originum	eriginum *V*
	28, 4, 15	morituro	merituro *V*
	29, 1, 7	occulteque	occultoque *V*
	29, 2, 11	honorabiliter	honerabiliter *V*
p f			
p ꝼ	26, 8, 3	patefactis	factefactis *V*
	29, 3, 9	ferarum	perarum *V*
p s			
p ꞅ	14, 11, 11	serius	perius *V*
	29, 2, 7	sollicitius	pollicitus *V*
r n			
ꞃ n	28, 5, 12	re	ne *V*
	29, 1, 23	intenduntur	interduntur *V*
	29, 1, 31	praescitionum	praescitiorum *V*
	29, 2, 9	regiorum	regionum *V*
r p			
ꞃ p	15, 2, 2	patebant	ratebant *V*
	15, 5, 30	s rei	spei *V*
	16, 10, 3	pro re	rrore *V*
	23, 4, 13	rotis	potis *V*
	23, 6, 57	Zariaspes	Zarias res *V*
	29, 1, 42	supra	surra *V*
s r			
ꞅ ꞃ	18, 3, 7	sapiens	rapiens *V*
	23, 3, 2	ritu	situ *V*
	23, 4, 6	supinum	rupinum *V*
	23, 6, 40	Choaspes	cohasper *V*
	24, 1, 13	astus	astur *V*
	27, 7, 7	agitur	agetus *V*
	29, 1, 6	se	re *V*
	29, 1, 34	se	re *V*

ct st rt			
ct ſt ꞃt	17, 5, 1	icto *GA*	isto *VP*
	23, 5, 8	spe status	spectatos *V*
	26, 7, 2	praefectus	praefestus *V*
	27, 4, 14	infectos	infestos *V*
	23, 6, 64	ubertate	ubectate *V*[1]
	31, 7, 5	ubertate	ubestate *V*
	26, 2, 7	verticem	uesticem *V*
cı cl	14, 11, 15	uidendi	didendi *V*
	23, 6, 36	docentes *G*	uocentes *V*
	28, 4, 34	nidoris	niuoris *V*
	29, 5, 18	uidisset	uiuisset *V*
cl cı	30, 1, 13	cliuum *G*	uiuum *VA*
cı cı	25, 2, 2	contubernia	contuicernia *V*(ic=u=b)
	28, 3, 6	artaci	artau *V*
	28, 6, 3	ocio	ouo *V*
	31, 16, 8	uexillo	ciexillo *V*
y r			
Y ꞅ	23, 6, 59	Cyreschata	crescata *V*
	26, 8, 4	ancyram	ancrram *V*

Ex huiusmodi archetypo transscriptus est satis diligenter*) a scriptore quodam, qui non nimia linguae latinae scientia imbutus saepe uerba falso distingueret. Quae prior manus uel de industria uel per neglegentiam omiserat, eodem fere tempore eodemque codice adhibito aut prorsus simillimo, a manu posteriore suppleta sunt non solum in ipso contextu, sed etiam in margine plerumque inferiore. Utraque manus his

---

*) Neglegentia saepius omittuntur duae litterae: 29, 1, 5 p[ot]estatis § 9 p[ra]efectis § 13 qu[oni]am § 33 fla[gi]tantes § 42 philo[so]phus § 44 f[il]io. 29, 2, 3 ges[ta]toriis § 5 gener[e n]atus § 6 ex[ci]tabat § 8 praemonebat[ur] § 11 iacta[ta] § 13 frat(e)r[es] § 15 [et] pedibus. § 22 Fest[in]us. § 23 Maxim[in]um. ri[gi]dis § 24 nota [ac] § 28 septemqu[e u]o[c]ales. 29, 3, 9 a[ni]mus 29, 4, 2 [in]ter. [op]periens § 7 uerita[te] 29, 5, 2 naua[ba]tur § 6 inciuili[ta]tis § 19 c[re]u(=b)ru § 23 ue[ro] prolaps[os] §. 44 ded[id]erat 29, 6, 10 m[ur]orum § 13 ruenti[bu]s § 16 temp[ta]tos illyri[ci].

fere utebatur scripturae compendiis: nc̄=nunc, n̄=non, tc̄=tunc, t̄=ter, t'=tur, ꝓ=pro, p̄=prae, ꝑ=per, ɔ=con, ɜ=eius, p̄=publica, k=autem, ee̅=esse, eet̅=esset, qm̅=quoniam e. q. s. s. Constat inter uiros doctos hunc codicem antea bibliothecae fuisse Fuldensis; etenim hodie quoque legimus, in folio 208[b]:

Mo . . . . iste
Monasterii
Monasterii ful . . . densis
est liber . . . . densis
densis

et similia in fol. 41[b] et 42[a] et in fol. 78[a] a furtibus ut cauerent monachi scripserunt suspiciosi. At spes fefellit. Poggio*) enim codicem illum in lucem prolatum quacunque ratione contigit, ut in Italiam secum asportaret, quam rem ipse narrauit: (A. Mai spicileg. Rom. X p. 311) „Ammianum Marcellinnm ego latinis litteris restitui, cum eum eruissem ex bibliothecis ne dicam ergastulis Germanorum. cardinalis de Columna habet eum codicem quem portavi, litteris antiquis, sed ita mendosum ut nil corruptius esse possit.“

Quem codicem Itali cum suis h. e. classis mutilae codicibus et contulerunt multaque ex iis enotauerunt, quae hodie suprascripta legimus, et saepius descripserunt; apographa**) illa haec sunt: c. Nicolai Nicoli bibliothecae Florentinae V 43, c. Bessarionis h. e. c. Marcianus Venetus n. 388, c. Urbinas 416, c. Vaticanus 3341, c. Vaticanus 1874, c. Malatestianus plut. XIV 4, c. Boxhornianus.

*) cf. Kiessling in ann. Fleck. 1871. p. 481.
**) cf. ann. Fleck. 1871. p. 849—52.

De codicibus, qui Parisiis adseruantur, uideas quae scripsit W. Cart *(Revue critique* 1870 p. 118). Laudantur praeterea codices gallici: c. Regius, c. Valentinus, c. Colbertinus, c. Tolosanus, c. Fauchetianus, quos mihi ut inspicerem non licuit; et si licuisset nullius erat momenti ad textum constituendum, cum omnium prauissime sint interpolati, id quod aperto testimonio demonstratur iis, quae adferunt in notis Valesii, quamquam ab utroque laudibus extolluntur, et ante alios codex Regius „optimus ille certe et a docta manu scriptus."

Praeter c. Vaticano-Fuldensem eosque libros, qui ex eo deriuati sunt, alia quoque extat classis codicum mutilorum, qui libris ultimis XXVII—XXXI omnino carent h. e. codex Reginae Christinae, qui nunc in bibliotheca Vaticana numero notatur 1994, atque hoc multo praestantior codex Petrinus *(P)* in tabulario basilicae Vaticanae Sancti Petri *(E* 27. c. membr. in 4⁰ saec. XIIII fol. 201. uers. 28) Cuius codicis adhibendi etsi summa cum liberalitate potestatem mihi faceret u. cl. Angelini huic tabulario praepositus, tamen, qui bibliothecarii uice fungebatur, spem fefellit hinc inde conceptam, ita ut non totum codicem exscribere, sed uarias tantum lectiones editionis principis cum codice Petrino conferre mihi permitteret. Vix opus est monere c. Petrinum Vaticano facile superari, cum aetate tum auctoritate; sed illum ex hoc transscriptum esse negauerim. Neque enim solus c. Petrinus verum etiam archetypus huius classis scripti sunt eo tempore quo c. Vaticano-Fuldensis latuit in „siluis Germaniae". Accedit quod in *P* uerba multo rectius distinguuntur quam in *V* neque errata offenduntur ea, quae librarii neglegentia inrepserunt in c. Vaticano-Fuldensem; cuius rei haec sint exempla: 18, 4, 7 legimus in *P*: apud Samosatam Comageni quondam regni clarissimi sedem cum pro Comageni, lectionem exhibeat mageni c. Vaticanus. Quae uerba qui codicum ope

destitutus suo ipsius ingenio fretus sanaturus erat, is non dubium est, quin scripturus fuerit: Samosatam magni quondam regni clarissimam sedem. Quis tandem medii aeui monachorum tanta tamque recondita instructus erat doctrina, ut mera coniectura hoc adsequeretur, quod in dubium uocari nequit? 22, 3, 6 ex praefecto praetorio *P* ex praefectorio *V*. 15, 5, 4 praefecto praetorio *P* praefecto praefectorio *V*. 22, 4, 2 probitate *P* probate *V*. 22, 4, 5 sollicitior *P* sollicior *V*. 22, 12, 8 Castalii *GAP* castralii *V*. 25, 2, 2 contubernia *P* contuicernia *V*. 25, 7, 2 formidanda *P* firmidanda *V*. sciens *P* ciens *V*. 25, 7, 9 oportunum *GAP* portunum *V*. 25, 9, 1 ex persis *P* et persis *V*. 25, 9, 10 deditionem *P* detionem *V*. 26, 1, 1 minutia *P* inutias *V*. 26, 2, 3 declarari *P* declari *V*. 26, 4, 1 rector *P* haec tor *V*. 26, 5, 11 destinabat *P* testinabat V^1 festinabat V^2. 26, 5, 15 squaliditate *P* squadilitate *V*. 26, 6, 16 conflictarentur *P* confrictarentur *V*. 26, 7, 12 destitutus *P* destutus *V*. Quibus locis ex ultimis tantum libris depromptis potius quam selectis alios adiungam, quibus quae in *V* frustra quaeruntur in alterius classis codicibus solis inueniuntur. 16, 12, 66 ** morbo *V* rimborbo *P*. 22, 16, 24 coepto *V* coepto et dicã *P*. 23, 6, 62 uox illa *γλακτοφάγων* magna lacuna discinditur in *V* quo mendo caret cod. Petrinus.

Quae cum ita sint neque codice Petrino neque editionibus quae ex codicum mutilorum classe pendent omnino carere non possumus; attamen in hisce notis selectis ubi spatii angustiis nimis premebamur in exscribendis lectionibus parcissimus eram, ubicumque non sola addita littera (*P*. *r*. *b*. etc.), quae praeberent, significare potui.

Editionem principem (*r*) curauit Angelus Sabinus Romae a. 1474 codice usus*) Reginae 1994 (*R*), quem

*) cf. 17, 2, 1 opimitate *VGAP* op<ortunitate> *R* oportunitate *rb*.

satis adcurate eum expressisse adparet; uno tantum loco (26, 7, 10—8, 1) nescio quo casu factum est, ut in editione magnam offendamus lacunam quae expleta est in c. manuscripto.

Sabinum excepit Petrus Castellus qui anno 1517 editionem *(b)* parauit Bononiae. In praefatione Ammianum ipsum de se loquentem fecit:

— — — — — — — —
Sed me quem tunica uides recenti
Mecum et Caesareos duces ab orci
Traxit uestibulo tenebricosi
Petrus Castalio satus liquore
Castellus latio, fauore Phoebi
Et Graio eloquio undecunque doctus.

tunica quidem noua Ammianum Marcellinum neque tamen sua uelauit, cuius uerba mira quadam temeritate interpolauit nullis usus codicum subsidiis (cf. Th. Mommsen Herm. VI p. 236). Editionem bononiensem repetiuisse neque nisi in paucissimis rebus mutauisse Erasmum (Basileae a. 1518) facile uides ex iis quae adtulit idem (Herm. VI p. 236—41). Magno opere dolendum est Petrum Castellum tanto maius Ammiano intulisse detrimentum, deletis lacunarum corruptelarumque uestigiis, quanto posterioribus persuasit emendationes illas et supplementa libris deberi manuscriptis, ut et Gelenius et Accursius optimis suis codicibus unico fundamento uti non auderent, explosis Castelli commentis.

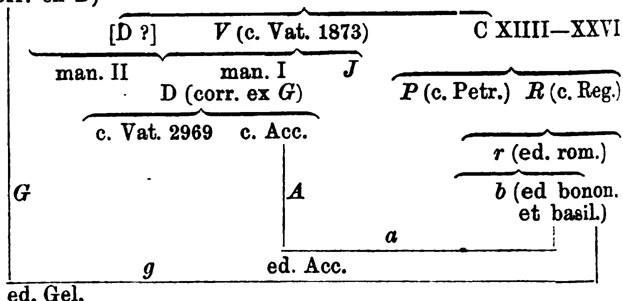
Anno enim 1533 p. Chr. duae editiones publici iuris factae sunt, quarum prior *(A)* erat: „Ammianus Marcellinus a Mariangelo Accursio mendis quinque millibus purgatus, et libris quinque auctus ultimis, nunc primum ab eodem inuentis. Augustae Vindelicorum in aedibus Siluani Otmar mense Maio MDXXXIII“. Secuta est Gelenii editio *(G)* qui de codice Hersfeldensi quem omnibus meliorem existimamus pauca praemisit p. 546: „Nos nacti uetustum exemplar

manu descriptum innumera loca castigauimus, lacunas aliquot expleuimus, scribarum incuria praetermissas, et in his uersus interdum integros restituimus, graeca omnia quae uel prorsus aberant, uel sic aderant, ut frustra adessent, quum uix a Sibylla quid esset scriptum diuinari posset, reposuimus. Nihil autem horum ex inani coniectura, quae saepe fallit, dum in suo quisque commento sibi pulcher est, sed ex fide uetusti codicis — —

In hac prouincia strenuam ac fidelem operam nobis nauauit, uir utriusque literaturae non uulgariter callens, emunctaeque naris, Sigismundus Gelenius. Exemplar manu descriptum gratis et alacriter suppeditauit egregius princeps Abbas Hirsfeldensis.“ —

Medium inter libros Hersfeldensem et Vaticanum locum tenet codex Accursianus. Postquam antea (Herm. VII p. 168—70) locos quosdam enotaueram, quos cum non solum in *A* sed etiam in *G* inuenissem ex libro Hersfeldensi pendere putaui. At Th. Mommsen (l. l. p. 171—75) lectiones illas partim codici partim uero editorum coniecturis deberi monstrauit, Accursiumque occulto quodam uinculo cum Gelenio coniunctum esse suspicabatur. Aliam uiam ingressus est Franciscus Rühl (Rh. Mus. 28 p. 337—39) qui lectiones illas non ad editorum sed ad monachorum operam reuocandas esse censuit. — Quibus dubitationibus permotus Romam scripsi, facileque ut mea causa inspiceret c. Vaticanum n. 2969 impetraui ab Augusto Mau, cuius litteris mirum illud patuit, etiam librum illum scriptum die IIII mensis Iulii a. 1445 omnes fere illas lectiones praebere, quas ab Accursio Gelenioque, qui anno demum 1533 editiones parauerint, deriuari non posse perspicuum est. Neque aliter hanc rem difficillimam explicare possumus, quam ut ponamus archetypum libri Accursiani et Vaticani n. 2969 quamquam transscriptum ex codice Vaticano-Fuldensi (aut per omnia simillimo) tamen postea conlatum esse cum libro Hersfeldensi, quocum mutuo uinculo

coniunctus est, ut et daret et acciperet uterque. Quae cum ita sint loci illi quibus consentiunt *GAV* 2969 contra *V* 1873 aut summi sunt momenti, utpote profecti ex libro illo omnium optimo, aut prorsus nullius; id quod nullo modo diiudicare possumus indiciis externis.



Quorum rationes atque necessitudines prorsus ignorabat nouissimus editor qui ea de re quaerere omnino supersedit, quamquam M. Haupt in lectionum indice berolinensi a. 1868 perspicue docuerat, quanta sit auctoritas editionis et libri illius deperditi. Quibus neglectis editionem Gelenii — ut taceam de Accursiana — adhibere aspernatus in iis fere acquieuit, quae iam antea enotauerant editores. — Qua re factum est, ut sententias integras frustra quaeramus in editione Eyssenhardtiana ut 22, 1, 2: — — extulerat celsum. Et quamquam haec laetifica sciret, uelut — — quamquam aliis locis supplementa hersfeldensia iure suo in textum recepit. Aliis locis usus est neglegentissime litteris inclinatis quibus quaecunque deerant in *V* significare uoluit. 20, 8, 11 culmine 20, 8, 15 ut 20, 11, 7 et 22, 4, 8 post 22, 10, 1 et innocentes 22, 10, 3 ut fidenter

impetus suos aliorsum tendentes, ad quae decebat, moniter oportuno frenarent: monstrabat 22, 11, 7 ne 22, 15, 4 nonas 22, 16, 19 mathemata etc. At ne ea quidem quae hodie quoque leguntur in *V* in textum recepit: 21, 13, 13 exciderunt: tumentes spiritus tanquam. 22, 16, 2 Antinoi (ephebi) etc.

Nihil omnino habemus quod addamus iis, quae contra editionem eyssenhardtianam disserebamus in nuntiis Gotting. 1871 p. 1301—10 sed multo acerbius et copiosius A. Kiessling (Fleck. annal. 1871 p. 481.) Quam editionem quanti aestimemus — ut mittamus locos quosdam editoris coniecturis sanatos — omne iudicium nostrum pendet, ex diligentia, qua liber excussus sit Vaticanus; quam ne modestis quidem desideriis satisfacere asterisci [*] mei monstrant in una quaque fere pagina dispersi, quamquam consulto ea menda notare omisi quae typothetae non editoris culpa inrepserunt.*)

Iam uero pergamus ad exponendam huius editionis rationem atque consilium. Primo enim cum editione Wagneriana contuli libros Vaticanum atque Petrinum editionesque romanam, bononiensem (et partem basiliensis) accursianam, gelenianam. Deinde dimidiam fere partem huius editionis in Capitolio ipso monteque Tarpeio conscripsi, ut cotidie libros omnes adire mihi liceret. — Reuerso postea in patriam A. Huebner, qui iam ante Fr. Eyssenhardt codicem Vaticanum descripserat accuratissime, qua solet liberalitate schedas suas mihi transmisit, permisitque, ut domi eas retinerem dum plagulae corrigerentur. Idemque concessit praepositus bibliothecae Gottingen-

*) ex multis afferam pauca: 15, 8, 15 indicium 17, 6, 11 inpulsa 17, 11, 9 indignationen 21, 7, 4 tuebator 21, 8, 4 inuaderenter 21, 12, 3 flagitabat 21, 15, 3 quadrangesimo 22, 4, 7 illins 23, 3, 2 maligneam 23, 5, 6 cuisdam 24, 3, 9 inchoatas reductas 24, 4, 13 Victos 25, 3, 8 ulneris e. q. s. s.

sis, qui ex thesauro suo uberrimo mihi demandauit editiones Sabini, Erasmi, Geleni; utrique gratias ago quam maximas.

Quamquam igitur mihi praesto sunt subsidia, quibus maiorem editionem apparatu pleno instruerem, tamen minorem in praesens cum notis selectis edere malui. Quod siquis uituperauerit, equidem non repugnabo, cum in animo habeam, paucos post annos magnam absoluere editionem.

In hac editione conficienda numquam, nisi causis permotus grauissimis, auctoritatem neglexi libri Vaticani, quem potissimum ducem secutus sum, etiam in rebus orthographicis, id tantum mihi proponens, ut abstinerem formis plane barbaris, quas admittere non ueritus est Fr. Eyssenhardt, neque nimis recederem a scribendi genere in hac bibliotheca recepto.

Postremo animaduertendum est, me in lectionibus enotandis editionum orthographiae minutias uerborumque distinctionem non curauisse uelut 18, 7, 3 scripsi: conpelli *VPbga*, cum *bga* habeant: compelli; 20, 2, 5 inmodicos altu *VAP*, sed: immodico saltu *A*. e. q. s. s. — In contextu ipso graecis litteris conscribenda curaui omnia, quibus addidit Ammianus „ut Graeci appellamus“ uel simile quid; in hisce enim rebus codicis optimi auctoritas nulla fere est, quippe qui graeca latinis et latina graecis litteris praebeat exarata.

Praemisi fragmenta librorum deperditorum, in quibus eligendis eos tantum locos recepi, quibus Ammianus disertis uerbis se iam antea haec tetigisse dicit. Quibus addiderit forte aliquis locum 16, 10, 12, qui nescio quo casu excidit. In fine subiunxi fastos consulum et praefectorum urbi (a. p. Chr. 351—78) quo in temporum rationibus fundamento utitur Ammianus. Secuntur excerpta anonyma Valesiana, quorum nostris diebus unicum codicem denuo

repperit Th. Mommsen. Denique nouum indicem historicum et geographicum confeci; nemo enim est, quin uideat Wagnerianum ab omni parte esse imperfectum.

Finem praefandi faciamus enumerandis uiris doctis, quorum nomina in notis saepius repetuntur. Ex ueteribus optime de Ammiano meruit Fr. Lindenbrogius, et ante omnes sospitator ille Ammiani Marcellini Henricus Valesius. Gronouius uero non id sibi uidetur proposuisse, ut Ammiano uerba sua restitueret, sed ut occasionem arriperet qua priores editores ,et in primis Valesios uituperaret. Ex recentioribus primo loco nominandi sunt M. Haupt, A. Kiessling, Th. Mommsen, qui summa sagacitate et perseuerantia usi cum fructu uberrimo studia in Ammianum contulerunt, quibus addam Alfredum de Gutschmid, qui quaecumque in Ammiani libris uiderat acutissime mecum communicauit. Dissertationes recentiorum, quibus singulos locos sanare uoluerunt, hae sunt:

M. Haupt: Rh. Mus. I p. 475. Index lectionum berol. a. 1868 et 1874.

I. Hermann: obseruationes criticae Ammianeae 1855.

E. Horkel: Orationes et dissertationes Berol. 1862 p. 229—256.

J. P. Binsfeld: Rh. Mus. XXII p. 310—312.

P. Langen: Emendationes Ammianeae 1867. Philol. XXVIIII p. 469—487.

R. Unger: de Ammiani M. locis controuersis 1868. Progr. gratul. gymnasii Friedlandiensis 1869.

V. Gardthausen: Coniectanea Ammianea 1869.

Fr. Rühl: Fleck. annal. phil. a. 1871. p. 480.

A. Kiessling: Fleckeis. annal. 1871 p. 481—504. Index scholarum Gryphiswald. 1874.

A. Kellerbauer: scholarum Bauariae annal. a. 1871 p. 11—24. 1873 p. 82—91, p. 127—141.

C. F. W. Müller: Fleckeis. annal. phil. a. 1873 p. 341—365.

M. Hertz: Index scholarum Vratislau. 1874. Herm. VIII p. 257—302. Rh. Mus. XXVIIII p. 367.

G. Kiessling: Rh. Mus. XXVIIII p. 368.

H. Michael: De Ammiani Marcellini studiis ciceronianis. Vratisl. 1874.

Neque silentio praetereundum est, quattuor illos nouissimos libellos quippe qui sero prodierint non nisi ad ultimas plagulas corrigendas me adhibere potuisse.

Scribebam Lipsiae mense Maio a. 1874.

V. Gardthausen.

INDEX NOTARUM.

V = codex Vaticanus 1873
V^1 manus I. V^2 manus II
V^m margo codicis
J = codices Itali Amm. aut omnes aut plerique (31, 7, 5 — 31, 10, 18)
P = codex Petrinus *E* 27
[*R* = codex Reginae 1994]
[*r* = editio romana Sabini]
b = editio Castelli bononiensis et basiliensis
G = editio Gelenii
A = editio Accursii
g = Gelenius Castellum secutus
a = Accursius " "
⟨ ⟩ = littera in rasura scripta
⋆ = littera erasa
· = unius litterae spatium
* = errauit Fr. Eyssenhardt
inclinatis litteris scripsi quae desunt in *V*.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM LIBRI

QUI SUPERSUNT.

PERDITORUM LIBRORUM RELIQUIAE.

Aelius Hadrianus.

I. 22, 15, 1 res Aegyptiacae — — quarum notitiam in actibus Hadriani et Seueri principum digessimus late uisa pleraque narrantes.

M. Antoninus.

II. 29, 6, 1 ab isdem (h. e. Quadis) ac Marcomannis Aquileia Opitergiumque excisum et cruenta conplura perceleri acta procinctu, uix resistente perruptis Alpibus Iuliis Principe serio (?), quem ante docuimus Marco (?).

III. 14, 4, 2 super quorum (h. e. Saracenorum) moribus licet in actibus principis Marci et postea aliquotiens memini rettulisse — —

L. Verus.

IIII. 23, 6, 24 Qua (h. e. Seleucia) per duces Veri Caesaris, ut ante rettulimus, expulsata (expugnata?) auulsum sedibus simulacrum Comei Apollinis perlatumque Romam in aede Apollinis Palatini deorum antistites collocarunt.

L. Comodus.

V. 22, 9, 6 Cuius (h. e. simulacri Magnae Matris) super aduentu in Italiam pauca cum aliis huic materiae congruentibus in actibus Commodi principis digessimus per excessum.

Seuerus (uide Ael. Hadr.).

M. Gordianus.

VI. 23, 5, 7 cuius (h. e. Gordiani) actus a pueritia prima exercituumque felicissimos ductus et insidiosum interitum digessimus tempore conpetenti.

P. Gallienus.

VII. 21, 16, 10. Ille (h. e. Gallienus) enim perduellionum crebris uerisque adpetitus insidiis, Aureoli et Postumi et Ingenui et Valentis cognomento Thessalonici aliorumque plurium mortem factura crimina aliquotiens lenius uindicabat. [?]

Fl. Constantinus.

VIII. 14, 11, 20 — Polam, ubi quondam peremptum Constantini filium accepimus Crispum.

VIIII. 25, 4, 23 sciant docente ueritate perspicue non Iulianum sed Constantinum ardores Parthicos succendisse cum Metrodori mendaciis auidius adquiescit, ut dudum rettulimus plene.

Fl. Constans.

X. 27, 8, 4 Et quoniam, cum Constantis principis actus conponerem, motus adulescentis et senescentis oceani situmque Brittanniae pro captu uirium explanaui, ad ea, quae digesta sunt semel, reuolui superfluum duxi.

XI. 20, 1, 1 uerebatur (Iulianus) ire subsidio transmarinis (sc. Brittannis), ut rettulimus ante fecisse Constantem.

XII. 28, 3, 8 Areanos genus hominum a ueteribus institutum, super quibus aliqua in actibus Constantis rettulimus, paulatim prolapsos in uitia a stationibus suis remouit. — — Id enim illis erat officium, ut ultro citroque [per longa spatia] dis-

currentes uicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent.

XIII. 15, 5, 16 (Laniogaisus) quem — — solum adfuisse morituro Constanti supra rettulimus.

Magnetius et Decentius.

XIIII. 16, 6, 2 Dorus — — quem nitentium rerum centurionem sub Magnentio Romae prouectum rettulimus accusasse Adelphium urbi praefectum ut altiora coeptantem.

XV. 22, 13, 3 Asclepiades philosophus, cuius in actibus Magnenti meminimus.

XVI. 21, 8, 1 et Iouio quaesturam (commisit Iulianus), cuius in actibus Magnenti meminimus.

XVII. 15, 6, 4 (Poemenius) qui, ut supra rettulimus, cum Treuiri ciuitatem Caesari claussissent Decentio, ad defendendam plebem electus est.

Veteranio.

XVIII. 21, 8, 1 Gumoarium proditorem antiquum timens, quem cum Scutarios ageret, latenter prodidisse Veteranionem suum principem audiebat.

Constantius.

XVIIII. 14, 10, 2 Herculanus — — Hermogenis ex magistro equitum filius apud Constantinopolim, ut supra rettulimus, populari quondam turbela discerpti.

XX. 16, 10, 16 Ormizda, cuius e Perside discessum supra monstrauimus.

XXI. 14, 7, 7 Serenianus ex duce, cuius ignauia populatam in Phoenice Celsen ante rettulimus — —

XXII. 18, 9, 3 quos (Superuentores atque Praeuentores) tirones tum etiam nouellos hortante memorato adhuc protectore erupisse a Singara Persasque fusos in somnum rettulimus trucidasse conplures.

(Cf. praeterea indicem sub horum imperatorum nominibus.)

INCERTAE SEDIS RELIQVIAE.

XXIII. 14, 7, 21 absque Mesopotamia iam digesta, cum bella Parthica dicerentur.

XXIIII. 23, 6, 50 ubi etiam tigridum milia multa cernuntur, feraeque bestiae plures, quae cuiusmodi solent capi commentis dudum nos meminimus rettulisse.

XXV. 22, 8, 35 super quarum (h. e. auium) origine et Hellespontiaci proelii tempore disserebamus (*V*: disseremus).

XXVI. 31, 16, 5 Saracenorum cuneus super quorum origine moribusque diuersis in locis rettulimus plura — —

XXVII. 29, 5, 16 biduoque post Icosium oppidum, cuius supra docuimus conditores, militaria signa et coronam sacerdotalem — — — restituit. *(cf. Solin. ed. Mommsen. p. 138, 7—10)*

XXVIII. 29, 5, 17 cuius (h. e. Caesareae) itidem originem in Africae situ digessimus plene.

Unicum testimonium ueterum.

Prisciani XI 51 (pag. 487 ed. H.) ut indulsi indulsum vel indultum, unde Marcellinus rerum gestarum XIIII: tamquam licentia crudelitati indulta (= 14, 1, 4. 14, 6, 7).

LIBER XIIII.

---

1. 1. Post emensos insuperabilis expeditionis euentus languentibus partium animis, quas periculorum uarietas fregerat et laborum, nondum tubarum cessante clangore uel milite locato per stationes hibernas, fortunae saeuientis procellae tempestates alias rebus infudere communibus per multa illa et dira facinora Caesaris Galli, qui ex squalore imo miseriarum in aetatis adultae primitiis ad principale culmen insperato saltu prouectus ultra terminos potestatis delatae procurrens asperitate nimia cuncta foedabat. propinquitate enim regiae stirpis gentilitateque etiam tum Constantini nominis efferebatur in fastus, si plus ualuisset, ausurus hostilia in auctorem suae felicitatis, ut uidebatur. 2. cuius

---

5 saeuientes *V* 5 infudere *A* infundere *VPbg* 7 imo *A* immo *V* nimio *Pbg* 8 saltu *Kellerbauer et Kiessling* cultu *codd.*

acerbitati uxor graue accesserat incentiuum, germanitate Augusti turgida supra modum, quam Hannibaliano regi fratris filio antehac Constantinus iunxerat pater, Megaera quaedam mortalis, inflammatrix saeuientis adsidua, humani cruoris auida nihil mitius quam maritus; qui paulatim eruditiores facti processu temporis ad nocendum per clandestinos uersutosque rumigerulos compertis leuiter addere quaedam male suetos falsa et placentia sibi discentes, adfectati regni uel artium nefandarum calumnias insontibus adfigebant. 3. eminuit autem inter humilia supergressa iam impotentia fines mediocrium delictorum nefanda Clematii cuiusdam Alexandrini nobilis mors repentina; cuius socrus cum misceri sibi generum, flagrans eius amore, non impetraret, ut ferebatur, per palatii pseudothyrum introducta, oblato pretioso reginae monili id adsecuta est, ut ad Honoratum tum comitem orientis formula missa letali omnino scelere nullo contactus idem Clematius nec hiscere nec loqui permissus occideretur.

4. Post hoc impie perpetratum quod in aliis quoque iam timebatur, tamquam licentia crudelitati indulta per suspicionum nebulas aestimati quidam noxii damnabantur. quorum pars necati, alii puniti bonorum multatione actique laribus suis extorres nullo sibi relicto praeter querelas et lacrimas, stipe conlaticia uictitabant, et ciuili iustoque imperio ad uoluntatem conuerso cruentam, claudebantur opulentae domus et clarae. 5. nec uox accusatoris ulla licet subditicii in his malorum quaerebatur aceruis ut saltem specie tenus crimina praescriptis legum committerentur, quod aliquotiens fecere principes saeui: sed quic-

---

2 annibaliano *GP* anniballiano *V* Hannibaliano *ba* 9 dicentes *bga* 10 eminuit *G* minuit *codd.* 11 impotentia *Wagner* potentia *codd.* 13 more (s *superscr.*) *V* cum] com *VPbga* 18 omnino V^3 omo V^1 odio *bga.* 21 indulta *cf. Prisciani IX 51 (p. 487 H.)* 28 subditicii *Lindenbr.* subditi et *VPbga.* 31 facere (e *superscr.*) *V.*

quid Caesaris inplacabilitati sedisset, id uelut fas iusque perpensum confestim urgebatur impleri. 6. excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti, uilitate ipsa parum cauendi ad colligendos rumores per Antiochiae latera cuncta destinarentur relaturi quae audirent. hi peragranter et dissimulanter honoratorum circulis adsistendo peruadendoque diuites domus egentium habitu quicquid noscere poterant uel audire latenter intromissi per posticas in regiam nuntiabant, id obseruantes conspiratione concordi, ut fingerent quaedam et cognita duplicarent in peius, laudes uero supprimerent Caesaris, quas inuitis conpluribus formido malorum inpendentium exprimebat. 7. et interdum acciderat, ut siquid in penetrali secreto nullo citerioris uitae ministro praesente paterfamilias uxori susurrasset in aurem, uelut Amphiarao referente aut Marcio, quondam uatibus inclitis, postridie disceret imperator. ideoque etiam parietes arcanorum soli conscii timebantur. 8. adulescebat autem obstinatum propositum erga haec et similia multa scrutanda, stimulos admouente regina, quae abrupte mariti fortunas trudebat in exitium praeceps, cum eum potius lenitate feminea ad ueritatis humanitatisque uiam reducere utilia suadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitasse Maximini truculenti illius imperatoris rettulimus coniugem.

9. Nouo denique perniciosoque exemplo idem Gallus ausus est inire flagitium graue, quod Romae cum ultimo dedecore temptasse aliquando dicitur Gallienus, et adhibitis paucis clam ferro succinctis uesperi per tabernas palabatur et conpita quaeritando Graeco sermone, cuius erat inpendio gnarus, quid de Caesare

---

5 anteochiae (i *supra*) *V* 6 peragranter *bga* meragranter *VP* *7 diuites V^1*Pbga* diuitum V^2 14 citeriorieis *V* citeriore eius *bga*. 15 usurasset (s r *supra*) *V* 20 scrutanda *Horkel* scrutandi *VAP* seruandi *bg* *21 abruptae *VP* 27 exemplo — 28 flagitium *add.* V^m

quisque sentiret. et haec confidenter agebat in urbe ubi pernoctantium luminum claritudo dierum solet imitari fulgorem. postremo agnitus saepe iamque, si prodisset, conspicuum se fore contemplans, non nisi luce palam egrediens ad agenda quae putabat seria cernebatur. et haec quidem medullitus multis gementibus agebantur.

10. Thalassius uero ea tempestate praefectus praetorio praesens ipse quoque adrogantis ingenii, considerans incitationem eius ad multorum augeri discrimina, non maturitate uel consiliis mitigabat, *ut* aliquotiens celsae potestates iras principum molliuerunt, sed aduersando iurgandoque cum parum congrueret, eum ad rabiem potius euibrabat, Augustum actus eius exaggerando creberrime docens, idque, incertum qua mente, ne lateret adfectans. quibus mox Caesar acrius efferatus, uelut contumaciae quoddam uexillum altius erigens, sine respectu salutis alienae uel suae ad uertenda opposita instar rapidi fluminis inreuocabili impetu ferebatur.

2. 1. Nec sane haec sola pernicies orientem diuersis cladibus adfligebat. namque et Isauri, quibus est usitatum saepe pacari saepeque inopinis excursibus cuncta miscere, ex latrociniis occultis et raris, alente inpunitate adulescentem in peius audaciam ad bella grauia proruperunt, diu quidem perduelles spiritus nrequietis motibus erigentes, hac tamen indignitate perciti uehementer, ut iactitabant, quod eorum capti quidam consortes apud Iconium Pisidiae oppidum in amphitheatrali spectaculo feris praedatricibus obiecti sunt praeter morem. 2. atque, ut Tullius ait, ut etiam

1 quisque *om. rbg* *5 lucem V^1P luce V^2 6 multis *G* multum *VPba* 8 Thalassius *G* thalassus *VPba* 11 ut *G om. codd.* 14 eum *om. G* ad *Prbga* ab *V* 16 quibus *G* quibus ut *VPba* 19 opposita *scripsi* (*cf.* 16, 12, 46) supposita *codd.* 24 ex *G* et *VPba* 26 proruperunt *G* perruperunt *VPba* 27 motibus — 28 perciti uehe *add.* V^m 31 *Cic. pro Cluentio* 25, 67.

ferae fame monitae plerumque ad eum locum ubi aliquando pastae sunt reuertuntur, ita homines instar turbinis degressi montibus impeditis et arduis loca petiuere mari confinia, per quae uiis latebrosis sese conuallibusque occultantes cum appeterent noctes — luna etiam tum cornuta ideoque nondum solido splendore fulgente — nauticos obseruabant. quos cum in somnum sentirent effusos per ancoralia, quadrupedo gradu repentes seseque suspensis passibus iniectantes in scaphas eisdem sensim nihil opinantibus adsistebant et incendente auiditate saeuitiam ne cedentium quidem ulli parcendo obtruncatis omnibus merces opimas uelut uiles nullis repugnantibus auertebant. haecque non diu sunt perpetrata. 3. cognitis enim pilatorum caesorumque funeribus nemo deinde ad has stationes appulit navem, sed ut Scironis praerupta letalia declinantes litoribus Cypriis contigui nauigabant, quae Isauriae scopulis sunt controuersa. 4. procedente igitur mox tempore cum aduenticium nihil inueniretur, relicta ora maritima in Lycaoniam adnexam Isauriae se contulerunt ibique densis intersaepientes itinera praetenturis prouincialium et uiatorum opibus pascebantur. 5. excitauit hic ardor milites per municipia plurima, quae isdem conterminant, dispositos et castella, sed quisque serpentes latius pro uiribus repellere moliens, nunc globis confertos, aliquotiens et dispersos multitudine superabatur ingenti, quae nata et educata inter editos recuruosque ambitus montium eos ut loca plana persultat et mollia, missilibus obuios eminus lacessens et ululatu truci perterrens. 6. coactique aliquotiens nostri pedites ad eos persequendos scandere cliuos sublimes etiam si lapsantibus plantis fruticeta prensando

---

1 ferae *G om. VPba* bestiae *Valesius (coll. Cic.)* 2 homines *Kiessling* omnes *codd.* 4 auiis *Kiessling* 10 sensim *Eyssenh.* enim *VPba om. G* 11 cendentium *VP* 12 uelut uiles *G* uel utiles *VPba* 14 pilatorum *VA* uiatorum *bg* 21 interasipientis *V* interea sepientes *A* inter obsidentium *bg* 24 sed *scripsi* et *codd.*

uel dumos ad uertices uenerint summos, inter arta tamen ét inuia nullas acies explicare permissi nec firmare nisu ualido gressus: hoste discursatore rupium abscisa uoluente, ruinis ponderum inmanium consternuntur, aut ex necessitate ultima fortiter dimicante, superati periculose per prona discedunt. 7. quam ob rem circumspecta cautela obseruatum est deinceps et cum edita montium petere coeperint grassatores, loci iniquitati milites cedunt. ubi autem in planitie potuerint reperiri, quod contingit adsidue, nec exertare lacertos nec crispare permissi tela, quae uehunt bina uel terna, pecudum ritu inertium trucidantur.

8. Metuentes igitur idem latrones Lycaoniam magna parte campestrem cum se inpares nostris fore congressione stataria documentis frequentibus scirent, tramitibus deuiis petiuere Pamphyliam diu quidem intactam sed timore populationum et caedium, milite per omnia diffuso propinqua, magnis undique praesidiis conmunitam. 9. raptim igitur properantes ut motus sui rumores celeritate nimia praeuenirent, uigore corporum ac leuitate confisi per flexuosas semitas ad summitates collium tardius euadebant. et cum superatis difficultatibus arduis ad supercilia uenissent fluuii Melanis alti et uerticosi, qui pro muro tuetur accolas circumfusus, augente nocte adulta terrorem quieuere paulisper lucem opperientes. arbitrabantur enim nullo inpediente transgressi inopino adcursu adposita quaeque uastare, sed in cassum labores pertulere grauissimos. 10. nam sole orto magnitudine angusti gurgitis sed profundi a transitu arcebantur et dum piscatorios quaerunt lenunculos

---

4 superne (*sic codd.*) — discedunt aut ex — dimicantes ruinis — consternuntur *codd. quae transposui;* superne — ultima hoste — uoluente fortiter — consternuntur *transposuit A. de Gutschmid* 5 dimicante *scripsi* dimicantes *codd.* 8 iniquitati *scripsi* iniquitate *codd.* 18 diffusa *VP* *21 flexuosas *bga.* plexuosas *V* 25 urgente *G* terrorem *uulgo* teproremque *VP* 30 piscatorios *bga* piscatores *VP*

uel innare temere contextis cratibus parant, effusae legiones, quae hiemabant tunc apud Siden, isdem impetu occurrere ueloci. et signis prope ripam locatis ad manus comminus conserendas denseta scutorum compage semet scientissime praestruebant, ausos quoque aliquos fiducia nandi uel cauatis arborum truncis amnem permeare latenter facillime trucidarunt. 11. unde temptatis ad discrimen ultimum artibus multum cum nihil impetraretur, pauore uique repellente extrusi et quo tenderent ambigentes uenere prope oppidum Laranda. 12. ibi uictu recreati et quiete, postquam abierat timor, uicos opulentos adorti equestrium aduentu cohortium, quae casu propinquabant, nec resistere planitie porrecta conati digressi sunt retroque concedentes omne iuuentutis robur relictum in sedibus acciuerunt. 13. et quoniam inedia graui adflictabantur, locum petiuere Paleas nomine, uergentem in mare, ualido muro firmatum, ubi conduntur nunc usque commeatus distribui militibus omne latus Isauriae defendentibus adsueti. circumstetere igitur hoc munimentum per triduum et trinoctium et cum neque adcliuitas ipsa sine discrimine adiri letali, nec cuniculis quicquam geri posset, nec procederet ullum obsidionale commentum, maesti excedunt postrema ui subigente maiora uiribus adgressuri. 14. proinde concepta rabie saeuiore, quam desperatio incendebat et fames, amplificatis uiribus ardore incohibili in excidium urbium matris Seleuciae efferebantur, quam comes tuebatur Castricius tresque legiones bellicis sudoribus induratae. 15. horum aduentum praedocti speculationibus fidis rectores militum tessera data sollemni armatos omnes celeri eduxere

1 contextis cratibus *Kiessling* contexti sunt ratibus *VP* 5 temet *VP* 10 ambigentes uenere *GA* ambientes uenire *VP* 11 ubi *G* 12 aduentu *Horkel* adiumento *codd.* 15 acciuerunt *bga.* acci^{u}perunt *V* 22 possit adire *V*[1]*P* possit adiri *V*[2] *bg* adiri *A* 23 procederet *scripsi* procedebat *codd.* *post* commentum *inductum* mentum *in V om. Pr* 27 seleucia *VP* insolentia *rbg* *30 fides *VP*

procursu et agiliter praeterito Calycadni fluminis ponte, cuius undarum magnitudo murorum adluit turres, in speciem locauere pugnandi. neque tamen exiluit quisquam nec permissus est congredi. formidabatur enim flagrans uesania manus et superior numero et ruitura sine respectu salutis in ferrum. 16. uiso itaque exercitu procul auditoque liticinum cantu, represso gradu parumper stetere praedones exertantesque minaces gladios postea lentius incedebant. 17. quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans hastisque feriens scuta — qui habitus iram pugnantium concitat et dolorem — proximos iam gestu terrebat. sed eum in certamen alacriter consurgentem reuocauere ductores rati intempestiuum anceps subire certamen cum haut longe muri distarent, quorum tutela securitas poterat in solido locari cunctorum. 18. hac ita persuasione reducti intra moenia bellatores obseratis undique portarum aditibus, propugnaculis insistebant et pinnis, congesta undique saxa telaque habentes in promptu, ut si quis se proripuisset interius, multitudine missilium sterneretur et lapidum. 19. illud tamen clausos uehementer angebat quod captis nauigiis, quae frumenta uehebant per flumen, Isauri quidem alimentorum copiis adfluebant, ipsi uero solitarum rerum cibos iam consumendo inediae propinquantis aerumnas exitialis horrebant. 20. haec ubi latius fama uulgasset missaeque relationes adsiduae Gallum Caesarem permouissent, quoniam magister equitum longius ea tempestate distinebatur, iussus comes orientis Nebridius contractis undique militaribus copiis ad eximendam periculo ciuitatem amplam et oportunam studio properabat ingenti. quo cognito abscessere latrones nulla re amplius memorabili gesta, dispersique ut solent auia montium petiere celsorum.

1 calydcanni *VP* 7 liticinum *A* laticinum *VP* latronum *bg* 16 locari cunctorum *A* locarum cunctorum *V* locari cunctorum locarunt *Pr* loca cuncta conlocare *G* 20 proripuisse [*lac.* 3 *litt.*] terius (interius *Valesius.*) 24 cibo *VP* 29 contractũ *V* contractus *Pr* 33 petere *VP*

3. 1. Eo adducta re per Isauriam, rege Persarum bellis finitimis inligato repellenteque a conlimitiis suis ferocissimas gentes, quae mente quadam uersabili hostiliter eum saepe incessunt et in nos arma mouentem aliquotiens iuuant, Nohodares quidam nomine e numero optimatum, incursare Mesopotamiam quotiens copia dederit ordinatus, explorabat nostra sollicite, si repperisset usquam locum ui subita perrupturus. 2. et quia Mesopotamiae tractus omnes crebro inquietari sueti praetenturis et stationibus seruabantur agrariis, laeuorsum flexo itinere Osdroenae subsiderat extimas partes, nouum parumque aliquando temptatum commentum adgressus. quod si impetrasset, fulminis modo cuncta uastarat. erat autem quod cogitabat huius modi.

3. Batnae municipium in Anthemusia conditum Macedonum manu priscorum ab Euphrate flumine breui spatio disparatur, refertum mercatoribus opulentis, ubi annua sollemnitate prope Septembris initium mensis ad nundinas magna promiscuae fortunae conuenit multitudo ad commercanda quae Indi mittunt et Seres aliaque plurima uehi terra marique consueta. 4. hanc regionem praestitutis celebritati diebus inuadere parans dux ante dictus per solitudines Aboraeque amnis herbidas ripas, suorum indicio proditus, qui admissi flagitii metu exagitati ad praesidia desciuere Romana, absque ullo egressus effectu deinde tabescebat immobilis.

4. 1. Saraceni tamen nec amici nobis umquam nec hostes optandi, ultro citroque discursantes quicquid inueniri poterat momento temporis parui uastabant miluorum rapacium similes, qui si praedam dispexerint celsius, uolatu rapiunt celeri, aut nisi impetrauerint, non in-

---

1 pe [*lac.* 4 *litt.*] isauriam *V* (*sine lac. Pr*) 5 Nohodares *G* noodares *VPba* 9 sueti *bga* su et *VP* 11 parumque *G* partumque *VPba* 13 modo *VAP* instar *bg.* 14 agitabat *bga* 15 Batnae *A* batne *codd.* 17 mercatoribus — 18 sollemnitate *add. V*m 18 mensis *om. bg* 20 et Seres *om. bg* 21 aliaque *A.* alia *VP* et alia *bg* 25 ad *bga* et *VP* 30 rapacium *Valesius* rapaci uiti *VP* rapaci uitae *bga* 31 nisi *Valesius* si *codd.*

morantur. 2. super quorum moribus licet in actibus principis Marci et postea aliquotiens memini rettulisse, tamen nunc quoque pauca de isdem expediam carptim. 3. apud has gentes, quarum exordiens initium ab Assyriis ad Nili cataractas porrigitur et confinia Blemmyarum, omnes pari sorte sunt bellatores seminudi coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium graciliumque camelorum per diuersa *se* raptantes, in tranquillis uel turbidis rebus: nec eorum quisquam aliquando stiuam adprehendit uel arborem colit aut arua subigendo quaeritat uictum, sed errant semper *per* spatia longe lateque distenta sine lare sine sedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutius caelum aut tractus unius soli illis umquam placet. 4. uita est illis semper in fuga uxoresque mercenariae conductae ad tempus ex pacto atque, ut sit species matrimonii, dotis nomine futura coniunx hastam et tabernaculum offert marito, post statum diem si id elegerit discessura, et incredibile est quo ardore apud eos in uenerem uterque soluitur sexus. 5. ita autem quoad uixerint, late palantur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio liberosque procul educat nulla copia quiescendi permissa. 6. uictus uniuersis caro ferina est lactisque abundans copia qua sustentantur, et herbae multiplices et siquae alites capi per aucupium possint, et plerosque nos uidimus frumenti usum et uini penitus ignorantes.

7. Hactenus de natione perniciosa. nunc ad textum propositum reuertamur.

5. 1. Dum haec in oriente aguntur, Arelate hiememagens Constantius post theatralis ludos atque circenses ambitioso editos apparatu diem sextum idus Octobres, qui imperii eius annum tricensimum terminabat,

---

2 memini rettulisse *scripsi* meminerit tulisse *VP* 5 corrigitur *V*'*P* 8 se raptantes *scripsi* reptantes *codd.* palantes *Kellerbauer* 12 per *G om. codd.* 14 soli *bga* sol *V* 18 post statum *bga* potestatum *VP* 19 inuenire *VP* 22 deducat *VP bga* quiescendi *P bga* quesciendi *V* 29 harelate *VP* *31 diem sextum *bga.* die sextum *VP*

insolentiae pondera grauius librans, siquid dubium deferebatur aut falsum, pro liquido accipiens et conperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianae comitem partis exulari maerore multauit. 2. utque aegrum corpus quassari etiam leuibus solet offensis, ita animus eius angustus et tener, quicquid increpuisset, ad salutis suae dispendium existimans factum aut cogitatum, insontium caedibus fecit uictoriam luctuosam. 3. siquis enim militarium uel honoratorum aut nobilis inter suos rumore tenus esset insimulatus fouisse partes hostiles, iniecto onere catenarum in modum beluae trahebatur et inimico urgente uel nullo, quasi sufficiente hoc solo, quod nominatus esset aut delatus aut postulatus, capite uel multatione bonorum aut insulari solitudine damnabatur.

4. Accedebant enim eius asperitati, ubi inminuta *uel laesa* amplitudo imperii dicebatur, et iracundae suspicionum quantitati proximorum cruentae blanditiae exaggerantium incidentia et dolere inpendio simulantium, si principis periclitetur uita, a cuius salute uelut filo pendere statum orbis terrarum fictis uocibus exclamabant. 5. ideoque fertur neminem aliquando *ob* haec uel similia poenae addictum oblato de more elogio reuocari iussisse, quod inexorabiles quoque principes factitarunt. et exitiale hoc uitium, quod in aliis non numquam intepescit, in illo aetatis progressu efferuescebat, obstinatum eius propositum accendente adulatorum cohorte.

6. Inter quos Paulus eminebat notarius ortus in Hispania, glabro quidam sub uultu latens, odorandi uias periculorum occultas perquam sagax. is in Brittanniam missus ut militares quosdam perduceret ausos conspirasse Magnentio, cum reniti non possent, iussa licentius supergressus fluminis modo fortunis conplurium

16 *pro* ubi *inser.* iactata uulgo crimina, quibus *bga* uel laesa *add. Valesius* (*coll.* 21, 16, 9) *lac.* 7 *litt. VP* 18 quantitati *om. bga* 20 periclitaretur *C. F. W. Müller* per⟨di⟩tur *V* 22 ob *add. bga* 29 glabro *G* glaber *VPba* *30 brittannia *V* *33 conplurium *in lac.* 10 *litt. add.* V^2

sese repentinus infudit et ferebatur per strages multiplices ac ruinas, uinculis membra ingenuorum adfligens et quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando a ueritate longe discreta. unde admissum est facinus impium, quod Constanti tempus nota inusserat sempiterna. 7. Martinus agens illas prouincias pro praefectis aerumnas innocentium grauiter gemens saepeque obsecrans, ut ab omni culpa inmunibus parceretur, cum non inpetraret, minabatur se discessurum: ut saltem id metuens perquisitor maliuolus tandem desineret quieti coalitos homines in aperta pericula proiectare. 8. per hoc minui studium suum existimans Paulus, ut erat in conplicandis negotiis artifex dirus, unde ei Catenae inditum est cognomentum, uicarium ipsum eos quibus praeerat adhuc defensantem ad sortem periculorum communium traxit. et instabat ut eum quoque cum tribunis et aliis pluribus ad comitatum imperatoris uinctum perduceret: quo percitus ille exitio urgente abrupto ferro eundem adoritur Paulum. et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam districtum mucronem in proprium latus inpegit. hocque deformi genere mortis excessit e uita iustissimus rector ausus miserabiles casus lẹuare multorum. 9. quibus ita sceleste patratis Paulus cruore perfusus reuersusque ad principis castra multos coopertos paene catenis adduxit in squalorem deiectos atque maestitiam, quorum aduentu intendebantur eculei uncosque parabat carnifex et tormenta. et ex is proscripti sunt plures actique in exilium alii, non nullos gladii consumpsere poenales. nec enim quisquam facile meminit sub Constantio, ubi susurro tenus haec mouebantur, quemquam absolutum.

---

3 ma⟨nicis⟩ *** (*fuit* dis?) crimina *V* 6 inusserat *bga* reiusserat *VP* 12 proiectare *Pbg* prolectare *VA* 14 ei] et *VPba* *cataene *V* 15 parserat *bga* 19 abrupto *VP* abrẹpto *bga* 23 rector *Ernst* remora *VGAP* 25 poene *VP* pondere *bg* 26 adductis *VAP* adducens *G* 28 et ex iis *G* e tex is *V* exteris *Pba*

6. 1. Inter haec Orfitus praefecti potestate regebat urbem aeternam ultra modum delatae dignitatis sese efferens insolenter, uir quidem prudens et forensium negotiorum oppido gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minus quam nobilem decuerat institutus, quo administrante seditiones sunt concitatae graues ob inopiam uini: huius auidis usibus uulgus intentum ad motus asperos excitatur et crebros.

2. Et quoniam mirari posse quosdam peregrinos existimo haec lecturos forsitan, si contigerit, quamobrem cum oratio ad ea monstranda deflexerit quae Romae gererentur, nihil praeter seditiones narratur et tabernas et uilitates harum similis alias, summatim causas perstringam nusquam a ueritate sponte propria digressurus.

3. Tempore quo primis auspiciis in mundanum fulgorem surgeret uictura dum erunt homines Roma, ut augeretur sublimibus incrementis, foedere pacis aeternae Virtus conuenit atque Fortuna plerumque dissidentes, quarum si altera defuisset, ad perfectam non uenerat summitatem. 4. eius populus ab incunabulis primis ad usque pueritiae tempus extremum, quod annis circumcluditur fere trecentis, circummurana pertulit bella, deinde aetatem ingressus adultam post multiplices bellorum aerumnas Alpes transcendit et fretum, in iuuenem erectus et uirum ex omni plaga quam orbis ambit inmensus, reportauit laureas et triumphos, iamque uergens in senium et nomine solo aliquotiens uincens ad tranquilliora uitae discessit. 5. ideo urbs uenerabilis post superbas efferatarum gentium ceruices oppressas latasque leges fundamenta libertatis et retinacula sempiterna uelut frugi parens et prudens et diues Caesaribus tamquam liberis suis regenda patri-

1 ur [*lac.* 9 *litt.*] nam V^1 urbem etate nam V^2*Pr* Vrbem *G* Vrbem aeternam *A* 6 quo administrante *G* quod ministrante *V* 8 motus *bga* mittentus *VP* 17 uictura *A* ur ictura *VP* ut uictura *bg* 24 ad ultimam *VP* 27 laureas et *Kiessling* laureace *V* laureae *Pbga* 30 superbum *VP*

monii iura permisit. 6. et olim licet otiosae sint tribus pacataeque centuriae et nulla suffragiorum certamina set Pompiliani redierit securitas temporis, per omnes tamen quotquot sunt partes terrarum, ut domina suscipitur et regina et ubique patrum reuerenda cum auctoritate canities populique Romani nomen circumspectum et uerecundum.

7. Sed laeditur hic coetuum magnificus splendor leuitate paucorum incondita, ubi nati sunt non reputantium, sed tamquam indulta licentia uitiis ad errores lapsorum ac lasciuiam. ut enim Simonides lyricus docet, beate perfecta ratione uicturo ante alia patriam esse conuenit gloriosam. 8. ex his quidam aeternitati se commendari posse per statuas aestimantes eas ardenter adfectant quasi plus praemii de figmentis aereis sensu carentibus adepturi, quam ex conscientia honeste recteque factorum, easque auro curant inbracteari, quod Acilio Glabrioni delatum est primo, cum consiliis armisque regem superasset Antiochum. quam autem sit pulchrum exigua haec spernentem et minima ad ascensus uerae gloriae tendere longos et arduos, ut memorat uates Ascraeus, Censorius Cato monstrauit. qui interrogatus quam ob rem inter multos ... statuam non haberet 'malo' inquit 'ambigere bonos quam ob rem id non meruerim, quam quod est grauius cur inpetrauerim mussitare'.

9. Alii summum decus in carruchis solito altioribus et ambitioso uestium cultu ponentes sudant sub ponderibus lacernarum, quas in collis insertas cingulis ipsis adnectunt nimia subtegminum tenuitate perflabiles, expandentes *eas* crebris agitationibus maximeque

---

4 partes *Pbga* partesquae *V* 7 uerendum *bga* 9 sint *bga* 10 uitiis *om. Pbg* 15 sensis *VP* sensibus *bga* 18 acilicio *VP* 22 *Hesiodi opp.* 289. 23 [*lac.* 3 *litt.*] statuam *VP* nobiles statuam *bga* 24 p. 104, 18 *ed. Jordan.* 28 ambitioso *G* ambitu *VPb* 29 insertas cingulis *Valesius* inserta singulis *VP* 30 perflabiles expandentes eas *Valesius* per pia uilis expectantes V^2P 31 agitationibus *Valesius* a cogitationibus *VP*

sinistra, ut longiores fimbriae tunicaeque perspicue luceant uarietate liciorum effigiatae in species animalium multiformes. 10. alii nullo quaerente uultus seueritate adsimulata patrimonia sua in inmensum extollunt, cultorum ut puta feracium multiplicantes annuos fructus, quae a primo ad ultimum solem se abunde iactitant possidere, ignorantes profecto maiores suos, per quos ita magnitudo Romana porrigitur, non diuitiis eluxisse sed per bella saeuissima, nec opibus nec uictu nec indumentorum uilitate gregariis militibus discrepantes opposita cuncta superasse uirtute. 11. hac ex causa conlaticia stipe Valerius humatur ille Publicola et subsidiis amicorum mariti inops cum liberis uxor alitur Reguli et dotatur ex aerario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultae uirginis diuturnum absentia pauperis erubesceret patris.

12. At nunc si ad aliquem bene nummatum tumentemque ideo honestus aduena salutatum introieris, primitus tamquam exoptatus suscipieris et interrogatus multa coactusque mentiri, miraberis numquam antea uisus summatem uirum tenuem te sic enixius obseruantem, ut paeniteat ob haec bona tamquam praecipua non uidisse ante decennium Romam. 13. hacque adfabilitate confisus cum eadem postridie feceris, ut incognitus haerebis et repentinus, hortatore illo hesterno.... ruminando, qui sis uel unde uenias diutius ambigente. agnitus uero tandem et adscitus in amicitiam si te salutandi adsiduitati dederis triennio indiscretus et per tot dierum defueris tempus, reuerteris ad paria perfe-

---

2 effigiatae *bga* effricacae *V* 5 putant ferocium *V* 10 a gregariis *bga* 11 hac *Eyssenh.* hic *V* causa *om. bga* *14 reguli et *in lac.* 10 *litt. scr.* V^2 15 absentia *Valesius* absentiam *codd.* 18 ideo *V lac.* 15 *litt. R* loculis *bga* 18. inquoieris *VP* 21 te sic enixius *G* desisse nixius *VPa* 22 ob *Valesius* ut *codd. om. G* in *Gronouius* 24 ut incognitus haerebis *in lac.* 13 *litt. add.* V^2 25 hortatores *VP post* hesterno *lac.* 5 (3 *G.*) *litt. VGP sine lac. ba* 26 ruminando *Eyssenh.* numerando *codd.* 27 in amicitiam si te salu- *in lac.* 21 *litt. add.* V^2 29 tot dierum *Gronouius* totidem *codd.*

renda, nec ubi esses interrogatus et quo tandem miser discesseris, aetatem omnem frustra in stipite conteres summittendo. 14. cum autem commodis interuallata temporibus conuiuia longa et noxia coeperint apparari uel distributio sollemnium sportularum, anxia deliberatione tractatur an exceptis his quibus uicissitudo debetur, peregrinum inuitari conueniet, et si digesto plene consilio id placuerit fieri, is adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum aut artem tesserariam profitetur aut secretiora quaedam se nosse confingit. 15. homines enim eruditos et sobrios ut infaustos et inutiles uitant, eo quoque accedente quod et nomenclatores adsueti haec et talia uenditare, mercede accepta lucris quosdam et prandiis inserunt subditicios ignobiles et obscuros.

16. Mensarum enim uoragines et uarias uoluptatum inlecebras, ne longius progrediar, praetermitto illuc transiturus quod quidam per ampla spatia urbis subuersasque silices sine periculi metu properantes equos uelut publicos signatis quod dicitur calceis agitant, familiarium agmina tamquam praedatorios globos post terga trahentes ne Sannione quidem, ut ait comicus, domi relicto. quos imitatae matronae conplures opertis capitibus et basternis per latera ciuitatis cuncta discurrunt. 17. utque proeliorum periti rectores primo cateruas densas opponunt et fortes, deinde leues armaturas, post iaculatores ultimasque subsidiales acies, si fors adegerit, iuuaturas, ita praepositis urbanae familiae suspensae digerentibus sollicite, quos insignes faciunt uirgae dexteris aptatae uelut tessera data castrensi iuxta uehiculi frontem omne textrinum incedit:

1 quo tandem miser *Eyssenh.* et non temisero *in lac.* 10 *litt. add.* V^2 num e medio *bg* *2 om [*ras.* 2 *litt.*] nem *V* 3 commodis *Valesius:* commotus *VP* 11 uitante quoque *VPb* uitant quoque *GA* 13 lucris *VP* coenis *bga* 18 ampla — 19 periculi *add.* V^m 19 properanter *VPbga* 22 *Terentius Eunucho* 780 28 iuuaturas *V* inuasuras *Pbga* 31 omne textrinum *G* omnem et extrinum *V* omnem et externum *Pb* omne mediastrinum *Kiessling*

huic atratum coquinae iungitur ministerium, dein totum promiscue seruitium cum otiosis plebeiis de uicinitate coniunctis: postrema multitudo spadonum a senibus in pueros desinens, obluridi distortaque lineamentorum conpage deformes, ut quaqua incesserit quisquam cernens mutilorum hominum agmina detestetur memoriam Samiramidis reginae illius ueteris, quae teneros mares castrauit omnium prima uelut uim iniectans naturae, eandemque ab instituto cursu retorquens, quae inter ipsa oriundi crepundia per primigenios seminis fontes tacita quodam modo lege uias propagandae posteritatis ostendit.

18. Quod cum ita sit, paucae domus studiorum seriis cultibus antea celebratae nunc ludibriis ignauiae torpentis exundant, uocali sonu, perflabili tinnitu fidium resultantes. denique pro philosopho cantor et in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur et bybliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis organa fabricantur hydraulica, et lyrae ad speciem carpentorum ingentes tibiaeque et histrionici gestus instrumenta non leuia.

19. Postremo ad id indignitatis est uentum, ut cum peregrini ob formidatam haut ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe praecipites, sectatoribus disciplinarum liberalium inpendio paucis sine respiratione ulla extrusis, tenerentur minimarum adseclae ueri, quique id simularunt ad tempus, et tria milia saltatricum ne interpellata quidem cum choris todidemque remanerent magistris. 20. et licet quocumque oculos flexeris feminas adfatim multas spectare cirratas, quibus, si nupsissent, per aetatem ter iam nixus poterat suppetere liberorum, ad usque taedium pedibus pauimenta

4 obluridi *VP* coloris obluridi *G* oblurida *ba* *7 Semiramides *V* 11 fortes *VP* 15 perflabili sono uocali *transpos.* *G* uocabuli *VP* tinnitum *V* tonitu *P* 19 ad *bga* de *codd.* -pentorum *add.* *V²* 26 minimarum *VP* mimarum *bg* 31 nixius *VP* nidus (*om.* ter) *Valesius.*

tergentes iactari uolucriter gyris, dum exprimunt innumera simulacra, quae finxere fabulae theatrales.

21. Illud autem non dubitatur quod cum esset aliquando uirtutum omnium domicilium Roma, ingenuos aduenas plerique nobilium, ut Homerici bacarum suauitate Lotophagi, humanitatis multiformibus officiis retentabant. 22. nunc uero inanes flatus quorundam uile esse quicquid extra urbis pomerium nascitur aestimant praeter orbos et caelibes, nec credi potest qua obsequiorum diuersitate coluntur homines sine liberis Romae. 23. et quoniam apud eos ut in capite mundi morborum acerbitates celsius dominantur, ad quos uel sedandos omnis professio medendi torpescit, excogitatum est adminiculum sospitale nequi amicum perferentem similia uideat, additumque est cautionibus paucis remedium aliud satis ualidum, *ut* famulos percontatum missos quem ad modum ualeant noti hac aegritudine colligati, non ante recipiant domum quam lauacro purgauerint corpus. ita etiam alienis oculis uisa metuitur labes. 24. sed tamen haec cum ita tutius obseruentur, quidam uigore artuum inminuto rogati ad nuptias ubi aurum dextris manibus cauatis offertur, inpigre uel usque Spoletium pergunt. haec nobilium sunt instituta.

25. Ex turba uero imae sortis et paupertinae in tabernis aliqui pernoctant uinariis, non nulli uelariis umbraculorum theatralium latent, quae Campanam imitatus lasciuiam Catulus in aedilitate sua suspendit omnium primus; aut pugnaciter aleis certant turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiritu concrepantes; aut quod est studiorum omnium maximum ab ortu lucis ad uesperam sole fatiscunt uel pluuiis, per

---

1 uolucriter gyris *Gronouius* uoluetur cyris *V* 11 apud *G* put *VP* morborum *G* orum *VP* 16 ut *add. uulgo om. codd.* 17 noti hac *G* non haec *V* 23 pergunt *G* perdunt *VP* 24 sunt *Kiessling* est *VP* 26 uinariis *G* iumariis *P* ⟨ul̄⟩ariis *V* uelariis *scripsi* uelabris *codd.* 28 lascrilam *VP* 32 ortu lus ad *VP*

minutias aurigarum equorumque praecipua uel delicta scrutantes. 26. et est admodum mirum uidere plebem innumeram mentibus ardore quodam infuso cum dimicationum curulium euentu pendentem. haec similiaque memorabile nihil uel serium agi Romae permittunt. ergo redeundum ad textum.

7. 1. Latius iam disseminata licentia onerosus bonis omnibus Caesar nullum post haec adhibens modum orientis latera cuncta uexabat nec honoratis parcens nec urbium primatibus nec plebeiis. 2. denique Antiochensis ordinis uertices sub uno elogio iussit occidi ideo efferatus, quod ei celebrari uilitatem intempestiuam urgenti, cum inpenderet inopia, grauius rationabili responderunt; et perissent ad unum ni comes orientis tunc Honoratus fixa constantia restitisset. 3. erat autem diritatis eius hoc quoque indicium nec obscurum nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur et in circo sex uel septem aliquotiens uetitis certaminibus pugilum uicissim se concidentium perfusorumque sanguine specie ut lucratus ingentia laetabatur. 4. accenderat super his incitatum propositum ad nocendum aliqua mulier uilis, quae ad palatium ut poposcerat intromissa insidias ei latenter obtendi prodiderat a militibus obscurissimis. quam Constantina exultans ut in tuto iam locata mariti salute muneratam uehiculoque inpositam per regiae ianuas emisit in publicum, ut his inlecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria uel maiora. 5. post haec Gallus Hierapolim profecturus ut expeditioni specie tenus adesset, Antiochensi plebi suppliciter obsecranti ut inediae dispelleret metum, quae per multas difficilisque causas adfore iam sperabatur, non ut mos est principibus, quorum diffusa po-

---

*1 p minuas *V* praemia *bga* per ianuas *Kiessling* pertinacius *C. F. W. Müller* 4 similiaque *G* et similia quae *VP* et similia *ba* 7 disseminata *Valesius* dissimulata *VGA* 10 antichisis *VP* 23 insidia se in *V* 24 constantia *VP* 25 tuto *GA* toto *VP* 32 est *bga* & *V*

testas localibus subinde medetur aerumnis, disponi quicquam statuit uel ex prouinciis alimenta transferri conterminis, sed consularem Syriae Theophilum prope adstantem ultima metuenti multitudini dedit id adsidue replicando quod inuito rectore nullus egere poterit uictu. 6. auxerunt haec uulgi sordidioris audaciam, quod cum ingrauisceret penuria commeatuum, famis et furoris inpulsu Eubuli cuiusdam inter suos clari domum ambitiosam ignibus subditis inflammauit rectoremque ut sibi iudicio imperiali addictum calcibus incessens et pugnis conculcans seminecem laniatu miserando discerpsit. post cuius lacrimosum interitum in unius exitio quisque imaginem periculi sui considerans documento recenti similia formidabat. 7. eodem tempore Serenianus ex duce, cuius ignauia populatam in Phoenice Celsen ante rettulimus, pulsatae maiestatis imperii reus iure postulatus ac lege, incertum qua potuit suffragatione absolui, aperte conuictus familiarem suum cum pileo, quo caput operiebat, incantato uetitis artibus ad templum misisse fatidicum, quaeritatum expresse an ei firmum portenderetur imperium, ut cupiebat, et cunctum. 8. duplexque isdem diebus acciderat malum, quod et Theophilum insontem atrox interceperat casus, et Serenianus dignus execratione cunctorum, innoxius, modo non reclamante publico uigore, discessit.

9. Haec subinde Constantius audiens et quaedam referente Thalassio doctus, quem eum odisse iam conpererat lege communi, scribens ad Caesarem blandius adiumenta paulatim illi subtraxit, sollicitari se simulans ne, uti est militare otium fere tumultuosum, in eius perniciem conspiraret, solisque scholis iussit esse

---

1 localibus *G* locabilis *VPba* 4 dedit id *Eyssenh.* dediti *V* dedit *G* deditum *Pba* 6 quod *scripsi* et *codd.* 8 eubuli *GAP* eubi*li (*fuit* l) *V* *9 reetoremque *Pbga* pectoremque *V* 15 Coelen *bga* 20 expresse *bga* praesa *VP* presse *Eyssenh.* 21 cunctum *Pba* cumtum *V* iunctum *G* 27 quem eum odisse *scripsi* quē mouisse *V* quem obisse *Lindenbr.* (*sed cf.* 22, 9, 16) 30 uti est *Valesius* uitiae *VP* quod (*om.* uitiae) *bga*

contentum palatinis et protectorum cum Scutariis et Gentilibus, et mandabat Domitiano, ex comite largitionum, praefecto ut cum in Syriam uenerit, Gallum, quem crebro acciuerat, ad Italiam properare blande hortaretur *et* uerecunde. 10. qui cum uenisset ob haec festinatis itineribus Antiochiam, praestrictis palatii ianuis, contempto Caesare, quem uideri decuerat, ad praetorium cum pompa sollemni perrexit morbosque diu causatus nec regiam introiit nec processit in publicum, sed abditus multa in eius moliebatur exitium addens quaedam relationibus superuacua, quas subinde dimittebat ad principem. 11. rogatus ad ultimum admissusque in consistorium ambage nulla praegressa inconsiderate et leuiter 'proficiscere' inquit 'ut praeceptum est, Caesar sciens quod si cessaueris, et tuas et palatii tui auferri iubebo prope diem annonas'. hocque solo contumaciter dicto subiratus abscessit nec in conspectum eius postea uenit saepius arcessitus. 12. hinc ille commotus ut iniusta perferens et indigna praefecti custodiam protectoribus mandauerat fidis. quo conperto Montius tunc quaestor Afer quidem sed ad lenitatem propensior, consulens in commune aduocatos palatinarum primos scholarum adlocutus est mollius docens nec decere haec fieri nec prodesse addensque uocis obiurgatorio sonu quod si id placeret, post statuas Constantii deiectas super adimenda uita praefecto conueniet securius cogitari. 13. his cognitis Gallus ut serpens adpetitus telo uel saxo iamque spes extremas opperiens et succurrens saluti suae quauis ratione colligi omnes iussit armatos et cum starent attoniti, districta dentium acie stridens 'adeste' inquit 'uiri fortes mihi periclitanti uobiscum. 14. Montius nos tumore inusitato quodam et nouo ut rebellis et maiestati recalcitrantes Augu-

3 *post* praefecto *add.* prouecto *VP om. bga* 4 acciuerat *Valesius* acciperat *V* acceperat *Pbga* 5 et *bga om. V* 21 Afer *Kiessling* afen *VP* a.ner *bga* uafer *Valesius* 26 constantini *VPbga* adimenda *G*[illegible] adimentia *VPb* 32 uobis commo•tius *V*.

stae per haec quae strepit incusat iratus nimirum quod contumacem praefectum, quid rerum ordo postulat ignorare dissimulantem formidine tenus iusserim custodiri'. 15. nihil morati post haec militares auidi saepe turbarum adorti sunt Montium primum, qui diuertebat in proximo, leui corpore senem atque morbosum, et hirsutis resticulis cruribus eius innexis diuaricatum sine spiramento ullo ad usque praetorium traxere praefecti. 16. et eodem impetu Domitianum praecipitem per scalas itidem funibus constrinxerunt, eosque coniunctos per ampla spatia ciuitatis acri raptauere discursu. iamque artuum et membrorum diuulsa conpage superscandentes corpora mortuorum ad ultimam truncata deformitatem uelut exsaturati mox abiecerunt in flumen. 17. incenderat autem audaces usque ad insaniam homines ad haec, quae nefariis egere conatibus, Luscus quidam curator urbis subito uisus: eosque ut heiulans baiolorum praecentor ad expediendum quod orsi sunt incitans uocibus crebris. qui haut longe postea ideo uiuus exustus est.

18. Et quia Montius inter dilancinantium manus spiritum efflaturus Epigonum et Eusebium nec professionem nec dignitatem ostendens aliquotiens increpabat, qui sint hi magna quaerebatur industria, et nequid intepisceret, Epigonus e Lycia philosophus ducitur et Eusebius ab Emissa Pittacas cognomento, concitatus orator, cum quaestor non hos sed tribunos fabricarum insimulasset promittentes armorum si nouas res agitari conperissent. 19. isdem diebus Apollinaris Domitiani gener, paulo ante agens palatii Caesaris curam, ad Mesopotamiam missus a socero per militares numeros

---

1 incausat *VP* 5 diuertebat *A* deuertebat *VP* 6 morbosum *G* mordosum *VP* 11 raptauere *G* parauere *VPba* 14 mox *om. bg* 17 eosque — 18 expediendum *add. V*[m] 19 haud *Pbga* hanc *V* 21 dilancinantium *Lindenbr.* dilatinantium *V.* 23 increpabant *VP* 25 e Lycia *bga* haec licia *V.* 26 ad dimissa pitt‹aca›s *V* e Mysia pietatis *bga* 28 armorum adminicula *Valesius* 29 conperissent *Pba* conpissent *V* coepissent *G*

inmodice scrutabatur, an quaedam altiora meditantis iam Galli secreta susceperint scripta, qui conpertis Antiochiae gestis per minorem Armeniam lapsus Constantinopolim petit exindeque *per* protectores retractus artissime tenebatur.

20. Quae dum ita struuntur, indicatum est apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante uel cuius usibus apparatum. ideoque rector prouinciae tunc pater Apollinaris eiusdem nominis ut conscius ductus est aliique congregati sunt ex diuersis ciuitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur.

21. Iamque lituis cladium concrepantibus internarum non celate ut antea turbidum saeuiebat ingenium a ueri consideratione detortum et nullo inpositorum uel conpositorum fidem sollemniter inquirente nec discernente a societate noxiorum insontes uelut exturbatum e iudiciis fas omne discessit, et causarum legitima silente defensione carnifex rapinarum sequester et obductio capitum et bonorum ubique multatio uersabatur per orientales prouincias, quas recensere puto nunc oportunum absque Mesopotamia digesta, cum bella Parthica dicerentur, et Aegypto, quam necessario aliud reieci ad tempus.

8. 1. Superatis Tauri montis uerticibus qui ad solis ortum sublimius attolluntur, Cilicia spatiis porrigitur late distentis diues bonis omnibus terra, eiusque lateri dextro adnexa Isauria, pari sorte uberi palmite uiget et frugibus minutis, quam mediam nauigabile flumen Calycadnus interscindit. 2. et hanc quidem praeter oppida multa duae ciuitates exornant Seleucia opus Seleuci regis, et Claudiopolis quam deduxit coloniam Claudius Caesar. Isaura enim antehac nimium potens, olim

---

4 per *bga om. V* 14 non celate *G* concelatae *VPba* 18 legitimas silentes *V* 23 dicerentur *G* [*lac.* 5 *litt.*] rentur *VP* 24 [*lac.* 4 *litt.*] ad *VP* *28 sonte *V* uiget *V*[1] uiret *V*[2] *Pbga* 29 minutis *scripsi* (*coll.* 23, 6, 41) multis *codd.* 32 deduxit *G* eduxit *VPba* 33 nemium *VP* moenium *bg*

subuersa ut rebellatrix interneciua aegre uestigia claritudinis pristinae monstrat admodum pauca. 3. Ciliciam uero, quae Cydno amni exultat, Tarsus nobilitat, urbs perspicabilis — hanc condidisse Perseus memoratur, Iouis filius et Danaes, uel certe ex Aethiopia profectus Sandan quidam nomine uir opulentus et nobilis — et Anazarbus auctoris uocabulum referens, et Mobsuestia uatis illius domicilium Mobsi, quem a conmilitio Argonautarum cum aureo uellere direpto redirent, errore abstractum delatumque ad Africae litus mors repentina consumpsit, et ex eo cespite punico tecti manes eius heroici dolorum uarietati medentur plerumque sospitales. 4. hae duae prouinciae bello quondam piratico cateruis mixtae praedonum a Seruilio pro consule missae sub iugum factae sunt uectigales. et hae quidem regiones uelut in prominenti terrarum lingua positae ob orbe eoo monte Amano disparantur. 5. orientis uero limes in longum protentus et rectum ab Euphratis fluminis ripis ad usque supercilia porrigitur Nili, laeua Saracenis conterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens, quam plagam Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum post Alexandri Macedonis obitum successorio iure teneret regna Persidis, efficaciae inpetrabilis rex, ut indicat cognomentum. 6. abusus enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agrestibus habitaculis urbes construxit multis opibus firmas et uiribus, quarum ad praesens pleraeque licet Graecis nominibus appellentur, quae isdem ad arbitrium inposita sunt conditoris, primigenia tamen nomina non amittunt, quae eis Assyria lingua institutores ueteres indiderunt.

---

5 Aethiopia *bga* aethio *V* 8 mobsuestia *P* mobsu**estia (p *suprascr.*) *V* *om. bg* uatis *om. bg* mobsi *V*¹*P* mopsi *V*²*bga* *9 redirem t*VP* reducem et *G* 12 Heroici *G* herotici *VPba* 17 orbe *G* urbe *VPba* *19 eufrates *V* 22 nicator *V*¹*G* nicanor *V*²*Pba*

7. Et prima post Osdroenam quam, ut dictum est, ab hac descriptione discreuimus, Commagena, nunc Euphratensis, clementer adsurgit, Hierapoli, uetere Nino et Samosata ciuitatibus amplis inlustris.

8. Dein Syria per speciosam interpatet diffusa planitiem. hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita ciuitas, cui non certauerit alia aduecticiis ita adfluere copiis et internis, et Laodicia et Apamia itidemque Seleucia iam inde a primis auspiciis florentissimae.

9. Post hanc adclinis Libano monti Phoenice, regio plena gratiarum et uenustatis, urbibus decorata magnis et pulchris; in quibus amoenitate celebritateque nominum Tyros excellit, Sidon et Berytus isdemque pares Emissa *et* Damascus saeculis condita priscis. 10. has autem prouincias, quas Orontes ambiens amnis imosque pedes Cassii montis illius celsi praetermeans funditur *in* Parthenium mare, Gnaeus Pompeius superato Tigrane regnis Armeniorum abstractas dicioni Romanae coniunxit.

11. Ultima Syriarum est Palaestina per interualla magna protenta, cultis abundans terris et nitidis et ciuitates habens quasdam egregias, nullam nulli cedentem sed sibi uicissim uelut ad perpendiculum aemulas: Caesaream, quam ad honorem Octauiani principis exaedificauit Herodes, et Eleutheropolim et Neapolim itidemque Ascalonem Gazam aeuo superiore exstructas. 12. in his tractibus nauigerum nusquam uisitur flumen sed in locis plurimis aquae suapte natura calentes emergunt ad usus aptae multiplicium medelarum. uerum has quoque regiones pari sorte Pompeius

---

2 descriptione *G* discretione *VPba* 3 uetere Nino *G* ueterennino *VP* 4 illustris *GA* et inlustris *VPb* 9 Seleucia iam *Valesius* seleuciam *codd.* 15 et *add. A om. codd.* * condita *VPba* conditae *G* 18 in *G om. codd.* *gneus *V* 22 cultis *GA* culis *VP* 29 sed *scripsi* et *codd.* *30 medullarum *V* (c *supra*)

Iudaeis domitis et Hierosolymis captis in prouinciae speciem delata iuris dictione formauit.

13. Huic Arabia est conserta, ex alio latere Nabataeis contigua; opima uarietate conmerciorum castrisque oppleta ualidis et castellis, quae ad repellendos gentium uicinarum excursus sollicitudo peruigil ueterum per oportunos saltus erexit et cautos. haec quoque ciuitates habet inter oppida quaedam ingentes Bostram et Gerasam atque Philadelphiam murorum firmitate cautissimas. hanc prouinciae inposito nomine rectoreque adtributo obtemperare legibus nostris Traianus conpulit imperator incolarum tumore saepe contunso cum glorioso marte Mediam urgeret et Parthos.

14. Cyprum itidem insulam procul a continenti discretam et portuosam inter municipia crebra urbes duae faciunt claram Salamis et Paphus, altera Iouis delubris altera Veneris templo insignis. tanta autem tamque multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus ut nullius externi indigens adminiculi indigenis uiribus a fundamento ipso carinae ad supremos usque carbasos aedificet onerariam nauem omnibusque armamentis instructam mari committat. 15. nec piget dicere auide magis hanc insulam populum Romanum inuasisse quam iuste. Ptolomaeo enim rege foederato nobis et socio ob aerarii nostri angustias iusso sine ulla culpa proscribi ideoque hausto ueneno uoluntaria morte deleto et tributaria facta est et uelut hostiles eius exuuiae classi inpositae in urbem aduectae sunt per Catonem. nunc repetetur ordo gestorum.

9. 1. Inter has ruinarum uarietates a Nisibi quam tuebatur accitus *Vrsicinus*, cui nos obsecuturos iunxerat

---

1 domitis et *Pbga* domitisque regiones et *V* prouinciarum speciem rectori *bga* prouincias reciem (*om.* rectori) *VP* 2 auris *V* *3 consertu (a *supra*) *V* 7 cautes *Reinesius* 14 continenti discretam *G* continendis quetam *V* 17 autem G *et V* (*compendio scr.*) *28 *post* inpositae: (*lin. induct*) inposita *V* 32 Ursicinus *add. Valesius om. codd.*

imperiale praeceptum, dispicere litis exitialis certamina cogebatur abnuens et reclamans, adulatorum oblatrantibus turmis, bellicosus sane milesque semper et militum ductor sed forensibus iurgiis longe discretus, qui metu sui discriminis anxius cum accusatores quaesitoresque subditiuos sibi consociatos ex isdem foueis cerneret emergentes, quae clam palamue agitabantur, occultis Constantium litteris edocebat inplorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Caesaris exhalaret. 2. sed cautela nimia in peiores haeserat plagas, ut narrabimus postea, aemulis consarcinantibus insidias graues apud Constantium, cetera medium principem sed siquid auribus eius huius modi quiuis infudisset ignotus, acerbum et inplacabilem et in hoc causarum titulo dissimilem sui.

3. Proinde die funestis interrogationibus praestituto imaginarius iudex equitum resedit magister adhibitis aliis iam quae essent agenda praedoctis, et adsistebant hinc inde notarii, quid quaesitum esset, quidue responsum, cursim ad Caesarem perferentes, cuius imperio truci, stimulis reginae exertantis aurem subinde per aulaeum, nec diluere obiecta permissi nec defensi periere conplures. 4. primi igitur omnium statuuntur Epigonus et Eusebius ob nominum gentilitatem oppressi. praediximus enim Montium sub ipso uiuendi termino his uocabulis appellatos fabricarum culpasse tribunos ut adminicula futurae molitioni pollicitos. 5. et Epigonus quidem amictu tenus philosophus, ut apparuit, prece frustra temptata, sulcatis lateribus mortisque metu admoto turpi confessione cogitatorum socium, quae nulla erant, fuisse firmauit cum nec

1 litis exitialis certamina *scripsi* l. ex. semina *G* lites exitia lese (lexe *P*) [*lac. 3 litt.*] mina *VP* 9 nouissimus *Hermann* 15 dissimilem *VGP* similem *rba* 21 trucestima *VP* trucis tum a *G* exertantis aurem *G* exertantes aura *VP* 24 Epigonus *GA* erigonus *V* origenes *Pb* *26 culpasset *VP* *27 militioni V^1 melitioni V^2P ultioni *G* 28 Epigonus *bga* epigonius *VP*

uidisset quicquam nec audisset penitus expers forensium rerum; Eusebius uero obiecta fidentius negans, suspensus in eodem gradu constantiae stetit latrocinium illud esse, non iudicium clamans. 6. cumque pertinacius ut legum gnarus accusatorem flagitaret atque sollemnia, doctus id Caesar libertatemque superbiam ratus tamquam obtrectatorem audacem excarnificari praecepit, qui ita euisceratus ut cruciatibus membra deessent, inplorans caelo iustitiam, toruum renidens fundato pectore mansit inmobilis nec se incusare nec quemquam alium passus et tandem nec confessus nec confutatus cum abiecto consorte poenali est morte multatus. et ducebatur intrepidus temporum iniquitati insultans, imitatus Zenonem illum ueterem Stoicum qui ut mentiretur quaedam laceratus diutius, auulsam sedibus linguam suam cum cruento sputamine in oculos interrogantis Cyprii regis inpegit.

7. Post haec indumentum regale quaerebatur et ministris fucandae purpurae tortis confessisque pectoralem tuniculam sine manicis textam, Maras nomine quidam inductus est — ut appellant Christiani — diaconus, cuius prolatae litterae scriptae Graeco sermone ad Tyrii textrini praepositum celerari speciem perurgebant — quam autem non indicabant — denique etiam idem ad usque discrimen uitae uexatus nihil fateri conpulsus est. 8. quaestione igitur per multiplices dilatata fortunas cum ambigerentur quaedam, non nulla leuius actitata constaret, post multorum clades Apollinares ambo pater et filius in exilium acti cum ad locum Crateras nomine peruenissent, uillam scilicet suam quae ab Antiochia uicensimo et quarto disiungitur lapide, ut mandatum est, fractis cruribus occiduntur. 9. post quorum necem nihilo lenius ferociens Gallus ut

---

3 cunctantia est et id *VP* cunctatus est *bga* (et id *b* exstitit *A om. G*) 8 ut *GA* iis *VPb* 9 coruum *VP* 17 Cyprii *A* cyprini *VPbg* 22 prolatae literae scriptae *G* prolatere scriptae *VPba* prolata rescripta *Eyssenh.* 23 perurgebat *VPbga* 28 post *om. Pb* 32 lapide *Pbga* laride *V*

leo cadaueribus pastus multa huius modi scrutabatur. quae singula narrare non refert, ne professione modum, quod euitandum est, excedamus.

10. 1. Haec dum oriens diu perferret, caeli reserato tepore Constantius consulatu suo septies et Caesaris ter egressus Arelate Valentiam petit, in Gundomadum et Vadomarium fratres Alamannorum reges arma moturus, quorum crebris excursibus uastabantur confines limitibus terrae Gallorum. 2. dumque ibi diu moratur commeatus opperiens, quorum translationem ex Aquitania uerni imbres solito crebriores prohibebant auctique torrentes, Herculanus aduenit protector domesticus, Hermogenis ex magistro equitum filius, apud Constantinopolim, ut supra rettulimus, populari quondam turbela discerpti. quo uerissime referente quae Gallus egerat, damnis super praeteritis maerens et futurorum timore suspensus angorem animi quam diu potuit emendabat. 3. miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus morarum inpatiens saeuiebat hoc inritatior, quod nec subsidia uiuendi suppeterent alimentis nondum ex usu translatis. 4. unde Rufinus ea tempestate praefectus praetorio ad discrimen trusus est ultimum. ire enim ipse conpellebatur ad militem, quem exagitabat inopia simul et feritas, et alioqui coalito more in ordinarias dignitates asperum semper et saeuum, ut satisfaceret atque monstraret, quam ob causam annonae conuectio sit inpedita. 5. quod opera consulta cogitabatur astute, ut hoc insidiarum genere Galli periret auunculus, ne eum ut praepotens acueret in fiduciam exitiosa coeptantem. uerum nauata est

---

2 ne professionis *bga* nec professiones *VP* 3 quod euitandum *A* quod euitatum *bg* quod saeuitatum *VP* 6 ter *Valesius* iterum *VPbga* Gundomadum *GA* gundoundum *V* 8 excursa *VP* 11 Aruerni imbres *G* auernimbres *V* aurns umbres *P* 12 auctique *G* auitique *VP* forrentes *V* 12 Ἑρκουλιανός *Libanius ep. 724* 14 ut quondam *V* 16 damnis *bga* domisquae *V* domus *P* 17 quamquamdiu *VP* 19 *et p. 34*, 2 cabyllona *V (fort. rc.)* 29 Galli *G* talis *VPa*

opera diligens hocque dilato Eusebius praepositus cubiculi missus est Cabillona aurum secum perferens, quo per turbulentos seditionum concitores occultius distributo et tumor consenuit militum et salus est in tuto locata praefecti. deinde cibo abunde perlato castra die praedicto sunt mota. 6. emensis itaque difficultatibus multis et niue obrutis callibus plurimis ubi prope Rauracum uentum est ad supercilia fluminis Rheni, resistente multitudine Alamanna pontem suspendere nauium conpage Romani ui nimia uetabantur ritu grandinis undique conuolantibus telis, et cum id inpossibile uideretur, imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capesseret ambigebat. 7. ecce autem ex inprouiso index quidam regionum gnarus aduenit et mercede accepta uadosum locum nocte monstrauit unde superari potuit flumen: et potuisset aliorsum intentis hostibus exercitus inde transgressus nullo id opinante cuncta uastare, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiae cura commissa, populares suos haec per nuntios docuissent occultos, ut quidam existimabant. 8. infamabat autem haec suspicio Latinum domesticorum comitem et Agilonem tribunum stabuli atque Scudilonem Scutariorum rectorem, qui tunc ut dextris suis gestantes rem publicam colebantur. 9. at barbari suscepto *pro* instantium rerum ratione consilio, dirimentibus forte auspicibus uel congredi prohibente auctoritate sacrorum, mollito rigore, quo fidentius resistebant, optimates misere delictorum ueniam petituros et pacem. 10. tentis igitur regis utriusque legatis et negotio tectius diu pensato cum pacem oportere tribui, quae iustis condicionibus petebatur, eam-

---

1 hocque *A* hacque *VP* *om. bg* dilato *Valesius* delato *VAP* *om. bg* 3 seditionum *Pbga* sed $\overset{it}{\text{et}}$ $\overset{u}{\text{io}}$nam *V* 5 tuto V^2 *Pbga* tota V^1 cibo *G* cito *VPba* 9 suspendere *G* suspenderunt *VPba* 16 mittentis *V* 17 exercitus — 18 uastare ni *om.* *Pbg* uastare ní *A* uastarent *V* 19 militiae *G* militis *VPba* 25 pro *G* *om.* *VPba* 27 prohibentia *VP* rigore *G* rigere *VP* 31 iustius *VP*

que ex re tum fore sententiarum uia concinens adprobasset, aduocato in contionem exercitu imperator pro tempore pauca dicturus tribunali adsistens circumdatus potestatum coetu celsarum ad hunc disseruit modum:

11. 'Nemo quaeso miretur, si post exudatos labores itinerum longos congestosque adfatim commeatus fiducia uestri ductante barbaricos pagos aduentans uelut mutato repente consilio ad placidiora deuerti. 12. pro suo enim loco et animo quisque uestrum reputans id inueniet uerum, quod miles ubique, licet membris uigentibus firmus, se solum uitamque propriam circumspicit et defendit, imperator uero officiosus dum metuit omnibus, alienae custos salutis nihil non ad sui spectare tutelam ratio ..... et remedia cuncta quae status negotiorum admittit, arripere debet alacriter secunda numinis uoluntate delata. 13. ut in breue igitur conferam et ostendam qua ex causa omnes uos simul adesse uolui, commilitones mei fidissimi, accipite aequis auribus quae succinctius explicabo. ueritas enim absoluta semper ac perquam est simplex. 14. arduos uestrae gloriae gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extimarum diffundit, excellenter adcrescens, Alamannorum reges et populi formidantes per oratores quos uidetis summissis ceruicibus concessionem praeteritorum poscunt et pacem. quam ut cunctator et cautus utiliumque monitor, si uestra uoluntas adest, tribui debere censeo multa contemplans. primo ut Martis ambigua declinentur, dein ut auxiliatores pro aduersariis adsciscamus — quod pollicentur — tum autem ut incruenti mitigemus ferociae flatus perniciosos saepe

---

1 re tum *A* rerum *VPb* re *G* uia *codd.* uis *Wilbrandt* 12 firmius *VP* 13 officiosus *Langen* officiorum *codd.* metuit (?) *Eyssenh.* equia *VP* aequus *bga* 15 ratio [*lac. 25 litt.*] et *VP* rationes populorum cognoscit et *bga* ratus ..... et *Eyssenh.* 17 numinis *GA* nominis *VPb* ut] id *VPbga* 20 ueritas *scripsi* ueritatis *codd.* enim absoluta semper ac perquam est *scripsi* enim absolimo semper at per est *VP* enim sermo est *bga* 25 congessionem *VP* 31 ut *om.* *Pbg*

prouinciis, postremo id reputantes quod non ille hostis uincitur solus, qui cadit in acie pondere armorum oppressus et uirium, sed multo tutius etiam tuba tacente sub iugum mittitur uoluntarius qui sentit expertus nec fortitudinem in rebellis nec lenitatem in supplices animos abesse .... 15. in summa tamquam arbitros uos quid suadetis opperior ut princeps tranquillus temperanter adhibere modum adlapsa felicitate decernens. non enim inertiae sed modestiae humanitatique, mihi credite, hoc quod recte consultum est adsignabitur'.

16. Mox dicta finierat, multitudo omnis ad, quae imperator uoluit, promptior laudato consilio consensit in pacem ea ratione maxime percita, quod norat expeditionibus crebris fortunam eius in malis tantum ciuilibus uigilasse, cum autem bella mouerentur externa, accidisse plerumque luctuosa. icto post haec foedere gentium ritu perfectaque sollemnitate imperator Mediolanum ad hiberna discessit.

11. 1. Vbi curarum abiectis ponderibus aliis tamquam nodum et codicem difficillimum Caesarem conuellere nisu ualido cogitabat, eique deliberanti cum proximis clandestinis conloquiis et nocturnis qua ui, quibusue commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia, acciri mollioribus scriptis per simulationem tractatus publici nimis urgentis eundem placuerat Gallum, ut auxilio destitutus sine ullo interiret obstaculo. 2. huic sententiae uersabilium adulatorum refragantibus globis — inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer et flagrans, et Eusebius tunc praepositus cubiculi effusior ad nocendum — id

3 et *bga* set *P* sed *V* 6 abesse *Eyssenh.* adesse *VPba* deesse *G post* adesse *lac. 7 litt. VP sine lac. G* adesse dignoscit *ba* 15 crebris *A* et crebris *VPbg* 21 et codicem *Haupt*, & odiem *VP* et obicem *R. Unger*, *Kellerbauer*, *Eyssenh.* Gordium *Lindenbr.* (*non G. ut uoluit Eyssenh.*) *23 nocturnis *A* in nocturnis *VPbg* 26 minis *bg* argentis *V* arguentis *ba* abiectis *G* 30 Arbitio *G* (*fort. rc.*)

occurrebat Caesare discedente Vrsicinum in oriente perniciose relinquendum, si nullus esset, qui prohiberet altiora meditaturum. 3. isdemque residui regii accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adolescebat, inter ministeria uitae secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus inuidiae grauioris uirum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios mussitantes, decore corporum fauorabiles et aetate, per multiplicem armaturae scientiam agilitatemque membrorum inter cotidiana proludia exercitus consulto consilio cognitos: Gallum suopte ingenio trucem per suppositos quosdam ad saeua facinora ideo animatum ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso ad magistri equitum liberos principatus insignia transferantur.

4. Cum haec taliaque sollicitas eius aures euerberarent expositas semper eius modi rumoribus et patentes, uaria animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Vrsicinum primum ad se uenire summo cum honore mandauit ea specie ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus uirium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. 5. et nequid suspicaretur aduersi uenturus, uicarius eius, dum redit, Prosper missus est comes: acceptisque litteris et copia rei uehiculariae data Mediolanum itineribus properauimus magnis.

6. Restabat ut Caesar post haec properaret accitus et abstergendae causa suspicionis sororem suam, eius uxorem, Constantius ad se tandem desideratam uenire multis fictisque blanditiis hortabatur. quae licet ambigeret metuens saepe cruentum, spe tamen quod eum lenire poterit ut germanum profecta, cum Bithyniam

---

2 prohiberet *A* prohibeat *G* prohibet *VPb* 19 tum miscente *P* tumiscente *V* tumescente *bga* id ut *Valesius* dot *VP* dat *ba* dato *g* 25 eius *om. Pbg* 28 properauit *bga* 34 poterit *Kellerbauer* poterat *codd.* bythinam *V* bitiniam *Pb*

introisset, in statione quae Caenos Gallicanos appellatur, absumpta est ui febrium repentina. cuius post obitum maritus contemplans cecidisse fiduciam qua se fultum existimabat, anxia cogitatione, quid moliretur haerebat. 7. inter res enim inpeditas et turbidas ad hoc unum mentem sollicitam dirigebat, quod Constantius cuncta ad suam sententiam conferens nec satisfactionem suscipiet aliquam nec erratis ignoscet, sed, ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, si cepisset incautum, morte multaret. 8. eo necessitatis adductus ultimaque ni uigilasset opperiens, principem locum, si copia patuisset [quam] adfectabat, sed perfidiam proximorum ratione bifaria uerebatur, qui eum ut truculentum horrebant et leuem, quique altiorem Constantii fortunam in discordiis ciuilibus formidabant. 9. inter has curarum moles inmensas imperatoris scripta suscipiebat adsidua monentis orantisque, ut ad se ueniret et mente monstrantis obliqua rem publicam nec posse diuidi nec debere, sed pro uiribus quemque ei ferre suppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans uastitatem. 10. quibus subserebat non adeo uetus exemplum quod Diocletiano et eius collegae ut apparitores Caesares non resides, sed ultro citroque discurrentes obtemperabant et in Syria Augusti uehiculum irascentis per spatium mille passuum fere pedes antegressus est Galerius purpuratus.

11. Aduenit post multos Scudilo Scutariorum tribunus uelamento subagrestis ingenii persuasionis opifex callidus. qui eum adulabili sermone seriis admixto solus omnium proficisci pellexit uultu adsimulato saepius replicando quod flagrantibus uotis eum uidere frater cuperet patruelis, siquid per inprudentiam gestum

10 ei *bga* et *V* 13 quam *deleuit Eyssenh.* (siqua copia patuisset *transpos. G*) 14 uerebatur *A* ferebatur *VPb* deserebatur *G* 24 resides *bga* resedisse *V* 25 et *GA* en *VPb* 28 multos Scudilo *G* multo scudiculo *VP* 30 periis *VP* 33 si quid *Kiessling* quid *VP* quidquid *Eyssenh.*

est remissurus ut mitis et clemens, participemque eum suae maiestatis adscisceret, futurum laborum quoque socium, quos Arctoae prouinciae diu fessae poscebant. 12. utque solent manum iniectantibus fatis hebetari sensus hominum et obtundi, his incelebris ad meliorum expectationem erectus egressusque Antiochia numine laeuo ductante prorsus ire tendebat de fumo, ut prouerbium loquitur uetus, ad flammam, et ingressus Constantinopolim tamquam in rebus prosperis et securis, editis equestribus ludis capiti Thoracis aurigae coronam inposuit ut uictoris.

13. Quo cognito Constantius ultra mortalem modum exarsit ac nequo casu idem Gallus de futuris incertus agitare quaedam conducentia saluti suae per itinera conaretur, remoti sunt omnes de industria milites agentes in ciuitatibus peruiis. 14. eoque tempore Taurus quaestor ad Armeniam missus confidenter nec appellato eo nec uiso transiuit. uenere tamen aliqui iussu imperatoris administrationum specie diuersarum, eundem ne commouere se posset, neue temptaret aliquid occulte custodituri, inter quos Leontius erat, postea urbi praefectus ut quaestor, et Lucillianus quasi domesticorum comes et Scutariorum tribunus nomine Bainobaudes. 15. emensis itaque longis interuallis et planis cum Hadrianopolim introisset urbem Haemimontanam, Vscudamam antehac appellatam, fessasque labore diebus duodecim recreans uires conperit Thebaeas legiones in uicinis oppidis hiemantes consortes suos misisse quosdam, eum ut remaneret promissis fidis hortaturos et firmis, sui fiducia abunde per stationes locati confines, sed obseruante cura peruigili proximorum nullam uidendi uel audiendi quae ferebant furari potuit fa-

2 adsciso et *V* adscisceret *C. F. W. Müller*. 6 erectus *Pbga* rectus *V* 10 capita et horacis *V* (capite thoracis) capiti Coracis *bga* 14 agitaret *VP* 22 et *bga* ut *VP* 26 uscudumam *VPba* 30 locat *VP* 31 peruigili V^2*Pbga* perusgili V^1 32 didendi *V* dicendi *bga*

cultatem. 16. inde aliis super alias urgentibus litteris exire et decem uehiculis publicis, ut praeceptum est, usus relicto palatino omni praeter paucos tori ministros et mensae, quos auexerat secum, squalore concretus celerare gradum conpellebatur adigentibus multis, temeritati suae subinde flebiliter inprecatus, quae eum iam despectum et uilem arbitrio subdiderat infimorum. 17. inter haec tamen per indutias naturae conquiescentis sauciabantur eius sensus circumstridentium terrore laruarum, interfectorumque cateruae Domitiano et Montio praeuiis correptum eum — ut existimabat in somnis — uncis furialibus obiectabant. 18. solutus enim corporeis nexibus animus semper uigens motibus indefessis et cogitationibus subiectus et curis, quae mortalium sollicitant mentes, colligit uisa nocturna, quas φαντασίας nos appellamus.

19. Pandente itaque uiam fatorum sorte tristissima, qua praestitutum erat eum uita et imperio spoliari, itineribus interiectis permutatione iumentorum emensis uenit Petobionem oppidum Noricorum, ubi reseratae sunt insidiarum latebrae omnes, et Barbatio repente apparuit comes, qui sub eo domesticis praefuit, cum Apodemio agente in rebus milites ducens, quos beneficiis suis oppigneratos elegerat imperator certus nec praemiis nec miseratione ulla posse deflecti.

20. Iamque non umbratis fallaciis res agebatur, sed qua palatium est extra muros, armatis omne circumdedit. ingressusque obscuro iam die, ablatis regiis indumentis Caesarem tunica texit et paludamento communi, eum post haec nihil passurum uelut mandato principis iurandi crebritate confirmans et 'statim' inquit 'exsurge' et inopinum carpento priuato inpositum ad Histriam duxit prope oppidum Polam, ubi quon-

---

3 palatino *scripsi* palatio *codd.* 6 quod *G* que *VP* 16 phantasias *GP* fantasias *Vba* 18 uita *GA* ita *VPb* *19 interiectis *A* eiectis *VPbg* 20 sleseruatae (r *supra*) *V* reseruatae *P* 21 barbatio *Pbga* barbaratio *V* 32 exurge et *G* exugeret *VPba*

dam peremptum Constantini filium accepimus Crispum. 21. et cum ibi seruaretur artissime terrore propinquantis exitii iam praesepultus, accurrit Eusebius cubiculi tunc praepositus Pentadiusque notarius et Mallobaudes armaturarum tribunus iussu imperatoris conpulsuri eum singillatim docere, quam ob causam quemque apud Antiochiam necatorum iusserat trucidari. 22. ad quae Adrasteo pallore perfusus hactenus ualuit loqui, quod plerosque incitante coniuge iugulauerit Constantina, ignorans profecto Alexandrum Magnum urgenti matri ut occideret quendam insontem, et dictitanti spe impetrandi postea quae uellet eum se per nouem menses utero portasse praegnantem, ita respondisse prudenter 'aliam, parens optima, posce mercedem; hominis enim salus beneficio nullo pensatur'. 23. quo conperto inreuocabili ira princeps percitus et dolore fiduciam omnem fundandae securitatis in eodem posuit abolendo. et misso Sereniano, quem in crimen maiestatis uocatum praestigiis quibusdam absolutum esse supra monstrauimus, Pentadio quin etiam notario et Apodemio agente in rebus, eum capitali supplicio destinauit, et ita conligatis manibus in modum noxii cuiusdam latronis ceruice abscisa ereptaque uultus et capitis dignitate cadauer est relictum informe paulo ante urbibus et prouinciis formidatum. 24. sed uigilauit utrubique superni numinis aequitas. nam et Gallum actus oppressere crudeles, et non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum licet nocentem blandius palpantes periuriis ad usque plagas perduxere letales. quorum Scudilo destillatione iecoris pulmones uomitans interiit, Barbatio, qui in eum iam diu falsa conposuerat crimina, cum ex magisterio peditum altius niti quorundam susurris incusaretur, da-

---

4 mellobaudes *codd.* 5 compulsuri *G* conpulsi *VP* 16 ira *om. bg* 20 supra *om. bga* 27 actus *VPr* obitu *bga* oppresse *VP* 31 iam *om. bga* 33 incausaretur *V*

mnatus extincti per fallacias Caesaris manibus inlacrimoso obitu parentauit.

25. Haec et huius modi quaedam innumerabilia ultrix facinorum impiorum bonorumque praemiatrix aliquotiens operatur Adrastia — atque utinam semper — quam uocabulo duplici etiam Nemesim appellamus: ius quoddam sublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo superpositum, uel ut definiunt alii, substantialis tutela generali potentia partilibus praesidens fatis, quam theologi ueteres fingentes Iustitiae filiam ex abdita quadam aeternitate tradunt omnia despectare terrena. 26. haec ut regina causarum et arbitra rerum ac disceptatrix urnam sortium temperat accidentium uices alternans uoluntatumque nostrarum exorsa interdum alio, quam quo contendebant, exitu terminans multiplices actus permutando conuoluit. eademque necessitatis insolubili retinaculo mortalitatis uinciens fastus tumentes in cassum et incrementorum detrimentorumque momenta uersans, ut nouit, nunc erectas mentium ceruices opprimit et eneruat, nunc bonos ab imo suscitans ad bene uiuendum extollit. pinnas autem ideo illi fabulosa uetustas aptauit, ut adesse uelocitate uolucri cunctis existimetur, et praetendere gubernaculum dedit eique subdidit rotam, ut uniuersitatem regere per elementa discurrens omnia non ignoretur.

27. Hoc inmaturo interitu ipse quoque sui pertaesus excessit e uita aetatis nono anno atque uicensimo cum quadriennio imperasset. natus apud Tuscos in Massa Veternensi, patre Constantio Constantini fratre imperatoris, matreque Galla sorore Rufini et Cerealis, quos trabeae consulares nobilitarunt et praefecturae. 28. *fuit* autem forma conspicuus bona, decente filo corporis

---

1 manibus anima *VPbga* 3 ultrix *bga* ultra *VP* 7 sublimen numenis (i *supra*) *V* 13 hac disceptatria *VP* 19 uersans *G* uersabis *V*[1]*Pr* uersabilis *V*[3]*bga* 28 anno *om. bg* 32 fuit autem *A* [*lac. 5 litt.*] autem *VP* fuit autem *om. bg*

membrorumque recta conpage, flauo capillo et molli, barba licet recens emergente lanugine tenera, ita tamen ut maturius auctoritas emineret, tantum a temperatis moribus Iuliani differens fratris, quantum inter Vespasiani filios fuit Domitianum et Titum. 29. assumptus autem in amplissimum fortunae fastigium uersabilis eius motus expertus est, qui ludunt mortalitatem nunc euehentes quosdam in sidera, nunc ad Cocyti profunda mergentes. cuius rei cum innumera sint exempla, pauca tactu summo transcurram. 30. haec fortuna mutabilis et inconstans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem et Dionysium gentium quondam terrorem Corinthi litterario ludo praefecit. 31. haec Adramytenum Andriscum in fullonio natum ad Pseudophilippi nomen euexit et Persei legitimum filium artem ferrariam ob quaerendum docuit uictum. 32. eadem Mancinum post imperium dedit Numantinis, Samnitum atrocitati Veturium, et Claudium Corsis, substrauitque feritati Carthaginis Regulum, istius iniquitate Pompeius post quaesitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum ad spadonum libidinem in Aegypto trucidatur. 33. et Eunus quidam ergastularius seruus ductauit in Sicilia fugitiuos. quam multi splendido loco nati eadem rerum domina coniuente Viriathi genua sunt amplexi uel Spartaci? quot capita, quae horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? alter in uincula ducitur, alter insperatae praeficitur potestati, alius a summo culmine dignitatis excutitur. 34. quae omnia si scire quisquam uelit quam uaria sint et adsidua, harenarum numerum idem iam desipiens et montium pondera scrutari putabit.

---

2 feneras *VP* teneras per genas *bga* 13 ludu *V* 17 Samnitum atrocitati *Valesius* summ [summi *P*] (*lac.* 5 *litt.*) atrocitate *VP* 19 Magni *om.* *bg* 23 nati *bga* natura *VP* 31 putauit *VP* poterit *bga*

LIBER XV

1. *Mors Galli Caesaris imperatori nuntiatur.*
2. *Ursicinus magister equitum per orientem, Iulianus Galli Caesaris frater et Gorgonius praepositus Caesariani cubiculi accusantur maiestatis.*
3. *In Galli Caesaris amicos et ministros animaduertitur.*
4. *Lentienses Alamanni a Constantio Aug. pars caesi, pars fugati.*
5. *Siluanus Francus, magister peditum per Gallias Coloniae Augustus adpellatur, et XXVIII imperii die per insidias opprimitur.*
6. *Siluani amici et conscii necati.*
7. *A Leontio praefecto urbi populi R. seditiones repressae. Liberius episcopus sede pulsus.*
8. *Iulianus Galli frater a Constantio Aug. fratre patrueli Caesar creatur ac praeficitur Galliis.*
9. *De origine Gallorum; et unde dicti Celtae ac Galatae; deque eorum doctoribus.*
10. *De Alpibus Gallicanis, et de uariis per eas itineribus.*
11. *Breuis diuisio ac descriptio Galliarum, et cursus Rhodani.*
12. *De moribus Gallorum.*
13. *De Musoniano praefecto praetorio per orientem.*

1. 1. Vtcumque potuimus ueritatem scrutari, ea quae uidere licuit per aetatem, uel perplexe interrogando uersatos in medio scire, narrauimus ordine casuum exposito diuersorum: residua quae secuturus aperiet textus, pro uirium captu limatius absoluemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formidantes. tunc enim laudanda est breuitas cum moras rumpens intempestiuas nihil subtrahit cognitioni gestorum.

2. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo Apodemius quoad uixerat igneus turbarum incentor raptos eius calceos uehens equorum permutatione ueloci, ut

---

*1 Utcunque potuimus ueritatem *G* Utcum ippo tumeritate *VP* 6 obtrectatores *V*[2]*GA* obtrectam res *V*[1] obtrectari res *P*. 7 laudanda *bga* lauda *V* laudi *Eyssenh.* 8 gestorum *Valesius* Iustorum *VPbga* 9 penitus *G* paenituit *VPba* 11 calceos *V*[2] *GA* calcens *V*[1]*P*

nimietate cogendi quosdam extingueret, praecursorius index Mediolanum aduenit ingressusque regiam ante pedes proiecit Constantii uelut spolia regis occisi Parthorum et perlato nuntio repentino, docente rem insperatam et arduam ad sententiam totam facilitate completam, hi qui summam aulam tenebant, omni placendi studio in adulationem ex more conlato uirtutem felicitatemque imperatoris extollebant in caelum, cuius nutu in modum gregariorum militum licet diuersis temporibus duo exauctorati sunt principes, Veteranio nimirum et Gallus. 3. quo ille studio blanditiarum exquisito sublatus inmunemque se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans confestim a iustitia declinauit ita intemperanter, ut „Aeternitatem meam“ aliquotiens subsereret ipse dictando scribendoque propria manu orbis totius se dominum appellaret, quod dicentibus aliis indignanter admodum ferre deberet is qui ad aemulationem ciuilium principum formare uitam moresque suos, ut praedicabat, diligentia laborabat enixa. 4. namque etiam si mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante magnus somniabat Alexander, id reputasset legens uel audiens quod — ut docent mathematici concinentes — ambitus terrae totius, quae nobis uidetur inmensa, *ad* magnitudinem uniuersitatis instar breuis optinet puncti.

2. 1. Iamque post miserandam deleti Caesaris cladem sonante periculorum iudicialium tuba in crimen laesae maiestatis arcessebatur Vrsicinus adulescente magis magisque contra eius salutem liuore omnibus bonis infesto. 2. hac enim superabatur difficultate quod ad suscipiendas defensiones aequas et probabilis imperatoris aures occlusae patebant susurris insidiantium clandestinis, qui

---

15 assereret *bg* 16 sed omnium *VP* 20 diligentia laborabat *G* diegentia laboraeat *VP* 22 legens *bga* degens *VP* 25 ad *add. G* 27 demiserandam *Eyssenh.* petiser [rr *P*] andam *VP* horrendam *bga* 28 crimen *VAP* turba *bg* 30 eius *VA* *om. Pbg* 33 ratebant *VP*

Constantii nomine per orientis tractus omnes abolito ante dictum ducem domi forisque desiderari ut formidolosum Persicae genti fingebant. 3. sed contra accidentia uir magnanimus stabat immobilis, ne se proiceret abiectius cauens, parum tuto loco innocentiam stare medullitus gemens, hocque uno tristior quod amici ante haec frequentes ad potiores desciuerant ut ad successores officiorum more poscente solent transire lictores. 4. inpugnabat autem eum per fictae benignitatis inlecebras collega et uirum fortem propalam saepe appellans Arbetio ad innectendas letales insidias uitae simplici perquam callens et ea tempestate nimium potens. ut enim subterraneus serpens foramen subsidens occultum adsultu subito singulos transitores obseruans incessit, ita ille ab ima sorte etiam post .... militiae munus, nec laesus aliquando nec lacessitus inexplebili quodam laedendi proposito conscientiam polluebat. 5. igitur paucis arcanorum praefectis consciis latenter cum imperatore sententia .... id sederat, ut nocte uentura procul a conspectu militarium raptus Vrsicinus indemnatus occideretur, ut quondam Domitius Corbulo dicitur caesus in conluuione illa Neroniani saeculi, prouinciarum fidus defensor et cautus. 6. quibus ita conpositis cum ad hoc destinati praedictum tempus opperirentur, consilio in lenitudinem flexo facinus impium ad deliberationem secundam differri praeceptum est.

7. Indeque ad Iulianum recens perductum calumniarum uertitur machina memorabilem postea principem, gemino crimine, ut iniquitas aestimabat, inplicitum: quod a Macelli fundo in Cappadocia posito ad Asiam demigrarat liberalium desiderio doctrinarum *et* per Constantinopolim transeuntem uiderat fratrem. 8. qui cum

5 stare *VP* 7 ut *G* et *VPba* 8 transire *Pbga* trans re-*V* 11 arbitio *VGP* 15 addiemae sortes etiam post [*lac.* 8 *litt.*] *VP* acceptum *inseruit Eyssenh.* *18 cogitur *VPbga* 19 sententia........ id *VP* sententiam rogante id *uulgo* 22 curbulo *V* 32 et *om. codd.* *33 uideram *VP*

obiecta dilueret ostenderetque neutrum sine iussu fecisse, nefando adsentatorum coetu perisset urgente, ni adspiratione superni numinis Eusebia suffragante regina ductus ad Comum oppidum Mediolano uicinum ibique paulisper moratus procudendi ingenii causa, ut cupidine flagrauit, ad Graeciam ire permissus est. 9. nec defuere deinceps ex his emergentia casibus, quae dispiceres secundis auibus contigisse, dum punirentur ex iure, uel tamquam inrita diffluebant et uana. sed accidebat non numquam, ut opulenti pulsantes praesidia potiorum isdemque tamquam ederae celsis arboribus adhaerentes absolutionem pretiis mercarentur immensis: tenues uero, quibus exiguae res erant ad redimendam salutem aut nullae, damnabantur abrupte. ideoque et ueritas mendaciis uelabatur et ualuere pro ueris aliquotiens falsa.

10. Perductus est isdem diebus et Gorgonius, cui erat thalami Caesariani cura commissa, cumque eum ausorum fuisse participem concitoremque interdum ex confesso pateret, conspiratione spadonum iustitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo euolutus abscessit.

3. 1. Haec dum Mediolani aguntur, militarium cateruae ab oriente perductae sunt Aquileiam cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus spiritum trahentes exiguum uiuendique moras per aerumnas detestati multiplices. arcessebantur enim ministri fuisse Galli ferocientis perque eos Domitianus discerptus credebatur et Montius, et alii post eos acti in exitium praeceps. 2. ad quos audiendos Arboreus missus est et Eusebius cubiculi tunc praepositus, ambo inconsideratae

---

2 urgente perisset *transpos. G* 5 procudendi *Lindenbr.* procundenti *V* procandenti *P* pro colendi *G* 6 ire *bga* te *VP* 8 auibus *G* auribus *VPba* 9 *post* uana *lac. indicauit Eyssenh.* 12 immensis *G* emensis *VAP* 12 tenues — 13 salutem *om. Prb* res *G* uires *A* ueres *V* redimendam *A* redemendam *V* tuendam *G* 29 audiendos *G* auodos *VPba* Arboreus *Valesius* arborum *VP* Arbora *bga*

iactantiae, iniusti pariter et cruenti. qui nulla perspicacitate sine innocentium sontiumque differentia alios uerberibus uel tormentis adflictos exulari poena damnarunt, quosdam ad infimam trusere militiam, residuos capitalibus addixere suppliciis. impletisque funerum bustis reuersi uelut ouantes gesta rettulerunt ad principem erga haec et similia palam obstinatum et grauem. 3. uehementius tunc et deinde Constantius quasi praescriptum fatorum ordinem conuulsurus recluso pectore patebat insidiantibus multis. unde rumorum aucupes subito extitere conplures, honorum uertices ipsos ferinis morsibus adpetentes posteaque pauperes et diuites indiscrete: non ut Cibyratae illi Verrini, tribunal unius legati lambentes, sed rei publicae membra totius per incidentia mala uexantes. 4. inter quos facile Paulus et Mercurius eminebant: hic origine Persa, *ille* natus in Dacia: notarius ille, hic a ministro triclinii rationalis. et Paulo quidem, ut relatum est supra, Catenae inditum est cognomentum, eo quod in conplicandis calumniarum nexibus erat indissolubili ira, inuentorum sese uarietate dispendens, ut in conluctationibus callere nimis quidam solent artifices palaestritae. 5. Mercurius somniorum appellatus comes, quod ut clam mordax canis interna saeuitia submissius agitans caudam, epulis coetibusque se crebris inserens si per quietem quisquam, ubi fusius natura uagatur, uidisse aliquid amico narrasset, id uenenatis artibus coloratum in peius patulis imperatoris auribus infundebat et ob hoc homo tamquam inexpiabili obnoxius culpae, graui mole cri-

1 perspicacitate *A* perspicaciter *codd.* 3 uerberibus *Pbga* uelueribus *V* 5 suppliciis *Pbga* supplectis *V* 8 tunc *C. F. W. Müller* hinc *codd.* 16 ille *add. G om. VPba* 17 hic ille *transpos. G* 20 ira (?) *Eyssenh.* intra *V* tetra *bga* inuentorum *Valesius* inuenerum [-nt *P*] *VP* uenena *bga* 21 callere nimis *Salmasius ex. Pl. p.* 291 *D* calere nem is *VP* calce tenere *bga* 23 somniorum *Valesius* sollemniorum *V* 24 saeuitia submissius *Hermann* uitia summissus *VP* caudam *om. Pb* 26 uagatur *G* li agatur *VPba* 27 narrasset *GA* naras *VP* 29 inexplicabili *VPbga*

minis pulsabatur. 6. haec augente uulgatius fama tantum aberat, ut proderet quisquam uisa nocturna, ut aegre homines dormisse sese praesentibus faterentur externis, maerebantque docti quidam, quod apud Atlanteos nati non essent, ubi memorantur somnia non uideri, quod unde eueniat rerum scientissimis relinquamus.

7. Inter has quaestionum suppliciorumque species diras in Illyrico exoritur alia clades ad multorum pericula ex uerborum inanitate progressa. in conuiuio Africani Pannoniae secundae rectoris apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam arbitrum adesse nullum existimantes licenter imperium praesens ut molestissimum incusabant: quibus alii optatam permutationem temporum aduentare ueluti e praesagiis adfirmabant, non nulli maiorum auguria sibi portendi incogitabili dementia promittebant. 8. e quorum numero Gaudentius agens in rebus, mente praecipiti stolidus rem ut seriam detulerat ad Rufinum, apparitionis praefecturae praetorianae tunc principem, ultimorum semper auidum hominem et coalita prauitate famosum. 9. qui confestim quasi pinnis elatus ad comitatum principis aduolauit eumque ad suspiciones huius modi mollem et penetrabilem ita acriter inflammauit, ut sine deliberatione ulla Africanus et omnes letalis mensae participes iuberentur rapi sublimes. quo facto delator funestus uetita ex more humano ualidius cupiens biennio id quod agebat, ut postularat, continuare praeceptus est. 10. missus igitur ad eos corripiendos Teutomeres protector domesticus cum collega onustos omnes catenis, ut mandatum est, perducebat. sed ubi uentum est Aquileiam, Marinus *tribunus* ex campidoctore eo

2 ut *C. F. W. Müller* cum *codd.* 10 conuiuis *P om. lac.* 10 *litt. Rr* prouincia *bg* 13 praesens *G* pre se *VP* 15 ueluti e *G* uelut die *VPba* 16 auguria *G* auirio *VP* 18 agens *Valesius* magis *VP* praecipiti *GA* recipit i *V* 22 alatus *G* 26 rari sublimes *VP* sublimes tolli *bga.* 32 tribunus *inseruit Valesius om.* [*lac.* 6 *litt.*] *VP*

tempore uacans, auctor perniciosi sermonis, et alioqui naturae feruentis in taberna relictus dum parantur itineri necessaria, lateri cultrum ...... casu repertum inpegit statimque extractis uitalibus interiit. 11. residui ducti Mediolanum excruciatique tormentis et confessi inter epulas petulanter se quaedam locutos iussi sunt attineri poenalibus claustris sub absolutionis aliqua spe licet incerta. protectores uero pronuntiati uertere solum exilio, ut Marino isdem consciis mori permisso, ueniam Arbetione meruere precante.

4. 1. Re hoc modo finita .... et Lentiensibus, Alamannicis pagis indictum est bellum conlimitia saepe Romana latius inrumpentibus, ad quem procinctum imperator egressus in Raetias camposque uenit Caninos, et digestis diu consiliis id uisum est honestum et utile, ut eo cum militis parte Arbetio magister equitum, cum ualidiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiae pergeret protinus barbaris congressurus. cuius loci figuram breuiter, quantum ratio patitur, designabo.

2. Inter montium celsorum amfractus inmani pulsu Rhenus .... scopulos extenditur ...... amnes adoptans, ut *per* cataractas inclinatione praecipiti funditur Nilus. et nauigari ab ortu poterat primigenio copiis exuberans propriis, ni ruenti curreret *similis potius* quam fluenti .... 3. iamque absolutus altaque diuortia riparum adradens lacum inuadit rotundum et

---

3 lateri [*lac.* 6 *litt.*] cultrum *V sine lac. GA* lateri [*lac.* 6 *litt.*] ulcrum *P* 5 confes [*lac.* 2 *l.*] *VP* confessi ui quaestionis *bga* 11 finita [*lac.* 9 *litt.*] *VP* finita paulo post *bga; inserendum nomen pop. Alamannici.* 16 parte *G* pater *VPba* 22 rhen (rheni *P*) [*lac.* 10 *litt.*] pulos *VP* Rhenus exoriens per praeruptos scopulos *Valesius* extenditur [*lac.* 5 *litt.*] Nes adoptas ut [*lac.* 3 *litt.*] cataractas *VP* extenditur nullos aduenas amnes adoptans *Gronouius.* 23 praecipiti *Valesius* praeteriti *VP* 24 et [*lac.* 4 *litt.*] gari *VP* poterat at *V* 25 exuberans *Valesius* eduerans *V om.* [*lac.* 9 *litt.*] *Pr* sim [*lac.* 6 *litt.*] squam *VP suppleuit Valesius* 26 [*lac.* 7 *litt.*] iamque ad [*lac.* 7 *litt.*] solutus *V* (absolutus *Valesius*)

uastum, quem Brigantiam accola Raetus appellat, perque quadringenta et sexaginta stadia longum parique paene spatio late diffusum horrore siluarum squalentium inaccessum, — nisi qua uetus illa Romana uirtus et sobria iter composuit latum — barbaris et natura locorum et caeli inclementia refragante. 4. hanc ergo paludem spumosis strependo uerticibus amnis inrumpens et undarum quietem permeans pigram, mediam uelut funali intersecat libramento et tamquam elementum perenni discordia separatum nec aucto nec imminuto agmine quod intulit, uocabulo et uiribus absoluitur integris nec contagia deinde ulla perpetiens oceani gurgitibus intimatur. 5. quodque est impendio mirum, nec stagnum aquarum rapido transcursu mouetur nec limosa subluuie tardatur properans flumen, et confusum misceri non potest corpus: quod, ni ita agi ipse doceret aspectus, nulla ui credebatur posse discerni. 6. sic Alpheus oriens in Arcadia cupidine fontis Arethusae captus scindens Ionium mare, ut fabulae ferunt, ad usque amatae confinia ....

7. .... dum adessent, licet sciret .... orsa bellorum, in occultas delatus insidias *stetit* immobilis malo repentino perculsus. 8. .... uisi e latebris hostes exiliunt et sine parsimonia quicquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant: nec enim resistere nostrorum quisquam potuit nec aliud uitae subsidium nisi discessu sperare ueloci. quocirca uulneribus declinandis intenti inconposito agmine milites huc et illuc dispalantes terga ferienda dederunt. plerique tamen per angustas semitas sparsi periculoque praesidio tenebrosae noctis extracti reuoluta iam

---

2 quadringenta V^2GP quadragenta V^1 7 strependo *G* stertendo *VP* 9 funali *Loisellus* finali *codd.* 18 aretuse V^2P arceuse V^1 20 confinia progrentus que barbaros [*lac.* 2½ *uers.*] dum *VP* 21 sciret [*lac.* 6 *litt.*] 22 orta *VP* insi [*lac.* 6 *litt.*] immobilis *VP* (insidias *bga*; stetit *Valesius*) 23 perculsus [*lac.* 9 *litt.*] uisi *VP* 24 sine parcimonia *Valesius* siue pars [*lac.* 8 *litt.*] nia *VP*

luce redintegratis uiribus agmini quisque proprio sese consociauit. in quo casu ita tristi et inopino abundans numerus armatorum et tribuni desiderati sunt decem. 9. ob quae Alamanni sublatis animis ferocius incedentes cotidie prope munimenta Romana adimente matutina nebula lucem strictis mucronibus discurrebant frendendo minas tumidas intentantes. egressique repente Scutarii cum obiectu turmarum hostilium repercussi stetissent, omnes suos conspiratis mentibus ciebant ad pugnam. 10. uerum cum plerosque recentis aerumnae documenta terrerent *et* intuta fore residua credens haereret Arbetio, tres simul exiluere tribuni, Arintheus agens uicem armaturarum rectoris et Seniauchus qui equestrem turmam comitum tuebatur et Bappo ducens Promotos .... missis sibi 11. .... causa communis uelut propria .... ueterum exemplo instarque fluminis hostibus superfusi non iusto proelio sed discursionibus .... uniuersos in fugam coegere foedissimam. qui dispersi laxatis ordinibus dumque elabi properant impediti corpora nudantes intecta gladiorum hastarumque densis ictibus truncabantur. 12. multique cum equis interfecti iacentes etiam tum eorum dorsis uidebantur innexi: quo uiso omnes e castris effusi, qui prodire in proelium cum sociis ambigebant, cauendi inmemores proterebant barbaram plebem, nisi quos fuga exemerat morti, calcantes cadauerum strues et perfusi sanie peremptorum. 13. hocque exitu proelio terminato imperator Mediolanum ad hiberna ouans reuertit et laetus.

5. 1. Exoritur iam hinc rebus adflictis haut dispari prouinciarum malo calamitatum turbo nouarum extincturus omnia simul, ni fortuna moderatrix humanorum

---

4 ferocibus *VP* incidentes *VPbg* 11 et *om.* *VP* 15 promoto [*lac.* 30 (9 *G*) *litt.*] missis sibi [*lac.* 12 (8 *G*) *litt.*] causa *VGP* 16 propri [*lac.* 20 *litt.*] ueterum *VP* 18 discursionibus [*lac.* 9 *litt.*] uniuersos *VP in lac. inser.* uagis pugnare solitis 22 truncabantur *Pbga* fruncabantur *V* 23 dorsibus *VP* ossibus *bg* 26 quos *G* post *VPba*

casuum motum euentu celeri consummauit inpendio *formi*datum. 2. cum diuturna incuria Galliae caedes acerbas rapinasque et incendia barbaris licenter grassanti*bus* nullo iuuante perferrent, Siluanus pedestris militiae rector ut efficax ad haec corrigenda principis iussu perrexit Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut absenti aemulo quem superesse adhuc gra.......

3. .... *Dynamius quidam* actuarius sarcinalium principis iumentorum commendaticias ab eo petierat litteras ad amicos ut quasi familiaris eiusdem esset notissimus. hoc inpetrato, cum ille nihil suspicans simpliciter praestitisset, seruabat epistulas ut perniciosum aliquid in tempore moliretur. 4. memorato itaque duce Gallias ex re publica discursante barbarosque propellente iam sibi diffidentes et trepidantes idem Dynamius inquietius agens ut uersutus et in fallendo exercitatus fraudem comminiscitur inpiam subornatore et conscio, ut iactauere rumores incerti, Lampadio praefecto praetorio, et Eusebio ex comite rei priuatae, cui cognomentum erat inditum Mattyocopae, atque Aedesio ex magistro memoriae, quos ad consulatum ut amicos iunctissimos idem curarat rogari praefectus, et peniculo serie litterarum abstersa, sola incolumi relicta subscriptione alter multum a uero illo dissonans superscribitur textus: uelut Siluano rogante uerbis obliquis hortanteque amicos agentes intra palatium, uel priuatos — inter quos et Tuscus erat Albinus, aliique plures — ut se altiora coeptantem et prope diem loci principalis aditurum....... 5. Hunc fascem ad arbitrium

---

5 ut] id *VP* et *bga*   principis iussu perrexit *Valesius* primum ipsius superrexit (-reixit *P*) *VP*   8 gra [*lac.* 3 *uers.*] *VP* grauabatur periculosae molis onus impingeret *bga seq. lac.* 3 *litt.* *G* 3 *uers.* *A*   9 Dynamius quidam *inseruit* *Valesius* *18 cõminiscitur *VP*   20 praetorio *P* praefectorio *V* *om.* *bga* 21 *ματτυοκόπης* *Wesseling* mattiocobe *VP*   27 hortanteque *h* ortanteque *VP*   30 aditurum iuuarent *GA*

figmenti compositum, uitam pulsaturum insontis, a Dynamio susceptum praefectus imperatori, auido scrutari haec et similia, censuit offerendum .... solus ingressus intimum capto e re tempore, deinde sperans ut peruigilem salutis eius custodem .... lectaque *in* consistorio astu callido consarcinata materia tribuni iussi sunt custodiri, et de prouinciis duci priuati, quorum epistulae nomina designabant. 6. confestimque iniquitate rei percitus Malarichus Gentilium rector collegis adhibitis strepebat immaniter circumueniri homines dicatos imperio per factiones et dolos minime debere proclamans, petebatque ut ipse relictis obsidum loco necessitudinibus suis, Mallobaude armaturarum tribuno spondente quod remeabit, uelocius iuberetur ire ducturus Siluanum adgredi nihil tale conatum, quale insidiatores acerrimi concitarunt: uel contra se paria promittente Mallobaudem orabat properare permitti, haec quae ipse pollicitus est impleturum. 7. testabatur enim id se procul dubio scire quod, siqui mitteretur externus, suopte ingenio Siluanus etiam nulla re perterrente timidior composita forte turbabit.

8. Et quamquam utilia moneret et necessaria, uentis tamen loquebatur incassum. namque Arbetione auctore Apodemius ad eum uocandum cum litteris mittitur inimicus bonorum omnium diuturnus et grauis. qui incidentis .... cum uenisset in Gallias, dissidens a mandatis, quae proficiscenti sunt data, nec uiso Siluano nec oblatis scriptis ut ueniret admonito remansit adscitoque rationali quasi proscripti iamque necandi

1 compositum *Valesius* co [*lac.* 7 *litt.*] sit *VP* commisit *bga* uitam *codd.* multos *Valesius* a Dynamio susceptum *Valesius* adynamus ceptum *VP* 3 offerendum ...... solus *Valesius* tererete [*lac.* 7 *litt.*] id sole *VP* 4 capto e re (?) *Eyssenh.* caperem *VP* captato *bga* 5 custodem [*lac.* 9 *litt.*] lectaque *VP* 6 in *bga om. VP* 13 Mallobaude *GA* mallolaude *VP* 21 turbauit *V* turbaret *G* 26 incidentis [*lac.* 24 (7 *G*) *litt.*] *VGP* incidens principi *ba* uenisset *G* uentis et *VP om. ba* 27 mandatis conuentis *bga* 29 quasi proscripti *G* quas procapti *PV*

magistri peditum clientes et seruos hostili tumore uexabat. 9. inter haec tamen dum praesentia Siluani speratur et Apodemius quieta perturbat, Dynamius ut argumento ualidiore impie structorum adsereret fidem, compositas litteras his concinentes, quas obtulerat principi per praefectum, ad tribunum miserat fabricae Cremonensis nomine Siluani et Malarichi, a quibus ut arcanorum conscius monebatur parare propere cuncta. 10. qui cum haec legisset, haerens et ambigens diu quidnam id esset — nec enim meminerat secum aliquando super negotio ullo interiore hos quorum litteras acceperat conlocutos — epistulas ipsas per baiulum qui portarat, iuncto milite ad Malarichum misit obsecrans, ut doceret aperte quae uellet, non ita perplexe: nec enim intellexisse firmabat ut subagrestem et simplicem, quid significatum esset obscurius. 11. haec Malarichus subito nanctus etiam tunc squalens et maestus suamque et popularis Siluani uicem grauiter ingemiscens adhibitis Francis, quorum ea tempestate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur: tumultuabaturque patefactis insidiis retectaque iam fallacia, per quam ex confesso salus eorum adpetebatur. 12. hisque cognitis statuit imperator dispicientibus consistorianis et militaribus uniuersis in negotium praeterinquiri. cumque iudices fastidissent, Florentius Nigriniani filius agens tunc pro magistro officiorum, contemplans diligentius scripta apicumque pristinorum reliquias quasdam repperiens animaduertit, ut factum est, priore textu interpolato longe alia quam dictarat Siluanus, ex libidine consarcinatae falsitatis adscripta. 13. proinde fallaciarum nube discussa imperator doctus gesta relatione fideli, abrogata potestate praefectum statui sub

8 propere *G* prope *VPba* 13 obsecrans *GA* obseruans *VPb* 15 et *bga* in *VP* 20 erectius — 21 retecta *om. rb* 20 tumultuabaturque factis *G* tumultua [*lac.* 10 *litt.*] factis *VAP* tumultuando patefactis *Valesius* 21 retectaque *G* refe [*lac.* 4 *litt.*] que *VAP* 22 salus *G* plus *VPba* 27 reliquias *G* quas *VP* 29 alia *Valesius* alium *G* ali *VP*

quaestione praecepit sed absolutus est enixa conspiratione multorum. suspensus autem Eusebius ex comite priuatarum se conscio haec dixerat concitata. 14. Aedesius enim minus scisse quid actum sit pertinaci infitiatione contendens abiit innoxius et ita finito negotio omnes sunt absoluti quos exhiberi delatio conpulit criminosa. Dynamius uero ut praeclaris artibus inlustratus cum correctoris dignitate regere iussus est Tuscos.

15. Agens inter haec apud Agrippinam Siluanus assiduisque suorum conpertis nuntiis, quae Apodemius in labem suarum ageret fortunarum et sciens animum tenerum uersabilis principis, *timens ne trucidaretur* absens et indamnatus, in difficultate positus maxima barbaricae se fidei committere cogitabat. 16. sed Laniogaiso uetante, tunc tribuno, quem dum militaret candidatus solum adfuisse morituro Constanti supra rettulimus, docenteque Francos, unde oriebatur, interfecturos eum aut accepto praemio prodituros, nihil tutum ex praesentibus ratus in consilia cogebatur extrema et sensim cum principiorum uerticibus secretius conlocutus isdemque magnitudine promissae mercedis accensis, cultu purpureo a draconum et uexillorum insignibus ad tempus abstracto ad culmen imperiale surrexit.

17. Dumque haec aguntur in Galliis, ad occasum inclinato iam die perfertur Mediolanum insperabilis nuntius aperte Siluanum demonstrans, dum ex magisterio peditum altius nititur, sollicitato exercitu ad augustum culmen euectum. 18. hac mole casus inopini Constantio icto quasi fulmine fati primates consilio secunda uigilia conuocato properarunt omnes in regiam. cumque nulli ad eligendum quid agi deberet, mens suppetere posset aut lingua, submissis uerbis perstringebatur

4 minus *VPba* ne- *G* 8 *post* Tuscos *lac.* 18 *litt.* *VP* 12 principis [*lac.* 15 *litt.*] aretur *VP* (timens ne *bga* trucidaretur *Gronouius*) 16 supra *bga* supple *VP* 19 cogebatur *bga* cogitabatur *V* agitabatur *Eyssenh.* 20 secretius *G* erectius *VPba* 22 accusis *VP* 30 icto *G* ipso *VPba*

Vrsicini mentio, ut consiliis rei bellicae praestantissimi frustraque graui iniuria lacessiti, et per admissionum magistrum — qui mos est honoratior — accito eodem, ingresso consistorium offertur purpura multo quam antea placidius. *Diocletianus enim Augustus* omnium primus extero ritu et regio more instituit adorari, cum semper antea ad similitudinem iudicum salutatos principes legerimus. 19. et qui paulo antea cum insectatione maliuola orientis uorago inuadendaeque summae rei per filios adfectator conpellabatur, tunc dux prudentissimus et Constantini Magni fuerat conmilito solusque ad extinguendum probis quidem sed insidiosis rationibus petebatur. diligens enim opera nauabatur extingui Siluanum ut fortissimum perduellem, aut si secus accidisset, Vrsicinum exulceratum iam penitus aboleri ne superesset scrupulus inpendio formidandus. 20. igitur cum de profectione celeranda disponeretur, propulsationem obiectorum criminum eundem ducem parantem praegressus oratione leni prohibet imperator, non id esse memorans tempus ut controuersa defensio causae susciperetur, cum uicissim restitui in pristinam concordiam partes necessitas subigeret urgentium rerum antequam cresceret mollienda. 21. habita igitur deliberatione multiplici *id* potissimum tractabatur, quo commento Siluanus gesta etiam tum imperatorem ignorare existimaret. *et* probabili argumento *ad* firmandam fidem reperto monetur honorificis scriptis, ut accepto Vrsicino successore cum potestate rediret intacta. 22. post haec ita digesta protinus iubetur exire, tribunis et protectoribus do-

1 sicini *VP* 5 Diocletianus Augustus *inser. Valesius* placidius [*lac. 18 litt.*] cum semper antea (*quae uerba repet. post* 7 adorari) [*lac. 16 litt.*] amnium primus *VP* placidius [*lac. 9 litt.*] (*om.* omnium) primus *G* 6 extero ritu *G* extortia *VP* 9 uorago inuadendaeque *G* uoragi [*lac. 8 litt.*] uadendaeque *VP* 11 magni fuerat *V*[2]*Pbga* magnuſ erat *V*[1] 16 adoleri [*lac. 4 litt.*] ne *VP* 24 id *scripsi om. codd.* 26 imperatorem *G* imperatore rem *VPba* et *om. VPbga* 27 ad *G om. VPba*

mesticis decem, ut postularat, ad iuuandas necessitates publicas ei coniunctis. inter quos ego quoque eram cum Veriniano collega, residui omni.................. 23. ...... iamque eum egressum solum de se metuens quisque per longa spatia deducebat. et quamquam ut bestiarii obiceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonum habere tristia praecedentia, quod in locis suis secunda substituunt .... mirabamur illam sententiam Tullianam ex internis ueritatis ipsius promulgatam, quae est talis 'et quamquam optatissimum est perpetuo fortunam quam florentissimam permanere, illa tamen aequalitas uitae non tantum habet sensum, quantum cum ex miseris et perditis rebus ad meliorem statum fortuna reuocatur.'

24. Festinamus itaque itineribus magnis ut ambitiosus magister armorum ante adlapsum per Italicos de tyrannide ullum rumorem in suspectis finibus appareret. uerum cursim nos properantes aeria quaedam anteuolans prodiderat fama et Agrippinam ingressi inuenimus cuncta nostris conatibus altiora. 25. namque conuena undique multitudine trepide coepta fundante coactisque copiis multis pro statu rei praesentis id aptius uidebatur, ut ad imperatoris nouelli per ludibriosa auspicia uirium accessu firmandi sensum ac uoluntatem dux flebilis uerteretur: quo uariis adsentandi figmentis in mollius uergente securitate nihil metuens hostile deciperetur. 26. cuius rei finis arduus uidebatur. erat enim cautius obseruandum, ut adpetitus oportunitati optemperarent, nec praecurrentes eam nec deserentes. qui *si* eluxissent intempestiue, constabat nos omnes sub elogio uno morte multandos.

---

2 et coniunctis *V* [*lac. 7 litt.*] et coniunctis *AP* 3 omni [*lac. 26 litt.*] *VP* 7 haberet tristitia recidentia *VP* 8 substituunt [*lac. 12 litt.*] *VP de loco Ciceroniano cf. Vales. et Gronou. adn.* 11 perpetui *V* 12 aequalitas *Eyssenh.* qualitas *VP* 13 miseris *Kiessling* seuis *VP* saeuis *bga* 18 aeraria *VP* erratica *bga* 22 stratur ei *VP* 24 accessus firmantis *G* 26 urgente *VPbga* 30 si *G om. VPba*

27. Susceptus tamen idem dux leniter adactusque, inclinante negotio ipso ceruices, adorare sollemniter anhelantem celsius purpuratum, ut spectabilis colebatur et intimus: facilitate aditus honoreque mensae regalis adeo antepositus aliis, ut iam secretius de rerum summa consultaretur. 28. aegre ferebat Siluanus *ad* consulatum potestatesque sublimes elatis indignis se *et* Vrsicinum solos post exudatos magnos pro re publica labores et crebros ita fuisse despectos, ut ipse quidem per quaestiones familiarium sub disceptatione ignobili crudeliter agitatus commisisse in maiestatem arcesseretur, alter uero ab oriente raptus odiis inimicorum addiceretur: et haec adsidue clam querebatur et palam. 29. terrebant nos tamen, cum dicerentur haec et similia, circumfrementia undique murmura causantis inopiam militis et rapida celeritate ardentis angustias Alpium perrumpere Cottiarum.

30. In hoc aestu mentis ancipiti ad effectum tendens consilium occulta scrutabamur indagine sederatque tandem mutatis prae timore saepe sententiis, ut quaesitis magna industria cautis rei ministris, obstricto religionum consecratione conloquio Bracchiati sollicitarentur atque Cornuti, fluxioris *fidei et* ubertate mercedis ad momentum omne uersabiles. 31. firmato itaque negotio per sequestres quosdam gregarios obscuritate ipsa ad id patrandum idoneos, praemiorum exspectatione accensos solis ortu iam rutilo subitus armatorum globus erupit atque, ut solet in dubiis rebus audentior, caesis custodibus regia penetrata Siluanum extractum aedicula, quo exanimatus confugerat, ad conuenticulum ritus Christiani tendentem densis gladiorum ictibus trucidarunt.

32. Ita dux haut exilium meritorum hoc genere oppetit mortis metu calumniarum, quibus factione ini-

3 purpuratam *V* purpuram *bga* 6 ad *bga om. V* 7 et *bga om. VP* 16 altium *V* 21 cautis rei *Valesius* cauti spei *VP* 23 fluxioris [*lac. 24 litt.*] *VP* fluxioris fidei et *G* fluxioris ingenii *ba* 29 Siluanum *G* signarum *VP*

quorum inretitus est absens, ut tueri possit salutem ad praesidia progressus extrema. 33. licet enim ob tempestiuam illam cum armaturis proditionem ante Mursense proelium obligatum gratia retineret Constantium, ut dubium tamen *et* mutabilem uerebatur, licet patris quoque Boniti praetenderet fortia facta Franci quidem, sed pro Constantini partibus in bello ciuili acriter contra Licinianos saepe uersati. 34. euenerat autem antequam huius modi aliquid agitaretur in Galliis, *ut* Romae in Circo maximo populus, — incertum ratione quadam percitus an praesagio — 'Siluanus deuictus est' magnis uocibus exclamaret.

35. Igitur Siluano Agrippinae, ut relatum est, interfecto inaestimabili gaudio re cognita princeps insolentia coalitus et tumore, hoc quoque felicitatis suae prosperis cursibus adsignabat eo more, quo semper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, superare tamen quacumque arte contraria cupiebat. 36. tantumque abfuit laudare industrie gesta, ut etiam quaedam scriberet de Gallicanis intercepta thesauris, quos nemo attigerat. idque scrutari iusserat artius interrogato Remigio etiam tum rationario apparitionis armorum magistri, cui multo postea Valentiniani temporibus laqueus uitam in causa Tripolitanae legationis eripuit. 37. post quae ita conpleta Constantius ut iam caelo contiguus casibusque imperaturus humanis magniloquentia sufflabatur adulatorum, quos augebat ipse spernendo proiciendoque id genus parum callentes ut Croesum legimus ideo regno suo Solonem expulisse praecipitem quia blandiri nesciebat, et Dionysium intentasse poetae Philoxeno mortem cum eum recitantem proprios uersus absurdos et inconcinnos laudantibus cunctis solus audiret immobilis. 38. quae res per-

5 et *om.* *V* 6 frangi quidem *VAP om. bg* *9 ut *om.* *VPbga* 11 deuictus est *G* deuii est *VP* 13 agripinam *V* 24 laqueus *GA* lacus *VPb* 25 erupit *VP* rupit *G* 27 magniloquentia fastuque *bga* 29 cruessum *V* regnos suolonem *VP* 30 intentare *VPbg*

niciosa uitiorum est altrix. ea demum enim laus grata esse potestati debet excelsae, cum interdum et uituperationi secus gestorum pateat locus.

6. 1. Iamque per securitatem quaestiones agitabantur ex more et uinculis catenisque plures ut noxii plectebantur. exurgebat enim efferuens laetitia Paulus, tartareus ille delator, ad uenenatas artes suas licentius exercendas, et inquirentibus in negotium consistorianis atque militaribus, et praeceptum est, Proculus admouetur eculeo, Siluani domesticus, homo gracilis et morbosus, metuentibus cunctis, ne ui nimia tormentorum leui corpore fatigato reos atrocium criminum promiscue citari faceret multos. uerum contra quam speratum est contigit. 2. memor enim somnii, quo uetitus erat per quietem, ut ipse firmauit, pulsare quendam insontem, usque ad confinia mortis uexatus nec nominauit nec prodidit aliquem sed adserebat factum Siluani constanter, id eum cogitasse quod iniit non cupiditate sed necessitate conpulsum, argumento euidenti demonstrans. 3. causam enim probabilem ponebat in medio multorum testimoniis claram, quod die quinto antequam infulas susciperet principatus, donatum stipendio militem Constanti nomine adlocutus est, fortis esset et fidus. unde apparebat quod, si praesumere fortunae superioris insignia conaretur, auri tam graue pondus largiretur ut suum. 4. post hunc damnatorum sorte Poemenius raptus ad supplicium interiit, qui, ut supra rettulimus, cum Treueri ciuitatem Caesari clausissent Decentio, ad defendendam plebem electus est. tum Asclepiodotus et Lutto et Maudio Comites interempti sunt aliique plures, haec et similia perplexe temporis obstinatione scrutante.

---

4 per *scripsi* post *codd.* 5 plures *om.* *Pb* plectebantur *G* phetebantur *V* petebantur *AP* *13 promisce *VP* perspicue *uulgo* *15 quendam *VPb* quenquam *GA* *22 susciperetet *VPba* 26 largiretur *Valesius* giretur *VP* repetere *bga* 30 lutto *VG* luto *Pba*

7. 1. Dum has exitiorum communium clades suscitat turbo feralis, urbem aeternam Leontius regens multa spectati iudicis documenta praebebat in audiendo celer, in disceptando iustissimus, natura beniuolus, licet auctoritatis causa seruandae acer quibusdam uidebatur et inclinatior ad damnandum. 2. prima igitur causa seditionis in eum concitandae uilissima fuit et leuis. Philoromum enim aurigam rapi praeceptum secuta plebs omnis uelut defensura proprium pignus terribili impetu praefectum incessebat ut timidum; sed ille stabilis et erectus inmissis apparitoribus correptos aliquos uexatosque tormentis nec strepente ullo nec obsistente insulari poena multauit. 3. diebusque paucis secutis cum itidem plebs excita calore quo consueuit, uini causando inopiam, ad Septemzodium conuenisset, celebrem locum, ubi operis ambitiosi Nymphaeum Marcus condidit imperator, illuc de industria pergens praefectus ab omni toga apparitioneque rogabatur enixius, ne in multitudinem se adrogantem inmitteret et minacem, ex commotione pristina saeuientem: difficilis ad pauorem recte tetendit adeo, ut eum obsequentium *pars* desereret licet in periculum festinantem abruptum. 4. insidens itaque uehiculo cum speciosa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium undique cuneorum ueluti serpentium uultus perpessusque multa dici probrosa agnitum quendam inter alios eminentem uasti corporis rutilique capilli, interrogauit, an ipse esset Petrus Ualuomeres, ut audierat, cognomento: eumque cum esse sonu respondisset obiurgatorio, ut seditiosorum antesignanum olim sibi compertum, reclamantibus multis post terga manibus uinctis suspendi praecepit. 5. quo uiso sublimi tribuliumque adiumentum

---

3 praebebat *A* praecipiebat *VPbg* 6 damnandum *Erfurdt* amandum *codd.* causa *uulgo* aut *VP* ars *bga.* 10 tumidum *C. F. W. Müller* 13 mulctauit *G* multati sunt *VPba* 15 uim *bg* inopiam *om. bg* Septemzonium *bga* (*fort. re.*) 21 obsequen [*lac. 12 litt.*] *VP* obsequentium pars *G* 24 contuebatur *bga* conturbatur *VP* 31 posterga *V*

nequicquam implorante uulgus omne paulo ante confertum per uaria urbis membra diffusum ita euanuit ut turbarum acerrimus concitor tamquam in iudiciali secreto exaratis lateribus ad Picenum eiceretur, ubi postea ausus eripere uirginis non obscurae pudorem Patruini consularis sententia supplicio est capitali addictus.

6. Hoc administrante Leontio Liberius Christianae legis antistes a Constantio ad comitatum mitti praeceptus est tamquam imperatoriis iussis et plurimorum sui consortium decretis obsistens in re, quam breui textu percurram. 7. Athanasium episcopum eo tempore apud Alexandriam ultra professionem altius se efferentem scitarique conatum externa, ut prodidere rumores adsidui, coetus in unum quaesitus eiusdem loci multorum — synodus ut appellant — remouit a sacramento quod optinebat. 8. dicebatur enim fatidicarum sortium fidem, quaeue augurales portenderent alites scientissime callens, aliquotiens praedixisse futura: super his intendebantur ei alia quoque a proposito legis abhorrentia, cui praesidebat. 9. hunc per subscriptionem abicere sede sacerdotali paria sentiens ceteris iubente principe Liberius monitus, perseueranter renitebatur nec uisum hominem nec auditum damnare nefas ultimum saepe exclamans, aperte scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. 10. id enim ille, Athanasio semper infestus licet sciret impletum, tamen auctoritate quoque potiore aeternae urbis episcopi firmari desiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato Liberius aegre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari.

8. 1. Et haec quidem Romae, ut ostendit textus superior, agebantur. Constantium uero exagitabant adsidui *nuntii* deploratas iam Gallias indicantes nullo renitente

1 pauli *V* 3 indicialia *VPba* 6 est] ei id *V* ob id *bga* periit *Eyssenh.* 18 fidemq; uel *VPba* 26 arbitrior *V* 27 quoque *VP* qua *bga* 28 potiore *Valesius* potiores *VPbg* 29 imperato *V* 34 nuntii *bga om. codd.*

ad internecionem barbaris uastantibus uniuersa: aestuansque diu, qua ui propulsaret aerumnas ipse in Italia residens ut cupiebat — periculosum enim existimabat se in partem contrudere longe dimotam — repperit tandem consilium rectum et Iulianum patruelem fratrem haut ita dudum ab Achaico tractu accitum, etiam tum palliatum in societatem imperii adsciscere cogitabat. 2. id ubi urgente malorum inpendentium mole confessus est proximis succumbere tot necessitatibus tamque crebris unum se, quod numquam fecerat, aperte demonstrans: illi in adsentationem nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil esse ita asperum dictitantes quod praepotens eius uirtus fortunaque tam uicina sideribus non superaret ex more. addebantque noxarum conscientia stimulante conplures deinceps caueri debere Caesaris nomen, replicantes gesta sub Gallo. 3. quis adnitentibus obstinate opponebat se sola regina, incertum, migrationem ad longinqua pertimescens, an pro natiua prudentia consulens in commune omnibusque memorans anteponi debere propinquum. post multaque per deliberationes ambiguas actitata stetit fixa sententia abiectisque disputationibus inritis ad imperium placuit Iulianum adsumere. 4. cum uenisset accitus praedicto die, aduocato omni quod aderat commilitio, tribunali *ad* altiorem suggestum erecto, quod aquilae circumdederunt et signa, Augustus inscendens eumque manu retinens dextera, haec sermone placido perorauit:

5. 'Adsistimus apud uos, optimi rei publicae defensores, causae communi uno paene omnium spiritu uindicandae, quam acturus tamquam apud aequos iu-

6 Achaico tractu accitum *Lindenbr.* achaia contractu accitu *V* 9 est confessus *transpos. Pbga* 12 esse ita *G.* esse has ita *VP* 17 opponebat *G* optinebat *V* obtinebat *Pba* 21 actitata stetit *G* actitas te ut *V* 23 adsumere *Pbga* adsumet *V* *24 prodicto *VP* 25 tribunali [*lac. 8 litt.*] tiorem *VP* tribunali ad altiorem *bga* 26 inscendens *G* insiginens *V* 31 apud aequos *G* poetae quos *VPb* potero uos *A*

dices succinctius edocebo. 6. post interitum rebellium tyrannorum, quos ad haec temptanda quae mouerunt rabies egit et furor, uelut impiis eorum manibus Romano sanguine parentantes persultant barbari Gallias rupta limitum pace: hac animati fiducia, quod nos per disiunctissimas terras arduae necessitates adstringunt. 7. huic igitur malo ultra adposita iam proserpenti, si dum patitur tempus occurrerit nostri uestrique consulti suffragium, et colla superbarum gentium detumescent et imperii fines erunt intacti. restat ut rerum spem, quam gero, secundo roboretis effectu. 8. Iulianum hunc fratrem meum patruelem, ut nostis, uerecundia, qua nobis ita ut necessitudine carus est, recte spectatum iamque elucentis industriae iuuenem in Caesaris adhibere potestatem exopto, coeptis, si uidentur utilia, etiam uestra consensione firmandis.'

9. Dicere super his plura conantem interpellans contio lenius prohibebat arbitrium summi numinis id esse, non mentis humanae uelut praescia uenturi praedicans. 10. stansque imperator inmobilis dum silerent, residua fidentius explicauit 'quia igitur uestrum quoque fauorem adesse fremitus indicat laetus, adulescens uigoris tranquilli, cuius temperati mores imitandi sunt potius quam praedicandi, ad honorem prosperatum exsurgat: cuius praeclaram indolem bonis artibus institutam hoc ipso plene uideor exposuisse quod elegi. ergo eum praesente nutu dei caelestis amictu principali uelabo.'

11. Dixit moxque indutum auita purpura Iulianum et Caesarem cum exercitus gaudio declaratum his adloquitur contractiore uultu submaestum:

12. 'Recepisti primaeuus originis tuae splendidum florem, amantissime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor qui iustus in deferenda superiori potestate

7 opposita *G* 10 ut rerum *G* ueturum *V* *14 elucentis *G* eluoctes *VP* 16 consensione *Valesius* concessione *codd.* 18 nominis *V* Iouis *bg* 19 praedans *V* 23 imitandi *A* emittendi *VPbg* 33 superiori *G* superari *VP*

nobilitati mihi propinquae, quam ipsa potestate uideor esse sublimis. 13. adesto igitur laborum periculorumque particeps et tutelam ministerii suscipe Galliarum, omni beneficentia partes leuaturus adflictas: et si hostibus congredi sit necesse, fixo gradu consiste inter signiferos ipsos, audendi in tempore consideratus hortator, pugnantes accendens praeeundo cautissime turbatosque subsidiis fulciens, modeste increpans desides, uerissimus testis adfuturus industriis et ignauis. 14. proinde urgente rei magnitudine perge uir fortis ducturus uiros itidem fortes. aderimus nobis uicissim amoris robusta constantia, militabimus simul, una orbem pacatum, deus modo uelit quod oramus, pari moderatione pietateque recturi. mecum ubique uideberis praesens et ego tibi quodcumque acturo non deero. ad summam i i, propera sociis omnium uotis, uelut adsignatam tibi ab ipsa re publica stationem cura peruigili defensurus.'

15. Nemo post haec finita reticuit sed militares omnes horrendo fragore scuta genibus inlidentes — quod est prosperitatis indicium plenum: nam contra cum hastis clipei feriuntur, irae documentum est et doloris — inmane quo quantoque gaudio praeter paucos Augusti probauere iudicium Caesaremque admiratione digna suscipiebant imperatorii muricis fulgore flagrantem. 16. cuius oculos cum uenustate terribiles uultumque excitatius gratum diu multumque contuentes, qui futurus sit colligebant uelut scrutatis ueteribus libris, quorum lectio per corporum signa pandit animorum interna. eumque ut potiori reuerentia seruaretur, nec supra modum laudabant nec infra quam decebat, atque ideo censorum uoces sunt aestimatae, non militum. 17. susceptus denique ad consessum uehiculi receptusque in

4 hostibus *Pbga* hostilibus *V* *7 accendens *sic codd.* subsidiis *GA* subsidiens *VPb* 8 modeste [*lac. 5 litt.*] *V* 11 nobis *VGP* uobis *ba* 15 summam i i *Valesius* suma mihi *VP* 22 quantaque gaudia *VP* 28 animorum *scripsi* animarum *codd.* 29 reuouerentia *VP*

regiam hunc uersum ex Homerico carmine susurrabat

ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.

Haec diem octauum iduum Nouembrium gesta sunt cum Arbetionem consulem annus haberet et Lollianum. 18. deinde diebus paucis Helena uirgine Constanti sorore eidem Caesari iugali foedere copulata paratisque uniuersis, quae maturitas proficiscendi poscebat, comitatu paruo suscepto kalendis Decembribus egressus est deductusque ab Augusto ad usque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interiacet et Ticinum, itineribus rectis Taurinos peruenit, ubi nuntio percellitur graui, qui nuper in comitatum Augusti perlatus de industria silebatur ne parata diffluerent. 19. indicabat autem Coloniam Agrippinam, ampli nominis urbem in secunda Germania, pertinaci barbarorum obsidione reseratam magnis uiribus et deletam. 20. quo maerore perculsus uelut primo aduentantium malorum auspicio murmurans querulis uocibus saepe audiebatur: nihil se plus adsecutum quam ut occupatior interiret. 21. cumque Viennam uenisset, ingredientem optatum quidem et impetrabilem honorifice susceptura omnis aetas concurrebat et dignitas proculque uisum plebs uniuersa cum uicinitate finitima, imperatorem clementem appellans et faustum, praeuia consonis laudibus celebrabat, auidius pompam regiam in principe legitimo cernens: communiumque remedium aerumnarum in eius locabat aduentu, salutarem quendam genium adfulsisse conclamatis negotiis arbitrata. 22. tunc anus quaedam orba · luminibus cum percontando quinam esset in-

---

3 *Il.* E 83 ΙΤΟΡΦΥΡΕΟϹ *VP*. ΘΛΝΤΟϹ *P* ΙϹΑΤ *VP* *καὶ* *GA* ΜΥΡΑΤΕΗ *V* ΜΙΡΑΤΕϹ *P* *μοῖρα κραταιή* *GA*   4 diem octauum *Kiessling* die octalium (uo *superscr.*) *V*   6 uirgine *om.* *bg*   *constanti sic *V*   11 Laumellum *G* laomellum *VAP*   13 percullitur *P* per...litur (cu *superscr.*) *V* (cu *add. man. rec.*)   17 delatam *VP*   22 imperabilem *VAP* imperatorem *bg*   29 conclamantis *VP* conclamans *bga*

gressus, Iulianum Caesarem conperisset, exclamauit hunc deorum templa reparaturum.

9. 1. Proinde quoniam — ut Mantuanus uates praedixit excelsus — 'maius opus moueo' maiorque mihi rerum nascitur ordo, Galliarum tractus et situm ostendere puto nunc tempestiuum, ne inter procinctus ardentes proeliorumque uarios casus ignota quibusdam expediens imitari uidear desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quae licuit parari securius, inter fluctus resarcire coactos et tempestates. 2. ambigentes super origine prima Gallorum scriptores ueteres notitiam reliquere negotii semiplenam, sed postea Timagenes et diligentia Graecus et lingua haec quae diu sunt ignorata collegit ex multiplicibus libris. cuius fidem secuti obscuritate dimota eadem distincte docebimus et aperte. 3. Aborigines primos in his regionibus quidam uisos esse firmarunt, Celtis nomine regis amabilis et matris eius uocabulo Galatas dictos — ita enim Gallos sermo Graecus appellat — alii Dorienses antiquiorem secutos Herculem oceani locos inhabitasse confines. 4. Drasidae memorant re uera fuisse populi partem indigenam, sed alios quoque ab insulis extimis confluxisse et tractibus transrhenanis, crebritate bellorum et adluuione feruidi maris sedibus suis expulsos. 5. aiunt quidam paucos post excidium Troiae fugitantes Graecos ubique dispersos loca haec occupasse tunc uacua. 6. regionum autem incolae id magis omnibus adseuerant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum incisum, Amphitryonis filium Herculem ad Geryonis et Taurisci saeuium tyrannorum perniciem festinasse, quorum alter Hispanias, alter Gallias infestabat: su-

---

3 *Verg. Aen. VII 44–45.* 4 opus moueo maius *V* 5 ordo *V³bga* de *V¹Pr.* *12 postea (*om. Eyssenh.*) ut imagines *V* postea ut timagenes *P* 13 diligentius *VP* haec *om. bg* 15 distinete *V* 18 ita enim gallos *VGAP om. rb* 23 et *G* ex *VPba* 25 fugitantes *G* et fugitantes *VPba* *30 saeuum *V* saemnum *P* saeuorum *bga*

peratisque ambobus coisse cum generosis feminis suscepisseque liberos plures et eos partes quibus imperitabant suis nominibus appellasse. 7. a Phocaea uero Asiaticus populus Harpali inclementiam uitans, Cyri regis praefecti, Italiam nauigio petit. cuius pars in Lucania Veliam, alia condidit in Viennensi Massiliam: dein secutis aetatibus oppida aucta uirium copia instituere non pauca. sed declinanda uarietas saepe satietati coniuncta. 8. per haec loca hominibus paulatim excultis uiguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per bardos et euhagis et drasidas. et bardi quidem fortia uirorum illustrium facta heroicis composita uersibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt, euhages uero scrutantes seriem et sublimia naturae pandere conabantur. inter eos drasidae ingeniis celsiores, ut auctoritas Pythagorae decreuit, sodaliciis adstricti consortiis, quaestionibus occultarum rerum altarumque erecti sunt et despectantes humana pronuntiarunt animas inmortales.

10. 1. Hanc Galliarum plagam ob suggestus montium arduos et horrore niuali semper obductos orbis residui incolis antehac paene ignotam, nisi qua litoribus est uicina, munimina claudunt undique natura uelut arte circumdata. 2. et a latere quidem australi Tyrreno adluitur et Gallico mari: qua caeleste suspicit plaustrum, a feris gentibus fluentis distinguitur Rheni: ubi occidentali subiecta est sideri, oceano et altitudine Pyrenaei cingitur; unde ad solis ortus adtollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: uias rex Cottius, perdomitis Galliis solus in angustiis latens inuiaque locorum asperitate confisus, lenito tandem tumore in amicitiam

6 lucaniam *VP* 11 uardos *VP* Eubages et Druidas *G* euhagis et dratis *VP* uardi *VP* 14 Eubages *G* seriem (?) *Valesius* seruiani *VP* summa *bga* 15 eos *Eyssenh.* es *VP* hos *bga* drasidae *scripsi* (*ut 11 et p. 68, 21*) dryaridae *VP* Druidae *bga* 18 et — 19 inmortales *add.* V^m [*in contextu lac.* 12 *litt.*] 28 cingitur *uulgo* surgitur *VPbg* urgetur *Eyssenh.* 29 uias *scripsi* quas *codd.*

Octauiani receptus principis, molibus magnis exstruxit ad uicem memorabilis muneris, conpendiarias et uiantibus oportunas, medias inter alias Alpes uetustas, super quibus conperta paulo postea referemus. 3. in his Alpibus Cottiis, quarum initium a Segusione est oppido, praecelsum erigitur iugum, nulli fere sine discrimine penetrabile. 4. est enim e Galliis uenientibus prona humilitate deuexum, pendentium saxorum altrinsecus uisu terribile praesertim uerno tempore, cum liquente gelu niuibusque solutis flatu calidiore uentorum per diruptas utrimque angustias et lacunas pruinarum congerie latebrosas descendentes cunctantibus plantis homines et iumenta procidunt et carpenta; idque remedium ad arcendum exitium repertum est solum, quod pleraque uehicula uastis funibus inligata pone cohibente uirorum uel boum nisu ualido uix gressu reptante paulo tutius deuoluuntur. et haec, ut diximus, anni uerno contingunt. 5. hieme uero humus crustata frigoribus et tamquam leuigata ideoque labilis incessum praecipitantem inpellit et patulae ualles per spatia plana glacie perfidae uorant non numquam transeuntes. ob quae locorum callidi eminentes ligneos stilos per cautiora loca defigunt, ut eorum series uiatorem ducat innoxium: qui si niuibus operti latuerint, montanisue defluentibus riuis euersi, gnaris agrestibus praeuiis difficile peruadunt. 6. a summitate autem huius Italici cliui planities ad usque stationem nomine Martis per septem extenditur milia, et hinc alia celsitudo erectior aegreque superabilis ad Matronae porrigitur uerticem, cuius uocabulum casus feminae nobilis dedit. unde decliue quidem iter sed expeditius ad usque castellum Virgantiam patet. 7. huius sepulcrum reguli, quem itinera struxisse rettulimus, Segusione est moenibus pro-

2 at *V* uiuantibus *VP* 5 segutione *VP* oppido est *transpos. bga* 6 diacrimine *VP* 14 est *om. bga* 16 bonum nisi *V* 22 locorum *om. bg* 23 defigunt *GA* defiguntur *VPb* 24 montanisue *scripsi* montanis *codd.* 25 gnaris *et postea* per-†*Haupt* graues *VPba om. G* 26 peruaduntur *VP*

ximum manesque eius ratione gemina religiose coluntur, quod iusto moderamine rexerat suos et adscitus in societatem rei Romanae quietem genti praestitit sempiternam. 8. et licet haec, quam diximus uiam, media sit et conpendiaria magisque celebris, tamen etiam aliae multo antea temporibus sunt constructae diuersis. 9. et primam Thebaeus Hercules ad Geryonem extinguendum, ut relatum est, et Tauriscum lenius gradiens prope maritimas conposuit Alpes, hisque harum indidit nomen; Monoeci similiter arcem et portum ad perennem sui memoriam consecrauit. deinde emensis postea saeculis multis hac ex causa sunt Alpes excogitatae Poeninae. 10. superioris Africani pater Publius Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus aerumnis et fide, pertinaci destinatione Afrorum obsessis iturus auxilio in Hispaniam traduxit onustam manu ualida classem, sed ciuitate potiore Marte deleta Hannibalem sequi nequiens triduo ante transito Rhodano ad partes Italiae contendentem nauigatione ueloci intercurso spatio maris haut longo degressurum montibus apud Genuam obseruabat Liguriae oppidum, ut cum eo, si copiam fors dedisset, uiarum asperitate fatigato decerneret in planitie. 11. consulens tamen rei communi Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hispanias, ut Hasdrubalem exinde similiter erupturum arceret. quae Hannibal doctus *a* perfugis, ut erat expeditae mentis et callidae, Taurinis ducentibus accolis per Tricasinos et oram Vocontiorum extremam ad saltus Tricorios uenit. indeque exorsus aliud iter antehac insuperabile fecit: excisaque rupe in inmensum elata, quam cremando ui magna flammarum acetoque infuso in solidam

1 religione *VPbga* 7 et *om. bg* hirculis *V* 9 hisque *scripsi* hique *V* hicque *bga* 10 moeneci *V* portum *VGA om. Pb* 15 pertinaci et fide *transpos. V* 21 oppidum — 22 asperitate *add.* V^m 27 Tricastinos *bga* 28 uocontigrum *VP* 31 acitoque infuso ȧcitȯquae *V* acetoque infuso *Pbga* in solidam soluit *scripsi* insoli dissoluit *VP* igni dissoluit *Eyssenh.*

soluit, per Druentiam flumen gurgitibus uagis intutum regiones occupauit Etruscas. hactenus super Alpibus. nunc ad restantia ueniamus.

11. 1. Temporibus priscis cum laterent hae partes ut barbarae, tripertitae fuisse creduntur in Celtas eosdemque Gallos diuisae et Aquitanos et Belgas, lingua institutis legibusque discrepantes. 2. et Gallos quidem, qui Celtae sunt, ab Aquitanis Garumna disterminat flumen, a Pyrenaeis oriens collibus postque oppida multa transcursa in oceano delitescens. 3. a Belgis uero eandem gentem Matrona discindit et Sequana, amnes magnitudinis geminae: qui fluentes per Lugdunensem post circumclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Lutetiam nomine, consociatim meantes protinus prope castra Constantia funduntur in mare. 4. horum omnium apud ueteres Belgae dicebantur esse fortissimi ea propter, quod ab humaniore cultu longe discreti nec aduenticiis effeminati deliciis, diu cum transrhenanis certauere Germanis. 5. Aquitani enim, ad quorum litora ut proxima placidaque merces aduenticiae conuehuntur, moribus ad mollitiem lapsis facile in dicionem uenere Romanam. 6. regebantur autem Galliae omnes iam inde, uti crebritate bellorum urgenti cessere Iulio dictatori, potestate in partes diuisa quattuor, quarum Narbonensis una Viennensem intra se continebat et Lugdunensem: altera Aquitanis praeerat uniuersis: superiorem et inferiorem Germaniam Belgasque duae iurisdictiones isdem rexere temporibus. 7. at nunc numerantur prouinciae per omnem ambitum Galliarum: secunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina et Tungris munita, ciuitatibus amplis et copiosis. 8. dein prima Germania, ubi praeter alia municipia Mogontiacus est et Vangiones et Nemetae et Argentoratus barbaricis cladibus nota.

2 Etr.] Tauriscas *Wölfflin* *10 uero *compendio scr.* V^2 *non* Q, *ut uoluit Eyssenh.* 11 discindit *G* descendit *VP* 14 luticia *V* meanti meantesque *VPbga* 31 agripina *V*

9. post has Belgica prima Mediomatricos praetendit et Treuiros domicilium principum clarum. 10. huic adnexa secunda est Belgica, qua Ambiani sunt urbs inter alias eminens et Catelauni et Remi. 11. apud Sequanos Bisontios uidemus et Rauracos aliis potiores oppidis multis. Lugdunensem primam Lugdunus ornat et Cabillona et Senones et Biturigae et moenium Augustuduni magnitudo uetusta. 12. secundam enim Lugdunensem Rotomagi et Turini Mediolanum ostendunt et Tricasini: Alpes Graiae et Poeninae exceptis obscurioribus .... habent et Auenticum, desertam quidem ciuitatem sed non ignobilem quondam ut aedificia semiruta nunc quoque demonstrant. haec prouinciae urbesque sunt splendidae Galliarum. 13. *in* Aquitania quae Pyrenaeos montes et eam partem spectat oceani, quae pertinet ad Hispanos, prima prouincia est Aquitanica, amplitudine ciuitatum admodum culta: omissis aliis multis Burdigala et Aruerni excellunt et Santones et Pictaui. 14. Nouem populos Ausci commendant et Vasatae. in Narbonensi Elusa et Narbona et Tolosa principatum urbium tenent. Viennensis ciuitatum exultat decore multarum, quibus potiores sunt Vienna ipsa et Arelate et Valentia: quibus Massilia iungitur, cuius societate et uiribus in discriminibus arduis fultam aliquotiens legimus Romam. 15. his prope Salluuii sunt et Nicaea et Antipolis insulaeque Stoechades. 16. et quoniam ad has partes opere contexto peruenimus, silere super Rhodano maximi nominis flumine incongruum est et absurdum. a Poeninis Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluens et procliui impetu ad planiora degrediens proprio agmine ripas occultat et paludi sese ingurgitat nomine Lemanno eamque intermeans nusquam

---

6 cabyllon[a]es *V* cabillonas *P* 7 biturigae *Pbga* ueturrigae *V* 11 [*lac.* 4 *litt.*] habent *VP* aduenticum *VP* 14 in *A om. VPbg* 15 eam *bga* aeari *V* 18 Santones *GA* cantones *VP* 19 pictaui *Pbga* picticui *V* 20 *post* tolosa *add.* et *V* quae *bga* 25 et nicea — 26 sto et chades *add.* *V*[m] 30 rhodanus *Pbga* hrodanus *V* planiora *GA* pleniora *VPb* 32 limanno *V*

aquis miscetur externis sed altrinsecus summitates undae praeterlabens segnioris quaeritans exitus uiam sibi impetu ueloci molitur. 17. unde sine iactura rerum per Sapaudiam fertur et Sequanos longeque progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem et emensus spatia flexuosa Ararim, quem Sauconnam appellant, [inter Germaniam primam fluentem] suum in nomen adsciscit, qui locus exordium est Galliarum. exindeque non millenis passibus sed leugis itinera metiuntur. 18. hinc Rhodanus aquis aduenis locupletior uehit grandissimas naues, uentorum difflatu iactari saepius adsuetas finitisque interuallis, quae ei natura praescripsit, spumeus Gallico mari concorporatur per patulum sinum, quem uocant Ad gradus, ab Arelate octauo decimo ferme lapide disparatum. sit satis de situ locorum. nunc figuras et mores hominum designabo.

12. 1. Celsioris staturae et candidi paene Galli sunt omnes et rutili luminumque toruitate terribiles, auidi iurgiorum et sublatius insolentes. nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixantem, multo fortiore et glauca, peregrinorum ferre poterit globus, tum maxime cum illa inflata ceruice suffrendens ponderansque niueas ulnas et uastas admixtis calcibus emittere coeperit pugnos ut catapultas tortilibus neruis excussas. 2. metuendae uoces conplurium et minaces placatorum iuxta et irascentium, tersi tamen pari diligentia cuncti et mundi, nec in tractibus illis maximeque apud Aquitanos poterit aliquis uideri uel femina licet perquam pauper ut alibi frustis squalere pannorum. 3. ad militandum omnis aetas aptissima et pari pectoris robore

*2 segniores *V om. Pbg* *quaeritans *bga* eritans *P* er^{i}tans *V* 4 Sapaudiam *Valesius* pensa paudium *VP* densa paludium *bga* 7 inter—fluentem *uncis inclusi* 8 in *GA* et *VPb* 10 ... han .. rhodanus *VP* ubi auctus rhodanus *ba* (auctus *om. G*) 18 candidi *Pbga* candi *V* 24 ulnas *Pbga* uinas *V* calcibuș *A* ad cibus *VP* ad cibos *bg* 28 fractibus *VP* aqua [*lac.* 12 *litt.*] poterit *V* 29 aliqui *suprascr.* V^2 *om. G* aliquid *b* 30 frustis *G* frustra *VPba*

senex ad procinctum ducitur et adultus gelu duratis artubus et labore adsiduo multa contempturus et formidanda. nec eorum aliquando quisquam ut in Italia munus Martium pertimescens pollicem sibi praecidit, quos localiter murcos appellant. 4. uini auidum genus, adfectans ad uini similitudinem multiplices potus et inter eos humiles quidam obtunsis ebrietate continua sensibus, quam furoris uoluntariam speciem esse Catoniana sententia definiuit, raptantur discursibus uagis, ut uerum illud uideatur quod ait defendens Fonteium Tullius 'Gallos post haec dilutius esse poturos quod illi uenenum esse arbitrabantur'.

5. Hae regiones, praecipue quae confines Italicis, paulatim leui sudore sub imperium uenere Romanum primo temptatae per Fuluium, deinde proeliis paruis quassatae per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitae. cui negotii plenus effectus asperiore Allobrogum gente deuicta hoc indidit cognomentum. 6. nam omnes Gallias, nisi qua paludibus inuiae fuere, *ut* Sallustio docetur auctore, post decennalis belli mutuas clades *Sulpicio, Marcello coss. Caesar* societati nostrae foederibus iunxit aeternis. euectus · sum longius sed remeabo tandem ad coepta.

13. 1. Domitiano crudeli morte consumpto Musonianus eius sucessor orientem praetoriani regebat potestate praefecti, facundia sermonis utriusque clarus. unde sublimius quam sperabatur eluxit. 2. Constantinus enim cum limatius superstitionum quaereret sectas, Manichaeorum et similium, nec interpres inueniretur idoneus, hunc sibi commendatum ut sufficientem elegit: quem officio functum perite Musonianum uoluit appellari, ante

---

5 iocaliter *bga* 8 p. 110, 24 *ed. Jordani* 10 fonterim *V* fonteri *P* 14 leui sudore *et deinde* uenere *Lindenbr. cf. Salmas. ex. Plin. p.* 36 *B* leui⟨s⟩ ** [18?] odore *V* leuius odere *Pga* 14 uenire *VPbga* 19 galliae *VP* 20 ut *G om. codd.* 21 Sulpicio, Marcello coss. Caesar societati *scripsi* (*coll. Sallusti fr.* I 8 *ed. D.*) sub [*lac.* 12 *litt.*] societatique *VP* [*lac.* 5 *litt.*] societatique *G* subegit Caesar societatique *Lindenbr.*

Strategium dictitatum, et ex eo percursis honorum gradibus multis ascendit ad praefecturam, prudens alia tolerabilisque prouinciis et mitis et blandus sed ex qualibet occasione maximeque ex controuersis litibus, quod nefandum est, et in totum lucrandi auiditate sordescens, ut inter alia multa euidenter apparuit in quaestionibus agitatis super morte Theophili Syriae consularis, proditione Caesaris Galli, impetu plebis promiscuae discerpti, ubi damnatis pauperibus, quos cum haec agerentur, peregre fuisse constabat, auctores diri facinoris exutis patrimoniis absoluti sunt diuites.

3. Hunc Prosper adaequabat, pro magistro equitum, agente etiam tum in Galliis, militem regens, abiecte ignauus et, ut aït comicus, arte despecta furtorum rapiens propalam.

4. Quis concordantibus mutuaque commercia uicissim sibi conciliando locupletatis Persici duces uicini fluminibus rege in ultimis terrarum suarum terminis occupato per praedatorios globos nostra uexabant, nunc Armeniam, aliquotiens Mesopotamiam confidentius incursantes Romanis ductoribus ad colligendas oboedientium exuuias. occupatis.

LIBER XVI

1. *Iuliani Caesaris laus.*
2. *Iulianus Caes. Alamannos adoritur, caedit, capit et fugat.*
3. *Coloniam a Francis captam recipit et pacem ibi cum Francorum regibus facit.*
4. *Apud Senonas oppidum ab Alamannis obsidetur.*
5. *Iuliani Caesaris uirtutes.*
6. *Arbetio, uir consularis accusatur et absoluitur.*
7. *Iulianus Caesar a praeposito cubiculi sui Eutherio apud imperatorem defenditur aduersus Marcellum; laus Eutherii.*
8. *Delationes et calumniae in castris Constantii Augusti et aulicorum rapacitas.*
9. *Agitur de pace cum Persis.*

---

*12 hunc *G* huc *VPba* adaequitabat *VPba* 14 *Plautus Epidico* I 1, 10 20 aliquoties *G* aliquot *VPba*

10. Constantii Aug. militaris ac uelut triumphalis in urbem Romam ingressus.

11. Iulianus Caesar Alamannos in insulis Rheni, quo se et sua receperant, adgreditur; Tres Tabernas aduersus eos reparat.

12. Idem Alamannorum reges Galliam incubantes adgreditur et barbaros apud Argentoratum acie fundit.

1. 1. Haec per orbem Romanum fatorum ordine contexto uersante Caesar apud Viennam in collegium fastorum a consule octiens Augusto adscitus urgente genuino uigore pugnarum fragores caedesque barbaricas somniabat, colligere prouinciae fragmenta iam parans, si adfuisset flatu tandem secundo. 2. quia igitur res magnae quas per Gallias uirtute felicitateque correxit, multis ueterum factis fortibus praestant, singula serie progrediente monstrabo, instrumenta omnia mediocris ingenii, si suffecerint, commoturus. 3. quicquid autem narrabitur, quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absoluit documentis euidentibus fulta, ad laudatiuam paene materiam pertinebit. 4. uidetur enim lex quaedam uitae melioris hunc iuuenem a nobilibus cunis ad usque spiritum comitata supremum. namque incrementis uelocibus ita domi forisque conluxit ut prudentia [Vespasiani filius] Titus alter aestimaretur, bellorum gloriosis cursibus Traiani simillimus, clemens ut Antoninus, rectae perfectaeque rationis indagine congruens Marco, ad cuius aemulationem actus suos effingebat et mores. 5. et quoniam, ut Tulliana docet auctoritas, omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpesque non item, sic praeclarae huius indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quae anteferri gestis eius postea multis et miris hac ratione deberent, quod adulescens primaeuus ut Erechtheus in secessu Mineruae

---

1 fatorum *bga* factorum *V* 5 somnabat *VP* 17 uespassiani filius *V deleuit Wagner* 21 suos *om. bga* 22 *Cic. de Oratore* III 46 24 r*u**dimenta *V* 27 Erichtheus *G* erectheus *VP*

nutritus ex academiae quietis umbraculis non e militari tabernaculo in puluerem Martium tractus, strata Germania pacatisque rigentis Rheni meatibus, cruenta spirantium regum hic sanguinem fudit, alibi manus catenis adflixit.

2. 1. Agens itaque negotiosam hiemem apud oppidum ante dictum inter rumores, qui uolitabant adsidui, conperit Augustuduni ciuitatis antiquae muros spatiosi quidem ambitus sed carie uetustatis inualidos barbarorum impetu repentino insessos, torpente praesentium militum manu ueteranos concursatione peruigili defendisse, ut solet abrupta saepe discrimina salutis ultima desperatio propulsare. 2. nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione posthabita, qua eum proximi ad amoenitatem flectebant et luxum, satis omnibus conparatis octauum kalendas Iulias Augustudunum peruenit uelut dux diuturnus uiribus eminens et consiliis per diuersa palantes barbaros ubi dedisset fors copiam adgressurus. 3. habita itaque deliberatione adsistentibus locorum peritis, quodnam iter eligeretur ut tutum, multa ultro citroque dicebantur aliis per Arbor...... .... quibusdam per Sedelaucum et Coram iri debere firmantibus. 4. sed cum subsererent quidam Siluanum paulo ante magistrum peditum per conpendiosas uias, uerum suspectas quia tenebris multis umbrantur, cum octo auxiliarium milibus aegre transisse, fidentius Caesar audaciam uiri fortis imitari magnopere nitebatur. 5. et nequa interueniat mora, adhibitis cataphractariis solis et ballistariis parum ad tuendum rectorem idoneis percurso eodem itinere Autosiodorum peruenit. 6. ubi breui, sicut solebat, otio cum milite recreatus ad

---

2 artium *VP* 3 rheni *Pbga* hreni *V* 7 adsiduiqui *V* 10 torpente *G* torrente *VPba* 15 omnibus *bga* oronibus *V* orationibus *P* 20 tutum *bga* tota *VP* 21 paliis *VP* arbor [*lac.* 16 *litt.*] *VP* arborosam *bga* 22 sedelauco et cora *V* sedes Leucorum *G* 25 quia tenebris *G* quiante mumibris *V* *pro* multis *fort. scr.* saltus 27 *post* nitebatur *lac.* 8 *litt.* *P* nitebatur cunctis uiribus *bga* *30 Autosidorum *G* autosudorum *VP*

Tricasinos tendebat et barbaros in se cateruatim ruentes partim, cum timeret ut ampliores, confertis lateribus obseruabat, alios occupatis habilibus locis decursu facili proterens, non nullos pauore traditos cepit, residuos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia sequi non ualebat grauitate praepeditus armorum, innocuos abire perpessus est. 7. proinde certiore iam spe ad resistendum ingruentibus confirmatus per multa discrimina uenit Tricasas adeo insperatus ut eo portas paene pulsante diffusae multitudinis barbarae metu aditus urbis non sine anxia panderetur ambage. 8. et paulisper moratus dum fatigato consulit militi, ciuitatem Remos nihil prolatandum existimans petit, ubi in unum congregatum exercitum uehentem *mensis cibaria* iusserat opperiri praesentiam suam: cui praesidebat Vrsicini successor Marcellus et ipse Vrsicinus ad usque expeditionis finem agere praeceptus isdem in locis. 9. post uariatas itaque sententias plures cum placuisset per Decem pagos Alamannam adgredi plebem, densatis agminibus tendebat illuc solito alacrior miles. 10. et quia dies umectus et decolor uel contiguum eripiebat aspectum, iuuante locorum gnaritate hostes tramite obliquo discurso post Caesaris terga legiones duas arma cogentes adorti paene delessent, ni subito concitus clamor sociorum auxilia coegisset. 11. hinc [et] deinde nec itinera nec flumina transire posse sine insidiis putans erat prouidus et cunctator, *quod* praecipium bonum in magnis ductoribus opem ferre solet exercitibus et salutem. 12. audiens itaque Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas et Vangionas et Mogontiacum ciuitates barbaros possidentes territoria earum habitare — nam ipsa oppida ut circumdata retiis busta declinant — primam omnium Brotomagum occupauit eique iam

4 coepit *VA* 14 *post* uehentem *lac.* 20 *litt. V lac.* 4 *litt. G sine lac. P expleuit Valesius* 19 alamanniam *VA* 25 auxilio *VP* 26 et *del. Langen* 28 quod *G om. VPba* 30 brotomago *VP* Salisonem *G* salisone *V* 32 eorum *VPbga* 33 Lustra *A*

aduentanti Germanorum *manus* pugnam intentans occurrit. 13. cumque in bicornem figuram acie diuisa conlato pede res agi coepisset exitioque hostes urgerentur ancipiti, captis non nullis, aliis in ipso proelii feruore truncatis residui discessere celeritatis praesidio tecti.

3. 1. Nullo itaque post haec repugnante ad recuperandam ire placuit Agrippinam ante Caesaris in Gallias aduentum excisam, per quos tractus nec ciuitas ulla uisitur nec castellum nisi quod apud Confluentes, locum ita cognominatum ubi amnis Mosella confunditur Rheno, Rigomagum oppidum est et una prope ipsam Coloniam turris. 2. igitur Agrippinam ingressus non ante motus est exinde, quam Francorum regibus furore mitescente perterritis pacem firmaret rei publicae interim profuturam et urbem reciperet munitissimam. 3. quibus uincendi primitiis laetus per Treueros hiematurus apud Senonas oppidum tunc oportunum abscessit. ubi bellorum inundantium molem umeris suis, quod dicitur, uehens scindebatur in multiplices curas, ut milites qui a solitis desciuere praesidiis, reducerentur ad loca suspecta et conspiratas gentes in noxam Romani nominis disiectaret ac prouideret, ne alimenta deessent exercitui per uaria discursuro.

4. 1. Haec sollicite perpensantem hostilis adgreditur multitudo oppidi capiundi spe in maius accensa, ideo confidentes quod ei nec Scutarios adesse prodentibus perfugis didicerant, nec Gentiles, per municipia distributos ut commodius uescerentur. cum autem ....

...... 2. clausa ergo urbe murorumque intuta parte firmata ipse cum armatis die noctuque inter propugnacula uisebatur et pinnas, ira exundante substridens cum erumpere saepe conatus paucitate praesentis manus inpediretur. post tricesimum denique diem abiere

1 manus *G om. codd.* 3 surgerentur *VP* 7 agripinam *V* 11 rigodulum *bg* 14 firmare *VP* 20 milites *G* militares *A* mulieres *VPb* 26 prodentibus *G* et pde montibus *V* et quod de montibus *P* 28 cum autem [*lac.* 2/3 *uers.*] *VAP om. bg* 29 murorum urbe *transpos. V*

barbari tristes inaniter stulteque cogitasse ciuitatis *obsidium* mussitantes. 3. at, quod indignitati rerum est adsignandum, periclitanti Caesari distulit suppetias ferre Marcellus *magister* equitum agens in stationibus proximis, cum etiam si ciuitas absque principe uexaretur opposita multitudine malis obsidionalibus expediri deberet. 4. hoc metu solutus efficacissimus Caesar prouidebat constanti sollicitudine, ut militum diuturno labori quies succederet aliqua licet breuis ad recreandas tamen sufficiens uires, quamquam ultima squalentes inopia terrae saepe uastitatae exigua quaedam uictui congrua suggerebant. 5. uerum hoc quoque diligentia curato peruigili, adfusa laetiore spe prosperorum, sublato animo ad exequenda plurima consurgebat.

5. 1. Primum igitur factuque difficile temperantiam ipse sibi indixit atque retinuit tamquam adstrictus sumptuariis legibus uiueret, quas ex rhetris [Lycurgi id] et axonibus Romam translatas diuque obseruatas sed senescentes paulatim reparauit Sylla dictator reputans ex praedictis Democriti, quod ambitiosam mensam fortuna, parcam uirtus adponit. 2. id enim etiam Tusculanus Cato prudenter definiens, cui Censorii cognomentum castior uitae indidit cultus 'magna' inquit 'cura cibi, magna uirtutis incuria'. 3. denique cum legeret libellum adsidue, quem Constantius ut priuignum ad studia mittens manu sua conscripserat, praelicenter disponens, quid in conuiuio Caesaris inpendi deberet: fasianum et uuluam et sumen exigi uetuit et inferri, munificis militis uili et fortuito cibo contentus.

4. Hinc contingebat ut noctes ad officia diuideret tripertita, quietis et publicae rei et musarum, quod

1 ciuitatis obsidium *G* ciuitati subsidium *VPba* 2 Et *VPbga* 4 magister *G om. codd.* aequitum *V* quietem *ba* 11 uastatae *G* 12 suggerebant *G* s aggerebant *V* 13 peruigili *Pbga* operuigili *V* spe *G* s per *VPba* 16 dixit *VP* 17 retiis *VP* Lycurgi *del. Wagner* 18 id est axibus *VP del. Eyssenh.* Solonis *inseruit R. Schöll* 19 set *R. Schöll* et *codd.* sylla *sic VGA* 22 *p. 110, 22 ed. Jordan.*

factitasse Alexandrum legimus Magnum; sed multo hic fortius. ille namque aenea concha supposita brachio extra cubile protento pilam tenebat argenteam, ut cum neruorum uigorem sopor laxasset infusus, gestaminis lapsi tinnitus abrumperet somnum. 5. Iulianus uero absque instrumento quotiens uoluit euigilauit et nocte dimidiata semper exsurgens non e plumis uel stragulis sericis ambiguo fulgore nitentibus, sed ex tapete et σισύρᾳ, quam uulgaris simplicitas susurnam appellat, occulte Mercurio supplicabat, quem mundi uelociorem sensum esse, motum mentium suscitantem theologicae prodidere doctrinae: atque in tanto rerum defectu explorate rei publicae *munera* curabat. 6. post quae ut ardua et seria terminata ad procudendum ingenium uertebatur, et incredibile, quo quantoque ardore principalium rerum notitiam celsam indagans et quasi pabula quaedam animo ad sublimiora scandenti conquirens per omnia philosophiae membra prudenter disputando currebat. 7. sed tamen cum haec effecte pleneque colligeret, nec humiliora despexit, poeticam mediocriter et rhetoricam *amauit* — ut ostendit orationum epistularumque eius cum grauitate comitas incorrupta — et nostrarum externarumque rerum historiam multiformem. super his aderat latine quoque disserendi sufficiens sermo. 8. si itaque uerum est, quod scriptores uarii memorant, Cyrum regem et Simonidem lyricum et Hippiam Eleum sophistarum acerrimum ideo ualuisse memoria, quod epotis quibusdam remediis id impetrarunt, credendum est hunc etiam tum adultum totum memoriae dolium, si usquam

---

7 plumis *Pbga* plurimis *V* 9 *ξυσιρα G ξισύρα ba* syra *V* sira *P* 13 explor⟨anter⟩ ei p̄ m [*lac. 5 litt.*] curabat *VP* explorante [*lac. 8 litt.*] curabat *G* exploranter ei [*lac. 12 litt. A; sine lac. b*] curabat *ba* *suppleuit Valesius* *14 et ad *V* 15 quantoque *VAP* quanto *b* et quanto *G* 21 amauit *inseruit Wagner om. codd.* 22 eius *om. bg* 27 Hippiam Eleum *G* hippian helum *V* hippiam hellium *Pba*

reperiri potuit, exhausisse. et haec quidem pudicitiae uirtutumque sunt signa nocturna.

9. Diebus uero quae ornate dixerit et facete, quaeue in apparatu uel in ipsis egerit congressibus proeliorum, aut in re ciuili magnanimitate correxerit et liberalitate, suo quaeque loco demonstrabuntur. 10. cum exercere proludia disciplinae castrensis philosophus cogeretur ut princeps, artemque modulatius incedendi per pyrricham concinentibus disceret fistulis, uetus illud prouerbium 'clitellae boui sunt inpositae: plane non est nostrum onus' Platonem crebro nominans exclamabat. 11. inductis quadam sollemnitate agentibus in rebus in consistorium ut aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum consortio, non ut moris est pansa chlamyde sed utraque manu cauata suscepit. et imperator 'rapere' inquit 'non accipere sciunt agentes in rebus'. 12. aditus a parentibus uirginis raptae, eum qui uiolarat conuictum relegari decreuit. hisque indigna pati querentibus, quod non sit morte multatus, responderat hactenus 'incusent iura clementiam, sed imperatorem mitissimi animi legibus praestare seueris decet'. 13. egressurum eum ad expeditionem plures interpellabant ut laesi, quos audiendos prouinciarum rectoribus commendabat: et reuersus, quid egerint singuli quaerens, delictorum uindictas genuina lenitudine mitigabat. 14. ad ultimum exceptis uictoriis, per quas uastantes saepe incolumi contumacia barbaros fudit, quod profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hinc maxime claret, quod primitus partes eas ingressus pro capitibus singulis tributi nomine uicenos quinos aureos repperit flagitari, discedens uero septenos tantum mu-

5 correxerit *Eyssenh.* correxit *codd.* liberalitate *scripsi* libertate *codd.* 8 pyricham *V* pyrricam *P* 9 uetus *G* uelut *VP* 10 *Cic. ad Attic. V 15* 12 inductis *G* inducet et eius *VP* sollenni [*lac. 7 litt.*] agentibus *G* sollemni [*lac. 7 litt.*] agens *VP* 17 auditus *V* 21 seueris *Kellerbauer* ceteris *codd.* 22 interpellabant *G* interpellant *VPba* 26 quas uastantes *scripsi* quas cadentes *codd.* 29 capitibus *A* capitulis *VPbg*

nera uniuersa conplentes: ob quae tamquam solem sibi serenum post squalentes tenebras adfulsisse cum alacritate et tripudiis laetabantur. 15. denique id eum ad usque imperii finem et uitae scimus utiliter obseruasse, ne per indulgentias quas appellant tributariae rei concederet reliqua. norat enim hoc facto se aliquid locupletibus additurum, cum constet ubique pauperes inter ipsa indictorum exordia soluere uniuersa sine laxamento conpelli.

16. Inter has tamen regendi moderandique uias bonis principibus aemulandas barbarica rabies exarserat *in* maius. 17. utque bestiae custodum neglegentia raptu uiuere solitae ne his quidem remotis adpositisque fortioribus abscesserunt, sed tumescentes inedia sine respectu salutis armenta vel greges incursant, ita etiam illi cunctis quae diripuere consumptis fame urgente agebant aliquotiens praedas; interdum antequam contingerent aliquid, oppetebant.

6. 1. Haec per eum annum spe dubia, euentu tamen secundo per Gallias agebantur. in comitatu uero Augusti circumlatrabat Arbetionem inuidia uelut summa mox adepturum decora cultus imperatorii praestruxisse, instabatque ei strepens inmania comes Verissimus nomine arguens coram, quod a gregario ad magnum militiae culmen euectus hoc quoque non contentus ut paruo locum adpeteret principalem. 2. sed specialiter eum insectabatur Dorus quidam ex medico Scutariorum, quem nitentium rerum centurionem sub Magnentio Romae prouectum rettulimus accusasse Adelphium urbi praefectum ut altiora coeptantem. 3. cumque res *in* inquisitionem ueniret necessariisque negotio tentis obiectorum probatio speraretur tamquam per saturam subito cubiculariis suffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, et uinculis sunt exutae personae quae stringebantur

8 indictorum *Pithoeus* dictorum *codd.* 11 in *bga om. VP* 14 abscesserunt *bga* accesserunt *VP* 17 agebant *G* tenebant V^1 tegebant V^2Pba 21 arbetionem *VA* arbitionem *GP* 26 paruo locum *G* paruulo cum *VPba* 30 in *bga om. V*

ut consciae et Dorus euanuit et Verissimus ilico tacuit uelut aulaeo deposito scenae.

7. 1. Isdem diebus adlapso rumore Constantius doctus obsesso apud Senonas Caesari auxilium non tulisse Marcellum, eum sacramento solutum abire iussit in larem. qui tamquam iniuria graui perculsus quaedam in Iulianum moliebatur auribus Augusti confisus in omne patentibus crimen. 2. ideoque cum discederet, Eutherius praepositus cubiculi mittitur statim post eum siquid finxerit conuicturus. uerum ille hoc nesciens mox uenit Mediolanum strepens et tumultuans, ut erat uanidicus et amenti propior, admissus in consistorium Iulianum ut procacem insimulat, iamque ad euagandum altius ualidiores sibi pinnas aptare: ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. 3. haec eo fingente licentius Eutherius ut postulauit inductus iussusque loqui quod uellet, uerecunde et modice docet uelari ueritatem mendaciis. magistro enim armorum, ut credebatur, cessante consulto industria uigili Caesarem obsessum apud Senonas diu barbaros reppulisse apparitoremque fidum auctori suo quoad uixerit fore obligata ceruice sua spondebat.

4. Res monuit super hoc eodem Eutherio pauca subserere fortisan non credenda ea re, quod, si Numa Pompilius uel Socrates bona quaedam dicerent de spadone dictisque religionum adderent fidem, a ueritate desciuisse arguebantur. sed inter uepres rosae nascuntur et inter feras non nullae mitescunt. itaque carptim eius praecipua, quae sunt conperta, monstrabo. 5. natus in Armenia sanguine libero captusque a finitimis hostibus etiam tum paruulus abstractis geminis Romanis mercatoribus uenundatus ad palatium Constantini deducitur: ubi paulatim adulescens rationem recte

5 abire *GA* habere *VPb* 8 crimen — 9 praepositus *VGAPr* *om. b* 12 proprior *V* 18 uelari V^2*GA* uelare V^1*Pb* 20 diu *transpos. bga* 27 arguerentur *GA* 29 eius *om. Pbga* 33 paulatim [*lac. 15 litt.*] acules [*lac. 11 litt.*] irationem *VP suppleuit Valesius*

uiuendi sollertiamque ostendebat, litteris quantum tali fortunae satis esse poterat eruditus, cogitandi inueniendique dubia et scrupulosa acumine nimio praestans, inmensum quantum memoria uigens, benefaciendi auidus plenusque iusti consilii, quem si Constans imperator olim ex adulto ...... iamque maturum audiret honesta suadentem et recta, nulla uel uenia certe digna peccasset. 6. is praepositus cubiculi etiam Iulianum aliquotiens corrigebat Asiaticis coalitum moribus ideoque leuem. denique digressus ad otium adscitusque postea in palatium semper sobrius et in primis consistens ita fidem continentiamque uirtutes coluit amplas, ut nec prodidisse aliquando arcanum, nisi tuendae causa alienae salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur ut ceteri. 7. unde factum est, ut subinde Romam secedens ibique fixo domicilio consenescens, comitem circumferens conscientiam bonam colatur a cunctis ordinibus et ametur, cum soleant id genus homines post partas ex iniquitate diuitias latebras captare secretas, ut lucifugae uitantes multitudinis laesae conspectus. 8. cui spadonum ueterum hunc conparare debeam antiquitates replicando conplures inuenire non potui. fuerunt enim apud ueteres licet oppido pauci fideles et frugi sed ob quaedam uitia maculosi. inter praecipua enim, quae eorum quisque studio possederat uel ingenio, aut rapax aut feritate contemtior fuit aut propensior ad laedendum, uel clientibus nimium blandus, aut potentiae fastu superbior: ex omni latere autem ita perfectum neque legisse me neque audisse confiteor, aetatis nostrae testimonio locupleti confisus. 9. uerum si forte scrupulosus quidam lector antiquitatum Menophilum Mithridatis Pontici

---

*2 eruditius *V* 4 bigens *VP* 6 adultò [*lac. 14 litt.*] Tamque *VP emendauit Valesius* adulto spectasset pluraque tanque *bga* 11 constans *Valesius* 21 laesae *bga* laesu *VP* 22 antiquitates *scripsi* antiquitatem *codd.* 24 fruges et *V* frugi et *P* frugiferi *bg* 27 clientibus *Valesius* ligendimus *VPba* diligentibus *G* licentibus *Haupt* 29 perfectum *scripsi* peritum *codd.*

regis eunuchum nobis opponat, hoc monitu recordetur nihil super eo relatum praeter id solum, quod in supremo discrimine gloriose monstrauit. 10. ingenti proelio superatus a Romanis et Pompeio rex praedictus fugiensque ad regna Colchorum adultam filiam nomine Drypetinam uexatam asperitate morborum in castello Sinhorio huic Menophilo commissam reliquit. qui uirginem omni remediorum solacio plene curatam patri tutissime seruans cum a Manlio Prisco imperatoris legato munimentum, quo claudebatur, obsideri coepisset defensoresque eius deditionem meditari sentiret, ueritus, ne parentis opprobrio puella nobilis captiua superesset et uiolata, interfecta illa mox gladium in uiscera sua conpegit. nunc redeam unde diuerti.

8. 1. Superato ut dixi Marcello reuersoque Serdicam, unde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendae maiestatis imperatoriae multa et nefanda perpetrabantur. 2. nam siquis super occentu soricis uel occursu mustelae uel similis signi gratia consuluisset quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem — quod medicinae quoque admittit auctoritas — reus, unde non poterat opinari, delatus raptusque in iudicium poenaliter interibat.

3. Per id tempus fer .... num quendam nomine Danum terrore tenus uxor rerum leuium incusarat certum an incertum; unde insontem Rufinus subsidebat — quo indicante quaedam cognita per Gaudentium agentem in rebus, consularem Pannoniae tunc Africanum, cum conuiuis rettulimus interfectum — apparitionis praefecturae praetorianae tum etiam prin-

---

5 aduitam *VP* aduita *G* *7 Sinhorio *sic VPbga* qui uirginem *G* quibus originem *VPba* 9 manlio prisco *Pbga* mallio pirisco *V* 11 eius *om. Pbga* 12 nubilis *bga* 15 reuersoque *Lindenbr.* euersoque *VP* 17 perpetrabantur *G* perpetrabant *VPba* 18 siquis *G* si *VPba* 24 fertur fuisse uirum *bga* 25 incusarat [*lac. 12 litt.*] certum *VP sine lac. bga* 26 *post* incertum *distinxi* unde *scripsi* insontem *Valesius* undensotam *V* 29 retulissent et fectum *V*

ceps ob deuotionem. 4. is, ut loquebatur iactantius, uersabilem feminam post nefandum concubitum in periculosam fraudem inlexit: suasit consarcinatis mendaciis laesae maiestatis arcessere maritum insontem et fingere quod uelamen purpureum a Diocletiani sepulcro furatus quibusdam consciis occultabat. 5. hisque ad multorum exitium ita formatis ipse spe potiorum ad imperatoris peruolat castra excitaturus calumnias consuetas. reque conperta iubetur Mauortius tunc praefectus praetorio, uir sublimis constantiae crimen acri inquisitione spectare iuncto ad audiendi societatem Vrsulo largitionum comite, seueritatis itidem non inprobandae. 6. exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum cum nihil post tormenta multorum inueniretur iudicesque haererent ambigui, tandem ueritas respirauit oppressa et in abrupto necessitatis mulier Rufinum totius machinae confitetur auctorem, nec adulterii foeditate suppressa: statimque legibus contemplatis .... ordo et iustitia ambos sententia damnauere letali. 7. quo cognito Constantius fremens et tamquam uindicem salutis suae lugens extinctum missis equitibus citis Vrsulum redire ad comitatum minaciter iussit ac sistere ueritati, sed ille spretis, qui prohibebant, perrupit intrepidus ingressusque consistorium ore et pectore libero docuit gesta: hacque fiducia linguis adulatorum occlusis et praefectum et se discrimine graui subtraxit.

8. Tunc illud apud Aquitanos euenit, quod latior fama uulgarat. ueterator quidam ad lautum conuiuium rogatus et mundum, qualia sunt in his regionibus plurima, cum uidisset linteorum toralium par, duos clauos ita latissimos ut sibi uicissim arte ministrantium cohaererent, mensamque operimentis paribus te-

1 is *Valesius* bis *VPbga* *18 contemplatis *Valesius* contem [*lac. 30 litt.*] ordes et iustiam *V lac. expleuerunt bga* prout poscebat ordo et iustitia *uulgo* 23 iussit *bga* posse *VP* ac *Haupt* ad *V* 31 uilisset *V* par *G* per *VPba* 33 paribus *Pbga* partibus *V*

ctam, anteriorem chlamydis partem utraque manu uehens intrinsecus structuram omnem ut amictus adornauerat principales: quae res patrimonium diues euertit.

9. Malignitate simili quidam agens in rebus in Hispania ad cenam itidem inuitatus cum inferentes uespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu 'uincamus † perun ....' sollemne .... interpretatus atrociter, deleuit nobilem domum.

10. Haec taliaque ideo magis magisque crescebant, quod Constantius inpendio timidus semper se feriri sperabat, ut Dionysius tyrannus ille Siciliae, qui ob hoc idem uitium et tonstrices docuit filias, necui alieno ora committeret leuiganda, aedemque breuem, ubi cubitare sueuerat, alta circumdedit fossa eamque ponte solubili superstrauit, cuius disiectos asseres et axiculos secum in somnum abiens transferebat eosdemque conpaginabat lucis initio processurus. 11. inflabant itidem has malorum ciuilium bucinas potentes in regia ea re, ut damnatorum petita bona suis adcorporarent essetque materia per uicinitates eorum late grassandi. 12. namque ut documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus, sed eos medullis prouinciarum saginauit Constantius. 13. sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine diuitiarum arserunt sine iustitiae distinctione uel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus praefectus praetorio, et inter militares equitum magister Arbetio, praepositusque cubiculi .... anus quaestor, et in urbe Anicii, qui .... auorum

---

3 principales: quae *Haupt* principalesq; 7 uincamus perun [*lac. 10 litt.* (*56 litt. A*)] lemne [*lac. 12 litt.* (*50 litt. A*)] interpraetatum *VAP* uincamus interpretatus *sine lac. G* 11 *post* timidus *inseruit* esset *ba lac. 20 litt. VP sine lac. G* 17 somnum *bga* sontino *VP* 28 Arbitio *G* 29 cubiculi*** laps [*lac. 23 litt.*] anus *VP* cubiculi et Vrsicinus equestris ordinis praefectus *bga* 30 aniciique [*lac. 30 litt.*] uorum *VP* Anitius qui in regiam *bga*

aemulationem posteritas tendens satiari numquam potuit cum possessione multo maiore.

9. 1. At Persae in oriente per furta et latrocinia potius quam, ut solebant antea, per concursatorias pugnas hominum praedas agitabant et pecorum, quis non numquam lucrabantur ut repentini, aliquotiens superati multitudine militum amittebant, interdum nihil prospicere prorsus quod poterat rapi permittebantur. 2. Musonianus tamen praefectus praetorio multis, ut ante diximus, bonis artibus eruditus, sed uenalis et flecti a ueritate pecunia facilis per emissarios quosdam fallendi perstringendique gnaros Persarum scitabatur consilia adsumpto in deliberationes huius modi Cassiano Mesopotamiae duce, stipendiis et discriminibus indurato diuersis. 3. qui cum fide concinente speculatorum aperte cognossent Saporem in extremis regni limitibus suorum sanguine fuso multiplici aegre propulsare gentes infestas, Tamsaporem ducem parti nostrae contiguum occultis per ignotos milites temptauere conloquiis, ut si copiam fors dedisset, suaderet regi per litteras pacem tandem aliquando cum principe Romano firmare, ut hoc facto latere ab omni securus perduelles aduolaret adsiduos. 4. paruit Tamsapor hisque fretus refert ad regem, quod bellis acerrimis Constantius implicatus pacem postulat precatiuam. dumque ad Chionitas et Eusenos haec scripta mittuntur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor, tempus interstitit longum.

10. 1. Haec dum per Eoas partes et Gallias pro captu temporum disponuntur, Constantius quasi recluso Iani templo stratisque hostibus cunctis Romam uisere gestiebat post Magnenti exitium absque nomine ex sanguine Romano triumphaturus. 2. nec enim gentem ullam

8 permittebantur *G* percumittebantur *VP* 13 Cassiano *G* cassionum *VP* 17 suorum — 19 milites *add.* V^m 22 ab *G* ad *VPba* 23 adbellaret *G* 26 eusenos *VPbg* Halanos *A* 29 eoas *A* eos *V* eas *Pbg* 30 quasi *Valesius* quam *VP* 31 sestratisque *V* etratisque *P*

bella cientem per se superauit, aut uictam fortitudine suorum conperit ducum, uel addidit quaedam imperio, aut usquam in necessitatibus summis primus uel inter primos est uisus, sed ut pompam nimis extentam rigentiaque auro uexilla et pulcritudinem stipatorum ostenderet agenti tranquillius populo haec uel simile quicquam uidere nec speranti umquam nec optanti: 3. ignorans fortasse quosdam ueterum principum in pace quidem lictoribus fuisse contentos, ubi uero proeliorum ardor nihil perpeti poterat segne, alium anhelante rabido flatu uentorum lenunculo se commisisse piscantis, alium ad Deciorum exempla uouisse pro re publica spiritum, alium hostilia castra per semet ipsum cum militibus infimis explorasse, diuersos denique actibus inclaruisse magnificis, ut glorias suas posteritati celebri memoria commendarent.

4. Vt igitur multa quaeque consumpta sunt in apparatu .... secunda Orfiti praefectura, transcurso Ocriculo, elatus honoribus magnis stipatusque agminibus formidandis tamquam acie ducebatur instructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. 5. cumque urbi propinquaret, senatus officia reuerendasque patriciae stirpis effigies ore sereno contemplans non ut Cineas ille Pyrri legatus in unum coactam multitudinem regum sed asylum mundi totius adesse existimabat. 6. unde cum se uertisset ad plebem, stupebat, qua celeritate omne quod ubique est hominum genus confluxerit Romam. et tamquam Euphratem armorum specie territurus aut Rhenum altrinsecus praeeuntibus signis insidebat aureo solus ipse carpento fulgenti claritudine lapidum uariorum, quo micante lux quaedam misceri uidebatur alterna. 7. eumque post antegressos multiplices alios purpureis subtegminibus

4 sed *G* et *VPba* 10 anhelante rabido *Valesius* anhelanter auido *VPbga* *12 uouisse pro re *bga* uobis errore *VP* 15 glorias *Valesius* gloriosas *VP* gloriosa *Kiessling* 18 *lac. 20 litt. VP expleu. bga* 29 rhenum *P* hrenum *V* 32 post antegressos *Valesius* post tantaegressos *VP*

texti circumdedere dracones hastarum aureis gemmatisque summitatibus inligati, hiatu uasto perflabiles et ideo uelut ira perciti sibilantes caudarumque uolumina relinquentes in uentum. 8. et incedebat hinc inde ordo geminus armatorum clipeatus atque cristatus corusco lumine radians, nitidis loricis indutus, sparsique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant, [personati] thoracum muniti tegminibus et limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, non uiros: quos lamminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant per omnia membra diducti ut, quocumque artus necessitas commouisset, uestitus congrueret iunctura cohaerenter aptata. 9. Augustus itaque faustis uocibus appellatus *minime* uocum lituorumque intonante fragore cohorruit, talem se tamque immobilem, qualis in prouinciis suis uisebatur, ostendens. 10. nam et corpus perhumile curuabat portas ingrediens celsas, et uelut collo munito rectam aciem luminum tendens nec dextra uultum nec laeua flectebat tamquam figmentum hominis: non cum rota concuteret nutans, nec spuens aut os aut nasum tergens uel fricans, manumue agitans uisus est umquam. 11. quae licet adfectabat, erant tamen haec et alia quaedam in citeriore uita patientiae non mediocris indicia, ut existimari dabatur, uni illi concessae. 12. quod autem per omne tempus imperii nec in consessum uehiculi quemquam suscepit, nec in trabea socium priuatum adsciuit, ut fecere principes consecrati, et similia multa, *quae* elatus in arduum supercilium tamquam leges aequissimas obseruauit, praetereo memor ea me rettulisse cum incidissent.

13. Proinde Romam ingressus imperii uirtutumque

---

8 personati *VP uncis inclusi* personatim *ba* Persae *G* tegminibus *G* legem inibimus *VP* *11 flexibus *G* lexibus *VP* 14 appella [*lac.* 12 *litt.*] otium *VP* appellatus (— lari *ba*) uocum *bga* minime *inseruit Langen* lituorumque *G* litorumque *VP* lictorumque *rba* 20 non *GA* nam *VPb* 26 consensum *VP* 28 quae *G om. VPba*

omnium larem, cum uenisset ad rostra, perspectissimum priscae potentiae forum, obstupuit perque omne latus quo se oculi contulissent miraculorum densitate praestrictus, adlocutus nobilitatem in curia populumque *e* tribunali, in palatium receptus fauore multiplici, laetitia fruebatur optata, et saepe, cum equestres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur nec superbae nec a libertate coalita desciscentis, reuerenter modum ipse quoque debitum seruans. 14. non enim, ut per ciuitates alias, ad arbitrium suum certamina finiri patiebatur, sed ut mos est uariis casibus permittebat. deinde intra septem montium culmina per adcliuitates planitiemque posita urbis membra conlustrans et suburbana, quicquid uiderat primum, id eminere inter alia cuncta sperabat: Iouis Tarpei delubra, quantum terrenis diuina praecellunt: lauacra in modum prouinciarum exstructa: amphitheatri molem solidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius summitatem aegre uisio humana conscendit: Pantheum uelut regionem teretem speciosa celsitudine fornicatam: elatosque uertices scansili suggestu consulum et priorum principum imitamenta portantes, et Vrbis templum forumque Pacis et Pompei theatrum et Odeum et Stadium aliaque inter haec decora urbis aeternae. 15. uerum cum ad Traiani forum uenisset, singularem sub omni caelo structuram, ut opinamur, etiam numinum adsensione mirabilem, haerebat adtonitus per giganteos contextus circumferens mentem nec relatu effabiles nec rursus mortalibus adpetendos. omni itaque spe huius modi quicquam conandi depulsa Traiani equum solum locatum in atrii medio, qui ipsum principem uehit, imitari se uelle dicebat et posse. 16. cui prope adstans regalis Ormizda, cuius e Perside discessum supra mon-

---

5 e *Valesius om. VP* pro *bga*   10 ad V^2 (*sup. uers.*) *GA om.* V^1P 14 uiderat *Valesius* erat *VGP om. ba*   21 scansili *G* cassili *V*   consulum et *G* consurgunt *VPba*   30 quicquam V^2P *om.* V^1G 33 ormisda *VP*

strauimus, respondit astu gentili 'ante' inquit 'imperator stabulum tale condi iubeto, si uales: equus, quem fabricare disponis, ita late succedat, ut iste quem uidemus'. is ipse interrogatus quid de Roma sentiret, id tantum sibi placuisse aiebat, quod didicisset ibi quoque homines mori. 17. multis igitur cum stupore uisis horrendo imperator in fama querebatur ut inualida uel maligna, quod augens omnia semper in maius erga haec explicanda quae Romae sunt obsolescit: deliberansque diu *quid* ageret, urbis addere statuit ornamentis, ut in maximo circo erigeret obeliscum, cuius originem formamque loco conpetenti monstrabo.

18. Inter haec Helenae sorori Constanti, Iuliani coniugi Caesaris, Romam adfectionis specie ductae regina tunc insidiabatur Eusebia, ipsa quoad uixerat sterilis, quaesitumque uenenum bibere per fraudem inlexit, ut quotienscumque concepisset, inmaturum abiceret partum. 19. nam et pridem in Galliis, cum marem genuisset infantem, hoc perdidit dolo, quod obstetrix corrupta mercede mox natum praesecto plus quam conuenerat umbilico necauit: tanta tamque diligens opera nauabatur, ne fortissimi uiri soboles appareret.

20. Cupiens itaque augustissima omnium sede morari diutius imperator, ut otio puriore frueretur et uoluptate, adsiduis nuntiis terrebatur et certis, indicantibus Suebos Raetias incursare, Quadosque Valeriam, et Sarmatas latrocinandi peritissimum genus superiorem Moesiam et secundam populari Pannoniam: quibus percitus tricensimo postquam ingressus est die quartum . kal. Iunias ab urbe profectus per Tridentum iter in Illyricum festinauit. 21. unde misso in locum Marcelli Seuero bellorum usu et maturitate firmato Vrsicinum ad se uenire praecepit. et ille litteris gratanter acceptis Sir-

1 astu *Valesius* agustu *V* 5 displicuisse *Valesius et Gibbon IV p. 296* 7 in *Gronouius* i *VPb* de *GA* 8 maligna *A* magna *VPbg* 10 quid *bga om. VP* 11 maximo *Valesius* proximo *VPbga* 13 sororem *VP* 25 incertis *G* 26 Quadosque *GA* quodusque *VP* 30 tridenum *V*

mium uenit comitantibus sociis libratisque diu super pace consiliis, quam fundari posse cum Persis Musonianus rettulerat, in orientem cum magisterii remittitur potestate; prouectis e consortio nostro ad regendos milites natu maioribus, adulescentes eum sequi iubemur, quicquid pro re publica mandauerit impleturi.

11. 1. At Caesar exacta apud Senonas hieme turbulenta, Augusto nouies seque iterum consulibus Germanicis undique circumfrementibus minis, secundis ominibus motus Remos properauit alacrior magisque laetus, quod exercitum regebat Seuerus nec discors nec adrogans, sed longa militiae frugalitate conpertus et eum recta praeeuntem secuturus ut ductorem morigerus miles. 2. parte alia Barbatio post Siluani interitum promotus ad peditum magisterium ex Italia iussu principis cum XXV milibus armatorum Rauracos uenit. 3. cogitatum est enim solliciteque praestructum, ut saeuientes ultra solitum Alamanni uagantesque fusius multitudine geminata nostrorum forcipis specie trusi in angustias caederentur. 4. dum haec tamen rite disposita celerantur, Laeti barbari ad tempestiua furta sollertes inter utriusque exercitus castra occulte transgressi inuasere Lugdunum incautam, eamque populatam ui *subita* concremassent, ni clausis aditibus repercussi quicquid extra oppidum potuit inueniri uastassent. 5. qua clade cognita agili studio Caesar missis cuneis tribus equitum expeditorum et fortium tria obseruauit itinera sciens per ea erupturos procul dubio grassatores: nec conatus inritus fuit. 6. cunctis enim qui per eos tramites exiere truncatis receptaque praeda omni intacta, hi soli innoxii absoluti sunt, qui per uallum Barbationis transiere securi, ideo labi permissi, quod Bainobaudes tri-

1 sociis *bga* solis *VP* 7 turbulenta — 8 consulibus *om. bg* consule *VAP* 9 ominibus *GA* omnibus *VPb* 13 morigerus *Petauius* morigerum *Pbga* murigerum *V* 21 furta *GA* furto *VPb* 23 ui subita *Herrmann* uisu [*lac.* 10 *litt.*] aconcremassent *VP* 28 nec conatus *Valesius* neco [*lac.* 6 *litt.*] inanti *VP* Nec conatus destinanti *A* nec quod destinauerat *bg*

bunus et Valentinianus postea imperator cum equestribus turmis quas regebant ad exequendum id ordinati a Cella tribuno Scutariorum, qui Barbationi sociatus uenerat ad procinctum, iter obseruare sunt uetiti, unde redituros didicere Germanos. 7. quo non contentus magister peditum ignauus et gloriarum Iuliani peruicax obtrectator sciens se id contra utilitatem Romanam iussisse — hoc enim cum argueretur, Cella confessus est — relatione fefellit Constantium finxitque hos eosdem tribunos ad sollicitandos milites quos duxerat per speciem uenisse negotii publici: qua causa abrogata potestate ad lares rediere priuati.

8. Isdem diebus exercituum aduentu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles uias et suapte natura cliuosas concaedibus clausere sollerter, arboribus inmensi roboris caesis: alii occupatis insulis sparsis crebro per flumen Rhenum ululantes lugubre conuiciis et Romanos incessebant et Caesarem: qui grauiore motu animi percitus ad corripiendos aliquos, septem a Barbatione petierat naues ex his, quas uelut transiturus amnem ad conpaginandos parauerat pontes: qui, nequid per eum impetraretur, omnes incendit. 9. doctus denique exploratorum delatione recens captorum aestate iam torrida fluuium uado posse transiri, hortatus auxiliares uelites cum Bainobaude Cornutorum tribuno misit, facinus memorabile *si* iuuisset fors patraturos, qui nunc incedendo per breuia aliquotiens scutis in modum alueorum subpositis nando ad insulam uenere propinquam egressique promiscue uirile et muliebre secus sine aetatis ullo discrimine trucidabant ut pecudes, nanctique uacuas lintres per eas licet uacillantes euecti huius modi loca plurima perruperunt et, ubi caedendi satietas cepit,

---

7 romaniae *VP* 12 redire *V* 14 *et* 17 rhenum *P* hrenum *V* 15 concedibus *VAP lac.* 10 *litt. Rr* et incommeabiles *bg* 18 et *ante* Romanos *pos. G ante* lugubre *VPb ante* conuiciis *A* 27 si *G om. VPba* 30 sine *bga* in *VP* *33 satias *V*

opimitate praedarum onusti, cuius partem ui fluminis amiserunt, rediere omnes incolumes. 10. hocque conperto residui Germani, ut infido praesidio insularum relicto, ad ulteriora necessitudines et fruges opesque barbaricas contulerunt. 11. conuersus hinc Iulianus ad reparandas Tres tabernas, munimentum ita cognominatum, haut ita dudum obstinatione subuersum hostili — quo aedificato constabat ad intima Galliarum, ut consuenerant, adire Germanos arceri — et opus spe celerius consummauit et uictum defensoribus ibi locandis ex barbaricis messibus non sine discriminis metu collectum militis manu condidit ad usus anni totius. 12. nec sane hoc solo contentus sibi quoque uiginti dierum alimenta parata collegit. libentius enim bellatores quaesito dexteris propriis utebantur admodum indignati, quoniam ex commeatu, qui eis recens aduectus est, ideo nihil sumere potuerunt quod partem eius Barbatio, cum transiret iuxta, superbe praesumpsit: residuum quod superfuit congestum in aceruum exussit, quae utrum ut uanus gerebat et demens, an mandatu principis confidenter nefanda multa temptabat usque in id temporis latuit. 13. illud tamen rumore tenus ubique iactabatur quod Iulianus non leuaturus incommoda Galliarum electus est, sed ut possit per bella deleri saeuissima, rudis etiam tum ut existimabatur et ne sonitum quidem duraturus armorum. 14. dum castrorum opera mature consurgunt militisque pars stationes praetendit agrarias, alia frumenta insidiarum metu colligit caute, multitudo barbarica rumorem nimia uelocitate praeuersa Barbationem cum exercitu quem regebat, ut praedictum est, Gallico uallo discretum impetu repentino adgressa sequensque fugientes ad usque Rauracos et ultra quoad potuit, rapta sarcinarum et iumentorum cum calonibus parte maxima redit

19 quod *bga* quae *VP* *21 multa tentabat (*om.* usque in) *G* multi temptabat usque in *V* 21 temptabat — 22 tamen *add.* *V*[a] 27 consurgunt *G* consurgit *VPba*

ad suos. 15. et ille tamquam expeditione euentu prospero terminata milite disperso per stationes hibernas ad comitatum imperatoris reuertit crimen conpositurus in Caesarem ut solebat.

12. 1. Quo dispalato foedo terrore Alamannorum reges Chonodomarius et Vestralpus, Vrius quin etiam et Vrsicinus cum Serapione et Suomario et Hortario in unum robore uirium suarum omni collecto consedere prope urbem Argentoratum, extrema metuentem Caesarem arbitrati retrocessisse cum ille tum etiam perficiendi munimenti studio stringeretur. 2. erexit autem confidentiam caput altius adtollentem Scutarius perfuga, qui commissi criminis metuens poenam transgressus ad eos post ducis fugati discessum armatorum tredecim milia tantum remansisse cum Iuliano docebat — is enim numerus eum sequebatur — barbara feritate certaminum rabiem undique concitante. 3. cuius adseueratione eadem subinde replicantis ad maiora stimulati fiducia missis legatis satis pro imperio Caesari mandauerunt ut terris abscederet uirtute sibi quaesitis et ferro: qui ignarus pauendi nec ira nec dolore perculsus sed fastus barbaricos ridens tentis legatis ad usque perfectum opus castrorum in eodem gradu constantiae stetit inmobilis.

4. Agitabat autem miscebatque omnia sine modo ubique sese diffunditans et princeps audendi periculosa rex Chonodomarius ardua subrigens supercilia ut saepe secundis rebus elatus. 5. nam et Decentium Caesarem superauit aequo Marte congressus et ciuitates erutas multas uastauit et opulentas licentiusque diu nullo refragante Gallias persultauit. ad cuius roborandam fiduciam recens quoque fuga ducis accessit

---

1 *post* suos *lac.* 13 *litt.* *V* 4 *post* solebat *lac.* 1/2 *uers.* *P* grauiter semper incessens *bga* 7 ortario *VPb* 8 collecto consedere *G* collecto belli cumque foedere *VP* 10 dum *V* *om.* *bga* 12 adtollentem *G* adtollentum *VAP* 15 docebat is *VGP* *lac.* 8 *litt.* *R* maior *ba* 22 tentis *VG* retentis *ba* *26 audiendi *VAP*

numero praestantis et uiribus. 6. Alamanni enim scutorum insignia contuentes norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terram, quorum metu aliquotiens, cum gradum conferrent, amissis pluribus abiere dispersi. quae anxie ferebat sollicitus Caesar quod trudente ipsa necessitate digresso periculis cum paucis licet fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur.

7. Iamque solis radiis rutilantibus tubarumque concinente clangore pedestres copiae lentis incessibus educuntur earumque lateri equestres iunctae sunt turmae, inter quas cataphractarii erant et sagittarii, formidabile genus armorum. 8. et quoniam a loco, unde Romana promota sunt signa, ad usque uallum barbaricum quarta leuga signabatur et decima id est unum et uiginti milia passuum, utilitati securitatique recte consulens Caesar reuocatis praecursatoribus iam antegressis indictaque solitis uocibus quiete cuneatim circumsistentes adloquitur genuina placiditate sermonis:

9. 'Vrget ratio salutis tuendae communis ut parcissime dicam non iacentis animi Caesarem hortari uos et orare, conmilitones mei, ut adulta robustaque uirtute confisi cautiorem uiam potius eligamus ad toleranda uel ad depellenda quae sperantur, non praeproperam et ancipitem. 10. ut enim in periculis iuuentutem inpigram esse conuenit et audacem, ita cum res postulat, regibilem et consultam. quid igitur censeo, si arbitrium adfuerit uestrum, iustaque sustinet indignatio, paucis absoluam. 11. iam dies in meridiem uergit, lassitudine nos itineris fatigatos scrupulosi tramites excipient et obscuri, nox senescente luna nullis sideribus adiuuanda, terrae protinus aestu flagrantes nullis aquarum subsidiis fultae: quae si dederit quisquam commode posse transiri, ruentibus hostium examinibus

4 cum *G* in aliquā (-em *ba*) *VPba* sin aliter *Eyssenh.* 6 trodante *VP* 11 iunctae *C. F. W. Müller* cunctae *VP* 12 catafracti *G* catafractiari *V* 21 uos hortari *transpos. bga* 24 non *VGP* quam *A om. b* 27 quod *A* 29 mergit *VP*

post otium cibique refectionem et potus, quid nos agimus? quo uigore inedia siti laboreque membris marcentibus occurramus? 12. ergo quoniam negotiis difficillimis saepe dispositio tempestiua prospexit et statum nutantium rerum recto consilio in bonam partem accepto aliquotiens diuina remedia repararunt, hic quaeso uallo fossaque circumdati diuisis uigiliis quiescamus somnoque et uictu congruis potiti pro tempore, pace dei sit dictum, triumphaturas aquilas et uexilla uictricia primo lucis moueamus exordio'.

13. Nec finiri perpessi quae dicebantur, stridore dentium infrendentes ardoremque pugnandi hastis inlidendo scuta monstrantes, in hostem se duci iam conspicuum exorabant, caelestis dei fauore fiduciaque sui et fortunati rectoris expertis uirtutibus freti, atque, ut exitus docuit, salutaris quidam genius praesens ad dimicandum eos, dum adesse potuit, incitabat. 14. accessit huic alacritati plenus celsarum potestatum adsensus maximeque Florentii praefecti praetorio, periculose quidem sed ratione secunda pugnandum esse censentis dum instarent barbari conglobati, qui si diffluxissent, motum militis in seditiones natiuo calore propensioris ferri non posse aiebat, extortam sibi uictoriam, ut putauit, non sine ultimorum conatu grauiter toleraturi. 15. addiderat autem fiduciam nostris consideratio gemina recordantibus quod anno nuper emenso Romanis per transrhenana spatia fusius uolitantibus nec uisus est quisquam laris sui defensor nec obuius stetit sed concaede arborum densa undique semitis clausis sidere urente brumali aegre uixere barbari longius amendati, quodque imperatore terras eorum ingresso nec resistere ausi nec apparere pacem impetrauerunt suppliciter obsecrantes. 16. sed nullus mutatam rationem temporis

3 ergo *G* quoque ergo *VP* 14 caelestis *Lindenbr.* caelitis *VG lac.* 8 *litt. R* quippe qui *ba* 20 consentis *VP* consentientis *bga* 29 arborum *G* armorum *VPb* ramorum *A* 32 ausi *GA* auso *VPb*

aduertebat quod tunc tripertito exitio premebantur imperatore urgente per Raetias, Caesare proximo nusquam elabi permittente, finitimis, quos hostes fecere discordiae, modo non occipitia conculcantibus hinc indeque cinctorum. postea uero pace data discesserat imperator et sedata iurgiorum materia uicinae gentes iam concordabant et turpissimus ducis Romani digressus ferociam natura conceptam auxit in maius. 17. alio itidem modo res est adgrauata Romana ex negotio tali. regii duo fratres uinculo pacis adstricti, quam anno praeterito impetrauerant a Constantio, nec tumultuare nec commoueri sunt ausi. sed paulo postea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideique firmioris, per insidias interempto omnis eius populus cum nostris hostibus conspirauit et confestim Vadomarii plebs — .... ut adserebat — agminibus bella cientium barbarorum sese coniunxit.

18. Cunctis igitur summis infimisque adprobantibus tunc oportune congrediendum nec de rigore animorum quicquam remittentibus exclamauit subito signifer 'perge, felicissime omnium Caesar, quo te fortuna prosperior ducit: tandem per te uirtutem et consilia militare sentimus. *i* praeuius ut faustus antesignanus et fortis: experieris, quid miles sub conspectu bellicosi ductoris testisque indiuidui gerendorum, modo adsit superum numen, uiribus efficiet excitatis'. 19. his auditis cum nullae laxarentur indutiae, promotus exercitus prope collem aduenit molliter editum, opertum segetibus iam maturis, a superciliis Rheni haut longo interuallo distantem: e cuius summitate speculatores hostium tres equites exciti subito nuntiaturi Romanum exercitum aduentare festinarunt ad suos, unus uero pedes, qui sequi non potuit, captus agilitate nostrorum

10 regii duo *G* reges duo *A* residuo *VPb* 11 imperauerat *VP* 15 plebs [*lac.* 12 *litt.*] ut *VP* subinde *inseruit ba om. G lac. hoc modo expleui:* — ipse enim religione prohibebatur 16 adserebant *G* 23 i *G om. VPba* 26 uiribus *Valesius* ut rebus *VPb* iis rebus *G* in rebus *A* 29 hreni *V*

indicauit per triduum et trinoctium flumen transisse Germanos. 20. quos cum iam prope densantes semet in cuneos nostrorum conspexere ductores, steterunt uestigiis fixis, antepilanis hastatisque et ordinum primis uelut insolubili muro fundatis et pari cautela hostes stetere cuneati. 21. cumque ita ut ante dictus docuerat perfuga, equitatum omnem a dextro latere sibi uidissent oppositum, quicquid apud eos per equestres copias praepollebat, in laeuo cornu locauere confertum. isdemque sparsim pedites miscuere discursatores et leues profecto ratione tuta poscente. 22. norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum clibanario nostro congressum frena retinentem et scutum, hasta una manu uibrata, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse, peditem uero inter ipsos discriminum uertices, cum nihil caueri solet praeter id quod occurrit, humi occulte reptantem latere forato iumenti incautum rectorem praecipitem agere leui negotio trucidandum. 23. hoc itaque disposito dextrum sui latus struxere clandestinis insidiis et obscuris. ductabant autem populos omnes pugnaces et saeuos Chonodomarius et Serapio potestate excelsiores ante alios reges. 24. et Chonodomarius quidem nefarius belli totius incentor, cuius uertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrum audax et fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor proelii sperabatur inmanis, equo spumante sublimior, erectus in iaculum formidandae uastitatis armorumque nitore conspicuus, antea strenuus et miles et utilis praeter ceteros ductor. 25. latus uero dextrum Serapio agebat etiam tum adultae lanuginis iuuenis, efficacia praecurrens aetatem: Mederichi fratris Chonodomarii filius, hominis quoad uixerat perfidissimi: ideo sic appellatus, quod pater eius diu obsidatus pignore tentus in Galliis doctusque Graeca quaedam

---

6 cuneati *Reinesius* cunctanti *VP* cunctati *bga* 17 humiliter *VPbga* iumenti *G* sumenti *VPba* 19 itaque *codd.* quoque *G* 21 *et* 23 chonodomarius *Pbga* chnodomarius *V* 23 belli *GA* boni *VPb* 25 fidens *G* fidus *VPba*

arcana hunc filium suum Agenarichum genitali uocabulo dictitatum ad Serapionis transtulit nomen. 26. hos sequebantur potestate proximi reges numero quinque regalesque decem et optimatum series magna armatorumque milia triginta et quinque, ex uariis nationibus partim mercede, partim pacto uicissitudinis reddendae quaesita.

27. Iamque toruum concrepantibus tubis Seuerus dux Romanorum aciem dirigens laeuam cum prope fossas armatorum refertas uenisset, unde dispositum erat ut abditi repente exorti cuncta turbarent, stetit inpauidus suspectiorque de obscuris nec referre gradum nec ulterius ire temptauit. 28. quo uiso animosus contra labores maximos Caesar ducentis equitibus saeptus, ut ardor negotii flagitabat, agmina peditum impetu ueloci discurrens uerbis hortabatur. 29. et quoniam adloqui pariter omnes nec longitudo spatiorum extenta nec in unum coactae multitudinis permitteret crebritas — et alioqui uitabat grauioris inuidiae pondus ne uideretur id adfectasse quod soli sibi deberi Augustus existimabat — cautior sui hostium tela praeteruolans his et similibus notos pariter et ignotos ad faciendum fortiter accendebat 30. 'aduenit, o socii, iustum pugnandi iam tempus olim exoptatum mihi uobiscum, quod antehac arcessentes, arma inquietis motibus poscebatis'. 31. item cum ad alios postsignanos in acie locatos extrema uenisset 'en' inquit 'conmilitones, diu speratus praesto est dies conpellens nos omnes elutis pristinis maculis Romanae maiestati reddere proprium decus. hi sunt barbari, quos rabies et inmodicus furor ad perniciem rerum suarum coegit occurrere nostris uiribus opprimendos'. 32. alios itidem bellandi usu diutino callentes aptius ordinans his exhortationibus adiuua-

13 quo *bga* qui *VP* 16 discurrens *G* discurrent *VPba* 18 permitterent crebitas *V* 20 sibi soli *transpos. Pbga* 23 fortiter *VPba om. G* iustum *GA* iustunc *VP* 29 maiestati *G* maiestatis *VPba* 32 bellandi *bga* uellandi *VP*

bat 'exsurgamus uiri fortes: propellamus fortitudine congrua inlisa nostris partibus probra: quae contemplans Caesaris nomen cunctando suscepi'. 33. quoscumque autem pugnae signum inconsulte poscentes rupturosque imperium inrequietis motibus praeuideret 'quaeso' inquit 'ne hostes uertendos in fugam sequentes auidius futurae uictoriae gloriam uioletis, neu quis ante necessitatem ultimam cedat. nam fugituros procul dubio deseram, hostium terga caesuris adero indiscretus, si hoc pensatione moderata fiat et cauta'.

34. Haec aliaque in eundem modum saepius replicando maiorem exercitus partem primae barbarorum opposuit fronti, et subito Alamannorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus est unanimi conspiratione uociferantium relictis equis secum oportere uersari regales, ne, siquid contigisset aduersum, deserta miserabili plebe facilem discedendi copiam reperirent. 35. hocque conperto Chonodomarius iumento ipse statim desiluit et secuti eum residui idem facere nihil morati: nec enim eorum quisquam ambigebat partem suam fore uictricem.

36. Dato igitur aenatorum accentu sollemniter signo ad pugnandum utrimque magnis concursum est uiribus. propilabantur missilia et properantes cito quam considerato cursu Germani telaque dextris explicantes inuolauere nostrorum equitum turmas frendentes inmania eorumque ultra solitum saeuientium comae fluentes horrebant et elucebat quidam ex oculis furor, quos contra pertinax miles scutorum obicibus uertices tegens eiectansque gladios uel tela concrispans mortem minitantia perterrebat. 37. cumque in ipso proeliorum articulo eques se fortiter conturmaret et muniret latera

5 praeuiueret *P* peruiueret *V* 8 fugitiuos *G* fugituros *VPba* 13 ad alamannorum *VP* 17 miserabile plebem *V* 18 dinodomarius *VP* ipse *Eyssenh.* id *VP* ac *bg* 23 *post* uiribus *inser.* populis *V* populi *bg om. A* 24 cito *G* cuto *VP* scuta *ba* 26 inmania — 28 fluentes *VGA om. Pb* 28 furor ex oculis *transpos. G*

sua firmius pedes, frontem artissimis conserens parmis, erigebantur crassi pulueris nubes uariique fuere discursus nunc resistentibus nunc cedentibus nostris, et obnixi genibus quidam barbari peritissimi bellatores hostem propellere laborabant, sed destinatione nimia dexterae dexteris miscebantur et umbo trudebat umbonem caelumque exultantium cadentiumque resonabat a uocibus magnis, et cum cornu sinistrum altius gradiens urgentium tot agmina Germanorum ui nimia pepulisset, iretque in barbaros fremens, equites nostri cornu tenentes dextrum, praeter spem incondite discesserunt, dumque primi fugientium postremos inpediunt, gremio legionum protecti fixerunt integrato proelio gradum. 38. hoc autem exinde acciderat, quod dum ordinum restituitur series, cataphracti equites uiso rectore suo leuiter uulnerato et consorte quodam per ceruicem equi labentis pondere armorum oppresso dilapsi, qua quisque poterat peditesque calcando cuncta turbassent, ni conferti illi sibique uicissim innixi stetissent immobiles. igitur cum equites nihil praeter fugae circumspectantes praesidia uidisset longius Caesar, concito equo eos uelut repagulum quoddam cohibuit. 39. quo agnito *per* purpureum signum draconis, summitati hastae longioris aptatum uelut senectutis pendentis exuuias, stetit unius turmae tribunus et pallore timoreque perculsus ad aciem integrandam recurrit. 40. utque in rebus amat fieri dubiis, eosdem lenius increpans Caesar 'quo' inquit 'cedimus, uiri fortissimi? an ignoratis fugam, quae salutem numquam repperit, inriti conatus stultitiam indicare? redeamus ad nostros, saltim gloriae futuri participes, si eos pro re publica dimicantes reliquimus inconsulte'. 41. haec reuerenter dicendo reduxit omnes ad munia subeunda bellandi

---

14 accidere at *VP* 17 oppresso *G* oppressi *VPba* 23 per purpureum *G* per pureum *V* purpureum *Pba* 24 pendentis *Pbg* (*coniecit G. Freytag*) peandentis *V* pandentis *A* 32 *post* dimicantes *inseruit* non *A* reliquimus *scripsi* relinquimus *codd*

imitatus salua differentia ueterem Syllam, qui cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie proelio fatigabatur ardenti, relictus a militibus cunctis cucurrit in ordinem primum raptoque et coniecto uexillo in partem hostilem 'ite' dixerat 'socii periculorum electi et scitantibus ubi relictus sim imperator, respondete nihil fallentes: solus in Boeotia pro omnibus nobis cum dispendio sanguinis sui decernens'.

42. Proinde Alamanni pulsis disiectisque equitibus nostris primam aciem peditum incesserunt, eam abiecta resistendi animositate pulsuri. 43. sed postquam comminus uentum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim et Bracchiati usu proeliorum diuturno firmati eos iam gestu terrentes barritum ciere uel maximum: qui clamor ipso feruore certaminum a tenui susurro exoriens paulatimque adulescens ritu extollitur fluctuum cautibus inlisorum: iaculorum deinde stridentium crebritate hinc indeque conuolante puluis aequali motu adsurgens et prospectum eripiens arma armis corporaque corporibus obtrudebat. 44. sed uiolentia iraque inconpositi barbari in modum exarsere flammarum nexamque scutorum conpagem, quae nostros in modum testudinis tuebatur, scindebant ictibus gladiorum adsiduis. 45. quo cognito opitulatum conturmalibus suis celeri cursu Bataui uenere cum regibus — formidabilis manus, extremae necessitatis articulo circumuentos, si iuuisset fors, ereptura — toruumque canentibus classicis adultis uiribus certabatur. 46. uerum Alamanni bella alacriter ineuntes altius anhelabant uelut quodam furoris adfectu opposita omnia deleturi. spicula tamen uerrutaque missilia non cessabant ferrataeque arundines fundebantur, quamquam etiam comminus mucro feriebat contra mucronem et loricae

1 syllam *sic* *Vbga* 14 *ante* eos *inseruit* excipiunt *G* gestu terrentes *VPba* gesturientes *G* uarritum *V* 20 aritus *V*[1] armis *V*[2]*Pbga* 23 testitudinis *V* *27 iuuisset *GA* iubus set *V* iulus set *P* *lac.* 8 *litt.* *R* 29 alacriter *V* acriter *Pbga* 32 etiam *G* enim *VPba*

gladiis findebantur, et uulnerati nondum effuso cruore ad audendum exertius consurgebant. 47. pares enim quodam modo coiuere cum paribus, Alamanni robusti et celsiores, milites usu nimio dociles: illi feri et turbidi, hi quieti et cauti: animis isti fidentes, grandissimis illi corporibus freti. 48. resurgebat tamen aliquotiens armorum pondere pulsus loco Romanus lassatisque inpressus genibus laeuum reflectens poplitem barbarus subsidebat hostem ultro lacessens, quod indicium est obstinationis extremae. 49. exiluit itaque subito ardens optimatium globus, inter quos decernebant et reges, et sequente uulgo ante alios agmina nostrorum inrupit et iter sibi aperiendo ad usque Primanorum legionem peruenit locatam in medio — quae confirmatio castra praetoria dictitatur — ubi densior et ordinibus frequens miles instar turrium fixa firmitate consistens proelium maiore spiritu repetiuit et uulneribus declinandis intentus seque in modum mirmillonis operiens hostium latera, quae nudabat ira flagrantior, districtis gladiis perforabat. 50. at illi prodigere uitam pro uictoria contendentes temptabant agminis nostri laxare conpagem. sed continuata serie peremptorum, quos Romanus iam fidentior strauit, succedebant barbari superstites interfectis auditoque occumbentium gemitu crebro, pauore perfusi torpebant. 51. fessi denique tot aerumnis et ad solam deinceps strenui fugam per diuersos tramites tota celeritate egredi festinabant ut e mediis saeuientis pelagi fluctibus quocumque auexerit uentus eici nautici properant et uectores: quod uoti magis quam spei fuisse fatebitur quilibet tunc praesens. 52. aderatque propitiati numinis arbitrium clemens et secans terga cedentium miles cum interdum

2 ad audiendum *Pb* ad ad audiendum *V* exertius *Valesius* exercitus *VP om. bga* 3 coiuere *G* coiere *A* cum re *VPb* 4 feri et V^2GA fieret V^1P fierent *b* 8 impressu *G* 13 aperiendo *bga* pariendo *V* 27 gredi *VP* aggredi *A* 29 deici *VP* properante uictores *VP* quod noti magis quam *G* quo toti magis quam *VP* quod [*lac.* 8 *litt.*] magis quam *A* 31 inclemens *G*

flexis ensibus feriendi non suppeterent instrumenta, ipsis barbaris tela eorum uitalibus inmergebat, nec quisquam uulnerantium sanguine iram expleuit nec satiauit caede multiplici dexteram uel miseratus supplicantem abscessit. 53. iacebant itaque plurimi transfixi letaliter remedia mortis conpendio postulantes, alii semineces labente iam spiritu lucis usuram oculis morientibus inquirebant, quorundam capita discissa trabalibus telis et pendentia iugulis cohaerebant, pars *per* lutosum et lubricum solum in sauciorum cruore lapsi intactis ferro corporibus aceruis superruentium obruti necabantur. 54. quae ubi satis euenere prosperrime, ualidius instante uictore acumina densis ictibus hebescebant splendentesque galeae sub pedibus uoluebantur et scuta, ultimo denique trudente discrimine barbari, cum elati cadauerum aggeres exitus inpedirent, ad subsidia fluminis petiuere, quae sola restabant eorum terga iam perstringentis. 55. et quia cursu sub armis concito fugientes miles indefessus urgebat, quidam nandi peritia eximi se posse discriminibus arbitrati animas fluctibus commiserunt. qua causa celeri corde futura praeuidens Caesar cum tribunis et ducibus clamore obiugatorio prohibebat, ne hostem auidius sequens nostrorum quisquam se gurgitibus committeret uerticosis. 56. unde id obseruatum est ut marginibus insistentes confoderent telorum uarietate Germanos, quorum siquem morti uelocitas subtraxisset, iacti corporis pondere ad ima fluminis subsidebat. 57. et uelut in quodam theatrali spectaculo aulaeis miranda monstrantibus multa licebat iam sine metu uidere, nandi strenuis quosdam nescios adhaerentes, fluitantes alios cum expeditioribus linquerentur ut stipites, et uelut luctante amnis uiolentia uorari quosdam fluctibus inuolutos, non nullos clipeis uectos praeruptas undarum occur-

1 sensibus *VP* 10 per *G om. VPba* lubrosum *VP* sauciorum *Kellerbauer* sociorum *codd.* 11 intactis *G* intectis *VPba* 20 nandi *G* mandi *V* 23 ne *GA* ni *V* in *Pb* 29 auleis *V²Pbg* aureis *V¹* 31 adherente *P* ad ad herente *V*

santium moles obliquatis meatibus declinantes ad ripas ulteriores post multa discrimina peruenire. spumans denique cruore barbarico decolor alueus insueta stupebat augmenta.

58. Dum haec *aguntur*, rex Chonodomarius reperta copia discedendi lapsus per funerum strues cum satellitibus paucis celeritate rapida properabat ad castra, quae prope Tribuncos et Concordiam munimenta Romana fixit intrepidus, ut escensis nauigiis dudum paratis ad casus ancipites in secretis *se* secessibus amendaret. 59. et quia non nisi Rheno transito ad territoria sua poterat peruenire, uultum ne agnosceretur operiens, sensim retulit pedem. cumque propinquaret iam ripis, lacunam palustribus aquis interfusam circumgrediens ut transiret, calcata mollitie glutinosa, equo est euolutus et confestim licet obeso corpore grauior ad subsidium uicini collis euasit, quem agnitum — nec enim potuit celare qui fuerit, fortunae prioris magnitudine proditus — statim anhelo cursu cohors cum tribuno secuta, armis circumdatum aggerem nemorosum cautius obsidebat, perrumpere uerita, ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. 60. quibus uisis conpulsus ad ultimos metus ultro se dedit solus egressus comitesque eius ducenti numero et tres amici iunctissimi, flagitium arbitrati post regem uiuere, uel pro rege non mori, si ita tulerit casus, tradidere *se* uinciendos. 61. utque natiuo more sunt barbari humiles in aduersis disparesque in secundis, seruus alienae uoluntatis trahebatur pallore confusus claudente noxarum conscientia linguam, inmensum quantum ab eo differens qui post feros lugubresque terrores cineribus Galliarum insultans multa minabatur et saeua.

---

5 aguntur *GA om. VPb* chonodomarius *Pbga* chnodomarius *V* 8 tribunos *Pb* 9 intrepidus *codd.* in Triboccis *Wagner* 10 se *Valesius om. codd.* emendaret *VP* euaderet *G* *11 territoria *G* tentoria *VPba* 14 plaustribus *V* 16 oboso *V* ebeso *P* 26 se *G om. VPba* 31 post feros *G* posteros *VPba*

62. Quibus ita fauore superni numinis terminatis post exactum iam diem occinente liticine reuocatus inuitissimus miles prope supercilia Rheni tendebat scutorumque ordine multiplicato uallatus uictu fruebatur et somno. 63. ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXL et III, rectores uero IIII: Bainobaudes Cornutorum tribunus adaeque Laipso et Innocentius cataphractarios ducens et uacans quidam tribunus cuius non suppetit nomen: ex Alamannis uero sex milia corporum numerata sunt in campo constrata et inaestimabiles mortuorum acerui per undas fluminis ferebantur. 64. tunc Iulianus ut erat fortuna sui spectatior meritisque magis quam imperio potens, Augustus adclamatione concordi totius exercitus appellatus ut agentes petulantius milites increpabat, id se nec sperare nec adipisci uelle iurando confirmans. 65. et ut augeret euentus secundi laetitiam, concilio *conuocato propositisque* praemiis, propitio ore Chonodomarium sibi iussit offerri. qui primo curuatus, deinde humi suppliciter fusus gentilique prece ueniam poscens bono animo esse est iussus. 66. et diebus postea paucis ductus ad comitatum imperatoris missusque exinde Romam in castris peregrinis, quae in monte sunt Caelio, morbo ueterni consumptus est.

67. His tot ac talibus prospero peractis euentu in palatio Constanti quidam Iulianum culpantes, ut princeps ipse delectaretur, inrisiue Victorinum ideo nominabant, quod uerecunde referens, quotiens imperaret, superatos indicabat saepe Germanos. 68. interque exaggerationem inanium laudum ostentationemque aperte lucentium

---

2 inuitissimus *V* inuictissimus *Pbga* 3 hreni *V* 9 sex *G* sexaliis *VP* sex ex aliis [*lac.* 14 *litt.*] *A* 10 numerata sunt *V* sunt inuenta *Pbga* 17 concilio [*lac.* 12 *litt.*] mus peciare *VP* *lac. expleui:* [conuocato propositisque prae]miis, propitio ore chonodomarius *Pbga* chnodomarius *V* 20 prece *Valesius* pace *VPbga* 24 **morbo *V* rimborbo *Pr* 27 inrisiue *Valesius* inurisiue *VP* Victoriam (-ria *ba*) siue (-ne *ba*) *bga* 30 obtestationemque *VA*

inflabant ex usu imperatorem suopte ingenio nimium quicquid per omnem terrae ambitum agebatur felicibus eius auspiciis adsignantes. 69. quocirca magniloquentia elatus adulatorum tunc et deinde edictis propositis adroganter satis multa mentiebatur, se solum, cum gestis non adfuisset, et dimicasse et uicisse et supplices reges gentium erexisse aliquotiens scribens, et si uerbi gratia eo agente tunc in Italia dux quidam egisset fortiter contra Persas, nulla eius mentione per textum longissimum facta laureatas litteras ad prouinciarum damna mittebat, se inter primores uersatum cum odiosa sui iactatione significans. 70. extant denique eius edicta in tabulariis principis publicis condita .... delata narrandi extollendique semet in caelum. ab Argentorato cum pugnaretur mansione quadragesima disparatus, describens proelium aciem ordinasse et stetisse inter signiferos et barbaros fugasse praecipites sibique oblatum falso indicat Chonodomarium — pro rerum indignitas — super Iuliani gloriosis actibus conticescens, quos sepelierat penitus ni fama res maximas uel obumbrantibus plurimis silere nesciret.

LIBER XVII.

1. ***Iulianus Caes. transito Rheno Alamannorum uicos diripit et incendit: ibi munimentum Traiani reparat, et decimestres indutias barbaris concedit.***
2. ***Francos Germaniam II uastantes obsidet et ad deditionem fame compellit.***
3. ***Gallos tributis oppressos leuare conatur.***
4. ***Constantii Aug. iussu obeliscus Romae in Circo Maximo subrectus constituitur: et de obeliscis ac de notis hieroglyphicis.***
5. ***Constantius Aug. et Sapor Persarum rex frustra de pace per litteras et legatos agunt.***
6. ***Iuthungi gens Alamannica in Raetiis, quas populabantur, a Romanis caesi fugatique.***

---

3 adsignantes *lac.* 5 *litt.* (10 *litt. P*) *VP* 11 damna *V* signa *ga* 13 dicta *VP* principiis *V* condi [*lac.* 34 *litt.*] *V* 18 chonodomarium *P* chnodomarium *V*

7. *Nicomedia terrae motu prostrata et quot modis terra quatiatur.*
8. *Iulianus Caesar Salios, gentem Francicam, in deditionem accipit: Chamauorum alios caedit, alios capit, reliquis pacem tribuit.*
9. *Tria munimenta ad Mosam euersa a barbaris instaurat, et a milite famem patiente probris ac minis incessitur.*
10. *Suomarius et Hortarius Alamannorum reges, captivis redditis, ab Iuliano Caes. pacem impetrant.*
11. *Iulianus Caes. post res in Gallia bene gestas, in aula Constantii Aug. ab inuidis deridetur segnisque et timidus adpellatur.*
12. *Constantius Aug. Sarmatas dominos olim, tum exules et Quados Pannoniorum et Moesiae uastatores, ad obsides dandos et captiuos reddendos compellit: atque exulibus Sarmatis in libertatem auitasque sedes restitutis regem imponit.*
13. *Constantius Aug. Limigantes Sarmatas seruos, post magnam ipsorum caedem factam, cogit sedibus suis emigrare ac milites suos adloquitur.*
14. *Romani legati de pace, re infecta reuertuntur ex Perside, Sapore Armeniam et Mesopotamiam repetente.*

1. 1. Hac rerum, quas iam digessimus, uarietate ita conclusa Martius iuuenis Rheno post Argentoratensem pugnam otiose fluente securus, sollicitusque ne dirae uolucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandauit, absolutisque legatis, quos ante certamen superba quaedam portasse praediximus, ad Tres tabernas reuertit. 2. unde cum captiuis omnibus praedam Mediomatricos seruandam ad reditum usque suum duci praecipit et petiturus ipse Mogontiacum, ut ponte conpacto transgressus in suis requireret barbaros, cum nullum reliquisset in nostris, refragante uetabatur exercitu: uerum facundia iucunditateque sermonum allectum in uoluntatem traduxerat suam. amor enim post documenta flagrantior sequi libenter hortatus est omnis operae conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere

1 quis uarietate iam *VPba transpos. G* 2 iuuetus *VP* iuuencus *Eyssenh.* 3 ne *bga* ine *VP* 10 in *G* et in *VPba* 16 plus *V^2Pbga* post *V^1*

sibi quam militi, sicut perspicue contigit, adsuetum. moxque ad locum praedictum est uentum, flumine pontibus constratis transmisso occupauere terras hostiles. 3. at barbari praestricti negotii magnitudine, qui se in tranquillo positos otio tunc parum inquietari posse sperabant, aliorum exitio quid fortunis suis inmineret anxie cogitantes, simulata pacis petitione, ut primae uertiginis impetum declinarent, misere legatos cum uerbis conpositis quae denuntiarent concordem foederum firmitatem; incertumque quo consilio aut instituto mutata uoluntate per alios cursu celeri uenire conpulsos acerrimum nostris minati sunt bellum, ni eorum regionibus excessissent.

4. Quibus clara fide conpertis Caesar noctis prima quiete nauigiis modicis et uelocibus octingentos inposuit milites ea re, ut ui ingenti sursum uersum decurso egressi quicquid inuenire potuerint ferro uiolarent et flammis. 5. quo ita disposito solis primo exortu uisis per montium uertices barbaris ad celsiora ducebatur alacrior miles nulloque inuento — hoc si quidem opinati discessere confestim — eminus ingentia fumi uolumina uisebantur indicantia nostros perruptas populari terras hostiles. 6. quae res Germanorum perculit animos atque desertis insidiis, quas per arta loca et latebrosa struxerant nostris, trans Menum nomine fluuium ad opitulandum suis necessitudinibus auolarunt. 7. ut enim rebus amat fieri dubiis et turbatis, hinc equitum nostrorum adcursu, inde nauigiis uectorum militum impetu repentino perterrefacti euadendi subsidium uelox locorum inuenere prudentes, quorum digressu miles libere gradiens opulentas pecore uillas et frugibus rapiebat nulli parcendo. extractisque captiuis domicilia cuncta curatius ritu Romano constructa flammis subditis exurebat. 8. emensaque aestimatione

8 misere *VP* miserunt *bga* 10 aut *G* stat *VPba* 16 ea re ut ui ingenti *Valesius* eorum XX *V non compendio scr. P* discurso *Langen* 20 nulloque *G* nulleque *VP* nemineque *A* 25 menum *sic VGA* 33 rito *V* 34 emensique *VP*

mento, inedia et uigiliis et desperatione postrema lassati sponte se propria dederunt statimque ad comitatum Augusti sunt missi. 4. ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egressa, cum captos conperisset et asportatos, nihil amplius ausa repedauit ad sua, hisque perfectis acturus hiemem reuertit Parisios Caesar.

3. 1. Quia igitur plurimae gentes ui maiore conlaturae capita sperabantur, dubia bellorum coniectans sobrius rector magnis curarum molibus stringebatur. dumque per indutias licet negotiosas et breues aerumnosis possessorum damnis mederi posse credebat, tributi ratiocinia dispensauit. 2. cumque Florentius praefectus praetorio cuncta permensus, ut contendebat, quicquid in capitatione deesset, ex conquisitis se supplere firmaret, talium gnarus, animam prius amittere quam hoc sinere fieri memorabat. 3. norat enim huiusmodi provisionum, immo euersionum, ut uerius dixerim, insanabilia uulnera saepe ad ultimam egestatem prouincias contraxisse, quae res, ut docebitur postea, penitus euertit Illyricum. 4. ob quae praefecto praetorio ferri non posse clamante se repente factum infidum, cui Augustus summam commiserit rerum, Iulianus eum sedatius leniens scrupulose conputando et uere docuit non sufficere solum, uerum etiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum necessarios apparatus. 5. nihilo minus tamen diu postea indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare nec subnotare perpessus humi proiecit. litterisque Augusti monitus ex relatione praefecti, non agere ita perplexe ut uideretur parum Florentio credi, rescripsit gratandum esse si prouincialis hinc inde uastatus saltem sollemnia praebeat, nedum incrementa, quae nulla supplicia egenis possent hominibus extorquere. factumque est tunc et deinde unius animi firmitate, ut praeter

---

3 ad quos *G* aliquos *VP* 5 ad sua castra *bg* 8 dolia *V* dolum *bga* 14 capitatione *G* captatione *VAP* 23 sedatus *VPbga* 25 capitationes *VPba*

solita nemo Gallis quicquam exprimere conaretur ... . inique. 6. inusitato exemplo id petendo Caesar inpetrauerat a praefecto ut secundae Belgicae multiformibus malis oppressae dispositio sibi committeretur ea uidelicet lege, ut nec praefectianus nec praesidalis apparitor ad soluendum quemquam urgeret. quo leuati solatio cuncti, quos in cura .... separat suam, nec interpellati ante praestitutum tempus debita contulerunt.

4. 1. Inter haec recreandarum exordia Galliarum administrante secundam adhuc Orfito praefecturam obeliscus Romae in circo erectus est maximo. super quo nunc, quia tempestiuum est, pauca discurram. 2. urbem priscis saeculis conditam ambitiosa moenium strue et portarum centum aditibus celebrem hecatompylos Thebas institutores ex facto cognominarunt, cuius uocabulo prouincia nunc usque Thebais adpellatur. 3. hanc inter exordia pandentis se late Carthaginis inprouiso excursu duces oppressere Poenorum, posteaque reparatam Persarum rex ille Cambyses quoad uixerat alieni cupidus et inmanis Aegypto perrupta adgressus est, ut opes exinde raperet inuidendas, ne deorum quidem donariis parcens. 4. qui dum inter praedatores turbulente concursat, laxitate praepeditus indumentorum concidit pronus ac suomet pugione, quem aptatum femori dextro gestabat, subita ui ruinae nudato uulneratus paene letaliter interisset. 5. longe autem postea Cornelius Gallus Octauiano res tenente Romanas Aegypti procurator exhausit ciuitatem plurimis interceptis reuersusque cum furtorum arcesseretur et populatae prouinciae, metu nobilitatis acriter indignatae, cui negotium spectandum dederat imperator, stricto

1 conaretur [*lac.* 20 *litt.* (4 *litt.* *G*)] *VGP* *lac. expl.* *ba* 6 quenquam *GA* quendam *VPb* 7 cura [*lac.* 12 *litt.*] separat *lac. expl.* cura]m aes alienum *bga* 10 recreandarum *bga*
r
creandarum *VP* 11 orphito *Pbga* 15 ecatonpylos *V* (r *add.* V^{2}) *V* ecaton pylos *P* *17 Thebais *G* thebas *VPba* 18 pandent esse $V^{1}P$ pandente se V^{2} 21 uicerat *VP*

incubuit ferro. is est, si recte existimo, Gallus poeta, quem flens quodam modo in postrema Bucolicorum parte Vergilius carmine leni decantat.

6. In hac urbe inter labra ingentia diuersasque moles figmenta Aegyptiorum numinum exprimentes obeliscos uidimus plures aliosque iacentes et conminutos, quos antiqui reges bello domitis gentibus aut prosperitatibus summarum rerum elati montium uenis uel apud extremos orbis incolas perscrutatis excisos erectosque dis superis in religione dicarunt. 7. est autem obeliscus asperrimus lapis in figuram metae cuiusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam, utque radium imitetur, gracilescens, paulatim specie quadrata in uerticem productus angustum, manu leuigatus artifici. 8. formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei undique uidemus incisas, initialis sapientiae uetus insigniuit auctoritas. 9. uolucrum enim ferarumque, etiam alieni mundi, genera multa sculpentes ad aeui quoque sequentis aetates *ut* inpetratorum uulgatius perueniret memoria, promissa uel soluta regum uota monstrabant. 10. non enim ut nunc litterarum numerus praestitutus et facilis exprimit quicquid humana mens concipere potest, ita prisci quoque scriptitarunt Aegyptii, sed singulae litterae singulis nominibus seruiebant et uerbis; non numquam significabant integros sensus. 11. cuius rei scientiam his inseram duobus exemplis. per uulturem naturae uocabulum pandunt, quia mares nullos posse inter has alites inueniri rationes memorant physicae, perque speciem apis mella conficientis indicant regem moderatori cum iucunditate aculeos quoque innasci debere his signis ostendentes. et similia plurima.

---

3 leni *VAP* *om. bg* 4 In hac *G* Inter haec in hac *VPba* (inter haec *del.* V^2) 9 perscrutantis *VP* 14 productos *VP* *19 ut *om. VP* 27 scientiam *Eyssenh.* scientia in *codd.* inseram *A* interim *VPbg* 27 exemplis *Eyssenh.* exemplum *codd.* 32 signis *G*V^2 signibus V^1*P*

12. Et quia sufflantes adulatores ex more Constantium id sine modo strepebant quod, cum Octauianus Augustus obeliscos duos ab Heliopolitana ciuitate transtulisset Aegyptia, quorum unus in Circo maximo, alter in Campo locatus est Martio, hunc recens aduectum difficultate magnitudinis territus nec contrectare ausus est nec mouere, discant qui ignorant, ueterem principem translatis aliquibus hunc intactum ideo praeterisse, quod Deo Soli speciali munere dedicatus fixusque intra ambitiosi templi delubra, quae contingi non poterant, tamquam apex omnium eminebat. 13. uerum Constantinus id parui ducens, auulsam hanc molem sedibus suis nihilque committere in religionem recte existimans, si ablatum uno templo miraculum Romae sacraret, id est in templo mundi totius, iacere diu perpessus est, dum translationi pararentur utilia. quo conuecto per alueum Nili proiectoque Alexandriae, nauis amplitudinis antehac inusitatae aedificata est sub trecentis remigibus agitanda. 14. quibus ita prouisis digressoque uita principe memorato urgens effectus intepuit, tandemque sero inpositus naui per maria fluentaque Tibridis uelut pauentis ne, quod paene ignotus miserat Nilus, ipse parum sub meatus sui discrimine moenibus alumnis inferret, defertur in uicum Alexandri, tertio lapide ab urbe seiunctum. unde chamulcis inpositus tractusque lenius per Ostiensem portam piscinamque publicam Circo inlatus est maximo. 15. sola post haec restabat erectio, quae uix aut ne uix quidem sperabatur posse conpleri: digestisque *ad* perpendiculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur uasti funes et longi ad speciem multiplicium liciorum caelum densitate nimia subtexentes. quibus conligatus mons ipse effigiatus scriptilibus

3 heliupolitam *V* 11 apes *V*[1] apex *V*[2]*P* *20 prinipe *VP* 22 thybridis *V* *24 aluminis *VP* 29 digesisque ad perpendiculum *Haupt* idestisque periculum *VP* eretisque usque periculum *G*

elementis, paulatimque in arduum per inane protentus, diu pensilis, hominum milibus multis tamquam molendinarias rotantibus metas, cauea locatur in media eique sphaera superponitur ahenea aureis lamminis nitens, qua confestim ui ignis diuini contacta ideoque sublata facis imitamentum infigitur aereum, itidem auro imbracteatum uelut abundanti flamma candentis. 16. secutaeque aetates alios transtulerunt. quorum unus in Vaticano, alter in hortis Sallusti, duo in Augusti monumento erecti sunt. 17. qui autem notarum textus obelisco incisus est ueteri, quem uidemus in Circo, Hermapionis librum secuti interpretatum litteris subiecimus Graecis

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΔΕ

18. *Λέγει Ἥλιος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ· δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν, ὃν Ἥλιος φιλεῖ. — [καὶ] Ἀπόλλων κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος κτιστὴς τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ῥαμέστης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος.*

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

19. *Ἀπόλλων κρατερὸς ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ὁ ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν*

---

1 in arduum per inane (?) *Eyssenh.* id per arduum inane *codd.* 3 molendarias *VPbga* 6 infigitur *Valesius* infigur *VP* 8 canentis *V¹P* candentis *V²* 14 *ἀπὸ G* ATIO *VAP* ΔΙЄΡΜΝΝϹΥΜЄΝΑ *V* ΔΙΕΡΜΗΝΣΜΕΝΑ *A* ΔΙΕΡΜΝΗϹΥΜΕΝΑ *P* 15 *στίχος G* ϹΤЄΧΟϹ *VAP* 16 *λέγει O. Müller ἐστιν G* ΑЄΤЄΤ *VA* *Ἥλιος Valesius ἃ G* NꝺΙΟϹ *VA* ΝΜΟϹ *P* *βασιλεῖ G* ΒΑϹΙΑΤ *VAP* *Ῥαμεστῇ G* ΡΑΝΑΕΣΤΗ *A* ΡΛ. ꟽΑЄϹΤΗ *VP* *δεδωρήμεθα ὃν G* ΔЄΔωΡΗΜЄΑϹΟΙ *VAP* 17 *πᾶσαν* ΠΑϹΟΝ *P* ΠΑϹΟΝ *V* ΝΑΣΟΝ *A* *οἰκουμένην G* ΟΝϹΟ *VA* ΟΝω *P* 120,17—122,2 *om. VAP (lac. 1½ pag. V ½ pag. A 2¼ pag. P.) adsunt in G Graeca omnia desunt R τὸ βασιλεύειν, ὃν Zoega βασιλεύων G* 18 *καὶ del. O. Müller*

οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ἥλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ

20. Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγής, ὃν Ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νέων τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο.

Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν Ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοί, δεσπότης οἰκουμένης Ῥαμέστης αἰωνόβιος.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

21. Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ. δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὃς τῶν θεῶν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ, δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ

22. Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ. δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ

23. Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλλων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγώγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἀμ-

6 κερῷ G 10 τοῦ ἄλλου ἔθνους G τοὺς ἀλλοεθνεῖς Valesius 17 ὃς τῶν θεῶν O. Müller ᾧ G 30 ἠρώγησεν Gronouius

μων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα et reliqua.

5. 1. Datiano et Cereali consulibus cum uniuersa per Gallias studio cautiore disponerentur formidoque praeteritorum barbaricos hebetaret excursus, rex Persarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, iamque cum Chionitis et Gelanis omnium acerrimis bellatoribus pignore icto societatis rediturus ad sua, Tamsaporis scripta suscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poscere precatiuam. 2. ideoque non nisi infirmato imperii robore temptari talia suspicatus latius semet extentans pacis amplectitur nomen et condiciones proposuit graues, missoque cum muneribus Narseo quodam legato litteras ad Constantium dedit nusquam a genuino fastu declinans, quarum hunc fuisse accepimus sensum:

3. 'Rex regum Sapor, particeps siderum, frater Solis et Lunae, Constantio Caesari fratri meo salutem plurimam dico.

Gaudeo tandemque mihi placet ad optimam uiam te reuertisse et incorruptum aequitatis agnouisse suffragium rebus ipsis expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquotiens ediderit strages. 4. quia igitur ueritatis oratio soluta esse debet et libera et celsiores fortunas idem loqui decet atque sentire, propositum meum in pauca conferam, reminiscens haec quae dicturus sum me saepius replicasse. 5. ad usque Strymona flumen et Macedonicos fines tenuisse maiores meos, antiquitates quoque uestrae testantur: haec me conuenit flagitare — ne sit adrogans, quod adfirmo — splendore uirtutumque insignium serie uetustis regibus antistantem. sed ubique mihi cordi est recta ratio, cui

3 cereali *Pbga* ceriali *V* 7 Halanis *A* 8 icto *GA* isto *VPb* 10 infirmato *G* firmato *VPba* 17 siuerum *VP* 18 caesari *VAP om. bg* 20 optimatem *V* optimantē *P* te uiam *transpos. bga* 24 oratio *bga* ratio *VP* 27 Strymona *bga* sermona *VP* 32 recta ratio *Erfurdt* recordatio *VPbga* moderatio *Valesius*

coalitus ab adulescentia prima nihil umquam paenitendum admisi. 6. ideoque Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, auo meo conposita fraude praereptam. Illud apud nos numquam in acceptum feretur, quod adseritis nos exultantes nullo discrimine uirtutis ac doli prosperos omnes laudari debere bellorum euentus. 7. postremo si morem gerere suadenti uolueris recte, contemne partem exiguam semper luctificam et eruentam, ut cetera regas securus, prudenter reputans medellarum quoque artifices urere non numquam et secare et partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris; hocque bestias factitare: quae cum aduertant cur maximo opere capiantur, illud propria sponte amittunt ut uiuere deinde possint inpauidae. 8. id sane pronuntio quod, si haec mea legatio redierit inrita, post tempus hiemalis quietis exemptum, uiribus totis accinctus, fortuna condicionumque aequitate spem successus secundi fundante uenire, quoad ratio siuerit, festinabo'.

9. His litteris diu libratis recto pectore, quod dicitur, considerateque responsum est hoc modo:

10. 'Victor terra marique Constantius semper Augustus fratri meo Sapori regi salutem plurimam dico.

Sospitati quidem tuae gratulor ut futurus, si uelis, amicus, cupiditatem uero semper indeflexam fusiusque uagantem uehementer insimulo. 11. Mesopotamiam poscis ut tuam perindeque Armeniam et suades integro corpori adimere membra quaedam, ut salus eius deinceps locetur in solido, quod infringendum est potius quam ulla consensione firmandum. accipe igitur ueritatem non obtectam praestigiis sed perspicuam nullisque minis inanibus perterrendam. 12. praefectus praetorio meus opinatus adgredi negotium publicae

4 in *om.* *G* feretur *Haupt* fretus *VAP* fuit *G* 16 inlita *VP* 17 aequitate *G* aetate aequitate *VAP* 22 semper Augustus *om.* *rbg* 28 eius *om.* *bg* *transpos.* *A* 29 infringendum *Haupt* infundendum *VP* refutandum *G* *31 obtactam *V* opertam *bg*

utilitati conducens cum duce tuo per quosdam ignobiles, me inconsulto, sermones conseruit super pace. non refutamus hanc nec repellimus: adsit modo cum decore et honestate nihil pudori nostro praereptura uel maiestati. 13. est enim absonum et insipiens cum gestarum rerum ordine placatae sint aurae inuidiae, *quae* nobis multipliciter inluserunt, cum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quae contrusi in orientales angustias diu seruauimus inlibata. 14. cessent autem quaeso formidines quae nobis intentantur ex more, cum ambigi nequeat non inertia nos sed modestia pugnas interdum excepisse potius quam intulisse et nostra, quotiens lacessimur, fortissimo beneuolentiae spiritu defensare, id experiendo legendoque scientes in proeliis quibusdam raro rem titubasse Romanam, in summa uero bellorum numquam ad deteriora prolapsam'.

15. Hanc legationem nullo inpetrato remissam — nec enim effrenatae regis cupiditati responderi amplius quicquam potuit — post paucissimos dies secutus est Prosper comes et Spectatus tribunus et notarius itemque Eustathius Musoniano suggerente philosophus, ut opifex suadendi: imperatoris scripta perferentes et munera, enisuri apparatum interim Saporis arte quadam suspendere, *ut* supra humanum modum prouinciae munirentur arctoae.

6. 1. Inter quae ita ambigua Iuthungi Alamannorum pars Italicis conterminans tractibus obliti pacis et foederum, quae adepti sunt obsecrando, Raetias turbulente uastabant, adeo ut etiam oppidorum temptarent obsidia praeter solitum. 2. ad quos repellendos cum ualida manu missus Barbatio in locum Siluani pedi-

5 insipiens *Haupt* insidiens *VP* indecens *G* 6 explicate *G* *aurae *Haupt* aures *codd.* 6 quae *Haupt* quas *bga* inluserunt *P* (*coniecit Haupt*) *P* inluxerunt *V* 9 contrusi *Haupt* contra si *VPba* contracti *G* 17 deteriora *G* deteriorem *codd.* 25 ut *bga om. VP* 26 *pro* arctoae *fortasse scribendum* eoae 27 iuthiuntug *V* ut thiuntugi *P* Iuthiuntugi *G*

tum promotus magister, ignauus sed uerbis effusior, alacritate militum uehementer erecta prostrauit acerrime multos, ita ut exigua portio, quae periculi metu se dedit *in* fugam, aegre dilapsa lares suos non sine lacrimis reuiseret et lamentis. 3. huic pugnae Neuitta, postea consul, equestris praepositus turmae, et adfuisse et fortiter fecisse firmatur.

7. 1. Isdem diebus terrae motus horrendi per Macedoniam Asiamque et Pontum adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt et montes. inter monumenta tamen multiformium aerumnarum eminuere Nicomediae clades, Bithyniae urbium matris, cuius ruinarum euentum uere breuiterque absoluam.

2. Primo lucis exortu diem nonum kal. Septembrium concreti nubium globi nigrantium laetam paulo ante caeli speciem confuderunt et amendato solis splendore nec contigua uel adposita cernebantur: ita oculorum obtutu praestricto humo inuolutus crassae caliginis squalor insedit. 3. dein uelut numine summo fatales contorquente manubias uentosque ab ipsis excitante cardinibus magnitudo furentium incubuit procellarum, cuius inpetu pulsorum auditus est montium gemitus et elisi litoris fragor, haecque secuti typhones atque presteres cum horrifico tremore terrarum ciuitatem et suburbana funditus euerterunt. 4. et quoniam adcliuitate collium aedes pleraeque deuehebantur, aliae super alias concidebant reclangentibus cunctis sonitu ruinarum inmenso. inter quae clamoribus uariis celsa culmina resultabant quaeritantium coniugium liberosque et siquid necessitudines artae constringunt. 5. post horam denique secundam, multo ante tertiam, aer iam sudus et liquidus latentes retexit funereas strages.

---

4 in *G om. VPba* lares *scripsi* res *codd.* 5 neuitta *AP* neuita *VG* 22 impetu *Pba* inpectu *V* *23 gemitus b; *V* haecque secuti *A* haecque secum *V* aqueus cum *G* 26 adciuitate *VP* deuehebantur *scripsi* uehebantur *codd.* 30 constringit *G* necessitudines *Haupt* necessitudinis *codd.* 31 multo *codd.* non multo *Eyssenh.* 32 reliquidus *VP* trages *VP*

non nulli enim superruentium ruderum ui nimia constipati sub ipsis interiere ponderibus. quidam collo tenus aggeribus obruti cum superesse possent siqui iuuissent, auxiliorum inopia necabantur. alii lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. 6. uno ictu caesi conplures, paulo ante homines, tunc promiscuae strages cadauerum cernebantur. quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus serabant intactos, angore et inedia consumendos. inter quos Aristaenetus affectatam recens dioecensin curans uicaria potestate, quam Constantius ad honorem uxoris Eusebiae Pietatem cognominarat, animam hoc casu cruciatam diutius exhalauit. 7. alii subita *ruinae* magnitudine oppressi, isdem adhuc molibus conteguntur. conlisis quidam capitibus uel umeris praesectis aut cruribus inter uitae mortisque confinia aliorum adiumenta paria perferentium inplorantes cum obtestatione magna deserebantur. 8. et superesse potuit aedium sacrarum et priuatarum hominumque pars maior, ni palantes abrupte flammarum ardores per quinque dies et noctes quicquid consumi poterat exussissent.

9. Adesse tempus existimo pauca dicere, quae de terrae pulsibus coniectura ueteres conlegerunt. ad ipsius enim ueritatis arcana non modo haec nostra uulgaris inscitia, sed ne sempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhausta physicorum iurgia penetrarunt. 10. unde et in ritualibus et pontificiis obtemperantibus sacerdotiis cauetur, ne alio deo pro alio nominato, cum, qui eorum terram concutiat sit in abstruso, piacula committantur. 11. accidunt autem, ut opiniones aestimant, inter quas Aristoteles aestuat et laborat, aut in cauernis minutis terrarum, quas Graece

*1 super rudientium *VP* 4 iubuisset *V* 7 uidebantur *rbg* 8 serabant *Haupt* serebant *VP* 11 pietatis eo *VP* 13 ruinae *uulgo om. VPbga* 20 quinque *scripsi* (V *pro* L) quinquaginta *bga* L *VP* 27 obtemperantibus *P* obtemperantur obtemperantibus *V* obseruatur obtemperantibus *Valesius ex ccd. Reg.* 28 cauetur *A* caute *VPb* cautum *G*

σύριγγας appellamus, inpulsu crebriore aquis undabundis: aut certe, ut Anaxagoras adfirmat, uentorum ui subeuntium ima terrarum: qui cum soliditatibus concrustatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes soli conuibrant, quas subrepserint umidi. unde plerumque obseruatur terra tremente uentorum apud nos spiramina nulla sentiri, quod in ultimis eius secessibus occupantur. 12. Anaximander ait arescentem nimia aestuum siccitate aut post madores imbrium terram rimas pandere grandiores, quas penetrat supernus aer uiolentus et nimius, ac per eas uehementi spiritu quassatam cieri propriis sedibus. qua de causa terrores huius modi uaporatis temporibus aut nimia aquarum caelestium superfusione contingunt. ideoque Neptunum umentis substantiae potestatem Ennosigaeon et Sisichthona poetae ueteres et theologi nuncuparunt.

13. Fiunt autem terrarum motus modis quattuor. aut enim brasmatiae sunt, qui humum intus suscitantes sursum propellunt inmanissimas moles, ut in Asia Delos emersit et Hiera et Anaphe et Rhodus, Ophiusa et Pelagia prioribus saeculis dictitata, aureo quondam imbri perfusa, et Eleusina in Boeotia et apud Tyrrenos Vulcanus insulaeque plures; aut climatiae qui limes ruentes et obliqui urbes aedificia montesque conplanant; aut chasmatiae qui grandiore motu patefactis subito uoratrinis terrarum partes absorbent, ut in Atlantico mari Europaeo orbe spatiosior insula et in Crisaeo sinu Helice et Bura et in Ciminia Italiae parte oppidum Saccumum ad Erebi profundos hiatus abactae aeternis tenebris occultantur. 14. inter haec tria genera terrae motuum mycematiae sonitu audiuntur minaci cum dissolutis elementa conpagibus ultro

---

5 *fort scr.* tumidi (*sc.* soli) 7 eius *VA om. Pbg* 8 Anaaximenes *A* ait *bga* ut *VP* 13 tremores *Lindenbr.* 16 sisichona *VP* 18 intus *G* itus V^1 molestus V^2P imitus *Haupt* 20 anae pethrodus *V* anae pettrodus *P* 22 Eleusina *A* eleusin *VGP* 27 atlantico *P* adantico *V* 28 sinu *om. bg* burra *VP* 29 adherebi *G* ad hebi *VP*

adsiliunt uel relabuntur concidentibus terris. tunc enim necesse est uelut taurinis reboare mugitibus fragores fremitusque terrenos. sed hinc ad exorsa.

8. 1. At Caesar hiemem apud Parisios agens Alamannos praeuenire studio maturabat ingenti, nondum in unum coactos sed *in* insaniam post Argentoratum audaces omnes et saeuos, operiensque Iulium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. nec enim egredi poterat antequam ex Aquitania aestatis remissione solutis frigoribus et pruinis ueheretur annona. 2. sed ut est difficultatum paene omnium diligens ratio uictrix, multa mente uersans et uaria id tandem repperit solum, ut anni maturitate non exspectata barbaris occurreret insperatus firmatoque consilio XX dierum frumentum ex eo, quod erat in sedibus consumendum, ad usus diuturnitatem excoctum bucelatum, ut uulgo appellant, umeris inposuit libentium militum, hocque subsidio fretus secundis, ut ante, auspiciis profectus est, intra mensem quintum uel sextum duas expeditiones consummari posse urgentes et necessarias arbitratus. 3. quibus paratis petit primos omnium Francos, eos uidelicet quos consuetudo Salios appellauit, ausos olim in Romano solo apud Toxiandriam locum habitacula sibi figere praelicenter. cui cum Tungros uenisset, occurrit legatio praedictorum, opinantium reperiri imperatorem etiam tum in hibernis, pacem sub hac lege praetendens ut quiescentes eos tamquam in suis nec lacesseret quisquam nec uexaret. hos legatos negotio plene digesto oppositaque condicionum perplexitate ut in isdem tractibus moraturus, dum redeunt, muneratos absoluit. 4. dictoque citius secutus profectos Seuero duce misso per ripam subito cunctos adgressus tamquam fulminis turbo perculsit iamque precantes potius quam resi-

---

1 concidentibus *scripsi* considentibus *codd.* 6 in *om.* *VPb* ad *A* 8 agebantur *VP* 13 tandem *A* tantum *VPbg* 17 bucelatum *P* bucclatum *V*

stentes in oportunam clementiae partem effectu uictoriae flexo dedentes se cum opibus liberisque suscepit. 5. Chamauos itidem ausos similia adortus eadem celeritate partim cecidit partim acriter repugnantes uiuosque captos conpegit in uincula, alios praecipiti fuga trepidantes ad sua, ne militem spatio longo defatigaret, abire interim permisit innocuos, quorum legatis paulo postea missis precatum consultumque rebus suis humi prostratis sub obtutibus eius pacem hoc tribuit pacto ut ad sua redirent incolumes.

9. 1. Cunctis igitur ex uoto currentibus studio peruigili properans modis omnibus utilitatem fundare prouinciarum, munimenta tria recta serie superciliis inposita fluminis Mosae, subuersa dudum obstinatione barbarica reparare pro tempore cogitabat, et ilico sunt instaurata procinctu paulisper omisso. 2. atque ut consilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum et septem, quam *in* expeditionem pergens uehebat ceruicibus miles, portionem subtractam in isdem condidit castris sperans ex Chamauorum segetibus id suppleri posse quod ablatum est. 3. longe autem aliter accidit. frugibus enim nondum etiam maturis miles, expensis quae portabat, nusquam repeiens uictus, extrema minitans Iulianum conpellationibus incessebat et probris, Asianum appellans Graeculum et fallacem et specie sapientiae stolidum. utque inueniri solent quidam inter armatos uerborum uolubilitate conspicui, haec et similia multa strepebant: 4. 'quo trahimur spe meliorum abolita, olim quidem dura et perpessu asperrima per niues tolerantes et acumina crudelium pruinarum? sed nunc — pro nefas — cum ultimis hostium fatis instamus, fame, ignauissimo mortis genere tabescentes. 5. et nequi nos turbarum existimet concitores, pro uita loqui sola testa-

*3 ausus *VP* 9 eius *om. b* *11 ex *GA* rex *VP om. b* 16 atque *bga* utque *VP* 18 in *G* ad *A om VPb* 27 uolubilitate *Pbga* uoluptilitate *V* 32 fatis *G* factis *VPba* 34 loqui *G* liqui *VP*

mur, non aurum neque argentum petentes, quae olim nec contrectare potuimus nec uidere, ita nobis negata uelut contra rem publicam tot suscepisse labores et pericula confutatis'. 6. et erat ratio iusta querellarum. inter tot enim rerum probabilium cursus articulosque necessitatum ancipites sudoribus Gallicanis miles exhaustus nec donatiuum meruit nec stipendium iam inde ut Iulianus illo est missus, ea re quod nec ipsi quod daret suppetere poterat usquam nec Constantius erogari more solito permittebat. 7. hocque exinde claruit fraude potius quam tenacitate committi quod, cum idem Caesar petenti ex usu gregario cuidam ut barbas detonderet, dedisset aliquid uile, contumeliosis calumniis adpetitus est a Gaudentio tunc notario ad explorandos eius actus diu morato per Gallias, quem postea ipse interfici iussit, ut loco monstrabitur conpetenti.

10. 1. Lenito tandem tumultu non sine blanditiarum genere uario contextoque nauali ponte Rheno transito terris Alamannorum calcatis Seuerus magister equitum bellicosus ante haec et industrius repente conmarcuit. 2. et qui saepe uniuersos ad fortiter faciendum hortabatur et singulos, tunc dissuasor pugnandi contemptus uidebatur et timidus mortem fortasse metuens aduentantem, ut in Tageticis libris legitur *et* Vegonicis fulmine mox tangendos adeo hebetari ut nec tonitrum nec maiores aliquos possint audire fragores. et iter ignauiter egerat praeter solitum, ut ductores uiarum praeeuntes alacri gradu ultima minitando terreret, ni omnes conspirantes in unum se loca penitus ignorare firmarent. qui interdicti metuentes auctoritatem nusquam deinde sunt progressi.

---

1 petentes *G* poteritis *VPba* 5 inter — rerum *add.* *V*ᵐ 6 exhaustus *om.* *Pbg* *7 ***iam (*fuit* Neciam) 15 eius *om.* *Pbga* *16 iussit ut *G* iusserat (*om.* ut) *VPba* 25 Tageticis *Valesius* tagetinicis *VP* Tagetis Tusci *bga* *post* legitur *rep.* fortasse metuens aduentantem *VP* et *inserui* *om.* *codd.* uegonicis *VPba* *restituit* *Kiessling* Veiouis *G* 26 tonitrum *bga* toresnitrum *VP* 28 egerat *G* regerat *VP* *ut *om.* *Eyssenh.*

3. Inter has tamen moras Alamannorum rex Suomarius ultro cum suis inprouisus occurrit, ferox ante saeuiensque in damna Romana sed tum lucrum existimans insperatum, si propria retinere permitteretur. et quia uultus incessusque supplicem indicabat, susceptus bonoque animo esse iussus et placido, nihil arbitrio suo relinquens pacem genibus curuatis orauit. 4. et eam cum concessione praeteritorum sub hac meruit lege, ut captiuos redderet nostros et, quotiens sit necesse, militibus alimenta praeberet, susceptorum uilium more securitates accipiens pro inlatis: quas si non ostendisset in tempore, sciret se rursus eadem fatigandum.

5. Quod ita recte dispositum est inpraepedite conpletum. Hortari nomine petendus erat regis alterius pagus et quia nihil uidebatur deesse praeter ductores, Nesticae tribuno Scutariorum et Chariettoni uiro fortitudinis mirae imperauerat Caesar, ut magna quaesitum industria conprehensumque offerrent sibi captiuum, et correptus uelociter adulescens ducitur Alamannus pacto obtinendae salutis pollicitus itinera se monstrarum. 6. hoc progresso secutus exercitus celsarum arborum obsistente concaede ire protinus uetabatur. Verum per circuitus longos et flexuosos uentum est tandem ad loca; et ira quisque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat et homines, resistentesque sine ulla parsimonia contruncabat. 7. his malis perculsus rex cum multiplices legiones, uicorumque reliquias cerneret exustorum, ultimas fortunarum iacturas adesse iam contemplatus orauit ipse quoque ueniam, facturum se imperanda iurandi exsecratione restituere uniuersos promisit: id enim cura agebatur

1 Suomarius *GA* sumoarius *VPb* 3 damnas *VP* 7 orabit *VP* orabat *bga* *12 eadem *Eyssenh.* ea de *VPbga* 17 Charietoni *Eyssenh.* 22 praegresso *G* progresso *VPba* 23 congerie *bg* 24 flexuosos *G* flexudissos *VP* 25 armatorum *G* armorum *VPba* 28 legiones *Hadr. Valesius* regiones *VPbga* regionis *Henr. Valesius*

inpensiore: detentisque plurimis reddidit paucos. 8. quo cognito ad indignationem iustam Iulianus erectus, cum munerandus uenisset ex more, quattuor comites eius, quorum ope et fide maxime nitebatur, non ante absoluit, dum omnes rediere captiui. 9. ad colloquium tandem accitus a Caesare trementibus oculis adorato uictorisque superatus aspectu condicione difficili premebatur, hac scilicet ut, quoniam consentaneum erat post tot secundos euentus ciuitates quoque reparari ui barbarorum excisas, carpenta et materias ex opibus suis suorumque praeberet: et haec pollicitus inprecatusque si perfidum quicquam egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re conpelli non potuit, quod ad internicionem regione eius uastata nihil inueniri poterat quod daretur.

10. Ita reges illi tumentes quondam inmaniter rapinisque ditescere adsueti nostrorum Romanae potentiae iugo subdidere colla iam domita et uelut inter tributarios nati et educati obsecundabant imperiis ingrauate. quibus hoc modo peractis disperso per stationes milite consuetas ad hiberna regressus est Caesar.

11. 1. Haec cum in comitatu Constantii subinde noscerentur — erat enim necesse tamquam apparitorem Caesarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam — omnes qui plus poterant in palatio, adulandi professores iam docti recte consulta prospereque conpleta uertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulse 'in odium uenit cum uictoriis suis capella, non homo' ut hirsutum Iulianum carpentes appellantesque loquacem talpam et purpuratam simiam et litterionem Graecum: et his congruentia plurima aeque ut tintinnabula principi resonantes,

1 detensisq; *V* decentisque *P* 3 eius *om. Pbga* 6 tandem *scripsi* tamen *codd.* 12 luenda *G* iubenda *VPba* 24 apparitorem *VAP om. rbg* 27 professores *in marg.*: scientiā oms qui plus poterant in palatio adulandi professores *add.* *V*[2] 33 aeque ut tintinnabula *R. Unger* atque utinnacula *VP*

audire haec taliaque gestienti, uirtutes eius obruere uerbis inpudentibus conabantur ut segnem incessentes et timidum et umbratilem gestaque secus uerbis comptioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. 2. namque ut solet amplissima quaeque gloria obiecta esse semper inuidiae, legimus in ueteres quoque magnificos duces uitia criminaque, etiam si inueniri non poterant, finxisse malignitatem spectatissimis actibus eorum offensam. 3. ut Cimonem Miltiadis filium insimulatum .... saepe ante et prope Eurymedonta Pamphylium flumen Persarum populum deleuit innumerum coegitque gentem insolentia semper elatam obsecrare suppliciter pacem: Aemilianum itidem Scipionem ut somniculosum aemulorum incusari maliuolentia, cuius inpetrabili uigilantia obstinatae in perniciem Romae duae sunt potentissimae urbes excisae. 4. nec non etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes cum nihil unde uituperari deberet inueniretur, duo haec obseruarunt ludibriosa et inrita: quod genuino quodam more caput digito uno scalpebat, quodque aliquandiu tegendi ulceris causa deformis fasciola candida crus colligabat: quorum alterum factitare ut dissolutum, alterum ut nouarum rerum cupidum adserebant: nihil interesse oblatrantes argumento subfrigido quam partem corporis redimiret regiae maiestatis insigni: eum uirum, quo nec fortior nec cautior quisquam patriae fuit, ut documenta praeclara testantur.

5. Dum haec ita aguntur, Romae Artemius curans uicariam praefecturam pro Basso quoque agebat, qui recens promotus urbi praefectus fatali decesserat sorte. cuius administratio seditiones perpessa est tur-

---

6 quoque *VAP* naturaque *bg* 10 *lac. indicaui fort. unius uersiculi* (*40—45 litt.*) intemperantiae qui *uulgo;* saepe ante et *VP* saepe ante qui *bga* 12 sem relatam *VP* regis elatam *bga* *16 sunt *transpos. Eyssenh.* 22 colligabat [−rat *A*] *GA* collibatam *V* colligatum *P* 26 nec cautior *Pbga* necanta⟨u⟩tior *V* nec amantior *Haupt* 28 Romae *GA* promae *VPb*

bulentas nec memorabile quicquam habuit quod narrari sit dignum.

12. 1. Augusto inter haec quiescenti per hiemem apud Sirmium indicabant nuntii graues et crebri permixtos Sarmatas et Quados uicinitate et similitudine morum armaturaeque concordes Pannonias Moesiarumque alteram cuneis incursare dispersis. 2. quibus ad latrocinia magis quam aperto habilibus Marti hastae sunt longiores et loricae ex cornibus rasis et laeuigatis, plumarum specie linteis indumentis innexae: equorumque plurimi ex usu castrati, ne aut feminarum uisu exagitati raptentur aut in subsidiis ferocientes prodant hinnitu densiore uectores. 3. et per spatia discurrunt amplissima sequentes alios uel ipsi terga uertentes, insidendo uelocibus equis et morigeris trahentesque singulos, interdum et binos, uti permutatio uires foueat iumentorum uigorque otio integretur alterno.

4. Aequinoctio itaque temporis uerni confecto imperator coacta militum ualida manu, ductu laetioris fortunae profectus cum ad locum aptissimum peruenisset, flumen Histrum exundantem, pruinarum iam resoluta congerie, super nauium foros ponte contexto transgressus populandis barbarorum incubuit terris. qui itinere festinato praeuenti cateruasque bellatoris exercitus iugulis suis inminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi posse rebantur, nec spirare ausi nec stare, sed uitantes exitium insperatum semet omnes effuderunt in fugam. 5. stratisque plurimis, quorum gressus uinxerat timor, hi, quos exemit celeritas morti, inter latebrosas conualles montium occultati uidebant patriam ferro pereuntem, quam uindicassent profecto, si uigore, quo discesserant, restitissent. 6. gerebantur haec in ea parte Sarmatiae,

7 atalarocinia *V*[1] ad latrocinia *V*[3]*P* 12 raptentur *GP* reptentur *V* captentur *ba* 14 aliis *VP* 30 hi *A* his *VP* ii *bg*

quae secundam prospectat Pannoniam, parique fortitudine contra Valeriam opes barbaras urendo rapiendoque occurrentia militaris turbo uastabat. 7. cuius cladis inmensitate permoti posthabito latendi consilio Sarmatae petendae specie pacis agmine tripertito agentes securius nostros adgredi cogitarunt: *ut* nec expedire tela nec uim uulnerum declinare, nec, quod est in rebus artissimis ultimum, uerti possent in fugam. 8. aderant autem ilico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum saepe socii fuerant indiscreti: sed ne eos quidem prompta iuuit audacia in discrimina ruentes aperta. 9. caesis enim conpluribus pars, quae potuit superesse, per notos calles euasit: quo euentu uires et animos incitante iunctis densius cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus, qui ex praeterito casu inpendentia formidantes rogaturi suppliciter pacem, fidentes ad principis uenere conspectum erga haec *et* similia lenioris, dictoque die statuendis condicionibus, [modo] Zizais quoque etiam tum regalis, haud parui corporis iuuenis ordines Sarmatarum more certaminis instruxit ad preces; uisoque imperatore abiectis armis pectore toto procubuit exanimis stratus. et amisso uocis officio prae timore, tum cum orare deberet maiorem misericordiam mouit conatus aliquotiens parumque inpediente singultu permissus explicare quae poscebat. 10. recreatus denique tandem iussusque exsurgere, genibus nixus, usu linguae recuperato concessionem delictorum sibi tribui supplicauit et ueniam, eoque ad precandum admissa multitudo, cuius ora formido muta claudebat, periculo adhuc praestantioris ambiguo, ubi ille solo iussus attolli orandi signum exspectantibus diu monstrauit, omnes

*2 c̃c (= contra *G*) *V* esse (= ē̄e) *P* uerendo *VPb* ferendo *G* 5 tripertito *Pbga* tipertito *V* 6 ut *A om. codd. lac. indic. Langen* 7 declinarent *VP* 8 arctissimis *GA* altissimis *VPb* possent *VAP* posse *G om. b* 9 Quadi *G* qua *VP* 13 calles *scripsi* colles *codd.* 18 et *G om. codd.* 19 modo *del. uulgo lac. indic. Eyssenh.* 20 haud parui *G* apud ui *VP*

clipeis telisque proiectis manus precibus dederunt plura excogitantes ut uincerent humilitate supplicandi regalem. 11. duxerat potior cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem et Zinafrum et Fragiledum subregulos plurimosque optimates cum inpetrandi spe similia petituros. qui, licet elati gaudio salutis indultae, condicionum sarcina conpensare inimice facta pollicebantur seque cum facultatibus et liberis et coniugibus terrarumque suarum ambitu Romanae potentiae libenter offerrebant, praeualuit tamen aequitati iuncta benignitas iussique obtinere sedes inpauidi nostros reddidere captiuos. duxeruntque obsides postulatos et obedire praeceptis deinde promptissime spoponderunt. 12. hortante hoc exemplo clementiae aduolarunt regales cum suis omnibus Araharius et Vsafer inter optimates excellentes, agminum gentilium duces, quorum alter Transiugitanorum Quadorumque parti, alter quibusdam Sarmatis praeerat locorum confiniis et feritate iunctissimis: quorum plebem arcuit imperator, ne ferire foedera simulans in arma repente consurgeret; discreto consortio pro Sarmatis obsecrantes iussit paulisper abscedere dum Araharii et Quadorum negotium spectaretur. 13. qui cum reorum ritu oblati, stantes curuatis corporibus facinora grauia purgare non possent, ultimae sortis infortunia metuentes dederunt obsides imperatos, numquam antea pignora foederis exhibere conpulsi. 14. his ex aequo bonoque conpositis Vsafer in preces admissus est Arahario pertinaciter obstrepente firmanteque pacem, quam ipse meruit, ei quoque debere proficere ut participi licet inferiori et obtemperare suis imperiis consueto. 15. uerum quaestione discussa, aliena potestate eripi Sarmatae iussi ut semper Romanorum clientes offerre obsides quietis

3 potior *GA* patior *VPb* 5 spe *G* spe con(-similia) *A* specie *VPb* 10 offerrent *codd.* 16 excellentes *bga* excellens *VP* 17 transfugitanorum *VPb* 19 arcuit *G* acrius *VPba* ueritus *Valesius* 22 Arabarii (*sic semper*) *G* barbarii *V* barbarum *P* 23 reorum *Lindenbr.* eorum *codd.* 29 obstrepentes *VP*

uincula conseruandae gratanter amplexi sunt. 16. ingerebat autem se post haec maximus numerus cateruarum confluentium nationum et regum, suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium postquam Araharium inpune conpererant abscessisse: et pari modo ipsi quoque adepti pacem, quam poscebant, accitos ex intimis regnis procerum filios obsidatus sorte opinione celerius obtulerunt itidemque captiuos, ut placuerat, nostros, quos haut minore gemitu perdidere quam suos.

17. Quibus ordinatis translata est in Sarmatas cura miseratione dignos potius quam simultate: quibus incredibile quantum prosperitatis haec attulit causa: ut uerum illud aestimaretur, quod opinantur quidam, fatum uinci principis potestate uel fieri. 18. potentes olim ac nobiles erant huius indigenae regni, sed coniuratio clandestina seruos armauit in facinus. atque ut barbaris esse omne ius in uiribus adsueuit, uicerunt dominos ferocia pares sed numero praeminentes. 19. qui confundente metu consilia ad Victohalos discretos longius confugerunt, obsequi defensoribus ut in malis optabile quam seruire suis mancipiis arbitrati: quae deplorantes post impetratam ueniam recepti in fidem poscebant praesidia libertati eosque iniquitate rei permotus inspectante omni exercitu conuocatos adlocutus uerbis mollioribus imperator nulli nisi sibi ducibusque Romanis parere praecepit. 20. atque ut restitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regem isdem praefecit, conspicuae fortunae tum insignibus aptum profecto, ut res docuit, et fidelem, nec discedere quisquam post haec gloriose gesta permissus est antequam, ut placuerat, remearent nostri captiui. 21. his in barbarico gestis Bregetionem castra commota sunt, ut etiam ibi

5 conpererat *VP* 7 regnis *scripsi* regni *codd.* 13 prosperitatis *G* in prosperitatis *VP* inde prosperitatis *A* 16 ag *VP* 21 Victobalos *bga* 22 seruire suis *G* seruitute *VPb* 27 parere *GA* parcere *VPb*

belli Quadorum reliquias circa illos agitantium tractus lacrimae uel sanguis extingueret. quorum regalis Vitrodorus Viduari filius regis et Agilimundus subregulus aliique optimates et iudices uariis populis praesidentes uiso exercitu in gremio regni solique genitalis sub gressibus iacuere militum et adepti ueniam iussa fecerunt, sobolemque suam obsidatus pignore ut obsecuturi condicionibus inpositis tradiderunt eductisque mucronibus, *quos* pro numinibus colunt, iurauere se permansuros in fide.

13. 1. His, ut narratum est, secundo finitis euentu ad Limigantes Sarmatas seruos ocius signa transferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas inpune multa et nefaria perpetrasse. nam uelut obliti priorum tunc erumpentibus Liberis ipsi quoque tempus aptissimum nancti limitem perrupere Romanum, ad hanc solam fraudem dominis suis hostibusque concordes. 2. deliberatum est tamen id quoque lenius uindicari quam criminum magnitudo poscebat, hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua translati amitterent copiam nostra uexandi, quos pericula formidare monebat scelerum conscientia diutius conmissorum. 3. ideoque in se pugnae molem suspicati uertendam dolos parabant et ferrum et preces. uerum aspectu primo exercitus tamquam fulminis ictu perculsi ultimaque cogitantes, uitam precati, tributum annuum delectumque ualidae iuuentutis et seruitium spoponderunt, abnuere parati si iuberentur aliorsum migrare ut gestibus indicabant et uultibus, locorum confisi praesidio, ubi lares post exactos dominos fixere securi. 4. has enim terras Parthiscus inruens obliquatis meatibus Histro miscetur. sed dum solus licentius fluit, spatia longa et lata sensim praeterlabens et ea coartans prope exitum in angustias, accolas ab impetu

9 quos *bga om. VP* 12 ocyus *bga* socius *VP* 26 praecanti *VP* dilectumque *V* 28 paratis *V* 29 uoltibus *VP* 30 *post* exactos *inser.* inde *bga* 33 cohortans *VP* coarctans *bga*

Romanorum alueo Danubii defendit, a barbaricis uero excursibus suo tutos praestat obstaculo, ubi pleraque umidioris soli naturà et incrementis fluminum redundantia stagnosa sunt et referta salicibus ideoque inuia nisi perquam gnaris: et super his insularem anfractum aditu Parthisci paene contiguum amnis potior ambiens terrae consortio separauit. 5. hortante igitur principe cum genuino fastu ad citeriorem uenere fluminis ripam, ut exitus docuit, non iussa facturi sed ne uiderentur militis praesentiam formidasse, stabantque contumaciter, ideoque propinquasse monstrantes ut iubenda repudiarent. 6. quae imperator accidere posse contemplans in agmina plurima clam distributo exercitu celeritate uolucri migrantes intra suorum acies clausit. stansque in aggere celsiore cum paucis et stipatorum praesidio tectus eos, ne ferocirent, lenius admonebat. 7. sed fluctuantes ambiguitate mentium in diuersa rapiebantur et furori mixta uersutia temptabant cum precibus proelium uicinumque sibi in nostros parantes excursum proiecere consulto longius scuta, ut ad ea recuperanda sensim progressi sine ullo fraudis indicio spatia furarentur.

8. Iamque uergente in uesperum die cum moras rumpere lux moneret excedens, erectis uexillis in eos igneo miles impetu ferebatur. qui conferti acieque densiore contracta aduersus ipsum principem stantem, ut dictum est, altius omnem impetum contulerunt eum oculis incessentes et uocibus truculentis. 9. cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit eosque imperatori, ut dictum est, acriter imminentes desinente in angustum fronte, quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat, impetu disiecit ardenti, et dextra pedites cateruas peditum obtruncabant, equites laeua equitum se turmis agilibus infuderunt. 10. co-

7 separauit *bga* sperauit *VP* 8 uenere *GA* uenire *VPb* 14 suorum *VAP* uallum *bg* 20 proiecere *A* proiicere *Pbg* proicere *V* 28 incessentibus *bga*

hors praetoria ex aduerso Augustum cautius stipans resistentium pectora moxque terga fugientium incidebat et cadentes insuperabili contumacia barbari non tam mortem dolere quam nostrorum laetitiam horrendo stridore monstrabant, et iacentes absque mortuis plurimi succisis poplitibus ideoque adempto fugiendi subsidio, alii dexteris amputatis, non nulli ferro quidem intacti sed superruentium conlisi ponderibus cruciatus alto silentio perferebant. 11. nec eorum quisquam inter diuersa supplicia ueniam petit aut ferrum proiecit aut exorauit celerem mortem, sed arma iugiter retinentes licet adflicti minus criminis aestimabant alienis uiribus potius quam conscientiae suae iudicio uinci: mussantesque audiebantur interdum, fortunae non meriti fuisse quod euenit. ita in semihorae curriculo discrimine proeliorum emenso tot procubuere subito barbari ut pugnam fuisse sola uictoria declararet.

12. Vix dum populis hostilibus stratis gregatim peremptorum necessitudines ducebantur humilibus extractae tuguriis aetatis sexusque promiscui et fastu uitae prioris abolito ad infimitatem obsequiorum uenere seruilium, et exiguo temporis interuallo decurso caesorum aggeres et captiuorum agmina cernebantur. 13. incitante itaque feruore certaminum fructuque uincendi consurrectum est in perniciem eorum, qui deseruere proelia, uel in tuguriis latitantes occultabantur. hos, cum ad loca uenisset auidus barbarici sanguinis miles, disiectis culmis leuibus obtruncabat nec quemquam casa uel trabibus conpacta firmissimis periculo mortis extraxit. 14. denique cum inflammarentur omnia nullusque latere iam posset, cunctis

---

4 tam suam mortem *C. F. W. Müller* dolore *V* 7 subsidio — 8 sed *om. rb* 8 superuenientium *bg* 16 procubuere *V*[3] *Pbga* proculq; ere *V*[1] 17 solam uictoriam eo *Langen* 23 exiguo *Pbga* texiguo *V* 24 caesorum *bga* caesarum *VP* 29 culmis *V*[2]*P* culminis *V*[1] 31 extraxit *GP* exstruxit *V* 32 nonnullusque *VPbg*

uitae praesidiis circumcisis, aut obstinate igni peribat absumptus, aut incendium uitans egressusque uno supplicio declinato ferro sternebatur hostili. 15. fugientes tamen aliqui tela incendiorumque magnitudinem amnis uicini se conmisere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare posse sperantes, quorum plerique summersi necati sunt, alii iaculis periere confixi adeo ut abunde cruore diffuso meatus fluminis spumaret immensi: ita per elementum utrumque Sarmatas uincentium ira uirtusque deleuit.

16. Placuerat igitur post hunc rerum ordinem cunctis adimi spem omnem uitaeque solacium. et post lares incensos raptasque familias nauigia iussa sunt colligi ad indagandos, quos a nostrorum acie ulterior discreuerat ripa. 17. statimque ne alacritas intepesceret pugnatorum, inpositi lintribus per abdita ducti uelites expediti occuparunt latibula Sarmatarum, quos repentinus fefellit aspectus, gentiles lembos et nota remigia conspicantes. 18. ubi uero procul micantibus telis, quod uerebantur propinquare senserunt, ad suffugia locorum palustrium *se* contulerunt eosque secutus infestius miles caesis plurimis ibi uictoriam repperit, ubi nec caute posse consistere nec audere aliquid credebatur. 19. post absumptos paene diffusosque Amicenses petiti sunt sine mora Picenses, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere sociorum aerumnae rumorum adsiduitate conpertae. ad quos opprimendos — erat enim arduum sequi per diuersa conspersos inprudentia uiarum arcente — Taifalorum auxilium et Liberorum adaeque Sarmatarum adsumptum est. 20. cumque auxiliorum agmina locorum ratio separaret, tractus contiguos Moesiae sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus obtinebant, Liberi terras occupauerant e regione sibi oppositas.

---

5 conmiscere *V* conmiscere *P* 7 confixis *VP* 9 imens *VP* tumens *bga* *14 quos *GA* eos *VPb* 17 uelites *A* uel iter *VPbg* sarmantarum *V* 21 se *G om. codd.* 25 pitenses *P* 30 adaeque *Pbg* ataeque *V* 34 oppositasque *VP*

21. Limigantes territi subactorum exemplis et prostratorum diu haesitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum utriusque rei suppeterent documenta non leuia. uicit tamen ad ultimum coetu seniorum urgente dedendi se consilium. uariaeque palmae uictoriarum accessit eorum quoque supplicatio, qui armis libertatem inuaserant, et reliqui eorum cum precibus, ut superatos et inbelles dominos aspernati fortioribus uisis inclinauere ceruices. 22. accepta itaque publica fide, deserto montium propugnaculo ad castra Romana conuolauit eorum pars maior diffusa per spatia ampla camporum cum parentibus et natis atque coniugibus opumque uilitate, quam eis celeritatis ratio furari permisit. 23. et qui animas amittere potius quam cogi solum uertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperiis et sedes alias suscipere sunt adsensi tranquillas et fidas, ut nec bellis uexari nec mutari seditionibus possint. isdemque ex sententia, ut credebatur, acceptis quieuere paulisper, post feritate natiua in exitiale scelus erecti, ut congruo docebitur textu.

24. Hoc rerum prospero currente successu tutela Illyrico conpetens gemina est ratione firmata, cuius negotii duplicem magnitudinem imperator adgressus utramque perfecit. infidis .... exules populos licet mobilitate suppares, acturos tamen paulo uerecundius, tandem reductos in auitis sedibus conlocauit. isdemque ad gratiae cumulum non ignobilem quempiam regem sed quem ipsi antea sibi praefecere, regalem inposuit, bonis animi corporisque praestantem. 25. tali textu recte factorum Constantius iam metuente

1 territique *VP ante* subactorum *inser.* recentibus *bga post* et *inser.* subacrum *VP dittographiam del. bga* summatum *emendauit Eyssenh.* 7 reliqui eorum *G* reliquiore *VP* 14 furari *bga* futurari *VP* 23 cuius *bga* a cuius *VP* 25 *lac. indic. Haupt* 26 suppares *Haupt* sup[a]*res *V* = supra res *Pba* suspectos *G*

sublimior militarique consensu secundo Sarmaticus appellatus ex uocabulo subactorum, iamque discessurus conuocatis cohortibus et centuriis et manipulis omnibus tribunal insistens signisque ambitus et aquilis et agmine multiplicium potestatum his exercitum adlocutus est, ore omnium fauorabilis, ut solebat:

26. 'Hortatur recordatio rerum gloriose gestarum omni iucunditate uiris fortibus gratior admodum uerecunde replicare, quae diuinitus delata sorte uincendi et ante proelia et in ipso correximus feruore pugnarum, Romanae rei fidissimi defensores. quid enim tam pulchrum tamque posteritatis memoriae iusta ratione mandandum quam ut miles strenue factis, ductor prudenter consultis exultet? 27. persultabat Illyricum furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur et Gallos, uariisque discursibus uastabat extima limitum, nunc cauatis roboribus, aliquotiens peragrans pedibus flumina, non congressibus nec armis fretus aut uiribus sed latrociniis adsuetus occultis, astu et ludificandi uarietate iam inde ab instituta gente nostris quoque maioribus formidatus: quae longius disparati, qua ferri poterant, tulimus, leuiores iacturas efficacia ducum uetari posse sperantes. 28. ubi uero per licentiam scandens in maius ad funestas prouinciarum clades erepsit et crebras, communitis aditibus Raeticis tutelaque peruigili Galliarum securitate fundata, terrore nullo relicto post terga uenimus in Pannonias, *ut* placuit numini sempiterno, labentia firmaturi: cunctisque paratis, ut nostis, uere adulto egressi arripuimus negotiorum maximas moles: primum ne struendo textis conpagibus ponti telorum officeret multitudo, quo opera leui perfecto uisis terris hostilibus et calcatis, obstinatis ad mortem

1 sarmaticos *VP* 8 gratior *GA* gratiore *VPb* uerecundiae *VP* 12 memoriae *G* memoria *VPba* *14 consulis *V* persulcabat *V* 17 nuncque cauatis *A* nuncq; nauatis *VP* 28 ut *G om. codd.* numini *G* nomine *codd.* 29 nostris *VPb*

animis conatos resistere Sarmatas absque nostrorum dispendio strauimus, parique petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados Sarmatis adiumenta ferentes adtriuimus. qui post aerumnosa dispendia inter discursus et repugnandi minaces anhelitus, quid nostra ualeat uirtus experti, manus ad dimicandum aptatas armorum abiecto munimine pone terga uinxerunt restareque solam salutem contemplantes in precibus, adfusi sunt uestigiis Augusti clementis, cuius proelia saepe conpererant exitus habuisse felices. 29. his sequestratis Limigantes quoque fortitudine superauimus pari, interfectisque pluribus alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palustrium. 30. hisque secundo finitis euentu lenitatis tempus aderat tempestiuae. Limigantes ad loca migrare conpulimus longe discreta, ne in perniciem nostrorum se commouere possent ulterius, et pepercimus plurimis et Zizaim praefecimus Liberis, dicatum nobis futurum et fidum, plus aestimantes creare quam auferre barbaris regem, hoc decore augente sollemnitatem: quod isdem quoque rector tributus antehac electus est et acceptus. 31. quadruplex igitur praemium, quod unus procinctus absoluit, nos quaesiuimus et res publica, primo ultione parta de grassatoribus noxiis, deinde quod uobis abunde sufficient ex hostibus captiui. his enim uirtutem oportet esse contentam, quae sudore quaesiuit et dexteris. 32. nobis amplae facultates opumque sunt magni thesauri: integra omnium patrimonia nostri labores et fortitudo seruarint. hoc enim boni principis menti, hoc successibus congruit prosperis. 33. postremo ego quoque hostilis uocabuli spolium prae me fero, secundum Sarmatici cognomentum, quod uos unum idemque sentientes mihi — ne sit adrogans dicere — merito tribuistis'.

3 armatis *VPb* 4 attriuimus *bga* adtribuimus *VP* 13 periculi *om. bg* 18 zizam *VPbg* zizain *A* 19 adfere *V* 23 quaeciuimus *VP* 25 captiuis *VPbga* 30 sensibus *bg* 32 secundum *scripsi* secundi *codd.* secundo *Valesius*

Post hunc dicendi finem contio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum et lucri, uocibus festis in laudes imperatoris adsurgens deumque ex usu testata non posse Constantium uinci, tentoria repetit laeta. et reductus imperator ad regiam otioque bidui recreatus Sirmium cum pompa triumphali regressus est et militares numeri destinatas remearunt sedes.

14. 1. Hisce isdem diebus Prosper et Spectatus atque Eustathius legati ad Persas, ut supra docuimus, missi Ctesiphonta reuersum regem adiere, litteras perferentes imperatoris et munera, poscebantque rebus integris pacem et mandatorum memores nusquam ab utilitate Romanae rei maiestateque discedebant, amicitiae foedus sub hac lege firmari debere adseuerantes, ne super turbando Armeniae uel Mesopotamiae statu quicquam moueretur. 2. diu igitur ibi morati cum obstinatissimum regem nisi harum regionum dominio sibi adiudicata obdurescentem ad suscipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. 3. post quod id ipsum condicionum robore pari inpetraturi Lucillianus missus est comes et Procopius tunc notarius, qui postea nodo quodam uiolentae necessitatis adstrictus ad res consurrexit nouas.

LIBER XVIII

1. *Iulianus C. Gallorum commodis consulit; et ubique ab omnibus ius seruandum curat.*
2. *castellorum ad Rhenum quae receperat moenia reparat: Rhenum transit, et hostili Alamanniae parte uastata V Alamannorum reges ad pacem petendam et captiuos reddendos compellit.*
3. *Barbationi magistro peditum et uxori eius cur capita abscissa sint iussu Constantii Aug.*

---

2 lucri *bg* lucris *VAP* 7 ad destinatas *C F. W. Müller* 8 Prosper et *GA* prospere *VP* 10 ctesiphonta *GAP* tesifonta *V* perferentes *Kellerbauer et Eyssenh.* praeferentes *VAP* 12 nusquam *Pbga* onusquam *V* 17 dominio sibi *bga* domini obsidi *VP*

4. rex Persarum Sapor Romanos totis uiribus adgredi parat.

5. Antoninus protector cum suis omnibus ad Saporem transfugit: eumque in bellum Romanum sponte iam motum impellit.

6. Vrsicinus magister militum ex oriente euocatus, cum iam uenisset in Thraciam, remittitur in Mesopotamiam: quo reuersus, per Marcellinum Saporis aduentum explorat.

7. Sapor cum Chionitarum et Albanorum regibus Mesopotamiam intrat. Romani suos ipsi agros incendunt, agrestes in oppida compellunt, ac citeriorem ripam Euphratis castellis praesidiisque communiunt.

8. septingenti equites Illyriciani necopinantes a Persis coniciuntur in fugam. euadunt hinc Vrsicinus, inde Marcellinus.

9. descriptio Amidae, et quot tum ibi legiones ac turmae in praesidio fuerint.

10. Sapor duo castella Romana in fidem recipit.

1. 1. Haec per orbis uarias partes uno eodemque anno sunt gesta. at in Galliis cum in meliore statu res essent et Eusebium atque Hypatium fratres sublimarent uocabula consulum, Iulianus contextis successibus clarus apud hiberna sequestratis interim sollicitudinibus bellicis haut minore cura prouinciarum fortunis multa conducentia disponebat, diligenter obseruans, nequem tributorum sarcina praegrauaret, neue potentia praesumeret aliena, aut hi uersarentur in medio, quorum patrimonia publicae clades augebant, uel iudicum quisquam ab aequitate deuiaret inpune. 2. idque ea re leui labore correxit quod ipse iurgia dirimens, ubi causarum cogebat magnitudo uel personarum, erat indeclinabilis iustorum iniustorumque distinctor. 3. et licet multa sint eius laudanda in huius modi controuersiis, unum tamen sufficiet poni, ad cuius similitudinem acta uel dicta sunt. 4. Numerium Narbonensis paulo ante rectorem accusatum ut furem inusitato censorio uigore pro tribunali palam admissis uolentibus audiebat, qui cum infitiatione defenderet obiecta, nec posset in quoquam confutari,

5 hibernans *VP* 9 presumeret *VPba* premeret *G* haut *V* 13 dire mens *V* 17 uel dicta *VGA om. Pb* 18 rectore *VP* 19 rigore *bga* 20 audebat *VP* infitatione *VP* insita ratione *bg*

Delphidius orator acerrimus uehementer eum inpugnans documentorum inopia percitus exclamauit 'ecquis, florentissime Caesar, nocens esse poterit usquam si negare sufficiet?' contra quem Iulianus prudenter motus ex tempore 'ecquis' ait 'innocens esse poterit si accusasse sufficiet?' et haec quidem et huius modi multa ciuilia.

2. 1. Egressurus autem ad procinctum urgentem, cum Alamannorum pagos aliquos esse reputaret hostiles et ausuros inmania, ni ipsi quoque ad ceterorum sternerentur exempla, haerebat anxius qua ui, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuisset, rumore praecurso terras eorum inuaderet repentinus, seditque tandem multa et uaria cogitanti, id temptare quod utile probauit euentus. 2. Hariobaudem uacantem tribunum fidei fortitudinisque notae nullo conscio legationis specie ad Hortarium miserat regem iam pacatum, ut exinde facile ad conlimitia progressus eorum, in quos erant arma protinus commouenda, scitari possit quid molirentur, sermonis barbarici perquam gnarus. 3. quo fidenter ad haec patranda digresso ipse anni tempore oportuno ad expeditionem undique milite conuocato profectus id inter potissima mature duxit implendum, ut ante proeliorum feruorem ciuitates multo ante excisas introiret receptasque conmuniret, horrea quin etiam extrueret pro incensis, ubi condi possit annona a Brittannis sueta transferri. et utrumque perfectum est spe omnium citius. 4. nam et horrea ueloci opere surrexerunt alimentorumque in isdem satias condita, et ciuitates occupatae sunt septem: Castra Herculis, Quadriburgium, Tricensimae, Nouesium, Bonna, Antennacum et Bingio, ubi laeto quodam euentu etiam Florentius praefectus apparuit subito partem

2 ecquis *GA* haecquis *VP* 4 contra *VP* circa *rbga* 5 etquis *VP* 6 succidet V^{1}*P* sufficiet V^{3}*bga* 22 reuocato *bg* 23 potissima *GA* petissima *VP* 25 excisa quas *VP* 28 perfectum — 29 alimentorumque *om. Pb* 31 tricensimae et — 32 et *add.* V^{m} Stricensium et *bg* niuesio *VA* 32 uingo *VP*

militum ducens et commeatuum perferens copiam sufficientem usibus longis.

5. Post haec inpetrata restabat adigente necessitatum articulo receptarum urbium moenia reparari nullo etiam tum interturbante, idque claris indiciis apparet ea tempestate utilitati publicae metu barbaros oboedisse, rectoris amore Romanos. 6. reges ex pacto superioris anni aedificiis habilia multa suis misere carpentis et auxiliarii milites semper munia spernentes huius modi ad obsequendi sedulitatem Iuliani blanditiis deflexi quinquagenarias longioresque materias uexere ceruicibus ingrauate et fabricandi ministeriis opem maximam contulerunt.

7. Quae dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus rediit docuitque conperta. post cuius aduentum incitatis uiribus omnes uenere Mogontiacum, ubi Florentio et Lupicino, Seueri successore, destinate certantibus per pontem illic constitutum transiri debere, renitebatur firmissime Caesar adserens pacatorum terras non debere calcari ne, ut saepe contigit, per inciuilitatem militis occurrentia uastitantis abrupte foedera frangerentur.

8. Alamanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes Suomarium regem amicum nobis ex pactione praeterita monuerunt minaciter ut a transitu Romanos arceret. eius enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhaerebant. quo testante resistere solum non posse, in unum coacta barbara multitudo uenit prope Mogontiacum prohibitura uiribus magnis exercitum ne transmitteret flumen. 9. gemina itaque ratione uisum est habile quod suaserat Caesar, ne pacatorum terrae corrumperentur, neue renitente pu-

---

5 inturbante *VP* idque *G* et que *VPba* 7 rectore *VP* non rectoris *G* *10 sedutilitatem *VP* 11 defluxi *VP* 17 mogantiacum *V* *19 renitebatur *G* nitebatur *VPba* 20 paccatorum *VP* 22 uastitantis *VP* 24 Suomarium *GA* sumoarium *VPb* 27 resistere *om.* *bg*

gnacissima plebe pons cum multorum discrimine iungeretur,. *iri* in locum ad conpaginandum pontem aptissimum. 10. quod hostes sollertissime contemplati per contrarias ripas leniter incedentes ubi nostros figere tentoria procul cernebant, ipsi quoque noctes agebant exsomnes custodientes peruigili studio ne transitus temptaretur. 11. uerum cum nostri locum aduentarent prouisum, uallo fossaque quieuere circumdati et adscito Lupicino in consilium Caesar certis imperauit tribunis, ut trecentenos pararent cum sudibus milites expeditos, quid agi, quoue iri deberet penitus ignorantes. 12. et collecti nocte prouecta inpositique omnes, quos lusoriae naues quadraginta quae tunc aderant solae ceperunt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti ut etiam remi suspenderentur ne barbaros sonitus excitaret undarum, atque mentis agilitate et corporum, dum hostes nostrorum ignes obseruant, aduersas perrumpere limitis ripas.

13. Dum haec celerantur, Hortarius, rex nobis antea foederatus, non nouaturus quaedam, sed amicus finitimis quoque suis, reges omnes et regales et regulos ad conuiuium conrogatos retinuit epulis ad usque uigiliam tertiam gentili more extentis, quos discedentes inde casu nostri ex inprouiso adorti nec interficere nec corripere ullo genere potuerunt tenebrarum equorumque adiumento, quo dubius impetus trusit, abreptos, lixas uero uel seruos, qui eos pedibus sequebantur, nisi quos exemit discrimine temporis obscuritas, occiderunt.

14. Cognito denique Romanorum transitu, qui tunc perque expeditiones praeteritas ibi leuamen sumere laborum opinabantur, ubi hostem contingeret inueniri, perculsi reges eorumque populi, qui pontem,

1 plebe *VP* gente *bga* *prope uersum* 1 pons — 2 pontem *signum lac.* (*) *in marg. G* 2 iri *Valesius om. codd* 4 incidentes *VP* 5 ipsi *GA* ibussi *VP* — ib., *b* 14 aut *VP* 15 remis *VP* 17 limitis *G* milites *VP seclusit Eyssenh.* 25 corripere *GA* corrigere *VPb* genere *VP* modo *bga*

ne strueretur, studio seruabant intento, metu exhorrescentes diffuse uertuntur in pedes: et indomito furore sedato necessitudines opesque suas transferre longius festinabant. statimque difficultate omni depulsa, ponte constrato sollicitarum gentium opinione praeuenta uisus in barbarico miles per Hortarii regna transibat intacta. 15. ubi uero terras infestorum etiam tum tetigit regum, urens omnia rapinisque per medium rebellium solum grassabatur intrepidus.

Postque saepimenta fragilium penatium inflammata et obtruncatam hominum multitudinem uisosque cadentes multos aliosque supplicantes cum uentum fuisset ad regionem cui Capellatii uel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alamannorum et Burgundiorum confinia distinguebant, castra sunt posita ea propter ut Macrianus et Hariobaudus germani fratres et reges susciperentur inpauidi, qui propinquare sibi perniciem sentientes uenerant pacem anxiis animis precaturi. 16. post quos statim rex quoque Vadomarius uenit, cuius erat domicilium contra Rauracos, scriptisque Constanti principis, quibus commendatus est artius, allegatis leniter susceptus est, *ut* decebat, olim ab Augusto in clientelam rei Romanae susceptus. 17. et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admissus et signa stupebat armorum [uirium]-que uarium decus, uisa tunc primitus, proque suis orabat. Vadomarius uero nostris coalitus utpote uicinus limiti mirabatur quidem apparatum ambitiosi procinctus sed uidisse se talia saepe ab adulescentia meminerat prima. 18. libratis denique diu consiliis concordi adsensione cunctorum Macriano quidem et Hariobaudo pax est adtributa, Vadomario uero, qui suam locaturus securitatem in

4 difficultatem *VP* 8 rapinisque *VAP* rapiensque *bg* 14 Alemannorum *G* romanorum *VPba* 16 macrinus et hariobadus *VP* 22 ut decebat *Valesius* ducebat *VP* *om.* *bg* 24 macr^{a}inus *V* 25 uirium *dittographiam deleui* 26 Vadomarius *GA* Dadomarius *VPb*

tuto et legationis nomine precator uenerat pro Vrio et Vrsicino et Vestralpo regibus pacem itidem obsecrans interim responderi non poterat ne, ut sunt fluxioris fidei barbari, post abitum recreati nostrorum parum adquiescerent per alios inpetratis. 19. sed cum ipsi quoque missis legatis post messes incensas et habitacula captosque plures et interfectos ita supplicarent, tamquam ipsi haec deliquissent in nostros, pacem condicionum similitudine meruerunt. inter quas id festinatum est maxime, ut captiuos restituerent omnes, quos rapuerant excursibus crebris.

3. 1. Haec dum in Galliis caelestis corrigit cura, in comitatu Augusti turbo nouarum exoritur rerum a primordiis leuibus ad luctus et lamenta progressus. in domo Barbationis pedestris militiae tunc rectoris examen apes fecere perspicuum. superque hoc ei prodigiorum gnaros sollicite consulenti discrimen magnum portendi responsum est, coniectura uidelicet tali, quod hae uolucres post conpositas sedes opesque congestas fumo pelluntur et turbulento sonitu cymbalorum. 2. huic uxor erat Assyria nomine nec taciturna nec prudens, quae eo ad expeditionem profecto et multiplici metu suspenso ob ea quae meminerat sibi praedicta, perculsa uanitate muliebri, ancilla adscita notarum perita, quam a patrimonio Siluani possederat, ad maritum scripsit intempestiue uelut flens obtestans, ne post obitum Constanti propinquantem in imperium ipse ut sperabat admissus, despecta se anteponeret Eusebiae matrimonium tunc reginae decore corporis inter multas feminas excellentis. 3. quibus litteris occulte quantum fieri potuit missis ancilla, quae domina dictante perscripserat, reuersis omnibus e procinctu exemplum ferens ad Arbetionem noctis prima quiete confugit

1 Vrio *A* uario *VPbg* 2 Vestralpo *A* uersalpo *VPbg* 4 habitum recredati *VP* abitum recordati *bga* 16 examinapes⟨t^{ox}ere⟩ *V* (*ultimae litt. in ras. m. II*) examina pestaere *P* examen apes fecere (texere *A*) *GA* 26 obtestansque *bg* 28 despectet *VPb* *29 corporis *P* corpor *V* 33 ab *VP*

auideque suscepta chartulam prodidit. 4. hocque indicio ille confisus ut erat ad criminandum aptissimus principi detulit atque ex usu nec mora ulla negotio tributa nec quiete Barbatio epistulam suscepisse confessus et mulier scripsisse documento conuicta non leui ceruicibus interiere praecisis. 5. hisque punitis quaestiones longe serpebant uexatique multi nocentes sunt et innocentes. inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorum tribunus ut conscius inter conplures alios tortus aliquotiens superuixit, penitus quid erat gestum ignorans. ideoque ad iniuriae periculique conpensationem ducis in Illyrico meruit potestatem.

6. Erat autem idem Barbatio subagrestis adrogantisque propositi, ea re multis exosus quod et, dum domesticos protectores sub Gallo regeret Caesare, proditor erat et perfidus et post eius excessum nobilioris militiae fastu elatus in Iulianum itidem Caesarem paria confingebat crebroque detestantibus bonis sub Augusti patulis auribus multa garriebat et saeua, 7. ignorans profecto uetus Aristotelis sapiens dictum, qui Callisthenem sectatorem et propinquum suum ad regem Alexandrum mittens ei saepe mandabat, ut quam rarissime et iucunde apud hominem loqueretur uitae potestatem et necis in acie linguae portantem. 8. ne sit hoc mirum, homines profutura discernere non numquam et nocentia quorum mentes cognatas caelestibus arbitramur, animalia ratione carentia salutem suam interdum alto tueri silentio solent, ut exemplum est hoc perquam notum. 9. linquentes orientem anseres ob calorem plagamque petentes occiduam cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortissimas uolucres, rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat uel necessitas extrema clangorem, isdemque collibus agiliore uolatu

1 cartulam *VP* 15 Caesare *GA* caesar *VPb* 17 fastu *VA* statu *Pbg* 20 uetus *VA* notum *bg* 23 loquerentur *V* 26 decentia *bga* 30 anseres *VPbg* grues *A* obquam *V* 33 ne — 34 clangorem *add.* *V*[m]

transcursis proiciunt calculos atque ita securius pergunt.

4. 1. Dum apud Sirmium haec diligentia quaeruntur inpensa, orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. rex enim Persidis ferarum gentium, quas placarat, adiumentis accinctus augendique regni cupiditate supra homines flagrans arma uiresque parabat et commeatus, consilia tartareis manibus miscens et praesciones omnes consulens de futuris, hisque satis collectis peruadere cuncta prima uerni temperie cogitabat.

2. Et cum haec primo rumores, dein nuntii certi perferrent omnesque suspensos aduentantium calamitatum conplicaret magna formido, Comitatensis fabrica eandem incudem — ut dicitur — diu noctuque tundendo ad spadonum arbitrium, imperatori suspicaci ac timido intendebat Vrsicinum uelut uultus Gorgonei toruitatem, haec saepe taliaque replicans quod interempto Siluano quasi penuria meliorum ad tuendas partes eoas denuo missus altius anhelabat. 3. hac autem adsentandi nimia foeditate mercari conplures nitebantur Eusebi fauorem, cubiculi tunc praepositi, apud quem — si uere dici debeat — multa Constantius potuit, ante dicti magistri equitum salutem acriter inpugnantis ratione bifaria, quod omnium solus nec opis eius egebat ut ceteri, et domo sua non cederet Antiochiae, quam molestissime flagitabat. 4. qui ut coluber copia uirus exuberans natorum multitudinem etiam tum aegre serpentium excitans ad nocendum, emittebat cubicularios iam adultos, ut inter ministeria uitae secretioris gracilitate uocis semper puerilis et blandae apud principis aures nimium patulas existimationem uiri fortis inuidia graui pulsarent. et

5 inflabat *bga* neflabat *VP* 9 praesciones *Gronouius* praestionis *VP* praestigiatores *G* 20 ha^{e}nil^{i}lebat (e *add. man. II* i *man. I*) *V* hanelebat *P* 22 cubiculi *GA* cubili *VPb* 23 si uera dici *G* sibi redici *VP* 26 egebat *G* agebat *VP*

breui iussa fecerunt. 5. horum et similium taedio iuuat ueterem laudare Domitianum, qui licet patris fratrisque dissimilis memoriam nominis sui inexpiabili detestatione perfudit, tamen receptissima inclaruit lege qua minaciter interdixerat ne intra terminos iuris dictionis Romanae castraret quisquam puerum; quod ni contigisset, quis eorum ferret examina, quorum raritas difficile toleratur? 6. actum est tamen cautius ne, ut fingebat, rursus accitus idem Vrsicinus metu cuncta turbaret, sed cum fors copiam detulisset, raperetur ad mortem.

7. Haec operientibus illis et ancipiti cogitatione districtis, nobis apud Samosatam, Commageni quondam regni clarissinam sedem, parumper morantibus repente noui motus rumoribus densis audiuntur et certis. quos docebit orationis progrediens textus.

5. 1. Antoninus quidam ex mercatore opulento rationarius apparitor Mesopotamiae ducis, tunc protector, exercitatus et prudens perque omnes illas notissimus terras, auiditate quorundam nexus ingentibus damnis cum iurgando contra potentes se magis magisque iniustitia frangi contemplaretur, ad deferendam potioribus gratiam qui spectabant negotium inclinatis, ne contra acumina calcitraret, flexit se in blanditias molliores confessusque debitum per conludia in nomen fisci translatum, iamque ausurus inmania rimabatur tectius rei publicae membra totius et utriusque linguae litteras sciens circa ratiocinia uersabatur, qui uel quarum uirium milites ubi agant uel procinctus tempore quo sint uenturi describens, itidem armorum et commeatuum copiae aliaque usui bello futura an abunde suppetant indefessa sciscitatione percontans. 2. et cum totius orientis didicisset interna, uirorum

---

8 raritas *Kellerbauer* paritas *VP* paruitas *Valesius* 13 comageni *P* mageni *V* 15 certis *Valesius* concertis *VP* concretis *bga* 16 textus *A* exitus *VPbg* 17 Antonius *VPba* 23 potentioribus *ba* 24 flexit *GA* flectis *V* 30 quos intuenturi *V* *recte distinxit C. F. W. Müller* quos intuentur *G* 32 scititatione *V* 33 dum *VI*

stipendiique parte maxima per Illyricum distributa, ubi distinebatur ex negotiis seriis imperator, adlapsuro iam praestituto die soluendae pecuniae, quam per syngrapham debere se confiteri ui metuque conpulsus est, cum omnibus se prospiceret undique periculis opprimendum, largitionum comite ad alterius gratiam infestius perurgente, fugam ad Persas cum coniuge liberis et omni uinculo caritatum ingenti molimine conabatur. 3. atque ut lateret stationarios milites, fundum in Hiaspide, qui locus Tigridis fluentis adluitur, pretio non magno mercatur. hocque commento cum nullus causam ueniendi ad extremas Romani limitis partes iam possessorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritosque nandi occultis saepe conloquiis cum Tamsapore habitis, qui tractus omnes aduersos ducis potestate tunc tuebatur, et antea cognitus misso a Persicis castris auxilio uirorum pernicium, lembis inpositus cum omni penatum dulcedine nocte concubia transfretat, re contraria, specie Zopyri illius similis Babylonii proditoris.

4. Rebus per Mesopotamiam in hunc statum deductis Palatina cohors palinodiam in exitium concinens nostrum inuenit tandem amplam nocendi fortissimo uiro, auctore et incitatore coetu spadonum, qui feri et acidi semper carentesque necessitudinibus ceteris diuitias solas ut filiolas iucundissimas amplectuntur. 5. stetitque sententia ut Sabinianus uietus quidem senex et bene nummatus sed inbellis et ignauus et ab impetranda magisterii dignitate per obscuritatem adhuc longe discretus praeficiendus eois partibus mitteretur, Vrsicinus uero curaturus pedestrem militiam et successurus Barbationi ad comitatum reuerteretur, quo praesens rerum nouarum auidus concitor,

10 hiasspide *V* 16 aduersus *VPba* 19 re *G* rex *VP* 20 Babylonii V^{3m} *G* babronii V^{1} *P* 23 amplam *VPba* ansam *G* 24 feri *P* fieri *V* 26 filiolas *bga* fiolas *VP* 27 uietus *G* uictus *VP* uir *ba*

ut iactabant, a grauibus inimicis et metuendis incesseretur.

6. Dum haec in castris Constantii quasi per lustra aguntur et scaenam et diribitores uenundatae subito potestatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hiberna perductus auenter suscipitur et apicis nobilitatus auctoritate — quo honore participantur mensae regales et meritorum apud Persas ad suadendum ferendasque sententias in contionibus ora panduntur — non contis nec remulco ut aiunt, id est non flexiloquis ambagibus uel obscuris, sed uelificatione plena in rem publicam ferebatur eundemque incitans regem ut quondam Maharbal lentitudinis increpans Hannibalem, posse eum uincere sed uictoria uti nescire adsidue praedicabat. 7. educatus enim in medio ut rerum omnium gnarus auditorum nanctus uigiles sensus et aurium delenimenta captantes nec laudantium sed secundum Homericos Phaeacas cum silentio admirantium iam inde quadragesimi anni memoriam replicabat, post bellorum adsiduos casus et maxime apud Hileiam et Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est, nostrorum copiis ingenti strage confossis quasi dirimente quodam medio fetiali Persas nondum Edessam nec pontes Euphratis tetigisse uictores, quos armipotentia fretos successibusque magnificis ita dilatasse decuerat rem et maxime eo tempore quo diuturnis bellorum ciuilium motibus sanguis utrimque Romani roboris fundebatur.

8. His ac talibus subinde inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum et seriis rebus apud eos Graiorum more ueterum consultatur, regem incendebat ardentem, ut exacta hieme statim arma fretus fortunae suae magnitudine concitaret, ipse quoque

---

11 id est — obscuris *del. Valesius* 12 plena facta *V* 17 uigiles *G* uigiliis eius *VP* uigilissimos *Eyssenh.* 26 decuerat rem *G* decueratarent *VPba lac. indic. Eyssenh.* et *Eyssenh.* eo *codd.* 27 eo *VP om. bga* 29 subrius *VP* 31 Graiorum *bga* gratorum *VP*

in multis ac necessariis operam suam fidenter promittens.

6. 1. Sub isdem fere diebus Sabinianus adepta repentina potestate sufflatus et Ciliciae fines ingressus decessori suo principis litteras dedit hortantis, ut ad comitatum dignitate adficiendus superiore citius properaret, eo necessitatum articulo quo etiam, si apud Thulen moraretur Vrsicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat, utpote disciplinae ueteris et longo usu bellandi artis Persicae scientissimum. 2. quo rumore prouinciis percitis ordines ciuitatum et populi decretis et adclamationibus densis iniecta manu detinebant penes se publicum defensorem, memores, quod relictus ad sui tutelam cum inerti et umbratili milite nihil amiserat per decennium, simul metuentes saluti quod tempore dubio, remoto illo aduenisse hominem compererant inertissimum. 3. credimus — neque enim dubium est — per aerios tramites famam praepetem uolitare, cuius indicio haec gesta pandente, consiliorum apud Persas summo proponebatur: et multis ultro citroque deliberatis placuit Antonino suadente ut Vrsicino procul amoto despectoque nouello duce, posthabitis ciuitatum perniciosis obsidiis perrumperetur Euphrates ireturque prorsus, ut occupari possint prouinciae fama celeritate praeuenta, omnibus ante bellis, nisi temporibus Gallieni, intactae paceque longissima locupletes, cuius rei prosperante deo ductorem commodissimum fore spondebat. 4. laudato firmatoque concordi omnium uoluntate consilio conuersisque uniuersis ad ea quae erant citius congerenda, commeatus milites arma ceteraque instrumenta, quae poscebat procinctus aduentans, perpetua hieme parabantur.

5. Nos interea paulisper cis Taurum morati ex imperio ad partes Italiae festinantes prope flumen

---

8 thylen *V* 10 artis *bga* tatis *VP* 13 penes se *bga* paene *VP* 25 prouincia *V²P* *om.* *V¹* 30 conuersisque *P* conuersique (*deletum*) conuersique *V*

uenimus Hebrum ex Odrysarum montibus decurrentem
ibique principis scripta suscepimus iubentia omni cau-
satione posthabita reuerti Mesopotamiam sine appa-
ritione ulla expeditionem curaturi periculosam, ad
alium omni potestate translata. 6. quod ideo per mo-
lestos formatores imperii struebatur ut, si Persae
frustra habiti redissent ad sua, ducis noui uirtuti fa-
cinus adsignaretur egregium; si fortuna sequior in-
gruisset, Vrsicinus reus proditor rei publicae deferre-
tur. 7. agitati ita sine rationibus, diu cunctati reuer-
sique fastidii plenum Sabinianum inuenimus hominem
mediocris staturae et parui angustique animi uix sine
turpi metu sufficientem ad leuem conuiuii nedum
proelii strepitum perferendum.

8. Tamen quoniam speculatores apparatus omnes
apud hostes feruere constanti adseueratione perfugi-
concinentibus adfirmabant, oscitante homunculo Nisibin
propere uenimus utilia paraturi, ne dissimulantes obsi-
dium Persae ciuitati superuenirent incautae. 9. dum-
que intra muros maturanda perurgerentur, fumus mi-
cantesque ignes adsidue *a* Tigride per Castra Mauro-
rum et Sisara et conlimitia reliqua ad usque ciuita-
tem continui perlucebant solito crebriores, erupisse
hostium uastatorias manus superato flumine permon-
strantes. 10. qua causa ne occuparentur itinera, celeri
cursu praegressi cum ad secundum lapidem uenisse-
mus, liberali forma puerum torquatum, ut coniecta-
bamus octennem, in aggeris medio uidimus heiulantem
ingenui cuiusdam filium, ut aiebat; quem mater dum
inminentium hostium terrore percita fugeret, inpeditior
trepidando reliquerat solum. hunc dum imperat
ducis miserati commotique inpositum equo prae me
ferens ad ciuitatem reduco, circumuallato murorum
ambitu praedatores latius uagabantur. 11. et quia m

2 causatione *G* cautione *VPba* 3 apparitione ulla *scrips*. apparitionem ullā *V* 14 strepitum proelio *VPb* 21 a] *om* *VP* e *G* 23 perlucebatat *bga* perlocibant *VP* 32 commoti *VP*

obsidionales aerumnae terrebant, intra semiclausam posticam exposito puero nostrorum agmen agilitate uolucri repetebam exanimis, nec multum afuit quin caperer. 12. nam cum Abdigidum quendam tribunum fugientem cum calone ala sequeretur hostilis, lapsoque per fugam domino seruum deprehensum, cum ego rapido ictu transirem, interrogassent quisnam prouectus sit iudex, audissentque Vrsicinum paulo ante urbem ingressum montem Izalam petere: occiso indice in unum quaesiti conplures nos inrequietis cursibus sectabantur. 13. quos cum iumenti agilitate praegressus apud Amudin munimentum infirmum dispersis per pabulum equis recubantes nostros securius inuenissem, porrecto extentius brachio et summitatibus sagi contortis elatius adesse hostes signo solito demonstrabam isdemque iunctus impetu communi ferebar equo iam fatiscente. 14. terrebat autem nos plenilunium noctis et planities supina camporum, nulla, si occupasset artior casus, latibula praebere sufficiens, ubi nec arbores nec frutecta nec quicquam praeter herbas humiles uisebatur. 15 excogitatum est ergo ut ardente superposita lampade et circumligata, ne rueret, iumentum solum, quod eam uehebat, solutum sine rectore laeuorsus ire permitteretur, cum nos ad montanos excessus dextra positos tenderemus ut praelucere sebalem facem duci lenius gradienti Persae credentes eum tenerent potissimum cursum; quod nisi fuisset praeuisum, circumuenti et capti sub dicionem uenissemus hostilem.

16. Hoc extracti periculo cum ad nemorosum quendam locum uineis arbustisque pomiferis consitum Meiacarire nomine uenissemus, cui fontes dedere uocabulum gelidi, lapsis accolis omnibus solum in remoto secessu latentem inuenimus militem, qui oblatus duci et locutus uaria prae timore ideoque suspectus, adigente metu

3 afuit *C. F. W. Müller* fuit *codd.* 4 abdigit dū *VP* profectus *VPba* praefectus *G* 9 in unum *V* minimum *G* nostros *G* nos *VPba* 17 nos *om. bg* 30 Magriobriam *b* 32 secesse *VP*

qui intentabatur, pandit rerum integram fidem docetque quod apud Parisios natus in Galliis, et equestri militans turma uindictam quondam commissi facinoris timens ad Persas abierat profugus, exindeque morum probitate spectata sortita coniuge liberisque susceptis speculatorem se missum ad nostra, saepe ueros nuntios reportasse. at nunc se a Tamsapore et Nohodare optimatibus missum, qui cateruas ductauerant praedatorum, ad eos redire, quae didicerat, perlaturum. Post haec, adiectis quae agi in parte diuersa norat, occiditur.

17. Proinde curarum crescente sollicitudine inde passibus citis Amidam pro temporis copia uenimus ciuitatem postea secutis cladibus inclytam. quo reuersis exploratoribus nostris in uaginae internis notarum figuris membranam repperimus scriptam a Procopio ad nos perferri mandatam — quem legatum ad Persas antea missum cum comite Lucilliano praedixi — haec consulto obscurius indicantem, ne captis baiulis sensuque intellecto scriptorum excitaretur materia funestissima.

18. 'Amendatis procul Graiorum legatis, forsitan et necandis rex longaeuus non contentus Hellesponto, iunctis Granici et Rhyndaci pontibus Asiam cum numerosis populis peruasurus adueniet, suopte ingenio inritabilis et asperrimus, auctore et incensore Hadriani quondam Romani Principis successore; actum et conclamatum est ni cauerit Graecia.'

19. Qui textus significabat Persarum regem transitis fluminibus Anzaba et Tigride, Antonino hortante dominium orientis adfectare totius. his ob perplexitatem nimiam aegerrime lectis consilium suscipitur prudens.

---

7 Sapore *bg* *nohodareo *VGP* Hobodario *ba* 8 dictauerant *VP* 17 mandatam quem *G* mandata tamquam *V* 23 flongeuus *VPba* 24 graenicia *VP* Rindaci *G* randaici *V*

20. Erat eo tempore Satrapa Corduenae, quae obtemperabat potestati Persarum, Iouinianus nomine appellatus in solo Romano adulescens, nobiscum occulte sentiens ea gratia, quod obsidatus sorte in Syriis detentus et dulcedine liberalium studiorum inlectus remeare ad nostra ardenti desiderio gestiebat. 21. ad hunc missus ego cum centurione quodam fidissimo exploratius noscendi gratia, quae gerebantur, per auios montes angustiasque praecipites ueni. uisusque et agnitus comiterque susceptus causam praesentiae meae uni illi confessus adiuncto taciturno aliquo locorum perito mittor ad praecelsas rupes exinde longe distantes, unde nisi oculorum deficeret acies, ad quinquagesimum usque lapidem quoduis etiam minutissimum apparebat. 22. ibi morati integrum biduum, cum sol tertius adfulsisset, cernebamus terrarum omnes ambitus subiectos, quos ὀρίζοντας appellamus, agminibus oppletos innumeris et antegressum regem uestis claritudine rutilantem. quem iuxta laeuus incedebat Grumbates Chionitarum rex nouus aetate quidem media rugosisque membris sed mente quadam grandifica multisque uictoriarum insignibus nobilis; dextra rex Albanorum pari loco atque honore sublimis; post duces uarii auctoritate et potestatibus eminentes, quos ordinum omnium multitudo sequebatur ex uicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum asperitatem diuturnis casibus erudita. 23. Quo usque nobis Doriscum Thraciae oppidum et agminatim intra consaepta exercitus recensitos Graecia fabulosa narrabis? cum nos cauti uel, ut uerius dixerim, timidi nihil

---

4 Syriis — 21 mente quadam *repetita* (= *VV PP*) *post* 19, 2, 14 sanguine et (= *p.* 174, 3) *VPrb*; *non repet. GA* 6 ad *VPbga* et *VVPP* gestabat *VVPP* 10 comitesque *VVPP* 14 quod suis *VP et VVPP* 16 sollertius *VP et VVPP* 17 opizontac *V et PP* opizontas *VV* opizontae *P* 20 grynbates *VP et VVPP* nouus *Eyssenh.* nobis *VP et VVPP* nobilis *rbga* quidem aetate *V¹P* aetate quidem *V²VVPP* 21 sed *VP* et *VVPP*

exaggeremus praeter ea quae fidei testimonia neque incerta monstrarunt.

7. 1. Postquam reges Nineue Adiabenae ingenti ciuitate transmissa, in medio pontis Anzabae hostiis caesis, extisque prosperantibus transiere laetissimi, coniectantes nos residuam plebem omnem aegre penetrare post triduum posse, citius exinde ad satrapen reuersi quieuimus hospitalibus officiis recreati. 2. unde per loca itidem deserta et sola magno necessitatis ducente solacio celerius quam potuit sperari reuersi confirmauimus animos haesitantium, unum e naualibus pontem transisse reges absque ulla circumitione perdoctos. 3. extemplo igitur equites citi mittuntur ad Cassianum Mesopotamiae ducem rectoremque prouinciae tunc Euphronium, conpulsuri agrestes cum familiis et pecoribus uniuersis ad tutiora transire et agiliter deseri Carras oppidum inualidis circumdatum muris, super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia. 4. et imperatis sine mora conpletis, iniecto igni furentis elementi uis maxima frumenta omnia, cum iam stipula flauenti turgerent, herbasque pubentes ita contorruit, ut ad usque Euphraten ab ipsis marginibus Tigridis nihil uiride cerneretur. tunc exustae sunt ferae conplures maximeque leones per ea loca saeuientes inmaniter, consumi uel caecari sueti paulatim hoc modo. 5. inter harundineta Mesopotamiae fluminum et frutecta leones uagantur innumeri, clementia hiemis ibi mollissimae semper innocui. at ubi solis radiis exarserit tempus, in regionibus aestu ambustis uapore sideris et magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta sunt omnia. et quoniam oculos quasi umida et lucentia membra eaedem appetunt uolucres palpebrarum libramentis mordicus insidentes, idem leones cruciati diutius aut fluminibus mersi sorbentur, ad quae remedii causa con-

1 exaggerimus *VP* 3 hadiabene *VP* *5 laetissimi *bg* lectissimi *VAP* 13 ad *G* ad tunc *VPba* 16 *post* transire *add.* conpelli *VPbga* *20 uix *VP*

fugiunt, aut amissis oculis, quos unguibus crebro lacerantes effodiunt, inmanius efferascunt: quod ni fieret, uniuersus oriens huius modi bestiis abundaret.

6. Dum campi cremantur, ut dictum est, tribuni cum protectoribus missi citerioris ripae Euphratis castella et praeacutis sudibus omnique praesidiorum genere conmunibant, tormenta, qua non erat uoraginosum, locis oportunis aptantes.

7. Dum haec celerantur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectissimus moderator belli interneciui, per Edessena sepulchra quasi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more uitae remissioris fluxius agens militari pyrrica sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur ominoso sane et incepto et loco, cum haec et huius modi factu dictuque tristia [futuros praenuntiant motus] uitare optimum quemque debere saeculi progressione discamus. 8. interea reges Nisibi prostratione uili transmissa, incendiis arida nutrimentorum uarietate crescentibus, fugitantes inopiam pabuli sub montium pedibus per ualles gramineas incedebant. 9. cumque Bebasen uillam uenissent, unde ad Constantinam usque oppidum, quod centesimo lapide disparatur, arescunt omnia siti perpetua, nisi quod in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu cunctati iamque suorum duritiae fiducia transituri, exploratore fido docente cognoscunt Euphratem niuibus tabefactis inflatum late fusis gurgitibus euagari, ideoque uado nequaquam posse transiri. 10. conuertuntur ergo ad ea quae amplectenda fortuita daret occasio, spe concepta praeter opinionem exclusi, ac proposito pro abrupto rerum praesentium statu urgenti consilio, Antoninus

3 uniuersos *V* *5 ceterioris *V* ripae Euphr. castella *scripsi* ripas eufrates castellis *V* castellis *om. Pb* 7 qua non erat *G* qua erant non *ba* quarum erat *VP* 13 pyrrico *VP* 15 et in loco *VPbga* *16 pronuntiant *VPbga* futuros — 17 motus *deleuit Valesius* 18 pro statione *G* 22 Constantiam *bga* 26 duritia *VPba* 30 spe — 32 consilio *om. b*

dicere quid sentiat iussus orditur, flecti iter suadens in dexterum latus, ut per longiorem circumitum omnium rerum usu regionum feracium et consideratione ea qua rectus pergeret hostis adhuc intactarum, castra duo praesidiaria Barzalo et Claudias peterentur sese ductante, ubi tenuis fluuius prope originem et angustus nullisque adhuc aquis aduenis adulescens facile penetrari poterit ut uadosus. 11. his auditis laudatoque suasore et iusso ducere qua norat, agmina cuncta ab instituto itinere conuersa praeuium sequebantur.

8. 1. Quo certis speculationibus cognito nos disposuimus properare Samosatam ut superato exinde flumine pontiumque apud Zeugma et Capersana iuncturis abscisis hostiles impetus, si iuuisset fors ulla, repelleremus. 2. sed contigit atrox et silentio omni dedecus obruendum. namque duarum turmarum equites circiter septingenti ad subsidium Mesopotamiae recens ex Illyrico missi eneruės et timidi praesidium per eos traductus agentes nocturnasque pauentes insidias ab aggeribus publicis uesperi, quando custodiri magis omnes tramites conueniret, longius discedebant. 3. hocque obseruato eos uino oppressos et somno uiginti milia fere Persarum Tamsapore et Nohodare ductantibus nullo prospiciente transgressa post tumulos celsos uicinos Amidae occultabantur armata.

4. Moxque, ut dictum est, cum abituri Samosatam luce etiam tum dubia pergeremus, ab alta quadam specula radiantium armorum splendore praestricti hostisque adesse excitatius clamitantes, signo dato quod ad proelium solet hortari, restitimus conglobati, nec fugam capessere cum essent iam in contuitu qui sectarentur, nec congredi cum hoste equitatu et numero

1 orditor *VP* 2 dexterum *Pbga* textrum *V* omnē *VP* 3 regionē imferacium *V* 5 Barzalo et Claudias *Kellerbauer* (*coll. Ptol.*) barzaloc te laudias *VP* Barzala et Laudias *G* 12 samosata *V* 13 Zeugmā *A* zeuma *VPbg* 24 tumolos *V* 27 ab alta *G* ablata *VPb* 30 nec *bga* ne *P* ne *V*

praeualente metu indubitatae mortis cautum existimantes. 5. denique ex ultima necessitate manibus iam conserendis, cum quid agi oporteat cunctaremur, occiduntur quidam nostrorum temere procursantes et urgente utraque parte Antoninus ambitiose praegrediens agmina, ab Vrsicino agnitus et obiurgatorio sonu uocis increpitus proditorque et nefarius appellatus, sublata tiara, quam capiti summo ferebat honoris insigne, desiluit equo curuatisque membris, humum uultu paene contingens salutauit patronum appellans et dominum, manus post terga conectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam, et 'ignosce mihi' inquit 'amplissime comes, necessitate, non uoluntate ad haec, quae noui scelesta, prolapso: egere me praecipitem iniqui flagitatores, ut nosti, quorum auaritiae ne tua quidem excelsa illa fortuna propugnans miseriis meis potuit refragari.' simul haec dicens e medio prospectu abscessit non auersus, sed dum euanesceret uerecunde retrogradiens et pectus ostentans.

7. Quae dum in curriculo semihorae aguntur, postsignani nostri, qui tenebant editiora collis, exclamant aliam cataphractorum multitudinem equitum pone uisam celeritate quam maxima propinquare. 8. atque ut in rebus solent adflictis, ambigentes cuinam deberet aut posset occurri, trudente pondere plebis immensae passim, qua cuique proximum uidebatur, diffundimur uniuersi, dumque se quisque expedire discrimine magno conatur, sparsim disiecti hosti concursatori miscemur. 9. itaque spreta iam uiuendi cupiditate fortiter decernentes ad ripas pellimur Tigridis alte excisas. unde quidam praecipites pulsi implicantibus armis haeserunt ubi uadosus est amnis, alii lacunarum hausti uertigine uorabantur, non nulli cum hoste congressi uario euentu certabant, quidam cuneorum densitate perterriti pete-

5 utraque parte urgente *V*[1] ambitiosum *VP* 11 tergum *bg* 14 noui *bga* noni *VP* moui *Kellerbauer et Eyssenh.* 15 iniqui *Haupt* inquid *VP om. A* 25 possit *VPbga* 32 lacunarium *VP*

bant proximos Tauri montis excessus. 10. inter quos dux ipse agnitus pugnatorumque mole circumdatus cum Aiadalthe tribuno caloneque uno equi celeritate ereptus abscessit.

11. Mihi dum auius ab itinere comitum quid agerem circumspicio, Verennianus domesticus protector occurrit femur sagitta confixus, quam dum auellere obtestante collega conarer, cinctus undique antecedentibus Persis, ciuitatem petebam anhelo cursu rependo ex eo latere quo incessebamur in arduo sitam, unoque ascensu perangusto meabilem, quem scissis collibus molinae ad calles artandas aedificatae densius constringebant. 12. hic mixti cum Persis eodem ictu procurrentibus ad superiora nobiscum, ad usque ortum alterius solis immobiles stetimus ita conferti, ut caesorum cadauera multitudine fulta reperire ruendi spatium nusquam possent, utque miles ante me quidam discriminato capite, quod in aequas partes ictus gladii fiderat ualidissimus, in stipitis modum undique coartatus haereret. 13. et licet multiplicia tela per tormentorum omnia genera uolarent e propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat, tandemque per posticam ingressus refertam inueni confluente ex finitimis uirili et muliebri sexu. nam et casu illis ipsis diebus in suburbanis peregrina commercia circumacto anno solita celebrare multitudo conuenarum augebat agrestium. 14. interea sonitu uario cuncta miscentur partim amissos gementibus, aliis cum exitio sauciis, multis caritates diuersas, quas prae angustiis uidere non poterant, inuocantibus.

9. 1. Hanc ciuitatem olim perquam breuem Caesar etiam tum Constantius, ut accolae suffugium possint habere tutissimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidum aliud struxit, turribus circumdedit amplis et

3 Aiadaltha *G* aiadalthae *VP* 11 callibus *VPbg* *14 ad *bga* a *VP* 24 sexu *bga* secus *V* 26 celebrare *GA* celebrari *VP* 32 tum *GA* dum *VPb*

moenibus, locatoque ibi conditorio muralium tormentorum fecit hostibus formidatam suoque nomine uoluit appellari. 2. et a latere quidem australi geniculato Tigridis meatu subluitur propius emergentis; qua euri opponitur flatibus, Mesopotamiae plana despectat; unde aquiloni obnoxia est, Nymphaeo amni uicina, uerticibus Taurinis umbratur gentes Transtigritanas dirimentibus et Armeniam; spiranti zephyro contrauersa Gumathenam contingit regionem uberem et cultu iuxta fecundam, in qua uicus est Abarne nomine sospitalium aquarum lauacris calentibus notus. in ipso autem Amidae meditullio sub arce fons diues exundat potabilis quidem, sed uaporatis aestibus non numquam faetens. 3. cuius oppidi praesidio erat semper quinta Parthica legio destinata cum indigenarum turma non contemnenda. sed tunc ingruentem Persarum multitudinem sex legiones raptim percursis itineribus antegressae muris adstitere firmissimis. Magnentiaci et Decentiaci quos post consummatos ciuiles procinctus, ut fallaces et turbidos ad orientem uenire compulit imperator, ubi nihil praeter bella timetur externa, et Tricensimani Decimanique Fortenses et Superuentores atque Praeuentores cum Aeliano iam Comite, quos tirones tum etiam nouellos hortante memorato adhuc protectore erupisse a Singara Persasque fusos in somnum rettulimus trucidasse complures. 4. aderat comitum quoque sagittariorum pars maior, equestres uidelicet turmae ita cognominatae, ubi merent omnes ingenui barbari, armorum uiriumque firmitudine inter alios eminentes.

10. 1. Haec dum primi impetus *turbo* conatibus agitat insperatis, rex cum populo suo gentibusque quas ductabat, a Bebase loco itinere flexo dextrorsus, ut

---

4 emergentis qua Euri *GA* emergentesq; uiri *VPb* 5 plane *VPb* 9 Gumathenam *G* gumathena *VPba* Comagenam *Lindenbr.* 12 exundant *V* 18 adstiterie *V* 22 decimique *Vba* Fretenses *Valesius* 25 fusos persasque *VAP* 31 turbo *G* om. *VPba*

monuerat Antoninus, per Horren et Meiacarire et Charcha ut transiturus Amidam, cum prope castella Romana uenisset, quorum unum Reman, alterum Busan appellatur, perfugarum indicio didicit multorum opes illuc translatas seruari, ut in munimenis praecelsis et fidis, additumque est ibi cum suppellectili pretiosa inueniri feminam pulchram cum filia paruula Craugasii Nisibeni cuiusdam uxorem, in municipali ordine genere, fama, potentiaque circumspecti. 2. auiditate itaque rapiendi aliena festinans petit inpetu fidenti castella, unde subita animi consternatione defensores armorum uarietate praestricti se cunctosque prodidere qui ad praesidia confugerunt, et digredi iussi confestim claues obtulere portarum, patefactisque aditibus quicquid ibi congestum erat eruitur et productae sunt adtonitae metu mulieres et infantes matribus implicati, graues aerumnas inter initia tenerioris aetatis experti. 3. cumque rex percontando cuiusnam coniux esset, Craugasii conperisset, uim in se metuentem prope uenire permisit intrepidam et uisam opertamque adusque labra ipsa atro uelamine, certiore iam spe mariti recipiendi et pudoris inuiolati mansuri benignius confirmauit. audiens enim coniugem miro eius amore flagrare, hoc praemio Nisibenam proditionem mercari se posse arbitrabatur. 4. inuentas tamen alias quoque uirgines Christiano ritu cultui diuino sacratas custodiri intactas et religioni seruire solito more nullo uetante praecepit, lenitudinem profecto in tempore simulans, ut omnes, quos antehac diritate crudelitateque terrebat, sponte sua metu remoto uenirent exemplis recentibus docti humanitate eum et moribus iam placidis magnitudinem temperasse fortunae.

---

3 busan *V*[3]*P* bus *V*[1] 5 monumentis *VPba* *9 *post* circumspecti *lac. 25 litt. VP* 12 praestrinctis *V* 16 metu *VA* sonitu *Pbg* 17 inter initia *G* inter niti *VPba* 18 quaenam *Langen* 19 crausagii *VP* 20 adusque *Gronouius* absque *VPbga* 28 lenitudine *VP* 29 crudelitateque *om. bg* crudelitate *om. P* 32 fortunas *VP*

LIBER XVIIII.

1. *Sapor, dum Amidenses ad deditionem hortatur, a praesidiariis sagittis et tragulis petitur. idem dum temptat Grumbates rex, filius eius interficitur.*
2. *Amida circumsidetur, et intra biduum bis oppugnatur a Persis.*
3. *Vrsicinus noctu obsidentibus superuenire frustra conatur, Sabiniano magistro militum repugnante.*
4. *pestilentia Amidae orta intra decimum diem exiguo imbre sedatur. et de causis ac generibus pestilentiae.*
5. *Amida hinc circum muros, inde per subterraneos fornices duce transfuga oppugnatur.*
6. *Gallicanarum legionum eruptio, Persis exitiabilis.*
7. *turres et alia opera urbis muris admouentur; incenduntur a Romanis.*
8. *Amida per celsos aggeres muris proximos temptatur a Persis et inuaditur. Marcellinus post captam urbem nocte euadit, ac fuga Antiochiam petit.*
9. *Amidae ex ducibus Rom. alii supplicio adfecti alii uincti. Craugasius Nisibenus desiderio uxoris captiuae transfugit ad Persas.*
10. *plebs Rom. inopiam frumenti metuens seditiones mouet.*
11. *Limigantes Sarmatae, dum simulata petitione pacis deceptum imperatorem inuadunt, maxima suorum strage reprimuntur.*
12. *Laesae maiestatis multi arcessiti atque damnati.*
13. *Lauricius comes Isaurorum latrocinia compescit.*

1. 1. Hoc miserae nostrorum captiuitatis euentu rex laetus successusque operiens similes, egressus exinde paulatimque incedens Amidam die tertio uenit. 2. cumque primum aurora fulgeret, uniuersa quae uideri poterant armis stellantibus coruscabant ac ferreus equitatus campos oppleuit et colles. 3. insidens autem equo ante alios celsior ipse praeibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans, multiplici uertice dignitatum et gentium diuersarum comitatu sublimis. satisque eum constabat conloquio tenus defensores moenium

1 misera *VPr* 4 fulgeret *VAP* surgeret *rbg* 5 stellantibus *Pbga* stillantibus *V*

temptaturum, aliorsum Antonini consilio festinantem. 4. uerum caeleste numen ut Romanae rei totius aerumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immensum se extollentem credentemque, quod uiso statim obsessi omnes metu exanimati supplices uenirent in preces. 5. portis obequitabat comitante cohorte regali, qui dum se prope confidentius inserit, ut etiam uultus eius possit aperte cognosci, sagittis missilibusque ceteris ob decora petitus insignia corruisset, ni puluere iaculantium adimente conspectum parte indumenti tragulae ictu discissa editurus postea strages innumeras euasisset. 6. hinc quasi in sacrilegos uiolati saeuiens templi temeratumque tot regum et gentium dominum praedicans eruendae urbis apparatu nisibus magnis instabat, et orantibus potissimis ducibus, ne profusus in iram a gloriosis descisceret coeptis, leni summatum petitione placatus postridie quoque super deditione moneri decreuerat defensores.

7. Ideoque cum prima lux aduenisset, rex Chionitarum Grumbates fidenter suam operam nauaturus tendebat ad moenia cum manu promptissima stipatorum, quem ubi uenientem iam telo forte contiguum contemplator peritissimus aduertisset, contorta ballista filium eius primae pubis adulescentem lateri paterno haerentem thorace cum pectore perforato perfodit proceritate et decore corporis aequalibus antestantem. 8. cuius occasu in fugam dilapsi populares eius omnes moxque, ne raperetur, ratione iusta regressi numerosas gentes ad arma clamoribus dissonis concitarunt, quarum concursu ritu grandinis hinc inde conuolantibus telis atrox committitur pugna. 9. et post interneciua certamina ad usque finem diei protenta cum iam noctis esset initium, per aceruos caesorum et scaturigines sanguinis

1 *ante* antonini *del.* dignitate *in V* 3 intra V^1*G om.* V^2*Pba* 9 corgruisset V^1 congruisset *P* 20 Grumbates *G* grambates *VP* suam *Eyssenh.* an *VPr om. bg* 21 manu *G* romanu *VPb* Romanorum manu *A* 25 perfodit *G* praefudit *VPb*

aegre defensum caligine tenebrarum extrahitur corpus, ut apud Troiam quondam super comite Thessali ducis exanimi acies Marte acerrimo conflixerunt. 10. quo funere regia maesta et optimatibus uniuersis cum parente subita clade perculsis indicto iustitio iuuenis nobilitate commendabilis et dilectus ritu nationis propriae lugebatur. itaque ut armari solebat elatus in amplo quodam suggestu locatur et celso, circaque eum lectuli decem sternuntur figmenta uehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta, ut imagines essent corporibus similes iam sepultis, ac per dierum spatium septem, uiri quidem omnes per contubernia et manipulos epulis indulgebant saltando et cantando tristia quaedam genera naeniarum regium iuuenem lamentantes. 11. feminae uero miserabili planctu in primaeuo flore succisam spem gentis solitis fletibus conclamabant, ut lacrimare cultrices Veneris saepe spectantur in sollemnibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adultarum religiones mysticae docent.

2. 1. Post incensum corpus ossaque in argenteam urnam conlecta, quae ad gentem humo mandanda portari statuerat pater, agitata summa consiliorum placuerat busto urbis subuersae expiare perempti iuuenis manes; nec enim Grumbates inulta unici pignoris umbra ire ultra patiebatur. 2. biduoque ad otium dato ac missis abunde qui pacis modo patentes agros pingues cultosque uastarent, quinquiens ordine multiplicato scutorum cingitur ciuitas ac tertiae principio lucis corusci globi turmarum impleuerunt cuncta quae prospectus humanus potuit undique contueri, et sorte loca diuisa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. 3. Persae omnes murorum ambitus obside-

---

3 exanimes acie *VPb* 7 armari *GA* amari *VPb* *10 emagines *VP* 13 tristitia *VP* 19 frugum *G* phrygum *VPba* 21 conlecta *C. F. W. Müller* coniecta *Valesius* contecta *codd.* 24 Grumbates *G* Grumbatis *P* grumba[tis] *V* inulta *GA* inuita *VPb* 32 om̄s murorum om̄s *V*

bant. pars, quae orientem spectabat, Chionitis euenit qua funestus nobis ceciderat adulescens........ meridiano lateri sunt destinati, tractum seruabant septentrionis Albani, occidentali portae oppositi sunt Segestani, acerrimi omnium bellatores, cum quibus elata in arduum specie elephantorum agmina rugosis horrenda corporibus leniter incedebant armatis onusta, ultra omnem diritatem taetri spectaculi formidanda, ut rettulimus saepe.

4. Cernentes populos tam indimensos ad orbis Romani incendium diu quaesitos in nostrum conuersos exitium, salutis rata desperatione gloriosos uitae exitus deinde curabamus, iamque omnibus nobis optatos. 5. a sole itaque orto usque diei ultimum acies immobiles stabant ut fixae nullo uariato uestigio nec sonitu uel equorum audito hinnitu, eademque figura digressi qua uenerant, cibo recreati et somno, cum superesset exiguum noctis, aeneatorum clangore ductante urbem ut mox casuram terribili corona cinxerunt. 6. uixque ubi Grumbates hastam infectam sanguine ritu patrio nostrique more coniecerat fetialis, armis exercitus concrepans inuolat muros confestimque lacrimabilis belli turbo crudescit, rapido turmarum processu in procinctum alacritate omni tendentium, et contra acri intentaque occursatione nostrorum.

7. Proinde diffractis capitibus multos hostium scorpionum iactu moles saxeae colliserunt, alii traiecti sagittis, pars confixi tragulis humum corporibus obstruebant, uulnerati alii socios fuga praecipiti repetebant. 8. nec minores in ciuitate luctus aut mortes, sagittarum creberrima nube auras spissa multitudine obumbrante tormentorumque machinis, quae direpta

---

1 *ante* orientem *del.* omnē *in V* exspectabat *VP* 2 *lac. 8 litt.* *V*[1] cuius *V*[2]*Pba* Vertae *G* (*cf.* 19, 5, 8) Chuni *Hadr. Valesius* 7 armati *VP* 18 ductante *VGAP* ductore *rb* 22 inuolanti *V* *23 turba *VPbg* turemarium *VP* procursu *G* 27 alia *V* 29 socios *in ras. al. man. V* 32 direpta in *G*

Singara possederant Persae, uulnera inferentibus plura. 9. namque uiribus collectis propugnatores omissa uicissim certamina repetentes in maximo defendendi ardore saucii perniciose cadebant, aut laniati uoluendo stantes proxime subuertebant, aut certe spicula membris infixa uiuentes adhuc uellendi peritos quaeritabant. 10. ita strages stragibus inplicatas et ad extremum usque diei productas ne uespertinae quidem hebetauerunt tenebrae ea re, quod obstinatione utrimque magna decernebatur. 11. agitatis itaque sub onere armorum uigiliis resultabant altrinsecus exortis clamoribus colles nostris uirtutes Constanti Caesaris extollentibus ut domini rerum et mundi, Persis Saporem saansaan appellantibus et pirosen, quod rex regibus imperans et bellorum uictor interpretatur.

12. Ac priusquam lux occiperet, signo per lituos dato ad feruorem similium proeliorum excitae undique inaestimabiles copiae in modum alitum ferebantur, unde longe ac late prospici poterat campis et conuallibus nihil praeter arma micantia ferarum gentium demonstrantibus. 13. moxque clamore sublato cunctis temere prorumpentibus telorum uis ingens uolabat e muris, utque opinari dabatur, nulla frustra mittebantur inter hominum cadentia densitatem. tot enim nos circumstantibus malis non obtinendae causa salutis, ut dixi, sed fortiter moriendi studio flagrabamus, et a diei principio ad usque lucem obscuram neutrubi proelio inclinato ferocius quam consultius pugnabatur. exurgebant enim *ruentium* terrentiumque clamores ut prae alacritate consistere sine uulnere uix quisquam possit. 14. tandemque nox finem caedibus fecit et satias aerumnarum indutias partibus dederat longiores.

8 diei *VAP* diem *bg* habitauerunt *V*[1] 13 domini *G* omni *V* 14 saansaan *VPr* Achemenem *bga* pirosen *V* Artaxerxen *bga* (*cf. Pauli Lagarde opuscula p. 179.*) rex *VA om. Pbg* 29 ruentium *add. Valesius om. codd.* terrentiumque *codd.* ferientiumque *Valesius* 32 satis (a supra i) *V* satis *bg* satas *Pr*

ubi enim quiescendi nobis tempus est datum, exiguas quae supererant uires continuus cum insomnia labor absumpsit sanguine et pallente expirantium facie perterrente, quibus ne suprema quidem humandi solacia tribui sinebant angustiae spatiorum, intra ciuitatis ambitum non nimium amplae legionibus septem et promiscua aduenarum ciuiumque sexus utriusque plebe et militibus aliis paucis ad usque numerum milium uiginti cunctis inclusis. 15. medebatur ergo suis quisque uulneribus pro possibilitate uel curantium copia, cum quidam grauiter saucii cruore exhausto spiritus reluctantes efflarent, alii confossi mucronibus prostrati in ora animis in uentum solutis proiciebantur extincti, aliquorum foratis undique membris mederi periti uetabant ne offensionibus cassis animae uexarentur afflictae, non nulli uellendis sagittis in ancipiti curatione grauiora morte supplicia perferebant.

3. 1. Dum apud Amidam hac partium destinatione pugnatur, Vrsicinus maerens, quod ex alterius pendebat arbitrio, auctoritatis tunc in regendo milite potioris Sabinianum etiam tum sepulcris haerentem crebro monebat, ut compositis uelitaribus cunctis per imos pedes montium occultis itineribus properarent, quo leuium armorum auxilio, siqua fors iuuisset, stationibus interceptis nocturnas hostium adgrederentur excubias, quae ingenti circumitu uallauerant muros, aut lacessitionibus crebris occuparent obsidioni fortiter adhaerentes. 2. quibus Sabinianus renitebatur ut noxiis, palam quidem litteras imperiales praetendens, intacto ubique milite quicquid geri potuisset impleri debere aperte iubentes, clam uero corde altissimo retinens saepe in comitatu sibi mandatum ut amplam omnem adipiscendae laudis decessori suo ardenti studio glo-

---

3 *post* sanguine *sequitur* 18, 6, 20 et balsyriis detentus — 18, 6, 22 membris et quedam *VPb om. GA* 9 cunctis *Eysenh.* concitis *codd.* 13 in ora *Hermann* curam *VPr om. bga* 16 uellendis *A* uulsis *G* uel *VPb* 24 siqua *G* qua *VPba* 28 ut *bga* aut *VPr* 32 amplam *VPba* ansam *G*

riae circumcideret etiam ex re publica processuram. 3. adeo uel cum exitio prouinciarum festinabatur, ne bellicosus homo memorabilis alicuius facinoris auctor nuntiaretur aut socius. ideoque his attonitus malis exploratores ad nos saepe mittendo, licet ob custodias artas nullus facile oppidum poterat introire, et utilia agitando complura nihil proficiens uisebatur ut leo magnitudine corporis et toruitate terribilis inclusos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens unguibus ademptis et dentibus.

4. 1. Sed in ciuitate ubi sparsorum per uias cadauerum multitudo humandi officia superaret, pestilentia tot malis accessit uerminantium corporum lue tabifica, uaporatis aestibus uarioque plebis languore nutrita, quae genera morborum unde oriri solent breuiter explicabo.

2. Nimietatem frigoris aut caloris uel umoris uel siccitatis pestilentias gignere philosophi et illustres medici tradiderunt. unde accolentes loca palustria uel humecta tusses et oculares casus et similia perferunt, contra confines caloribus tepore febrium arescunt. sed quanto ignis materies ceteris est efficacior, tanto ad perimendum celerior siccitas. 3. hinc cum decennali bello Graecia desudaret ne peregrinus poenas dissociati regalis matrimonii lucraretur, huius modi grassante pernicie telis Apollinis periere conplures, qui sol aestimatur. 4. atque ut Thucydides exponit, clades illa, quae in Peloponnesiaci belli principiis Athenienses acerbo genere morbi uexauit, ab usque feruenti Aethiopiae plaga paulatim proserpens Atticam occupauit. 5. aliis placet auras, ut solent, aquasque uitiatas faetore cadauerum uel similibus salubritatis uio-

11 sed *VG om. Pba* 20 umectatus sese ioculares *VP* umecta tusses ioculares *G* ***similia *V* 21 tepore *G* tempore *VPba* arescunt *G* arescentes *VPba* 22 est *A* et *Pr om. bg* 27 sol *bga* sola *VPr* 29 fer^{u}enti *V* feruenti *A* in. *Pbg* 31 aqua^{s} *V* aquae *G* aqua *rba*

lare maximam partem, uel certe aeris permutationem subitam aegritudines parerere leuiores. 6. adfirmant etiam aliqui terrarum halitu densiore crassatum aera emittendis corporis spiraminibus resistentem necare non nullos, qua causa animalia praeter homines cetera iugiter prona Homero auctore et experimentis deinceps multis, cum talis incesserit labes, ante nouimus interire. 7. et prima species luis pandemus adpellatur, quae efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari, secunda epidemus, quae tempore ingruens acies hebetat luminum et concitat periculosos tumores, tertia loemodes, quae itidem temporaria est sed uolucri uelocitate letabilis.

8. Hac exitiali peste quassati, paucis intemperanti aestu consumptis, quos multitudo angebat, tandem nocte, quae diem consecuta est decimum, exiguis imbribus disiecto concreto spiritu et crassato sospitas retenta est corporum firma.

5. 1. Verum inter haec inquies Persa uimineis ciuitatem pluteis circumdabat et erigi aggeres coepti turresque fabricabantur frontibus ferratis excelsae, quarum fastigiis ballistae locatae sunt singulae, ut a propugnaculis propellerent defensores, leuia tamen per funditores et sagittarios proelia ne puncto quidem breui cessabant. 2. erant nobiscum duae legiones Magnentiacae recens e Galliis ductae, ut praediximus, uirorum fortium et pernicium ad planarios conflictus aptorum, ad eas uero belli artes, quibus stringebamur, non modo inhabiles sed contra nimii turbatores, qui cum neque *in* machinis neque in operum constructione iuuarent aliquem, stolidius erumpentes dimicantesque

---

6 ʰomero *V* 8 pandemos *A* 10 pidaemos *VP* 12 tumores *Wagner* sumores *V* humores *Pbga* 15 aestu *VGA om. Pb* 19 uimineis *GA* bineis *V*[1]*Pr* uineis *V*[2] 20 erigi *GA* regi *VPb* coepit *VP* 25 breui] bre *VP lac. 12 litt. R om. sine lac bga* longione magnentia *VP* 27 planarios *G* plamarios *VP* 28 stringebantur *b* 30 in *om. VPbga* *31 stolidius *G* studiis *VPb*

fidentissime minuto numero reuertebant, tantum proficientes quantum in publico, ut aiunt, incendio aqua unius hominis manu adgesta. 3. postremo obseratis portis praecauentibusque tribunis egredi nequeuntes frendebant ut bestiae. uerum secutis diebus efficacia eorum eminuit ut docebimus.

4. In summoto loco partis meridianae murorum, quae despectat fluuium Tigrim, turris fuit in sublimitatem exurgens, sub qua hiabant rupes abscisae ut despici sine uertigine horrenda non posset, unde cauatis fornicibus subterraneis per radices montis scalae ad usque ciuitatis ducebant planitiem, quo ex amnis alueo haurirentur aquae furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis, quae contingunt flumina, uidimus, fabre politae. 5. per has tenebras ob dirupta neglectas oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diuersam partem desciuerat, septuaginta sagittarii Persae ex agmine regio arte fiduciaque praestantes, silentio summoti loci defensi, subito singuli noctis medio ad contignationem turris tertiam ascenderunt, ibique occultati mane sago punicei coloris elato, quod erat subeundae indicium pugnae, cum ex omni parte circumueniri urbem suis copiis inundantibus aduertissent, exinanitis proiectisque ante pedes pharetris clamoris ululabilis incendio tela summa peritia dispergebant. moxque acies omnes densae petebant multo infestius quam antea ciuitatem. 6. *inter* incertos nos et ancipites quibus occurri deberet, instantibus supra an multitudini transcensu scalarum iam propugnacula ipsa prensanti, diuiditur opera, et translatae leuiores quinque ballistae contra turrim locantur, quae ocius lignea

---

2 aqua *GA* quae *VPb* 4 praecauentibus *Reinesius* precantibus *codd.* 10 uertigine *bga* uercine *VP* posset *C. F. W. Müller* possent *codd.* cauatis *G* uacati *VP* 15 ob dirupta *G* obte rupta *V* 19 loci *VGP om. ba* 20 Vbique *VP* 24 pharetris *Pbga* f⟨ha⟩retis *V* 26 densae petebant *G* tensae tebant *VP* 27 inter *G om. VPba* 29 transcensus alarum *VPb*

tela fundentes non numquam binos forabant, e quibus pars grauiter uulnerati ruebant, alii machinarum metu stridentium praecipites acti laniatis corporibus interibant. 7. quibus hac celeritate confectis relatisque ad loca sueta tormentis, paulo securius moenia omnium concursu defendebantur. 8. et quoniam augebat curas militum scelestum facinus perfugae, quasi decurrentes in planum ita iaculantes diuersa missilia lacertis fortibus incumbebant, ut uergente in meridiem die gentes uulnerum acri repulsa disiectae, lacrimantes complurium mortes, tentoria repeterent metu.

6. 1. Adspirauit auram quandam salutis fortuna innoxio die cum hostili clade emenso, cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, posterae lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quae Ziata capto castello ad hosticum ducebatur, quem in locum ut capacissimum et munitum — spatio quippe decem stadiorum ambitur — promiscua confugerat multitudo. 2. nam etiam alia munimenta isdem diebus capta sunt et incensa, unde hominum milia extracta complura seruituri sequebantur, inter quos multi senecta infirmi et mulieres iam grandaeuae, cum ex uariis deficerent causis itineris longinquitate offensae, abiecta uiuendi cupiditate suris uel suffraginibus relinquebantur exectis.

3. Has miserabiles turmas Galli milites contuentes rationabili quidem sed intempestiuo motu conserendae cum hostibus manus copiam sibi dari poscebant, mortem tribunis uetantibus primisque ordinibus minitantes si deinceps prohiberent. 4. utque dentatae in caueis bestiae taetro paedore acerbius efferatae euadendi spe repagulis uersabilibus inliduntur, ita gladiis portas caedebant, quas supra diximus obseratas, admo-

5 omnium *G* omnia *VPba* 9 uergente in *scripsi* (*cf. 31, 10. 13*) uergentem V^2*Pba* uertem V^1 Vertae in *G* die gentes *scripsi* degentes *codd.* 10 disiectae *scripsi* disiecti *codd.* 20 capta *GA* rapta *VPb* 27 intempestiuo *GA* intemperatiuo *VPb* 30 dentatae *G* tentate *VPba* 31 offeratae *VP* 32 uersabibus *V*

dum anxii, ne urbe excisa ipsi quoque sine ullo specioso facinore deleantur, aut exuta periculis nihil egisse operae pretium pro magnanimitate Gallica memorentur, licet antea saepe egressi structoresque aggerum confossis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt.

5. Inopes nos consilii et quid opponi deberet saeuientibus ambigentes id potissimum aegre isdem adsentientibus tandem elegimus ut, quoniam ultra ferri non poterant, paulisper morati custodias adgredi permitterentur hostiles, quae non procul erant a coniectu locatae telorum, ut eis perruptis pergerent prorsus. apparebat enim eos, si inpetrassent, strages maximas edituros. 6. quae dum parantur, per uaria certaminum genera defensabantur acriter muri laboribus et uigiliis et tormentis ad emittenda undique saxa telaque dispositis. et expugnatio ciuitatis struebatur operibus lentis: duo tamen aggeres celsi Persarum peditum manu erecti, contra quos nostrorum quoque impensiore cura moles excitabantur altissimae, fastigio aduersae celsitudinis aequatae, propugnatorum uel nimia pondera duraturae.

7. Inter haec Galli morarum impatientes securibus gladiisque succincti patefacta sunt egressi postica, obseruata nocte squalida et interluni, orantes caeleste praesidium ut propitium adesset et libens. atque ipsum spiritum reprimentes cum prope uenissent, conferti ualido cursu quibusdam stationariis interfectis exteriores castrorum uigiles ut in nullo tali metu sopitos obtruncantes superuenire ipsi regiae, si prosperior iuuisset euentus, occulte meditabantur. 8. uerum audito licet leui reptantium sonitu gemituque caesorum

---

2 deleantur *GA* debeantur *VPb* 4 egressi *bga* gressi *VP* ambientes *VP* 17 duo tamen — erecti (18) et ex-gnatio (16) — operibus lentis (16) *codd.* *transposuit Eyssenh.* impatientes *bga* pacientes *VP* 30 iuuisset *Valesius* ibusset *VP* illuxisset *G* isset *ba* 31 leui reptantium *Haupt* uetem p dentium *V* reuetep dentium *P* ruentium *bga*

discusso somno, excitatis multis et ad arma pro se quoque clamitante steterunt milites uestigiis fixis progredi ultra non ausi; nec enim cautum deinde expergefactis, quos petebant insidiae, in apertum properare discrimen, cum iam undique frendentium cateruae Persarum in proelia uenirent accensae. 9. contra Galli corporum robore audaciaque quoad poterant inconcussi, gladiis secantes aduersos, parte suorum strata uel sagittarum undique uolantium crebritate confixa, cum unum in locum totam periculi molem conuersam et currentium hostium agmina aduertissent, nullo terga uertente euadere festinabant et, uelut repedantes sub modulis, sensim extra uallum protrusi, cum manipulos confertius inuadentes sustinere non possent, tubarum perciti clangore castrensium discedebant. 10. et resultantibus e ciuitate lituis multis portae panduntur recepturae nostros si peruenire illuc usque ualuissent, tormentorumque machinae stridebant sine iaculatione ulla telorum, ut stationibus recedentes post interemptos socios non agerentur ignari, ubi apposita moenia suspicarentur, *et* in portas uiri fortes susciperentur innoxii. 11. hacque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciose, pars leuiter uulnerati quadringentis ea nocte desideratis, qui non Rhesum nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum regem armatorum centum milibus circumsaeptum, ni obstitisset uiolentior casus, in ipsis tentoriis obtruncarant. 12. horum campiductoribus ut fortium factorum antesignanis post ciuitatis excidium armatas statuas apud Edessam in regione celebri locari iusserat imperator, quae ad praesens seruantur intactae.

---

8 aduersos parte suorum *G* aduersas partes quorum *VPba* 15 et — 17 nostros *in ras. add. V*[2] 19 recedentes *scripsi* praesidentes *codd.* 20 non *scripsi* pone *codd.* ubi apposita *scripsi* urbis oppositi *codd.* 21 suspicarentur (?) et in portas *scripsi* bus nudarent miperta *codd.* 22 immoxii *VP* 25 Rhesum *GA* resumunt *VPb* 30 aedessa *VGP* aedissa *ba*

13. Retectis sequenti luce funeribus cum inter caesorum cadauera optimates inuenirentur et satrapae clamores dissoni fortunam aliam alibi cum lacrimis indicabant, luctus ubique et indignatio regum audiebatur arbitrantium per stationes muris obiectas inrupisse Romanos: indutiisque ob haec tridui datis adsensu communi nos quoque spatium ad respirandum accepimus.

7. 1. Perculsae deinde nouitate rei efferataeque gentes omissa omni cunctatione operibus, quoniam uis minime procedebat, decernere iam censebant et concito extremo belli ardore omnes oppetere gloriose iam properabant, aut ruina urbis animis litasse caesorum.

2. Iamque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exsiliente lucifero operum uariae species cum turribus ferratis admouebantur, quorum in uerticibus celsis aptatae ballistae propugnatores agitantes humilius disiectabant. 3. et albescente iam die ferrea munimenta membrorum caelum omne subtexunt densitataeque acies non inordinatim ut antea, sed tubarum sonitu leni ductante nullis procursantibus incedebant machinarum operti tegminibus cratesque uimineas praetendentes. 4. cumque propinquantes ad coniectum uenere telorum, oppositis scutis Persae pedites sagittas tormentis excussas e muris aegrius euitantes laxarunt aciem nullo paene iaculi genere in uanum cadente: etiam cataphracti hebetati et cedentes animos auxere nostrorum. 5. tamen quia hostiles ballistae ferratis inpositae turribus in humiliora ex supernis ualentes ut loco dispari ita euentu dissimili nostra multo cruore foedabant, ingruente iam uespera cum requiescerent

1 retectis sequenti *V*² *GA* reteccisse quanti *P* rete [*lac.* 6 *litt.*] quanti *Rr* remicanti *b* 3 clamores *G* clamoresque *VPba* 11 censebant *G* cessabant *V* 19 densitatae *Pba* densitate quae *V* densataeque *G* 20 tubarum *bga* turbarum *VPr* 29 upernis *V* 30 ita euentu *Pbga* iteuentu *V* dissimili *GA* dissimilis *VPb* 31 uespera *bga* spera *VP*

partes, noctis spatium maius consumptum est, ut excogitari possit quid exitio ita atroci obiectaretur.

6. Et tandem multa uersantibus [nobis] sedit consilium, quod tutius celeritas fecit, quattuor isdem ballistis scorpiones opponi, qui dum translati e regione caute, quod artis est difficillimae, conlocantur, lux nobis aduenit maestissima Persarum manipulos formidatos ostentans adiectis elephantorum agminibus, quorum stridore inmanitateque corporum nihil humanae mentes terribilius cernunt. 7. cumque omni ex latere armorum et operum beluarumque molibus urgeremur, per scorpionum ferreas fundas e propugnaculis subinde rotundi lapides acti dissolutis turrium coagmentis ballistas earumque tortores ita fudere praecipites, ut quidam citra uulnerum noxas, alii obtriti magnitudine ponderum interirent, elephantis ui magna propulsis, quos flammis coniectis undique circumnexos iam corporibus tactis gradientesque retrosus retinere magistri non poterant, postque exustis operibus nulla quies certaminibus data. 8. rex enim ipse Persarum, qui numquam adesse certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus nouo et nusquam antea cognito more proeliatoris militis ritu prosiluit in confertos, et quia conspectior tegentium multitudine procul speculantibus uisebatur, petitus crebritate telorum multis stipatoribus stratis abscessit alternans regibilis acies, et ad extremum diei nec mortium truci uisu nec uulnerum territus tandem tempus exiguum tribui quieti permisit.

8. 1. Verum nocte proelia dirimente, somno per breue otium capto, nitescente iam luce ad potiunda

---

tiu
3 nobis V^2*Pba om.* V^1*G* 4 tutius *Prbga* tuis *V* 7 manipulos *G* manipopulos *VP* inaniter populos *ba* 16 interrirent *VP* 18 retinere V^2*Pbga* retere V^1 regere *Valesius*
us
20 data *G* tati *VP om. rba* 22 percito *V* *post* morẽ *add.* ore V^2*P* 25 crebritate *G* brebritate *V* breuitate *Pba* 27 uisu *A* uisio *VP* uiso *bg* 31 nitescente *VA* innotescente *P*

sperata ira et dolore exundans nec fas ullum prae oculis habiturus gentes in nos excitabat. cumque crematis operibus, ut docuimus, pugna per aggeres celsos muris proximos temptaretur, ex adgestis erectis intrinsecus, quantum facere nitique poterant, nostri aequis uiribus per ardua resistebant.

2. Et diu cruentum proelium stetit nec metu mortis quisquam ex aliqua parte a studio propugnandi remouebatur, eoque producta contentione cum sors partium euentu regeretur indeclinabili, diu laborata, moles illa nostrorum uelut terrae quodam tremore quassata procubuit, et tamquam itinerario aggere uel superposito ponte conplanatum spatium, quod inter murum congestamque forinsecus struem hiabat, patefecit hostibus transitum nullis obicibus inpeditum, et pars pleraque militum deiectorum oppressa uel debilitata cessabat. 3. concursum est tamen undique ad propulsationem periculi tam abrupti, et festinandi studio aliis inretientibus alios audacia hostium ipso successu crescebat. 4. accitis igitur regis imperio praedatoribus uniuersis strictoque comminus ferro cum sanguis utrubique inmensis caedibus funderetur, oppletae sunt corporibus fossae latiorque uía ideo pandebatur, et concursu copiarum ardenti iam ciuitate oppleta cum omnis defendendi uel fugiendi spes esset abscisa, pecorum ritu armati et inbelles sine sexus discrimine truncabantur.

5. Itaque uespera tenebrante cum adhuc licet iniqua reluctante fortuna multitudo nostrorum manu conserta distringeretur, in abstrusa quadam parte oppidi cum duobus aliis latens obscurae praesidio noctis postica, per quam nihil seruabatur, euado et squalentum peritia locorum comitumque adiutus celeritate ad deci-

12 quassata *G* quasina *VP* quasi *b* procubuit *Pbga* proculbuit *V* 14 murum *G* murorum *VPba* patefecit *G* praefecit *VPba* 15 et pars *GA* et pas V^2 *om.* V^1 et spes *rb* 20 Accitis *G* Actisque *VPb* (que *inductum V*) praedatoribus (*sic*) *VPbga* 22 appellatae *VP* repletae *bga* 32 nihil *om.* V^1

mum lapidem tandem perueni. 6. in qua statione lenius recreati cum ire protinus pergeremus et incedendi nimietate iam superarer ut insuetus ingenuus, offendi dirum aspectum, sed fatigato mihi lassitudine graui leuamen impendio tempestiuum. 7. fugaci equo nudo et infreni calonum quidam sedens, ne labi possit, ex more habenam, qua ductabatur, sinistra manu artius inligauit moxque decussus uinculi nodum abrumpere nequiens per auia saltusque membratim discerptus iumentum exhaustum cursu pondere cadaueris detinebat, cuius dorsuali conprensi seruitio usus in tempore cum isdem sociis ad fontes sulphureos aquarum suapte natura calentium aegre perueni. 8. et quia per aestum arida siti reptantes aquam diu quaeritando profundum bene uidimus puteum et neque descendendi prae altitudine nec restium aderat copia, necessitate docente postrema indumenta lintea, quibus tegebamur, in oblongos discidimus pannulos, unde explicato fune ingenti centonem, quem sub galea unus ferebat e nostris, ultimae aptauimus summitati, *qui per* funem coniectus aquasque hauriens ad peniculi modum facile sitim, qua hauriebamur, extinxit. 9. unde citi ferebamur ad flumen Euphratem, ulteriorem ripam petituri per nauem, quam transfretandi causa iumenta et homines in eo tractu diuturna consuetudo locarat. 10. ecce autem Romanum agmen cum equestribus signis disiectum eminus cernimus, quod persequebatur multitudo Persarum, incertum unde impetu tam repentino terga uiantum adgressa. 11. quo exemplo terrigenas illos non

---

2 incendendi *VP* 4 ostendit tirum *VP* fatigatio nihil *VP om. ba* 8 abrumpere *VG om. Pba* 10 detinebat *G* detenebatur *V* 11 dorsuali *Langen* dorsuatis *codd* conprensis *VP* comprehensis *rba* 12 suapte *G* apte *VPl* arte *A* 13 calentium *GA* cadentium *VPb* 14 reptantes *G* reputantes *VPba* 15 bene *Lindenbr*. paenae *codd.* 17 tegebamur *bga* tegebatur *VP* 20 qui per *G om. codd.* 24 quam transfretandi *G* quem transiretandi *V* 25 ecce *GV*[2] ecu *V*[1]*P* e cuius *ba* 26 Romanum *G* manum *V* manu *Pba*

sinibus terrae emersos, sed exuberanti pernicitate credimus natos, qui quoniam inopini per uaria uisebantur, *σπαρτοί* uocitati humo exiluisse, uetustate ut cetera fabulosius extollente, sunt aestimati. 12. hoc conciti, cum omne iam esset in celeritate salutis praesidium, per dumeta et siluas montes petimus celsiores exindeque Melitinam minoris Armeniae oppidum uenimus, ubi repertum ducem comitatumque iam profecturum Antiochiam reuisimus.

9. 1. Interea Sapor et Persae quia tendere iam introrsus autumno praecipiti haedorumque sidere exorto prohibebantur, captiuos agentes et praedas remeare cogitabant ad sua. 2. inter haec tamen funera direptionesque ciuitatis excisae Aeliano comite et tribunis, quorum efficacia diu defensa sunt moenia stragesque multiplicatae Persarum, patibulis sceleste suffixis Iacobus et Caesius numerarii apparitionis magistri equitum aliique protectores post terga uinctis manibus ducebantur, Transtigritanis, qui sollicita quaerebantur industria, nullo infimi summique discrimine ad unum omnibus contruncatis.

3. Vxor uero Craugasii quae retinens pudorem inuiolatum ut matrona nobilis colebatur, maerebat uelut orbem alium sine marito uisura, quamquam sperabat documentis praesentibus altiora. 4. in rem itaque consulens suam et accidentia longe ante prospiciens anxietate bifaria stringebatur uiduitatem detestans et nuptias. ideo familiarem suum perquam fidum regionumque Mesopotamiae gnarum per Izalam montem inter castella praesidiaria duo Maride et Lorne introi-

1 sinibus *G* finibus *VPba* *3 sparto *VP* ut cetera *G* uiatere *VP* materiem *Kiessling* 4 *post* hoc *addit* malo *G* 6 montes *GA* in montes *VPb* 8 ubi *uulgo* uos *V* nos *bga* Comitatuque *A* comitati *G* comitateque *VPb* 10 Interea Sapor *G* iam imperator *VPba* (im *suprascr. V*) 11 autumno *G* aut non *VP om. ba* hoedorumque sidere *G* haedorum quem pro sidere *VP* 16 sceleste *G* lestes *VPba* suffixis *G* ut fixus *V* 20 summique *G* sumque *VP* sineque *rba* 29 izalam *codd.* Zagrum *bga*

turum Nisibin occulte dimisit mandatis arcanisque uitae secretioris maritum exorans ut auditis, quae contigerint, ueniret secum beate uicturus. 5. quibus contentus expeditus uiator per saltuosos tramites et frutecta Nisibin passibus citis ingressus, causatusque se domina nusquam uisa et forsitan interempta data euadendi copia castris hostilibus abscessisse, et ideo ut uilis neglectus docet Craugasium gesta: moxque accepta fide quod, si tuto licuerit, sequetur coniugem libens, euasit exoptatum mulieri nuntium ferens, quae hoc cognito per Tamsaporem ducem supplicauerat regi ut, si daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in potestatem suam iuberet propitius maritum adscisci.

6. Praeter spem itaque omnium digresso aduena repentino, qui postliminio reuersus statim sine ullius euanuit conscientia perculsus suspicione dux Cassianus praesidentesque ibi proceres alii minitantes ultima Craugasium incessebant, non sine eius uoluntate uel uenisse uel abisse hominem clamitantes. 7. qui proditoris metuens crimen inpendioque sollicitus, ne transitione perfugae uxor eius superesse doceretur et tractari piissime, per simulationem matrimonium alterius splendidae uirginis adfectauit. et uelut paraturus necessaria conuiuio nuptiali egressus ad uillam octauo lapide ab urbe distantem, concito equo ad Persarum uastatorium globum, quem didicerat aduentare, confugit susceptusque auenter, qui esset ex his cognitus quae loquebatur, Tamsapori post diem traditur quintum perque eum regi oblatus, opibus et necessitudine omni recuperata cum coniuge, quam paucos post menses amisit, erat secundi loci post Antoninum, ut ait poeta praeclarus 'longo proximus interuallo'. 8. ille enim ingenio et usu rerum diuturno firmatus consiliis ua-

2 exsprans *VP* 6 uisas *VP* 7 ut uilis *G* utilis *VPba* 10 quae *VGP om. ba* 16 suspitione *G* pernitione *VPba* 19 proditoris *bga* proditores *VP* 25 equo *AP* aquo *V om. r* cursu *bg* 28 tamsapori *VP* Tansapori *A* Sapori *G* tamen sapori *b* 31 amisit erat *Valesius* amiserat *codd.*

lidis sufficiebat in cuncta quae conabatur, hic natura simplicior, nominis tamen itidem peruulgati. et haec quidem haut diu postea contigerunt.

9. Rex uero licet securitatem praeferens uultu exultansque specie tenus urbis excidio uidebatur, profundo tamen animi grauiter aestuabat reputans in obsidionalibus malis saepe luctuosas se pertulisse iacturas multoque ampliores se ipsum populos perdidisse, quam e nostris ceperat uiuos, uel certe per diuersas fuderat pugnas, ut apud Nisibin aliquotiens euenit et Singaram, parique modo cum septuaginta tresque dies Amidam multitudine circumsedisset armorum, triginta milia perdidit bellatorum, quae paulo postea per Discenen tribunum et notarium numerata sunt hac discretione facilius, quod nostrorum cadauera mox caesorum fatiscunt et difluunt adeo, ut nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur, interfectorum uero Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, ut nec liquentibus membris nec sanie perfusa madescant, quod uita parcior facit et ubi nascuntur exustae caloribus terrae.

10. 1. Dum haec per uarios turbines in orientis extimo festinantur, difficultatem aduentantis inopiae frumentorum urbs uerebatur aeterna, uique minacissimae plebis famem ultimum malorum omnium exspectantis subinde Tertullus uexabatur, ea tempestate praefectus, inrationabiliter plane, nec enim per eum steterat, quo minus tempore congruo alimenta nauibus ueherentur, quas maris casus asperiores solitis uentorumque procellae reflantium delatas in proximos sinus introire portum Augusti discriminum magnitudine perterrebant. 2. quocirca idem saepe praefectus seditionibus agitatus ac plebe iam saeuiente inmanius,

---

2 tamen itidem *GA* tam et idem *VP* 4 praeferens *Valesius* referens *codd. fortasse:* prae se ferens 10 Singaram *GA* Singara *A* signara *V* Susianam *b* 12 armatorum *bga* 17 uero V^2 *om.* V^1 20 ubi *Pbga* unbi *V* 26 eum steterat *GA* eum et eterat *V* 28 casus *om. ba* 29 in proximos *GA* in proximos in *VPb*

quam urebat inpendens exitium, ab omni spe tuendae salutis exclusus, ut aestimabat, tumultuanti acriter populo sed accidentia considerare sueto prudenter obiecit paruulos filios et lacrimans 3. 'en' inquit 'ciues uestri — procul omen dii caelestes auertant — eadem perlaturi uobiscum ni fortuna adfulserit laetior. si itaque his abolitis nil triste accidere posse existimatis, praesto in potestate sunt uestra.' qua miseratione uulgus ad clementia suapte natura procliue lenitum conticuit aequanimiter uenturam operiens sortem. 4. moxque diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam perpetuamque fore respondit, dum Tertullus apud Ostia in aede sacrificat Castorum, tranquillitas mare molliuit, mutatoque in austrum placidum uento, uelificatione plena portum naues ingressae frumentis horrea referserunt.

11. 1. Inter haec ita ambigua Constantium Sirmi etiam tum hiberna quiete curantem permouebant nuntii metuendi et graues indicantes id, quod tunc magnopere formidabat, Limigantes Sarmatas, quos expulisse paternis auitisque sedibus dominos suos ante monstrauimus, paulatim posthabitis locis, quae eis anno praeterito utiliter sunt destinata, ne, ut sunt uersabiles, aliquid molirentur inicum, regiones confines limitibus occupasse uagarique licentius genuino more, ni pellerentur, omnia turbaturos.

2. Quae superbius incitando prope diem imperator dilato negotio credens, coacta undique multitudine militis ad bella promptissimi, nec dum adulto uere ad procinctum egressus est gemina consideratione alacrior, quod expletus praedarum opimitate exercitus aestate nuper emensa similium spe fidenter in effectus anima-

---

7 accidere *GA* ac fidere *VPb* tristia sidera *Kiessling* 13 ostia *Pbga* hostia *V* Castorum *bga* castrorum *VP* 14 placidum — portum *add.* *V*m *18 permouebant *sic* *VPbga* 20 Limigantes *A* limitantes *VPbg* 24 inicum *Haupt* incōn *V* incum *P* in eum *rba om.* *G* 29 adulto uere ad *G* adaltoque at *VP* adhortari egeat *ba*

bitur prosperos, quodque Anatolio regente tunc per Illyricum praefecturam necessaria cuncta uel ante tempus coacta sine ullius dispendiis adfluebant. 3. nec enim dispositionibus umquam alterius praefecturae, ut inter omnes constat, ad praesens Arctoae prouinciae bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium beniuola et sollerti, uehiculariae rei iacturis ingentibus, quae clausere domos innumeras et censuali professione speciosa fiducia releuatae: indemnesque deinde et innoxii earum incolae partium querelarum sopitis materiis uiuerent, ni postea exquisitorum detestanda nomina titulorum per offerentes suscipientesque criminose in maius exaggerata, his propugnare sibi nitentibus potestates, illis adtenuatis omnium opibus se fore sperantibus tutos, ad usque proscriptiones miserorumque suspendia peruenerunt.

4. Rem igitur emendaturus urgentem profectus um instrumentis ambitiosis imperator, ut dictum est, Valeriam uenit, partem quondam Pannoniae, sed ad honorem Valeriae Diocletiani filiae et institutam et ea cognominatam, sub pellibusque exercitu diffuso per Histri fluminis margines barbaros obseruabat ante aduentum suum amicitiae uelamento Pannonias furtim astandas inuadere hiemis durissimo cogitantes, cum nec dum solutae uernis caloribus niues amnem undique eruium faciunt nostrique pruinis subdiuales moras difficile tolerabant.

5. Confestim itaque missis ad Limigantes duobus ribunis cum interpretibus singulis explorabat modetius percunctando, quam ob rem relictis laribus post acem et foedera petentibus adtributis ita palarentur er uaria limitesque contra interdicta pulsarent. 6. qui ana quaedam causantes et inrita, pauore adigente nentiri, principem exorabant in ueniam obsecrantes

2 illiricum *V* necessaria — 3 ullius *add.* *V*[m] 6 tutiantium *V* 13 propugnare *Valesius* propugnari *codd.* propgari *G* 14 potestates *VG* *om.* *Pba* *20 et *GA* et ad *VPb* 2 histri⟨um⟩ *V* 32 per uaria *C. F. W. Müller* uaria *VPbg*

ut simultate abolita transmisso flumine ad eum uenire permitterentur docturi, quae sustinerent incommoda, paratique intra spatia orbis Romani, si id placuerit, terras suscipere longe discretas, ut diuturno otio inuoluti et Quietem colentes tamquam salutarem deam tributariorum onera subirent et nomen.

7. His post reditum tribunorum conpertis imperator exultans ut negotio, quod rebatur inexplicabile, sine ullo puluere consummando cunctos admisit, auiditate plus habendi incensus, quam adulatorum cohors augebat id sine modo strepentium, quod externis sopitis et ubique pace conposita proletarios lucrabitur plures et tirocinia cogere poterit ualidissima: aurum quippe gratanter prouinciales corporibus dabunt, quae spes rem Romanam aliquotiens adgrauauit. 8. proinde uallo prope Acimincum locato celsoque aggere in speciem tribunalis erecto naues uehentes quosdam legionarios expeditos alueum fluminis proximum ripis obseruare sunt iussae cum Innocentio quodam agrimensore huius auctore consilii, ut si barbaros tumultuare sensissent, aliorsum intentos post terga peruaderent inprouisi. 9. quae Limigantes licet properari sentirent, nihil tam praeceps fingentes stabant incurui, longe alia, quam quae gestu praeferebant et uerbis altis, mentibus perpensantes.

10. Visoque imperatore ex alto suggestu iam sermonem parante lenissimum, meditanteque adloqui uelut morigeros iam futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo suo in tribunal contorto 'marha marha,' quod est apud eos signum bellicum, exclamauit eumque secuta incondita multitudo uexillo elato repente barbarico ululans ferum in ipsum principem

5 quietem *GA* quietes *V* quietis *Pb* 6 tributariorum — 7 reditum *om. b* 9 sine — admisit *add.* *V*[m] auiditate *P* ⟨auidi⟩tate *V* cupiditate *bga* 12 proletarios *G* prolaterios *VAP* per latera *b* 22 tam *scripsi* tamen *codd.* 23 praeceps *G* praeces *VP* periculi *ba* praeter preces *Valesius* 27 parante *G* parare *VPba*

ferebatur. 11. qui cum ex alto despiciens plena omnia discurrentis turbae cum missilibus uidisset, retectisque gladiis et uerrutis iam propinquam perniciem, externis mixtus et suis ignotusque dux esset an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque cessandi, equo ueloci inpositus cursu effuso euasit. 12. stipatores tamen pauci dum ignis more inundantes conabantur arcere, aut uulnerati interierunt aut ponderibus superruentium solis adflicti, sellaque regalis cum aureo puluinari nullo uetante direpta est.

13. Mox autem audito, quod ad ultimum paene tractus exitium in abrupto staret adhuc imperator, antiquissimum omnium exercitus ratus eum iuuare — londum enim exemptum periculis aestimauit — salutis fastu fidentior, licet ob procursionem subitam seuitectus, sonorum et Martium frendens barbarorum tori obstinatorum cateruis semet inmersit. 14. et pia uirtute dedecus purgatura ardens copia nostrorum rupit, iras in hostem perfidum parans, obuia quaeque otruncabat sine parsimonia uiuos conculcans et semineces et peremptos: et antequam exsatiaret caedibus barbaricis manus, acerui constipati sunt mortuorum. 5. urgebantur enim rebelles aliis trucidatis, aliis terore disiectis, quorum pars spem uitae cassis precibus surpando multiplicatis ictibus caedebantur, postque deletos omnes in receptum canentibus lituis nostri quoque licet rari uidebantur exanimes, quos impetus onculcauerat uehemens aut furori resistentes hostili lateraque nudantes intecta ordo fatalis absumpsit. 6. mors tamen eminuit inter alios Cellae Scutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia primus omnium in medios Sarmatarum globos *se* inmisit.

---

2 missilibus *A* milibus *VPb* militibus *G* 8 arcere *GA* ·ere *VP* regere *b* aut uulnerati *VA om. Pbg* 13 eum *A* cum *VP* iuuare *G* iubare *VAP* 24 deiectis *V* 26 lituis *bga* lituis *V* licuis *P* 30 Cellae *GA* cella ei *VP* cela· *b* 32 se *add. G om. codd.*

17. Post quae tam saeua, digestis pro securitate limitum, quae rationes monebant urgentes, Constantius Sirmium redit ferens de hoste fallaci uindictam, et maturatis, quae necessitates temporis poscebant instantes, egressus exinde Constantinopolim petit, ut orienti iam proximus cladibus apud Amidam mederetur acceptis et redintegrato supplementis exercitu impetus regis Persarum pari uirium robore cohiberet, quem constabat, ni caelestis ratio inpensiorque repelleret cura multorum, Mesopotamia' relicta post terga per extenta spatia signa moturum.

12. 1. Inter has tamen sollicitudines uelut ex recepto quodam antiquitus more ad uicem bellorum ciuilium inflabant litui quaedam colorata laesae crimina maiestatis, quorum exsecutor et administer saepe dictandus ille notarius missus est Paulus, qui peritus artium cruentarum ut lanista ex commerciis libitinae uel ludi, ipse quoque ex eculeo uel carnifice quaestum fructumque captabat. 2. ut enim erat obstinatum fixumque eius propositum ad laedendum, ita nec furtis abstinuit, innocentibus exitialis causas adfingens dum in calamitosis stipendiis uersaretur.

3. Materiam autem in infinitum quaestionibus extendendis dedit occasio uilis et parua. oppidum est Abydum in Thebaidis parte situm extrema. hic Besa dei localiter adpellati oraculum quondam futura pandebat, priscis circumiacentium regionum caerimoniis solitum coli. 4. et quoniam quidam praesentes, pars per alios desideriorum indice missa scriptura supplicationibus expresse conceptis consulta numinum scitabantur, chartulae seu membranae, continentes quae petebantur, post data quoque responsa interdum r-

2 limitum *Valesius* militum *codd.* 5 egressus *G* gress· *VPba* 15 dictandus *Valesius* dictaneus *VAP* dicendus · dictus Catena *Langen* 16 peritus *Pbga* perritius *V* 21 a· fingens dum *G* adfringen..... | dum *V* adstringendum *P·* 24 parua *G* pura *VPba* 25 parte situm extrema *GA* par· (partes *b*) dum extremo *VPb* 31 cartulae — 32 petebant· *add.* V^m

manebant in fano. 5. ex his aliqua ad imperatorem maligne sunt missa, qui, ut erat angusti pectoris, obsurdescens in aliis etiam nimium seriis in hoc titulo ima, quod aiunt, auricula mollior et suspicax et minutus acri felle concaluit: statimque ad orientem ocius ire monuit Paulum potestate delata, ut instar ducis rerum experientia clari ad arbitrium suum audiri efficeret causas. 6. datumque est negotium Modesto etiam tum per orientem comiti apto ad haec et similia. Hermogenes enim Ponticus ea tempestate praefectus praetorio ut lenioris ingenii spernebatur.

7. Perrexit, ut praeceptum est, Paulus funesti furoris et anhelitus plenus dataque calumniae indulgentia plurimi ducebantur ab orbe prope terrarum iuxta nobiles et obscuri, quorum aliquos uinculorum adflixerant nexus, alios claustra poenalia consumpserunt. 8. et electa est spectatrix suppliciorum feralium ciuitas in Palaestina Scythopolis, gemina ratione uisa magis omnibus oportuna, quod secretior et inter Antiochiam Alexandriamque media, unde multi plerumque ad crimina trahebantur.

9. Ductus est itaque inter primos Simplicius Philippi filius ex praefecto et consule, reus hac gratia postulatus, quod super adipiscendo interrogasse dicebatur imperio, perque elogium principis torqueri praeceptus, qui in his casibus nec peccatum aliquando pietari dederat nec erratum, fato quodam arcente corpore inmaculato lata fuga damnatus est. 10. dein Parnasius ex praefecto Aegypti, homo simplicium morum, eo deductus periculi, ut pronuntiaretur capitis reus, itidem pulsus est in exilium, saepe auditus multo antehac rettulisse quod, cum Patras Achaicum oppidum,

1 fanso *VP* 2 angusti pectoris *G* augusti rectoris *VPba* 4 minutus *VAP* munitus *rbg* 6 ire *G* re *VPba* 8 *post* Modesto *add.* commissum *G* 13 calumnia indiligentia *VP* 14 iuxta — 15 uinculorum *add.* V^m 19 et] quod *Pba* 27 pietari *Langen* pietati *codd.* 28 lata *om.* *G* 30 eo *G* *om.* *VPba*

ubi genitus habuit larem, inpetrandae causa cuiusdam relinqueret potestatis, per quietem deducentia se habitus tragici figmenta uiderat multa. 11. Andronicus postea studiis liberalibus et claritudine carminum notus in iudicium introductus, cum secura mente nullis suspicionibus urgeretur, purgando semper et fidentius absolutus est. 12. Demetrius itidem Cythras cognomento philosophus, grandaeuus quidem sed corpore durus et animo, sacrificasse aliquotiens confutatus, infitiari non potuit, adserens propitiandi causa numinis haec a prima adulescentia factitasse, non temptandi sublimiora scrutatis; nec enim quemquam id nouerat adfectare. diu itaque adhaerens eculeo cum fiducia graui fundatus nequaquam uarians eadem oraret intrepidus, Alexandriam, unde oriebatur, innoxius abire permissus est.

13. Et hos quidem aliosque paucos aequa sors ueritatis adiutrix periculis eximit abruptis. criminibus uero serpentibus latius per implicatos nexus sine fine distentos quidam corporibus laniatis extinguebantur, alii poenis ulterioribus damnati sunt bonis erepti, Paulo succentore fabularum crudelium quasi e promptuaria cella fallaciarum et nocendi species suggerente conplures, cuius ex nutu prope dixerim pendebat incedentium omnium salus. 14. nam siqui remedia quartanae uel doloris alterius collo gestaret, siue per monumentum transisse uesperum maliuolorum argueretur indiciis, ut ueneficus sepulchrorumque horrores et errantium ibidem animarum ludibria colligens uana pronuntiatus reus capitis interibat. 15. et prorsus ita res agebatur, quasi Clarum Dodonaeas arbores et effata Delphorum olim sollemnia in imperatoris exitium sollicitauerint multi. 16. unde blanditiarum taetra com-

4 post a *codd.* 7 cythras *VGAP* cytharas *rb* Chytras *Valesius* 8 set *Hermann* et *codd.* 20 distentos *Pbga* destentos *V* 22 quas e *Valesius* quasce *VP* quas e *bga* 23 species suggerente *Valesius* speties egerentque *VP* specie egitque *bga* 26 gestarem *V* 29 intidem *V* indidem *G* item *Pba* 32 solennia *bga* solentia *V*

menta palatina cohors exquisite confingens inmunem eum fore malorum communium adserebat, fatum eius uigens semper et praesens in abolendis aduersa conantibus eluxisse uocibus magnis exclamans.

17. Et inquisitum in haec negotia fortius nemo, qui quidem recte sapiat, reprehendit. nec enim abnuimus salutem legitimi principis propugnatoris bonorum et defensoris, unde salus quaeritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum; cuius retinendae causa ualidius ubi maiestas pulsata defenditur, a quaestionibus uel cruentis nullam Corneliae leges exemere fortunam. 18. sed exultare maestis casibus effrenate non decet, ne uideantur licentia regi subiecti, non potestate. imitandus sit Tullius cum parcere uel laedere potuisset, ut ipse adfirmat, ignoscendi quaerens causas, non puniendi occasiones, quod iudicis lenti et considerati est proprium.

19. Tunc apud Daphnen amoenum illud et ambitiosum Antiochiae suburbanum uisu relatuque horrendum natum est monstrum infans ore gemino cum dentibus binis et barba quattuorque oculis et breuissimis duabus auriculis, qui partus ita distortus praemonebat rem publicam in statum uerti deformem. 20. nascuntur huius modi saepe portenta indicantia rerum uariarum euentus, quae quoniam non expiantur ut apud ueteres publice, inaudita praetereunt et incognita.

13. 1. His temporibus Isauri diu quieti post gesta, quae superior continet textus, temptatumque Seleuciae ciuitatis obsidium paulatim reuiuiscentes, ut solent verno tempore foueis exilire serpentes, saltibus degressi scrupulosis et inuiis confertique in cuneos densos per furta et latrocinia finitimos adflictabant, praetenturas militum ut montani fallentes perque rupis et dumeta usu facile discurrentes. 2. ad quos ui uel ratione

3 uigens *VP* ingens *bga* 9 retinendae *scripsi* redinen- *codd.* redimendae *bga* 21 dentibus cum *transpos. rbg* his auri *VP* 28 continent *V* 30 tempore *VP* tepore *bga*

sedandos Lauricius adiecta comitis dignitate missus est rector, homo ciuilis prudentiae, qui minis potius quam acerbitate pleraque correxit, adeo ut eo diu prouinciam obtinente nihil accideret quod animaduersione dignum aestimaretur.

LIBER XX

1. *Lupicinus magister armorum aduersus Scotorum et Pictorum incursiones in Brittannias cum exercitu mittitur.*
2. *Vrsicinus magister peditum Praesentalis calumniis adpetitus discingitur.*
3. *defectus solis: et de duobus solibus; ac de causis defectuum solis et lunae; deque uariis lunae mutationibus ac figuris.*
4. *Iulianus C. a militibus Gallicanis, quos Constantius ipsi detrahi, et in orientem aduersus Persas transferri iusserat, Lutetiae Parisiorum, ubi hiemabat, per uim Augustus adpellatur.*
5. *Iulianus A. contionem habet ad milites.*
6. *Singara a Sapore oppugnata et capta: oppidani cum equitibus auxiliaribus et duabus legionibus praesidiariis in Persidem abducti: oppidum excisum.*
7. *Bezabden oppidum, a tri-bus legionibus defensum, Sapor expugnat; ac reparatum praesidio commeatuque instruit: idem Virtam munimentum frustr- adoritur.*
8. *Iulianus A. per litter- Constantium A. de re L- tetiae gesta certiorem fac-*
9. *Constantius A. Iulianu- Caesaris nomine contentu- esse iubet, legionibus G- licanis uno animo consta- ter repugnantibus.*
10. *Iulianus A. Francos c- gnomine Attuarios tra- Rhenum inopinantes a- gressus, post plurimos pa- tim captos, partim occis- ceteris pacem petenti- dedit.*
11. *Constantius A. Bezab- omnibus copiis oppugna- ac re infecta discedit: de arcu caelesti.*

1. 1. Haec per Illyricum perque orientem rer- series fuit. consulatu uero Constantii deciens ter- Iuliani in Brittanniis cum Scottorum Pictorum-

3 -o ut eo (— 4 nihil *in ras.*) — 5 aestimaretur *add.* 7 consulatu V^2*Pbga* consotu V^1

gentium ferarum excursus rupta quiete condicta loca limitibus uicina uastarent et inplicaret formido prouincias praeteritarum cladium congerie fessas, hiemem agens apud Parisios Caesar distractusque in sollicitudines uarias, uerebatur ire subsidio transmarinis, ut rettulimus ante fecisse Constantem, ne rectore uacuas relinqueret Gallias Alamannis ad saeuitiam etiam tum incitatis et bella. 2. ire igitur ad haec ratione uel *ui* conponenda Lupicinum placuit ea tempestate magistrum armorum bellicosum sane et castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem ut cornua et de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem, super quo diu ambigebatur, auarus esset potius an crudelis. 3. moto igitur uelitari auxilio, Aerulis scilicet et Batauis numerisque Moesiacorum duobus, adulta hieme dux ante dictus Bononiam uenit quaesitisque nauigiis et omni inposito milite, obseruato flatu secundo uentorum ad Rutupias sitas ex aduerso defertur petitque Lundinium ut exinde suscepto pro rei qualitate consilio festinaret ocius ad procinctum.

2. 1. Quae cum ita geruntur, post Amidae oppugnationem Vrsicinum ad conmilitium principis ut peditum magistrum reuersum — successisse enim eum Barbationi praediximus — obtrectatores excipiunt primo disseminantes mordaces susurros, dein propalam ficta crimina subnectentes. 2. quibus imperator adsensus, ex opinione pleraque aestimans et insidiantibus patens, Arbitionem et Florentium officiorum magistrum quaesitores dederat spectaturos, quas ob res oppidum sit excisum. 3. quibus apertas probabilesque refutantibus causas ueritisque, ne offenderetur Eusebius cubiculi

---

*1 excursus *Valesius* excursu *VPbga* 2 uastarentur *G* 3 solicitudines *GA* solitudinis *VP* 6 constantem *VAP* Contantium *bg* 8 ire *VP* Mittere *bga* *uel ui] uel *PV om.* *ga* 12 super quo *A* super quod *VPbg* 14 igitur *VAP* ergo *bg* 15 duobus *VP* pluribus *bga* 21 geruntur V^2P generentur V^1 gererentur *Kiessling* 22 et peditum magisterium *G* 31 eusepius *V*

tunc praepositus, si documenta suscepissent perspicue demonstrantia Sabiniani pertinaci ignauia haec accidisse quae contigerunt, a ueritate detorti inania quaedam longeque a negotio distantia scrutabantur.

4. Qua iniquitate percitus qui audiebatur 'etsi me' inquit 'despicit imperator, negotii tamen est magnitudo, ut non nisi iudicio principis nosci possit et uindicari; sciat tamen uelut quodam praesagio quod, dum maeret super his, quae apud Amidam gesta emendata didicit fide, dumque ad spadonum arbitrium trahitur, defrustandae Mesopotamiae proximo uere ne ipse quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit praesens.'

5. Relatis adiectisque cum interpretatione maligna conpluribus iratus ultra modum Constantius nec discusso negotio nec patefieri, quae scientiam eius latebant, permissis adpetitum calumniis deposita militia digredi iussit ad otium, Agilone ad eius locum inmodico saltu promoto ex Gentilium *et* Scutariorum tribuno.

3. 1. Eodem tempore per eoos tractus caelum subtextum caligine cernebatur obscura, et a primo aurorae exortu ad usque meridiem intermicabant iugiter stellae hisque terroribus accedebat, quod, cum lux caelestis operiretur, e mundi conspectu penitus lance abrepta defecisse diutius solem pauidae mentes hominum aestimabant: primo adtenuatum in lunae corniculantis effigiem, deinde in speciem auctum semenstrem posteaque in integrum restitutum. 2. quod alias non euenit ita perspicue, nisi cum post inaequales cursus iter menstruum lunae ad idem reuocatur initium certis

*8 dum *G* tum *VP* cum *rba* 9 amendata *V* aemendata *P* 11 defrustandae *ba* defrustrandae *VP* defensandae *G* *ipsi quidam *VP* 12 robore *Pbga* rubore *V* 16 patefigeri *V* 18 inmodicos altu *VAP* moderandum a se *bg* 19 et Scutariorum *scripsi* scutariorum *V* 24 accidebat *V* 25 lance aberepta *VP* 29 quod alias *Pbga* quod ad alias *V* 30 iter *Valesius* inter *VPbga*

temporum interuallis, id est cum in domicilio eiusdem signi tota reperitur luna sub sole, liniamentis obiecta rectissimis, atque in his paulisper consistit minutis, quae geometrica ratio partium partes appellat. 3. ac licet utriusque sideris conuersiones et motus, ut scrutatores causarum intellegibilium aduerterant, in unum eundemque finem lunari cursu impleto perenni distinctione conueniunt, tamen sol non semper his diebus obducitur, sed cum luna e regione uelut libramento quodam igneo orbi et aspectui nostro opponitur media. 4. ad summam tum sol occultatur splendore suppresso, cum ipse et lunaris globus astrorum omnium infimus parili comitatu obtinentes circulos proprios saluaque ratione altitudinis interiectae iunctim locati, ut scienter et decore Ptolemaeus exponit, ad dimensiones uenerint, quos *ἀναβιβάζοντας* et *καταβιβάζοντας* *ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους*, coagmenta uidelicet defectiua Graeco dictitant sermone. et si contigua isdem iuncturis praestrinxerint spatia, dilutior erit defectus. 5. si uero articulis ipsis inhaeserint, qui coactius ascensus uinciunt et descensus, offunditur densioribus tenebris caelum, ut crassato aere ne proxima quidem et adposita cernere queamus.

6. Sol autem geminus ita uideri existimatur, si euecta solito celsius nubes, aeternorumque ignium propinquitate conlucens, orbis alterius claritudinem tamquam e speculo puriore formauerit.

7. Nunc ueniamus ad lunam. apertum et euidentem ita demum sustinet luna defectum, cum pleno lumine rotundata solique contraria ab eius orbe centum octoginta partibus, id est signo septimo disparatur. et quamquam hoc per omne plenilunium semper

4 quase *V* quasi *P* quas *bga* partium partes *VAP* partes *rbg* 10 mendia *V* 13 infimis parilis *VP* infimus parili *G* 16 a. NABIBA | ZONτacetιka. (ΑΣ & ΚΑ *A*) TABIBAZONTACEK ΣΕΙΚ *A*.) AIΠΠΚΟΥCCΥΝΑΕCΩΟ* (*erasa Υ*) | ΥC (MOIC *P*) CO; agmenta *VAP* *graeca desunt Rb* & *καταβιβάζονταις* *G* *20 inhaeserint *bga* inaeserintur *VP* 25 euecta *scripsi* erecta *codd.*

eueniat, non semper deficit tamen. 8. sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata est ac caeli totius pulchritudinis extima, non numquam ferienti se subserit lanci obiectum metae noctis in conum desinentis angustum: *tum* latet parumper umbrata, tumque nigrantibus inuoluitur globis, si sol sphaerae inferioris curuamine circumfusus, mole obsistente terrena, radiis eam suis inlustrare non possit, quam numquam habere proprium lumen opiniones uariae collegerunt.

9. Et cum ad idem signum aequis partibus soli concurrerit obscuratur, ut dictum est, penitus hebetato candore. μήνης Graece σύνοδος dicitur. 10. nasci autem putatur, cum parua declinatione uelut e perpendiculo superiectum gerit solem. exortus uero eius adhuc gracilescens primitus mortalitati uidetur, cum ad secundum relicto sole migrauerit signum. progressa itaque porrectius iamque abunde nitens cornutae habitu μηνοειδής est appellata. cum autem sole longo coeperit interstitio summoueri et ad quartum peruenerit signum, radiis eius ad se conuersis maius concipit lumen et fit Graeco sermone διχόμηνις, quae forma semiorbem ostendit. 11. procedens deinde iam disiunctsissime, quintoque signo arrepto, figuram monstrat amphicyrti utrimque prominentibus gibbis. e regione uero cum normaliter steterit contra, lumine pleno fulgebit, domicilium septimi retinens signi, et in eodem tum etiam agens paululumque progressa

---

2 est ac coeli *A. d. Gutschmid* et a coelo *codd.* 4 lanci *Kiessling* lanici *VP* luci *bga* obiectum *A. d. Gutschmid* obiectu *codd.* 5 tum *inser. A. d. Gutschm. om. codd.* tumque — 9 collegerunt *transposita esse* (= p. 199, 31 disparatur. tumque etc. *aut a librariis aut ab ipso scriptore suspicatur A. d. Gutschm* 6 solfere *P* solui fere *V* 7 terrenae *VP* 9 conlegerunt *Pbga* collierunt *V* 10 et cum ad — 14 solem *add. V*[m] 12 uniue (uninae *P*) grece synodos *VP* mene graece synodos *bga* dicitur *om. rbga* 18 menoid hoc *VP* (e *suprascr. V*) *μηνοειδής GA Μονοϊδης b* 19 quartum *Valesius* quintum *VP* 21 *διχόμηνος A* dichomenis *VP διχότομος bg* 23 disiunctissime *Valesius* disiunctissimo *codd.* 24 amficyrti *VA* amficyti *P ἀμφικύρτου G 'Αμφίκυρτος b* gabbis *V*[1] gybbis *V*[2]*P*

minuitur, quem habitum uocamus ἀπόκρουσιν, atque easdem formas repetit senescendo, traditurque doctrina multiplici congruente, non nisi tempore intermenstrui deficere uisam usquam lunam.

12. Quod autem solem nunc in aethere, nunc in mundo inferiore cursare praediximus, sciendum est siderea corpora quantum ad uniuersitatem pertinet, nec occidere nec oriri, sed ita uideri nostris obtutibus constitutis in terra, spiritus cuiusdam interni motu suspensa: rerumque magnitudini instar exigui subditum puncti, nunc caelo infixas suspicere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquotiens humana uisione languente discedere suis sedibus arbitrari. uerum ad instituta iam reuertamur.

4. 1. Properantem Constantium orienti ferre suppetias turbando prope diem excursibus Persicis, ut perfugae concinentes exploratoribus indicabant, urebant Iuliani uirtutes, quas per ora gentium diuersarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorumque uehens adoreas celsas post Alamanniae quaedam regna prostrata receptaque oppida Gallicana, ante direpta a barbaris et excisa, quos tributarios ipse fecit et uectigales. 2. ob haec et similia percitus metuensque ne augerentur in maius, stimulante, ut ferebatur, praefecto Florentio, Decentium tribunum et notarium misit auxiliares milites exinde protinus abstracturum Aerulos et Batauos cumque Petulantibus Celtas et lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie iussos adcelerare, ut adesse possint armis primo uere mouendis in Parthos.

3. Et super auxiliariis quidem et trecentenis co-

---

1 ACTOKPICIN *VP* ἀπόκρισιν *G om. lac. 9 litt. R* πανσέληνος *b* atque *om. G* 6 inferiore *Valesius* interiore *codd.* 8 constituti *codd.* 10 subditum *A. d. Gutschmid* subditam *V* subdicta *P* 11 re *in* suspicere *in ras. 12 litt. scr. V*[2] 15 Ↄstrantium *V* 17 exploratoribus — 18 uirtutes *add. V*[m] urebat iulianum *codd.* 26 milites *om. bg* exindede *V* 27 batauos *P* uatauos *V*

gendis ocius proficisci Lupicinus conuentus est solus, transisse ad Brittannias nondum conpertus, de Scutariis autem et Gentilibus excerpere quemque promptissimum et ipse perducere Sintula iubetur Caesaris stabuli tunc tribunus.

4. Conticuit hisque adquieuerat Iulianus, potioris arbitrio cuncta concedens. illud tamen nec dissimulare potuit nec silere: ut illi nullas paterentur molestias, qui relictis laribus transrhenanis sub hoc uenerant pacto, ne ducerentur ad partes umquam transalpinos, uerendum esse adfirmans ne uoluntarii barbari militares, saepe sub eius modi legibus adsueti transire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur. sed loquebatur in cassum. 5. tribunus enim parui querelas Caesaris ducens Augusti iussis obtemperabat et lecta expeditiore manu uigore corporumque leuitate praestanti cum isdem profectus est spe potiorum erectus.

6. Et quia sollicitus Caesar quid de residuis mitti praeceptis agi deberet, perque uarias curas animum uersans, adtente negotium tractari oportere censebat, cum hinc barbara feritas inde iussorum urgeret auctoritas, maximeque absentia magistri equitum augente dubietatem, redire ad se praefectum hortatus est, olim Viennam specie annonae parandae digressum, ut se militari eximeret turba. 7. perpendebat enim ad relationem suam, quam olim putabatur misisse, abstrahendos e Galliarum defensione pugnaces numeros barbarisque iam formidatos. 8. qui cum suscepisset Caesaris litteras monentis petentisque, ut uenire adceleraret rem publicam consiliis iuuaturus, obstinatissime

1 conuentus *VG* contentus *Pba* 3 gentilibus *VG* gentibus *Pba* 4 Sintula *G* singula *VP* 7 concedens *G* concludens *ba* concudens *VP* 13 cogito *V* 15 lecta *bga* lectas *codd.* 21 iussorum urgeret *G* iustorum urguet *VP* 22 sugente (re *supra*) *V* (*corr. m. rec.*) suggerente *A* faciente *G om. Pb* 23 debietatem (u *supra*) *V* dubietarem *P* 25 eximeret turba *in ras.* V^2 ad] a *VP* 26 abstrahendo se *VPba* abstrahendos a *G*

detrectabat ea ratione pauore mente confusa, quod aperte scripta significabant ab imperatore nusquam diiungi debere praefectum in ardore terribilium rerum. adiectumque est quod, si procursare dissimulasset, ipse propria sponte proiceret insignia principatus, gloriosum esse existimans iussa morte oppetere, quam ei prouinciarum interitum adsignari. sed uicit praefecti propositum pertinax his, quae rationabiliter poscebantur, parere contentione maxima reluctantis.

9. Inter has tamen moras absentis Lupicini motusque militares timentis praefecti, Iulianus consiliatorum adminiculo destitutus ancipitique sententia fluctuans id optimum factu existimauit: uia sollemni cunctos e stationibus egressos, in quibus hiemabant, maturare disposuit. 10. hocque conperto apud Petulantium signa famosum quidam libellum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam id continentem 'nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxii pellimur et damnati, caritates uero nostrae Alamannis denuo seruient, quas captiuitate prima post interneciuas liberauimus pugnas'. 11. quo textu ad comitatum perlato lectoque Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad orientem proficisci praecepit, clabularis cursus facultate permissa, et cum ambigeretur diutius qua pergerent uia, placuit notario suggerente Decentio per Parisios omnes transire, ubi morabatur adhuc Caesar nusquam motus. 12. et ita est factum. isdemque aduentantibus in suburbanis princeps occurrit, ex more laudans quos agnoscebat, factorumque

1 ea *Rbga* ae *VP* 2 aperte *scripsi* aperta *codd.* 4 adiectumque *GA* adiectum quod *VPb* procursare *scripsi* procurare *VPbga* 5 propria fronte *bg* 6 ei *Valesius* et *codd.* *om.* *bga* 7 sibi assignari *G* 11 Iulianus *G* iuliano *codd.* consiliatorum *scripsi* consiliorum *codd.* 13 factu *bga* factum *codd.* existimauit *VPba* existimans *G* uia *G* uita *VPba* 19 tamnati *codd.* imbelles *bg* 22 lectoque *VGP* *om.* *ba* 23 clauularis *codd.* 24 ambiceretur *VP* 26 parrisios *VP* omnes *scripsi* homines *codd.* 28 suburbanis *bg* suburbanos *VP*

fortium singulos monens animabat lenibus uerbis, ut ad Augustum alacri gradu pergerent, ubi potestas est ample patens et larga, praemia laborum adepturi dignissima. 13. utque honoratius procul abituros tractaret, ad conuiuium proceribus conrogatis, petere iure, siquid in promptu esset, edixit. qui liberaliter ita suscepti, dolore duplici suspensi discesserunt et maesti, quod eos fortuna quaedam inclemens et moderato rectore et terris genitalibus dispararet. hocque angore inpliciti in statiua solita cesserunt. 14. nocte uero coeptante in apertum erupere discidium incitatisque animis ut quemque insperata res adflictabat, ad tela conuertuntur et manus fremituque ingenti omnes petiuerant palatium et spatiis eius ambitis, ne ad euadendi copiam quisquam perueniret, Augustum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant, eum ad se prodire destinatius adigentes exspectareque coacti dum lux promicaret, tandem progredi conpulerunt. quo uiso iterata magnitudine sonus Augustum appellauere consensione firmissima.

15. Et ille mente fundata uniuersis resistebat et singulis, nunc indignari semet ostendens, nunc manus tendens oransque et obsecrans, ne post multas felicissimasque uictorias agatur aliquid indecorum, neue intempestiua temeritas et prolapsio discordiarum materias excitaret. haecque adiciebat tandem sedatos leniter adlocutus:

16. ‘Cesset ira quaeso paulisper: absque dissensione uel rerum adpetitu nouarum impetrabitur facile quod postulatis, quoniam dulcedo uos patriae retinet, et insueta peregrinaque metuitis loca, redite iam nunc

---

5 proce**ribus (*fuit* le) *V* 10 in statiua *G* ut in statiuis *A* ut in statiui *V* [in]statiui *P* cessarunt *VPba* recesserunt *G* 11 dissidium *GA* 13 petiuerant *bga* petiuerat *VP* 19 soni *G* 22 semet *VG* sed me *P* 23 ne *GA* ni *VPb* 26 tandem *G* tend[a]⟨ē⟩ *V* tendens *P* 30 postulatus *V*[1]*P* retinet *om.* *b* 31 metuitis *GA* metuetis *V* metuens *Pb*

ad sedes nihil uisuri, quia displicet, transalpinum. hocque apud Augustum capacem rationis et prudentissimum ego conpetenti satisfactione purgabo'.

17. Conclamabatur post haec ex omni parte nihilo minus, uno parique ardore nitentibus uniuersis maximoque contentionis fragore probro *et* conuiciis mixto, Caesar adsentire coactus est. inpositusque scuto pedestri et sublatius eminens nullo silente Augustus renuntiatus iubebatur diadema proferre, negansque umquam habuisse, uxoris colli uel capitis poscebatur. 18. eoque adfirmante primis auspiciis non congruere aptari muliebri mundo, equi phalerae quaerebantur, uti coronatus speciem saltem obscuram superioris praetenderet potestatis. sed cum id quoque turpe esse adseueraret, Maurus nomine quidam, postea comes, qui rem male gessit apud Succorum angustias, Petulantium tunc hastatus, abstractum sibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani inposuit confidenter, qui trusus ad necessitatem extremam iamque periculum praesens uitare non posse aduertens, si reniti perseuerasset, quinos omnibus aureos argentique singula pondo promisit.

19. Hisque gestis haut minore quam antea cura constrictus, futuraque celeri prouidens corde, nec diadema gestauit, nec procedere ausus est usquam, nec agere seria quae nimis urgebant. 20. sed cum ad latebras secessisset occultas accidentium uarietate perterritus Iulianus, aliqui palatii decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa Petulantium ingressus

---

3 purgabo *GA* purgaui *VPb* *6 et *G om. VPba* 7 caesar *Pbg* cessar *V* coactus *P* coactu *V* 8 nullo *A* pullo *VPb* populo *G* 10 umquam *V* numquam *P* nunquam se *bg* colli *G* collo *VPba* 12 phalerae *P* faler$\overset{a}{e}$ *V* quaerebantur *scripsi* querebatur *codd.* 13 uti — superioris *add.* V^{m} congruo natus *P* congrua ornatus *bga* 17 speculantium tunc adstatus (*om.* tunc *Pb*) *codd.* speculantium tunc hastatus *GA* 22 pondo *VGAP* populo *Rb* 23 minore *G* minor *codd.* antea *VGA om. Pb*

atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Augustum eorum arbitrio declaratum clam interemptum. 21. hocque conperto milites, quos ignota pari sollicitudine mouebant et nota, pars crispantes missilia, alii minitantes nudatis gladiis, diuerso uagoque, ut in repentino solet, excursu occupauere uolucriter regiam, strepituque inmani excubitores perculsi et tribuni et domesticorum comes Excubitor nomine ueritique uersabilis perfidiam militis, euanuere metu mortis subitae dispalati. 22. uiso tamen otio summo, quieti stetere paulisper armati et interrogati, quae causa esset inconsulti motus et repentini, diu tacendo haesitantes super salute principis, non anteā discesserunt quam adsciti in consistorium fulgentem eum augusto habitu conspexissent.

5. 1. His tamen auditis etiam illi, quos antegressos rettulimus ducente Sintula, cum eo iam securi Parisios reuertuntur: edictoque ut futura luce cuncti conuenirent in campo, progressus princeps ambitiosius solito tribunal ascendit signis aquilisque circumdatus et uexillis saeptusque tutius armatarum cohortium globis. 2. cumque interquieuisset paululum, dum alte contemplatur praesentium uultus, alacres omnes uisos et laetos, quasi lituis, uerbis, ut intellegi possit, simplicibus incendebat:

3. 'Res ardua poscit et flagitat, propugnatores mei reique publicae fortes et fidi, qui mecum pro statu prouinciarum uitam saepius obiecistis, quoniam Caesarem uestrum firmo iudicio ad potestatum omnium columen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutatae rei iusta conligantur et cauta.

4 cristantes *VP* 7 regiam *GA* regum *VP* regem *b* 9 milites *VPb* 15 habitu *Pbga* habito *V* conspexisser̄ *V* conspexisset *P* 17 Sintula *VGP* simul *ba* 18 reuertuntur *G* reuerterunt *A* reuerterentur *VPb* edicto *Pbga* edicio *V* 19 in campum *Kellerbauer* 21 totius *VPb* totis *G* 27 statu *bga* stratu *VP* 30 columen *V*[1]*P* culmen *V*[2]*R bga* 31 re rustra (i tuta above) *V* tere rustra *P* rei iusta *G* et cauta *transp. ba*

4. uix dum adulescens specie tenus purpuratus, ut nostis, uestrae tutelae nutu caelesti commissus, numquam a proposito recte uiuendi deiectus sum, uobiscum in omni labore perspicuus, cum dispersa gentium confidentia post ciuitatum excidia peremptaque innumera hominum milia, pauca, quae semiintegra sunt relicta, cladis inmensitas persultaret. et retexere superfluum puto, quotiens hieme cruda rigentique caelo, quo tempore terrae ac maria opere Martio uacant, indomitos antea cum iactura uirium suarum reppulimus Alamannos. 5. id sane nec praetermitti *est aequum* nec taceri quod, cum prope Argentoratum inluxisset ille beatissimus dies uehens quodam modo Galliis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrente, uos uigore ususque diuturnitate fundati uelut incitatos torrentes hostes abruptius inundantes superastis ferro prostratos, uel fluminis profundo submersos, paucis relictis nostrorum, quorum exequias honestauimus celebri potius laude quam luctu. 6. post quae opinor tanta et talia nec posteritatem tacituram de uestris in rem publicam meritis in gentibus cunctis, *si* plene, quem altiore fastigio maiestatis ornastis, uirtute grauitateque, siquid aduersum ingruerit, defendatis. 7. ut autem rerum integer ordo seruetur, praemiaque uirorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio praeripiat clandestina, id sub reuerenda consilii uestri facie statuo, ut neque ciuilis quisquam iudex nec militiae rector, alio quodam praeter merita suffragante, ad potiorem ueniat gradum, non sine detrimento pudoris eo, qui pro quolibet petere temptauerit discessuro'.

8. Hac fiducia spei maioris animatus inferior miles, dignitatum iam diu expers et praemiorum, hastis

7 immensitas *bg* in monsitas *V* retexere *V²bg* redexeret *V¹P* 11 est aequum *G om. codd.* 12 argentoratum *V¹GP* argentoratum *V²b* 15 ususque *V²GA* usuique *V¹Pb* 21 in gentibus *G* ingentibus *VPba* si *G om. VPba* 22 maiestatis *Pbg* magestatis *V* 23 inuersum *rb* 29 pudoris *VGAP om. Rb*

feriendo clipeos sonitu adsurgens ingenti, uno prope modum ore dictis fauebat et coeptis. 9. statimque ne turbandae dispositioni consultae tempus saltem breue concederetur, pro actuariis obsecrauere Petulantes et Celtae, recturi, quas placuisset prouincias, mitterentur. quo non inpetrato abiere nec offensi nec tristes.

10. Nocte tamen, quae declarationis Augustae praecesserat diem, iunctioribus proximis rettulerat imperator per quietem aliquem uisum, ut formari genius publicus solet, haec obiurgando dixisse 'olim Iuliane uestibulum aedium tuarum obseruo latenter, augere tuam gestiens dignitatem et aliquotiens tamquam repudiatus abscessi: si ne nunc quidem recipior, sententia concordante multorum, ibo demissus et maestus. id tamen retinet imo corde quod tecum non diutius habitabo.'

6. 1. Haec dum per Gallias agerentur intente truculentus rex ille Persarum, incentiuo Antonini aduentu Craugasii duplicato, ardore obtinendae Mesopotamiae flagrans, dum ageret cum exercitu procul Constantius, armis multiplicatis et uiribus, transmisso sollemniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram milite usuique congruis omnibus, *ut* existimauere, qui regionibus praeerant, abunde munitam. 2. cuius propugnatores uiso hoste longissime, clausis ocius portis ingentibus animis per turres discurrebant et minas saxa tormentaque bellica congerentes, cunctisque praestructis stabant omnes armati, multitudinem parat propellere, si moenia subire temptasset.

3. Aduentans itaque rex cum per optimates suos propius admissos pacatiore conloquio flectere defensores

1 feriendo *GA* feriendos *VPb* clypeos *bga* clipeo *V* 2 coeptis *GA* cepti *VP* 4 obsecrauere *G* obseruare *VPb* 6 impetrato *Pbga* inputrato *V* 12 abscessi sed si *G* abscesse si *V* abscessisse *P* 15 imo *GA* in me *VP* in meo *b* non habitabo *Rl*… 18 graugasii (i *add.* *V*[2]) *VP* mesopotamiae *P* mesopon… taniae *V* 21 Tigride *GAP* trigride *Rb* digride *V* 22 mi… tem *codd.* ut *G* *om.* *codd.* 24 portis *Pbga* partis *V* 27 p… rati *VGAP* armatorum *b* 29 per *add.* *V*[2]

ad suum non potuisset arbitrium, quieti diem integrum dedit et matutinae lucis exordio, signo per flammeum erecto uexillum circumuaditur ciuitas a quibusdam uehentibus scalas, aliis conponentibus machinas, plerisque obiectu uinearum pluteorumque tectis, iter ad fundamenta parietum quaerentibus subuertenda. 4. contra haec oppidani superstantes propugnaculis celsis lapidibus eminus telorumque genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant.

5. Et pugnabatur euentu ancipiti diebus aliquot, hinc inde multis amissis et uulneratis: postremo feruente certaminum mole et propinquante iam uespera inter machinas plures admotus aries robustissimus orbiculatam turrim feriebat ictibus densis, unde reseratam urbem obsidio superiore docuimus. 6. ad quam conuersa plebe dimicabatur artissime facesque cum taedis ardentibus et malleolis ad exurendum inminens malum undique conuolabant nec sagittarum crebritate nec glandis hinc inde cessante. uicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis coagmenta fodiens lapidum recens structorum madoreque etiam tum infirmium. 7. dumque adhuc ferro certatur et ignibus, turri conlapsa cum patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disiecerat magnitudo, Persarum agmina undique ululabili clamore sublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra conplebant, caesisque promiscue paucissimis residui omnes mandatu Saporis uiui conprehensi ad regiones Persidis ultimas sunt asportati.

8. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duae, prima Flauia primaque Parthica, et indigenae plures

---

1 diem *bg* dem *VP* 4 componentibus *Pbga* conpuuentibus *V* 7 ⟨dani su⟩ *add.* *V*² 11 amissis et *Pbg* amiss et *V* 14 orbiculatam *Pbga* corbiculatam *V* 18 manum *bga* manum *VP* non sagittarum *bg* 19 glande *bg* 23 iter *bg* et iteri *V* et ita *R* 26 cohibente *bg* coibente 27 complebant *G* conplebit *VP* compleuit *rba* 28 mandato *bga*

cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum inclusorum, qui omnes, ut dixi, uinctis manibus ducebantur nullo iuuante nostrorum. 9. Nisibin enim sub pellibus agens pars maior exercitus custodiebat interuallo perquam longo discretam, alioqui numquam labenti Singarae uel temporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit aquarum penuria cunctis circum arentibus locis. et licet ad praesciscendos aduersos subitosque motus id munimentum oportune locauit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanae cum defensorum iactura aliquotiens interceptum.

7. 1. Exciso itaque oppido rex Nisibin prudenti consilio uitans, memor nimirum quae saepius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis, Bezabden, quam Phaenicham quoque institutores ueteres appellarunt, ui uel promissorum dulcedine inlectis defensoribus retenturus, munimentum inpendio ualidum in colle mediocriter edito positum uergensque in margines Tigridis atque, ubi loca suspecta sunt et humilia, duplici muro uallatum, ad cuius tutelam tres legiones sunt deputatae, secunda Flauia secundaque Armeniaca et Parthica itidem secunda cum sagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum solo tunc nobis obtemperantium hoc est municipium positum.

2. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipse sublimior ceteris castrorum ambitum circumcursans prope labra ipsa fossarum uenit audentius, petitusque ballistarum ictibus certis et sa-

---

1 malum *bga* ad *VP* 3 iuuante *GA* uiuente *P* uiuenti *Vb* 6 labenti Singarae *G* labentes in galli *VP* labentes in Gange *ba* 9 munimentum *G* monumentum *VPba* 10 rei rom. — 11 aliquotiens *add.* V^m 14 Bezabden V^2GA bezebden V^1P 15 Phaenicham *G* Phinicham *A* fa^{i}nicham *V* phinicam *P* 16 ui *G* ut *Vba* 17 monimentum *V* monumentum *Pba* 18 margines *G* marcenis *VPba* 19 atque *VG* aquae *Pba* 20 u tres *in ras.* V^2 21 deputatae — 23 obtemperantium *in ras.* V^1 22 Parthica itidem *G* parthicas fidem *VP* 28 ictibus certis *bga* actibus cretis *VP*

gittarum densitate, opertus armorum in modum testudinis contextorum abscessit innoxius. 3. ira tamen tum sequestrata caduceatoribus missis ex more clausos blandius hortabatur, ut uitae speique consulturi obsidium deditione soluerent oportuna, reseratisque portis egressi supplices uictori gentium semet offerrent. 4. quibus adire propius ausis defensores moenium ideo pepercerunt, quod cohaerenter sibi iunctos duxerant isdem notos ingenuos Singarae captos: eorum enim miseratione telum nemo contorsit nec super pace respondit.

5. Deinde datis indutiis diei totius et noctis, ante alterius lucis initium Persarum populus omnis adortus auide uallum, acriter minans ac fremens, ubi ad ipsa moenia confidenter accessit, instabat ui magna resistentibus oppidanis. 6. atque ea re sauciabantur plerique Parthorum, quod pars scalas uehentes, alii opponentes uimineas crates uelut caeci pergebant introrsus nec nostris innocui. sagittarum enim nimbi crebrius uolitantes stantes confertius perforabant, partibusque post solis occasum aequa iactura digressis, adpetente postridie luce, ardentius multo quam antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis, nec minores strages utrubique uisae sunt ambobus obstinatissime conluctatis.

7. Verum secuto die otio conmuni adsensu post aerumnas multiplices adtributo, cum magnus terror circumsisteret muros Persaeque paria formidarent, Christianae legis antistes exire se uelle gestibus ostendebat et nutu, acceptaque fide quod redire permitteretur incolumis, usque ad tentoria regis accessit. 8. ubi

1 opertura *G* 2 ira *VGA* ita *Pb* 4 consulturi *GA* consultori *VPb* 8 cohaerenter *bga* coherentur *VP* 9 captos *ga* captus *VP* 11 diei *Pbga* die *V* 12 populus *om. Rb* 13 acriterque *bga* 14 instabat *G* dimicabat *A* dicabat *VP* dicebat *b* 15 atque ea re *scripsi* et quae re *V* ex qua re *A* quare *bg lac. significauit Eyssenh.* 17 uimineas *Pbga* femineas *V* 26 aerumnas *P* earumnas *V* 27 paria *om. Rb* 30 ad usque ad *V* usque ad *Pbga*

data copia dicendi quae uellet, suadebat placido sermone discedere Persas ad sua, post communes partis utriusque luctus formidari etiam maiores adfirmans forsitan aduenturos. sed perstabat in cassum haec multaque similia disserendo, efferata uesania regis obstante, *non ante* castrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. 9. perstrinxit tamen suspicio uana quaedam episcopum, ut opinor, licet adseueratione uulgata multorum, quod clandestino conloquio Saporem docuerat, quae moenium adpeteret membra ut fragilia intrinsecus et inualida. hocque exinde ueri simile uisum est, quod postea intuta loca carieque nutantia cum exultatione magna, uelut regentibus penetralium callidis contemplabiliter machinae feriebant hostiles.

10. Et quamquam angusti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes aegre promouebantur, manualium saxorum sagittarumque metu arcente, nec ballistae tamen cessauere nec scorpiones, illae tela torquentes, hi lapides crebros, qualique simul ardentes pice et bitumine inliti, quorum adsiduitate per procliue labentium machinae haerebant uelut altis radicibus fixae, easque malleoli et faces iactae destinatius exurebant.

11. Sed cum haec ita essent caderentque altrinsecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali situ et ingenti opere munitum oppidum ante brumale sidus excindere, rabiem regis non ante sedari posse credentes. quocirca nec multa cruoris effusio, nec confixi mortiferis uulneribus plurimi ceteros ab audacia parili reuocabant. 12. sed diu cum exitio decernentes postremo periculis obiectauere semet abruptis, et agi-

---

1 placido V^2bga placeto V^1 2 discidere V^2 4 aduenturos. Sed *G* aduentu posset *VPba* 5 multa *b* 6 non ante *add. G om. codd.* 12 intuta loca *G* inutalo *VP* inutil: *ba* 15 angustae clades *VPbga* 18 nec scorpiones *om. b* 20 adsiduitate — 21 machinarum (*sic VP*) *add.* V^m 24 esset *V* 27 posse *om. b* 31 postrem *V* postremo — arietes *om. V* obiectauere *GA* abiectauere *V*

tantes arietes denso saxorum molarium pondere fomentisque ignium uariis ire protinus uetabantur. 13. uerum unus aries residuis celsior umectis taurinis opertus exuuiis, ideoque minus casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes repsit nisibus magnis ad murum uastoque acumine coagmenta lapidum fodiens turrim laxatam euertit. qua sonitu lapsa ingenti superstantes quoque repentina ruina deiecti diffractique uel obruti mortibus interiere diuersis et insperatis, inuentoque tutiore ascensu armata inruit multitudo.

14. Trepidis deinde superatorum auribus ululantium undique Persarum intonante fragore artius proelium intra muros exarsit, hostium nostrorumque catervis certantibus comminus, cum confertis inter se corporibus hinc indeque stricto mucrone nulli occurrentium parceretur. 15. magna denique mole, ancipiti diu exitio renitentes obsessi postremo plebis inmensae ponderibus effuse disiecti sunt. et post haec iratorum hostium gladii quicquid inueniri poterat concidebant, abreptique sinibus matrum paruuli, ipsae quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret respectante. inter tam funesta gens rapiendi cupidior, onusta spoliorum genere omni, captiuorumque examen maximum ducens, tentoria repetiuit exultans.

16. Rex tamen gaudio insolenti elatus diuque desiderio capiendae Phaenichae flagrans, munimenti perquam tempestiui, non ante discessit quam labefactata murorum parte reparata firmissime alimentisque adfatim conditis armatos ibi locaret insignis origine bellique artibus claros. uerebatur enim, quod accidit, ne amissionem castrorum ingentium ferentes aegre

---

1 pondere molarium *G* 2 ingnium *V* 4 pertimescens *VGAP om. Rb* 5 repsit *bga* sepsit *P* epsit *V* 6 coagmenta *bga* eo agmenta *VP* 9 deuersis ex *V* 17 obsessi *VGAP* obsisti *rb* 21 interea *bga* 22 tam *codd.* tamen *G* 24 repetiuit *bga* repetiui *codd.* 25 elatus *GA* aelatus *VP* est letatus *Rb* 27 antequam *V* 29 insigneis *G* 31 amissionem *G* amissione *VPba*

Romani ad eadem obsidenda uiribus magnis accingerentur.

17. Latius se proinde iactans additaque spe quicquid adgredi posset adipiscendi, interceptis castellis aliis uilioribus Virtam adoriri disposuit, munimentum ualde uetustum, ut aedificatum a Macedone credatur Alexandro, in extremo quidem Mesopotamiae situm, sed muris uelut sinuosis circumdatum et cornutis instructioneque uaria inaccessum. 18. quod cum omni arte temptaret, nunc promissis defensores alliciens, nunc poenas cruciabiles minitans, aliquotiens struere aggeres parans obsidionalesque admouens machinas, multis acceptis uulneribus quam inlatis, omisso uano incepto tandem abscessit.

8. 1. Haec eo anno inter Tigrim gesta sunt et Euphratem. quae cum frequentibus nuntiis didicisset Constantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemem apud Constantinopolim agens inpensiore cura limitem instruebat eoum omni apparatu bellorum. arma quoque et tirocinia cogens legionesque augens iuuentutis ualidae supplementis, quarum statariae pugnae per orientales saepius eminuere procinctus, auxilia super his Scytharum poscebat mercede uel gratia, ut adulto uere profectus e Thraciis loca suspecta protinus occuparet.

2. Inter quae Iulianus apud Parisios hibernis locatis, summa coeptorum quorsum euaderet pertimescens, erat anxius, nusquam adsensurum Constantium factis multa uoluendo considerans, apud quem sordebat ut infimus et contemptus. 3. circumspectis itaque trepidis rerum nouarum exordiis legatos ad eum mit-

6 credatur a Macedone *transpos.* *Rbga* 10 ^arte^ temptaret *transpos.* *V* 11 nunc pollicitationibus *bg* 12 admouens *VA* mouens *Pbg* 13 omisso *bga* amisso *VP* 15 eufrate *V* 18 limitem *VAP* militem *Rbg* 19 eoum *C. F. W. Müller* cum *codd.* 22 enimuere (emicuere) *V* 24 e Thraciis *G* et haratus (r) *V* et hraratus *P* et hortatus *ba* 27 quorsum coeptorum *transpos.* *Pbg*

tere statuit gesta docturos eisque concinentes litteras dedit, quid actum sit quidue fieri oporteat deinceps monens apertius et demonstrans. 4. quamquam eum haec dudum conperisse opinabatur relatu Decentii olim reuersi et cubiculariorum recens de Galliis regressorum, qui ad Caesaream aliqua portauere sollemnia. et quamquam non repugnanter, tamen nec adrogantibus uerbis quicquam scripsit ne uideretur subito renuntiasse. erat autem litterarum sensus huius modi:

5. 'Ego quidem propositi mei fidem non minus moribus quam foederum pacto, quoad fuit, unum semper atque idem sentiens conseruaui, ut effectu multiplici claruit euidenter. 6. iamque inde uti me creatum Caesarem pugnarum horrendis fragoribus obiecisti, potestate delata contentus currentium ex uoto prosperitatum nuntiis crebris ut apparitor fidus tuas aures impleui, nihil usquam periculis meis adsignans, cum documentis adsiduis constet, diffusis permixtisque passim Germanis in laboribus me semper uisum omnium primum, in laborum refectione postremum.

7. Sed bona tua uenia dixerim, siquid nouatum est nunc, ut existimas: in multis bellis et asperis aetatem sine fructu conterens miles olim deliberatum impleuit, fremens secundique inpatiens loci rectorem, cum nullas sibi uices a Caesare diuturni sudoris et uictoriarum frequentium rependi posse contemplaretur. 8. cuius iracundiae nec dignitatum augmenta nec annuum merentis stipendium id quoque inopinum acces-

---

3 $\overset{\text{n}}{\text{mones}}$ *V* mouens *P* eum *VAP* cum *r om. bg* 4 decentii* *V* ducentii *b* 5 regressorum *G* praegressorum *VP* progressorum *ba* 6 Caesaream *scripsi* (*coll.* 20, 9, 1) caesarem *P* caessarem *V* *8 renuntiasse *scripsi* $\overset{\text{repuggnasse}}{\text{redundasset}}$ *V* redundasse *P* declinasse *bga* 11 pactis *bga* 12 $\overset{\text{eruaui}}{\text{conscrutaui}}$ *V* 18 adsiduis constet diffusis *VGA* diffusis constet *Pb* 20 laborum *om. bg* 23 deliberatum *codd.* decretum *bga* 24 locique *VP*

sit, quod ad partis orbis eoi postremas uenire iussi homines adsueti glacialibus terris, separandique liberis et coniugibus egentes trahebantur et nudi. unde solito saeuius efferati nocte in unum collecti palatium obsidere, Augustum Iulianum uocibus magnis appellantes et crebris. 9. cohorrui, fateor, et secessi amendatusque dum potui salutem mussatione quaeritabam et latebris. cumque nullae darentur indutiae, libero pectoris muro, ut ita dixerim, saeptus, progressus ante conspectum omnium steti, molliri posse tumultum auctoritate ratus uel sermonibus blandis. 10. exarsere mirum in modum, eo usque prouecti, ut, quoniam precibus uincere pertinaciam conabar, instanter mortem contiguis adsultibus intentarent. uictus denique mecumque ipse contestans, quod alter confosso me forsitan libens declarabitur princeps, adsensus sum, uim lenire sperans armatam.

11. Gestorum hic textus est, quem mente quaeso accipito placida. nec actum quicquam secus existimes, uel susurrantes perniciosa malignos admittas, ad conpendia sua excitare secessiones principum adsuetos: sed adulatione uitiorum altrice depulsa, excellentissimam uirtutum omnium aduerte iustitiam, et condicionum aequitatem, quam propono, bona fide suscipito. cum animo disputans haec statui Romano prodesse nobisque, qui caritate sanguinis *et* fortunae superioris culmine sociamur. 12. ignosce enim: quae cum ratione poscuntur, non tam fieri cupio, quam a te utilia probari et recta, auide tua praecepta deinde quoque suscepturus.

13. Quae necesse sit fieri in conpendium redigam

---

1 iussi homines *G transpos. VPba* 2 spectandi undique *b* 6 amendatus quidam *VP* 7 salutem mussatione *G* salutemus latione *VP* salutem dilatione *Kiessling* 14 mecum ipse que *transp. Pba* 17 sperans *G* superatus *codd* 22 altrice *GA* alacri ce *VPb* 25 romano statui *transp. Pbg* 26 nobisque *G* nobis *VPba* et *G om. codd.* *27 culmine *non om. V ut uoluit Eyssenh.* 28 non tam *bga* notam *VP* 31 necessit fieri *V* necesse fieri *Pb*

breue. equos praebebo currules Hispanos et miscendos Gentilibus atque Scutariis adulescentes Laetos quosdam, cis Rhenum editam barbarorum progeniem, uel certe ex dediticiis qui ad nostra desciscunt. et haec ad usque exitum uitae me spondeo non modo grato *animo*, uerum cupido quoque facturum. 14. praefectos praetorio aequitate et meritis notos tua nobis dabit clementia, residuos ordinarios iudices militiaeque moderatores promouendos arbitrio meo concedi est consentaneum itidemque stipatores. stultum est enim, cum ante caueri possit ne fiat, eos *ad* latus imperatoris adscisci, quorum mores ignorantur et uoluntates.

15. Hoc sane sine ulla dubitatione firmauerim: tirones ad peregrina et longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione casibusque uexati grauissimis, nec sponte sua poterunt nec coacti, ne consumpta penitus iuuentute, *ut* adfliguntur praeterita recordantes, ita desperatione pereant inpendentium. 16. nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conueniet, cum adhuc nec barbarici sint impetus interclusi et, si dici quod uerum est pateris, hae prouinciae malis iactatae continuis externis indigeant adiumentis et fortibus.

17. Haec hortando, ut aestimo, salutariter scripsi poscens et rogans. scio enim, scio, nequid sublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates iam conclamatas et perditas concordia uicissim sibi cedentium principum meliorem reuocauit in statum, cum appareat maiorum exemplo nostrorum moderatores haec et similia cogitantes, fortunate beateque uiuendi reperire quodam modo uiam, et ultimo tem-

1 hispanos *bg* sparnos *VAP* 6 animo *G om. VPba* cupido *G* cupio *VPba* 10 est *P* ē *suprascr. V om. bga* 11 eos ad latus *A* eos latus *VP* ad latus *bg* 18 ut *G om. VPba* 19 pereant *VAP* pereunt *G om. b* 20 conueniet *VGP* conueniret *ba* 23 indigeant *G* indigent *ba* indigenti *VP* 29 appareat *Pbga* appereat *V*

pori posteritatique iucundam sui memoriam commendare.'

18. His litteris iunctas secretiores alias Constantio offerendas clanculo misit obiurgatorias et mordaces, quarum seriem nec scrutari licuit nec, si licuisset, proferre decebat in publicum.

19. Ad id munus inplendum electi uiri sunt grauis Pentadius officiorum magister, et Eutherius cubiculi tunc praepositus, post oblatas litteras relaturi nullo suppresso quae uiderunt et super ordine futurorum fidenter acturi.

20. Auxerat inter haec coeptorum inuidiam Florenti fuga praefecti, qui uelut praesagiens concitandos motus ob militem, ut sermone tenus iactabatur, accitum, consulto discesserat Viennam, alimentariae rei gratia diuelli causatus a Caesare, quem saepe tractatum asperius formidabat. 21. dein cum conperisset eum ad augustum culmen euectum, exigua ac prope nulla uiuendi spe uersus in metum, ut longe disiunctus, malis se, quae suspicabatur, exemit et necessitudine omni relicta digressus uenit ad Constantium itineribus lentis, utque se nulli obnoxium culpae monstraret, Iulianum ut perduellem multis criminibus adpetebat. 22. cuius post abitum bene Iulianus cogitans et prudenter, scirique uolens quod praesenti quoque pepercisset, caritates eius cum re familiari intacta publici cursus usu permisso, ad orientem redire tutius inperauit.

9. 1. Nec minore studio secuti legati haec secum ferentes, quae praediximus, intentique ad uiandum cum uenirent ad iudices celsiores, oblique tenebantur, morasque per Italiam et Illyricum perpessi diuturnas et

5 scruta licunt *VP* 7 sunt uiri *transp. G* 11 acturi *Pbg* aucturi *V* iacturi *r* 13 concitandos *GA* concitando *Vb* 14 a' *G* et *A* ut *VPb* 17 deinde *V*[1] 20 ex necessitudine ! 24 ⟨a⟩bitum *V* habitum *P* 25 quoque *om. rbg* 27 public *VPbg* cursu *VPba* redire *G* redi *VPba* 28 imperauit *G* inpetrauit *VPba* 32 ad illyricum per italiam *transp. Rb*

graues, tandem transfretati per Bosporum itineribusque lentis progressi, apud Caesaream Cappadociae etiam tum degentem inuenere Constantium, Mazacam antehac nominatam, oportunam urbem et celebrem sub Argaei montis pedibus sitam. 2. qui intromissi data potestate offerunt scripta hisque recitatis ultra modum solitae indignationis excanduit imperator, limibusque oculis eos ad usque metum contuens mortis, egredi iussit, nihil post haec percontatus uel audire perpessus.

3. Perculsus tamen ardenter cunctatione stringebatur ambigua, utrum in Persas an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat, haesitansque diu perpensis consiliis flexus est quorundam sententia utilium suasorum, et iter orientem uersus edixit. 4. statim tamen et legatos absoluit et Leonam quaestorem uum in Gallias cum litteris datis ad Iulianum per-zere celeri statuit gradu, nihil nouatorum se adserens uscepisse, et eum, si saluti suae proximorumque conulit, tumenti flatu deposito intra Caesaris se potestaem continere praecipiens. 5. utque id facile formido ntentatorum efficeret, uelut magnis uiribus fretus in ocum Florentii praefectum praetorio Nebridium tum uaestorem eiusdem Caesaris promouerat, et Felicem otarium officiorum magistrum et quosdam alios. Gunoarium enim successorem Lupicini antequam scietur huius modi quicquam magistrum prouexit arıorum.

6. Ingressus itaque Parisios Leonas susceptus ut onoratus et prudens, postridie principi progresso in ampum cum multitudine armata pariter et plebeia,

1 bosporum *P* hosporum *V* bosphorum *bga* 5 Argei ontis pedibus *G* argumentis pidibus *VP* 6 ultra modem
s
ıltra modum *V* 7 limisque *bga* 8 morte *V* 11 perılsus *om. Pb* 13 fidebat *G* uidebat *VP* ualebat *ba* 14 quondam sententia *bga* quondam sententiam *VP* 15 suadenım *bga* 19 et *scripsi* sed *codd.* 23 nibridium *V* 25 guet
oharium *VGP* 31 in *V*[1] et *bga*

quam de industria conuocarat, e tribunali, ut emineret altius, superstanti, scripta iubetur offerre. replicatoque uolumine edicti, quod missum est, et legi ab exordio coepto, cum uentum fuisset ad locum id continentem, quod gesta omnia Constantius inprobans Caesaris potestatem sufficere Iuliano censebat, exclamabatur undique uocum terribilium sonu 7. 'Auguste Iuliane, ut prouincialis et miles et rei publicae decreuit auctoritas recreatae quidem, sed adhuc metuentis rediuiuos barbarorum excursus.'

8. Quibus auditis Leonas cum Iuliani litteris haec eadem indicantibus reuertit incolumis, solusque admissus est ad praefecturam Nebridius. id enim Caesar quoque scribens ex sententia sua fore aperte praedixit. magistrum enim officiorum iam pridem ipse Anatolium ordinauit, libellis antea respondentem, et quosdam alios ut sibi utile uidebatur et tutum.

9. Et quoniam cum haec ita procederent, timebatur Lupicinus licet absens agensque etiam tum apud Brittannos, homo superbae mentis et turgidae, eratque suspicio quod, si haec trans mare didicisset, nouarum rerum materias excitaret, notarius Bononiam mittitur obseruaturus sollicite, ne quisquam fretum oceani transire permitteretur. quo uetito reuersus Lupicinus, antequam horum quicquam sciret, nullas ciere potuit turbas.

10. 1. Iulianus tamen iam celsiore fortuna militisque fiducia laetior, ne intepesceret neue ut remissus argueretur et deses, legatis ad Constantium missis in limitem Germaniae secundae egressus est, omnique apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus

---

1 e *codd.* et *bga* 4 continentem *VGAR om. rb* 6 exclamat *bg* 7 uocum *bga* uotum *VP* sonus *bg* 9 metuentis *G* metuentes *VPba* *10 barbarum *VP* 12 indicantibus *G* inuocantibus *VPba* incolumis *G* inlocomis *VPba* 13 nibridius *V* 20 superbae mentis *bga* super amentes *VP* 23 obseruaturus *GA* obseruatur *VPb* 25 nullas *GA* nullus *codd.* 28 legatus *V* 29 est egressus *transpos. bga* apparatu *ba* apparet *VGP* 30 communitus *G* commonitus *codd.*

Tricensimae oppido propinquabat. 2. Rheno exinde transmisso regionem subito peruasit Francorum, quos Atthuarios uocant, inquietorum hominum licentius etiam tum percursantium extima Galliarum. quos adortus subito nihil metuentes hostile nimiumque securos, quod scruposa uiarum difficultate arcente nullum ad suos pagos introisse meminerant principem, superauit negotio leui: captisque plurimis et occisis, orantibus aliis qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodesse possessoribus finitimis arbitratus. 3. unde reuersus pari celeritate per flumen, praesidiaque limitis explorans diligenter et corrigens, ad usque Rauracos uenit, locisque recuperatis, quae olim barbari intercepta retinebant ut propria, isdemque pleniore cura firmatis per Besantionem Viennam hiematurus abscessit.

11. 1. Hic per Gallias erat ordo gestorum. quae lum ita prospere succedunt et caute, Constantius ad-:itum Arsacen Armeniae regem summaque liberalitate usceptum praemonebat et hortabatur, ut nobis amicus esse perseueraret et fidus. 2. audiebat enim saepius um temptatum a rege Persarum fallaciis et minis et lolis, ut Romanorum societate posthabita suis rationibus stringeretur. 3. qui crebro adiurans animam prius osse amittere quam sententiam, muneratus cum comiibus, quos duxerat, redit ad regnum nihil ausus temeare postea promissorum, obligatus gratiarum multilici nexu Constantio, inter quas illud potius excellebat quod Olympiada, Ablabi filiam praefecti quondam raetorio, ei copulauerat coniugem, sponsam fratris sui 'onstantis.

1 obtricaensimae (Mosae *G*) oppido *VGAP* exinde *VP* xinde *bga* 3 atthuarios *VGAP* ansuarios *b* 4 percursantium *VGP* perscrutantium *ba* 11 limitis *G* limitem *V*[1] mites *V*[2]*Pba* 15 Viennam *Pbga* ueniam *V* 17 Constantius *ga* constantium *VP* 21 eum *Pbg* cōn *V* 23 stringeretur constringeretur *ba* ringeretur *V* iungeretur *G* 25 nihil usus temerare *G* inthelausus temeratore *VP* 29 ei *GA* ique *VPb* sponsam fratris *P* sponsas fratri *V*

4. Quo dimisso a Cappadocia ipse per Melitenam, minoris Armeniae oppidum, et Lacotena et Samosata transito Euphrate Edessam uenit, ibique dum agmina undique conuenientium militum et rei cibariae abundantes copias operitur, diu moratus post aequinoctium; egreditur autumnale Amidam petens.

5. Cuius cum prope uenisset moenia, fauillis oppleta conlustrans flebat cum gemitu, reputans qualis miseranda ciuitas pertulerat clades. ibi tunc forte Vrsulus praesens, qui aerarium tuebatur, dolore percitus. exclamauit 'en quibus animis urbes a milite defenduntur, cui ut abundare stipendium possit imperii opes iam fatiscunt!' quod dictum ita amarum militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata ad eius exitium consurrexit.

6. Exinde cuneis confertis incedens cum Bezabden aduentaret, fixis tentoriis, uallo fossarumque altitudine circumsaeptis, obequitans castrorum ambitum longius, docebatur relatione multorum instaurata esse firmius loca, quae antehac incuria corruperat uetustatis. 7. et nequid omitteret, quod ante feruorem certaminum erat necessario praestruendum, uiris prudentibus missis condicione posita dupla urgebat moenium defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in dicionem uenire Romanam dignitatibus augendos *et* praemiis. atque cum illi destinatione natiua reniterentur ut clarentes periculisque *et* laboribus iam cuncta obsidioni congrua parabantur.

---

1 Quo dimisso *G* quod misso *VPba* 2 Lacotena *VG* Orchistena *b* 3 transito *VGP* transmisso *rba* 4 miletum *V* om. *Pbg* cidariae adundantes *VP* . 9 miseranda *G* miserandas *VPb* 10 ⟨ae⟩erarium *V* dolore percitus exclamauit *om. b* *13 fastiscunt *V* 14 chalcidona *V* 16 cune.. *GA* concis *V* consertis *bga* 19 doce*batur *V* relatione *G* elationem *VPb* 20 iniuria *G* uetustatis *GA* uirtutas *V* uirtutes *P* 23 urgebat *C. F. W. Müller* cogebat *codd.* 24 concessit ut *VPba* 25 augendos et *G* augendis *VPb* 26 clarentes *scripsi* clare nati *VG* damnati *ba* 27 et *add.* iam *scripsi* in *codd.* indurati *Valesius* congrua *bga* construa *codd.*

8. Densis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus alacris miles, legionibus in testudines uarias conglobatis, paulatim tuto progrediens subruere moenia conabatur, et quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorum soluto discessum est, in receptum canentibus signis. 9. laxatis deinde ad diem unum indutiis, tertia luce curiosius tecti, elatis passim clamoribus ascensus undique temptabant. et licet defensoribus obtentis ciliciis ne conspicerentur ab hostibus latebant intrinsecus, tamen, quotiens flagitabat necessitas, lacertos fortiter exertantes lapidibus subiectos incessebant et telis. 10. et uimineae crates cum procederent confidenter essentque parietibus contiguae, dolia desuper cadebant, molae et columnarum fragmenta, quorum ponderibus nimiis obruebantur oppugnatores, hiatuque uiolento disiectis operimentis cum periculis ultimis euadebant.

11. Decimo itaque postquam pugnari coeptum est die, cum spes nostrorum interiora cuncta maerore conpleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Persae quondam Antiochia pulsibus eius excisa relatam reliquerant apud Carras, quae subito uisa aptataque faberrime, clausorum hebetauerat mentes ad usque deditionis remedia paene prolapsas, ni resumptis uiribus opponenda minaci machinae praeparassent. 12. nec temeritas post haec cessauerat nec consilium. namque dum instrueretur aries uetustus et dissolutus, ut facile ueheretur omni arte omnique uirium nisu et

4 moenium *V* quia (qui *b*) telorum *bga* qui caelorum *V* 7 indutiis *Valesius* indomis *codd.* animis *bga* 11 interimsecus *VP* *13 telis *bga* ilis (il *corr.* in el) *V* femineae *VP* 16 nemus *VP* 19 oppugnari *bga* coeptum est die *G* die coeptum est *VPba* 20 spes *bga* spe *codd.* interiora *Valesius* interior *VPba* inferior *G* 21 magni *G* magnum (-am. *ba*) *VPba* 22 exeisa *V* 24 aptataque *G* artataque *VPb* 25 prolapsas ni resumptis *GA* prolapsos ne resumptum *VPb* 26 minaci machinae *G* minacimas hinc *V* 28 dum *bga* diu *codd.* 29 arte *G* argente *VP* argumento *Lindenbr.*

oppugnatorum ui et firmitudine summa defensabatur, tormenta nihilo minus et lapidum crebritas atque fundarum ex utraque parte plurimos consumebant, et aggerum moles incrementis celeribus consurgebant, acriorque in dies adulescebat obsidio, multis nostrorum idcirco cadentibus, quod decernentes sub imperatoris conspectu *spe* praemiorum, ut possint facile qui essent agnosci, nudantes galeis capita sagittariorum hostilium peritia fundebantur. 13. proin dies et noctes intenti uigiliis cautiores stantes utrubique agebant. et Persae aggerum altitudine iam in sublime porrecta machinaeque ingentis horrore perculsi, quam minores quoque sequebantur, omnes exurere ui maxima nitebantur et adsidue malleolos atque incendiaria tela torquentes laborabant in cassum ea re, quod umectis scortis et centonibus erant opertae materiae plures, aliae unctae alumine diligenter, ut ignis in eas laberetur innoxius. 14. uerum has admouentes fortitudine magna Romani licet difficile defensabant, tamen cupiditate potiundi oppidi ne prompta quidem pericula contremebant. 15. et contra propugnatores cum iam discussurus turrim oppositam aries maximus aduentaret, prominentem eius ferream frontem, quae re uera formam effingit arietis, arte subtili inlaqueatam altrinsecus laciniis retinuere longissimis, ne retrogradiens resumeret uires, neue ferire muros adsultibus densis contemplabiliter posset, fundentes quoque feruentissimam picem. et diu promotae machinae stabant, muralia saxa perferentes et tela.

1 propugnatorum *G* ui et *G* ueniet *VPba* 5 in dies *G*. in die *VPb* 7 spe *G om. VPba* 10 intenti *G* intente *VP* agebant *scripsi* faciebant *codd.* 12 ingentis *bg* iungentes *V* 14 incendiari *VP* 16 scortis *GA* cortis *VP* corticibus 17 unctae *bga* uicte *VP* laberetur *G* lauaretur *VP* lamber *ba* 18 admouentes *G* et mouente *VPba* 19 tamen et 21 contremebant *Langen* contemneliant *V* contemnebant *Pb* 24 effincit *V* efficit *Pba* 25 laciniis *G* laticiniis *VAP om.* 27 quoque *G* que *VPba* 29 saxa muralia *transp. Pbga*

16. Iamque aggeribus cumulatius excitatis, defensores, ni uigilassent, exitium adfore iam sperantes, in audaciam ruere praecipitem et repentino decursu portis effusi primosque adorti nostrorum, faces sitellasque ferreas onustas ignibus in arietes magnis uiribus iaciebant. 17. uerum post ambiguam proelii uirtutem plurimi nullo inpetrato intra moenia repelluntur: moxque ex aggeribus, quos erexerant Romani, idem Persae propugnaculis insistentes sagittis incessebantur, et fundis telisque igniferis, quae per tegumenta turrium uolitantia, paratis qui restinguerent, plerumque inrita labebantur.

18. Cumque pauciores utrubique fierent bellatores et Persae truderentur ad ultima, ni potior ratio succurrisset, inpensiore opera procursus temptabatur ex astris, et eruptione subita multitudinis facta, inter rmatos, qui portabant ignis, amplioribus ordinatis aciebantur corbes in materias ferreae plenae flammaum, et sarmenta aliaque ad ignes concipiendos aptisima. 19. et quia conspectum abstulerant fumi nigerimae nubes, classico excitante in pugnam, legiones rocinctae celeri gradu uenerunt et subcrescente pauatim ardore bellandi cum uentum fuisset ad manus, epente machinae omnes effusis ignibus urebantur raeter maiorem, quam diruptis restibus, quibus e nuro iactis inplicabatur, uirorum fortium acrior nisus egre semustam extraxit.

20. At ubi nocturnae tenebrae finem proeliis adulerunt, non in longum militi quies data. cibo enim xiguo refectus et somno, rectorum monitu excitus uunitiones a muro longe demouit, dimicare succinctius arans per sublimes aggestus, qui iam consummati

*1 defensoris ne *VP* 2 ad fortiam *VP* 6 proelii *Pbga* roeliam *V* 7 plurimi *bga* plurimis *VP* nullo *C. F. W. Müller* nihil *codd.* 10 igni*feris (*fuit* s) *V* ignisferis *P* 21 classico *GA* clausica *V* clausi ea *Pb* 23 cum *bga* con *VP* d *bga* in *VP* 25 diruptis *scripsi* direptis *codd.* 29 militi uies data *A* militi quiestate *VP* miles quieuit *bg* 31 longe muro *transpos. G*

muris altius inminebant. utque facile defensores moenibus pellerentur, in ipsis aggerum summitatibus binae sunt locatae ballistae, quarum metu ne prospicere quidem posse hostium quisquam crederetur. 21. his satis prouisis, prope ipsum crepusculum triplex acies nostrorum instructa, conisque galearum minacius nutans, scalas uehentibus multis impetum conabantur in muros. iamque resultantibus armis et tubis uno parique ardore hinc indeque pugnabatur audaci conflictu, latiusque sese pandentes Romani cum Persas occultari uiderent pauore inpositorum aggeribus tormentorum, pulsabant turrim ariete *et cum* ligonibus et dolabris et uectibus scalisque propinquabant, utrimque conuolante missilium crebritate. 22. adflictabant tame[n] multo uehementius Persas ictus uarii ballistarum tam quam per transennam a cliuis structilibus decurrente[s]. unde fortunas suas sitas in extremo iam cogitante[s] destinatam ruebant in mortem et partiti munera d[i]micandi inter necessitatis articulos, relictis qui moeni[a] tuerentur, reserata latenter postica, strictis gladiis u[a]lida manus erupit pone sequentibus aliis, qui flamm[as] occulte portabant. 23. dumque Romani nunc insta[nt] cedentibus, nunc ultro incessentes excipiunt, qui ueh[e]bant foculos, repentes incurui prunas unius agge[ris] inseruere iuncturis ramis arborum diuersarum et iun[ci] et manipulis constructi cannarum, qui conceptis ince[n]diorum aridis nutrimentis iam cremabantur, militi[bus] cum intactis tormentis exinde periculose digressis.

24. Vt uero certaminibus finem uespera de[...]

1 defensores moenibus *G* defensori moenia *VPb* 7 [im]petum *G* imperim *V* imperium *Pba* conabatur in muro[s] conabantur in misos *VP* 10 pandentes *G* pandente *V*[...] 12 pulsabant turrim ariete *G* pulsabatur imarie∗etũ (ae[...] *P*) *VP* et cum *add. bga* 13 uectibus *bga* fectibus [...] scalisque *bg* scaleque *VAP* 15 ictus *G* ictius *V* reictius [...] 16 transennam *bga* transient Nam (i *suprascr. V*) *VP* 2[0 re]serata *GA* reserate *VP* 22 instant *G* instantes *VPba* 25 [iun]cturis *G* iunctoris *VP*

incedens, partesque discesserunt ad otium breue, imperator in uaria sese consilia diducens et uersans, cum excidio Phaenichae diutius inminere necessariae rationes urgerent, quod munimentum uelut insolubile claustrum hostium excursibus erat obiectum, et serum repelleret tempus: certaturus leuiter ibi statuit inmorari, alimentis destituendos forsitan cedere existimans Persas. quod secus atque rebatur euenit. 25. cum enim remissius pugnaretur, umente caelo undantes nubes cum tenebris aduenere minacibus, adsiduisque imbribus ita inmaduerat solum, ut luti glutinosa mollities per eas regiones pinguissimi caespitis omnia erturbaret. et super his iugi fragore tonitrua fulguaque mentes hominum pauidas perterrebant.

26. Accedebant arcus caelestis conspectus adsidui. uae species unde ita figurari sit solita expositio breuis stendet. halitus terrae calidiores et umoris spiraina conglobata in nubes, exindeque disiecta in asperines paruas, ac radiorum fusione splendida facta suinantur uolubiliter contra ipsum igneum orbem, imque conformant ideo spatioso curuamine sinuosam uod in nostro panditur in mundo, quem sphaerae diidiae parti rationes physicae superponunt. 27. cuius ecies quantum mortalis oculus contuetur, prima lua uisitur, secunda flauescens uel fulua, punicea tertia, arta purpurea, postrema caerulo concreta et uiridi. 3. hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, terrenae existimant mentes, quod prima eius pars lutior cernitur aeri concolor circumfuso, sequens lua id est paulo excitatior quam lutea, punicea tertia

1 incendens *VP* cedente *ba om. G* breue *G* p̄ue *VP* Phaenichae *G* Phoeniciae *ba* fenidiae *VP* *rationes urgeit *G* rationis surgerent *VP* 11 inlibribus *V* *loti *V* per(prae *b*) terrebant *bga* perterrebantque *VP* 16 figui *G* igurari *VP* sit *Valesius* et *VP om. bga* expositio *G* osita *VP* breuis *Valesius* de rebus *G* durebis *V* 21 conmant *G* conformati *VP* 23 physicae *Pbga* fusicae *V* 25 puea *GA* pucea *V* picea *Pb* 27 ideo ut *G* id est *VP* 29 sens fulua *G* que nifula *VP*

quod solis obnoxia claritudini pro reciprocatione spiritus fulgores eius purissimos e regione deflorat, quarta ideo purpurat, quod intermicante asperginum densitate, per quas moritur radiorum splendor, conspiciens offendit aspectum flammeo propiorem, qui color, quanto magis diffunditur, concedit in caerulum et uirentem.

29. Arbitrantur alii tunc iridis formam rebus apparere mundanis cum altius delatae nubi crassae radii solis infusi lucem iniecerint liquidam, quae non reperiens exitum in se conglobata nimio splendescit adtritu, et proximos quidem albo colores a sole sublimiore decerpit, subuirides uero a nubis similitudine superiectae, ut in mari solet usu uenire, ubi candidae sunt undae quae litoribus inliduntur, interiores sine ulla concretione caerulae.

30. Et quoniam indicium est permutationis aurae, ut diximus, a sudo aere nubium concitans globos, aut contra ex concreto mutans in serenam laetitiam caelum, ideo apud poetas legimus saepe Irim de caelo mitti, cum praesentium rerum uerti necesse sit status. suppetunt aliae multae opiniones et uariae, quas dinumerare nunc est superuacuum, narratione redire unde digressa est festinante.

31. His ac talibus imperator inter spem metumque iactabatur ingrauescente hiemis magnitudine, speratisque per auios tractus insidiis, inter quae etiam *tumultum* exasperati militis uerebatur. super his urebat eius anxiam mentem, quod uelut patefacta iam diuitis domus inritus propositi reuerteretur.

32. Quas ob res omisso uano incepto hiematur

1 reciprocatione *Valesius* reticatione *V* 2 purissimos purissimem *V* purissimi *Pba* 4 moritur *Gronouius* oritur co splendorem conspuens *G* 19 Irim de caelo mitti *G* Irim de cae huc mitti *A* nimirum de caelo hinc (hinc *suprascr. V*) uer necesse mitti [c. pr. rer. *VPb* (uerti — mitti *add.* V^m) 20 sit sta *VPba* fit status mutatio *G* 25 speratisque *Haupt* superetisq *VP* suspectis *G* superatis *A* 26 auios *G* auictios *VAP* etiam multum *G* etiam [*lac.* 20 *litt.*] tum *VP* 29 diuites *V* reuertetur

Antiochiae redit in Syriam aerumnosam, perpessus inulta et atrocia diuque deflenda. euenerat enim hoc, quasi fatali constellatione ita regente diuersos euentus, ut ipsum Constantium dimicantem cum Persis fortuna semper sequeretur adflictior, unde uincere saltim per duces optabat, quod aliquotiens meminimus contigisse.

LIBER XXI

1. *Iulianus A. Viennae quinquennalia celebrat: quo modo Constantium A. breui moriturum praenouerit: et de uariis artibus futura praenoscendi.*
2. *Iulian. A. Viennae Christianum se simulat illiciendae multitudinis causa: et die festo in ecclesia inter christianos deum precatur.*
3. *Vadomarius rex Alamannorum, rupto foedere, per emissarios limites uastat, et Libinonem comitem cum paucis interficit.*
4. *Iulian. A. interceptis Vadomarii litteris ad Constantium A. eum in conuiuio comprehendendum curauit: et Alamannis aliis occisis, aliis in deditionem acceptis, ceteris pacem petentibus dedit.*
5. *Iulian. A. milites suos alloquitur, et in uerba sua uniuersos adigit, Constantio A. bellum illaturus.*
6. *Constantius A. Faustinam ducit uxorem: auget supplementis exercitum: Armeniae et Hiberiae reges donis sibi conciliat.*
7. *Const. A. Antiochiae tum agens per Gaudentium notarium Africam in potestate sua retinet; et Euphrate transito Edessam se exercitumque confert.*
8. *Iulianus A. post ordinatas res Galliarum, ripam Danubii petit, et partem militum per Italiam perque Raetias praemittit.*
9. *Taurus et Florentius consules, ac praefecti praetorio, hic per Illyricum, ille per Italiam, fugiunt adpropinquante Iuliano A. Lucillianus magister equitum, qui resistere Iuliano parabat, opprimitur.*
10. *Iulianus A. Sirmium, caput Illyrici occidui, una cum praesidio in fidem recipit; Succos occupat, et ad senatum scribit contra Constantium.*
11. *duae legiones Constantianae, quae apud Sirmium ad Iulianum A. transierant, ab eo missae in Gallias, Aquileiam occupant consentientibus oppidanis, ac Iuliani militi portas claudunt.*

---

2 inulta *Eyssenh.* etulerint sed *VP* aestatem *bga* et *om. P*

12. Aquileia fauens Constantii A. partibus oppugnatur: quae postea comperto eius obitu Iuliano se dedidit.

13. Sapor domum reducit copias, inhibentibus bellum auspiciis: Constantius A. in Iulianum arma moturus Hierapoli milites alloquitur.

14. praesagia mortis Constantii A.

15. moritur Constantius A. apud Mobsucrenas Ciliciae.

16. Constantii A. uirtutes et uitia.

1. 1. Intercluso hac bellorum difficili sorte Constantio trans flumen Euphratem, Iulianus agens apud Viennam formandis in futura consiliis dies inpendebat et noctes, quantum opes patiebantur angustae altius semet adtollens, semperque ambigens utrum Constantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia lacesseret prior. 2. quae sollicite reputans utrumque formidabat, et amicum cruentum et in aerumnis ciuilibus saepe uictorem, maximeque Galli fratris exemplum mentem eius anxiam suspendebat, quem inertia mixtaeque periuriis fraudes prodidere quorundam. 3. erigebat tamen aliquotiens animum ad multa et urgentia, tutissimum ratus inimicum se ex confesso monstrare ei, cuius ex praeteritis motus coniectabat ut prudens, ne per amicitias fictas insidiis falleretur occultis. 4. parui igitur habitis, quae per Leonam Constantius scripserat, nulloque arbitrio eius promotorum suscepto praeter Nebridium, quinquennalia Augustus iam edidit: et ambitioso diademate utebatur lapidum fulgore distincto, cum inter exordia principatus adsumpti uili corona circumdatus erat xystarchae similis purpurato. 5. inter quae Helenae coniugis defunctae suprema miserat Romam in suburbano uiae Nomentanae condenda, ubi uxor quoque Galli quondam, soror eius, sepulta est Constantina.

1 intercluso hac *Pbga* interclusos ac *V* 7 priorque sollicite reputans *post* alliceret (6) *positum VPba post* lacesseret (7) *G* 7 incutiendi *Pbga* in⟨con⟩cutiendi *V* 14 motus *VGA*: metū *b* 16 habitis *Valesius* auitis *VPbg* 22 helenae *Pbg* alaenae *V* 23 Romam *G* roma *VP* Romae *ba*

6. Accedebat autem incendebatque eius cupiditatem, pacatis iam Galliis incessere ultro Constantium, coniciens eum per uaticinandi praesagia multa, quae callebat, et somnia e uita protinus excessurum.

7. Et quoniam erudito et studioso cognitionum omnium principi maliuoli praenoscendi futura prauas artes adsignant, aduertendum est breuiter, unde sapienti uiro hoc quoque accidere poterit doctrinae genus haud leue. 8. elementorum omnium spiritus, utpote perennium corporum praesentiendi motu semper et ubique uigens, ex his, quae per disciplinas uarias adfectamus, participat nobiscum munera diuinandi: et substantiales potestates ritu diuerso placatae, uelut ex perpetuis fontium uenis, uaticina mortalitati suppeditant uerba, quibus numen praeesse dicitur Themidis, quam ex eo quod fixa fatali lege decreta praescire facit in posterum, quae τεθειμένα sermo Graecus appellat, ita cognominatam in cubili solioque Iouis uigoris uiuifici theologi ueteres conlocarunt.

9. Auguria et auspicia non uolucrum arbitrio futura nescientium conliguntur — nec enim hoc uel insipiens quisquam dicet — sed uolatus auium dirigit deus, ut rostrum sonans aut praeteruolans pinna turbido meatu uel leni futura praemonstret. amat enim benignitas numinis, seu quod merentur homines, seu quod tangitur eorum adfectione, his quoque artibus prodere quae inpendent.

10. Extis itidem pecudum attenti fatidicis, in species conuerti suetis innumeras, accidentia sciunt. cuius disciplinae Tages nomine quidam monstrator est, ut fabulantur, in Etruriae partibus emersisse subito uisus e terra.

1 accedebat (?) *Eyssenh.* accidat *VP* accidebat *bga* *2 ultro *add.* V^m 11 disciplinas *Pbg* disciplina *V* 14 mortalitates V^1 mortalitatis V^2Pb 16 facit *codd.* fas sit *bga* 17 thetimena *GAP* 20 auspicia — nascentium *(sic) add.* V^m arbitrium *VPb* arbitrio *GA* 26 quoque *VGAP* que *rb* 29 conuertit *Pb* 30 monstratorem ut *VP* monstratur ut *ba* monstrator ut *g*

11. Aperiunt tunc quoque uentura cum aestuant hominum corda sed locuntur diuina. sol enim, ut aiunt physici, mens mundi, nostras mentes ex sese uelut scintillas diffunditans cum eas incenderit uehementius, futuri conscias reddit. unde Sibyllae crebro s se dicunt ardere torrente ui magna flammarum. multa significant super his crepitus uocum et occurrentia signa, tonitrua quin etiam et fulgura et fulmina itidemque siderum sulci.

12. Somniorum autem rata fides et indubitabilis foret, ni ratiocinantes coniectura fallerentur. interdumque, ut Aristoteles adfirmat, tum fixa sunt et stabilia, cum animantis altius quiescentis ocularis pupilla neutrubi inclinata rectissime cernit. 13. et quia uanities aliquotiens plebeia strepit, haec inperite mussando si esset praesentiendi notitia quaedam, cur ille se casurum in bello uel alius hoc se passurum ignorauit aut illud, sufficiet dici, quod et grammaticus locutus interdum est barbare, et absurde cecinit musicus, et ignorauit remedium medicus: at non ideo nec grammatica nec musica nec medicina subsistit. 14. unde praeclare hoc quoque ut alia Tullius 'signa ostenduntur' ait 'a dis rerum futurarum. in his siqui errauerit, non deorum natura sed hominum coniectura peccauit'. ne igitur extra calcem, quod dicitur, sermo decurrens lecturo fastidium ferat, ad explicanda prospecta reuertamur.

2. 1. Cum apud Parisios adhuc Caesar Iulianus quatiens scutum uariis motibus exerceretur in campo, axiculis, quis orbis erat conpaginatus, in uanum ex cussis ampla remanserat sola, quam retinens ualid

2 loquuntu *V* *post* loquuntur *repetit.* cum aestuant hom num corda sed *P* 5 conscius *VP* sy(si *P*)billas *VP* 10 in dubitabiles *VP* *12 tum] ium *VP* in *bga* 13 pupilla b popiala *V* popialia *P* 16 se *bga* te *VP* 20 at *A* et *cod.* 22 *Cic. de nat. deorum II 4, 12* 23 a diis *G* ad his *V* ab h *Pba* si qui epauerit *VP* 27 recertamur *VP* 30 axiculis (axicolis *VP* assulas *b* in uanum *VGP* e manu *ba* 31 amp *VP* ansa *G* ochana *ba*

manu stringebat. 2. territisque ut omine diro praesentibus cunctis 'nemo' inquit 'uereatur: habeo firmiter quod tenebam.' item cum apud Viennam postea quiesceret sobrius, horrore medio noctis imago quaedam uisa splendidior hos ei uersus heroos modo non uigilanti aperte dixit eadem saepius replicando, quibus fretus nihil asperum sibi superesse existimabat

Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
τέρμα φίλου βιοτοῦ στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

3. agebat itaque nihil interim de statu rerum praesentium mutans, sed animo tranquillo et quieto incidentia cuncta disponens paulatimque sese conroborans ut dignitatis augmento uirium quoque congruerent incrementa. 4. utque omnes nullo inpediente ad sui fauorem inliceret, adhaerere cultui Christano fingebat, a quo iam pridem occulte desciverat, arcanorum participibus paucis, haruspicinae auguriisque intentus et ceteris quae deorum semper fecere cultores. 5. et ut haec interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Ianuario Christiani Epiphania dictitant, progressus in eorum ecclesiam sollemniter numine orato discessit.

3. 1. Dum haec ita aguntur, propinquante iam uere, nuntio percitus inopino ad tristitiam uersus est et maerorem. didicit enim Alamannos a pago Vadomarii

---

4 hororе medio *VPA* hora media *bg* 8 *Graeca om.* [*lac.* 4 *uers.*] *Rb* ЄIC *VAP* ἐκ *G* πλατὺ *G* ITIAATY *VA* ITIΛΛTI *P* τέρμα *GA* TЄPCIA *VP* μόλῃ *G* HIOAN *A* ꞰoAN *VP* κλυτοῦ *G* KITOY *VA* RITOY *P* 9 παρθενικῆς *GA* ΠᾶPЄЄNIKNC *VP* μοίρῃ *G* NOIPIΣ *A* ꞰoIPNC *VP* *βαίνῃ ἐπὶ *G* BЄHNЄΠI *VA* BЄHNЄm *P* πέμπτῃ *G* ΠЄALΠTN; *VP* ΠAIΠTN *A* 10 εἰκοστῇ *GA* ЄIKOCTN *V* ·IR·ЄOCTH *P* βασιλεύς *G* BACΔЄYC *PA* BACAЄYC *V* Κωντάντιος *G* KOCTANTIOC *VA* ROCTΛNTLo;C ἄσιδος *GA* ACIΔOC *VP* αἴης *G* ЄHC *VAP* 11 τέρμα *GA* TЄPΛLΛ *V* TЄPΛVà *P* φίλου *G* ΦIOΛY *A* ΦIOΔN *V* ΦIOΛN *P* βιοτοῦ *G VP* BIOTO *A* στυγερὸν *G* ЄTYΓЄPON *VAP* καὶ *GP* KΛI *VA* ἕξει *G* ЄZЄI *VAP*

exorsos, unde nihil post ictum foedus sperabatur incommodum, uastare confinis Raetiis tractus, nihilque sinere intemptatum manus, praedatorias fusius discurrentes. 2. quod ne dissimulatum rediuiuas bellorum materias excitaret, Libinonem quendam comitem cum Celtis et Petulantibus misit hiemantibus secum, negotium, ut poscebat ratio, correcturum. 3. qui cum mature prope oppidum Sanctionem uenisset longe uisus a barbaris, qui iam certamina meditantes sese per ualles abdiderant, hortatusque milites licet numero inpares, cupidine tamen pugnandi uehementius inritatos, adgreditur inconsulte Germanos interque dimicandi exordia ipse concidit omnium primus, cuius interitu erecta barbarorum fiducia Romanisque ad ducis uindictam accensis certamen committitur obstinatum, et urgente magnitudinis mole disiecti sunt nostri occisis paucis et uulneratis.

4. Cum hoc Vadomario et Gundomado eius fratre itidem rege Constantius, ut iam relatum est, firmauerat pacem. post quae mortuo Gundomado hunc sibi fore existimans fidum secretorumque taciturnum exsecutorem *et* efficacem mandabat, si famae solius admittenda est fides, scribebatque, ut tamquam rupto concordiae pacto subinde conlimitia sibi uicina uexaret, quo Iulianus id metuens nusquam a tutela discederet Galliarum. 5. quibus, ut dignum est credere obtemperans Vadomarius haec et similia perpetrabat. ad perstringendum fallendumque miris modis ab aetatis primitiis callens, ut postea quoque ducatum per Phoenicen regens ostendit. sed re ipsa conuictus abstinuit. capto enim a stationariis militibus notario

---

2 uastare *bga* fastare *VP* 3 sinere *VGAP* sententiae ... 8 uenisse *VP* 10 addiderant *VP* 12 adgreditur *VGAP* *om. Rb* 13 condit *VP* 19 reqelatum *V* 21 executores *bg* exsecutore *V* 22 efficacem *Valesius* effacitatem *V* ... fecialem *bga* madabat *V* 24 concordiae *G* sanecordiae ... sane concordiae *Pba* 26 ut] et *VP* 29 primitiis primitiis ... 30 conuictus *VGA* coniunctus *Pbg*

quem miserat ad Constantium, scrutatoque siquid portaret, epistula eius reperta est, in qua praeter alia multa id quoque scripserat 'Caesar tuus disciplinam non habet.' Iulianum autem adsidue per litteras dominum et Augustum appellabat et deum.

4. 1. Haec ut erant periculosa et dubia, Iulianus in exitiale malum eruptura considerans, in unum omni cogitatione intenta, eum incautum rapere festinabat, ut securitatem suam prouinciarumque locaret in tuto, et iniit consilium tale. 2. Philagrium notarium, orientis postea comitem, ad eas miserat partes, cuius prudentiae fidebat olim sibi conperti, eique inter multa, quae pro captu instantium rerum erat acturus, signatam quoque chartulam tradidit, mandauitque, ne aperiret uel recitaret nisi Vadomario uiso cis Rhenum. 3. perrexit Philagrius ut praeceptum est, eoque praesente et negotiis adstricto diuersis transgressus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihilque secus gestorum simulans scire, uiso praeposito militum ibi degentium, pauca locutus ex more, ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad conuiuium eius uenire promisit, ad quod erat etiam Philagrius inuitatus. 4. qui statim ingressus, rege conspecto imperatoris recordatus est uerba, causatusque rem seriam et urgentem, ad diuersorium rediit, scriptisque lectis doctus quid agi conueniret, confestim reuersus discubuit inter ceteros. 5. finitisque epulis Vadomarium fortiter adprehensum rectori militum arte custodiendum apud signa conmisit, textu lecto iussorum, comitibus eius ad sua redire conpulsis, super quibus nihil fuerat imperatum. 6. exhibitus tamen idem rex ad principis castra iamque spe ueniae omni praeclusa, cum interceptum notarium et quae scripse-

4 adsidue — 6 Iulianus *om. Rb* 6 ut erant *GA* iterant *VP* 8 intentae *VP* eum *A* uim *VP* ui *bg* 9 locaret *bga* locarent *VP* 18 in *Vbga* ut *P* 20 degentium *Pbga* diligentium *V* ultro *bga* ultris *VP* 26 conueniet *VP*

rat ad Constantium conperisset iam publicata, ne conuicio quidem tenus conpellatus missus est ad Hispanias. id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedente a Galliis inmanissimus homo prouinciarum statum aegre conpositum licentius conturbaret.

7. Hoc casu elatior Iulianus, regis opinione citius intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonem comitem in congressu cum militibus docuimus paucis. 8. et ne rumor aduentus sui eos ad remotiora traduceret, superato Rheno noctis alto silentio cum auxiliorum expeditissimis globis nihil metuentes huius modi circumuenit, excitatosque hostilium fragore armorum dum gladios circumspectant et tela, celeriter inuolauit et quosdam occidit, orantes alios praedamque offerentes dediticios cepit, reliquis, qui remansere, pacem precantibus dedit quietem pollicitis firmam.

5. 1. Quae dum mentibus aguntur erectis, coniectans quantas intestinae cladis excitauerat moles, nihilque tam conuenire conatibus subitis quam celeritatem sagaci praeuidens mente, professa palam defectione se tutiorem fore existimauit, incertusque de militum fide, placata ritu secretiore Bellona, classico ad contionem exercitu conuocato, saxeo suggestu insistens iamque, ut apparebat, fidentior haec clarius solito disserebat:

2. 'Iam dudum tacita deliberatione uos aestimo, magni conmilitones, gestorum excitos amplitudine h[...] operiri consilium ut euentus, qui sperantur, perpen[...] possint et praecaueri. plus enim audire quam loq[...]

---

1 publicata *G* publicatio *V* publicato *Pba* ne conuit[...] *VGAP* 3 ne *A* ni *VP* ut *bg* 6 casu *G* easu *VP* eo [...] 9 Libinonem *GA* libinnem *V* libinem *Pb* 11 superatu[...] 14 flagore *V* 16 -que *om. VPbga* *20 clades *V* 23 [...] tutiorem *G* secuciorem *V* securiorem *Pb* 29 gestorum *V*[...] rerum gestarum *bga* excitos *G* exercitos *VP* exercitatissimi [...] 30 operiri consilium *G* operis consilium *VP* operis consulturos [...]

militem decet actibus coalitum........ gloriosis, nec alia spectatae aequitatis sentire rectorem, quam ea, quae laudari digne potuerunt et probari. ut igitur quae proposui abiectius absoluam, aduertite oro beniuole, quae sermone breui percurram.

3. Arbitrio dei caelestis uobis inter ipsa iuuentae rudimenta permixtus inruptiones Alamannorum adsiduas et Francorum populandique iugem licentiam fregi, et uigore communi Romanis agminibus quotiens libet Rhenum peruium feci, contra rumorum fremitus gentiumque ualidarum uiolentos excursus stando inmobilis, uirtutis uestrae nimirum firmamento confisus. 4. et haec laborum, quos exhausimus, Galliae spectatrices post funera multa iacturasque recreatae diuturnas et graues, posteritati per aetatum examina commendabunt. 5. at nunc cum auctoritate uestri iudicii rerumque necessitate conpulsus ad augustum elatus sum culmen, deo uobisque fautoribus, si fortuna coeptis adfuerit, altius adfecto maiora, id prae me ferens quod exercitui, cuius aequitas armorumque inclaruit magnitudo, domi moderatus uisus sum et tranquillus et in crebritate bellorum contra conspiratas gentium copias consideratus et cautus. 6. ut igitur aduersa praeueniamus mentium societate iunctissima, sequimini uiam consilii mei salutarem, ut puto, cum integritas rerum intentioni nostrae uoluntatique respondeat, et dum maioribus uacant praesidiis regiones Illyricae, inpraedito cursu tendentes Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis successibus instruendi. 7. at uos ex more fidentium du-

---

1 coalitum (coactum *V*²) [*lac. 8 litt.*] gloriosis *VP sine lac.* *m* *2 alias *V* alium *bga* 4 abiectius *Valesius* abiectis *VP* biectis .... *Eyssenh.* *5 quae *bga* qui *VP* 8 iugem *VGAP* urgentem *b* 12 nimirum *V*²*GAP* nihilominus *rb* 19 affectabo *G* 21 et domi *G* tranquillus et *G* tranquilla lucet *P* 22 conspiratas *G* spiratas *VP* 27 uagant *V* *regionis *V* 30 at uos *Valesius* ut quos *VPb* utque *G* ex more *Pb* est mos *G*

cum iuramento quaeso concordiam spondete mansuram et fidem, operam mihi nauaturo sedulam et solitam, nequid agatur inconsultum et segne, et producturo, siquis exegerit, incorruptam conscientiam meam, quod nihil uoluntate praeter ea, quae in commune conducunt, adgrediar aut temptabo. 8. Illud sane obtestor et rogo obseruate, ne inpetu gliscentis ardoris in priuatorum damna quisquam uestrum exiliat, id cogitans quod ita nos inlustrarunt hostium innumerae strages, ut indemnitas prouinciarum et salus exemplis uirtutum peruulgatae'.

9. Hoc sermone imperatoris uice alicuius oraculi conprobato mota est incitatius contio et rerum cupida nouandarum unanimanti consensu uoces horrendas inmani scutorum fragore miscebat, magnum elatumque ducem et, ut experta est, fortunatum domitorem gentium adpellans et regum. 10. iussique uniuersi in eius nomen iurare sollemniter gladiis ceruicibus suis admotis sub exsecrationibus diris uerbis iurauere conceptis omnes pro eo casus, quoad uitam profuderint, si id necessitas exegerit, perlaturos; quae secuti rectores omnesque principis proximi fidem simili religione firmarunt. 11. solus omnium licet proposito stabili, audacter tamen praefectus repugnauit Nebridius, iuris iurandi nexu contra Constantium nequaquam se constringi posse commemorans, cuius beneficiis obligatus erat crebris et multis. 12. quibus auditis circumstantes propius milites acriter inflammati eum adpeterent trucidandum, ad genua sua prolapsum imperator paludamento protexit, indeque reuersus in regiam

2 nauaturo *G* minabanturo *V* minabantur *P* *om.* ... 3 segne *G* signa *VPba* 6 aut *G* abi *VP* ubi *ba* 9 qu... haud ita *Valesius* 12 imperatoris *bga* imperator *VP* *13 ... citatiŏs *V* omnis contio *uulgo* contio *VGA* *om.* *P* multitudo ... 17 iussique *G* iusque *VPb* *20 perfuderint *G* profuderit *V*... 21 exegerit *G* egerit *VPb* 24 stabili *G* sgabili *VP* 26 co... r stringi V^1*Pbga* stringi V^2 27 cum stantes *G* constanter (s... *VP*

cum antegressum eum uidisset supplicemque iacentem orare, ut leuandi causa timoris ei porrigeret dexteram 'ecquid' ait 'praecipuum amicis seruabitur, si tu manum tetigeris meam? sed hinc quo libet abi securus.' hocque audito ille innoxius ad larem suum recessit in Tusciam. 13. his Iulianus, ut poscebat negotii magnitudo, praestructis expertus, quid in rebus tumultuosis anteuersio ualeat et praegressus, per tesseram edicto itinere in Pannonias, castris promotis et signis temere se fortunae conmisit ambiguae.

6. 1. Replicare nunc conuenit tempori et narrare summatim quae, dum aguntur in Galliis ante dicta, Constantius hiemans Antiochiae domi militiaeque perfecit. inter conplures alios honore conspicuos adoraturi imperatorem peregre uenientem ordinantur etiam ex tribunis insignibus. 2. cum igitur a Mesopotamia reuersus Constantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum sub Constante militantem discordiarum seuisse causas inter primores fratres suspiciones contiguae ueritati pulsabant, ausus paulo petulantius stare, ut ipse quoque ad parile obsequium admittendus, agnitus est et prohibitus, strepentibusque multis et intueri lucem ulterius non debere clamantibus ut perduellem et obstinatum, Constantius circa haec lenior solito 'desinite' ait 'urgere hominem ut existimo sontem sed nondum aperte conuictum et mementote quod, siquid admisit huius modi, sub obtutibus meis conscientiae ipsius sententia punietur, quam latere non poterit' et ita discessum est. 3. postridie ludis Circensibus idem ex aduerso imperatoris, ubi consueuerat, spectans repentino clamore sublato cum certamen opinatum emitte-

8 antere uersio *Pb* tesseram *Pbga* desseram *V* 11 tempori *C. F. W. Müller* tempore *codd.* 14 adoraturi *G* adorator *VP* 19 seuisse *Pbg* saeuuisse *V* 20 primores *scripsi* prioris *codd.* 22 admittendus *G* mittendus *VPba* 23**ulterius *V* 26 ait *bg* ⟨ait⟩ *V* autem ait *P* 32 inopinatum *A*

retur, diffractis cancellis, quibus una cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo in uanum excussis laesisque leuiter paucis, interna conpage disrupta efflasse spiritum repertus solus, unde Constantius futurorum quoque praescius exultabat.

4. Eodem tempore Faustinam nomine sortitus est coniugem amissa iam pridem Eusebia, cuius fratres erant Eusebius et Hypatius consulares, corporis morumque pulchritudine pluribus antistante et in culmine tam celso humana, cuius fauore iustissimo exemptum periculis declaratumque Caesarem rettulimus Iulianum.

5. Habita est isdem diebus etiam Florentii ratio e Galliis nouitatis metu digressi, et Anatolio recens mortuo praefecto praetorio per Illyricum, ad eius mittitur locum, cumque Tauro itidem praefecto praetorio per Italiam amplissimi suscepit insignia magistratus.

6. Parabantur nihilo minus externorum atque ciuilium instrumenta bellorum et augebatur turmarum equestrium numerus parique studio supplementa legionibus scripta sunt indictis per prouincias tirociniis omnisque ordo et professio uexabatur, uestem armaque exhibens et tormenta, aurum quin etiam et argentum, multiplicisque rei cibariae copias et diuersa genera iumentorum. 7. et quia Persarum rege ob difficultatem hiberni temporis aegre contruso, reserata caeli temperie ualidior impetus timebatur, ad Transtigritanos reges et satrapas legati cum muneribus missi sunt amplis, monituri cunctos et hortaturi nostra sentire et nihil fallax temptare uel fraudulentum. 8. ante omnia tamen Arsaces et Meribanes, Armeniae

3 disrupta *bg* distrupa *VP* est *post* repertus *add. A* 6 fa-stina *P* 8 consularis *Pb* consolaris *V* 10 iustissime *b* 13 galliis *VAP* Gallia *G* Galliae *b* 15 praetorio *Pbga* rio *V* 25 reg(e) V^2 rige V^1P regis *bg* ad (*sic VPb*) difficultatem — 26 con(truso) *add.* V^m *26 e greco construs(x *P*)o reserata caeli tem(pe)rie(-pore *P*) *VP* aegre contruso reserata caeli temperie *A* co(n)structa re cibaria[ual. *bg* 30 sentirent (*om.* et) *VPbg* tentarent

et Hiberiae reges, cultu ambitioso indumentorum emercabantur et multiformibus donis, damna negotiis Romanis inlaturi, si rebus tum etiam dubiis desciuissent ad Persas. 9. inter tot urgentia Hermogene defuncto ad praefecturam promouetur Helpidius ortus in Paphlagonia, aspectu uilis et lingua sed simplicioris ingenii, incruentus et mitis adeo, ut cum ei coram innocentem quendam torquere Constantius praecepisset, aequo animo abrogari sibi potestatem oraret haecque potioribus aliis ex sententia principis agenda permitti.

7. 1. Rigore itaque instantium negotiorum anceps Constantius, quid capesseret ambigebat, diu multumque anxius, utrum Iulianum peteret et longinqua, an Parthos repelleret iam transituros ut minabantur Euphratem, haerensque tandem cum ducibus communicato saepe consilio, in id flexus est, ut finito propiore bello uel certe mollito, nullo post terga relicto quem formidaret, Illyriis percursis et Italia, ut rebatur, Iulianum inter exordia ipsa coeptorum tamquam uenaticiam praedam caperet. hoc enim ad leniendum suorum metum subinde praedicabat. 2. tamen ne intepesceret aut omisisse belli uideretur aliud latus, aduentus sui terrorem ubique dispergens, ueritusque ne Africa absente eo perrumperetur ad omnes casus principibus oportuna, uelut finibus orientis egressus per mare notarium misit Gaudentium, quem exploratorem actuum Iuliani per Gallias aliquamdiu fuisse praestrinximus. 3. hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat, quod aduersam partem metueret offensam, et properabit nanctus hanc oportunitatem commendari Constantio, quem credebat procul dubio fore uictorem: nemo enim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. 4. qui cum

1 emercabantur *bga* emersabantur *VP* 3 tum *VAP om.* *bg* 5 Helpidius *Pbga* helpedius *V* 18 percussis *bga* percussit *VP* 21 intepesceret *Pba* interpesceret *V* *23 ubiqui *VP* 24 affrica *VP* 27 actuum *Pbga* auctuum *V* 30 properabit *Kiessling* properabat *codd.*

eo uenisset, mandatorum principis memor per litteras Cretione comite quid ageretur edocto reliquisque rectoribus, lecto undique milite fortiore translatisque ab utraque Mauritania discursatoribus expeditis, Aquitaniae et Italiae obiecta litora tuebatur artissime. 5. neque id consilium fefellit Constantium. eo enim superstite nullus aduersorum illas tetigit terras, licet oram Siciliensem a Lilybaeo protentam ad Pachynum multitudo seruabat armata, si patuisset facultas, ociu transitura.

6. His pro rerum ratione, ut sibi prodesse existimabat Constantius, aliisque minutis et leuioribus ordinatis, ducum nuntiis docebatur et litteris Persaru copias in unum coactas, rege turgido praeeunte, iam prope margines tendere Tigridis, incertum quona erumpere cogitantes. 7. quibus percitus, ut propi agens futuros possit anteuenire conatus, quam primu hibernis egressus, accito undique equitatu peditumq robore, quo fidebat, per Capersanam Euphrate naua ponte transcurso Edessam petit uberem commeatib et munitam, ibi parumper operiens dum explorator aut perfugae motum castrorum hostilium indicaren

8. 1. Discedens inter haec Iulianus a Rauraci peractis, quae docuimus dudum, Sallustium praefect promotum remisit in Gallias, Germaniano iusso uice tueri Nebridii, itidemque Neuittae magisterium comn sit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timen quem cum Scutarios ageret, latenter prodidisse Ve ranionem suum principem audiebat; et Iouio quaes ram, cuius in actibus Magnenti meminimus, et Mam tino largitiones curandas, et Dagalaifum praefe

3 undique *G* undici *VP* uindici *rba* milite *VG* militi *P* 5 haliae *VP* Galliae *bga* 8 a lilybaeo *P* alibus beo *V* Pachynum *scripsi* et pachino *P* & bachyno *V* 13 duc nuntiis *om. b* 14 turgido *VGA om. Pb* 15 incertum *b* ingestum *VP* 16 erumpere *GA* erumperet *VP* erigeret 19 fidebat *GA* uidebat *VPb* capessanam *VP* 21 opperi *GA* oriens *VPb* 27 Gumoarium *G* Suomarium *A* eumaori *VPb* *31 curamdas *V*

domesticis, aliosque plures ex arbitrio suo militibus regendis adposuit, quorum merita norat et fidem. 2. profecturus itaque per Marcianas siluas uiasque iunctas Histri fluminis ripis, inter subita uehementer incertus id uerebatur ne contemptus ut comitantibus paucis multitudinem offenderet repugnantem. 3. quod ne fieret consilio sollerti praeuidit et agminibus distributis, per itinera Italiae nota quosdam properaturos cum Iouino misit et Iouio, alios per mediterranea Raetiarum magistro equitum Neuittae commissos, quo diffusi per uaria opinionem numeri praeberent immensi, formidineque cuncta conplerent. id enim et Alexander Magnus et deinde alii plures negotio ita poscente periti fecere ductores. 4. mandabat tamen egressis, ut tamquam hoste protinus occursuro tutius graderentur, stationesque nocturnas agerent et uigilias, ne improuiso *hostium* inuaderentur excursu.

9. 1. Quibus ita, ut uidebatur, apte dispositis, more quo tractus perruperat saepe barbaricos, contextis successibus fidens porrectius ire pergebat. 2. cumque ad locum uenisset, unde nauigari posse didicit flumen, lembis escensis, quos oportune fors dederat plurimos, per alueum, quantum fieri potuit, ferebatur occulte, ideo latens quod toleranter et fortiter nullius cibi indigens mundioris sed paucis contentus et uilibus, oppida forinsecus transibat et castra, imitatus egregium illud Cyri ueteris dictum, qui cum delatus ad hospitem interrogaretur ab eo, quid ad conuiuium parari deberet, panem responderat solum: sperare enim aiebat prope riuum se cenaturum. 3. fama uero, quae mille, ut aiunt, linguis rerum mire exaggerat fidem,

1 plures *VAP om. bg* 5 uerebatur *bga* ferebatur *VP* 9 Iouino *GA* iouina *VPb* 10 Neuittae *A* Neuitae *G* neuita *Vb* euita *P* 11 immensi *G* enmens (m *suprascr. V*) *VP* animos *ba* 16 ne improuiso inuaderentur *G* nem prouiso suo [*lac. 15 litt.*] minuaderentur *VP* hostium *addidit Eyssenh.* 20 ire *bga* re *VP* 21 posse *GA* fuisse *VPb* 24 et fortiter *add.* V^m 31 rerum mire *Valesius* rerum misere *codd.*

per Illyrios omnes celebrior fundebatur, Iulianum strata per Gallias multitudine regum et gentium, numeroso exercitu et successibus tumidum uariis aduentare. 4. quo rumore perculsus praefectus praetorio Taurus ut hostem uitans externum mature discessit, uectusque mutatione celeri cursus publici, transitis Alpibus Iuliis eodem ictu Florentium itidem praefectum secum abduxit. 5. leuibus tamen indiciis super Iuliani motu Lucillianus percitus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempestate castrensem, agensque apud Sirmium milites congregans, quos ex *stationibus* propriis acciri celeritatis ratio permittebat, uenturo resistere cogitabat. 6. sed ille ut fax uel incensus malleolus uolucriter ad destinata festinans, cum uenisset Bononeam a Sirmio miliario nono disparatam et decimo, senescente luna ideoque obscurante noctis maximam partem e naui exiluit inprouisus, statimque Dagalaifum misit cum expeditis ad Lucillianum uocandum trahendumque si reniteretur. 7. qui tum etiam quiescens cum strepitu excitatus turbulento uidisset ignotorum hominum se circulo circumsaeptum, concepto negotio et imperatorii nominis metu praestrictus praeceptis paruit inuitissimus, secutusque alienum arbitrium magister equitum paulo ante superbus et ferox iumentoque inpositus repentino, principi ut captiuus offertur ignobilis, oppressam terrore uix colligens mentem. 8. uerum cum primitus uisus adorandae purpurae datam sibi copiam aduertisset, recreatus tandem suique securus 'incaute' inquit 'imperator et temere cum paucis alienis partibus te conmisisti.' cui amarum Iulianus subridens 'haec uerba prudentia seru

4 quo rumore *GA* quorum re *VPb* 5 mature *G* ture *V* iure *ba* *6 transitis *bg* transitus *VAP* *11 -que apud Sirmium milites congregans V^m*Pba om. G* stationibus *b* *lac. 11 litt. VP* 12 *post* ratio *add.* poscebat *rba* *15 bononeam *VGP* Bononiam *ba* 18 dagalaifum *VA* dagalisum *Pb* Dagalaiphum *G* 22 imperatorii *bga* imperatori *VP* metu *A* metu *VPbg* 25 ut *VGAP* et *r om. b* *29 securus *GA* secur *VPb* 30 te *bga* et *VP* 30 amarum cui *transpos. rb*

inquit 'Constantio. maiestatis enim insigne non ut consiliario tibi, sed ut desinas pauere porrexi.'

10. 1. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum nec agendum segne ratus, ut erat in rebus trepidis audax et confidentior, ciuitatem ut praesumebat dediticiam petens, citis passibus incedebat, eumque suburbanis propinquantem amplis nimiumque protentis, militaris et omnis generis turba cum lumine multo et floribus uotisque faustis Augustum adpellans et dominum duxit in regiam. 2. qui euentu laetus et omine, firmata spe uenturorum, quod ad exemplum urbium matris populosae et celebris per alias quoque ciuitates ut sidus salutare susciperetur, edito postridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens percursis aggeribus publicis Succos nemine auso resistere praesidiis occupauit, isdemque tuendis Neuittam praefecit ut fidum. cuius loci situm exnunc conueniet ostendi.

3. Consertae celsorum montium summitates Haemi et Rhodopes, quorum alter ab ipsis Histri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriore parte consurgit, in angustias tumulosis collibus desinentes Illyrios interscindunt et Thracas, hinc uicinae mediterraneis Dacis et Serdicae, inde Thracias despectantes et Philippopolim, ciuitates amplas et nobiles, et tamquam natura in dicionem Romanam redigendas nationes circumsitas praenoscente, ita figuratae consulto, inter artos colles quondam hiantes obscurius, ad magnitudinem splendoremque postea rebus elatis patefactae sunt et carpentis, aditibusque aliquotiens clausis magnorum ducum populorumque reppulere conatus. 4. et pars, quae

1 Constantio *GA* constantium *VPb* 4 segne ratus *bga* ·gem catus *VP* 9 uotisque *G* portisque *VPb* uerbisque *A* ' qui *Haupt* ubi *codd.* omine *bga* homine *VP* *11 firmate *VP* : matris et *uulgo* 17 neuitam *VP* 18 conueniet *bga* con-eniet et *VP* 20 histri *Pb* istri *VGA* 22 desinenter per illy-o *VP* 23 Dacis *G* dicis *VP* uicis *ba* 25 et nobiles *VGAP* n. *b* natura *VGA om. Pb* 30 clausis *VGA* claus *P* dant *b*

Illyricum spectat, mollius edita uelut incauta subinde
superatur. latus uero *e* regione oppositum Thraciis
prona humilitate deruptum hincque et inde fragosis
tramitibus inpeditum difficile scanditur etiam nullo
uetante. sub hac altitudine aggerum utrubique spa-
tiosa camporum planities iacet, superior ad usque
Iulias Alpes extenta, inferior ita resupina et panda
ut nullis habitetur obstaculis ad usque fretum et Pro-
pontidem.

5. His ut in re tali tamque urgenti conpositis,
magistro equitum illic relicto imperator reuertitur
Naessum copiosum oppidum, quo inpraepedite cuncta
disponeret suis utilitatibus profutura. 6. ubi Victorem
apud Sirmium uisum scriptorem historicum exindeque
uenire praeceptum, Pannoniae secundae consularem
praefecit et honorauit aenea statua, uirum sobrietatis
gratia aemulandum, multo post urbi praefectum. 7. iam-
que altius se extollens et numquam credens ad con-
cordiam prouocari posse Constantium, orationem acrem
et inuectiuam, probra quaedam in eum explanantem
et uitia, scripserat ad senatum. quae cum Tertull
administrante adhuc praefecturam recitarentur in cu-
ria, eminuit nobilitatis cum speciosa fiducia benigni-
tas grata. exclamatum est enim in unum cunctorum
sententia congruente 'auctori tuo reuerentiam rogamus'

8. Tunc et memoriam Constantini ut nouatoris
turbatorisque priscarum legum et moris antiquitus
recepti uexauit, eum aperte incusans, quod barbaros
omnium primus ad usque fasces auxerat et trabeas
consulares, insulse nimirum et leuiter, qui cum uitar
deberet id quod infestius obiurgauit, breui postea Ma-

2 e *Pbga om. V* 5 *fort. scr.* speciosa (*cf. 14, 8, 8*) 7 res-
pina *GA* respina *V* respuut *P* 10 tali tamque *GA* ⟨t⟩aliamq..
V aliamque *P* aliaque *b* 12 impraepedite *Valesius* indepraepedi..
VAP 17 gratia aemulandum *Valesius* gratiae mutilan (n *suprascr.*
V) dum *VP* gratia multilaudum *bga* * urbi *GA* ubi *VPb* 18 se ex-
tollens *G* est et tollens *VP* 19 posse ad *P* 21 ad sen..
tum — 22 praefecturam [= 1 *lin. ed. rom.*] *post* cunctorum
sententia *transpos. rb* 29 fasces *bga* faces *VP*

mertino in consulatu iunxit Neuittam nec splendore nec usu nec gloria horum similem, quibus magistratum amplissimum detulerat Constantinus: contra inconsummatum et subagrestem et, quod minus erat ferendum, celsa in potestate crudelem.

11. 1. Haec et talia cogitanti sollicitoque super maximis rebus et seriis, nuntius metuendus intimatur et insperatus, ausa indicans quorundam inmania, inpeditura cursus eius ardentes, ni uigilanter haec quoque antequam adulescerent hebetasset. quae breuiter exponentur.

2. Duas legiones Constantiacas addita una sagittariorum cohorte, quas inuenerat apud Sirmium, ut suspectae adhuc fidei per speciem necessitatum urgentium misit in Gallias. quae pigrius motae spatiaque itinerum longa et Germanos hostes truces et adsiduos formidantes, nouare quaedam moliebantur auctore et incitatore Nigrino, equitum turmae tribuno in Mesopotamia genito: reque digesta per secreta conloquia et alto roborata silentio, cum Aquileiam peruenissent uberem situ et opibus murisque circumdatam ualidis, eam hostiliter repente clausere iuuante indigena plebe tumultus horrorem, cui Constanti nomen erat tum etiam amicum. 3. et obseratis aditibus turribusque armatis ét propugnaculis, futurae concertationi praeparabant utilia, interim soluti et liberi, hocque facinore ita audaci ad fauendum Constanti partibus ut superstitis Italicos incolas excitabant.

12. 1. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud Naessum nihil a tergo timens aduersum, legensque et audiens hanc ciuitatem circumsessam quidem aliquotiens, numquam tamen excisam aut deditam, inpensiore

---

1 consulatum (*sic*) in *transpos.* *bg* neeuittam *P* 2 horum cuiusquam *GA* 3 detulerat amplissimum *transpos.* *bga* *11 exponentur *GA* expenentur *V* experientur *rb* 16 longa *GA* longe *VPb* et *om.* *b* 20 alto *GA* alio *VPb* Aquileiam *bga* aquilaiam *VP* 21 uberem *scripsi* ubem V^1 urbem V^2 24 amicum *G* initium *VPba* intimum *I. Hermann* 30 tergo *Pbga* dergo *V*

studio sibi sociare uel fraude uel diuersis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, properabat. 2. ideoque Iouinum magistrum equitum uenientem per Alpes, Noricosque ingressum ad id, quod exarserat, quoquo modo corrigendum redire citius imperauit. et nequid deesset, milites omnes, qui comitatum sequebantur aut signa, retineri iussit per idem oppidum transeuntes pro uiribus laturos auxilium.

3. Hisque dispositis ipse haut diu postea cognita morte Constanti, discursis Thraciis Constantinopolim introiit: ac saepe doctus lentius fore id obsidium quam uerendum, Immone cum comitibus aliis ad hoc destinato remouit exinde Iouinum, alia quae potiores flagitabant necessitates acturum.

4. Ordine itaque scutorum gemino Aquileia circumsaepta, concinentibus sententiis ducum conuenien uisum est ad deditionem allicere defensores minaciun blandorumque uarietate sermonum: et multis ultr citroque dictitatis in inmensum obstinatione gliscent ex conloquio re infecta disceditur. 5. et quia nih praeter pugnam iam sperabatur, curatis utrubique cib somnoque corporibus, aurora iam surgente, concrepant sonitu bucinorum partes accensae in clades mutuas, fer-cientes magis quam consultius elatis clamoribus fer-bantur. 6. pluteos igitur praeferentes oppugnator cratesque densius textas, sensim incedentes et caut murorum ima suffodere ferramentorum multitudin conabantur, factas plerique uehentes ad mensuran moenium scalas, iamque parietibus paene contig pars lapidibus uolutis in pronum conlisi, pars confix

---

3 magistrum *Pbga* magistro *V* 5 imperabat *G* 6 deesse *GA* deesse *Pb* teesse *V* 11 lentius *Valesius* centius *VP* certius *bga* *13 remonuit *VP* *15 ordine *bga* ordin *VP* 19 dictitatis *VGAP* dictatis *rb* 20 re infecta *VGA* infect *P* refecta *b* quia *GA* qua *VPb* 21 sperabatur *scripsi* spectabatur *codd.* *cibo *VA* cibis *Pbg* 22 autrota *V* 24 clatis *V* datis *Pbga* *referebatur *V* ferebatur *P* 25 praeferentes *G* ẽ ferentes *VP* efferentes *ba* 28 factas *G* nata *VP* cattos *ba* uehentes *G* ementes *VP* emittentes *ba* *29 scalas *G* calus *V* clus *P* paene — 30 lapidibus *om.* *b*

stridentibus iaculis retroque gradientes auerterunt secum omnes alios metu similium a proposito pugnandi detortos. 7. hoc primo congressu erecti in audaciam clausi, adsumpta fiducia meliorum parui ducebant restantia, mentibusque fundatis et conpositis *per* oportuna tormentis, indefesso labore uigilias et cetera subsidia securitatis implebant. 8. contra munitores licet pauore discriminum anxii, pudore tamen, ne secordes uiderentur et segnes, ubi parum uis procedebat Marte aperto temptata, ad instrumenta obsidionalium artium transtulerunt. et quia nec arietibus admouendis nec ad intemptandas machinas uel ut possint forari cuniculi inueniebatur usquam habilis locus, disparatione breui ciuitatem Natisone amni praeterlabente, commentum excogitatum est cum ueteribus admirandum. 9. constructas ueloci studio ligneas turres propugnaculis hostium celsiores inposuere trigeminis nauibus ualde sibi conexis, quibus insistentes armati uno parique ardore prohibitores dispellere conlatis ex propinquo uiribus nitebantur: subterque expediti uelites a turrium cauernis egressi, iniectis ponticulis, quos ante conpaginarant, transgredi festinarunt indiuiso negotio ut, dum uicissim missilibus se petunt et saxis utrimquesecus alte locati, hi qui transiere per pontes, nullo interpellante aedificii parte conuulsa aditus in penetralia.............. serarent 10..... iterum summa coepti prudentis aliorsum euasit. cum enim aduentarent iam turres, contortis malleolis madentibus pice, harundine quin etiam, sarmentis ac uario fomite flammarum incessebantur. quae quoniam incendio celeri ponderibusque trepide superstantium inclinatae prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum fa-

---

1 iaculis retroque gredientib; | iaculis retroque gradientes *V* 5 per *add. Valesius* 6 torrentis *VGAP om. b* 10 aperta *VP* 11 *fort. scr.* transiuerunt 13 locus *om. Pbga* 14 Natisone *G* tesioni *VP* *18 ualde *bg* ualide *a* ualda *V* 23 uicisum *V* 24 pontes *G* partes *VPba* *26 penetrali [*lac. 15 litt.*] serarent [*lac. 4 litt. V* (*10 litt. P*)] iterum *VPba* penetralia reserarent iterum *G* 26 uerum summa *Haupt* *27 prudentes *VP* 29 formite *V*

stigia interibant eminus confixi tormentis. 11. inter quae destituti pedites post naualium sociorum occasum obtriti sunt saxis inmanibus praeter paucos, quos morte scilicet per inpedita suffugia uelocitas exemerat pedum. ad ultimum certamine protracto in uesperam, datoque signo in receptum, ex more ambo digressi diei residuum animis egere disparibus. 12. munitorum enim maerores, funera lugentium propria, prohibitores spe iam superandi firmabant, licet ipsi quoque paucos gemebant amissos. properabatur tamen nihilo minus et, quantum recreandis uiribus quiete et cibo satis fuit, tributo per noctis integrae spatium, reparatur lucis exordio proelium incitamento tubarum. 13. et quidam elatis super capita scutis ut pugnaturi leuius, alii uehentes umeris ut antea scalas feruentique impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. alii ferratas portarum obices effringendas adorti, ultro ignibus petebantur uel saxis muralibus oppetebant. quidam fossam fidentius transire conati, repentinis eorum adsultibus, qui erumpebant clanculo per posticas, ruebant incaute *uel* saucii discedebant. recursus enim ad moenia tutior uallumque antemuranum cespitibus fultum insidiantes ab omni discrimine defendebat. 14. et quamquam prohibitores duritia bellorumque artibus antistarent, quibus nihil praeter moenium supererat adiumentum, collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, suburbana omnia circumibat diligenter inqui-

---

*4 suffugia *bga* ˙scitfugia *VP* 5 protracto (*sic VAP* — 6 receptum *add. V*ᵐ producto *rbg* 7 disparibus *bga* disparii *VP* 9 firmabant *ba* inflammabant *G* fiamabant *V* (r *superscr.*) 13 incitamento tubarum *G* incitato tamen toxatarum *ba* incitatotamentocicarum *V* 15 impetu — 16 multiformium *add. V*ᶜ pectora *G* pectoa *VP* spectatos *ba* 18 uel saxis *bga* uaedis [*lac. 4 litt.*] TRAxis *V* uel axis *P* *19 fossas fidentius *Pbga* fossa fuddentius *V* fossas audentius *Eyssenh.* 21 posticas *GA* pacticas *VP* perticas *b* uel *G om. VPba* 25 duritia *Valesius* tutiricitia *V* turicitia *P* peritia *bga* antestarent *bga* antis [*lac. 11 litt.*] iant *VP*

rens, qua ui uel machinis posset patefactam inrumpere ciuitatem. 15. quod ubi patrare non poterat magnitudine uetante difficultatum, obsideri remissius coepta est, et excubiis stationibusque relictis, praesidiarii milites uastantes agros propinquos omnibus congruentibus abundabant raptorum pleraque concorporalibus suis inpertientes. unde largiore admodum potu saginisque distenti marcebant.

16. His relatione Immonis consortiumque cognitis, Iulianus Constantinopoli etiam tum hibernans, sollerti remedio turbatis consuluit rebus, moxque Agilonem magistrum peditum ea tempestate probe cognitum miserat, ut uiso honoratissimo uiro conpertaque per eum morte Constanti solueretur obsidium.

17. Inter quae ne cessaret Aquileiae *oppugnatio* cum in reliquis opera consumeretur in cassum, placuit resistentes acriter ad deditionem siti conpelli. et ubi aquarum ductibus intersectis nihilo minus celsiore fiducia repugnarent, flumen laboribus auertitur magnis. quod itidem frustra est factum. attenuatis enim auidioribus bibendi subsidiis, hi, quos temeritas clauserat, contenti putealibus aquis parce uixerunt.

18. Quae dum agitantur casibus ante dictis, *superuenit*, ut praeceptum est, Agilo, scutorumque densitate contectus prope fidenter accessit, multaque locutus et uera, quibus Constanti obitum firmatumque Iuliani docebat imperium, non sine conuiciis confutabatur ut fallax. nec ei quisquam credidit gesta narranti, antequam pacta salute susceptus ad pugnaculum solus, fide religiosius reddita ea, quae docuerat,

---

4 praesidiarii milites *G* siresidiarumiles *VP* 7 potu saginisque admodum *transpos. rba* 12 peditum *Pbga* praeditum *V* 14 Constantii *G* constrati *V* 15 Aquileiae oppugnatio cum *G* aquilei [*lac. 15 litt.*] cum *VP* 16 consumerentur *G* consumeremur *V* 17 ad deditionem *bg* addidit *VP* 20 uiuilioribus *Haupt* 23 dictis superuenit ut *G* dictis [*lac. 17 litt.*] Nit ut *VP* dictis sine mora hic *ba* 27 non *om. Pba* conputabatur *VP* 28 ut *bga* in *codd.*

replicaret. 19. his auditis ex diuturno angore portis reclusis omnes effusi suscepere laeti pacificum ducem, seque purgantes Nigrinum totius furoris auctorem paucosque alios obtulerunt, eorum supplicio laesae crimina maiestatis et urbis aerumnas expiari poscentes. 20. paucis denique post diebus exploratius spectato negotio, Mamertino tum iudicante praefecto praetorio, Nigrinus ut acerrimus belli instinctor exustus est uiuus. Romulus uero post eum et Sabostius curiales conuicti sine respectu periculi in studia saeuiisse discordiarum, poenali consumpti sunt ferro. residui omnes abierunt innoxii, quos ad certaminum rabiem necessitas egerat, non uoluntas. id enim aequitate pensata statuerat placabilis imperator et clemens.

21. Et haec quidem postea gesta sunt. Iulianus uero agens etiam tum apud Naessum curis altioribus stringebatur, multa utrimque pertimescens. formidabat enim ne clausorum militum apud Aquileiam repentino adsultu obseratis angustiis Alpium Iuliarum, prouincias et adminicula perderet, quae exinde sperabat in dies. 22. itidemque opes orientis magnopere uerebatur audiens dispersum per Thracias militem contra uim subitam cito coactum aduentare Succorum confinia, comite Martiano ducente. sed tamen congrua instantium sollicitudinum moli ipse quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum, puluere coalitum Martio, promptumque in certaminibus bellicoso iungi rectori. nec priuatorum utilitates in tempore adflagranti despiciens litesque audiens controuersas maxime municipalium ordinum, ad quorum fauorem propensior iniuste plures muneribus publicis adnectebat. 24. ibi Symmachum repertum et Maximum se-

1 angore — 2 effusi us *add.* V^m 7 di] rum iudicante praefecto (iudicante praefecto dirum *P*) *transpos. ante*(6)-ebus expl. *VP* *8 belli *bg* uelli *VP* 9 romulus *P* rumulus *V b*: 10 respectu periculi *G* re [*lac. 20* (*8 P*) *litt.*] ut periculi *VP* 11 residui omnes *G* resdu [*lac. 13 litt.*] nes *VP* 12 abierunt *G* alterunt *VP* *25 mole *VPbga* 28 rector *VP*

natores conspicuos, a nobilitate legatos ad Constantium missos, exinde reuersos honorifice uidit, et potiore posthabito in locum Tertulli Maximum urbi praefecit aeternae ad Rufini Vulcati gratiam, cuius sororis eum filium norat. hoc administrante alimentaria res abundauit et querelae plebis excitari crebro solitae cessauerunt. 25. tunc ut securitatem trepidis rebus adferret et obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum praefectum praetorio per Illyricum designauit consulem, et Neuittam, qui nuper ut primum augendae barbaricae uilitatis auctorem inmoderate notauerat Constantinum.

13. 1. His ac talibus inter spem metumque noua negotia commouente, Constantius apud Edessam exploratorum relationibus uariis anxius in rationes diducebatur ancipites, nunc ad concursatorias pugnas militem struens, nunc, si copia patuisset, obsidione gemina Bezabden aggressurus, consultans prudenter ne mox partes petiturus arctoas inprotectum Mesopotamiae relinqueret latus. 2. uerum consiliorum ambiguum retinebant multiplices morae, tardante *trans* Tigridem rege dum moueri permitterent sacra. nam si permeato flumine nullum qui resisteret inuenisset, absque difficultate penetrarat Euphratem: alioqui ad ciuilia bella custodiens militem timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem moenium munimenti defensorumque alacritatem expertus.

3. Ne quiesceret tamen neue condemnaretur inertiae, Arbitionem et Agilonem, *pedestris* equestrisque militiae magistros cum agminibus maximis properare

---

3 tertulli *Pbga* tertylli *V* urbi praefecit *GA* ubi praefectum *VPb* 4 uulcaci *VAP* Vulcacii *G* uulcari *rb* 6 crebro *Pbga* c⟨i⟩bro *V* 8 Mamertinum *G* mamertinum promertinum *VAP* 13 inter spem metum *ante* (11) inmoderate *transpos. V ante* (13) -que noua *G om. Pba* 15 anxibus *VP* 16 ẹṭ nunc *V* 18 Bezabden *bg* besabden *VP* 21 trans *add. G om. codd.* *24 penetrarat *VGP* penetraret *rba* 26 circumiuranis *VP* 29 Arbitionem *G* Arbetionem *A* ambitionem *VPb* pedestris *addidit Valesius* 30 ministros cum *VPbga*

coegit, non ut lacesserent Persas in proelia sed praetenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, et speculaturos quonam rex erumperet uiolentus. addebatque monendo saepius et scribendo ut, si multitudo transire coepisset hostilis, referrent citius pedem. 4. dumque conlimitia iussa custodiunt duces, et occulta fallacissimae gentis obseruantur, agens ipse cum parte ualidiori exercitus curabat urgentia uelut pugnaturus, oppidaque tuebatur excursu. speculatores uero et transfugae subinde uenientes repugnantia prodebant, ideo futurorum incerti, quod apud Persas nemo consiliorum est conscius praeter optimates taciturnos et fidos, apud quos silentii quoque colitur numen. 5. accersebatur autem a memoratis ducibus imperator adsidue, orantibus ferri sibi suppetias. testabantur enim se non nisi coactis in unum uiribus cunctis posse impetum regis ardentissimi sustinere.

6. Quae dum aguntur ita sollicite, nuntii percrebuere certissimi, quorum clara fide conpertum est Iulianum Italiam et Illyricum cursu celeri praetergressum claustra interim occupasse Succorum, accita undique praestolantem auxilia, ut multitudine stipatus armatorum peruaderet Thracias. 7. quo cognito, maerore offusus Constantius, solacio uno sustentabatur, quod intestinos semper superauerit motus, re tamen magnam ei difficultatem ad capessendum consilium adferente id elegit potissimum, ut uehiculis publicis inpositum paulatim praemitteret militem, inminenti casus atrocitati uelocius occursurum. 8. omniumque consensu adprobata sententia pergebant, ut praeceptum est, expediti. eique haec disponenti luce postera nuntiatur, regem

2 iuncturos — speculaturus (*sic*) *VP om. b* 3 rex *codd* rex eorum *G* 4 si multitudo *A* similtudo *VP* simulatque multitudo *G* simulatque *b* 8 urgentia *GA* gentia *VP* genua *ri* 12 optimates — 13 silentii quoque *add. V*[m] 13 colitur numen *om. Pb* 23 armatorum *scripsi* (*cf.* 22, 2, 4) armorum *codd.* 26 ei] et *codd. om. G* id elegit *VPba* delegit *G*

cum omni manu, quam duxerat, ad propria reuertisse, auspiciis dirimentibus, lenitoque metu, reuocatis omnibus praeter eos, quos consuetudo praesidio Mesopotamiae destinarat, reuersus est Hierapolim.

9. Summa itaque coeptorum quorsum euaderet ambigens, cum in unum exercitus conuenisset, omnes centurias et manipulos et cohortes in contionem uocauit, concinentibus tubis oppletoque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptius adigeret inperanda, tribunali celso sistens, stipatoque solito densius, haec prosecutus est ad serenitatis speciem *et* fiduciae uultu formato:

10. 'Sollicitus semper nequid re leui uel uerbo conmittam inculpatae parum congruens honestati, utque cautus nauigandi magister clauos pro fluctuum motibus erigens uel inclinans, conpellor nunc apud uos, amantissimi uiri, confiteri meos errores, quin potius, si dici liceat uerum, humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. proinde ut sciri facilius possit, quae sit huius concilii conuocandi materia, accipite quaeso aequis auribus et secundis.

11. Gallum patruelem meum tempore, quo confundendis rebus pertinaciter Magnentius inhaerebat, quem obruere uestrae uirtutes, potestate Caesaris sublimatum ad orientis praesidium misi. qui cum a iustitia per multa uisu relatuque nefaria defecisset, arbitrio punitus est legum. 12. atque utinam hoc contenta fuisset Inuidia, turbarum acerrima concitatrix: et angebat nos una sed secura doloris praeteriti recordatio. at nunc aliud accidit, ausim dicere praeteritis maestius, quod per fortitudinem uobis ingeni-

---

h
1 manu *Pbga* umanu *V* 4 est Hierapolim *G* est Nicopolim *ba* est [*lac. 9 litt.*] capolim [*lac. 5 litt.*] *VP* 10 celso om. *rb* 11 et *add. Valesius om. codd.* *19 profutura *VP* 22 meum *VAP om. bg* 24 et *ante* caesares *del. V* 25 misi *G* nisi *b* si *VP* 28 contenta *G* contempta *VPb* fuisset *Eyssenh.* isset *V*¹*P* extitisset *V*²*A* esset *bg* *30 ad *V*

tam adiumenta caelestia coercebunt. 13. Iulianus, quem, dum circumfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis, tuendis praefecimus Galliis, leuium confidentia proeliorum, quae cum Germanis gessit, semermibus ut uecors elatus, adscitis in societatem superbam auxiliaribus paucis, feritate speque postrema ad perniciosam audaciam promptis, in noxam publicam conspirauit, aequitate calcata, parente nutriceque orbis Romani, quam tumentes spiritus tamquam fauillas esse facturam deinde ut sceleste factorum ultricem et ipse expertus et docente antiquitate facile credo.

14. Quid igitur superest, nisi ut turbinibus excitis occurramus, subcrescentis rabiem belli antequam pubescat ualidius, celeritatis remediis oppressuri? nec enim dubium, fauore numinis summi praesente, cuius perenni suffragio damnantur ingrati, ferrum impie praeparatum ad eorum interitum esse uertendum, qui non lacessiti sed aucti beneficiis pluribus ad insontium pericula surrexerunt. 15. ut enim mea mens augurat iustitiaque rectis consiliis adfutura promittit, spondeo quod, si uentum fuerit comminus, ita pauore torpescent, ut nec oculorum uestrorum uibratae lucis ardorem nec barritus sonum perferant primum.'

16. Omnes post haec dicta in sententiam *ibant* suam hastasque uibrantes irati post multa, quae beniuole responderant, petebant duci se protinus in rebellem qua gratia in laetitiam imperator uersus ex metu contione mox absoluta, Arbitionem ante alios faustum ad intestina bella sedanda ex ante actis iam sciens iter suum praeire cum Lanceariis et Mattiariis et cateruis expeditorum praecepit, et cum Laetis itidem

*8 calcate *V* *9 tumentes spiritus tamquam *VPbga* om. *Eyssenh.* fauillas se facturamque *VAP* fauillas effecturam / fauillas istas efflaturam *Eyssenh.* 10 perinde *Eyssenh.* sceleste factorum *Eyssenh.* sceleste laetorum *VGAP* 19 mensam augurat *VP* 23 uarritus *V* uaritus *P* 24 ibant *add. Haupt* traxerunt *G om. codd.* 25 beneuole *GA* deneu(bu *V*) oloe *VP* de Meneloe 27 quam gratiam *VP* 28 arbitionem V^1G arbetionem V^2P...

Gomoarium, uenturis in Succorum angustias opponendum, ea re aliis antelatum, quod ut contemptus in Galliis erat Iuliano infestus.

14. 1. In hoc rerum aduersarum tumultu haerens eius fortuna iam et subsistens, aduentare casum uitae difficilem, modo non loquentibus signis aperte monstrabat. namque et nocturnis imaginibus terrebatur, et nondum penitus mersus in somnum umbram uiderat patris obtulisse pulchrum infantem, eumque susceptum et locatum in gremio suo excussam sibi proiecisse longius sphaeram, quam ipse dextera manu gestabat. id autem permutationem temporum indicabat licet interpretantes placentia responderent. 2. post haec confessus est iunctioribus proximis, quod tamquam desolatus secretum aliquid uidere desierit, quod interdum adfuisse sibi squalidius aestimabat, et putabatur genius esse quidam tutelae salutis adpositus eum reliquisse mundo citius digressurum. 3. ferunt enim theologi in lucem editis hominibus cunctis salua firmitate fatali huius modi quaedam uelut actus rectura numina sociari, admodum tamen paucissimis uisa, quos multiplices auxere uirtutes. 4. idque et oracula et auctores docuere praeclari. inter quos est etiam Menander comicus, apud quem hi senarii duo leguntur:

ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

5. itidem *ex* sempiternis Homeri carminibus intellegi datur, non deos caelestes cum uiris fortibus conlocutos nec adfuisse pugnantibus uel iuuisse, sed familiaris

---

1 Gomoarium *G* gemoarium *VPba* in *G* int *VP* unt *rba* 7 imaginibus *VAP* temporibus imaginibus *rb* temporibus *G* *8 umbra *VP* *9 sepulchrum *V*[2] pulchrum *V*[1]*Pbga* 14 iunctioribus *VAP* conuictoribus *bg* 16 sibi — 17 esse *add. V*[m] 25 *ἅπαντι G* AΠANT *V* ANΔNT *A δαίμων G* ΔΩMΩN *VA συμπαρίσταται*] *τῷ γενομένῳ G* CTΛTΛI *VA* 26 *εὐθὺς*] *ἅπαντος ἐστὶ G* ЄYOYЄ *VA γενομένῳ*] ΓЄNOMЄNΩ *V* TENOMENTΩ *A transp. G μυσταγωγὸς G* ALYCTΛTΩΓOC *V* MYΣTΩTΓOΣ *A* (*Mein. IIII p. 238*) 27 itidem ex sempiternis *G* [*lac. 5 litt.*] tide [*lac. 13 litt.*] sempiternis *VPba* *28 conloc*u*tos *V*

genios cum isdem uersatos, quorum adminiculis freti
praecipuis Pythagoras enituisse dicitur et Socrates
Numaque Pompilius et superior Scipio et, ut quidam
existimant, Marius et Octauianus, cui Augusti uoca-
bulum delatum est primo, Hermesque Termaximus et
Tyaneus Apollonius atque Plotinus, ausus quaedam
super hac re disserere mystica, alteque monstrare,
quibus primordiis hi genii animis conexi mortalium
eas tamquam gremiis suis susceptas tuentur, quoad
licitum est, docentque maiora, si senserint puras et a
conluuione peccandi inmaculata corporis societate
discretas.

15. 1. Ingressus itaque Antiochiam festinand
Constantius, ad motum certaminum ciuilium, ut sole-
bat, auide surrecturus, paratis omnibus exire propera-
bat inmodice, renitentibus plurimis murmure tenu.
nec enim dissuadere palam audebat quisquam uel ue-
tare. 2. autumno iam senescente profectus cum a
suburbanum uenisset disiunctum exinde tertio lapide
Hippocephalum nomine, lucente iam die cadauer ho
minis interfecti dextra iacens capite auulso conspexit.
contra occiduum latus extensum: territusque omine
finem parantibus fatis, destinatius ipse tendebat ueni-
que Tarsum, ubi leuiore febri contactus ratusque it-
nerario motu inminutae ualetudinis excuti posse di-
crimen, petit per uias difficiles Mobsucrenas, Cilicia
ultimam hinc pergentibus stationem, sub Tauri mon-
tis radicibus positam, egredique secuto die conatu
inualente morbi grauitate detentus est: paulatimque
urente calore nimio uenas, ut ne tangi quidem corpus
eius posset in modum foculi feruens, cum usus def-
ceret medelarum, ultimum spirans deflebat exitium
mentisque sensu tum etiam integro successorem sua

1 freti *VAP om. bg* 9 quas tanquam *G* castamquam *V*
castas mentes quas *ba* *gr⟨em⟩ii sui *V* gremii suis *P* 23 te-
debat *GA* tenebat *VPb* 26 Mopsucrenē *A* mobscrenas
molesternas *P* Myandam *bg* 29 inlabente *VP* ui labente

potestatis statuisse dicitur Iulianum. 3. deinde anhelitu iam pulsante letali conticuit, diuque cum anima conluctatus iam discessura abiit e uita tertium nonarum Octobrium, imperii *tricesimo octauo* uitaeque anno quadragesimo *quarto* et mensibus paucis.

4. Post quae, supremis cum gemitu conclamatis excitisque lamentis et luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent quidue moliri deberent: paucisque occulte super eligendo imperatore temptatis, incitante, ut ferebatur, Eusebio, quem noxarum conscientia stimulabat, cum nouandis rebus imminens obsisteret Iulianus, mittuntur ad eum Theolaifus et Aligildus tunc comites, mortem indicantes propinqui et oraturi, ut mora omni depulsa ad obtinendum obtemperare sibi paratum tenderet orientem. 5. fama tamen rumorque loquebatur incertus Constantium uoluntatem ordinasse postremam, in qua Iulianum, ut praediximus, scripsit et heredem et his quos diligebat, fidei commissa detulit et legata. 6. uxorem autem praegnantem reliquit, unde edita postuma eiusque nomine appellata cum adoleuisset, matrimonii iure copulata est Gratiano.

16. 1. Bonorum igitur uitiorumque eius differentia uere seruata, praecipua prima conueniet expediri. imperatoriae auctoritatis cothurnum ubique custodiens, popularitatem elato animo contemnebat et magno, erga tribuendas celsiores dignitates inpendio parcus, nihil circa administrationum augmenta praeter pauca nouari perpessus, numquam erigens cornua militarium. 2. nec sub eo dux quisquam cum clarissimatu prouectus est. erant enim, ut nos quoque meminimus, perfectissimi: nec occurrebat magistro equitum prouinciae rector

1 hanillitu *V* hanelitu *P* 2 pulsante *A* pulsanta *VPbg* 4 tricesimo octauo *add. Wagner* 5 quarto *add. Wagner* 10 temtatis *VGAP om. rb* Eusebio *GA* eusebius *VPb* 16 Constanium *bga* stantium *VP* 21 adoluisset matrimonio *VP* 23 uitiorumque *GA* iuliorumque *VPb* *29 milit*arium *V* militaria *bg* *31 meminimis *V*

nec contingi ab eo ciuile negotium permittebat. sed cunctae castrenses et ordinariae potestates ut honorum omnium apicem priscae reuerentiae more praefectos semper suspexere praetorio. 3. in conseruando milite nimium cautus, examinator meritorum non numquam subscruposus, palatinas dignitates uelut ex quodam tribuens perpendiculo, et sub eo nemo celsum aliquid acturus in regia repentinus adhibitus est uel incognitus, sed qui post decennium officiorum magisterium uel largitiones uel simile quicquam esset recturus, apertissime noscebatur. ualdeque raro contigerat ut militarium aliquis ad ciuilia regenda transiret contraque non nisi puluere bellico indurati praeficiebantur armatis. 4. doctrinarum diligens adfectator, sed cum a rhetorica per ingenium desereretur obtunsum, ad uersificandum transgressus nihil operae pretium fecit. 5. in uita parca et sobria edendi potandique moderatione ualetudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, sed eos non procul a uitae periculis. id enim euenire corporibus a lasciuia dimotis et luxu diuturna experimenta et probationes medendi monstrarunt. 6. somno contentus exiguo, cum id posceret tempus et ratio, perque spatia uitae longissima inpendio castus, ut nec amaro ministro saltem suspicione tenus posset redargui, quod crimen etiam si non inuenit, malignitas fingit, in summarum licentia potestatum. 7. equitandi et iaculandi, maximeque peritus dirigendi sagittas, artiumque armaturae pedestris perquam scientissimus. quod autem *nec* tersisse umquam nares in publico nec spuisse nec transtulisse in partem alterutram uultum aliquando est uisus, nec p

---

2 honorum *Pbga* homorum *V* 3 uerenti amore *VP* 4 praetorianos *bga* praeteanos *VP* 11 raro *bga* paro *VP* 17 sobriae *bga* sobriae *VP* *20 dimotis *(sic)* *VPbga* 21 probationes *b* propassiones *VP* 23 uitae] ita *VPbga* 24 nec amaro ministro *Haupt* nec mare ministro *VP* nec amare ministros *Lindenbr.* 29 nec *om. VP* 31 quicquam *post* pomorum *a* *G om. codd.*

morum quoad uixerat gustauerit, ut dicta saepius praetermitto.

8. Dinumeratis carptim bonis, quae scire potuimus, nunc ad explananda eius uitia ueniamus. cum esset in negotiis aliis principibus mediis conparandus, si adfectatae dominationis amplam quandam falsam repperisset aut leuem, hanc sine fine scrutando, fasque eodem loco ducens et nefas, Caligulae et Domitiani et Commodi inmanitatem facile superabat, quorum aemulatus saeuitiam inter imperandi exordia cunctos sanguine et genere se contingentes stirpitus interemit. 9. addebatur miserorum aerumnis, qui rei maiestatis imminutae uel laesae deferebantur, acerbitas eius et iracundae suspiciones in huius modi cuncta distentae. et siquid tale increpuisset, in quaestiones acrius exurgens quam ciuiliter, spectatores adponebat his litibus truces, mortemque longius in puniendis quibusdam, si natura permitteret, conabatur extendi, in eius modi controuersiarum partibus etiam Gallieno ferocior. 10. ille enim perduellionum crebris uerisque adpetitus insidiis, Aureoli et Postumi et Ingenui et Valentis, cognomento Thessalonici, aliorumque plurium mortem factura crimina aliquotiens lenius uindicabat: hic etiam ficta uel dubia adigebat uideri certissima ui nimia tormentorum. 11. iustumque in eius modi titulis capitaliter oderat, cum maxime id ageret, ut

---

2 *post* praetermitto *secuntur* huiusmodi ‖ cuncta *p. 261, 14—22* aliorumque plurium, *deinde post lacunam 13 litterarum* dinumeratis carptim *cett. VPb sine hac dittographia GA* 4 explananda *VGA* exemplanda *Pb* 6 amplam *VP* ansam *bga* 11 stirpitus *G* $t\overset{u}{i}r\overset{t}{p}ius$ *V* turpiter *Pba* 13 uel laesae *GA* uel $\overset{le}{sae}$ *V* uelle *P om. b* 14 in *G* dein *VPba sequentia (p. 261, 14—22) iam ante p. 261, 2 erant repetita* [= *VVPPbb*] cuncta *VVPP* cum et a *VP* 17 mortemque *VVPPbb GA* morteque *VPb* 21 adsiduis *V* *22 thesanici *V* *23 aliquotiens *G* quotiens *VPba* 24 ficta *Hermann* facta *codd.* 25 nimia] nea *VP om. bga* iustumque] Tumque *VPbga* *26 capitaliter *G* capitali *VPba*

iustus aestimaretur et clemens. et tamquam ex arida silua uolantes scintillae flatu leni uentorum ad usque discrimina uicorum agrestium incohibili cursu perueniunt, ita ille quoque ex minimis causis malorum congeries excitabat, Marci illius dissimilis principis uerecundi, qui cum ad imperiale culmen in Syria Cassius surrexisset, epistularum fascem ab eo ad conscios missum, perlatore capto sibi oblatum ilico signatum exuri praecepit, agens adhuc in Illyrico, ne insidiatoribus cognitis inuitus quosdam habere posset offensos. 12. utque recte sentientes quidam arbitrabantur, uirtutis erat potius indicium magnae, imperio eundem Constantium sine cruore cessisse quam uindicasse tam inclementer. 13. ut Tullius quoque docet crudelitatis increpans Caesarem in quadam ad Nepotem epistula: 'neque enim quicquam aliud est felicitas' inquit 'nisi honestarum rerum prosperitas. uel ut alio modo definiam: felicitas est fortuna adiutrix consiliorum bonorum, quibus qui non utitur, felix esse nullo pacto potest. ergo in perditis impiisque consiliis, quibus Caesar usus est, nulla potuit esse felicitas. feliciorque meo iudicio Camillus exulans quam temporibus isdem Manlius, etiam si — id quod cupierat — regnare potuisset.' 14. id Ephesius quoque Heraclitus adserens monet et ab inertibus et ignauis, euentus uariante fortuna, superatos aliquotiens uiros fuisse praestantes: illud uero eminere inter praecipuas laudes, cum potestas in gradu, uelut sub iugum missa nocendi saeuiendi cupiditate et irascendi, in arce uictoris animi tropaeum erexerit gloriosum.

---

1 iustus *G* iusius *V* ius *P* pius *ba* ius] ius aestimaretur — arida *add.* *V*ᵐ *pro* arida *fort. scr.* arente 2 uitiorum egrestium *VP* 7 Cassius *G* eassius *VP* 8 capto *G* captas *VP* 12 magnae *bga* magni *VP* 13 constantium *P* conotantium *V* comitantium *rbga* 16 *p. 968, 21 sqq. ed. Baiter et Halm* 19 nullo pacto esse *transpos. Pbga* *21 est *V* erat *Pbga* 23 Manlius *G* mallius *VPba* *30 tropeum *V*¹ tropheum *V*²*P*

15. Vt autem in externis bellis hic princeps fuit saucius et adflictus, ita prospere succedentibus pugnis ciuilibus tumidus et intestinis ulceribus rei publicae sanie perfusus horrenda: quo prauo proposito magis quam recto uel usitato triumphalis arcus ex clade prouinciarum sumptibus magnis erexit in Galliis et Pannoniis titulis gestorum adfixis, quoad stare poterunt, monumenta lecturis. 16. uxoribus et spadonum gracilentis uocibus et palatinis quibusdam nimium quantum addictus ad singula eius uerba plaudentibus et quid ille aiat aut neget, ut adsentiri possint, obseruantibus.

17. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta plus odiorum ei quam pecuniae conferentium. hocque multis intolerantius uidebatur, quod nec causam aliquando audiuit nec prouinciarum indemnitati prospexit, cum multiplicatis tributis et uectigalibus uexarentur. eratque super his adimere facilis quae donabat.

18. Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confundens, in qua scrutanda perplexius quam conponenda grauius, excitauit discidia plurima, quae progressa fusius aluit concertatione uerborum, ut cateruis antistitum iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, rei uehiculariae succideret neruos.

19. Figura tali situque membrorum: subniger, luce oculorum edita, cernensque acutum, molli capillo, rasis adsidue genis lucentibus ad decorem, usque ad

---

7 adfixisse *VP* (*sine lac.*) *lac. indic. uulgo.* 9 nimium *GA* nium *VPb* 11 et ut *V* uel *Pbga* obseruantibus *om. b* 13 possit *ante* augebat *add.* V^1P flagitatorum — 14 odiorum *add.* V^m 21 super⟨in⟩sticione *V* 23 concertatione *bga* concertatioque *VP* 25 per synodos *G* pars modos *VPba* 26 conantur *V* conatur *Pba* 29 edita *VG* elata *ba* 30 genis *bga* gensibus *VP* usque ad V^1G adusque V^2Pba

pubem ab ipsis colli confiniis longior, breuissimis cruribus et incuruis [unde saltu ualebat et cursu].

20. Pollinctum igitur corpus defuncti conditumque in loculis Iouianus etiam tum protector domesticus cum regia prosequi pompa Constantinopolim usque iussus est prope necessitudines eius humandum. 21. eique uehiculo insidenti quod portabat reliquias, ut principibus solet, annonae militaris offerebantur indicia, ut ipsi nominant, proba et animalia publica monstrabantur et ex usu crebrescebant occursus, quae et alia horum similia eidem Iouiano imperium quidem sed et cassum et umbratile ut ministro rerum funebrium portendebant.

LIBER XXII.

1. *Iulianus A. metu Constantii A. subsistit in Dacia, et clam haruspices et augures consulit.*
2. *Iulianus cognita morte Constantii transcurrit Thracias, et Constantinopolim pacatam intrat, totumque imperium Rom. citra pugnam recipit.*
3. *Constantiani quidam, pars iure, pars iniuria damnantur.*
4. *eunuchos omnes et tonsores ac coquos palatio expellit Iulianus A. et de palatinorum spadonum uitiis, ac de corrupta disciplina militari.*
5. *Iulianus A. cultum deorum, antea dissimulatum, palam et libere profitetur, et Christianorum episcopos inter se committit.*
6. *qua arte complures litigatores Aegyptios, a quibus moleste interpellabatur, domum redire coegerit.*
7. *Iulianus Constantinopoli saepe ius dicit in curia, et dum ibi Thraciarum res ordinat, uariis exterarum gentium legationibus aditur.*
8. *descriptio Thraciarum, et sinus Pontici, regionumque ac nationum Ponto adiacentium.*

---

2 unde — cursu *uncis inclusi* (*cf. 25, 4, 22*) 3 igitur — 5 Constantinopolim *om. Rb* 5 regia *GAP* retia *V* 6 humandum *codd.* uehebatur *b* 9 probam *VP* 10 occursus que et alia horum *VGAP* Hoc usui et alia *b* *12 sede et assumt *VP* sed cassum *G* sed et cassum *A*

9. Iulianus A. aucta ornataque Constantinopoli, Antiochiam petit, et in itinere Nicomediensibus ad reparandas urbis ruinas pecunias tribuit, Ancyrae iuris dictionibus uacat.
10. Antiochiae hiemans Iulianus iura reddit, nec quemquam propter religionem grauat.
11. Georgius Alexandriae episcopus ab ethnicis Alexandrinis cum duobus aliis per uicos trahitur, discerpiturque et crematur impune.
12. expeditionem Iulianus parat in Persas, et ad praenoscendum belli euentum oracula consulit, uictimasque innumerabiles caedit, totus haruspicinae et auguriis addictus.
13. templi Apollinis Daphnaei incendium Iulianus A. immerito imputat Christianis: et maiorem Antiochiae ecclesiam claudi iubet.
14. Iulianus A. in monte Casio Ioui sacra facit: cur Antiochiensibus iratus, Misopogonem scripserit.
15. descriptio rerum Aegyptiacarum: et de Nilo, de crocodilo, de ibi, ac de pyramidibus.
16. de quinque Aegypti prouinciis, deque claris earum urbibus.

1. 1. Dum haec in diuersa parte terrarum fortuıae struunt uolubiles casus, Iulianus inter multa, quae ıer Illyricum agitabat, exta rimabatur adsidue, auesıue suspiciens praescire festinabat accidentium finem ied responsis ambiguis et obscuris haerebat futurorum ncertus. 2. eique tandem aruspicinae peritus Aprunılis Gallus orator, promotus rector postea Narbonenis, nuntiauit euentus inspectu iecoris, ut aiebat ipse, ıraedoctus quod operimento duplici uiderat tectum. ·umque ille timeret *ne* cupiditati suae congruentia ingerentur, atque ideo maestus, omen multo praesenius ipse conspexit, quod excessum Constanti clare nonstrabat. eodem enim puncto quo idem obierat n Cilicia, lapso milite qui se insessurum equo dextra nanu erexit, humique prostrato exclamauit ilico aulientibus multis cecidisse qui eum ad culmen *extuerat celsum. Et quamquam haec laetifica sciret,* uelut

5 responis V^2*bga* responsa V^1P 6 aprunculis *VP* Aprunulus *bga* 7 Narbonensis *G* narbo V^1P narios V^2A 10 ne ost timeret *add. G* 13 eo quo V^1P equoū V^2 16 culmen ·*GP* cultum *rba* ex]tulerat — 17 sciret *add. G om. VPba* ·xuelut *V* et uelut *Pb* euxit *A*

fixa tamen firmitate consistens intra terminos Daciae se continebat, sic quoque plurima pertimescens. nec enim cautum ducebat coniecturis credere forsitan in contrarium erupturis.

2. 1. Inter quae tam suspensa aduenere subito missi ad eum legati Theolaifus atque Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesque quod eum uoce suprema successorem suae fecerit potestatis. 2. qua re cognita post exemptos periculorum aestus et bellicarum sollicitudinum turbas in inmensum elatus, iamque uaticiniis credens et celeritatem negotiis suis aliquotiens profuisse expertus, edixit iter in Thracias, motisque propere signis emensa decliuitate Succorum Philippopolim petit, Eumolpiada ueterem, alacri gradu, sequentibus quos duxerat cunctis. 3. aduertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum, praeter spem ordinario iure concessum. utque solet fama nouitates augere, properabat exinde sublimior ut quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus aeriis serpentibus et pinnigeris fabulosa uetustas inponit: perque terras et maria formidatus, nullis obstantibus muris, Heracleam ingressus est Perinthum. 4. quo apud Constantinopolim mox conperto effundebatur aetas omnis et sexus tamquam demissum aliquem uisura de caelo. exceptus igitur tertium Iduum Decembrium uerecundis senatus officiis et popularium consonis plausibus, stipatusque armatorum et togatorum agminibus, uelut acie ducebatur instructa, omnium oculis in eum non modo contuitu destinato sed cum admiratione magna defixis. 5. somnio enim propius uidebatur adultum adhuc iuue-

1 sic *GA* se *VPb* 6 Theolaiphus *Pbga* tholaifus *V* *7 addentisque *VP* 10 in immensum *G* in inmentes (sua) u *V* imminentes *Pba* 13 propere *GA* prope *V* *om.* *Pb* 14 ueterem — 15 cunctis *add.* *V*m 19 sublimior ut *G* sublimiorum *VPb* 20 aeriis *Valesius* aeris *VPbga* 25 demissum *bga* dimissum *VP* 26 igitur *VGAP* ergo *rb* 31 somnio *Lindenbr.* omnia *V* [somn]mini *G* omen *ba*

nem exiguo corpore, factis praestantem ingentibus, post cruentos exitus regum et gentium ab urbe in urbem inopina uelocitate transgressum, quaqua incederet accessione opum et uirium famae instar cuncta facilius occupasse, principatum denique deferente nutu caelesti absque ulla publicae rei suscepisse iactura.

3. 1. Breui deinde Secundo Sallustio, promoto praefecto praetorio, summam quaestionum agitandarum ut fido conmisit: Mamertino et Arbitione et Agilone atque Neuitta adiunctis, itidemque Iouino magistro equitum per Illyricum recens prouecto. 2. qui omnes transgressi Chalcedona, praesentibus Iouianorum Herculianorumque principiis et tribunis, causas uehementius aequo bonoque spectauerunt praeter paucas, in *quibus* ueritas reos nocentissimos offerebat. 3. et Palladium primum ex magistro officiorum in Brittannos exterminarunt suspicione tenus insimulatum quaedam in Gallum conposuisse apud Constantium, dum sub eodem Caesare officiorum esset magister. 4. dein Taurum ex praefecto praetorio in exilium egere Vercellum, cuius factum apud iudices iustorum iniustorumque distinctores uideri potuit ueniae plenum. quid enim deliquit si ortum turbinem ueritus ad tutelam principis sui confugit? et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id uoluminis publici contineret exordium 'consulatu Tauri et Florenti inducto sub praeconibus Tauro.' 5. ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur, cui id obiectum est, quod a Constantio missus notis excepit, quae propinquante pernicie super multis interrogatus responderat Gallus.

---

2 exitus *G* sexitus *V*[1] *inductum V*[2] *om. Pba* 4 famae *VPbg* flammae *A* 7 Salustio *G* salutio *VPba* 13 principiis *VG* principibus *Pba* 15 quibus *add. G* 18 constantium *bga* constantinum *V* 21 ilum *VGA* sum *P om. rb* 21 iustorum in- *VGA om. Pb* 22 ue-
i
niae *G* uinea *V* uini *Pba* 29 Constantio *G* constantino *VPba* notis *G* noctis *VPba* 30 pernicie *G* pernicies *V* pernices *P* Princeps *rba*

sed cum se iuste defenderet tandem abiit innoxius. 6. iniquitate simili Florentius tunc magister officiorum, Nigriniani filius, contrusus est in insulam Delmatiam Boas. alter enim Florentius, ex praefecto praetorio consul etiam tum, rerum mutatione subita territus cum coniuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit *Iuliani*, capitis crimine tamen damnatus est absens. 7. pari sorte Euagrius comes rei priuatae et Saturninus ex cura palatii et Cyrinus ex notario portati sunt in exilium. Vrsuli uero necem largitionum comitis ipsa mihi uidetur flesse Iustitia, imperatorem arguens ut ingratum. cum enim Caesar in partes mitteretur occiduas omni tenacitate stringendus, nullaque potestate militi quicquam donandi delata, ut pateret ad motus asperior exercitus, hic idem Vrsulus datis litteris ad eum, qui Gallicanos tuebatur thesauros, quicquid posceret Caesar procul dubio iusserat dari. 8. quo extincto cum maledicis execrationibusque multorum se Iulianus sentiret expositum, inpurgabile crimen excusari posse existimans, absque conscientia sua hominem adfirmabat occisum, praetendens, quod eum militaris ira deleuit, memor quae dixerat, ut ante rettulimus, cum Amidam uidisset excisam. 9. ideoque timidus uidebatur uel parum intellegens quid conueniret, cum Arbitionem semper ambiguum et praetumidum his quaestionibus praefecisset aliis specie tenus cum principiis legionum praesentibus, quem primum omnium saluti suae norat obiectum, ut decuit uictoriarum ciuilium participem fortem.

10. Et quamquam haec, quae rettulimus, eius displicuere fautoribus, sequentia tamen seueritatis recto

4 praefecto praetorio *Pbga* praefectorio *V* 5 territus subita *transpos. rba* 7 Iuliani *add. G om. codd.* 10 portati *VPba* transportati *G* 17 cesserat *VPbg* 18 maledictis *codd* 19 se *VGA om. Pb* 20 excusari *V²G* excura *V¹Pb* 27 aliis *G* talis *VPba* 28 saluti suae nouerat *G* salutis uenerat *VPba* *29 decuit *bga* deduit *VP* fortem *VP* futurum *G* uictorem *rba* 30 retulimus *V²A* uelimus *V¹Pbg*

uigore sunt gesta. Apodemium enim ex agente in rebus, quem in Siluani necem et Galli effrenatius arsisse docuimus, Paulumque notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, uiuos exustos qui sperari debuit, oppressit euentus. 12. Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissa, alte spirantem et dirum, addixere poenae letali, quem ab ima sorte ad usque iubendum imperatori paene elatum ideoque intolerabilem, humanorum spectatrix Adrastia aurem — quod dicitur — uellens monensque ut castigatius uiueret, reluctantem praecipitem tamquam e rupe quadam egit excelsa.

4. 1. Conuersus post haec princeps ad palatinos omnes omnino qui sunt quique esse possunt, non ut philosophus ueritatis indagandae professor. 2. laudari enim poterat, si saltem moderatos quosdam licet paucos retinuisset morumque probitate conpertos. namque fatendum est, pleramque eorum partem uitiorum omnium seminarium effusius aluisse ita, ut rem publicam infecerint cupiditatibus prauis, plusque exemplis, quam peccandi licentia laederent multos. 3. pasti enim ex his quidam templorum spoliis, et lucra ex omni odorantes occasione, ab egestate infima ad saltum sublati diuitiarum ingentium, nec largiendi nec rapiendi nec absumendi tenuere aliquem modum, aliena inuadere semper adsuefacti. 4. unde fluxioris uitae initia pullularunt et periuria et nullus existimationis respectus, demensque superbia fidem suam probrosis quaestibus polluebat. 5. inter quae ingluuies et gurgites creuere praerupti conuiuiorum et pro uictorialibus epulares triumphi, ususque abundantes serici et tex-

---

1 uigore *GA* uictore *VPb* 4 exustos *om. bg* 7 addixere et dirum *VPb transpos. G* 8 imperatori *G* imperatoria *VPba* 11 uiueret *GA* ueniret *VPb* 14 *post* possunt *lac. indic. Eyssenh.* 15 indagandae ueritatis *transpos bg* 17 probitate *Pbga* probate *V* 23 infima *G* infirma *VPba* 24 nec rapiendi *VGAP om. b* 30 creuere *G* cruere *VP* eruere *ba*

tiles auctae sunt artes et culinarum sollicitior cura, et ambitiosa ornatarum domorum exquisita sunt spatia, quorum mensuram si in agris consul Quinctius possedisset, amiserat etiam post dictaturam gloriam paupertatis.

6. Quibus tam maculosis accessere flagitia disciplinae castrensis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: et non saxum erat ut antehac armato cubile, sed pluma et flexiles lectuli et grauiora gladiis pocula — testa enim bibere iam pudebat — quaerebantur et aedes marmoreae, cum scriptum sit antiquitatibus Spartanum militem coercitum acriter, quod procinctus tempore ausus sit uideri sub tecto. 7. adeo autem ferox erat in suos illis temporibus miles et rapax, ignauus uero in hostes et fractus, ut per ambitiones otiumque opibus partis, auri et lapillorum uarietates discerneret scientissime, contra quam recens memoria tradidit. 8. notum est enim sub Maximiano Caesare uallo regis Persarum direpto gregarium quendam *post* sacculum Parthicum, in quo erant margaritae, repertum, proiectis inperitia gemmis abisse, pelli nitore solo contentum.

9. Euenerat isdem diebus, ut ad demendum imperatoris capillum tonsor uenire praeceptus introiret quidam ambitiose uestitus. quo uiso Iulianus obstupuit 'ego' inquit '*non* rationalem iussi sed tonsorem acciri'. interrogatus tamen ille quid haberet ex arte conpendii, uicenas diurnas respondit annonas totidemque pabula iumentorum, quae uulgo dictitant capita, et annuum stipendium graue absque fructuosis petitionibus multis. 10. unde motus omnes huius modi

1 solicitior *Pbga* solicior *V* 6 flagitia *G* flagitiis *VPba* 8 molliores *G* meliores *VPba* antehac *bga* hac *VP* 10 bibere *bga* uiuere *VP* 11 quaerebantur et *transposui* et quaerebantur *codd.* 13 sub tecto *bga* subiecto *VP* 17 contra *VGAP om. b* *20 post *G om. VPba* sacculum *GA* saccutum *V* saecutum *P* scutum *b* 23 demendum *VGA* comendum *b* demetendum *Ernesti* 26 non *bga om. VP* 29 dictitante *P* dietitante *V* *30 graue *Pbga* ⟨aes⟩graue *V*

cum cocis similibusque aliis eadem paene accipere consuetos, ut parum sibi necessarios, data quo uelint eundi potestate, proiecit.

5. 1. Et quamquam a rudimentis pueritiae primis inclinatior erat erga numinum cultum paulatimque adulescens desiderio rei flagrabat, multa metuens tamen agitabat quaedam ad id pertinentia, quantum fieri poterat, occultissime. 2. ubi uero abolitis quae uerebatur, adesse sibi liberum tempus faciendi quae uellet aduertit, pectoris patefecit arcana et planis absolutisque decretis aperiri templa arisque hostias admouere *et reparari* deorum statuit cultum. 3. utque dispositorum roboraret effectum, dissidentes Christianorum antistites cum plebe discissa in palatium intromissos monebat ciuilius, ut discordiis consopitis quisque nullo uetante religioni suae seruiret intrepidus. 4. quod agebat ideo obstinate, ut dissensiones augente licentia non timeret unanimantem postea plebem, nullas infestas hominibus bestias, *ut* sunt sibi ferales plerique Christianorum expertus. saepeque dictitabat 'audite me quem Alamanni audierunt et Franci' imitari putans Marci principis ueteris dictum. sed parum aduertit hoc ab eo nimium discrepare. 5. ille enim cum Palaestinam transiret Aegyptum petens, Iudaeorum faetentium et tumultuantium saepe taedio percitus dolenter dicitur exclamasse '*o* Marcomanni, o Quadi, o Sarmatae, tandem alios uobis inertiores inueni'.

6. 1. Per hoc idem tempus rumoribus exciti uariis Aegyptii uenere conplures, genus hominum controuersum et adsuetudine perplexius litigandi semper laetissimum, maximeque auidum multiplicatum repo-

---

1 coci *VP* accipere pene *Pbga* 7 ad in *VP* ad deī uel ad rem *ba* 10 aduertit sui *A* aduertit *G* aduer⟨tit⟩ bị *V* et plane absolutis *G* 12 et reparari *G om. VPba* 15 ut ciuilibus *transpos. bga* 19 ut *add. G om. VPba* feralibus *VPbga* 26 o *GA om. VPb* 27 inertiores *Pb* inetiores *V* inquietiores *G* deteriores *A* incertiores *Horkel*

scere, si conpulsori quicquam dederit, ut leuari debito possit, uel certe commodius per dilationem inferre, quae flagitantur, aut criminis uitandi formidine, diuites pecuniarum repetundarum interrogare. 2. hi omnes densati *in* unum, principem ipsum et praefectos praetorio graculorum more strepentes interpellabant incondite, modo non ante septuagensimum annum extorquentes quae dedisse se iure uel secus plurimis adfirmabant. 3. cumque nihil aliud agi permitterent, edicto proposito uniuersos iussit transire Chalcedona, pollicitus quod ipse quoque protinus ueniret, cuncta eorum negotia finiturus. 4. quibus transgressis mandatum est nauigiorum magistris ultro citroque discurrentium, nequis transfretare auderet Aegyptium, hocque obseruato cura perpensiore euanuit pertinax calumniandi propositum, et omnes spe praesumpta frustrati redierunt ad lares. 5. unde uelut aequitate ipsa dictante lex est promulgata, qua cauetur nullum interpellari suffragatorem super his quae eum recte constiterit accepisse.

7. 1. Adlapso itaque Calendarum Ianuariarum die cum Mamertini et Neuittae nomina suscepissent paginae consulares, humilior princeps uisus est, in officio pedibus gradiendo cum honoratis, quod laudabant alii, quidam ut adfectatum et uile carpebant. 2. dein Mamertino ludos edente circenses, manu mittendis ex more inductis per admissionum proximum, ipse lege agi dixerat, ut solebat, statimque admonitus iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxium decem libris auri semet ipse multauit.

---

2 dilationem *bga* dilectionem *VP* 4 repetundarum *b* reputanda *VP* 5 densati in *G* densi [*lac. 11 litt.*] *VA* dein ipsum *b* ipsum et *VP* et *bga* 6 graculorum *g* gracculorum eragulorum *V* cragulorum *P* 11 ueniet cum et *VP* 12 futurus *G* futurus *VP* 17 ad *VAP* in *bg* 26 ex more *G* ex muro *V* ex mole *b* 28 dixerat *G* ductus dixerat *VP* 30 decem libris auri semet ipse multauit *Valesius* decem aurorem (-ram *Pbga*) et ipse mutauit *VPbga*

3. Frequentabat inter haec curiam agendo diuersa, quae diuisiones multiplices ingerebant. et cum die quodam ei causas ibi spectanti uenisse nuntiatus esset ex Asia philosophus Maximus, exsiluit indecore: et qui esset oblitus, effuso cursu a uestibulo longe progressus exosculatum susceptumque reuerenter secum induxit per ostentationem intempestiuam nimius captator inanis gloriae uisus, praeclarique illius dicti inmemor Tulliani, quo tales notando ita relatum: 4. 'ipsi illi philosophi etiam in his libris, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt ut in eo ipso, quo praedicationem nobilitatemque despiciunt, praedicari de se ac se nominari uelint'.

5. Haut multo deinceps duo agentes in rebus ex his, qui proiecti sunt, eum adiere fidentius, promittentes latebras monstrare Florentii, si eis gradus militiae redderetur, quos incessens delatoresque adpellans addebat non esse imperatorium, obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu absconditum, qui forte non diu latitare citra spem ueniae permitteretur.

6. Aderat his omnibus Praetextatus, praeclarae indolis grauitatisque priscae senator, ex negotio proprio forte repertus apud Constantinopolim, quem arbitrio suo Achaiae proconsulari praefecerat potestate.

7. Nec tamen, cum corrigendis ciuilibus ita diligenter instaret, omisit castrensia, rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quin etiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curansque sollicite, ne arma uel indumenta aut stipendium uel alimenta deessent his quos per supercilia Histri dispersos excursibusque barbarorum oppositos agere

*1 diuerso diuersaque *VP* 2 diuisiones *VPba* occupationes *G* 7 per ostentationem *bga* prostentationem *VP* 9 *pro Archia 11, 26* 10 ⟨commendanda⟩ *man. rec. V* *14 Haud *G* Ait *VP* At *ba* 15 fidentius *G* uedentius *VP* uehementius *ba* 16 eis *GA* eius *VPb* 20 ueniae *G* uineae *VP* uitae *rb* 25 praefecerat *G* praeferat *V om. P* 28 adponens *VGP om. rb*

uigilanter audiebat *et* fortiter. 8. quae cum ita diui-
deret nihil segnius agi permittens, suadentibus proxi-
mis, ut adgrederetur propinquos Gothos saepe fallace
et perfidos, hostes quaerere se meliores aiebat: illi
enim sufficere mercatores Galatas, per quos ubiqu
sine condicionis discrimine uenundantur.

9. Haec eum curantem et talia commendabat ex-
ternis nationibus fama ut fortitudine, sobrietate, mil-
taris rei scientia, uirtutumque omnium incrementis ex-
celsum, paulatimque progrediens ambitum oppleuera
mundi. 10. proinde timore eius aduentus per finitim
longeque distantes latius explicato legationes undiq
solito ocius concurrebant: hinc Transtigritanis pace
obsecrantibus et Armeniis, inde nationibus Indicis cer
tatim cum donis optimates mittentibus ante temp
ab usque Diuis et Serendiuis, ab australi pla
ad famulandum rei Romanae semet offerentibus Maur
ab aquilone et regionibus solis, per quas in ma
Phasis accipitur, Bosporanis aliisque antehac ignot
legationes uehentibus supplices, ut annua conplent
sollemnia intra terrarum genitalium terminos otio
uiuere sinerentur.

8. 1. Adpositum est, ut existimo, tempus ad h
partes nos occasione magni principis deuolutos sup
Thraciarum extimis situque Pontici sinus uisa uel le
quaedam perspicua fide monstrare.

2. Athos in Macedonia mons ille praecelsus na
bus quondam Medicis peruius, et Caphareus Euboic
scopulus, ubi Nauplius Palamedis pater classem co
lisit Argiuam, licet longo spatio controuersi a Th
salo mari distinguunt Aegaeum, quod paulatim fusi

1 audiebat et *G* augebat *VPb* *3 propinquo *V* 11 mu[...] *VGP* Medorum *b* 13 solito ocius] solito eius *V* solito eius [...] magis solicite ad eum *bga* 16 abusque *Pbg* ****** que *V* diuis [...] serendiuis *V* Indis et Serindis *G* diuisisset serendiuis *Pb* 17 [...] *VGA* ad *Pb* 25 lecta *GA* tecta *VPb* 27 Athos *bga* adhos *V* 29 consilit *VP* concidit *bg* 30 controuersi a *G* controuersa[...] *VP* Thessalo mari distinguunt *G* thessamalitis tingunt *V* th[...] samalitis cingitur *rba*

adulescens, dextra, qua late protenditur, per Sporadas est insulosum atque Cycladas, ideo sic appellatas quod omnes ambiunt Delon partu deorum insignem, laeua Imbrum et Tenedum circumluens et Lemnum et Thasum, quando perflatur, Lesbo inliditur uiolentius. 3. unde gurgitibus refluis Apollinis Sminthii templum et Troada perstringit et Ilium heroicis casibus claram, efficitque Melana sinum oppositum Zephyro, cuius apud principium Abdera uisitur Protagorae domicilium et Democriti, cruentaeque Diomedis Thracii sedes et conualles, per quas Hebrus sibi miscetur, et Maronea et Aenus, qua diris auspiciis coepta moxque relicta ad Ausoniam ueterem ductu numinum properauit Aeneas.

4. Hinc gracilescens paulatim et uelut naturali quodam commercio ruens in Pontum eiusque partem ad se iungens, in speciem Φ litterae formatur, exin Hellespontum a Rhodopa scindens, Cynossema, ubi sepulta creditur Hecuba, et Coelan praeterlabitur et et Seston et Callipolin. contra per Achillis Aiacisque sepulchra Dardanum contingit et Abydon, unde iunctis pontibus Xerxes maria pedibus peragrauit, dein Lampsacum Themistocli dono datam a rege Persarum et Parion, quam condidit Iasionis filius Paris. 5. unde semiorbe curuescens altrinsecus, lataque aperiens terrarum diuortia, circumfluis spatiis Propontidos respergit ex eoo latere Cyzicum et Dindyma, religiosa Matris Magnae delubra, et Apamiam Ciumque, ubi Hyla, secuto tempore Nicomediam a rege cognominatam, qua in occasum procedit Cherronesum pulsat et Aegospotamus, in quo loco lapides casuros ex caelo praedixit Anaxagoras, et Lysimachiam et ciuitatem, quam Hercules conditam Perinthi comitis sui memoriae dedi-

---

4 Imbrum *GA* imimbrum *V* embrum *Pb* 6 refluis *G* fluis *VP* fluminis *ba* 11 et *scripsi* tt[Aen. *V* 16 ad se iungens *G* ad se uncens *VP* ad sumens *A* Φ Graecae literae *G* Φ litterae caeli (et *add. ba*) terrae *VPb* 18 Coelan *VPbg* Coela *uulgo* 26 ex eo *VPbga* 27 ubi Hyla *Gronovius* ubi hylam *VPbga fort. scr.* ubi Hylam . . . . .

cauit. 6. et ut effectae plenaeque Φ litterae figura seruetur, in meditullio ipso rotunditatis Proconesus insula est oblonga et Besbicus.

7. Post cuius summitatem in angustias rursus extenuatum Europam et Bithyniam intercurrens, per Chalcedona et Chrysopolim et stationes transit obscuras. 8. nam supercilia eius sinistra Athyras portu despectat et Selymbria et Constantinopolis, uetus Byzantium, Atticorum colonia, et promuntorium Cera praelucentem nauibus uehens constructam celsius turrim, quapropter Ceratas adpellatur uentus inde suetus oriri praegelidus.

9. Hoc modo fractum et participatione mari utriusque finitum iamque mitescens in aequoream pa ditur faciem, quantum potest cadere sub aspectum lat diffusum et longe. 10. omnis autem eius uelut insu laris circuitus litorea nauigatio uiginti tribus dimen milibus stadiorum, ut Eratosthenes adfirmat et Hec taeus et Ptolomaeus aliique huius modi cognitionu minutissimi scitatores, *in* speciem Scythici arcus neru coagmentati geographiae totius adsensione formatu 11. et qua sol oceano exurgit eoo, paludibus claud tur Maeotidos: qua declinat in uesperum, Romanis pr uinciis terminatur: unde suspicit sidus arctoum, h mines alit linguis et moribus dispares: latus ei austrinum molli deuexitate subductum. 12. per ha amplissima spatia oppida sunt dispersa Graecorum quae cuncta aetatibus uariis praeter pauca Athenie sium coloni condidere Milesii, inter Ionas alios in A per Nileum multo ante locati, Codri illius filium, q se pro patria bello fertur Dorico deuouisse. 13. e tremitates autem arcus utrimque tenues duo exprimu

3 Besbicus *G* besbumeus *VP* Belbinicus *ba* 11 Cera *Valesius* elatas *VP* Pharos *bga* uentus *Valesius* uetus *co* suetus oriri *Valesius* suetus oripi *VP* fons Euripus(-pis *b* *bga* 20 mnnitissimi *VA* scientissimi *bg* in *add.* *G* 21 co mentoti *V* firmatur *VA* 23 declinat in *G* declinati(-ti *V*) *V* 30 locati *G* locate *V* locatae *Pba*

Bospori e regione sibi oppositi Thracius et Cimmericus: hac causa Bospori uocitati, quod per eos quondam Inachi filia mutata, ut poetae locuntur, in bouem ad mare Ionium permeauit.

14. Dextram igitur inflexionem Bospori Thracii excipit Bithyniae litus, quam ueteres dixere Mygdoniam, in qua Thynia et Mariandena sunt regiones et Amyci saeuitia Bebryces exempti uirtute Pollucis, remotaque statio, in qua uolitantes minaciter harpyias Phineus uates horrebat; per quae litora in sinus oblongos curuatus Sangarius et Phyllis et Lycus et Rhebas fluuii funduntur in maria, quibus controuersae cyaneae sunt Synplegades, gemini scopuli in uertices undique porrecti diruptos, adsueti priscis saeculis obuiam sibi cum horrendo fragore conlisis molibus ferri, cedentesque retrorsus acri adsultu ad ea reuerti, quae pulsarant. per has saxorum dehiscentium concursantiumque crebritates si etiam ales interuolasset, nulla celeritate pinnarum eripi poterat quin interiret oppressa. 15. hi scopuli cum eos Argo prima omnium nauis Colchos ad direptionem aurei properans uelleris praeterisset innoxia, inmobiles turbine circumfracto stetere concorporati, ut eos aliquando fuisse diremptos nulli nunc conspicantium credant, nisi super hoc congruerent omnes priscorum carminum cantus.

16. Post Bithyniae partem prouinciae Pontus et Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea *et* Sinope et Polemonion, et Amisos amplae sunt ciuitates et Tios et Amastris, omnes ab auspicio diligentia fundatae Graecorum, et Cerasus, unde aduexit huius modi poma Lucullus, insulaeque arduae, *et* Trapezunta et

---

1 bospori *G* bosphori *Pba* bosppriae *V* 3 in bouem *bga* in usquem *P* in usquem ad ma *V* 4 ad mare — 5 in infle- add. *V*^m 5 inflexionem *A* -xionem *V* ad maxionem *P* ad Maeotim *bg* 6 litus *scripsi* latus *codd.* 9 statia *VP* thracia *ba* 11 curuatus *ba* curuatu *P* curuata *VG* Lycus *Valesius* bycus *V* Bizes *bga* 13 cyaneae *Valesius* extranea *codd.* 23 scetere non corporati *VP* *27 et *G om. codd.* 30 huius nominis *Haupt* 31 et *addidi* (*cf. Coni. amm. p. 12.*)

Pityunta continentis oppida non obscura. 17. ultra haec loca Acherusium specus est, quod accolae μυχοπόντιον adpellant, et portus Acone, fluuii diuersi, Acheron, idemque Arcadius, et Iris et Tibris et iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodon his est proximus ab Armonio defluens monte et Themiscyraeos interlabens lucos, ad quos Amazonas quondam migrare necessitas subegerat talis.

18. Adtritis damnorum assiduitate finitimis, Amazones ueteres, quae eos cruentis populabantur incursibus, altiora spirabant, uiresque suas circumspectantes his, quae propinqua saepius adpetebant, ualidiores, raptae praecipiti cupiditatis ardore, perruptis nationibus plurimis manus Atheniensibus intulerunt, acrique concertatione effuse disiectae omnes nudatis equitatus sui lateribus conruere. 19. harum interitu cognito residuae ut imbelles domi relictae, extrema perpessae, uicinitatis eis repensantis similia funestos impetus declinantes, ad pacatiorem sedem transiere Thermodontis, quarum progenies longe deinde propagata per numerosam subolem manu firmissima ad loca reuerterat genitalia, secuto tempore populis diuersarum originum formidabilis.

20. Haut procul inde attollitur Carambis placide collis contra [septentrionem] Helicen exsurgens, cuius e regione est Criumetopon, Tauricae promuntorium duobus milibus et quingentis stadiis disparatum. hocque ex loco omnis ora maritima, cuius initium Halys est amnis, uelut longitudine lineali directa nerui efficit speciem, duabus arcus summitatibus conligati. 21. his regionibus Dahae confines sunt, acerrimi omnium bellatores, et Chalybes, per quos erutum et domitum est primitus ferrum. post quos terras paten-

1 Pityunta *G* hpidunta *V* chpidunta *P* Theodosia *b* 2 μυχοπόντιον *G* ΝΥΧΟΠΟΝΤΙΟΝ *A* ΥΥΧΟΠΟΝΤΙΟΝ *Vl lac. 12 litt. r* Fumeum *b* 4 thibris *P* thybris *V* Tembris *bg* 8 migrare — 9 amazonas *add.* V^m 24 placide] rapide *Kirchmaier* 28 halis *VPbg* 30 conligati *scripsi* conpligati *codd*

tes Byzares obtinent et Sapires et Tibareni et Mossynoeci et Macrones et Philyres, populi nulla nobis adsuetudine cogniti. 22. a quibus breui spatio distant uirorum monumenta nobilium, in quibus Sthelenus est humatus et Idmon et Tiphys, primus Herculis socius Amazonico bello letaliter uulneratus, alter augur Argonautarum, tertius eiusdem nauis cautissimus rector. 23. praetercursis partibus memoratis Aulion antron est, et fluenta Callichori ex facto cognominati, quod superatis post triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber reuersus, circa huius ripas uirides et opacas orgia pristina reparauit et choros: trieterica huius modi sacra quidam existimant appellari......... 24. post haec confinia Camaritarum pagi sunt celebres, et Phasis fremebundis cursibus Colchos attingit, Aegyptiorum antiquam subolem, ubi inter ciuitates alias Phasis est nomine fluuii dictitata, et Dioscurias nunc usque nota, cuius auctores Amphitus et Cercius Spartani traduntur, aurigae Castoris et Pollucis, quibus Heniochorum natio est instituta. 25. paulum ab his secernuntur Achaei, qui bello anteriore quodam apud Troiam consummato, non cum super Helena certaretur, ut auctores prodidere non nulli, in Pontum reflantibus uentis errore delati cunctisque hostilibus, stabilem domiciliis sedem nusquam reperientes, uerticibus montium insedere semper niualium, et horrore caeli districti, uictum etiam sibi cum periculis rapto parare adsuefacti sunt, atque eo ultra omnem deinde ferociam saeuierunt. super Cercetis, qui isdem adnexi sunt, nihil memoratu traditur dignum.

1 Byzares *bga* bytares *VP* sapires *VP* Tapires *bga* tibareni *VP* massinoeci *VP* 2 Macrones *bga* utacrones *VP* ...lires *VP* 4 in *om. bga* 4 Sthenelus *Valesius* 5 Typhis *g* tifor *VP* 8 Alion antron est et *G* alio nautro est et *VP* ...liuorsum sunt *b* 13 appellari *sequitur lac.* ½ *uersus VP* 15 cursibus *bga* cursis *VP* 18 cercius *VP* Telchius *bga* 19 quibus *V* a quibus *G* *24 hostilibus *G* hostibus *VPba* 25 sedem *bga* idem *VP* 26 uictum etiam sibi *G* uiriumetum sibi *VP* annuum sibi uictum *ba* 27 periculis *G* peculis *VPba*

26. Quorum post terga Cimmerici agitant incolae Bospori, ubi Milesiae sunt ciuitates, harumque uelut mater omnium Panticapaeum, quam perstringit Hypanis fluuius genuinis intumescens aquis et externis. 27. itineribus hinc extensis Amazones ad usque Caspium mare porrectae circumcolunt Tanain, qu. inter Caucasias oriens rupes per sinuosos labitur circumflexus, Asiamque disterminans ab Europa, in stagnis Maeoticis delitescit. 28. huic Ra uicinus es amnis, in cuius superciliis quaedam uegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad usus multiplices medelarum.

29. Vltra Tanain panduntur in latitudinem Sauromatae, per quos amnes fluunt perpetui Marabius et Rombitus et Theophanius et Totordanes. licet ali quoque distans inmanibus interuallis Sauromatarum praetenditur natio litori iuncta, quod Coracen suscipiens fluuium in aequor eiectat extremum.

30. Prope palus est Maeotis amplissimi circumgressus, ex cuius uberrimis uenis per Panticapes angustias undarum magnitudo prorumpit *in* Pontum: cuius in dextro latere insulae sunt Phanagorus et Hermonassa studio constructae Graecorum. 31. circa haec stagna ultima extimaque plures habitant gentes sermonum institutorumque uarietate dispariles, Iaxamatae et Maeotae et Iazyges, Roxolanique et Halani et Melanchlaenae et cum Gelonis Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis: aliique ultra latentes quod sunt omnium penitissimi. 32. sed Maeotidi lateri laeuo Cherronesus est propinqua, coloniarum plena Graecarum. unde quieti sunt homines et sedat

---

3 perstringit Hypanis *Valesius* pergegythyfanis *VP* pr: texit Hypanis *G* 14 Marabius *scripsi* Maraccus *VGP* 15 Rhoi bitus *A* Rhombites *G* rombitis *V* theofanes *V* li codd. Lagous et *ba* 20 Panticapes *Vossius* patares *co*:i 21 in *bga om. VP* 25 Iaxamatae *GA* ixomate *VP* 26 · Iazyges — Melanchlaenae *om. Rb* Iazyges *GA* iazyces *P* i zytes *V*

adhibentes uomeri curam et prouentibus fructuariis uictitantes.

33. A quibus per uaria regna diducti itineribus modicis Tauri dissociantur, inter quos inmani diritate terribiles Arichi et Sinchi et Napaei, intendente saeuitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhospitali, et a contrario per cauillationem Pontus Euxinus appellatur, ut εὐήϑη Graeci dicimus stultum et noctem εὐφρόνην, et furias εὐμενίδας. 34. dis enim hostiis litantes humanis et immolantes aduenas Dianae, quae apud eos dicitur Orsiloche, caesorum capita fani parietibus praefigebant, uelut fortium perpetua monumenta facinorum.

35. In hac Taurica insula Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata. in quam si fuerint quidam forte delati, uisis antiquitatis uestigiis temploque et donariis eidem heroi consecratis, uesperi repetunt naues: aiunt enim non sine discrimine uitae illic quemquam pernoctare. ibi et aquae sunt et candidae aues nascuntur halcyonibus similes, super quarum origine et Hellespontiaci proelii tempore disserebamus. 36. sunt autem quaedam per Tauricam ciuitates, inter quas eminet Eupatoria et Dandace, et Theodosia et minores aliae nullis humanis hostiis inpiatae.

37. Hactenus arcus apex protendi existimatur. eius nunc residua leniter sinuata, subiectaque ursae caelesti ad usque laeuum Bospori Thracii latus, ut ordo postulat, exsequemur id admonentes, quod, cum arcus omnium gentium flexis curuentur hastilibus, Scythici soli uel Parthici circumductis utrimque introrsus pandis et patulis cornibus effigiem lunae de-

---

5 Arichi *Kellerbauer* Arinchi *VP* 8—9 *graeca latinis litteris exarata sunt VPbga* *diis *G* deos *VP* 16 iussis *VP* 19 aquae *codd.* gauiae *Lindenbr.* 21 Hellespontiaci proelii *scripsi* illespontiacis proeliis *V* disserebamus *scripsi* disseremus *codd.* 27 laeuum Bosphori *G* reuunbas pori *VP* Caspias portas *ba* 29 curuentur *GA* curuantur *VPb* 31 pandis *G* paudis *V*[1] pedis *V*[2]*P* pedibus *ba*

crescentis ostendunt, medietatem recta et rotunda regula diuidente.

38. Ergo in ipso huius conpagis exordio, ubi Riphaei deficiunt montes, habitant Arimphaei iusti homines, placiditateque cogniti, quos amnes Chronius et Visula praeterfluunt; iuxtaque Massagetae Halani et Sargetae, aliique plures obscuri, quorum nec uocabula nobis sunt nota nec mores. 39. interiectu deinde non mediocri Carcinites panditur sinus eiusdemque nominis fluuius, et religiosus per eas terras Triuiae lucus. 40. dein Borysthenes a montibus oriens Neruiorum, primigeniis fontibus copiosus concursuque multorum amnium adulescens, mari praeruptis undarum uerticibus intimatur, cuius in marginibus nemorosis Borysthenes est ciuitas et Cephalonesus, et arae Alexandro Magno Caesarique Augusto sacratae. 41. longo exinde interuallo paene est insula, quam incolunt Sindi ignobiles, post heriles in Asia casus coniugiis potiti dominorum et rebus, quibus subiectum gracile litus Ἀχιλλέως uocant indigenae δρόμον, exercitiis ducis quondam Thessali memorabilem. eique proxima est ciuitas .Tyros colonia Phoenicum, quam praestringit fluuius Tyras.

42. In medio autem spatio arcus, quod prolixae rotunditatis esse praediximus, quodque expedito uiatori diebus conficitur quindecim, Europaei sunt Halani et Costobocae gentesque Scytharum innumerae, quae porriguntur ad usque terras sine cognito fine distentas, quarum pars exigua frugibus alitur, residuae omnes palantes per solitudines uastas nec stiuam aliquando nec sementem expertas, sed squalentes et pruinosas ferarum taetro ritu uescuntur, eisque caritates et habitacula, uilesque suppellectiles plaustris inpositae sunt corticibus tectis, et cum placuerit, sine ob-

4 montes *G* omnes *VPba* 6 bisula *codd.* 7 Sarmatae *bga* 17 pene *VPbg* Peuce *A* *18 in *bga* i *VP* *20 ahillios uoc. ind. dromon *V* 22 colonia *bga* colonio *VP* 31 ruinonas *VP*

staculo migrant, eodem carpenta quo libuerit conuoluentes.

43. Cum autem ad alium portuosum ambitum fuerit uentum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet insula, quam circumcolunt Trogodytae et Peucini minoresque aliae gentes, et Histros quondam potentissima ciuitas, et Tomi et Apollonia et Anchialos et Odissos, aliae praeterea multae, quas litora continent Thraciarum. 44. amnis uero Danubius oriens prope Rauracos monte confine limitibus Raeticis per latiorem orbem praetentus ac sexaginta nauigabilis paene *omnes* recipiens fluuios, septem ostiis per hoc Scythicum litus erumpit in mare. 45. quorum primum est Pèuce insula supra dicta, ut interpretata sunt uocabula Graeco sermone, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartum Pseudostoma; nam Borionstoma ac deinde Stenostoma languidiora sunt ceteris; septimum segnius et palustri specie nigrum.

46. Omnis autem circumfluo ambitu Pontus et nebulosus est, et dulcior aequorum ceteris et uadosus, quod et concrescit aer ex umorum spiramine saepe densatus, et inruentium undarum magnitudine temperatur, et consurgit in breuia dorsuosa, limum globosque adgerente multitudine circumuenientium fluentorum. 47. et constat ab ultimis nostri finibus maris agminatim ad hunc secessum pariendi gratia petere pisces, ut aquarum suauitate salubrius fetus educant in receptaculis cauis — *quae* sunt ibi densissima — securi uoracium beluarum: nihil enim in Ponto huius modi aliquando est uisum, praeter innoxios delphinas

---

*1 eodem *VPba* eadem *G* 6 Peucini *G* Peuci *VPba* 7 potissimi *VP* 10 monte confine *Salm. exerc. Plin. p. 186 A.* montes confines *VGA* confines *om. Pb* 12 omnes *addidi om. codd.* 13 litus *scripsi* latus *codd.* 17 languidiora *scripsi* (*cf. Solin. ed. M. p. 90, 15*) longe minora *codd.* 18 segnius *scripsi* genus *VPba* ingens *G* 23 densatus *G* tensetus *VP* 24 dorsuosa *G* torsuosa *VP* tortuosa *ba* glebasque *Wagner* 29 quae *G om. codd.*

et paucos. 48. quicquid autem eiusdem pontici sinus aquilone caeditur et pruinis, ita perstringitur gelu, ut nec amnium cursus subteruolui credantur nec per infidum et labile solum gressus hominis possit uel iumenti firmari, quod uitium numquam mare sincerum sed permixtum aquis amnicis temptat. — prolati aliquantorsum longius quam sperabamus pergamus ad reliqua.

49. Accesserat aliud ad gaudiorum praesentium cumulum diu quidem speratum, sed dilationum ambage mutiplici tractum. nuntiatum est enim per Agilonem et Iouium postea quaestorem Aquileiae defensores longioris obsidii taedio, cognitoque Constanti excessu, patefactis portis egressos auctores prodidisse turbarum, isdemque uiuis exustis, ut supra relatum est, omnes concessionem inpetrasse delictorum et ueniam.

9. 1. At prosperis Iulianus elatior ultra homines iam spirabat, periculis expertus adsiduis, quod ei orbem Romanum placide iam regenti uelut mundanam cornucopiam Fortuna gestans propitia cuncta gloriosa deferebat et prospera, antegressis uictoriarum titulis haec quoque adiciens, quod, dum teneret imperium solus, nec motibus internis est concitus nec barbarorum quisquam ultra suos exsiluit fines: populi omnes auiditate semper insectandi praeterita ut damnosa et noxia, in laudes eius studiis miris accendebantur.

2. Omnibus igitur, quae res diuersae poscebant et tempora, perpensa deliberatione dispositis, et militibus orationibus crebris stipendioque conpetenti ad expedienda incidentia promptius animatis, cunctorum fauore sublimis Antiochiam ire contendens reliquit Constantinopolim incrementis maximis fultam: natus

1 paucos *bg* pauos *V¹P* paruos *V²A* 13 Constantii *G*.. constantis *VPb* 19 spirabat *GA* sperabat *VPb* orbem *V²A* urbem *V¹Pbg* 20 placide iam *G* placitaeiiam *V* placita iam *Pb* 25 et populi *G* 26 auidi tempora insectari *Haupt* insectandi *GA* insectari *VPb* 30 suspendioque *VP* 33 fultam *bga* fultum *VP*

enim illic diligebat eam ut genitalem patriam et colebat. 3. transgressus itaque fretum praetercursa Chalcedona et Libyssa, ubi sepultus est Hannibal Poenus, Nicomediam uenit urbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam inpensis, ut aedium multitudine priuatarum et publicarum recte noscentibus regio quaedam urbis aestimaretur aeternae. 4. cuius moenia cum uidisset in fauillas miserabiles concidisse, angorem animi tacitis fletibus indicans pigriore gradu pergebat ad regiam, hoc maxime aerumnis eius inlacrimans, quod ordo squalens occurrit *et* populus nimium quantum antehac florentissimus; et agnoscebat quosdam ibidem ab Eusebio educatus episcopo, quem genere longius contingebat. 5. hic quoque pari modo ad reparanda, quae terrae subuerterat tremor, abunde praestitis plurimis per Nicaeam uenit ad Gallograeciae fines, unde dextrorsus itinere declinato Pessinunta conuertit, uisurus uetusta Matris magnae delubra, a quo oppido bello Punico secundo, carmine Cumano monente per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam. 6. cuius super aduentu in Italiam pauca cum aliis huic materiae congruentibus in actibus Commodi principis digessimus per excessum. quam autem ob rem hoc nomine oppidum sit appellatum, uariant rerum scriptores: quidam enim figmento deae caelitus lapso ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, urbem adseruere cognominatam. alii memorant Ilum, Trois filium Dardaniae regem, locum sic appellasse. Theopompus non Ilum id egisse, sed Midam adfirmat Phrygiae quondam potentissimum regem.

8. Venerato igitur numine hostiisque litato et uotis Ancyram redit: eumque exinde progredientem

---

4 magnis retro *bga* magis petro *VP* 4 inde Nicomediam *bg* 8 concidisse *scripsi* consedisse *codd.* 11 et *add. Valesius om. codd.* 13 educatus *G* ducatus *VP* *16 gallogreciae V^2P gallograecitias V^1 19 Cumano *bga* cumtaeno *VP* 20 scipionem V^2Pbga spitionem V^1 24 ob rem autem *transpos. rbga* 26 ἀπὸ τοῦ *VGAP om. b* πεσεῖν *bga* ΠΕCΙ ΙΝ *V* ΠΕCΙΝ *P graeca om. R* 28 locum *G* uel locum *VPba* 32 ancyram V^1G antyram *P* anticiram V^2b

ulterius multitudo inquietabat, pars uiolenter erepta reddi sibi poscentium, alii querentes consortiis se curiarum addictos iniuste, non nulli sine respectu periculi agentes ad usque rabiem, ut aduersarios suos laesae maiestatis criminibus inligarent. 9. uerum ille iudicibus Cassiis tristior et Lycurgis, causarum momenta aequo iure perpendens, suum cuique tribuebat, nusquam a uero abductus, acrius in calumniatores exsurgens, quos oderat, multorum huius modi petulantem saepe dementiam ad usque discrimen expertus: dum esset adhuc humilis et priuatus. 10. exemplumque patientiae eius in tali negotio, licet sint alia plurima, id unum sufficiet poni. inimicum quidam suum, cum quo discordabat asperrime, commisisse in maiestatem turbulentius deferebat, imperatoreque dissimulante eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad ultimum, qui esset quem argueret, respondit, municipem locupletem. quo audito princeps renidens 'quibus indiciis' ait 'ad hoc peruenisti?' 11. et ille 'purpureum sibi' inquit 'indumentum ex serico pallio parat' iussusque post haec ut uilis arduae rei uilem incusans abire tacitus sed innoxius, nihilo minus instabat. quo taedio Iulianus defatigatus ad largitionum comitem uisum propius 'iube' inquit 'periculoso garrulo pedum tegmina dari purpurea ad aduersarium perferenda, quem, ut datur intellegi, chlamydem huius coloris memorat sibi consarcinasse, ut sciri possit sine uiribus maximis quid pannuli proficiant leues'.

12. Sed ut haec laudanda et bonis moderatoribus aemulanda, ita illud amarum et notabile fuit, quod aegre sub eo a curialibus quisquam adpetitus, licet priuilegiis et stipendiorum numero et originis penitus alienae firmitudine communitus, obtinebat aequissimum,

---

*10 expestur *V* 14 commissise *VP* dixisse *bga* 20 inquit sibi *transpos. bga* sirico *VP* iussusque *GA* iususque *V* iusque *P* usque *b* 22 sed *scripsi* et *codd.* *24 pericŏloso *V* pediculoso (= φθειριῶν) *Haupt* (*ut antea Reinesius*) garrulo *Haupt* garruto *V* garritori *G* 29 ut *om. b* 33 fortitudine *bga*

adeo ut plerique territi emercarentur molestias pretiis clandestinis.........

13. Itineribus itaque emensis cum ad Pylas uenisset, qui locus Cappadocas discernit et Cilicas, osculo susceptum rectorem prouinciae nomine Celsum, iam inde a studiis cognitum Atticis, adscitumque in consessum uehiculi Tarsum secum induxit. 14. at hinc uidere properans Antiochiam, orientis apicem pulcrum, usus itineribus solitis uenit, urbique propinquans in speciem alicuius numinis uotis excipitur publicis, miratus uoces multitudinis magnae, salutare sidus inluxisse eois partibus adclamantis. 15. euenerat autem isdem diebus annuo cursu conpleto Adonea ritu ueteri celebrari, amato Veneris, ut fabulae fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore sectarum est indicium frugum. et uisum est triste quod amplam urbem principumque domicilium introeunte imperatore nunc primum, ululabiles undique planctus et lugubres sonus audiebantur. 16. hic patientiae eius et lenitudinis documentum leue quidem apparuit sed mirandum. Thalassium quendam ex proximo libellorum, insidiatorem fratris oderat Galli, quo adorare adesseque officio inter honoratos prohibito aduersarii, cum quibus litigabat in foro, postridie turba congregata superflua, adito imperatore 'Thalassius' clamitabant 'inimicus pietatis tuae nostra uiolenter eripuit.' 17. et ille hac occasione hominem opprimi posse coniciens 'agnosco' respondit 'quem dicitis offendisse me iusta de causa, sed silere uos interim consentaneum est, dum mihi inimico potiori faciat satis'. mandauitque adsidenti praefecto ne audiretur eorum negotium, antequam ipse cum Thalassio rediret in gratiam, quod breui euenit.

10. 1. Ibi hiemans ex sententia nullis interim

---

1 modestias *VP* 2 *post* clandestinis *lac. 9 litt. VP* 3 pyla *VP* 7 tarsum V^2 arsum V^1P 10 numinis V^2GA nominis V^1Pb 12 adclamantis *GA* addamans *VP* 19 sonitus *bga* 22 oderat *VGP* sederat *ba*

uoluptatis rapiebatur inlecebris, quibus abundant Sy-riae omnes, uerum per speciem quietis iudicialibus causis intentus non minus arduis quam bellicis distrahebatur multiformibus curis, exquisita docilitate librans. quibus modis suum cuique tribueret: iustisque sententiis et inprobi modicis coercerentur suppliciis, *et innocentes* fortunis defenderentur intactis. 2. et quamquam in disceptando aliquotiens erat intempestiuus, quid quisque iurgantium coleret tempore alieno interrogans, tamen nulla eius definitio litis a uero dissonans reperitur, nec argui umquam potuit ob religionem uel quodcumque aliud ab aequitatis recto tramite deuiasse. 3. iudicium enim hoc est optandum et rectum, ubi per uaria negotiorum examina iustum id est et iniustum, a quo ille ne aberraret, tamquam scopulos cauebat abruptos. hoc autem ideo adsequi potuit, quod leuitatem agnoscens commotioris ingenii sui praefecti- proximisque permittebat, *ut fidenter impetus suos aliorsum tendentes, ad quae decebat, monitu oportuno frena-rent: monstrabatque* subinde se dolere delictis et ga- dere correctione. 4. cumque eum defensores causaru ut conscium rationis perfectae plausibus maximis ce-lebrarent, fertur id dixisse permotus 'gaudebam plan prae meque ferebam si ab his laudarer, quos et uit perare posse aduerterem, siquid factum sit secus a dictum'. 5. sufficiet autem pro multis, quae clement egit in litibus cognoscendis, hoc unum ponere n abhorrens a proposito, nec absurdum. inducta in i-dicium femina quaedam cum palatinum aduersariu suum e numero proiectorum cinctum praeter spe conspexisset, hoc factum insolens tumultuando quer

*1 pariebatur *VP* potiebatur *rbga* 3 arduis quam bel- cis *G* quam arduis bellicisque quibus *VP* 6 et innocentes *om. VPba* 7 defenderetur erat *VPba* intactus (*sic*) — 8 aliq- tiens *add. V*[m] 8 erat *G om. VPba* 11 arguunt quam *V* 14 idem est *Haupt* 18 ut fidenter — 20 monstrabat *add.* *om. VPba* 20 dolere *om. Pdeb* 23 planeque me *G* plane pr me que me *VP* 25 secus factum sit *transp. bga* 27 unu *GA* eum *VPb*

batur, et imperator 'prosequere' ait 'mulier, siquid te laesam existimas: hic enim sic cinctus est ut expeditius per lutum incedat: parum nocere tuis partibus potest'.

6. Et aestimabatur per haec et similia, ut ipse dicebat adsidue, uetus illa Iustitia, quam offensam uitiis hominum Aratus extollit in caelum, imperante eo reuersa ad terras, ni quaedam suo ageret, non legum arbitrio, erransque aliquotiens obnubilaret gloriarum multiplices cursus. 7. post multa enim etiam iura quaedam correxit in melius, ambagibus circumcisis, indicantia liquide quid iuberent fieri uel uetarent. illud autem erat inclemens, obruendum perenni silentio, quod arcebat docere magistros rhetoricos et grammaticos ritus christiani cultores.

11. 1. Isdem diebus notarius ille Gaudentius, quem opponendum per Africam missum supra diximus a Constantio, Iulianus quin etiam ex uicario earundem partium nimius fautor retracti sub uinculis, morte periere poenali. 2. tunc et Artemius ex duce Aegypti Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole supplicio capitali multatus est. post quem Marcelli ex magistro equitum et peditum filius ut iniectans imperio manus publica deletus est morte. Romanus quin etiam et Vincentius, Scutariorum scholae primae secundaeque tribuni, agitasse conuicti quaedam suis uiribus altiora, acti sunt in exilium.

3. Cumque tempus interstetisset exiguum, Alexandrini Artemii conperto interitu, quem uerebantur, ne cum potestate reuersus — id enim minatus est — multos laederet ut offensus, iram in Georgium uerterunt episcopum, uipereis, ut ita dixerim, morsibus ab eo saepius adpetiti. 4. in fullonio natus, ut ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciae oppidum, auctusque in damna

1 te laesam *G* telam *VP* 3 lutum *bg* latum *VAP* 12 *fort. scr.* indicans iam 13 erat *om. bg* 16 Gaudentius ille notarius *transp. bga* 33 appetiti *GA* adpetitus *VPb* fullio *VPbga*

conplurium contra utilitatem suam reique communis episcopus Alexandriae est ordinatus, in ciuitate quae suopte motu, et ubi causae non suppetunt, seditionibus crebris agitatur et turbulentis, ut oraculorum quoque loquitur fides. 5. his efferatis hominum mentibus Georgius quoque ipse graue accesserat incentiuum, apud patulas aures Constantii multos exinde incusans ut eius recalcitrantes imperiis, professionisque suae oblitus, quae nihil nisi iustum suadet et lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat. 6. et inter cetera dicebatur id quoque maligne docuisse Constantium, quod in urbe praedicta aedificia cuncta solo cohaerentia, a conditore Alexandro magnitudine inpensarum publicarum extructa, emolumentis aerarii proficere debent ex iure. 7. ad haec mala id quoque addiderat unde paulo post actus est in exitium praeceps. reuersus ex comitatu principis cum transiret per speciosum Genii templum, multitudine stipatus ex more, flexis ad aedem ipsam luminibus 'quam diu' inquit 'sepulcrum hoc stabit?' quo audito uelut fulmine multi perculsi metuentesque *ne* illud quoque temptaret euertere, qui quid poterant in eius perniciem clandestinis *insid* concitabant. 8. ecce autem repente perlato laetabi nuntio indicante extinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio insperato, uocibus horrendis infrendens Georgium petit raptumque diuersis mulcandi generibus proterens et conculcans diuaricatis pedibus.

9. Cumque eo Dracontius monetae praepositus Diodorus quidam, ueluti comes, iniectis per crura funibus simul exanimati sunt; ille quod aram in moneta quam regebat, recens locatam euertit; alter quod dum aedificandae praeesset ecclesiae, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad deorum cultum exist

7 incusans *G* incausans *V* causans *Pba* 12 solo *cod* Serapeio *uel* Bucolo *coniecit Reinesius* 16 actus *Kiessli* eiectus *A* eius *VPb* trusus *G* 18 stipatur *VP* *21 ne *G om. VPb* *22 poterat *VP* *insidiis *G om. VPba* 28 dracontius *VGA* dyacontius *P* diaconus *rb*

nans pertinere. 10. quo non contenta multitudo innanis dilaniata cadauera peremptorum camelis inposita exit ad litus isdemque subdito igne crematis cineres roiecit in mare id metuens, *ut* clamabat, ne collectis upremis aedes illis extruerentur ut reliquis, qui deuiare religione conpulsi pertulere cruciabiles poenas, ad sque gloriosam mortem intemerata fide progressi, et unc martyres appellantur.

Poterantque miserandi homines ad crudele supplicium ducti christianorum adiumento defendi, ni eorgii odio omnes indiscrete flagrabant. 11. hoc mperto imperator ad uindicandum facinus nefandum rectus, iamque expetiturus poenas a noxiis ultimas, itigatus est lenientibus proximis, missoque edicto ri oratione scelus detestabatur admissum, minatus trema, si deinde temptatum fuerit aliquid quod iuitia uetet et leges.

12. 1. Inter haec expeditionem parans in Persas, iam dudum animi robore conceperat celso, ad ultiom praeteritorum uehementer elatus est, sciens et diens gentem asperrimam per sexaginta ferme annos assisse orienti caedum et direptionum monumenta euissima, ad internecionem exercitibus nostris saepe letis. 2. urebatur autem bellandi gemino desiderio, imo quod inpatiens otii lituos somniabat et proelia, in quod in aetatis flore primaeuo obiectus efferatarum ntium armis, recalentibus etiam tum regum precibus regalium, qui uinci magis posse quam supplices anus tendere credebantur, ornamentis inlustrium oriarum inserere Parthici cognomentum ardebat.

3. Quae maximis molibus festinari cernentes obectatores desides et maligni, unius corporis permutione tot cieri turbas intempestiuas, indignum et

3 latus *VP* lacus *rbga* 4 ut *add. G om. VP* 5 supaemis saedes *VP* 16 iustitiam *VPb* 26 efferatarum *Eyssenh.* etarum *VP* 27 armis recentibus *G* armis recalentibus mis *VPb* (*non induct. Pb*) recalentibus armis *A* 33 permuonem *VP*

perniciosum esse strepebant, studium omne in diffe-
rendo procinctu ponentes. et dictitabant his prae-
sentibus, quos audita referre ad imperatorem posse re-
bantur, eum, ni sedatius ageret, inmodica rerum se-
cundarum prosperitate, uelut luxuriantes ubertate nimia
fruges, bonis suis protinus occasurum. 4. et haec diu
multumque agitantes frustra uirum circumlatrabant
inmobilem occultis iniuriis, ut Pygmaei uel Thioda-
mas agrestis homo Lindius Herculem. 5. ille tamen
ut maioris praeter ceteros spiritus, nihilo lentius ma-
gnitudinem expeditionis secum commentans in prae-
parandis congruis operam nauabat enixam.

6. Hostiarum tamen sanguine plurimo aras cre-
britate nimia perfundebat, tauros aliquotiens inmo-
lando centenos et innumeros uarii pecoris greges aues-
que candidas terra quaesitas et mari, adeo ut in die
paene singulos milites carnis distentiore sagina uict
tantes incultius, potusque auiditate corrupti, umeri
inpositi transeuntium per plateas ex publicis aedibu
ubi uindicandis potius quam concedendis conuiuiis i
dulgebant, ad sua diuersoria portarentur, Petulante
ante omnes et Celtae, quorum ea tempestate confide
tia creuerat ultra modum. 7. augebantur autem cer
moniarum ritus inmodice cum inpensarum amplitudi
antehac inusitata et graui: et quisque, cum inpraep
dite liceret, scientiam uaticinandi professus, iuxta in
peritus et docilis, sine fine uel praestitutis ordinib
oraculorum permittebantur scitari responsa, et ex
spicia non numquam futura pandentia, oscinumque
auguriorum et ominum fides, si reperiri usqua
posset, affectata uarietate quaerebatur. 8. haecq
dum ita procedunt more pacis, multorum curios
Iulianus nouam consilii uiam ingressus est, uenas f

8 pigmei *VPb* 9 Lindius *Lindenbr.* lidius *VPba* Herc
lem *G* herculei *VP* cum Hercule *ba* 10 spiritus *om.*
15 ouesque *bga* *20 concedendis *Wagner* caedendis *co*
21 sua diuersoria — 22 ante *add.* *V*m *30 omnium *Eysser*
33 nouam *om.* *V*1

tidicas Castalii recludere cogitans fontis, quem obstruxisse Caesar dicitur Hadrianus mole saxorum ingenti, ueritus ne, ut ipse praecinentibus aquis capessendam rem publicam conperit, etiam alii similia docerentur: ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienses insulam purgauerant Delon.

13. 1. Eodem tempore diem undecimum kalendarum Nouembrium amplissimum Daphnaei Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus et saeuus, et simulacrum in eo Olympiaci Iouis imitamenti aequiperans magnitudinem, subita ui flammarum exustum est. 2. quo tam atroci casu repente consumpto ad id usque imperatorem ira prouexit, ut quaestiones agitari iuberet solito acriores et maiorem ecclesiam Antiochiae claudi. suspicabatur enim id christianos egisse stimulatos inuidia, quod idem templum inuiti uidebant ambitioso circumdari peristylio. 3. ferebatur autem licet rumore leuissimo hac ex causa conflagrasse delubrum, quod Asclepiades philosophus, cuius in actibus Magnenti meminimus, cum uisendi gratia Iuliani peregre ad id suburbanum uenisset, deae caelestis argenteum breue figmentum, quocumque ibat secum solitus efferre, ante pedes statuit simulacri sublimes, accensisque cereis ex usu cessit, unde medietate noctis emensa cum nec adesse quisquam potuit nec iuuare, uolitantes scintillae adhaesere materiis uetustissimis, ignesque aridis nutrimentis erecti omne quicquid contingi potuit, licet *ardua* discretum celsitudine concremarunt. 4. eo anno sidere etiam tum instante brumali aquarum incessit inopia metuenda, ut

1 castalii *GAP* castralii *V* castel *rb* 2 mole *bga* molis *VP* 5 ac statim *G* adfatus *VPba* 8 'em *Kiessling* die *codd.* 12 imitamenti *bga* semitamenti *VP* 14 id adusque *transpos. bg* *15 iubere *VP* 18 circumdari dari *V* supercilio *rb* 22 peregre *om. Pbga* deae *om. b* 24 afferre *bg* 25 ex usu cessit *G* ex usuccessit *VP* 28 aridis *om. b* 29 ardua *G om. VPba*

et riui cassescerent quidam et fontes antehac aquarum copiosis pulsibus abundantes, sed in integrum postea restituti sunt. 5. et quartum *nonas* Decembres, uergente in uesperam die, reliqua Nicomedia conlapsa est terrae motu, itidemque Nicaeae portio non mediocris.

14. 1. Quae tametsi maestitiam sollicito incuterent principi, residua tamen non contemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei ueniret optatum. inter praecipua tamen et seria illud agere superfluum uidebatur, quod, nulla probabili ratione suscepta, popularitatis amore uilitati studebat uenalium rerum, qua non numquam secus quam conuenit ordinata inopiam gignere solet et famem. 2. et Antiochensi ordine i tunc fieri, cum ille iuberet, non posse aperte mon strante nusquam a proposito declinabat, Galli simili fratris licet incruentus. quocirca in eos deincep saeuiens ut obtrectatores et contumaces uolumen con posuit inuectiuum, quod Antiochense uel Misopogonem appellauit, probra ciuitatis infensa mente dinumeran addensque ueritati conplura: post quae multa in facete dicta conperiens, coactus dissimulare pro tem pore, ira sufflabatur interna. 3. ridebatur enim u Cercops, homo breuis, humeros extentans angustos e barbam prae se ferens hircinam, grandiaque inceden tamquam Oti frater et Ephialtis, quorum proceritate Homerus in inmensum tollit, itidemque uictimari pro sacricola dicebatur ad crebritatem hostiarum a ludentibus multis, et culpabatur hinc oportune, cu ostentationis gratia uehens licenter pro sacerdotib sacra, stipatusque mulierculis litabat. et quamqua his paribusque de causis indignaretur, tacens tam

1 cassescerent *Haupt* casse soerent *VP* 3 nonas *G lac.* 6 li *A om. VPb* uergente in *GA* uergente in se *VPb* 13 ordina *om. b* 19 Misopogonem *GA* misop(-sso P *b*)agonem *VP* 20 mente *GA* menta *Pb* meta *V* dinumerans *G* innumera *VP* annumerans *ba* 23 Ridebatur *G* ri Delatur *VP* 26 ⟨** & i⟩fialtis *VP* 27 uictimarius *V*[2]*Pbga* mariūs uicti 31 litabat *scripsi* laetabat' *V*

motumque in animi retinens potestate sollemnia celebrabat.

4. Denique praestituto feriarum die Casium montem ascendit nemorosum et tereti ambitu in sublime porrectum, unde secundis galliciniis uidetur primo solis exortus. cumque Ioui faceret rem diuinam, repente conspexit quendam humi prostratum, supplici uoce uitam precantem et ueniam. interrogantique ei, qui esset, responsum est praesidalem esse Theodotum Hierapolitanum, *qui* profectum a ciuitate sua Constantium inter honoratos deducens adulando deformiter tamquam futurum sine dubietate uictorem, orabat lacrimas fingens et gemitum ut Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa, qua Magnenti circumlatum meminerat membrum. 5. quibus auditis 'accepi' inquit, olim 'hoc dictum' imperator 'relatione multorum, sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui ut prudens definiuit inimicorum minuere numerum augereque amicorum sponte sua contendit ac libens.'

6. Exin sacrorum perfecto ritu digresso offeruntur rectoris Aegypti scripta, Apim bouem operosa quaesitum industria tamen post tempus inueniri potuisse firmantis, quod ut earum regionum existimant incolae faustum et ubertatem frugum diuersaque indicat bona.

7. Super qua re pauca conueniet expediri. inter animalia antiquis obseruationibus consecrata Mneuis et Apis sunt notiora: Mneuis Soli sacratur, super quo nihil dicitur memorabile; sequens Lunae. est enim Apis bos diuersis genitalium notarum figuris expressus, maximeque omnium corniculantis lunae specie

---

3 cassium *VP* 10 qui *G om. VPba* praefectum *rba* 13 ut *g* et *VP* & ut *ba* 14 mandenti *ba* 16 olim inquit *transpos. rbg* imperator *om. G* *17 oiete (m u *supra*) *V* 18 minuere V^3*Pbga* inuere V^1 21 sacrorum *G* uectorum *VP* *21 Apim *bga* pim *VP* 24 faustum est *et postea* indicans *Haupt* 27 Mneuis *GA* neumis *VP* Nemis *b* *28 Mneuis *GA* neuis V^1 neumis V^2*P* Meuius *b*

latere dextro insignis, qui cum post uiuendi spatium praestitutum sacro fonte inmersus e uita abierit — nec enim ultra eum trahere licet aetatem quam secreta librorum praescribit auctoritas mysticorum — necatur choragio pari bos femina, *quae ei* inuenta cum notis certis offertur, quo perempto alter cum publico quaeritur luctu, et si omnibus signis consummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim, urbem frequentem praesentiaque numinis Aesculapii claram. 8. cumque initiante antistitum numero centum, inductus in thalamum esse coeperit sacer, coniecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare et adeuntes quosdam indiciis auerti uidetur obliquis, ut offerentem cibum aliquando Germanicum Caesarem, sicut lectum est, auersatus portenderat paulo post euentura.

15. 1. Strictim itaque, quoniam tempus uidetur hoc flagitare, res Aegyptiacae tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani et Seueri principum digessimus late uisa pleraque narrantes. 2. Aegyptiam gentem omnium uetustissimam, nisi quod super antiquitate certat cum Scythis, a meridiali latere Syrtes maiores et Phycus promuntorium et Borion et Garamantes nationesque uariae claudunt, qua orientem e regione prospicit, Elephantinen et Meroen urbes Aethiopum et Catadupos rubrumque pelagus et Scenitas praetenditur Arabas, quos Sarracenos nunc appellamus, septentrioni supposita terrarum situ cohaeret inmenso, unde exordium Asia Syriarumque prouinciae sumunt, a uespera Issiaco disiungitur mari, quod quidam nominauere Parthenium.

3. Pauca itaque super [beniuolo omnium flumine] Nilo, quem Aegyptum Homerus appellat, praestringi

1 latere *G* lateri *VPba* 3 licet *G* laeet *V* ***om.*** *Pba* 5 choragio pari *Haupt* horago arei *VP* quae ei ***add.*** ***Salmas.*** *p. 441 E* 5—6 ***signum lac.*** (*) ***in marg.*** *G* 19 aegyptiam *G* aegyptum *VPba* 22 Phycus *bga* phucus *P* fucus *V* 27 supposita ***scripsi*** s opposita *VP* 28 Asiarum *rba* 31 beniuolo omnium flumine *VPba* ***om.*** *G* ***uncis incl.*** omnium flumine nilo ***add.*** V^m

conueniet, mox ostendendis aliis, quae sunt in his regionibus admiranda. 4. origines fontium Nili, ut mihi quidem uideri solet, sicut adhuc factum est, posterae quoque ignorabunt aetates. uerum quoniam fabulantes poetae uariantesque geographi in diuersa latentem notitiam scindunt, opiniones eorum ueritati confines, ut arbitror, expediam paucis. 5. adfirmant aliqui physicorum in subiectis septentrioni spatiis, cum hiemes frigidae cuncta constringunt, magnitudines niuium congelascere, easque postea ui flagrantis sideris resolutas, fluxis umoribus nubes efficere grauidas, quae in meridianam plagam etesiis flantibus pulsae, expressaeque tepore nimio incrementa ubertim suggerere Nilo creduntur. 6. ex Aethiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per aestus torridos cadere memorantur, exundationes eius erigi anni temporibus adserunt alii praestitutis: quod utrumque dissonare uidetur a ueritate. imbres enim apud Aethiopas aut numquam aut per interualla temporum longa cadere memorantur. 7. opinio est celebrior alia, quod spirantibus prodromis, perque dies quadraginta et quinque etesiarum continuis flatibus repellentibus eius meatum, uelocitate cohibita, superfusis fluctibus intumescit: et reluctante spiritu controuerso adulescens in maius, hinc ui reuerberante uentorum, inde urgente cursu uenarum perennium, progrediens in sublime tegit omnia, et humo suppressa per supina camporum speciem exhibet maris. 8. rex autem Iuba Punicorum confisus textu librorum a monte quodam oriri eum exponit, qui situs in Mauritania despectat oceanum, hisque indiciis hoc proditum ait, quod pisces et herbae et beluae similes per eas paludes gignuntur. 9. Aethiopiae autem partes praetermeans Nilus nominum diuersitate decursa, quae ei orbem peragranti nationes indidere conplures,

2 origini *VP* 6 scindit *VPb* 14 qui abundantes *G* qua lulantes *VP* 18 nonnumquam *VP* 23 intumescit *G* intumescunt *VPbga* 26 sublimem *VP* 27 humos oppressa *VP* 32 gignuntur — 33 preterme- *add.* *V*ᵐ 34 ei] et *VPba* eum *G*

aestuans inundatione ditissima ad cataractas id est praeruptos scopulos uenit, e quibus praecipitans ruit potius quam fluit: unde Atos olim accolas usu aurium fragore adsiduo deminuto necessitas uertere solum ad quietiora coegit. 10. exinde lenius means per ostia septem, quorum singula perpetuorum amnium usum et faciem praebent, nullis per Aegyptum aquis externis adiutus eiectatur. et praeter amnis plurimos ex alueo deriuatos auctore, cadentesque in suppares eius, septem nauigabiles sunt et undosi, quibus subiecta uocabula ueteres indiderunt: Heracleoticus, Sebennyticus, Bolbiticus, Pathmiticus, Mendesius, Taniticus et Pelusiacus. 11. oriens autem inde, ut dictum est, propellitur e paludibus ad usque cataractas insulasque efficit plures, quarum aliquae ita porrectis aquis dicuntur extentae ut singulas aegre tertio die relinquat. 12. inter quas duae sunt clarae Meroe et Delta, . triquetrae litterae forma hoc uocabulo signatius appellata. cum autem sol per Cancri sidus coeperit uehi, augescens ad usque transitum eius in Libram diebusque centum sublatius fluens minuitur postea et mitigatis ponderibus aquarum nauibus antea peruio equitabiles campos ostendit. 13. abunde itaque luxurians ita est noxius, ut infructuosus, si uenerit parcior: gurgitum enim nimietate umectans diutius terras culturas moratur agrorum, paruitate autem minatur steriles segetes. eumque nemo aliquando extolli cubitis altius sedecim possessor optauit. et si inciderit moderatius, aliquotiens iactae sementes in liquore pinguis cespitis cum augmento fere septuagesimo renascuntur: solusque fluminum auras nullas inspirat.

---

4 ad quietiora *Lindenbr.* atque diciora *V* ad editiora (- 8 electatur *VP* *et *G* est *VPba* 9 deriuatos *G* derium (*VP* hoc *ba* 12 Bolbiticus *bga* bucente *VP* pathmitititicus *l* 17 meroe V^2 merore V^1P 20 ad *rbga* au *V* ab *P* 21 *po* diebusque *repetitum:* transitum eius *VPbg* libram diebusqu transitum eius *add.* V^m 29 liquore *G* loquore *V*

14. Exuberat Aegyptus etiam pecudibus multis, inter quas terrestres sunt et aquatiles. aliae quae humi et in humoribus uiuunt unde ἀμφίβιοι nominantur. et in aridis quidem capreoli uescuntur et bubali et spinturnicia omni deformitate ridicula, aliaque monstra quae enumerare non refert.

15. Inter aquatiles autem bestias crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum, adsuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam superiorem commouens solum, ordine dentium pectinato, perniciosis morsibus quicquid contigerit pertinaciter petens, per oua edens fetus anserinis similia. 16. utque armatus est unguibus, si haberet etiam pollices, ad euertendas quoque naues sufficeret uiribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem octodecim interdum extentus, noctibus quiescens per undas, diebus humi uersatur confidentia cutis, quam ita ualidam gerit, ut eius terga cataphracta uix tormentorum ictibus perforentur. 17. et saeuientes semper eaedem ferae quasi pacto foedere quodam castrensi per septem caerimoniosos dies mitescunt ab omni saeuitia desciscentes, quibus sacerdotes Memphi natales celebrant Nili. 18. praeter eos autem, qui fortuita pereunt morte, alii dirumpuntur suffossis aluis mollibus serratis ferarum dorsualibus cristis, quas delphinis similes nutrit fluuius ante dictus, alii exitio intereunt tali. 19. trochilus auicula breuis dum escarum minutias captat, circa cubantem feram uolitans

---

3 uiuunt *bga* uidebunt *VP* amfiboe *VP* 4 bubali *Salmas ex. Plin. p. 230B* bucali *VPbga* 5 spinturnicia *Salm. ex. Plin. p. 377C* pisturnicia *VP* 6 enumerare *C. F. W. Müller* numerare *codd.* 10 solum *scripsi* salam (o) *V* 12 per om. *bga* ouedens *VP* oua edens *bga* 15 XVIII *A* ecbeciem (d) *V* decem *Pbg* 17 uersatur *Valesius* uituperatur (e) *V* ueheperatur *P* uescitur *bga* 23 Nili *VPbg* Apis *A* 25 serratis *scripsi* sertis *V*[1] certis *V*[2]*Pbga* cristis *Salmas. ex. Plin. p. 447E* crussis *V*[1] crustis *V*[2]*Pbga* 27 *post* tali *lac. 12 litt. in P*

blande, genasque eius inritatius titillando peruenit ad usque ipsam uiciniam gutturis. quod factum contuens enhydrus ichneumonis genus oris aditum penetrat alite praeuia patefactum et populato uentre, uitalibus dilancinatis erumpit. 20. audax tamen crocodilus monstrum fugacibus; ubi audacem senserit, timidissimum, et in terra acutius cernens, per quattuor menses hibernos nullo uesci dicitur cibo.

21. Hippopotami quoque generantur in illis partibus ultra animalia cuncta ratione carentia sagacissimi, ad speciem equorum bifidas *habentes ungulas* caudasque breues, quorum sollertiae duo interim ostendere documenta sufficiet. 22. inter arundines celsas et squalentes nimia densitate haec belua cubilibus positis, otium peruigili studio circumspectat, laxataque copia ad segetes depascendas egreditur. cumque iam coeperit redire distenta, auersis uestigiis distinguit tramites multos, ne unius plani itineris lineas insidiatores secuti repertum sine difficultate confodiant. 23. item cum auiditate nimia extuberato uentre pigrescit, super calamos recens exsectos femora conuoluit et crura, ut pedibus uulneratis cruor egestus sagina distentum faciat leuem: et partes saucias caeno oblinit quam diu in cicatrices conueniant plagae. 24. has monstruosas antehac raritates in beluis in aedilitate Scauri uidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri, quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de familia nobili ipsi quoque cum orbis terrarum auctoritate sentirent, et per aetates exinde plures saepe huc ducti nunc inueniri nusquam possunt, ut coniectantes regionum incolae dicunt, insectantis multitudinis taedio ad Blemmyas migrasse conpulsi.

---

3 enhydrus *Salmas. ex. Plin. p. 446B* hydrus *VP* hicheumonis *VP* 9 generantur *om. b* 11 bifidos *VP* *habentes ungulas *om. VPbg* ungulas [*lac. 9 litt.*] *A* bifidi caudisque *Valesius* 12 interim *VAP om. bg* 21 calamo crescens *VP* 22 rura *VP* sagina distentum *G* in adestem[n *P*]tum *VP* 23 partes *scripsi* pares *VP* carnes *bga* 25 raritate *VP* 27 *Cicero pro Scauro ed. Verburg X p. 3913* (*om. Orelli*) 31 insectantis *G* insectas *VPbi*

25. Inter Aegyptias alites, quarum uarietas nullo conprehendi numero potest, ibis sacra est et amabilis et innocua ideo, quod nidulis suis ad cibum suggerens oua serpentum, efficit ut rarescant mortiferae pestes absumptae. 26. occurrunt eaedem uolucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus uenena malignantes, eosque, antequam finibus suis excedunt, proeliis superatos aeriis uorant, quas aues per rostra edere fetus accepimus. 27. serpentes quoque Aegyptus alit innumeras, ultra omnem perniciem saeuientes: basiliscos et amphisbaenas et scytalas et acontias et dipsadas et uiperas aliasque conplures, quas omnes magnitudine et decore aspis facile supereminens, numquam sponte sua fluenta egreditur Nili.

28. Multa in illis tractibus pretium est operae maximum cernere. e quibus pauca conueniet explicari. templa ubique molibus magnis exstructa. *pyramides* ad miracula septem prouectae, quarum diuturnas surgendi difficultates scriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quae humana *manu* confici potest, erectae sunt turres, ab imo latissimae in summitates acutissimas desinentes. 29. quae figura apud geometras ideo sic appellatur quod ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum. quarum magnitudo quoniam in celsitudinem nimiam scandens gracilescit paulatim, umbras quoque mechanica ratione consumit.

30. Sunt et syringes subterranei quidam et flexuosi secessus, quos, ut fertur, periti rituum uetustorum aduentare diluuium praescii, metuentesque, ne cerimoniarum oblitteraretur memoria, penitus operosis digestos fodinis per loca diuersa struxerunt, et excisis

---

4 oua *bga* qua *VP* pestes *GA* petes *VP om. rb* 11 amfizbemnas *V* 15 nili [*lac. 20 litt.*] *VAP* 16 pretium — 17 cernere e *om. b* cernere e *Haupt* aegernae *VP* 18 pyramides *GA om. VPb* 21 omnino *G* nominum *VP* montium *ba* humana manu *Lindenbr.* humanis *VPbg* manibus *A*

parietibus uolucrum ferarumque genera multa sculpserunt, et alius species innumeras mundi, quas hierographicas litteras appellarunt..........

31. Dein Syene, in qua solstitii tempore, quo sol aestiuum cursum extendit, recta omnia ambientes radii excedere ipsis corporibus umbras non sinunt. inde si stipitem quisquam fixerit rectum uel hominem aut arborem uiderit stantem, circa lineamentorum ipsas extremitates contemplabitur umbras absumi, sicut apud Meroen Aethiopiae partem aequinoctiali circulo proximam dicitur euenire, ubi per nonaginta dies umbrae nostris *in* contrarium cadunt, unde Antiscios eius incolas uocant. 32. quae quoniam miracula multa sunt opusculi nostri propositum excedentia, ad ingenia celsa paramus, pauca super prouinciis narraturi.

16. 1. Tres prouincias Aegyptus fertur habuisse temporibus priscis, Aegyptum ipsam et Thebaidem et Libyam, quibus duas adiecit posteritas, ab Aegypto Augustamnicam et Pentapolim a Libya sicciore disparatam.

2. Igitur Thebais multas inter urbes clariores aliis Hermopolim habet et Copton et Antinou, quam Hadrianus in honorem Antinoi ephebi condidit sui: hecatompylos enim Thebas nemo ignorat.

3. In Augustamnica Pelusium est oppidum nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur condidisse, lustrari deorum monitu iussus in lacu, qui eiusdem ciuitatis adluit moenia, cum post interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarum imaginibus raptaretur, et Cassium, ubi Pompei sepulcrum est Magni, et Ostracine et Rhinocorura.

---

2 et alius species innumeras mundi *scripsi* (*cf. Coni. amm. p. 23*) et animalium species innumeras multas *codd.* 3 appellarunt [*lac. 20 litt.*] *VP* 6 si *add. G* 12 nostrae contrarium *V* 13 sunt et *Haupt* 17 thebaidam *VPbga* 19 disparatam *G* dissoratam *V* *23 antino ieebit (i f c) *V* Antinoi ephebi *A* Antin[oi] *Pbg* sui apud *VP* 24 nemo ignorat *Haupt* magnorum *codd. lacunam indicauit Eyssenh.*

4. In Pentapoli Libya Cyrene est posita, urbs antiqua sed deserta, quam Spartanus condidit Battus, et Ptolomais et Arsinoe eademque Teuchira et Darnis et Berenice, quas Hesperidas appellant. 5. in sicciore uero Libya Paraetonion et Chaerecla et Neapolis inter municipia pauca et breuia.

6. Aegyptus ipsa, quae iam inde, uti Romano imperio iuncta est regitur a praefectis, exceptis minoribus multis, Athribi et Oxyryncho et Thmui et Memphi maximis urbibus nitet.

7. Alexandria enim uertex omnium est ciuitatum, quam multa nobilitant et magnificentia conditoris altissimi et architecti sollertia Dinocratis, qui cum *ampla moenia fundaret et pulchra paenuria calcis ad* momentum parum repertae omnes ambitus lineales farina respersit, quod ciuitatem post haec alimentorum uberi copia circumfluere fortuito monstrauit. 8. inibi aurae salubriter spirantes, aer tranquillus et clemens atque, ut periculum docuit per uarias collectum aetates, nullo paene die incolentes hanc ciuitatem solem serenum non uident. 9. hoc litus cum fallacibus et insidiosis accessibus adfligeret antehac nauigantes discriminibus plurimis, excogitauit in portu Cleopatra turrim excelsam, quae Pharos a loco ipso cognominatur, praelucendi nauibus nocturna suggerens ministeria, cum quondam ex Parthenio pelago uenientes uel Libyco, per pandas oras et patulas, montium nullas speculas uel collium signa cernentes, harenarum inlisae glutinosae mollitiae frangerentur. 10. haec eadem regina heptastadium sicut uix credenda celeritate ita magnitudine mira construxit ob causam notam et necessariam. insula Pharos, ubi Protea cum phocarum

1 Cyrene *bga* curae *VP* 8 regitur *G* regio regitur *VPba* 9 Oxyryncho *G* ozurinmo *V* Thmui *G* timui *V* 14 -pla— calcis id *add. G* 13—15 qui cum ammonumentum *VP* 17 inibi *VPba* indicio ibi *G* 18 aer *bga* saepe *VP* *26 uel *VP* aut *Gyssenh.* 27 fatumlas *VP* uacuas *G* 28 inlisae *G* inselae *VP* 32 Protea *bga* praeea *VP*

gregibus diuersatum Homerus fabulatur inflatius, a ciuitatis litore mille passibus disparata Rhodiorum erat obnoxia uectigali. 11. quod cum in die quodam ni-mium quantum petituri uenissent, femina callida sem-per in fraudes, sollemnium specie feriarum isdem pu-blicanis secum ad suburbana perductis, opus iusserat inrequietis laboribus consummari, et septem diebus totidem stadia molibus iactis in mare, solo propin-quanti terrae sunt uindicata. quo cum uehiculo in-gressa errare ait Rhodios insularum non continentis portorium flagitantes.

12. His accedunt altis sufflata fastigiis templa. inter quae eminet Serapeum, quod licet minuatur exi-litate uerborum, atriis tamen columnariis amplissimi- et spirantibus signorum figmentis et reliqua operu multitudine ita est exornatum, ut post Capitolium, qu se uenerabilis Roma in aeternum attollit, nihil orbi terrarum ambitiosius cernat. 13. in quo bybliotheca fuerunt inaestimabiles: et loquitur monumentorum ue-terum concinens fides septingenta uoluminum milia Ptolomaeis regibus uigiliis intentis conposita beli Alexandrino, dum diripitur ciuitas sub dictatore Cae-sare, conflagrasse.

14. Canopus inde duodecimo disiungitur lapid quem, ut priscae memoriae tradunt, Menelai guber-nator sepultus ibi cognominauit. amoenus inpendi locus *fanis* et diuersoriis laetis extructus, auris et sa-lutari temperamento perflabilis, ita ut extra mundu nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tracti-bus agens, cum saepe aprico spiritu inmurmurante audierit uentos.

15. Sed Alexandria ipsa non sensim, ut alia urbes, sed inter initia prima aucta per spatiosos am

---

5 specie *bga* spere *V* 9 cum *G* cumque *VPba* **10** erra ait *G* erat *VPba* 18 quo [*lac. 3 litt.*] *G* quo uero *ba* **quod** ue *VP* 24 Canopus *bga* canisius *VP* 25 Menelai *bga* me *V* 26 amoenus *C. F. W. Müller* hactenus *codd.* 27 fanis *add.*

bitus, internisque seditionibus diu aspere fatigata, ad ultimum multis post annis Aureliano imperium agente, ciuilibus iurgiis ad certamina interneciua prolapsis dirutisque moenibus amisit regionis maximam partem, quae Bruchion appellabatur, diuturnum praestantium hominum domicilium. 16. unde Aristarchus grammaticae rei doctrinis excellens, et Herodianus artium minutissimus sciscitator, et Saccas Ammonius Plotini magister, aliique plurimi scriptores multorum in litteris nobilium studiorum, inter quos Chalcenterus eminuit Didymus, multiplicis scientiae copia memorabilis, qui in illis sex libris ubi non numquam inperfecte Tullium reprehendit sillographos imitatus scriptores maledicos, iudicio doctarum aurium incusatur, ut inuania frementem leonem putredulis uocibus canis catulus longius circumlatrans. 17. et quamquam ueteres cum his quorum memini floruere conplures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinae uariae silent; nam et disciplinarum magistri quodam modo spirant et nudatur ibi geometrico radio quicquid reconditum latet, nondumque apud eos penitus exaruit musica, nec harmonica conticuit, et recalet apud quosdam adhuc licet raros consideratio mundani motus et siderum, doctique sunt numeros haut pauci, super his scientiam callent quae fatorum uias ostendit. 18. medicinae autem, cuius in hac uita nostra nec parca nec sobria desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies ut, licet opus ipsum refellat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, *si* Alexandriae se dixerit eruditum. 19. et haec quidem hactenus. sed *si* intellegendi diuini aditionem multiplicem et praesensionum originem mente egeta quisquam uoluerit replicare, per mundum

4 regionum *VPbga* 5 Buchion *ba* 7 doctrinis *G* domis *VP* ..nis *ba* 11 copia *M. Schmidt & Haupt* copti *VP* coepti *bga* .. putredulis *P* pitredulis *V* canis *VP* uanus *bga* 23 raros *Valesius* atros *VP* *24 numeros haud *Valesius* aut numeros *VP* 28 refellat *Haupt Mus. rhen. I p. 475* redoleat *codd.* .. si *G om. VP* 31 si *G om. VPba* aditionem *bga* editionem *VP*

omnem inueniet *mathemata* huius modi ab Aegypto circumlata. 20. *hic* primum homines longe ante alios ad uaria religionum incunabula, ut dicitur, peruenerunt et initia prima sacrorum caute tuentur condita scriptis arcanis. 21. hac institutus prudentia Pythagoras co-: lens secretius deos, quicquid dixit aut uoluit auctoritatem esse instituit ratam, et femur suum aureum apud Olympiam saepe monstrabat, et cum aquila conloquens subinde uisebatur. 22. hinc Anaxagoras lapides e caelo lapsuros et putealem limum contrectans tremores futuros praedixerat terrae. et Solon sententiis adiutus Aegypti sacerdotum, latis iusto moderamine legibus, Romano quoque iuri maximum addidit firmamentum. ex his *Iesus* fontibus per sublimia gradiens sermonum amplitudine Iouis aemulus non uisa Aegypto militauit sapientia gloriosa.

23. Homines autem Aegyptii plerique subfuscu' sunt et atrati magis quam maesti oris, gracilenti et aridi ad singulos motus excandescentes, controuersi et repo cones acerrimi. erubescit apud eos siqui non int. tiando tributa plurimas in corpore uibices ostenda:. et nulla tormentorum uis inueniri adhuc potuit, qua obdurato illius tractus latroni inuito elicere potuit, v: nomen proprium dicat.

24. Id autem notum est, ut annales ueteres monstran quod Aegyptus omnis sub amicis erat antea regibus, se superatis apud Actium bello nauali Antonio et Cleo patra, prouinciae nomen accepit ab Octauiano August possessa. aridiorem Libyam supremo Apionos reg. consecuti sumus arbitrio, Cyrenas cum residuis ciuit:. tibus Libyae Pentapoleos Ptolomaei liberalitate susc pimus. euectus longius ad ordinem remeabo coeptoru.

1 inueniet mathemata *G* inueni [*lac. 12 litt.*]a **huius** *V* 2 hic *G om. VPba* 4 scribus *V* scribis *Pbga* 14 *post* h *inseruit* ihs (*h. e. Iesus*) *A. d. Gutschmid om. codd.* 15 n: *codd.* Platon *Valesius* 18 quam *Salmas.* que *codd.* oris *Salm.* ores *codd.* 21 uiuaces *VP* 23 pactus latrocini *VP* pect. latrocinii (niis *g*) *bga* *29 apionos *VP* Apionis *G* 30 co secuti *bga* consenti *VP* 32 coepto *V* coepto & dicam *PR*

LIBER XXIII.

1. *Iulianus A. templum apud Hierosolyma pridem dirutum, frustra instaurare conatur.*

2. *Arsacem idem Armeniae regem ad bellum Persicum parari iubet, et cum exercitu ac Scytharum auxiliis transit Euphratem.*

3. *Iuliano A. per Mesopotamiam iter facienti Saracenarum gentium reguli coronam auream et auxilia ultro offerunt: classis Rom. mille et centum nauium aduenieus consternit Euphratem.*

4. *descriptiones muralium machinarum, ballistae, scorpionis uel onagri, arietis, helepoleos, ac malleoli.*

5. *Iulianus A. apud Circesium Aboram flumen cum omnibus copiis ponte nauali transgreditur, et milites alloquitur.*

6. *describuntur maiores prouinciae XVIII regni Persarum, una cum suis quaeque urbibus, moresque nationum.*

1. 1. Haec eo anno — *ut* praetereamus negotio-
um minutias — agebantur. Iulianus uero iam ter
onsul, adscito in collegium trabeae Sallustio prae-
ecto per Gallias, quater ipse amplissimum inierat
agistratum: et uidebatur nouum adiunctum esse Au-
usto priuatum, quod post Diocletianum et Aristobu-
m nullus meminerat gestum. 2. et licet acciden-
ium uarietatem sollicita mente praecipiens multipli-
atos expeditionis apparatus flagranti studio perurge-
et, diligentiam tamen ubique diuidens imperiique sui
emoriam magnitudine operum gestiens propagare,
mbitiosum quondam apud Hierosolymam templum,
iod post multa et interneciua certamina obsidente
espasiano posteaque Tito aegre est expugnatum, in-
aurare sumptibus cogitabat inmodicis, negotiumque
aturandum Alypio dederat Antiochensi, qui olim
rittannias curauerat pro praefectis. 3. cum itaque
i idem fortiter instaret Alypius iuuaretque prouin-

1 ut *bga om. codd.* negotiorum *VAP om. Rbg* 10 diffi-
us *VPbga* 12 hierosolymam *Pbga* hierosolima *V* 14 postea-
e *GA* positaque *VP* post itaque *b* expugnatum *G* oppugna-
m *VPba* 16 anthiocensi — brittannias *add. V*[m]

ciae rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris adsultibus erumpentes fecere locum exustis aliquotiens operantibus inaccessum, hocque modo elemento destinatius repellente cessauit inceptum.

4. Isdem diebus legatos ad se missos ab urbe aeterna clare natos meritisque probabilis uitae compertos imperator honoribus diuersis adfecit. et Apronianum Romae decreuit esse praefectum, Octauianum proconsulem Africae, Venusto uicariam conmisit Hispaniae, Rufinum Aradium comitem orientis in locum auunculi sui Iuliani recens defuncti prouexit. 5. quibus ut conuenerat ordinatis, terrebatur omine quodam ut docuit exitus praesentissimo. Felice enim largitionum comite profluuio sanguinis repente extincto eumque comite Iuliano secuto uulgus publicos contuens titulos Felicem Iulianum Augustumque pronuntiabat. 6. praecesserat aliud saeuum. namque kalendis ipsis ianuariis ascendente eo gradile Genii templum e sacerdotum consortio quidam ceteris diuturnior nullo pulsante repente concidit animamque insperato casu efflauit, quod adstantes — incertum per inperitiam an adulandi cupiditate — memorabant consulum seniori portendi nimirum Sallustio, sed ut apparuit non aetati sed potestati maiori interitum propinquare monstrabatur. 7. super his alia quoque minora signa subinde quid accideret ostendebant. inter ipsa enim exordia procinctus Parthici disponendi nuntiatum est Constantinopolim terrae pulsu uibratam: quod horum periti minus laetum esse pronuntiabant aliena peruadere molienti rectori. ideoque intempestiuo conatu desistere suadebant, ita demum haec et similia contemni oportere firmantes, cum inruentibus armis externis lex una sit et perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil

3 inaccessum *GA* inexcessum *VPb* 4 inceptum *GA* incertum *VPb* 5 ad se *G* adiem *VP* 14 profluuio — 15 comite *om.* *Pb* 15 comite *om.* *G* *17 praecesserat *G* processerat *VPb* 18 eo *om.* *G* e *ante* sacerdotum *A* *transpos.* *ante* (19) ceteris *VPbg* 24 monstrabatur *A* monstrabant *VPbg*

remittente ui mortis. isdem diebus nuntiatum est ei per litteras Romae super hoc bello libros Sibyllae consultos, ut iusserat, imperatorem eo anno discedere a limitibus suis aperto prohibuisse responso.

2. 1. Inter haec tamen legationes gentium plurimarum auxilia pollicentium, liberaliter susceptae remittebantur, speciosa fiducia principe respondente, nequaquam decere aduenticiis adiumentis rem uindicari Romanam, cuius opibus foueri conueniret amicos et socios, si auxilium eos adegerit necessitas inplorare. 2. solum Arsacem monuerat Armeniae regem ut collectis copiis ualidis iubenda operiretur, quo tenderet, quid deberet urgere propere cogniturus. proinde cum primam consultae rationes copiam praebuissent, rumore praecurso hostiles occupare properans terras nondum adulto uere, missa per militares numeros expeditionali tessera cunctos transire iussit Euphraten. 3. quo conperto omnes euolant ex hibernis transmissoque, ut textus docebat scriptorum, dispersi per stationes uarias aduentum principis exspectabant. ipse autem Antiochiam egressurus Heliopoliten quendam Alexandrum Syriacae iuris dictioni praefecit turbulentum et saeuum: dicebatque non illum meruisse, sed Antiochensibus auaris et contumeliosis huius modi iudicem conuenire. 4. cumque eum profecturum deduceret multitudo promiscua, itum felicem reditumque gloriosum exoptans oransque ut deinde placabilis esset et lenior, nondum ira, quam ex conpellationibus et probris conceperat, emollita loquebatur asperius se esse eos adserens postea non uisurum. 5. disposuisse enim aiebat hiemandi gratia per conpendiariam uiam consummato procinctu Tarsum Ciliciae reuersurum, scripsisseque ad Memorium praesidem, ut in eadem urbe cuncta usui congrua pararentur. et hoc haut diu postea con-

---

1 mortis *Lindenbr.* moris *codd.* 5 aegentium *VP* 16 mussa *V* 18 *fort. scr.* transmissique 26 promiscua itum *G* pronus quantum *VPba* 27 exoptans *G* exortans *V* *28 iram *VP* 34 usui *Kiessling* sibi *GA* sui *Vb*

tigit. corpus namque eius illuc relatum exequiarum humili pompa in suburbano sepultum est ut ipse mandarat.

6. Iamque apricante caelo tertium nonas Martias profectus Hierapolim solitis itineribus uenit. ubi cum introierit ciuitatis capacissimae portas, sinistra porticus subito lapsa, subter tendentes quinquaginta milites exceptis plurimis uulneratis tignorum tegularumque pondere magno conlisit. 7. unde contractis copiis omnibus Mesopotamiam tam propere signa commouit. ut fama de se nulla praeuersa — id enim curatius obseruarat — inprouisus Assyrios occuparet. denique cum exercitu et Scytharum auxiliis Euphrate nauali ponte transmisso uenit ad Batnas municipium Osdroenae ibique inlaetabile portentum offendit. 8. cum enim calonum frequens multitudo ad suscipiendum consuete pabulum prope aceruum palearum stetisset inpendio celsum — hoc enim modo per regiones illas tales species construuntur — rapientibus multis quassata congeries inclinata est, parique exitio quinquaginta obruit homines mole maxima ruinarum.

3. 1. Maestus exinde digressus uenit cursu propero Carras antiquum oppidum, Crassorum et Romani exercitus aerumnis insigne. unde duae ducentes Persidem uiae regiae distinguuntur, laeua per Adiabenam et Tigridem, dextra per Assyrios et Euphraten. 2. ibi moratus aliquot dies dum necessaria parat, et Lunae, quae religiose per eos colitur tractus, ritu locorum fert sacra, dicitur ante aras nullo arbitrorum admiss occulte paludamentum purpureum propinquo suo tradidisse Procopio mandasseque arripere fidentius principatum si se interisse didicerit apud Parthos. 3. hic Iuliani quiescentis animus agitatus insomniis euenturum triste aliquid praesagiebat. quocirca et ipse e

2 suburbana *VP* ut ipse mandarat *add.* V^m 4 Martia- *G* maias *VPba* *10 tam] iam *VPbga* 13 eufraten *V* 16 ca lonum *G* colonum *VP* 23 antiquum cum V^1P (cum *del.* V^2 28 situ *VPbga* 32 didicent V^1P didicerit V^2

uisorum interpretes praesentia contemplantes, diem secuturum, qui erat quartum decimum kalendas Apriles, obseruari debere pronuntiabant. uerum ut compertum est postea, hac eadem nocte Palatini Apollinis templum praefecturam regente Aproniano in urbe conflagrauit aeterna, ubi, ni multiplex iuuisset auxilium, etiam Cumana carmina consumpserat magnitudo flammarum.

4. Post quae ita digesta, agmina et commeatus omnis generis disponenti procursatorum aduentu anhelantium etiam tum indicatur equestres hostium turmas uicino limite quodam perrupto auertisse subito praedas. 5. cuius atrocitate mali perculsus ilico, ut ante cogitauerat, triginta milia lectorum militum eidem commisit Procopio iuncto ad parilem potestatem Sebastiano comite ex duce Aegypti, isdemque praecepit, ut intra Tigridem interim agerent uigilanter omnia seruaturi, nequid inopinum ex incauto latere oreretur, qualia multa saepe didicerat euenisse, mandabatque eis ut, si fieri potius posset, regi sociarentur Arsaci cumque eo per Corduenam et Moxoenam, Chiliocomo uberi Mediae tractu, partibusque aliis praestricto cursu uastatis apud Assyrios adhuc agenti sibi concurrerent necessitatum articulis adfuturi.

6. His ita ordinatis ipse exitu simulato per Tigridem, quod iter etiam re cibaria de industria iusserat instrui, flexit dextrorsus et quieta nocte emensa, mane iumentum quo ueheretur ex usu, poposcit, oblatusque ei equus Babylonius nomine ictu torminis consternatus dum dolorum inpatiens uoluitur, auro lapillisque ornamenta distincta conspersit. quo ostento laetior

---

2 secuturum *bg* secutum *VP* 4 hac *om. bga post* hac *petitum* compertum est *P* 10 disponendi *VPbga* procur-sátorum *G* perparocursatorum *VP* 20 sociarentur *V²GA* sociarentur *V¹* 23 concurrent *VP* accurrerent *G* 25 Tigridem *scripsi* tigrim *codd.* 26 regi uaria *VPba* rebus uariis *G* 1 ostento *bga* extento *VP*

exclamauit plaudentibus proximis 'Babylona humi procidisse ornamentis omnibus spoliatam.' 7. et paulisper detentus, ut omen per hostias litando firmaret, Dauanam uenit castra praesidiaria, unde ortus Belias fluuius funditur in Euphraten. hic corporibus cibo curatis et quiete, postridie uentum est ad Callinicum, munimentum robustum et commercandi opimitate gratissimum, ubi diem sextum kalendas *Apriles*, quo Romae Matri deorum pompae celebrantur annales, et carpentum, quo uehitur simulacrum, Almonis undis ablui perhibetur, sacrorum sollemnitate prisco more conpleta, somno per otium capto exultans pernoctauit et laetus. 8. luce uero secuta profectus exinde per supercilia riparum fluuialium aquis adulescentibus undique conuenis cum armigera gradiens manu in statione quadam sub pellibus mansit, ubi Saracenarum reguli gentium genibus supplices nixi oblata ex auro corona tamquam mundi nationumque suarum dominum adorarunt, suscepti gratanter ut ad furta bellorum appositi. 9. dumque hos adloquitur, Xerxis illius potentissimi regis instar, classis aduenit tribuno Constantiano cum comite Lucilliano ductante, quae latissimum flumen Euphraten artabat, in qua mille erant onerariae naues ex diuersa trabe confectae, commeatus abunde ferentes et tela et obsidionales machinas; quinquaginta aliae bellatrices totidemque ad conpaginandos necessariae pontes.

4. 1. Re ipsa admoneor, breuiter, quantum mediocre potest ingenium haec instrumentorum genera ignorantibus circumscripte monstrare; et ballistae figura docebitur prima. ferrum inter axiculos duos firmum conpaginatur et uastum in modum regulae maioris

---

1 procidisse V^2GA praecidisse V^1 5 cibo cur misit quiet *VP* cibo accurate refectis *bga* 6 callinisum *VPbga* 8 Apriles *inseruit Kiessling* (*coll. C. I. L. I p. 390*) 10 salmon *VP* 11 sollennitate V^3*bga* sollicitate V^1*P* *21 Constiano *V* 24 confectae *Mommsen* (*Herm. VI p. 240*) contectae *VP* contextae *G*

extentum, cuius ex uolumine tereti, quod in medio pars polita conponit, quadratus eminet stilus extentius, recto canalis angusti meatu cauatus, et hac multiplici chorda neruorum tortilium inligatus: eique cochleae duae ligneae coniunguntur aptissime, quarum prope unam adsistit artifex contemplabilis et subtiliter adponit in temonis cauamine sagittam ligneam spiculo maiore conglutinatam, hocque facto hinc inde ualidi iuuenes uersant agiliter rotabilem flexum. 3. cum ad extremitatem neruorum acumen uenerit summum, percita interno pulsu a ballista ex oculis auolat, interdum nimio ardore scintillans, et euenit saepius, ut antequam telum cernatur, dolor letale uulnus agnoscat.

4. Scorpionis autem, quem appellant nunc Onagrum, huius modi forma est. dolantur axes duo quernei uel ilicei, curuanturque mediocriter, ut prominere uideantur in gibbas, hique in modum serratoriae machinae conectuntur ex utroque latere patentius perforati, quos inter per cauernas funes conligantur robusti, conpagem, ne dissiliat, continentes. 5. ab hac medietate restium ligneus stilus exsurgens obliquus et in modum iugalis temonis erectus ita neruorum nodulis implicatur, ut altius tolli possit et inclinari, summitatique eius unci ferrei copulantur, e quibus pendet stuppea uel ferrea funda, cui ligno fulmentum prosternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, ualidis nexibus inligatum et locatum super congestos caespites uel latericios aggeres. nam muro saxeo huius modi moles inposita disiectat quidquid inuenerit subter concussione uiolenta, non pondere. 6. cum igitur ad concertationem uentum fuerit, lapide rotundo fundae inposito, quaterni altrinsecus iuuenes repagula, quibus incorporati sunt funes, explicantes, retrorsus stilum

---

*1 ars *VPbga* 4 illigatum *Köchly & Rüstow* (*Gr. Kriegschriftsteller I p. 406*) *7 ligneam *GA* lineam *VPb* 16 ilicei *ga* licaei *VP* 20 dissiliat *G* dissiliant *VPba* 24 pendent truppea *V* 29 subter *G* super *VPba*

paene supinum inclinant: itaque demum sublimis adstans magister claustrum, quod totius operis continet uincula, reserat malleo forti perculsum, unde absolutus ictu uolucri stilus et mollitudine offensus cilicii saxum contorquet, quicquid incurrerit conlisurum. 7. et tormentum quidem appellatur ex eo quod omnis explicatio torquetur, scorpio autem quoniam aculeum desuper habet erectum, cui etiam onagri uocabulum indidit aetas nouella ea re, quod asini feri cum uenatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, ut perforent pectora sequentium aut perfractis ossibus capita ipsa displodant.

8. Hinc *ad* arietem ueniemus. eligitur abies uel ornus excelsa, cuius summitas duro ferro concluditur et prolixo, arietis efficiens prominulam speciem, quae forma huic machinamento uocabulum indidit, et sic suspensa utrimque transuersis asseribus et ferratis quasi ex lance uinculis trabis alterius continetur, eamque quantum mensurae ratio patitur multitudo retro repellens rursus ad obuia quaeque rumpenda protrudit ictibus ualidissimis instar adsurgentis et cedentis arietis. qua crebritate uelut reciproci fulminis impetu aedificiis scissis in rimas concidunt structurae laxatae murorum. 9. hoc genere operis si fuerit exerto uigore discussum, nudatis defensoribus ideoque solutis obsidiis ciuitates munitissimae recluduntur.

10. Pro his arietum meditamentis iam crebritate despectis conditur machina scriptoribus historicis nota, quam ἑλέπολιν Graeci cognominamus. cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius regis Rhodo aliisque urbibus oppugnatis Poliorcetes est appellatus.

---

1 supinum *Valesius* surinum *VP* uncinum *bga* 3 perculsum *Haupt* percussum *G* perclausum *VPba* 6 quod ex eo *transpos. G* quod funium implicatione *Valesius* *13 ad *om. VP* 19 multitudo *G* altitudo *VPba* 20 obuia *bga* iobina *VP* 21 cedentis *scripsi* caedentis *codd.* 22 arietis *Valesius* armati *VPbga* 25 nudato uallo defensoribus *bga* 29 haelepolim *VP* 30 regis *VA om. Pbg* 31 poliorcetis *V*[1] poliorchites *V*[2]*P*

11. aedificatur autem hoc modo. testudo conpaginatur inmanis axibus roborata, longissimis ferreisque clauis aptata et contegitur coriis bubulis uirgarumque recenti textura atque limo asperguntur eius suprema ut flammeos detrectet et missiles casus. 12. conseruntur autem eius frontalibus trisulcae cuspides praeacutae, ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina uel fictores, ut quicquid petierit aculeis exsertis abrumpat. 13. hanc ita ualidam molem rotis et funibus regens numerosus intrinsecus miles languidiori murorum parti uiribus admouet concitis, et nisi desuper propugnantium ualuerint uires conlisis arietibus aditus patefacit ingentes.

14. Malleoli autem, teli genus, figurantur hac specie. sagitta est cannea inter spiculum et harundinem multifido ferro coagmentata, quae in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concauatur uentre subtiliter et plurifariam patens atque in alueo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. 15. et si emissa lentius arcu inualido — ictu enim rapidiore extinguitur — haeserit usquam, tenaciter cremat aquisque conspersa acriores excitat aestus incendiorum, nec remedio ullo quam superiacto puluere consopitur. hactenus de instrumentis muralibus, e quibus pauca sunt dicta. nunc ad rerum ordinem reuertamur.

5. 1. Adscitis Saracenorum auxiliis, quae animis obtulere promptissimis, tendens imperator agili gradu Cercusium principio mensis Aprilis ingressus est munimentum tutissimum et fabre politum. cuius moenia Abora et Euphrates ambiunt flumina uelut spatium insulare fingentes. 2. quod Diocletianus exiguum antehoc et suspectum muris turribusque circumdedit celsis, cum in ipsis barbarorum confiniis interiores limi-

---

10 rotis *A* potis *VP* palis *bg* *14 figurantur *G* figuratur *Pba* 20 arcu inualido arcus *VP* 21 aquisque *VGP* quaeque *ba* 30 aborae tora *VP* 32 suspectum *GA* susceptum *VPb*

tes ordinaret, ne uagarentur per Syriam Persae ita ut paucis ante annis cum magnis prouinciarum conti-gerat damnis. 3. namque, cum Antiochiae in alto si-lentio scaenicis ludis mimus cum uxore inmissus e medio sumpta quaedam imitaretur, populo uenustate attonito coniunx 'nisi somnus est' inquit 'en Persae' et retortis plebs uniuersa ceruicibus exaceruantia in se tela declinans spargitur passim. ita ciuitate incensa et obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effusius, incensisque locis finitimis et uastatis, onust praeda hostes ad sua remearunt innoxii, Mareade uiu exusto, qui eos ad suorum interitum ciuium duxera inconsulte. et haec quidem Gallieni temporibus eue-nerunt.

4. Iulianus uero dum moratur apud Cercusium ut per naualem Aborae pontem exercitus et omne sequelae transirent, litteras tristes Sallusti Galliarum praefecti suscepit orantis suspendi expeditionem : Parthos obtestantisque, ne ita intempestiue nondum pace numinum exorata inreuocabile subiret exitium 5. posthabito tamen suasore cautissimo fidentius ultr tendebat, quoniam nulla uis humana uel uirtus m ruisse umquam potuit, ut quod praescripsit fatal ordo non fiat. statimque transgressus pontem aue praecepit, necui militum ab agminibus propriis reue tendi fiducia remaneret. 6. pari sorte hic quoqu omen inlaetabile uisum est apparitoris cuiusdam cadau extentum carnificis manu deleti, quem praefectus Sa lustius praesens, ea re supplicio capitali damnarat, qu intra praestitutum diem alimentorum augmentum e hibere pollicitus casu inpediente frustratus est. se miserando homine trucidato postridie aduenit, ut ill promiserat, alia classis abunde uehens annonam.

---

1 ne uagarentur *G* e (est *ba*) documento *VPba* ne discu-rerent *Kiessling* 4 mimos *VP* e *G* in *VPba* 10 honostis *V* honustis *V²P* 15 cercustus *V¹* cercustum *V²P* 17 se-quellae *VGA* asseclas *b* 21 ultro *VPba* 25 nequi *VG* ut q *Pb* *31 casus *VP* causa *bg* 33 uehens *bga* rhens *VP*

7. Profecti exinde Zaitham uenimus locum, qui olea arbor interpretatur. hic Gordiani imperatoris longe conspicuum uidimus tumulum, cuius actus a pueritia prima exercituumque felicissimos ductus et insidiosum interitum digessimus tempore conpetenti. 8. ubi cum pro ingenita pietate consecrato principi parentasset pergeretque ad Duram desertum oppidum, procul militarem cuneum conspicatus stetit inmobilis eique dubitanti quid ferrent, offertur ab eis inmanissimi corporis leo, cum aciem peteret multiplici telorum iactu confossus. quo omine uelut certiore iam spe status prosperioris elatus exultantius incedebat, sed incerto fatu fortunae aliorsum prorupit euentus. obi:us enim regis portendebatur, sed cuius, erat incertum.). nam et oracula dubia legimus, quae non nisi casus liscreuere postremi, ut fidem uaticinii Delphici, quae post Halyn flumen transmissum maximum regnum leiecturum praedixerat Croesum, et aliam quae Atheuiensibus ad certandum contra Medos oblique destinauerat mare, sortemque his posteriorem ueram quilem sed non minus ambiguam:

aio te Aeacida Romanos uincere posse.

10. Etrusci tamen haruspices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc saepe arcentibus non crederetur, prolatis libris exercitualibus ostendebant signum hoc esse prohibitorium rincipique aliena licet iuste inuadenti contrarium. 1. sed calcabantur philosophis refragantibus, quorum uerenda tunc erat auctoritas, errantium subinde et n parum cognitis perseuerantium diu. et enim ut probabile argumentum ad fidem implendam scientiae

---

1 ad locum *V* 8 cumeum *V* culmeum *P* 11 homine *P* 12 spe status *Valesius* spectatos *VP* spectaculi *bga* spe latus *et postea* prosperiorum [elatus] *Kiessling* cedebat *VP* 3 flatu *Kiessling* 16 discreuere postremi *G* describere potrem *V* descripsere postremi *A* describerem *Pb* 18 cresum *b* cryssum *V* 24 gnarus prodigiarum *VP* 28 calcabuntur *P* 29 serrantium *VP*

suae id praetendebant, quod et Maximiano antehac Caesari cum Narseo Persarum rege iam congressuro itidem leo et aper ingens trucidati simul oblati sunt, et superata gente discessit incolumis, illo minime contemplato, quod aliena petenti portendebatur exitium et Narseus primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. 12. secuto itidem die, qui erat septimum idus Aprilis, sole uergente iam in occasum ex paruae nubecula subito aere crassato usus adimitur lucis, et post minacem tonitruum crebritatem et fulgurum Iouianus nomine miles *de* caelo tactus cum duobus equis concidit, quos potu satiatos a flumine reducebat. 13. eoque uiso harum rerum interpretes arcessiti interrogatique etiam id uetare procinctum fidentius adfirmabant, fulmen consiliarium esse monstrantes: ita enim appellantur quae dissuadent aliquid fieri uel suadent. ideoque hoc nimis cauendum, quod militem celsi nominis cum bellatoriis iumentis extinxit, et hoc modo contacta loca nec intueri nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. 14. contra philosophi caldorem ignis sacri repente conspecti nihil significare aiebant, sed esse acrioris spiritus cursum ex aethere aliqua ui ad inferiora detrusum, aut si exinde praenoscitur aliquid, incrementa claritudinis imperatori portendi gloriosa coeptanti, cum constet flammas suapte natura nullo obstante ad sublimia conuolare.

15. Peracto igitur, ut ante dictum est, ponte cunctisque transgressis imperator antiquissimum omnium ratus est militem adloqui sui rectorisque fiducia properantem intrepide. signo itaque per lituos dato cum centuriae omnes et cohortes et manipuli conuenissent, ipse aggere glebali adsistens coronaque celsarum circumdatus potestatum talia ore sereno disseruit fauorabilis studio concordi cunctorum:

---

*11 de *om. VPbga* 15 consiliatrium *VP* 22 aerioris *23 uia *VPbga* detrusum *VGAP* decursum *rb* 26 obstante optante *VPba* conualere *VP* *27 Peracto *GA* praetor *V* perfecto *C. F. W. Müller* 30 lituos *GA* liquos *V* reliquos

16. 'Contemplans maximis uiribus et alacritate uos uigere, fortissimi milites, contionari disposui, docturus ratione multiplici non nunc primitus, ut maledici mussitant, Romanos penetrasse regna Persidis. namque ut Lucullum transeam uel Pompeium, qui per Albanos et Massagetas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoque natione perrupta uidit Caspios lacus, Ventidium nouimus Antoni legatum strages per hos tractus innumeras edidisse. 17. sed ut a uetustate discedam, haec quae tradidit recens memoria replicabo. Traianus et Verus *et* Seuerus hinc sunt digressi ui-*tores* et tropaeati, redissetque pari splendore iunior ordianus, cuius monumentum nunc uidimus honorate, *pud* Resainam superato fugatoque rege Persarum, ni actione Philippi praefecti praetorio sceleste iuuanti-us paucis in hoc ubi sepultus est loco, uulnere im-io cecidisset. nec errauere diu manes eius inulti, uod uelut clarente iustitia omnes, qui in eum conspi-auere, cruciabilibus interiere suppliciis. 18. et illos uidem uoluntas ad altiora propensior subire inpulit icinora memoranda, nos uero miseranda recens capta-im urbium et inultae caesorum exercituum umbrae t damnorum magnitudines carorumque amissiones ad aec, quae proposuimus, hortantur, uotis omnium so-iis ut medeamur praeteritis et honorata huius lateris ecuritate re publica, quae de nobis magnifice loqua-ır posteritas relinquamus. 19. adero ubique uobis liumento numinis sempiterni imperator et antesi-*nanus* et conturmalis ominibus secundis, ut reor. at i fortuna uersabilis in pugna me usquam fuderit, *ihi* uero pro Romano orbe memet uouisse sufficiet

4 mussitanti *VP* 7 uidit *codd.* adiuit *Haupt* Caspios *GA* spius *VPb* 10 rei<rep>licabo *V*[1] memoria replicabo V[2]*Pbga* uerus *V* rursus *bga* et *om. VP add. Valesius* 14 apud *n. Pb* Resainan *VG* Rhesaenan *A* Thessalia *b* 18 clarente elabrente *V* elabente *Pb* librante *Kiessling* in eius *VP* eius nocem *Kiessling* 23 carorumque *VP* castrorumque *lgo* 24 utis omnium *V* ut solacium *ba* ut solemur *g* numinis *GA* nominis *VPb* 29 ominibus *G* omnibus *VPba*

ut Curtii Muciique ueteres et clara prosapia Deciorum. abolenda nobis natio molestissima cuius in gladiis nondum nostrae propinquitatis exaruit cruor. 20. plures absumptae sunt maioribus nostris aetates, ut interirent radicitus quae uexabant. deuicta est perplexo et diuturno Marte Carthago, sed eam dux inclytus timuit superesse uictoriae. euertit funditus Numantiam Scipio post multiplices casus obsidionis emensos. Fidenas ne imperio subcrescerent aemulae, Roma subuertit, et Faliscos ita oppressit et Veios, ut suadere nobis laboret monumentorum ueterum fides, ut has ciuitates aliquando ualuisse credamus. 21. haec ut antiquitatum peritus exposui, superest ut auiditate rapiendi posthabita, quae insidiatrix saepe Romani militis fuit, quisque agmini cohaerens incedat, cum ad necessitatem congrediendi fuerit uentum, signa propria secuturus sciens, quod, *si* remanserit quisquam, exsectis cruribus relinquetur. nihil enim praeter dolos et insidias hostium uereor nimium callidorum. 22. ad summam polliceor uniuersis rebus post haec prospere mitigatis absque omni praerogatiua principum, qui quod dixerint uel censuerint pro potestate auctoritatis iustum esse existimant, rationem me recte consultorum uel secu- siquis exegerit redditurum. 23. quocirca erigite iam nunc, quaeso, erigite animos uestros, multa praesumentes et bona aequata sorte nobiscum quicquid occurrerit difficile subituri et coniectantes aequitati semper solere iungi uictoriam.'

24. Conclusa oratione ad hunc gratissimum finem ductoris gloria proeliator miles exultans, speque prosperorum elatior, sublatis altius scutis nihil periculosum fore uel arduum clamitabat sub imperatore plus sibi laboris quam gregariis indicente. 25. maximo

1 ueteres *VA* tres *bg* 6 dum *Vbga* 13 superest *g* (*et i marg. ed. bas.*) sapere est *VPba* 16 hi signa *VP* propria — 17 usquam *add.* V^m 17 si *G om. V* quisquam *P* usquam quạ̄ *V* cruribus *G* fruribus *VP* 27 difficiles *VP* 30 prosperorum *Valesius* prosperum *VP* in prosperum *bga* 33 indicanti *VP*

omnium id numeri Gallicani fremitu laetiore monstrabant, memores aliquotiens eo ductante perque ordines liscurrente cadentes uidisse gentes aliquas, alias supplicantes.

6. 1. Res adegit huc prolapsa, ut in excessu ceeri situm monstrare Persidis, descriptoribus gentium uriose digestum, *e* quibus aegre uera dixere paucissimi. juod autem erit paulo prolixior textus, ad scientiam roficiet plenam. quisquis enim adfectat nimiam breuiatem ubi narrantur incognita: non quid signatius explicet, sed quid debeat praeteriri, scrutatur.

2. Hoc regnum quondam exiguum multisque antea nominibus appellatum ob causas quas saepe rettuimus, cum apud Babylona Magnum fata rapuissent lexandrum, in uocabulum Parthi concessit Arsacis bscure geniti, latronum inter adulescentiae rudimenta uctoris, uerum paulatim in melius mutato proposito larorum contextu factorum aucti sublimius. 3. qui ost multa gloriose et fortiter gesta superato Nicare Seleuco eiusdem Alexandri successore, cui uictoarum crebritas hoc indiderat cognomentum, praesiisque Macedonum pulsis ipse tranquillius agens temrator obedientium fuit et arbiter lenis. 4. denique ost finitima cuncta ui uel aequitatis consideratione el metu subacta, ciuitatum et castrorum castellorumue munimentis oppleta Perside, adsuefactaque timori se accolis omnibus, quos antea formidabat, medium se agens cursum aetatis placida morte decessit. certimque summatum et uulgi sententiis concinentibus, tris, ut ipsi existimant, ritus sui consecratione perixtus est omnium primus. 5. unde ad id tempus ges eiusdem gentis praetumidi appellari se patiunr Solis fratres et Lunae, utque imperatoribus nostris ugusta nuncupatio amabilis est et optata, ita regibus

5 huc *G* ut *VPba* 7 digestis *VP* e *add. GA om. VPb* explicet *om. rb* *11 sed *G* et *VPba* 15 arsachis *VP* nicatore V^1G nicanore V^2Pba 27 ipse medium *transpos.* *a* 32 regis ad *V*

Parthicis abiectis et ignobilibus antea, incrementa di-gnitatum felicibus Arsacis auspiciis accessere uel ma-xima. 6. quam ob rem numinis eum uice uenerant: et colunt eo usque propagatis honoribus ut ad nost memoriam non nisi Arsacides is sit, quisquam in su-cipiendo regno cunctis anteponatur, et in qualib ciuili concertatione, quae adsidue apud eos eueniu uelut sacrilegium quisque caueat ne dextra sua Ars-ciden arma gestantem feriat uel priuatum.

7. Satisque constat hanc gentem regna populis superatis conpluribus dilatasse ad usque Propontid et Thracias, sed alte spirantium ducum superbia center grassantium per longinqua aerumnis maxi inminutam primo per Cyrum, quem Bospori freti cum multitudine fabulosa transgressum ad internec nem deleuit Tomyris regina Scytharum ultrix ac rima filiorum. 8. deinde cum Dareus posteaque X xes Graeciam elementorum usu mutato adgressi cun paene copiis terra marique consumptis uix ipsi tut inuenere discessum, ut bella praetereamus Alexandr et testamento nationem omnem in successoris ui iura translatam.

9. Quibus peractis transcursisque temporibus gis sub consulibus et deinceps in potestatem Ca rum redacta re publica, nobiscum hae nationes subi dimicarunt paribusque momentis interdum, aliquoti superatae, non numquam abiere uictrices.

10. Nunc locorum situm, quantum ratio si carptim breuiterque absoluam. hae regiones in plitudines diffusae longas et latas ex omni latere sulosum et celebre Persicum ambiunt mare, cu ostia adeo esse perhibentur angusta, *ut* ex Har

3 numinis *bga* nominis *VP* 5 is situs quam *VP* sit quam *G* ascitus qui *ba* 7 adsidue *VPA* quotidie *rbg* G suis *VPba* 16 tomyris *V¹bga* tamyris *V²P* 20 Ale drina et *G* alexandrinae *VP* 27 abiere *bga* abire *VP* 29 br terque *A* breuiter *VPbg* 32 ut *add. G om. codd.* Har zonta *G* amazonta *VP*

zonte Carmaniae promuntorio contra oppositum aliud promuntorium, quod appellant incolae Maces, sine impedimento cernatur. 11. quibus angustiis permeatis um latitudo patuerit nimis extensa, nauigatio ad usque urbem Teredona porrigitur, ubi post iacturas muliplices pelago miscetur Euphrates, omnisque sinus imensione litorea in numerum uiginti milium stadioum uelut spatio detornato finitur, cuius per oras mnes oppidorum est densitas et uicorum nauiumque rebri discursus. 12. ergo permeatis angustiis ante lictis uenitur ad Carmaniae sinum orienti obiectum nteruallo. Cantichus nomine panditur sinus australis. aut procul inde alius, quem uocant Chaliten, occiduo onoxius sideri. hinc praestrictis pluribus insulis, e uibus paucae sunt notae, Indorum mari iunguntur ceano, qui feruentem solis exortum suscipit omnium rimus ipse quoque nimium calens. 13. utque georaphici stili formarunt, hac specie distinguitur omnis ircuitus ante dictus. ab arctoo cardine usque ad aspias portas Cadusiis conterminat et Scytharum genbus multis et Arimaspis hominibus luscis et feris. b occidua plaga contingit Armenios et Niphaten et Asia sitos Albanos, mare rubrum et Scenitas Araas, quos Saracenos posteritas appellauit: Mesopotaiam sub axe meridiali despectat: orienti a fronte ntrarius ad Gangen extenditur flumen, quod Indom intersecans terras in pelagus eiectatur australe.

14. Sunt autem in omni Perside hae regiones aximae, quas Vitaxae id est magistri equitum rant, et reges et satrapae — nam minores plurimas censere difficile est et superfluum — Assyria, Suana, Media, Persis, Parthia, Carmania maior,

---

4 *post* extensa *add.* qua *VPba om. G* 11 Carmaniae ipsi armeniae *codd.* 12 Cantichus *VG* Cataonius *ba* 19 use ad V^1 adusque V^2*Pbga* 21 hominibus *G* omnibus *VPba* cis *G* lucis *VPba* 23 sitos *VGA om. Pb* 30 nam mires — 31 Assyria *om. b* 32 *fort. inserendum* Arabia felix *l. § 45 et Ptolem. 6, 1) om. codd.*

Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacae, Scy- thia *infra Imaum et* ultra eundem montem, Serica. Aria, Paropanisadae, Drangiana, Arachosia et Ge- drosia.

15. Citra omnes prouincias est nobilis Assyr celebritate et magnitudine et multiformi feracitate di- tissima. quae per populos pagosque amplos diffu- quondam et copiosa, ad unum concessit uocabulum nunc omnis appellatur Assyria, ubi inter bacaru uulgariumque abundantiam frugum bitumen nascit prope lacum nomine Sosingiten, cuius alueo Tigr uoratus fluensque subterraneus percursis spatiis long emergit. 16. hic et naphtha gignitur picea specie gl tinosa, similis ipsa quoque bitumini, cui etiam si a cula insederit breuis, praepedito uolatu submersa p nitus euanescit. et cum hoc liquoris ardere coeper genus, nullum inueniet humana mens praeter pul rem extinguendi commentum.

17. In his pagis hiatus quoque conspicitur terr unde halitus letalis exsurgens quodcumque ani proxime steterit odore graui consumit. quae h oriens a profundo quodam puteo, cum os eius exc serit latum, antequam sublimius uagaretur, terras c cumsitas inhabitabiles acerbitate fecisset. 18. cu simile foramen apud Hierapolim Phyrgiae antehac, adserunt aliqui, uidebatur. unde emergens itidem n xius spiritus perseueranti odore quicquid prope ue rat conrumpebat absque spadonibus solis, quod causa eueniat, rationibus physicis permittatur. 19. ap Asbamaei quoque Iouis templum in Cappadocia, amplissimus ille philosophus Apollonius traditur na prope oppidum Tyana, stagno effluens fons cernit

2 infra Imaum et *inserui* (*coll. Ptolem. 6, 1.*) *om.* c eundem *VPba* Emodem *G* 3 paropanisadcon *V* 5 pro- cias *scripsi* propinquae *V* 13 Naphtha *bga* napta *P* ptali *V* 15 submersa *G* subuersa *VPba* 26 mergens *30 asbamei *VPbga* 32 prope *VP* apud *bga* *stagnum stagna *P*

qui magnitudine aquarum inflatus seseque resorbens numquam extra margines intumescit.

20. Intra hunc circuitum Adiabena est, Assyria priscis temporibus uocitata longaque adsuetudine ad hoc translata uocabulum ea re quod inter Onam et Tigridem sita nauigeros fluuios adiri uado numquam potuit: transire enim διαβαίνειν dicimus Graeci. 21. et ueteres quidem hoc arbitrantur. nos autem id dicimus quod in his terris amnes sunt duo perpetui, quos psi transiuimus, Diabas et Adiabas iunctis naualibus pontibus, ideoque intellegi Adiabenam cognominatam ut a fluminibus maximis Aegyptos Homero auctore et ndia et Euphratensis ante hoc Commagena, itidemque Hiberia ex Hibero, nunc Hispania, et a Baeti amne nsigni prouincia Baetica.

22. In hac Adiabena Ninus est ciuitas, quae olim Persidis regna possederat, nomen Nini potentissimi quondam regis Samiramidis mariti declarans, et Ecbaana et Arbela et Gaugamela, ubi Dareum Alexander post discrimina uaria proeliorum incitato Marte protrauit.

23. In omni autem Assyria multae sunt urbes. nter quas Apamia eminet Mesene cognominata et eredon et Apollonia et Vologessia hisque similes mulae. splendidissimae uero et peruulgatae hae solae sunt res: Babylon cuius moenia bitumine Samiramis struit — arcem enim antiquissimus rex condidit Belus – et Ctesiphon quam Vardanes temporibus priscis nstituit, posteaque rex Pacorus incolarum uiribus amplificatam et moenibus Graeco indito nomine, Persidis ffecit specimen summum. post hanc Seleucia ambiiosum opus Nicatoris Seleuci. 24. qua per duces

7 diabenin V^1 diauenin V^2Pbg 9 quos ipsi *Eyssenh.* quos ie *VP* quos et *G* 10 iunctis *scripsi* iuncti *codd.* 16 ninus V^1 18 samiramidis V^1 semiramidis V^2P 23 Mesenae *b* 28 priscis temporibus *transpos. bga* 31 effecit *GA* efficit V^1 officii V^2Pb 32 nicatoris V^1 nicanoris V^2Pbga

Veri Caesaris, ut ante rettulimus, expulsata, auulsum sedibus simulacrum Comei Apollinis perlatumque Ro- mam in aede Apollinis Palatini deorum antistites col- locarunt. fertur autem quod post direptum hoc idem figmentum incensa ciuitate milites fanum scrutante- inuenere foramen angustum, quo reserato, *ut* pretio- sum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluso . Chaldaeorum arcanis labes primordialis exiluit, qua insanabilium ui concepta morborum eiusdem Ver Marcique Antonini temporibus ab ipsis Persarum fin bus ad usque Rhenum et Gallias cuncta contagiis po. luebat et mortibus.

25. Hic prope Chaldaeorum est regio altrix pl losophiae ueteris, ut memorant ipsi, apud quos uer dica uaticinandi fides eluxit. perfluunt autem has ea- dem terras potiores ante alios amnes hi, quos prae ximus, et Marsares et Flumen regium et Euphrat cunctis excellens. qui tripertitus nauigabilis per om nes est riuos, insulasque circumfluens, et arua cult rum industria diligentius rigans uomeri et gignen arbustis habilia facit.

26. His tractibus Susiani iunguntur, apud qu non multa sunt oppida. inter alia tamen eminet Su saepe domicilium regum, et Arsiana et Sele et Arach cetera breuia sunt et obscura. fluuii uero multi p haec loca discurrunt, quibus praestant Oroates et H rax et Mosaeus, per harenosas angustias, quae a rub prohibent Caspium mare, aequoream multitudinem : undantes.

27. At in laeua Media confinis Hyrcano pandit mari: quam ante regnum Cyri superioris et inc menta Persidos legimus Asiae reginam totius As- riis domitis, quorum plurimos pagos in Atropaten. uocabulum permutatos belli iure possedit. 28. pugn

6 ut *GA om. VPb* 11 Rhenum et *G* rheabmet *VP* Re per *ba* 17 Marsares *scripsi* marses *VP* 23 eminet *G* enin *VP* est *ba* 24 Ariana *A* *26 ior oates *V* 27 Mosaeus meseus *VPbg* 30 confringis *V* 32 reginam *G* regna *VP*

trix natio et formidanda post Parthos, quibus uincitur solis, regiones inhabitans ad speciem quadratae figurae formatas. harum terrarum incolae omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eisque maximae celsitudines imminent montium, quos Zagrum et Orontem et Iasonium uocant. 29. Coroni quoque montis altissimi partem habitantes occiduam frumentariis agris adfluunt et uinariis, pingui fecunditate laetissimi *et* fluminibus fontiumque uenis liquidis locupletes. 30. edunt apud eos prata uirentia fetus equorum nobilium, quibus, ut scriptores antiqui docent nosque uidimus, ineuntes proelia uiri summates uehi exultantes solent, quos Nesaeos appellant. 31. abundat aeque ciuitatibus ditibus Media et uicis in modum oppidorum exstructis et multitudine incolarum. utque absolute dicatur, uberrimum est habitaculum regum.

32. In his tractibus Magorum agri sunt fertiles, super quorum secta studiisque, quoniam huc incidimus, pauca conueniet expediri. magiam opinionum insignium auctor amplissimus Plato machagistiam esse uerbo mystico docet, diuinorum incorruptissimum cultum, cuius scientiae saeculis priscis multa ex Chaldaeorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres, deinde Hystaspes rex prudentissimus Darei pater. 33. qui cum superioris Indiae secreta fidentius penetraret, ad nemorosam quandam uenerat solitudinem, cuius tranquillis silentiis praecelsa Brachmanorum ingenia potiuntur, eorumque monitu rationes mundani motus et siderum purosque sacrorum ritus quantum colligere potuit eruditus, ex his, quae didicit, aliqua sensibus magorum infudit, quae illi cum disciplinis praesentiendi futura per suam quisque progeniem posteris aetatibus

5 Zagrum *A* Zagram *G* zacram *VP* 8 et *om. VPbga* 9 edunt *scripsi* dent *VP* sunt *bga* tondent *Haupt* 12 uiri *rbga* utri *VP* summates *Haupt* summa *VP* summa ui *bga* 13 aeque *G* iaque *VPba* 14 ditibus *Haupt* quibus *codd.* 15 utque *G* quae *VPba* 17 magorum agri *G* magrorum magri *V* 20 placo *V* 23 zoroastres *V*[1]*GA* zoroastes *V*[2]*Pb* 29 ritus *bga* peitus *VP* 31 magnorum *VP*

tradunt. 34. ex eo per saecula multa ad praesens una eademque prosapia multitudo creata deorum cultibus dedicatur. feruntque, si iustum est credi, etiam ignem caelitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri, cuius portionem exiguam ut faustam praeisse quondam Asiaticis regibus dicunt. 35. huius originis apud ueteres numerus erat exilis eiusque ministeriis Persicae potestates in faciendis rebus diuinis sollemniter utebantur. eratque piaculum aras adire uel hostiam contrectare antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet praecursoria. uerum aucti paulatim in amplitudinem gentis solidae concesserunt et nomen uillasque inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas et legibus suis uti permissi religionis respectu sunt honorati. 36. ex hoc magorum semine septem post mortem Cambysis regnum inisse Persidos ant qui memorant libri docentes eos Darei factione oppressos, imperitandi initium equino hinnitu sortiti.

37. In hac regione oleum conficitur Medicum, q inlitum telum, si emissum lentius laxiore arcu — nam ictu extinguitur rapido — haeserit usquam, tenaciter cremat, et si aqua uoluerit abluere quisquam aestus excitat acriores incendiorum, nec remedio ul quam iactu pulueris consopitur. 38. paratur autem hoc modo. oleum usus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti ad diuturnitatem seruantes et coalescens durant ex materia uenae naturalis similis oleo crassiori: *quae* species gignit apud Persas, quam ut diximus, naphtham uocabul appellauere gentili.

39. Per haec loca ciuitates dispersae sunt plures quis omnibus praestant Zombis et Patigran et Gazaca

---

3 etiam *post* feruntque *transp. rbga* 8 rebus faciend *transp. Pbga* 14 permissi *GA* permisis *VP* 17 docentes uocentes *V* uacantes *ba* 24 iactu (-to *b) bga* ictu *VP* *26 peritia *VP* ad *VGA* et *Pb* *27 duri *VP* ‖ uene naturalia V^2: benenatulia V^1 28 quae *G om. codd.* 29 naitham naptham V^2P 32 Patigran *V* Patigra *G*

inter quas opibus et magnitudine moenium conspicuae sunt Heraclia et Arsacia et Europos et Cyropolis et Ecbatana sub Iasonio monte in terris sitae Syromedorum. 40. amnes has regiones praetereunt multi, quorum maximi sunt Choaspes et Gyndes et Amardus et Charinda et Cambyses et Cyrus, cui magno et specioso Cyrus ille superior rex amabilis abolito uetere id uocabulum dedit cum ereptum ire regna Scythica festinaret, quod et fortis est, ut ipse etiam ferebatur, et uias sibi ut ille impetu ingenti molitus in Caspium delabitur mare.

41. Per tractus meridianos expansa post haec confinia litoribus proxima Persis habitatur antiqua, minutis frugibus diues et palmite aquarumque copia iucundissima. amnes quippe multi per eam ante dictum influunt sinum, quorum maximi sunt Batradites et Rogomanius et Brisoana atque Bagrada. 42. oppida uero mediterranea sunt ampliora — incertum enim, qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt insigne — inter quae Persepolis est clara et Ardea et Obroatis atque Tragonice. insulae uero uisuntur ibi tres tantum Tabiana et Fara et Alexandria.

43. His propinquant Parthi siti sub aquilone colentes niuales terras et pruinosas, quorum regiones Choatres fluuius interscindit ceteris abundantior: et haec potiora residuis sunt oppida Oenunia, Moesia, Charax, Apamia, Artacana et Hecatompylos, a cuius finibus per Caspia litora ad usque portarum angustias stadia quadraginta numerantur et mille. 44. feri sunt illic habitatores pagorum omnium atque pugnaces eosque ita certamina iuuant et bella, ut iudicetur inter

---

5 Choaspes *bga* cohasper *VP* cindes *VP* 9 festinaret *scripsi* testinaret *V*[1] destinaret *V*[2]*Pbga* etiam] ea *VP* 16 influunt *uulgo* fluunt *VPbga* batradites *V* Vatrachites *bga* *17 et *om. Eyssenh.* 21 Obroatis *Lindenbr.* habraatis *V* 22 cadianas *V* cadiana *AP* 23 parthy et *V* Parthi et Scythae *rbg* 25 choadres *VP* 26 Oenunia *scripsi* (*coll. Ptolem.*) Genonia *codd.* 27 ecatonphylos *V* *30 *post* habitatores *repet.* sunt *V*

alios omnes beatus, qui in proelio profuderit animam. excedentes enim e uita morte fortuita conuiciis insectantur *ut* degeneres et ignauos.

45. Quibus ab orientali australique plaga Arabes beati conterminant, ideo sic appellati quod frugibus iuxta et fetibus et palmite odorumque suauitate multiplici sunt locupletes, magnaeque eorum partes mare rubrum a latere dextro contingunt, laeua Persico mari conlimitant, elementi utriusque potiri bonis omnibus adsueti. 46. ubi et stationes et portus tranquilli sunt plures et emporia densa et diuersoria regum ambitiosa nimium et decora, aquarumque suapte natura calentium saluberrimi fontes et riuorum fluminumque multitudo perspicua, sospitalisque temperies caeli, ut recte spectantibus nihil eis uideatur ad felicitatem deesse supremam. 47. ac licet abundet urbibus mediterraneis atque maritimis, campisque copiosis et uallibus, has tamen ciuitates habet eximias Geapolim et Nascon et Baraba itidemque Nagara et Maepham et Tapphara et Dioscurida. insulas autem conplures habet per utrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. insignior tamen aliis Organa est, in qua Serapidis maximum esse dicitur templum.

48. Post huius terminos gentis Carmania maior uerticibus celsis erigitur ad usque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreisque fetibus culta sed obscurior Arabum terris multo et minor. fluminibus tamen ipsa quoque non minus abundans caespiteque ubere iuxta fecunda. 49. amnes autem sunt hic ceteris notiores Sagareus et Saganis et Hydriacus. sunt etiam ciuitates licet numero paucae uictu tamen et cultu

3 ut *bga om. codd.* 11 emporia *GA* temperia *VPb* 13 calentium *GA* cadentium *VPb* 15 ut *bga* et *codd.* 18 Geapolim *V*[1]*G* Hierapolim *V*[2]*Pba* 19 Maepham et Tapphara *scripsi* (*coll. Ptolem.*) mefre et tafra *V* 22 Organa *scripsi* turgana *codd.* 24 gentes *VP* ingentes *G* *26 fructuarius *V* 28 caespiteque *scripsi* caespitisque *codd.* 29 hic *G* hinc *VPba* hi *C. F. W. Müller*

perquam copiosae, inter quas nitet Carmana omnium mater et Portospana et Alexandria et Hermupolis.

50. Interius uero pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiusdem nominis adluit mare. apud quos, glebae macie internecante sementes, ruris colendi cura est leuior, sed uescuntur uenatibus, quorum uarietate inmane quantum exuberant. ubi etiam tigridum milia multa cernuntur feraeque bestiae plures, quae cuiusmodi solent capi commentis dudum nos meminimus rettulisse. 51. nec ideo tamen stiuam ignorant, sed seminibus teguntur aliquae partes ubi solum est pinguius, nec arbusta desunt in locis habilibus ad plantandum et marinis mercibus plerique sustentantur. 52. hic amnes duo peruulgati sunt nominis Oxus et Maxera, quos urgente inedia superantes natatu aliquotiens tigris inprouisae finitima populantur. habent etiam ciuitates inter minora municipia ualidas duas quidem maritimas Socanda et Saramanna, mediterraneas alias Asmurnam et Salen et his nobiliorem Hyrcanam.

53. Contra hanc gentem sub aquilone dicuntur Abii uersari genus piissimum, calcare cuncta mortalia consuetum, quos, ut Homerus fabulosius canit, Iuppiter ab Idaeis montibus contuetur.

54. Sedes uicinas post Hyrcanos sortiti sunt Margiani, omnes paene collibus altis undique circumsaepti, ideo a mari discreti. et quamquam pleraque sunt ibi deserta soli aquarum penuria, quaedam *tamen habent oppida;* sed Iasonion et Antiochia et Nigaea sunt aliis notiora.

55. Proximos his limites possident Bactriani, natio antehac bellatrix et potentissima Persisque semper

---

1 armana *VP* 4 macie internecante *Salmasius* (*exerc. plin. p. 210 b.*) macie intermicante *V* maximae auro intermicantes *bga* 5 sementes *om. bga* 10 sed V^2 es et V^1 17 Socanda *scripsi* soc⟨o⟩nda *V* 18 Asmurnam et Salen *scripsi* azmorna et solen *V* (m *suprascr.*) 21 abiei *VPba* 27 aquarum paenuria soli *V quae transposui* tamen habent oppida *G om. codd.* 28 Nigaea *scripsi* nisea *VP*

infesta antequam circumsitos populos omnes ad dicionem gentilitatemque traheret nominis sui, quam rexere ueteribus saeculis etiam Arsaci formidabiles reges. 56. eius pleraeque partes ita ut Margiana procul a litoribus sunt disparatae, sed humi gignentium fertiles, et pecus, quod illic per campestria loca uescitur et montana, membris est magis conpactis et ualidis, ut indicio sunt cameli a Mithridate exinde perducti et primitus in obsidione Cyzicena uisi Romanis. 57. gentes isdem Bactrianis obediunt plures, quas exsuperant Tochari, et ad Italiae speciem crebris fluminibus inundantur. e quibus Artamis et Zariaspes ante sibi consociati itidemque Ochus et Dargomanes iuncti conuenis aquis augent inmania Oxi fluenta. 58. sunt et hic ciuitates, quas amnes diuersi perstringunt, his cedentes ut melioribus, Chatracharta et Alicodra et Astacana et Menapia et Bactra ipsa, unde regnum et uocabulum nationis est institutum.

59. .... sub imis montium pedibus, quos appellant Sogdios, inter quos amnes duo fluunt nauium capacissimi Araxates et Dymas, *qui per* iuga uallesque praecipites in campestrem planitiem fluuii decurrentes Oxiam nomine paludem efficiunt late longeque diffusam. hic inter alia oppida celebrantur Alexandria et Cyreschata et Drepsa metropolis.

60. His contigui sunt Sacae natio fera, squalentia incolens loca soli pecori fructuosa, ideo nec ciuitatibus culta. cui Ascanimia mons inminet et Comedus. prae-

---

2 traherent *G* 7 magis conpactis *scripsi* (*coll. 31, 2, 2*) magnis conpactum *codd.* 9 Cyzicena V^2G cizina V^1 a Romanis uisi (nisi *b*) *transpos. bg* uei romanis *V* 10—11 exiuperanchari & *VP* arua plana arant et *bga* 12 zariasres *VPb* 13 Dargamanes *scripsi* (*coll. Ptol.*) Orgomanes *VG* 16 Chatracharta *scripsi* chatra et charte *codd.* Astacana et Menapia *A* (*coll. Ptol.*) Astatia et Menapila *codd.* 19 *lacunam indic. Valesius* 21 Dymas *G* dimae *V* ‖ qui per *G om. VP* per *ba* 22 planitiem *bga* planicii *VP* 25 Cyreschata et Drepsa *A* (*coll. Ptol.*) crescata et areta ipsa *VP* 27 soli *scripsi* solos *codd.*

ter quorum radices et uicum, quem Lithinon pyrgon appellant, iter longissimum patet mercatoribus peruium ad Seras subinde commeantibus.

61. Circa defectus et crepidines montium, quos Imauos et Apurios uocant, Scythae sunt intra Persicos fines Asianis contermini Sarmatis Halanorumque latus tangentes extremum. qui uelut agentes quodam secessu coalitique solitudine per interualla dispersi sunt longa adsueti uictu uili et paupertino. 62. et gentes quidem uariae hos incolunt tractus, quas nunc recensere alio properans superfluum puto. illud tamen sciendum est inter has nationes paene ob asperitatem nimiam inaccessas homines esse quosdam mites et pios ut Iaxartae sunt et Galactophagi, quorum meminit uates Homerus in hoc uersu

γλακτοφάγων Ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

63. inter flumina uero multa, quae per has terras uel potioribus iungit natura uel lapsu post trahit in mare, Rhymmus celebris est et Iaxartes, *et* Daicus. ciuitates autem non nisi tres solas habere noscuntur Aspabota et Chauriana et Saga.

64. Vltra haec utriusque Scythiae loca contra orientalem plagam in orbis speciem consertae celsorum aggerum summitates ambiunt Seras ubertate regionum et amplitudine circumspectos, ab occidentali latere Scythis adnexos, a septentrione et orientali niuosae solitudini cohaerentes: qua meridiem spectant ad usque Indiam porrectos et Gangen. appellantur autem ibidem montes Anniba et Auzacium et Asmira

---

2 iter *G* per *VPba* 5 intra *G* aura intra *VP* 11 poperantes *VP* 14 ut Iaxartae *GA* uitia xarte *VP* 15 *Hom. Il. N* 6 16 ΓԁԁΚΤΟ [*lac. 15 litt.*] ΦԁΤΩΝ *V* ΓԁλԁΚΤΟΦԁΓΩΝ *P* (*sine lac.*) **τε δικαιοτάτων bga* ΤUΔԁΚΑΙΟΤԁΤΩΝΤ *V* ΤUΔΛΚԁΙΟΤΛΤΩΝΤ *P* 19 Rhymmus *et* Daicus *A* (*coll. Ptol.*) Roemuus *et* Talicus *V* et *bga om. codd.* 22 ut priusque *VPba* 25 ab occidentali — 28 porrectos *om. Pb* 27 niuosae *G* uosae *VA* 29 ibidem *Mannert* idem *codd.* Anniba *A* anniua *codd.* Aria *bg* Auzacium *scripsi* (*coll. Ptol.*) nazauicium *codd.*

et Emodon et Oporocorra. 65. hanc itaque planitiem undique prona decliuitate praeruptam terrasque lato situ distentas duo famosi nominis flumina Oechardes et Bautis lentiore meatu percurrunt. et dispar est tractuum diuersorum ingenium: hic patulum, alibi molli deuexitate subductum, ideoque satietate frugum et pecoribus et arbustis exuberat. 66. incolunt autem fecundissimam glebam uariae gentes, e quibus Anthropophagi et Annibi et Sizyges et Chardi aquilonibus obiecti sunt et pruinis. exortum uero solis suspiciunt: Rabannae et Asmirae et Essedones omnium splendidissimi, quibus Athagurae ab occidentali parte cohaerent et Aspacarae: Baetae uero australi celsitudine montium inclinati. urbibus licet non multis, magnis tamen celebrantur et opulentis, inter quas maximae Asmira et Essedon et Aspacara et Sera nitidae sunt et notissimae. 67. agunt autem ipsi quietius Seres, armorum semper et proeliorum expertes, utque hominibus sedatis et placidis otium est uoluptabile, nulli finitimorum molesti. caeli apud eos iucunda salubrisque temperies, aeris facies munda leniumque uentorum commodissimus flatus et abunde siluae sublucidae, a quibus arborum fetus aquarum asperginibus crebris uelut quaedam uellera molientes ex lanugine et liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtegmina conficiunt sericum ad usus antehac nobilium, nunc etiam infimorum sine ulla discretione proficiens. 68. ipsi praeter alios frugalissimi pacatioris uitae cultores uitantes reliquorum mortalium coetus. cumque ad coemenda fila uel quaedam alia fluuium transierint aduenae, nulla sermonum uice propositarum rerum pretia solis oculis aestimantur, et ita sunt abs-

1 Oporocorra *scripsi* (*coll. Ptol.*) Opurocarra *codd.* 3 Oechardes *G* et chartis *VPba.* 8 e *G om. codd.* Anthropophagi *scripsi* (*cf. Coniect. amm. p. 32*) Alitrofagi *codd.* Annibi *uulgo* (*c. Ptol.*) Anibus *V* 12 Athagurae *scripsi* (*coll. Ptol.*) athagorae *VAP* 13 aspacharat beatae *V* 16 Aspacara *scripsi* (*coll. Ptol.*) asparata *codd.* fera *VP* 28 pacatioris *Pbga* pactaiores *V*

tinentes ut apud se tradentes gignentia nihi lipsi conparent aduenticium.

69. Ariani uiuunt post Seras, Boreae obnoxii flatibus, quorum terras amnis uehendis sufficiens nauibus Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem uocabulo dictitatum. abundat autem haec eadem Aria oppidis, inter quae sunt celebria Vitaxa Sarmatina et Sotira et Nisibis et Alexandria, unde nauiganti ad Caspium mare quingenta stadia numerantur et mille.

70. His locis Paropanisadae sunt proximi, Indos ab oriente Caucasumque ab occidentali latere prospectantes, ipsi quoque montium defectibus inclinati, quos residuis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluuius a Bactrianis exsurgens. habent autem etiam ciuitates aliquas, quibus clariores sunt Gazaca et Naulibus et Ortospana, unde litorea nauigatio ad usque Mediae fines, portis proximos Caspiis stadiorum sunt duo milia et ducenta.

71. Ante dictis continui sunt Drangiani collibus cohaerentes, ... Arabium nomine ideo adpellatum quod inde exoritur, interque alia duobus municipiis exultantes Prophthasia et Ariaspe ut opulentis et claris.

72. Post quos exaduersum Arachosia uisitur, dextrum uergens in latus Indis obiecta, quam ab Indo fluuiorum maximo, unde regiones cognominatae sunt, amnis multo minor exoriens aquarum adluit amplitudine efficitque paludem Arachotoscrenem appellatam. hic quoque ciuitates sunt inter alias uiles Alexandria et Arbaca et Choaspa.

---

3 Ariani *G* afriani *VP* 7 Aria *G* arria *VP* area *rba* uitaxas armatina *VP* Bitaxa Orbitana *bga* 11 sunt proximi *Pbga* st inproximi *V* 16 Gazaca *bga* agazaca *codd.* Naulibis *ba* naulibus *codd.* *18 portum *VP* 21 *post* cohaerentes *inseruit* quos flumen alluit *Valesius om. codd.* 29 appellatam *bga* appellant *VP* 30 uiles *G* utiles *VPba* nobiles *Eyssenh.*

73. At in penitissima parte Persidos Gedrosia est, dextra terminos contingens Indorum, inter minores alios Arabio uberior flumine, ubi montes deficiunt Arbitani, quoram ex pedibus imis emergentes alii fluuii Indo miscentur, amittentes nomina magnitudine potioris. ciuitates autem etiam hic sunt [in ciuitate] praeter insulas Sedratira et Gynaecon limen meliores residuis aestimantur.

74. Ne igitur orae maritimae spatia adluentia Persidis extremitates per minutias demonstrantes a proposito longius aberremus, id sufficiet dici, quod mare praetentum a Caspiis montibus per borium latus ad usque memoratas angustias nouem milium stadiorum, australe uero ab ostiis Nili fluminis ad usque principia Carmanorum quattuordecim milium stadiorum numero definitur.

75. Per has nationes dissonas et multiplices hominum quoque diuersitates sunt ut locorum. sed ut generaliter corpora describamus, primores graciles paene sunt omnes, subnigri uel liuido colore pallentes, caprinis oculis torui et superciliis in semiorbium speciem curuatis iunctisque, non indecoribus barbis capillisque promissis hirsuti, omnes tamen promiscue uel inter epulas festosque dies gladiis cincti cernuntur. quem Graecorum ueterum morem abiecisse primos Athenienses Thucydides est auctor amplissimus. 76. effusius plerique soluti in uenerem aegreque contenti multitudine pelicum, puerilium stuprorum expertes, pro opibus quisque adsciscens matrimonia plura uel pauca. unde apud eos per libidines uarias caritas dispersa torpescit. munditias conuiuiorum et luxum maximeque potandi auiditatem uitantes ut luem. 77. nec apud

---

1 Gedrosia *G* gerosia *VP* 2 contingens — minores *om. b* 3 Arabio *Wagner* artabio *codd.* Arbitani *scripsi* (*coll. Ptol.* barbitani *codd.* 5 amittentes *G* mittentes *VP* 6 in ciuitate *VP* inter ciuitates *G om. ba* 18 ut *bga* ne *VP* 19 primores *scripsi* et priores *VP* et mores *bga* 28 pelicum *VPb* pellicum *GA* 32 luem *GA* lucem *VPb*

eos extra regales mensas hora est praestituta prandendi, sed uenter uni cuique uelut solarium est, eoque monente quod inciderit editur, nec quisquam post satietatem superfluos sibi ingerit cibos. 78. inmane quantum restricti et cauti, ut inter hostiles hortos gradientes non numquam et uineta, nec cupiant aliquid nec contingant uenenorum et secretarum artium metu. 79. super his nec stando mingens nec ad requisita naturae secedens facile uisitur Persa: ita obseruantius haec aliaque pudenda declinant. 80. adeo autem dissoluti sunt et artuum laxitate uagoque incessu se iactitantes ut effeminatos existimes, cum sint acerrimi bellatores, sed magis artifices quam fortes eminusque terribiles, abundantes inanibus uerbis insanumque loquentes et ferum, magnidici et graves ac taetri, minaces iuxta in aduersis rebus et prosperis, callidi superbi crudeles, uitae necisque potestatem in seruos et plebeios uindicantes obscuros: cutes uiuis hominibus detrahunt particulatim uel solidas, nec ministranti apud eos famulo mensaeque adstanti hiscere uel loqui licet uel spuere: ita prostratis pellibus labra omnium uinciuntur. 81. leges apud eos inpendio formidatae, inter quas diritate exsuperant latae contra ingratos et desertores, et abominandae aliae, per quas ob noxam unius omnis propinquitas perit. 82. ad iudicandum autem usu rerum spectati destinantur et integri, parum alienis consiliis indigentes, unde nostram consuetudinem rident, quae interdum facundos iurisque publici peritissimos post indoctorum conlocat terga. nam quod supersidere corio damnati ob iniquitatem iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit uetustas aut olim recepta consuetudo cessauit. 83. militari cultu ac disciplina proludiisque continuis rei castrensis et armaturae, quam saepe formidauimus,

8 standum ingens *VP* 11 artuum *GA* artium *VPb* 16 plebeos *V* 21 prostratis *VAP* prostrati *bg* prostrictis *Haupt* 27 rident *bga* radent *VP* 29 supersidere *V*¹ supersedere *V*²*P* 30 cogebatur *bga* cogitabatur *VP* 32 praeludiisque *G* prolaudisque *VPba* 33 formidauimus *scripsi* formauimus *codd.*

metuendi uel exercitibus maximis, equitatus uirtute confisi, ubi desudat nobilitas omnis et splendor. pedites enim in speciem mirmillonum contecti iussa faciunt ut calones. sequiturque semper haec turba tamquam addicta perenni seruitio nec stipendiis aliquando fult nec donis. et gentes plurimas praeter eas quas abunde perdomuit, sub iugum haec natio miserat ita audax et ad pulueres Martios erudita, ni bellis ciuilibus externisque adsidue uexarentur. 84. indumentis plerique eorum ita operiuntur lumine colorum fulgentibus uari ut, licet sinus lateraque dissuta relinquant flatibus agitari uentorum, inter calceos tamen et uerticem nil uideatur intectum. armillis uti monilibusque aureis et gemmis, praecipue margaritis quibus abundant, adsuefacti post Lydiam uictam et Croesum.

85. Restat ut super ortu lapidis huius pauca su cinctius explicentur. apud Indos et Persas margarit reperiuntur in testis marinis robustis et candid permixtione roris anni tempore praestituto concepta cupientes enim uelut coitum quendam humores ex l nari aspergine capiunt densius oscitando. exindeq grauidulae edunt minutas binas aut ternas uel union ideo sic appellatas quod euisceratae conchulae singul aliquotiens pariunt sed maiores. 86. idque indiciu est aetheria potius deriuatione, quam saginis pela hos oriri fetus et uesci, quod guttae matutini ror isdem infusae claros efficiunt lapillos et teretes, uespe tini uero flexuosos contra et rutilos et maculos interdum. minima autem uel magna pro qualita haustuum figurantur casibus uariatis. conclusae ue saepissime metu fulgurum inanescunt aut debilia p riunt aut certe uitiis diffluunt abortiuis. 87. captur autem difficiles et periculosas et amplitudines preti

4 calones *bga* colores *VP* 5 nec stipendiis *V²Pbga* : est⟨p⟩endiis *V¹* 7 iugam *VP* 10 lumine *bga* flumine *V* 15 ludiae *VP* Indiam *rbga* 20 coitum *A* cohum *VP* collon 26 oriri *G* ori *VP*

rum illa efficit ratio quod frequentari sueta litora propter piscantium insidias declinantes, ut quidam coniciunt, circa deuios scopulos et marinorum canum receptacula delitescunt. 88. quod genus gemmae etiam in Brittannici secessibus maris gigni legique licet dignitate dispari non ignoramus.

4 deletiscunt V^1 6 dispari V^2Pbga suppari V^1



AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM LIBRI

QUI SUPERSUNT.

RECENSUIT NOTISQUE SELECTIS INSTRUXIT

V. GARDTHAUSEN.

VOLUMEN ALTERUM.



LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXV.

LIPSIAE, TYPIS B. G. TEUBNERI.

LIBER XXIIII

1. *Iulianus cum exercitu Assyriam ingreditur, et Anathan castellum ad Euphratem in fidem recipit, et incendit.*
2. *imperator castellis et oppidis aliis temptatis, aliis, quae deserta erant, incensis Pirisaboram in deditionem accipit succenditque.*
3. *Iulianus A. ob rem bene gestam centenos uiritim denarios militibus promittit, et exiguum donatiuum dedignantes modesta oratione ad sanitatem reuocat.*
4. *oppidum Maiozamalcha expugnatum a Romanis atque excisum.*
5. *munitissimum situ et opere castellum expugnant Romani et incendunt.*
6. *Persarum duobus milibus et quingentis interfectis, et uix LXX suorum amissis, Iulianus multos coronis pro contione donat.*
7. *imperator a Ctesiphontis obsidione deterritus, cunctas naues suas temere iubet exuri, et a flumine recedit.*
8. *imperator cum iam nec pontes facere, nec parti copiarum suarum posset adiungi, per Corduenam reuerti statuit.*

1. 1. Post exploratam alacritatem exercitus, uno arique ardore inpetrabilem principem superari non sse, deum usitato clamore testati, Iulianus summae i finem inponendum maturius credens, extracta quiete cturna itinerarium sonare lituos iubet, praestructise omnibus, quae difficultates arduae belli poscebant, ndente iam luce Assyrios fines ingressus celso aeter alios spiritu obequitans ordinibus aemulatione i cunctos ad officia fortitudinis incendebat. 2. utque

3 deum *VPba om. G* 5 praestructisque *G* praestrictis *Pba*

ductor usu et docilitate firmatus metuens, ne per locorum insolentiam insidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. excursatores quidem quingentos et mille sensim praeire disposuit, qui cautius gradientes ex utroque latere itidemque a fronte, nequis repentinus inrueret, prospectabant. ipse uero medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Neuitta supercilia fluminis praestringere iussit Euphratis. cornu uero laeuum cum equitum copiis Arintheo tradidit et Ormizdae ducendum confertius per plana camporum et mollia. agmina uero postrema Dagalaifus cogebat et Victor, ultimusque omnium Osdruenae dux Secundinus. 3. deinde ut hostibus, si erupissent usquam, uel conspicantibus procul timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit et homines, ut decimo paene lapide postremi dispararentur a signiferis primis, quod arte mira saepe fecisse Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, oportunis in locis castra metandi armorumque speciem diffundendi ex industria uel attenuandi perquam scientissimus ut ubi usu uenisset plures aestimarentur aut pauci.

4. Sarcinas uero et calones et apparationem inbellem inpedimentorumque genus omne inter utrumque latus instituit procedentium ordinatim, nequa ui subita raperentur, ut saepe contigit, inprotecta. classis autem licet per flumen ferebatur adsiduis flexibus tortuosum nec residere nec praecurrere sinebatur.

5. Emenso itaque itinere bidui prope ciuitatem uenimus Duram desertam, marginibus amnis inpositam. in quo loco greges ceruorum plures inuenti sunt, quorum alii confixi missilibus, alii ponderibus elisi remorum ad satietatem omnes pauerunt; pars maxima natatu adsueta ueloci alueo penetrato inco-hibili cursu euasit ad solitudines notas.

8 neuita V^1G ne iuxta V^2Pba 11 Ormizdae *A* oromyzd.. *VP* Ormisdae *G* 14 secundimus *VPba* 22 usu *om.* *Pb*.. 30 duram *VP* Doram *bga* 33 elisi *G* inserti *A* insae *VP*

6. Exin dierum quattuor itinere leui peracto uespera incedente cum expeditis mille inpositis nauibus Lucillianus comes imperio principis mittitur Anathan munimentum expugnaturus, quod ut pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis. et nauibus, ut praeceptum est, per oportuna dispersis obsidebatur insula, nebulosa nocte obumbrante impetum clandestinum. 7. sed postquam aduenit lux certa, aquatum quidam egressus uisis subito hostibus ululabili clamore sublato excitos tumultuosis uocibus propugnatores armauit. et mox *a* specula quadam altissima explorato situ castrorum, quam ocissime cum duarum praesidio nauium amnem supermeat imperator, pone sequentibus nauigiis multis, quae obsidionales machinas aduehebant. 8. iamque muris propinquans cum non absque discriminibus multis consideraret esse certandum, sermone cum leni tum aspero et minaci hortabatur ad deditionem defensores, qui ad conloquium petito Ormizda promissis eius et iuramentis inlecti multa sibi de lenitudine Romana spondebant. 9. denique prae se bouem coronatum agentes, quod est apud eos susceptae pacis indicium, descendere suppliciter, et statim munimento omni incenso Pusaeus eius praefectus, dux Aegypti postea, honore tribunatus adfectus est. reliqui uero cum caritatibus suis et supellectile humaniore cultu ad Syriacam ciuitatem Chalcida transmissi sunt. 10. inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupisset quondam Persicos fines in his locis aeger relictus, prima etiam tum lanugine iuuenis, ut aiebat, uxores sortitus gentis ritu conplures cum numerosa subole tunc senex incuruus exultans proditionisque auctor ducebatur ad nostra testibus adfirmans et praescisse se olim et praedixisse, quod

3 imperio *Valesius* imperitia *VPbga* 5 eufrates — 6 oportuna *add* V^m 8 lux *bga* dux *VP* 9 uisis *GA* is *VPb* 11 a *inseruit C. F. W. Müller om. codd.* 13 auium *VP* 19 petit dormizda *VP* 23 incenso Puseus *G* ingens opusseus *VP* 31 cum — exultans *om. Rb*

centenario iam contiguus sepelietur in solo Romano. post quae Saraceni procursatores quosdam partis hostium obtulere laetissimo principi et munerati ad agenda similia sunt remissi.

11. Acciderat aliud postridie dirum. uentorum enim turbo exortus pluresque uertigines concitans ita confuderat omnia tecta, *ut* tabernacula multa conscinderentur et supini plerique milites sternerentur uel proni, spiritu stabilitatem uestigii subuertente. nec minus eodem die aliud periculosum euenit. amne enim repente extra margines euagato mersae sunt quaedam frumentariae naues cataractis auulsis, ad defundendas reprimendasque aquas rigare suetas opere saxeo structis: quod utrum per insidias an magnitudine acciderit fluentorum sciri non potuit.

12. Post perruptam incensamque urbem omnium primam et captiuos transmissos certiore iam spe prouectus exercitus ad fiduciam elatis uocibus in fauores principis consurgebat, adfore sibi etiam deinde caelestem existimans curam.

13. Et quia per regiones ignotas de obscuris erat suspectior cura, astus gentis et ludificandi uarietas timebatur. ideoque imperator nunc antesignanus, nunc agminibus cogendis insistens cum expeditis uelitibus, nequid lateret abstrusum, frutecta squalida uallesque scrutabatur, licentiores militum per longinqua discursus adfabilitate natiua prohibendo uel minis. 14. hostiles tamen agros omni frugum genere diuites cum segetibus et tuguriis inflammari permisit ita demum cum usui necessaria abunde sibi quisque collegisset, et hoc modo sauciabatur salus hostium nesciorum. 15. bellatores enim libenter quaesitis dextris propriis uteban-

---

2 quosdam *GA* quidam *VP* quodam *b* partis quidam *transpos. VP* 3 minerat *VP* 7 ut *GA om. codd.* 8 supini pron. que (*om.* uel proni) *Haupt* (*Rh. Mus. I p. 475*) *9 dispiritu *VP* 12 defundas *VP* 13 aquas *G* quas *VPba* 22 astugentis *G* astur gentes *VP* *27 natua *VP*

tur, alia uirtutis suae horrea repperisse existimantes, et laeti quod uitae quoque subsidiis adfluentes alimenta seruabant quae nauigiis uehebantur. 16. hic uino grauis quidam temerarius miles ad ulteriorem ripam nullo urgente transgressus in conspectu nostro ab hostibus captus occisus est.

2. 1. Quibus tali casu patratis ad castra peruenimus nomine Thilutha in medio fluminis sita, locum inmenso quodam uertice tumescentem et potestate naturae uelut manu circumsaeptum humana, cuius ad deditionem incolae temptati mollius, ut decebat, quoniam asperitas edita uim superabat armorum, intempestiuam tunc defectionem esse firmabant. sed hactenus responderunt, quod cum interiora occupauerint protinus gradientes Romani, se quoque utpote regnorum sequelas uictoribus accessuros. 2. et post haec praetermeantes moenia ipsa naues nostras uerecunda quiete spectabant inmobiles. quo transito cum ad munimentum aliud Achaiachalam nomine uenissemus fluminis circumitione uallatum arduumque transcensu, refutati pari responso discessimus. alia postridie castra ob muros inualidos derelicta praetereuntur incensa. 3. postera igitur et insequenti die stadiis ducentis emensis uentum est ad locum Baraxmalcha. unde amne transito miliario septimo disparata Diacira inualitur ciuitas habitatoribus uacua, frumento et salibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci uidimus superpositum, qua incensa caesisque mulieribus paucis, quae repertae sunt, traiecto fonte scatenti bitumine Ozogardana occupauimus oppidum, quod formidine aduenientis exercitus itidem deseruere cultores. n quo principis Traiani tribunal ostendebatur. 4. hac

2 quoque *G* quod *VPba* 6 hostibus *GA* hominibus *VPb* 4 quod cum *VPba* cum *G* 17 nostras cum uerecundia *bga* ostra uasere cundia *VP* (uerecunda *Haupt*) 19 Achaiahalam (-n *A*) *bga* achaiachala *VP* 22 incensa *G* censa *VP* ensa *rba* 29 fontes *V* 30 Ozogardanam *G*

quoque exusta, biduo ad refectionem corporum dato prope extremum noctis, quae secundum diem secuta est, Surena post regem apud Persas promeritae dignitatis, et Malechus Podosacis nomine, phylarchus Saracenorum Assanitarum, famosi nominis latro, omni saeuitia per nostros limites diu grassatus, structis Ormizdae insidiis, quem ad speculandum exiturum — incertum unde — praesenserant, ideo sunt temptamento frustrati quod angusta fluminis interluuies et praealta transiri uado non potuit. 5. et primo lucis exordio cum essent hostes iam in contuitu, uisi tunc primitus corusci galeis et horrentes indutibus rigidis, milites in procinctum impetu ueloci tendentes eos inuolauere fortissime. et quamuis arcus ualidis uiribus flecterentur et splendor ferri intermicans Romanorum metum augeret, ira tamen acuente uirtutem clipeorum densitate contecti, ne possint emittere coegerunt. 6. animatus his uincendi primitiis miles ad uicum Macepracta peruenit, in quo semiruta murorum uestigia uidebantur, qui priscis temporibus in spatia longa protenti tueri ab externis incursibus Assyriam dicebantur. 7. hinc pars fluminis scinditur largis aquarum agminibus ducens ad tractus Babylonios interiores usui agris futura et ciuitatibus circumiectis, alia Naarmalcha nomine, quod fluuius regum interpretatur, Ctesiphonta praetermeat, cuius in exordio turris in modum Phari celsior surgit. 8. hanc peditatus omnis pontibus caute digestis transiuit. equites uero cum iumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati transnarunt, alii multitudine subita petiti telorum hostilium, quos egressi auxiliares ad cursum leuissimi, fugientiumque ceruicibus insistentes, laniatu auium prostrauerunt.

4 Podosaces *G* 10 logis V^1 locis V^2P 11 uisi *G* isi trusi *ba* 12 rerigidis *VP* 16 tamen *GA* ta in *VP* 18 uincendi *Valesius* his uescendi *VPba* huiuscemodi *G* 21 su *VP* munire *bga* 27 surgit hanc *om. b*

9. Quo negotio itidem gloriose perfecto ad ciuitatem Pirisaboram uentum est amplam et populosam, ambitu insulari circumuallatam. cuius obequitans moenia imperator et situm, obsidium omni cautela coeptabat quasi sola formidine oppidanos a propugnandi studio submoturus. quibus per conloquia saepe temptatis cum nec promissis quisquam flecteretur nec minis, suscipitur oppugnandi exordium et armatorum triplici corona circumdatis muris die primo ad usque noctis initium missilibus certabatur. 10. tum defensores animo praestantes et uiribus *per* propugnacula ciliciis undique laxius pansis, quae telorum impetus cohiberent, obtecti scutis uimine firmissimo textis et crudorum tergorum densitate uestitis ualidissime resistebant, ferrea nimirum facie omni: quia lamminae singulis membrorum lineamentis cohaerenter aptatae fido operimento totam hominis speciem contegebant. 11. et aliquotiens Ormizdae et indigenae et regalis conloquia petentes obnixe propinquantem probris atque conuiciis ut male fidum incessebant et desertorem. hac lenta cauillatione diei maxima parte exempta tenebrarum silentio primo multiformes admotae sunt machinae coeptaque altitudo conplanari fossarum. 12. quae uixdum ambigua luce defensores intentius contemplati, eo accedente quod angularem turrim ictus forauit arietis uiolentior, relictis ciuitatis duplicibus muris continentem occupant arcem, asperi montis interrupta planitie superpositam, cuius medietas in sublime consurgens tereti ambitu Argolici scuti speciem ostendebat, nisi quod a septemtrione id, *quod* rotunditati deerat, in Euphratis fluenta proiectae cautes eminentius tuebantur, in qua excellebant minae murorum bitumine et coctilibus laterculis fabricatae,

---

2 piris ab horam *VP* 6 submoturos *VP* 11 animo *VGA* om. *Pb* per *G om. VPba* 18 Ormisdae *G* omnizadae *V* ade *P* rare *ba* ut indigenae *C. F. W. Müller* 27 montes nterapta *VP* 30 quod *G om. VPb* 31 deerat *G* idem erat *P* in eufratis *VG* monphratis *P* Monphatis *rba*

quo aedificii genere nihil esse tutius constat. 13. iamque ferocior miles peruasa urbe, quam uiderat uacuam, aduersus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. cum enim idem prohibitores catapultis nostrorum urgerentur atque ballistis, ipsi quoque ex edito arcus erigebant fortiter tensos, quibus panda utrimque surgentia cornua ita lentius flectebantur ut nerui digitorum acti pulsibus uiolentis harundines ferratas emitterent, quae corporibus inlisae contrariis letaliter figebantur. 14. dimicabatur nihilominus utrubique saxorum manualium nimbis *et* neutru inclinato momento proelium atrox a lucis ortu ad initium noctis destinatione magna protractum pari sorte diremptum est. proinde die secuto cum certaretur asperrime multique funderentur altrinsecus et aeq uires gesta librarent, imperator omnes aleae cas inter mutuas clades experiri festinans cuneatim stipatus densetisque clipeis ab ictu sagittarum defensus ueloci saltu comitantibus promptis prope portam ue hostilem crasso ferro crustatam. 15. et licet saxis glande ceterisque telis cum periculo salutis premeretur, fodicare tamen paratos ualuarum latera ut aditum patefacerent, uocibus increpans crebris non ante discessit quam telorum congerie, quae superiaciebantur se iam cerneret obruendum. 16. euasit cum omnib tamen, paucis leuius uulneratis, ipse innoxius uerecun rubore suffusus. legerat enim Aemilianum Scipionem cum historiarum conditore Polybio Megalopolita Arcade et triginta militibus portam Carthaginis impetu simili subfodisse. sed fides recepta scriptorum ueterum recens factum defendit. 17. Aemilianus enim testudine lapidea tectus successerat portam, sub q tutus et latens dum moles saxeas detegunt host

---

1 quae deficti *VP* tutius esse *transpos. Pbga* 11 ni bis *VGA* manibus *Pb* et *add. G* 15 aequae uires *G* ae uiores *V* 21 salutis *G* acus *V* acrius *Pba* 29 arcade *VG* armatorum *b* 32 tectus *Wagner* tectam *codd.* rectam *b*

urbem nudatam inrupit, Iulianus uero locum patentem adgressus obumbrata caeli facie fragmentis montium et missilibus aegre repulsus abscessit.

18. His raptim ac tumultuarie agitatis cum operositas uinearum et aggerum inpeditissima a ceteris urgentibus cerneretur, machinam quae cognominatur Helepolis iussit expeditius fabricari, qua ut supra docuimus rex usus Demetrius superatis oppidis pluribus Poliorcetes appellatus est. 19. ad hanc molem ingentem superaturam celsarum turrium minas prohibitores oculorum aciem intentius conferentes itidemque instantiam obsidentium perpensantes subito uertuntur ad preces circumfusique per turres ac moenium minas, et fidem Romanam pansis manibus protestantes uitam cum uenia postulabant. 20. cumque cessasse opera et munitores nihil temptare uiderent ulterius, quod quietis erat indicium certum, copiam sibi dari conferendi sermonis cum Ormizda poscebant. 21. hocque inpetrato Mamersidis praesidiorum praefectus demissus per funem ductusque ad imperatorem, ut obsecrauit, uita cum inpunitate sibi consortibusque suis firmiter pacta, redire permissus est. gestisque nuntiatis plebs omnis utriusque sexus ad sententiam suam cunctis acceptis, pace foederata cum religionum consecrationibus fidis patefactis egreditur portis, salutarem genium adfulsisse sibi clamitans Caesarem magnum et lenem. 22. numerata sunt autem dediticiorum duo milia et quingenti. nam cetera multitudo obsidium ante suspectans nauigiis paruis permeato amne discessit. in hac arce armorum alimentorumque copia reperta est maxima, unde necessariis sumptis reliqua cum loco ipso exussere uictores.

3. 1. Postera die quam haec acta erant, perfertur ad imperatorem cibos per otium capientem nuntius

---

3 aegre *VA* aegre de *P* aegre inde *bg* 8 rex *G* ex *V*[1] est *V*[2] *Pb om. A* 15 operam et unitores *VP* 18 ormizdam *V* 25 salutarem Genium *bga* salutare gentium *VP*

grauis Surenam Persicum ducem procursatorum partis nostrae tres turmas inopinum adgressum paucissimos trucidasse, inter quos strato tribuno unum rapuisse uexillum. 2. statimque concitus ira inmani cum armigera manu festinatione ipsa tutissimus peruolauit et grassatoribus foeda consternatione depulsis residuos duos tribunos sacramento soluit ut desides et ignauos: decem uero milites ex his qui fugerant exauctoratos capitali addixit supplicio secutus ueteres leges.

3. Incensa denique urbe, ut memoratum est, constructo tribunali insistens actis gratiis, exercitui conuocato cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur et argenteos nummos centenos uiritim pollicitus cum eos paruitate promissi percitos tumultuari sensisset, ad indignationem plenam grauitatis erectus:

4. 'En' inquit 'Persae circumfluentes rerum omnium copiis: ditare uos poterit opimitas gentis, si unum spirantibus animis fortiter fecerimus. ex inmensis opibus egentissima est tandem, credite, Romana respublica per eos, qui, ut augerent diuitias, docuerunt principes auro quiete a barbaris redempta redire. 5. impetitum aerarium est, urbes exinanitae, populatae prouinciae: mihi nec facultates nec propinquitas generis suppetit, quamuis ortus sim nobilis, praeter pectus omni liberum metu: nec pudebit imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem profiteri paupertatem honestam. nam et Fabricii familiari re pauperes rexere bella grauissima, gloria locupletes. 6. haec uobis cuncta poterunt abundare si inperterriti deo meque, quantum humana ratio patitur, caute ductante mitius egeritis: sin resistitis ad seditionum reuoluti dedecora pristinarum, pergite. 7. ut imperatorem decet, ego solus confecto tantorum munerum curs

---

4 cumcum V 7 duos suprascr. man. rec. V 14 patru-tate V 21 quietem VPba redemptam VPba 22 impetitum bga impetum P imptum V 26 cultu Pbga culto V 30 patitur bga patior VP

moriar stando contempturus animam quam mihi febricula eripiet una. aut certe discedam, nec enim ita uixi ut non possim aliquando esse priuatus. praeque me fero et laetor ductores spectatissimos esse nobiscum perfectos bellicarum omni genere doctrinarum'.

8. Hac modesta imperatoris oratione inter secunda et aspera medii miles pro tempore delenitus adsumpta cum meliorum exspectatione fiducia regibilem se fore pollicitus et morigerum, cunctorum adspirante consensu auctoritatem eius sublimitatemque cordis extollebat in caelum, quod cum uere atque ex animo dicitur, solet armorum crepitu leni monstrari. 9. repetitis post haec tentoriis pro copia rei praesentis uictu se recreauit et quiete nocturna. animabat autem Iulianus exercitum cum non per caritates, sed per inchoatas negotiorum magnitudines deieraret adsidue: 'sic sub iugum mitteret Persas, ita quassatum recrearet orbem Romanum': ut Traianus fertur aliquotiens iurando dicta consuesse firmare 'sic in prouinciarum speciem redactam uideam Daciam: sic pontibus Histrum et Euphratem superem' et similia plurima.

10. Post haec decursis milibus passuum quattuordecim ad locum quendam est uentum arua aquis abundantibus fecundantem, quo itinere nos ituros Persae praedocti sublatis cataractis undas euagari usius permiserunt. 11. itaque humo late stagnante itero die militi requie data imperator ipse praegressus constratis ponticulis multis ex utribus et coriaceis nauibus itidemque consectis palmarum trabibus exercitum non sine difficultate traduxit.

---

4 laetor *VGA* iactor *Pb* 5 bellicarum bellatores *Pb* 12 armor (*in marg*: armorum) *V* amor *P* amor ex *bga* 14 uic- u se recreauit *GA* uictui se creauit (r *superscr.*) *V* 18 Traianus *GA* amus (a *superscr.*) *V* trannis *P* 20 redactas *VPb* 21 Euphraten *GA* nfidum *V* infidum *Pb* 28 ponticulis *bga* periculis *VP* coriaceis *Valesius* procia *VP* subliciisque *bga*

12. In his regionibus agri sunt plures consiti uineis uarioque pomorum genere: ubi oriri arbores adsuetae palmarum per spatia ampla ad usque Mesenen et mare pertinent magnum instar ingentium nemorum. et quaqua incesserit quisquam, termites et spadica cernit adsidua, quorum ex fructu mellis et uini conficitur abundantia, et maritari palmae ipsae dicuntur facileque sexus posse discerni. 13. additur etiam generare feminas seminibus inlitas marium, feruntque eas amore mutuo delectari, hocque inde clarere, quod contra se uicissim nutantes ne turgidis quidem flatibus auertuntur. et si ex more femin maris non inlita fuerit semine, abortus uitio fet amittit intempestuosos. et siqua femina, cuius arbor amore perculsa sit ignoretur, unguento ipsius inficit truncus, et arbor alia naturaliter odoris dulcedine concipit, hisque indiciis uelut coeundi quaedam pr ditur fides.

14. Qua cibi copia satur exercitus plures pra tergressus est insulas et, ubi formidabatur inopia, i timor saginae grauis incessit. sagittariorum deniq hostilium impetu latenti temptatus neque inultus, pro locum uenit ubi pars maior Euphratis in riuos di ditur multifidos.

4. 1. In hoc tractu ciuitas ob muros humiles a incolis Iudaeis deserta iratorum manu militum co flagrauit. quibus actis pergebat ulterius imperat placida ope numinis, ut arbitrabatur, erectior. 2. cum que Maiozamalcham uenisset urbem magnam et ual dis circumdatam moenibus, tentoriis fixis prouidit soll cite, ne castra repentino equitatus Persici turbarent adcursu, cuius fortitudo in locis patentibus inma quantum gentibus est formidata. 3. et hoc disposi

---

3 mesenaen *VP* 10 clarare *VP* 14 intempestiuos intempestuosos *V*²*G* intempestiosos *V*¹ intentiosos *b* 23 diff ditur *G* diffiditur *b* 29 Maiozamalcham *G* maozamalc *VA* maiore malcha *Pb*

stipatus uelitibus paucis ipse quoque pedes ciuitatis situm diligenti inquisitione exploraturus in perniciosas praecipitatus insidias ex ipso uitae discrimine tandem emersit. 4. namque per latentem oppidi portam Persae decem armati degressi, imaque cliuorum peruadentes poplitibus subsidendo, repentino impetu nostros adgressi sunt. e quibus duo conspectiorem habitu principem gladiis petiere districtis, sed occurrit ictibus erectum altius scutum, quo contectus magna elataque fiducia unius lateri ferrum infixit, alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. residuis, e quibus uulnerati sunt aliqui, disiectis in fugam spoliatisque ambobus reducens incolumes socios cum exuuiis remeauit ad castra omnium laetitia magna susceptus. 5. sustulit in hoste prostrato aureum colli monile Torquatus, fudit confidentissimum Gallum alitis propugnatione Valerius postea cognomento Coruinus, hacque gloria posteritati sunt commendati: non inuidemus: accedat hoc quoque monumentis ueteribus facinus pulchrum.

6. Constratis postridie pontibus exercituque traiecto et metatis alibi salubrius castris uallo duplici circumductis, quoniam ut diximus timebantur solitudines planae, oppidi suscepit obsidium, periculosum fore existimans si gradiens prorsus a tergo relinqueret quos timeret.

7. Haec dum magno molimine conparantur, Surena hostium dux iumenta adortus, quae in lucis palmaribus uescebantur, a cohortibus nostris repulsoriis cum paucorum exitio habitus frustra discessit. 8. et duarum incolae ciuitatum, quas amnes amplexi faciunt insulas, parua sui fiducia trepidi ad Ctesiphontis moenia se contulerunt, pars *per* siluarum densa, alii per

5 imaque *GA* maque *VP* in dorso *b* 9 latius *VPbga* elataque *VG* lataque *Pba* 13 socios *om. Pb* 19 ueteribus *VGAP* de tribus *b* 21 traiecto *A* 32 ctesifontis *VGA* et fontis *b* moenia V^2GA foenia V^1P forma *rb* 33 pars per *G* par *V* pars *Pb*

paludes uicinas alueis arborum cauatarum inuecti ad unicum auxilium et potissimum itineris longi, quod supererat, dilabuntur ulteriora petituri terrarum. 9. e quibus resistentes aliquos nostri milites trucidabant, ipsi quoque lintribus et cymbis per uaria discurrentes captiuos alios subinde perducebant. id enim erat librata ratione dispositum ut, dum copiae pedestres muros oppugnant, equestres turmae diuisae per globos abigendis insisterent praedis: hocque prouiso nullo prouincialium damno miles uisceribus hostium pascebatur.

10. Iamque imperator muris duplicibus oppidum ordine circumdatum trino scutorum, spe patrandi incepti maximis uiribus oppugnabat. sed ut erat necessarius adpetitus, ita effectu res difficillima. nam accessus undique rupibus anfractu celsiore discissi flexuosisque excessibus ob periculum anceps adeundi copiam denegabat maxime cum turres crebritate et altitudine formidandae montem saxeum arcis naturaliter editum aequabant et procliuis planicies flumini inminens propugnaculorum firmitate muniebatur. 11. accedebat his haut leuius malum, quod lecta manus et copiosa, quae obsidebatur, nullis ad deditionem inlecebris flectebatur, sed tamquam superatura uel deuota cineribus patriae resistebat aduersis. iam aegre retentabatur inferens se proteruius miles et pugnam uel aequo campo iustoque proelio poscens, cumque receptui caneretur, adsidue animosis hostem urgens conatibus urebatur.

12. Vicit tamen nostrorum consilium contentionem uirium maximam, diuisisque operibus officia quisque distributa capessit ocissime. hinc enim ar

2 longi — 3 e quibus et *in marg.* (*m. I*) *P* 2 itineris — 4 quibus *transpos. post* 5 ipsi quoque *PRb* 5 lintribus cymbis *G* iteneribus et cumbis *V* et cumbie (*om.* lintribus) *P* 18 crebritate *bga* celebritate *VP* 20 proclines 24 superatura *VGA* subraptura *b* 25 aduersis iam G adu sussam *VPb*

suggestus erigebantur, inde fossarum altitudines alii conplanabant, terrarum latibula concaua oblongis tramitibus alibi struebantur, locabant etiam artifices tormenta muralia in funestos sonitus proruptura. 13. et cuniculos quidem cum uineis Neuitta et Dagalaifus curabant, ineundis autem conflictibus et defendendis ab incendio uel eruptionibus machinis praeerat imperator.

Cumque apparatu omni excindendae urbis labore multiplici consummato pugna flagitaretur, Victor nomine dux reuersus est ad usque Ctesiphonta itineribus exploratis, nulla obstacula nuntians offendisse. 14. quo efferati gaudio milites omnes elatique firmioribus animis ad certandum signum operiebantur rmati.

15. Iamque clangore Martio sonantibus tubis trepebant utrimque partes, et primi Romani hostem ndique lamminis ferreis in modum tenuis plumae onseptum fidentemque, quod tela rigentis ferri lapsius inpacta resiliebant, crebris procursationibus et inaci murmure lacessebant: non numquam compage utorum, qua uelut testudine infigurabilium fornicum periebantur aptissime, adsiduis motibus laxius dehisnte. contra Persae muris obstinatius adhaerentes, uantum facere nitique poterant, eludere et frustrari itiales impetus conabantur. 16. uerum ubi uimias crates prae se ferentes oppugnatores iam moenia rurgerent, cum sagittariis funditores, alii quin etiam xa uoluentes ingentia cum facibus et malleolis eos ngius propulsabant, tum aptatae ligneis sagittis llistae flexu stridoreque torquebantur, creberrima icula funditantes, et scorpiones quocumque manus

5 Neuitta *VA* neuita *G* nemnita *Pb*. 10 uictos *VP* nine *V* minime *ba om. G* 19 conceptum *VPba* contec- *G* 25 eludere *Valesius* claudere *VPbga* 26 ⟨ui⟩ mi- *VA* innumeras *rbg* *31 stridore *VPbga*

peritae duxissent, rotundos lapides euibrabant. 17. iterum deinde ac saepe geminatis congressibus aestus in meridiem crescens, efferuescente uaporatius sole, apparatu operum et studio proeliandi intentos cunctos reuocauerat fatigatos et sudore perfusos.

18. Eodem mentis proposito secuto quoque die per uaria certaminum genera controuersae partes dimicantes instanter aequis manibus et pari fortuna discedunt. uerum in omne discrimen armatis proximus princeps ciuitatis urgebat excidium, ne circa muros diu excubans omitteret maiora quae temptabat. 19. sed in districtis necessitatibus nihil tam leue est, quod non interdum etiam contra sperata rerum adferat momenta magnarum. cum enim ut saepe discessurae partes leuius concertarent, abusiue incusso ariete, qui paulo ante erat admotus, sternitur residuis omnibus altior turris latere coctili firmissime structa. cuius ruina muri contiguum latus secum inmani fragore protraxit. 20. ibi tum uarietate casuum obsidentium labor obsessorumque industria uicissim facinoribus speciosis inclaruit. nihil enim asperum ira et dolore succenso militi uidebatur, nihil munitoribus erat pro salute currentibus metuendum aut dirum. nam cum anceps pugna diutius feruens, sanguine utrimque multis caedibus fuso, diei finisset occasu, tandem fatigationi consulitur.

21. Dumque haec luce agerentur ac palam, nuntiatur imperatori peruigili cura distento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinae mandatae, cauatis tramitibus subterraneis sublicibusque suspensis ima penetrasse fundamentorum, iam, si ipse disposuerit, euasuros. 22. cum itaque noctis plerumque processisset, aeneatorum accentu signo dato progre-

---

10 excidium *VGAP om. R b* ne circa — 11 temptabat *om. Rbg* 12 districtis *Rbga* destrictis *VP* 14 ut *A* aut *VP* ita ut *G* 25 occasu tandem *G* occasus dum *VPba* * 27 palam *G* palmam *VP* 30 supplicibusque *VP* * 33 processisset et *VPba*

diendi ad pugnam, ad arma concursum est: et consulto murorum inuaduntur utrimque frontes, ut, dum propulsaturi pericula defensores ultro citroque discurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus nec quoquam intrinsecus obsistente cuniculariorum subito manus emergat. 23. quibus ita, ut conuenerat, ordinatis et occupatis prohibitoribus patefactisque latebris euolat Exsuperius de Victorum numero miles, post quem Magnus tribunus et Iouianus notarius, quos audax multitudo secuta, his prius confossis, quos in aede, per quam in lucem prodierant, inuenerunt, suspensis gradibus procedentes obtruncarunt uigiles omnes, ex usu moris gentici iustitiam felicitatemque regis sui canoris uocibus extollentes. 24. existimabatur Mars ipse — si misceri hominibus numina maiestatis iura permittunt — adfuisse castra Lucanorum inuadenti Luscino. hocque ideo creditum est, quod in congressu flagranti scalas uehens uisus formidandae uastitatis armatus postridie, cum recenseretur exercitus, praecipuo studio quaesitus reperiri non potuit, cum se ultro offerret, si miles fuisset memorabilis conscius facti. sed ut tunc qui esset pulcri facinoris auctor penitus est ignoratum, ita nunc enituerunt hi, qui fecere fortissime, obsidionalibus coronis donati et pro contione laudati ueterum more.

25. Tandem nudata reseratis aditibus multis, lapsura inuaditur ciuitas et sine sexus discrimine uel aetatis quicquid impetus repperit potestas iratorum absumpsit, alii exitii imminentis timore, cum hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes e muris acti sua sponte praecipites, membrisque omnibus infirmati, uitam morte funestiorem paulisper dum caederentur egerunt. 26. extractus est autem uiuus

4 ferri *VGAP* forte *b* 5 subitū *V* subita *bga* 9 Iouianus *VGA* romanus *Pb* 14 extimabatur *VPbg* Aestimabatur l 16 Luscino *G* bus cino *VP* 32 morte funestiorem uitam *transpos. G* 33 autem est *transpos. bg*

cum satellitibus octoginta Nabdates praesidiorum magister, quem oblatum sibi cum aliis seruari iussit intactum serenus imperator et clemens.

Diuisa itaque perpensis meritis et laboribus praeda ipse, ut erat paruo contentus, mutum puerum oblatum sibi suscepit gesticularium, multa, quae callebat, nutibus uenustissimis explicantem, et tris aureos nummos, partae uictoriae praemium iucundum ut existimabat et gratum. 27. ex uirginibus autem, quae speciosae sunt captae ut in Perside, ubi feminarum pulcritudo excellit, nec contrectare aliquam uoluit nec uidere, Alexandrum imitatus et Africanum, qui haec declinabant ne frangerentur cupiditate, qui se inuictos a laboribus ubique praestiterunt.

28. Inter haec certamina nostrae partis architectus, cuius nomen non suppetit, post machinam scorpionis forte adsistens, reuerberato lapide, quem artifex titubanter aptauerat fundae, obliso pectore supinatus profudit animam, disiecta conpage membrorum adeo *ut* ne signa quidem totius corporis noscerentur.

29. Exin profecto imperatori index nuntiauerat certus circa muros subuersi oppidi fallaces foueas et obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimae, subsedisse manum insidiatricem latenter, ut inprouiso inde exorta agminis nostri terga feriret extremi. 30. confestimque ad extrahendam eam missi sunt conpertae fortitudinis pedites. qui cum neque peruadere foraminum aditus nec amendatos intus prolicere possent ad decernendum, collectam stipulam et sarmenta specuum faucibus adgesserunt. unde fumus angustias penetrans ideoque spissior quosdam uitalibus obstructis necauit, alios ignium adflatus immissus prodire

5 ut erat paruo ut erat *VP* 7 tris aureos numm[os] *Haupt* (*Rh. Mus. I p.* 475) tribus aureis nummis *VP* 18 s[u]pinatus *V²A* su*natus *V*¹ supniatus *P* sauciatus *bg* 20 *GA om. VPb* 30 angustias *scripsi* angustius *codd.* immixtus G emistus *VP*

in perniciem coegit abruptam, et ita omnibus ferro incendioque consumptis ad signa repedauit ocius miles. hoc modo ciuitas ampla et populosa uirtute roboris excisa Romani in puluerem concidit et ruinas.

31. Post quae tam gloriosa transitis pontibus multorum amnium concursu continuatis, ad munimenta gemina uenimus aedificiis cauatis exstructa, ubi Victorem comitem exercitus praeuium a transitu fluminis regis filius, progrèssus a Ctesiphonte cum optimatibus et multitudine armata, prohibere conatus, caterais sequentium militum uisis abscessit.

5. 1. Pergentes itaque protinus ad lucos uenimus agrosque pube uariorum seminum laetos, ubi reperta regia Romano more aedificata, quoniam id placuerat, mansit intacta. 2. erat etiam in hac eadem regione extentum spatium et rotundum, loricae ambitu circumclausum, destinatas regiis uoluptatibus continens feras, ceruicibus iubatis leones armisque hispidos apros et ursos, ut sunt Persici, ultra omnem rabiem saeuientes et alia lecta immania corpora bestiarum: quas omnes diffractis portarum obicibus equites nostri uenatoriis lanceis et missilium multitudine confoderunt. 3. quae loca pingui situ et cultu, quibus Coche, quam Seleuciam nominant, haut longius disparatur, ubi uallatis opere tumultuario castris, et exercitu omni per aquarum et pabuli oportuna biduo recreato, integressus cum procursatoribus princeps et ciuitatem desertam conlustrans, a Seuero principe quondam excisam, in qua perpetuus fons stagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens, corpora uidit suffixa patibulis multa necessitudinum eius, quem prodidisse ciuitatem

14 pube *VGAP* pingues *b* 17 loricae *bga* luricae *VP*
b
.. iuuantis leonis *V* leones *om. b* armisque *G* armatisque *VPba*
.. quo loco *VP* ‖ sitas *VP* quibus qui [*lac. 4 litt.*] bus *G* Coche
. cohae *V*[1] cohaeret *V*[3] 29 Seuero *scripsi* Vero *uulgo* sacro
Pbga

Pirisaboram rettulimus supra. 4. hic et Nabdates uiuus exustus est, quem extractum cum octoginta latebris expugnatae docui ciuitatis, eo quod inter exordia obsidii coepti clam pollicitus prodere, dimicauit acerrime adeptusque ueniam insperatam ad id proruperat insolentiae, ut Ormizdam laceraret omnibus probris.

5. Itaque aliquantum progressi tristi percellimur facto. dum enim tres procursatorum cohortes expeditae cum cuneo Persico decertarent, quem patefactis subito portis profuderat ciuitas, proruptores alii ex contraria fluminis ripa iumenta nos sequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt et obtruncant. 6. unde profectus imperator iratus et frendens iamque regionibus Ctesiphontis propinquans, celsum castellum offendit et munitissimum. ad quod explorandum ausus accedere obscurior, ut ipse rebatur, cum paucis obequitans muros, pauloque auidius intra ictum telorum repertus, latere non potuit: statimque diuersorum missilium nube exagitatus oppetisset tormento murali, ni uulnerato armigero, qui lateri eius haerebat, ipse scutorum densitate contectus, euitato magno discrimine discessisset.

7. Qua causa concitus inmane, munimentum disposuit obsidere, prohibitoribus acriter ad resistendum intentis, quod loco fidebant propemodum inacces- quodque rex cum ambitiosis copiis passibus citis i- cedens propediem adfore credebatur. iamque uin- et residuis omnibus, quae poscebat obsidium, parat- uigilia secunda praecipiti, cum nox casu tunc lun- splendore nitens his, qui propugnaculis insisteba- aperte cuncta monstraret, repente in unum pon- coacta multitudo patefactis subito portis erupit, - hortemque nec opinantem adorta nostrorum ceci-

1 pirisabora *VP* 2 uiuus *VGA* nimis *Pb* 6 Orzdam *G* homnia *V* cornua *Pba* 19 ictum *VP* iactum 25 acriter *om. bg* 33 erapit *V*[1]*P*

conplures, inter quos etiam tribunus peremptus est periculum propulsare conatus. 9. quae dum ita aguntur, pari modo ut antea Persae ex aduersa fluminis ripa partem adorti nostrorum, interfectis quibusdam uiuos cepere non nullos. et timore simul quia uenisse in maiorem numerum copiae putabantur hostiles, egere nostri tunc segnius, sed ubi animis in audaciam restitutis armisque raptis inter tumultum exercitus cantu concitus bucinarum cum minaci murmure festinaret, eruptores perterriti reuerterunt intacti. 10. et imperator ira graui permotus reliquos ex ea cohorte, qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem conpegit militiam, quae onerosior est, dignitatibus inminutis. 11. flagrans post haec ad eruendum castellum, ubi periclitatus est, operam conuertit et curam, nusquam ab antesignanis ipse digrediens, ut inter primos dimicans militi ad fortiter faciendum esset exemplo spectator probatorque gestorum. quo inter discriminum uertices diu multumque uersato uarietate munitionum atque telorum et conspiratione oppugnatorum idem castellum incenditur captum. 12. post quae consideratis asperitatibus ante gestarum rerum et inpendentium requieuit exercitus, labore nimio quassatus, multis uictui congruis adfatim distributis. uallum tamen sudibus densis et fossarum altitudine cautius deinde struebatur, cum a uicina iam Ctesiphonte repentini excursus et alia formidarentur occulta.

6. 1. Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. id antehac Traianus posteaque Seuerus egesto solo fodiri in modum canalis amplissimi studio curauerat summo, ut aquis illuc ab Euphrate transfusis naues ad

---

*2 dum *VPbga* cum *uulgo* 9 cum *om. bga* 11 ira *GA* isa *VP* 17 militi ad *GA* militia *VP* 25 et *G* e⟨x⟩ *V* ef *P* 29 ad *GV*[2] pro *V*[1]*Pba* 29 Naarmalcha *G* naarmalch *VA* 30 amnis *VGA* non nisi *Pb*

Tigridem conmigrarent. 2. tutissimumque ad omnia uisum est eadem loca purgari, quae quondam similia Persae timentes mole saxorum obruere multorum. hacque ualle purgata, auulsis cataractis undarum magnitudine classis secura stadiis triginta decursis in alueum eiecta est Tigridis, et contextis ilico pontibus transgressus exercitus iter Cochen uersus promouit. 3. utque lassitudini succederet quies oportuna, in agro consedimus opulento, arbustis et uitibus et cupressorum uiriditate laetissimo, cuius in medio diuersorium opacum est et amoenum, gentiles picturas per omnes aedium parietes ostendens regis bestias uenatione multiplici trucidantis; nec enim apud eos pingitur uel fingitur aliud praeter uarias caedes et bella.

4. Proinde cunctis ex sententia terminatis Augustus altius iam contra difficultates omnes incedens tantumque a fortuna sperans nondum adflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet, ualidiores naues ex his, quae alimenta portabant et machinas deoneratas octogenis impleuit armatis, retentoque secum classis robore firmiore, quam in tres diuiserat partes, unam cum Victore comite quiete prima noctis emitti disposuit, ut flumine raptim transmisso ripae occuparentur hostiles. 5. quod cum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere temptarent neque destinationem flecterent principis, sublato uexillo, ut iussum est, euolant e conspectu quinque subito naues, sed cum ripas iam aduentarent, facibus et omni materia, qua alitur ignis, petitae adsiduis iactibus cum militibus iam conflagrassent; ni ueloci uigore pectoris excitus imperator signum sibi datum

5 decursa *Valesius* depulsis V^1P depulsa V^2bga 7 transgressus *G* congressus *VPba* cochen *VG* cothen *Pb* 12 parietes *scripsi* partes *codd.* 17 afflicta ut *G* adflictauit *VA* 18 ualidiores naues *GA* ualidior ignaues *VP* 26 distintionem *VP* 28 sed *scripsi* et *codd.* 29 petitae *GA* peti- et *VPb* *30 uigore *Valesius* frigore *VPbga*

nostros, quod margines iam tenerent, ut mandatum est, erexisse proclamans, classem omnem properare citis remigiis adegisset. 6. quo facto et naues incolumes sunt receptae et residuus miles quamquam saxis et uarietate telorum ex edito uexaretur, post concertationem acerrimam praealtas ripas et arduas supergressus stabat immobilis. 7. et miratur historia Rhodanum arma et loricam retinente Sertorio transnatatum, cum eo momento turbati quidam milites, ueritique ne remanerent, post signum erectum, scutis, quae patula sunt et incurua, proni firmius adhaerentes, eaque licet inperite regendo per uoraginosum amnem uelocitatem comitati sunt nauium.

8. Contra haec Persae obiecerunt instructas cataphractorum equitum turmas sic confertas, ut lamminis coaptati corporum flexus splendore praestringerent occursantes obtutus, operimentis scorteis equorum multitudine omni defensa, quorum in subsidiis manipuli locati sunt peditum, contecti scutis oblongis et curuis, quae texta uimine et coriis crudis gestantes densius se commouebant. post hos elephanti gradientium collium specie motuque inmanium corporum propinquantibus exitium intentabant documentis praeteritis formidati.

9. Hinc imperator cateruis peditum infirmis medium inter acies spatium secundum Homericam dispositionem praestituit, ne locati priores cedentesque deformiter, cunctos auerterent secum, aut postsignani pone omnes reiecti centurias, nullo retinente licentius uerterent terga, ipse cum leuis armaturae auxiliis per prima postremaque discurrens.

10. Ergo ubi uicissim contiguae se cernerent

8 transnatatum V^2GA transnatato V^1Pb 13 sint *G* sunt *Pba* 16 quae aptati *VP* 17 optutus VP^1 optatus P^2b 19 sunt *om. G* 20 crudis *bga* quidis *VP* 25 infirmis *indenbr.* firmis in *codd.* 29 renitente *bga* 32 contigua (contiguas *bga*) esse *VPbga*

partes, cristatis galeis corusci Romani uibrantesque clipeos uelut pedis anapaesti praecinentibus modulis lenius procedebant, et praepilatis missilibus per procursatores principiis pugnae temptatis excita undique *humus rapido turbine portabatur. 11. et cum undique* solito more conclamaretur, uirorumque alacritatem sonantia classica iam iuuarent, hastis et mucronibus strictis hinc inde comminus pugnabatur: sagittarum periculis miles erat inmunis, quantum interiora festinatius occupabat. inter quae Iulianus pulsos fulcire subsidiis incitareque tardantes quasi conturmalis strenuus properabat et rector. 12. laxata itaque acies prima Persarum leni ante, dein concito gradu calefactis armis retrorsus gradiens propinquam urbem petebat, quam sequebatur miles itidem fessus in campis torridis ad usque diei finem a lucis ortu decernens, eiusque occipitiis pertinacius haerens omnem cum Pigrane et Surena et Narseo potissimis ducibus ad usque Ctesiphontis muros egit praecipitem aduersorum feriens suras et terga. 13. perrupissetque ciuitatis aditus lapsorum agminibus mixtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuisset et uocibus, ipse umerum et sagitta praestrictus et timens ne intra moenium ambitus rapidus miles inconsulte repertus nullosque inueniens exitus multitudinis pondere circumueniretur.

14. Sonent Hectoreas poetae ueteres pugnas, fortitudinem Thessali ducis extollant, longae loquantur aetates Sophanem et Aminiam et Callimachum et Cynaegirum, Medicorum in Graecia fulmina ill.

---

5 humus — undique *add. G. om. codd.* 7 sonans *VP* iuuarent *G* iam iuuaret *VPba* *9 periculo *VPbga* 13 lenian inconcito *VP* leni et inconcito *bga* 18 Tigrane *bga* Narse *G* narceo *V* narte *ba* 21 dux *GA* dus *V* cliis 23 et ipse *transposuit Kellerbauer* ipse — et *codd.* 30 cupegirum *VP* ‖ in graecia V^1*Pbga* in goncia V^3 ingentia *Hau* culmina *VPbga*

bellorum: non minus illo die quorundam ex nostris inclaruisse uirtutem omnium confessione monstratur.

15. Post timorem depositum calcatasque ruinas hostilium corporum, iusto sanguine miles etiam tum cruentus, ad imperatoris tentoria congregatus laudes ei perhibebat et gratias, quod ignoratus ubique dux esset an miles magis, tum ita rem prospere gesserat ut caesis Persarum plus minusue duobus milibus et quingentis, septuaginta caderent soli nostrorum. qui appellans plerosque nominatim, quos stabili mente aliquid clarum fecisse ipse arbiter perspexit, naualibus donauit coronis et ciuicis et castrensibus.

17. Abunde ratus post haec prosperitates similis aduentare, conplures hostias Marti parabat ultori, et ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti uoluntate sua nouem procubuere tristissimi, decimus uero, qui diffractis uinculis lapsus aegre reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit. quibus uisis exclamauit indignatus acriter Iulianus Iouemque testatus est, nulla Marti iam sacra facturum: nec resecrauit celeri morte praereptus.

7. 1. Digesto itaque consilio cum primatibus super Ctesiphontis obsidio, itum est in uoluntatem quorundam, facinus audax et inportunum esse noscentium id adgredi, quod et ciuitas situ ipso inexpugnabilis defendebatur et cum metuenda multitudine protinus rex adfore credebatur. 2. uicit sententia melior, cuius utilitate princeps sollertissimus *adprobata, Arintheum cum manu peditum expedita* ad populandas regiones circumsitas misit, armentis laetas et frugibus, hostes pari persecuturum industria, quos dispalatos nuper densi tramites et latebrae texere notissimae; hinc opulenta .... 3. sed ille auidae

3 caleas que *VP* 6 ubique ignoratus *transpos. Pbga* 12 coronis donauit *transpos. bg* 21 resecrauit *bga* reserauit *P* referauit *V* 28 adprobata — 29 expedita *add. G* 33 hinc opulenta *VPba om. G lacunam 3 litt. indic. G sine lac. VP*

semper ad ulteriora cupiditatis, parui habitis uetantium dictis et increpitis optimatibus, quod ob inertiam *otiique desiderium amitti suaderent prope iam* parta regna Persidis, flumine laeua relicto, infaustis ductoribus praeuiis, mediterraneas uias arripere citato proposuit gradu. 4. et tamquam funesta face Bellonae subiectis ignibus exuri cunctas iusserat naues praeter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus disposuit uehi carpentis, idque putabat utiliter ordinasse, ne relicta classis usui hostibus foret, aut certe, ut ab expeditionis primordio factum est, armatorum fere uiginti milia in trahendis occuparentur isdem nauibus et regendis.

5. Dein cum metuens sibi quisque mussaret monstraretque perspicua ueritas, quod repulsus forsitan ariditate uel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, tortique perfugae aperte faterentur se fefellisse, concursu maximo extingui iussae sunt flammae. et quoniam ignis auctus inmaniter plerasque consumpsit, duodecim tantum modo naues potuerunt intactae seruari, quae ut possint custodiri discretae sunt. 6. hoc casu classe cum non oporteret abolita, Iulianus consociato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diuersa distringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta adfatim opulentis suggerentibus locis.

7. Quo cognito hostes, ut inedia nos cruciarent, herbas cum adultis segetibus incenderunt, et conflagratione procedere uetiti statiuis castris dum flammae senescerent tenebamur. insultantesque nobis longius Persae nunc de industria se diffundebant, aliquotiens confertius resistentes, ut procul conspicantibus uiderentur aduenisse iam regis auxilia, ideoque eos aestimaremus erupisse ad audaces excursus et insolita

3 otiique — iam *add. G*   5 cito *bga* chato *V*   14 sibi *G* si *VPb om. A*   25 interiora *G* inferiora *VPba*   30 senescerent *GA* saenescere *VPb* nitebamur *VAP* utebantur *G*

temptamenta. 8. maerebat tamen ob haec imperator et miles, quod nec contabulandi pontis erat facultas amissis nauibus temere, nec occurri poterat hostis aduenticii motibus, quem adesse coruscus nitor indicabat armorum arte pro singulis membris inflexus. hisque accedebat aliud haut exiguum malum, quod nec adminicula, quae praestolabamur cum Arsace et nostris ducibus, adparebant ob causas inpedita praedictas.

8. 1. Has ob res ut solaretur anxios milites princeps, captiuos graciles suapte natura, ut omnes paene sunt Persae, et macie iam confectos iussit in medium duci, nostrosque respiciens 'en' inquit 'quos Martia ista pectora uiros existimant, deformes inluuie capellas et taetras, utque crebri docuerunt euentus, antequam manus conferant abiectis armis uertentes semet in fugam'. 2. quibus dictis remotisque captiuis super rerum summa consultabatur. et multis ultro citroque dictitatis cum reuerti debere per loca, qua uenimus, plebs uociferaretur inprudens, resistebat intentius princeps, multis cum eo nequaquam fieri posse monstrantibus per effusam planitiem pabulo absumpto et frugibus, uicorumque reliquiis exustorum inopia squalentibus ultima: quodque liquentibus iam brumae pruinis omne inmaduerat solum et ruptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. 3. eo etiam ad difficultatem accedente negotii, quod per eas terras uapore sideris calescentes muscarum et culicum multitudine referta sunt omnia, earumque uolatu dies et astrorum noctu micantium facies obumbratur. 4. et cum nihil humani proficerent sensus diu fluctuantes et dubii, exstructis aris caesisque hostiis consulta numinum scitabamur, utrum nos per Assyriam reuerti

---

6 quod nec *om. bg* 11 omnes *VGA om. Pb* 14 inluuie *VGA* minime *Pb* 24 relinquentibus *VP* 25 terminis *ga* germinis *V* 26 Eo *Lindenbr.* ego *V* ergo *bg* hoc *A* *31 dia *G* diis *VPba*

censerent, an praeter radices montium lenius gradientes Chiliocomum prope Corduenam sitam ex inprouiso uastare: quorum neutrum extis inspectis confore dicebatur. 5. sedit tamen sententia, ut omni spe meliorum succisa Corduenam arriperemus, et sextum decimum Kalendas Iulias promotis iam signis, progresso imperatore cum lucis exordio fumus uel uis quaedam turbinata pulueris apparebat, ut opinari daretur asinorum esse greges agrestium, quorum multitudo in tractibus est illis innumera, ideo simul incedens ut constipatione densa feroces leonum frustrentur adsultus. 6. quidam arbitrabantur Arsacen ac duces aduentare iam nostros rumoribus percitos, quod imperator Ctesiphonta magnis uiribus oppugnaret, non nulli Persas nobis uiantibus incubuisse firmabant. 7. ideo inter haec ita ambigua, nequid aduersum accideret reuocantibus agmina classicis, in ualle graminea prope riuum multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutius quieuimus castris. nec enim ad usque uesperam aere concreto discerni potuit quidnam esset, quod diu squalidius uidebatur.

LIBER XXV

1. Persae Romanos iter facientes adorti fortiter repriminuntur.
2. inopia frumenti et pabuli premitur exercitus: Iulianus terretur ostentis.
*3. *) imperator, dum ad repellendos Persas, qui u-*

---

2 corduenam *GA* corduam *VPb* 4 sedita *VP* sextum decimum *sic VPbga* 7 imperatore *VA om. P* 12 Arsacen ac *Kellerbauer* sacenae *VPbga* 19 tutius *G* t- tius *VP* toti *b* 21 diu *Valesius* his *VPbga*

*) *In hisce argumentis capita promiserant Gronouius Ernesti undecim, non nisi decem tamen inueniuntur in contexto. Error autem cum in hoc capite tertio latere mihi uideretur, malui duorum capitum contenta in unum contrahere quam ordinem, quem historicos in laudandis huius libri capitibus obseruare animaduerti, turbare.* (*adnot. Wagner*)

dique instabant, omissa lorica temere se proeliis inserit, hasta uulneratur, et in tabernaculum refertur, ubi circumstantes alloquitur ac post epotam frigidam moritur.

4. *uirtutes eius ac uitia, forma corporis et statura.*

5. *Iouianus, primicerius domesticorum protectorum, tumultuarie eligitur imperator.*

6. *Romanos ex Perside redire properantes, procedentesque, crebris proeliis lacessunt Persae et Saraceni, ac magno cum detrimento repelluntur.*

7. *fame et inopia suorum adductus Iouianus A. pacem cum Sapore necessariam sed turpissimam facit, traditis V regionibus cum Nisibi et Singara.*

8. *Romani fluuio Tigri transito, post diuturnam et maximam cibariorum inopiam fortiter toleratam, tandem in Mesopotamiam perueniunt. Iouianus A. res Illyrici atque Galliarum utcumque ordinat.*

9. *Bineses nobilis Persa Nisibin urbem inexpugnabilem nomine Saporis a Iouiano recipit: oppidani inuiti patria excedere, et Amidam migrare compulsi. V regiones cum urbe Singara et XVI castellis ex pacto Persis optimatibus adsignantur.*

10. *Iouianus metu rerum nouarum per Syriam, Ciliciam, Cappadociam et Galatiam celeriter itinere facto, Ancyrae cum Varroniano filio infante consulatum init ac mox Dadastanae repentina morte fungitur.*

1. 1. Et hanc quidem noctem nullo siderum fulgore splendentem, ut solet in artis rebus et dubiis, exegimus, nec sedere quoquam auso nec flectere in quietem lumina prae timore. ubi uero primum dies inclaruit, radiantes loricae limbis circumdatae ferreis et corusci thoraces longe prospecti adesse regis copias indicabant. 2. hocque uiso accensum properantem congredi militem dirimente fluuio breui prohibuit imperator, et non procul a uallo ipso inter excursatores nostros et Persicos proelio acri conserto Machameus cecidit ductor unius agminis nostri. cui propugnaturus Maurus frater, dux postea Phoenices, cum germani trucidasset interfectorem, obuium quemque

3 quoquam *GA* quodam *VPb* 5 lumbis (nībis *emend. man. sec. in marg.*) *V* niueis limbis *bga* niuibus lumbis *P* properantem *G* proferantem *V* proferentem *Pba*

perterrens, infirmatus et ipse umerum telo, pallescentem morte propinqua Machameum extrahere pugna uiribus ualuit magnis.

3. Et cum fatiscerent uix toleranda aestuum magnitudine crebrisque congressibus partes, ad ultimum hostiles turmae graui sunt repulsa discussae. hinc recedentibus nobis longius Saraceni nostrorum metu peditum repedare conpulsi, paulo post innexi Persarum multitudine ocius inruebant, Romana inpedimenta rapturi, uerum uiso imperatore ad alas subsidiarias reuerterunt: 4. qua ex regione profecti ad Hucumbra nomine uillam peruenimus, ubi per biduum omnibus ad esum congruis, et satietate quaesita frumenti, ultra spem recreati discessimus, et confestim absque his, quae tempus uehi permisit, reliqua flammis exusta sunt.

5. Postridie exercitu sedatius procedente, extremos, qui eo die forte cogendorum agminum offici. sustinebant, nec opinantes Persae adorti negotio le interfecissent, ni proximus equitatus noster hoc ociu intellecto per patulas ualles late diffusus tanta molem discriminis, uulneratis, qui superuenerant, re pulisset. 6. in hac cecidit pugna Adaces nobil satrapa, legatus quondam ad Constantium principe missus ac benigne susceptus, cuius exuuiis interfect Iuliano oblatis remuneratus est ut decebat. 7. eode die Tertiacorum equestris numerus a legionibus i cusatus est quod, cum ipsae hostium aduersas inrum perent acies, illi paulatim dilapsi alacritatem pae totius minuissent exercitus. 8. unde ad indignatione iustam imperator erectus ademptis *signis hastisq*

---

2 macameum *V* mathameum *P* 6 discursae *VP* 7 S raceni nostrorum *G* saraceni sunt et nostrorum *V* 8 p *Kiessling* postinea *codd.* 9 ocius *G* totius *VP* toti 13 usum *VPbga* 20 ocyus *G* acucius *VPba* *22 r pulissent *Vba* 26 dicebat *bg* 28 aduersa *VP* 31 ade ptis *G* adeptisque *VPba.* signis hastis *add. G om. codd.*

diffractis omnes eos, qui fugisse arguebantur, inter inpedimenta et sarcinas et captiuos agere iter inposuit, ductore eorum, qui solus fortiter decertarat, aliae turmae adposito, cuius tribunus turpiter proelium deseruisse conuincebatur. 9. abiecti sunt autem sacramento etiam alii quattuor ob flagitium simile uexillationum tribuni: hoc enim correctionis moderamine leniori inpendentium consideratione difficultatum contentus est imperator.

10. Progressi itaque septuaginta stadia, attenuata rerum omnium copia, herbis frumentisque crematis, ex flammis ipsis raptas fruges et pabula, ut quisque uehere potuit, conseruauit. 11. hoc etiam loco relicto cum ad tractum Maranga appellatum omnis uenisset exercitus, prope lucis confinia inmensa Persarum apparuit multitudo cum Merene equestris magistro militiae filiisque regis duobus et optimatibus plurimis. 12. erant autem omnes cateruae ferratae ita per singula membra densis *lamminis* tectae, ut iuncturae rigentes conpagibus artuum conuenirent, humanorumque uultuum simulacra ita capitibus diligenter apta, ut inbracteatis corporibus solidis ibi tantum incidentia *tela* possint haerere, qua per cauernas minutas et orbibus oculorum adfixas parcius uisitur, uel *per* supremitates narium angusti spiritus emittuntur. 13. quorum pars contis dimicatura stabat immobilis, ut retinaculis aereis fixam existimares, iuxtaque sagittarii, cuius artis fiducia ab incunabulis ipsis gens praeualuit maxima, tendebant diuaricatis brachiis flexiles arcus, ut nerui mammas praestringerent dexteras, spicula sinistris manibus cohaererent, summaque peritia digitorum pulsibus argutum sonantes harundines euola-

10 stadia septuaginta *transpos. bga* 14 maranga *VGA* *n. Pb* 17. optimatibus *bga* optatibus *VP* 19 laminis *ld. G om. codd.* tectae *VGP* rectae *rba* 21 aptata ut *G* tauit *VPba* 24 per *add. uulgo om. VPbga* 28 praua-it *V* prenaluit *P*

bant, uulnera perniciosa portantes. 14. post hos ele-
phantorum fulgentium formidandam speciem et tru-
culentos hiatus uix mentes pauidae perferebant, ad
quorum stridorem odoremque et insuetum aspectum
magis equi terrebantur. 15. quibus insidentes magi-
stri manubriatos cultros dexteris manibus inligatos
gestabant, acceptae apud Nisibin memores cladis, et
si ferociens animal uires exuperasset regentis, ne
reuersum per suos, ut tunc acciderat, conlisam ster-
neret plebem, uertebram, quae caput a ceruice disterminat, ictu maximo terebrabant. exploratum est enim
aliquando ab Hasdrubale Hannibalis fratre ita citius
uitam huius modi adimi beluarum. 16. quibus non
sine magno terrore perspectis, stipatus armatarum
cohortium globis cum primatibus fidentissimus im-
perator ut flagitabat maior uis et atrocior, lunar
acie sinuatisque lateribus occursuros hosti manipulos
instruebat. 17. et ne sagittariorum procursus no-
strorum cuneos disiectaret, inlatis concitatius signis
spiculorum impetum fregit, datoque ad decernendum
sollemniter signo denseti Romani pedites confert-
hostium frontes nisu protruserunt acerrimo. 18. et fe-
uente certaminum mole, clipeorum sonitus et uiroru-
armorumque lugubre sibilantium fragor, nihil perp-
tiens iam remissum, campos cruore et corporum stra-
contexit, effusius cadentibus Persis, quibus saepe la-
guidis in conflictu artius pes pede conlatus grauit-
obsistebat, pugnare fortiter eminus consuetis et,
inclinatas suorum copias senserint, cedendo in m-
dum imbrium pone uersus directis sagittis hoste-
persequendi fiducia deterrere. pulsis igitur pond-
magnarum uirium Parthis miles solis cursu flamm-

3 hiatus *VGA* hsatus *P* *om.* [*lac. 8 litt.*] *r* oculis
10 uertebram *bga* uenam *VP*. 14 terrore *bga* errore
16 uis ita *GA* uisit *VP* *29 inclinatas *bga* inclinata *VP*

diu lassatus, signo in receptum dato in tentoria repedat ad audenda deinceps maiora sublatus.

19. In hoc proelio Persarum maior, ut dictum est, apparuit strages, nostrorum admodum leuis. eminuit tamen inter uarios certaminum casus Vetranionis mors uiri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat.

2. 1. Post quae triduo indutiis destinato, dum suo quisque uulneri medetur uel proximi, commeatibus nos destitutos inedia cruciabat iam non ferenda: et quoniam frugibus exustis et pabulis homines in discrimen ultimum uenerant et iumenta, ex eo cibo, quem animalia tribunorum uehebant et comitum, imae quoque militum plebi penitus indigenti pars distributa est magna. 2. et imperator, cui non cuppediae ciborum ex regio more sed sub columellis tabernaculi paruis cenaturo, pultis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario, quicquid ad ministeria postulabatur, per contubernia paupertina sui securus egessit. 3. ipse autem ad sollicitam suspensamque quietem paulisper protractus cum somno ut solebat depulso, ad aemulationem Caesaris Iulii quaedam sub pellibus scribens obscuro noctis altitudine sensus cuiusdam philosophi teneretur, uidit squalidius, ut confessus est proximis, speciem illam Genii publici, quam, cum ad Augustum surgeret culmen, conspexit in Galliis, uelata cum capite Cornucopia per aulaea tristius discedentem. 4. et quamquam ad momentum haesit stupore defixus, omni tamen superior metu uentura decretis caelestibus commendabat, relictoque humi strato cubili, adulta iam excitus

1 repetat *VP* 5 uetranioni *VP* 6 ziannorum *VG* riariorum *ba* 10 enedia *VP* 13 et comitum imae quoque militum *VAPr om. bg* 17 parcius *G* 19 contubernia *Pbga* contuicernia *V* paupertina *om. Rbg* *24 sensus *Valesius* senius *VP* senis *G* sententiis *ba* 27 uelato cum capite transp. *A* capite *om. bg*

nocte et numinibus per sacra depulsoria supplicans, flagrantissimam *facem* cadenti similem uisam, aeris parte sulcata, euanuisse existimauit, horroreque perfusus est, ne ita aperte minax Martis apparuerit sidus.

5. Erat autem nitor igneus iste, quem **διαίσσοντα** nos appellamus, nec cadens umquam nec terram contingens. corpora enim qui credit caelitus posse labi, profanus merito iudicatur et demens. fit autem hic habitus modis conpluribus, *e* quibus sufficiet pauca monstrare. 6. scintillas quidam putant ab aetheris candentes uigore, parumque porrectius tendere sufficientes, extingui, uel certe radiorum flammas iniectas nubibus densis acri scintillare contactu, aut cum lumen aliquod cohaeserit nubi. id enim in stellae speciem figuratum decurrit quidem dum uiribus ignium sustentatur: amplitudine uero spatiorum exinanitus in aerium soluitur corpus ad substantiam migrans cuius adtritu incaluit nimio.

7. Confestim itaque ante lucis primitias Etrusci haruspices accersiti consultique, quid astri species portenderet noua, uitandum esse cautissime responderunt nequid tunc temptaretur: ex Tarquitianis libris in titulo de rebus diuinis id relatum esse monstrantes, quod face in caelo uisa committi proelium uel simile quicquam non oportebit. 8. quo etiam id inter alia multa spernente orabant haruspices saltem aliquot horis profectionem differri, et ne hoc quidem sunt adepti imperatore omni uaticinandi scientiae reluctante, sed exorto iam die promota sunt castra.

3. 1. Hinc nos egressos Persae cum saepe adflicti peditum stabiles pugnas horrerent, structis in-

2 facem *add. G om. codd.* 6 **διαίσσοντα** *A* diaissont- *VGPr* **δίφου ὄλταν** *b* 10 e *GA om. VPb* 18 aerium *Vales.* aertum *V* 26 multa alia *transpos. bga* 29 sententia (-s- *g*) reluctantes (-te *g*) *VPbga* *32 horrerent *V²GA* horre- *V¹Pb*

sidiis occulte comitabantur, altrinsecus uiantes cateruas a celsis collibus explorando, ut id suspicans miles ad usque perpetuum diem nec uallum erigeret nec sudibus se communiret. 2. dumque teguntur firmiter latera et exercitus pro locorum situ quadratis quidem sed laxis incedit agminibus, inuasa subito terga pone uersus arma cogentium principi indicatur, etiam tum inermi ad speculanda anteriora progresso. 3. qua concitus clade oblitus loricae, scuto inter tumultum adrepto, properans ultimis ferre suppetias, reuocatur alio metu, qui etiam antesignanos, unde discesserat, paria perpeti nuntiabat. 4. quae dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias, ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, faetorem stridoremque elephantorum inpatienter tolerantibus nostris contis et multiplicatis missilibus decernebat. 5. uerum principe uolitante nter prima discrimina proeliorum exiliuit nostra uccinctior armatura, auersorumque Persarum et beiarum suffragines concidebat et dorsa. quos cum ulianus cauendi inmemor diffluxisse trepidos, elatis ociferando manibus aperte demonstrans, irasque seuentium excitans, audenter effunderet semet in punam, clamabant hinc inde candidati, quos disiecerat rror, ut fugientium molem tamquam ruinam male onpositi culminis declinaret, et — incertum *unde* — ubita equestris hasta, cute brachii eius praestricta, ostis perfossis haesit in ima iecoris fibra. 7. quam um auellere dextra manu conatur, acuto utrimque rro digitorum neruos sensit excisos, et prouolutus

1 cateruas *om. Pbg* 4 sudibus se *VGA* subsidiia *b* inermi ad *G* inermia *V* Meruma ad *ba* 9 luricae *VP* abrepto *VGAP* 16 stridoremque elephantorum *G* elentorum que stridorem *VPb* (*pro* que *scr.* atque *Haupt*) 27 clinaret *GA* declararte *VPb* unde *inserui* (*sic etiam Haupt*) *codd.* 28 cute *G* cte *VP* et *ba* 30 acuto *GA* acoto *VP*

iumento praesentiumque ueloci concursu relatus in castra, medicinae ministeriis fouebatur. 8. moxque ubi lenito paulisper dolore timere desiit, magno spiritu contra exitium certans arma poscebat et equum, ut reuiso proelio suorum fiduciam repararet ac uideretur sui securus alienae salutis sollicitudine uehementer adstringi: eo uigore licet in negotio dispari, quo Epaminondas ille dux inclitus letaliter apud Mantiniam saucius et reuectus ex acie conquirebat sollicite scutum. quod cum uidisset propius, laetior ui uulneris interiit, et qui animam intrepidus amittebat, iacturam clipei formidauit. 9. sed cum uires parum sufficerent uoluntati sanguinisque profluuio uexaretur, mansit immobilis, ideo spe deinceps uiuendi absumpta, quo percunctando Phrygiam appellari locum ubi ceciderat conperit. hic enim obiturum se praescripta audierat sorte. 10. reducto ad tentoria principe, incredibile dictu est, *quo* quantoque ardore miles ad uindictam ira et dolore feruentior inuolabat, hastis ad scut concrepans, etiam mori si tulisset fors obstinatus et quamuis offundebatur oculis altitudo pulueris, aestus calescens officeret alacritati membrorum, tam uelut exauctoratus amisso ductore sine *sui* parsimon ruebat in ferrum. 11. contra animosius Persae sagittarum uolantium crebritate conspectum sui rapieba oppositis, quos elephanti tardius praecedentes magnitudine corporum stridorumque horrore pauorem i mentis incutiebant et uiris. concursus itaque armatorum et cadentium gemitus, equorum flatus, tinnit ferri procul audiebatur, quamdiu satietate uulnere partibus fessis nox diremit certamina iam tenebro 13. quinquaginta tum Persarum optimates et sat

9 reuectus *VAP* reuersus *bg* cum quaerebat *V* 14 deinceps V^2 *bga* splendae inceps V^1P 18 quo *addidi* *codd.* *19 hastis *Kiessling* hastas *G* hostes *VPba* 20 *G* mors *VP* 23 sui *addidi om. codd.* 26 praecedite gradientes *bga* 27 iumentis *bga* omentis *VP*

pae cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena et Nohodare potissimis ducibus interfectis. obstupescat magniloquentia uetustatis diuersis in locis proelia uiginti Marcelli: Sicinium Dentatum adiciat ornatum militarium multitudine coronarum: miretur super his Sergium, qui uiciens et ter uulneratus est in uariis pugnis, ut fertur, cuius posteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adoreas sempiternis maculis obumbrauit. deformabat tamen tristitia laetiores euentus. 14. dum haec enim post discessum ducis ubique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato et Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum magister, Sallustius praefectus actus in exitium praeceps et opera sui apparitoris ereptus, Phosphorio amisso consiliario, qui ei aderat, casu euasit et fuga: quidamque milites per multa discrimina occupato castelli uicini praesidio post diem denique tertium iungi exercitui potuerunt.

15. Quae dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circumstantes adlocutus est demissos et tristes: 'aduenit, o socii, nunc abeundi tempus e uita inpendio tempestiuum, quam reposcenti naturae ut debitor bonae fidei redditurus exulto, non ut quidam opinantur adflictus et maerens, philosophorum sententia generali perdoctus, quantum corpore sit beatior animus, et contemplans, quotiens condicio melior a deteriore secernitur, laetandum esse potius quam dolendum. illud quoque aduertens quod etiam dii caelestes quibusdam piissimis mortem tamquam summum praemium persoluerunt. 16. munus autem id mihi delatum optime scio, ne difficultatibus subcumberem arduis, neue me proiciam umquam aut prosternam, expertus quod dolores omnes ut insultant ignauis,

2 Nohodare *G* nouodare *V* *10 enim haec *bga* haec enim *VP* haec *uulgo* 13 salutius *V* 14 Phosphorio *G* fosforio *V* Sophorio *uulgo* 15 -que milites *G* militesque *VPba* aduentio *VP* 31 scio ne *om. ba*

ita persistentibus cedunt. 17. nec me gestorum paenitet aut grauis flagitii recordatio stringit uel cum in umbra et angulis amendarer, uel post principatum susceptum: *quem* tamquam a cognatione caelitum defluentem inmaculatum, ut existimo, conseruaui, et ciuilia moderatius regens et examinatis rationibus bella inferens *et* repellens, tametsi prosperitas simul utilitasque consultorum non ubique concordent, quoniam coeptorum euentus superae sibi uindicant potestates. 18. reputans autem iusti esse finem imperii oboedientium commodum et salutem, ad tranquilliora semper ut nostis *propensior fui*, *licentiam omnem actibus meis* exterminans, rerum corruptricem et morum, gaudensque abeo gestiensque ubicumque *me* uelut imperiosa parens consideratis periculis obiecit re publica, steti fundatus, turbines calcare fortuitorum adsuefactus. 19. nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici fide fatidica praecinente. ideoque sempiternum ueneror numen quod non clandestinis insidiis nec longa morborum asperitate uel damnatorum fine decedo, sed in medio cursu florentium gloriarum hunc merui clarum e mundo digressum. aequo enim iudicio iuxta timidus est et ignauus, qui cum non oportet, mori desiderat, et qui refugiat cum sit oportunum. 20. hactenus loqui uigore uirium labente sufficiet. super imperatore uero creando caute reticeo, ne per inprudentiam dignum praeteream, aut nominatum quem habilem reor, anteposito forsitan alio, *in* discrimen ultimum trudam. ut alumnus autem rei publicae frugi, opto bonum post me reperiri rectorem'.

---

3 angulis *bga* angustias *Eyssenh.* angulias *VP* 4 quem *add. uulgo om. codd.* 7 et repellens *A om. G* repellens] replens *Pb* 12—13 nostis minans *VP* propensior — 13 meis ext. *add. G* 14 abeo *Kellerbauer* adeo *VG* gestiensque *Haupt* (*Rh. Mus. I. p. 475*) sciens quod *VG* 14 me *om. VPb* 19 semper Eternum *V* 22 et mundo *VAP* e medio *bg* ... ·or *om. b* 29 in *GA om. VPb*

21. Post haec placide dicta familiares opes iunctioribus uelut supremo distribuens stilo, Anatolium quaesiuit officiorum magistrum, quem cum beatum fuisse Sallustius respondisset praefectus, intellexit occisum acriterque amici casum ingemuit, qui elate ante contempserat suum. 22. et flentes inter haec omnes qui aderant auctoritate integra etiam tum increpabat, humile esse caelo sideribusque conciliatum lugeri principem dicens. 23. quibus ideo iam silentibus ipse cum Maximo et Prisco philosophis super animorum sublimitate perplexius disputans, hiante latius suffossi lateris uulnere et spiritum tumore cohibente uenarum, epota gelida aqua, quam petiit medio noctis horrore, uita facilius est absolutus anno aetatis altero et tricensimo, natus apud Constantinopolim, a pueritia usque parentis obitu destitutus Constanti, quem post fratris Constantini excessum inter conplures alios turba consumpsit imperii successorum, et Basilina matre, iam inde a maioribus nobili.

4. 1. uir profecto heroicis connumerandus ingeniis, claritudine rerum et coalita maiestate conspicuus. cum enim sint, ut sapientes definiunt, uirtutes quattuor praecipuae, temperantia prudentia iustitia fortitudo, eisque accedentes extrinsecus aliae, scientia rei militaris, auctoritas felicitas atque liberalitas, intento studio coluit omnes ut singulas.

2. Et primum ita inuiolata castitate enituit ut post amissam coniugem nihil umquam uenereum agitaret: illud aduertens, quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragoediarum scriptorem aetate grandaeuum interrogatum ecquid adhuc feminis misceretur, negantem id adiecisse, quod gauderet harum rerum

---

2 anatholium *VP*   4 salutus *V*   5 elate ante *G* eletantem *VP* & laetantem *b*   22 definiunt V^1 diffiniunt V^2P 24 accedentes *Wagner* accidentes *codd.*   25 auctoritas *VAP* *om. rbg*   29 agitaret *uulgo* augis larens *VP* attingeret *bga*   31 ecquid *GA* numquid V^2 eoquid V^1

amorem ut rabiosum quendam effugisse dominum et crudelem. 3. item ut hoc propositum ualidius confirmaret, recolebat saepe dictum lyrici Bacchylidis, quem legebat iucunde id adserentem quod ut egregius pictor uultum speciosum effingit, ita pudicitia celsius consurgentem uitam exornat. quam labem in adulto robore iuuentutis ita caute uitauit, ut ne suspicione quidem tenus libidinis ullius uel citerioris uitae ministris incusaretur, ut saepe contingit.

4. Hoc autem temperantiae genus crescebat in maius iuuante parsimonia ciborum et somni, quibus domi forisque tenacius utebatur. namque in pace uictus eius mensura atque tenuitas erat recte noscentibus admiranda, uelut ad pallium mox reuersuri. per uarios autem procinctus stans interdum more militiae cibum breuem uilemque sumere uisebatur. 5. ubi uero exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per semet ipsum uigiliarum uices et stationum, post haec serias ad artes confugiens doctrinarum. 6. et si nocturna lumina, inter quae lucubrabat, potuissent uoces ullae testari, profecto ostenderant inter hunc et quosdam principes multum interesse, quem norant uoluptatibus ne ad necessitatem quidem indulsisse naturae.

7. Dein prudentiae eius indicia fuere uel plurima. e quibus explicari sufficiet pauca. armatae rei scientissimus et togatae, ciuilitati admodum studens, tantum sibi adrogans quantum a contemptu et insolentia distare existimabat: uirtute senior quam aetate: studiosus cognitionum omnium et indeclinabilis aliquotiens iudex: censor moribus regendis acerrimus, pla-

---

3 bachilidis *VGAP* 8 ceterioris *VP* secretioris *G* deterioris *ba* 10 crescebat *V om. Pbga* 13 uictus *VA om. Pbg* mensuramque *VAP* mensarum *bg* 14 pallium *VG* pallumus *P* penuriam *ba* 18 per sem- *om. Pba* *20 si doctrinarum *VP* 21 uoce ulla *G* 25 plurima *G* prima *VPba* 27 togatae *VAP om. bg* 31 censor *G* censoriis *VPba*

cidus, opum contemptor, mortalia cuncta despiciens, postremo id praedicabat, turpe esse sapienti, cum habeat animum, captare laudes ex corpore.

8. Quibus autem iustitiae inclaruit bonis, multa significant, primo quod erat pro rerum *et* hominum *distinctione* sine crudelitate terribilis, deinde quod paucorum discrimine uitia cohibebat, tum autem quod minabatur ferro potius quam utebatur. 9. postremo ut multa praeteream, constat eum in apertos aliquos inimicos insidiatores suos ita consurrexisse mitissime, ut poenarum asperitatem genuina lenitudine castigaret.

10. Fortitudinem certaminum crebritas ususque bellorum ostendit et patientia frigorum inmanium et feruoris quoque. corporis munus a milite, ab imperatore uero animi poscitur. ipse trucem hostem ictu confecit audacter congressus, ac nostros cedentes obiecto pectore suo aliquotiens cohibuit solus: regnaque furentium Germanorum excindens et in puluere uaporato Persidis augebat fiduciam militis dimicans *inter* primos. 11. castrensium negotiorum scientiam plura declarant et nota: ciuitatum oppugnationes et castellorum inter ipsos discriminum uertices, acies figura multiformi conpositae, salubriter et caute castra metata, praetenturae stationesque agrariae tutis rationibus ordinatae. 12. auctoritas adeo ualuit, ut districtus artissime, dum timetur, ac si periculorum socius et laborum et inter concertationes acerrimas animaduerti iuberet in desides, et Caesar adhuc sine stipendio regeret militem feris oppositum gentibus, ut dudum est dictum; adlocutusque tumentes armatos, discessurum ad uitam minaretur priuatam, ni tumul-

---

3 laudes *G* caudes *V*¹*P* gaudia *ba* 5 et *om. VPbga* 11 castigaretur *V*¹*P* 13 crebritas — 14 inmanium *om. Rb* 18 obiecto *G* subiecto *VP* subito *rba* 24 castramenta *VPba* 25 tutis *Valesius* totis *codd.* 29 et Caesar — 30 feris *add.* 31 armatos *G* sarmatos *V* sarmatas *Pba*

tuare desisterent. 13. denique id pro multis nosse sufficiet: exhortatum eum simplici contione militem Gallicanum pruinis adsuetum et Rheno, peragratis spatiis regionum extentis per tepentem Assyriam ad usque confinia traxisse Medorum.

14. Felicitas ita eminuit ut ipsis quodammodo ceruicibus Fortunae aliquam diu bonae gubernatricis euectus uictoriosis cursibus difficultates superstaret inmensas. et postquam ex occidua plaga digressus est, *et* quoad fuit in terris, quieuere nationes omnes immobiles ac si quodam caduceo leniente mundana.

15. Liberalitatis eius testimonia plurima sunt et uerissima, inter quae indicta sunt tributorum admodum leuia, coronarium indultum, remissa debita multa diuturnitate congesta, aequata fisci iurgia cum priuatis, uectigalia ciuitatibus restituta cum fundis absque his, quos uelut iure uendidere praeteritae potestates, quodque numquam augendae pecuniae cupidus fuit, quam cautius apud dominos seruari existimabat, id aliquotiens praedicans Alexandrum Magnum, ubi haberet thesauros interrogatum, 'apud amicos' beniuole respondisse.

16. Digestis bonis, quae scire potuimus, nunc ad explicanda eius uitia ueniamus, licet dicta sint carptim. leuioris ingenii, uerum hoc instituto rectissimo temperabat, emendari se cum deuiaret a fruge bona permittens. 17. linguae fusioris et admodum raro silentis, praesagiorum sciscitationi nimiae deditus, ut aequiperare uideretur in hac parte principem Hadrianum, superstitiosus magis quam sacrorum legitimus obseruator, innumeras sine parsimonia pecudes mactans, ut aestimaretur, si reuertisset de Parthis, boues

---

1 desisterent *Rbga* desistent *VP* 2 simplici *Valesius* supplici *codd.* 6 eminuitu ipsi *VP* 8 euectus *G* euentu *VP* aditus *ba* 8 supestaret (*non* supertaret) *V* superaret *Kiessling* 10 et *inserui om. codd.* omnes *om. Pbg* 20 alexandri *VP* 26 deuiaret *VGA* clamare *Pb* 30 legimus *VP*

iam defuturos, Marci illius similis Caesaris, in quem id accipimus dictum:

οἱ βόες οἱ λευκοὶ Μάρκῳ τῷ Καίσαρι χαίρειν.
ἂν πάλι νικήσῃς, ἄμμες ἀπωλόμεθα.

Vulgi plausibus laetus, laudum etiam ex minimis rebus intemperans adpetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui saepe adfectans.

19. Verum tamen cum haec essent, aestimari poterat, ut ipse aiebat, uetus illa Iustitia, quam offensam uitiis hominum Aratus extollit in caelum, eo imperante redisse rursus ad terras, ni quaedam ad arbitrium agens interdum ostenderet se dissimilem sui. 20. namque et iura condidit non molesta, absolute quaedam iubentia fieri uel arcentia, praeter pauca. inter quae erat illud inclemens quod docere uetuit magistros rhetoricos et grammaticos Christianos, ni transisissent *ad* numinum cultum. 21. illud quoque itidem parum ferendum quod municipalium ordinum coetibus patiebatur iniuste quosdam adnecti uel peregrinos uel ab his consortiis priuilegiis aut origine longe discretos.

22. Figura talis utique membrorum. mediocris erat staturae, capillis perquam pexis et mollibus, hirsuta barba in acutum desinente uestitus, uenustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius argutias indicabant, superciliis decoris et naso rectissimo ore paulo maiore, labro inferiore demisso, opima et incurua ceruice, umeris uastis et latis, ab ipso capite usque unguium summitates liniamentorum recta conpage, unde uiribus ualebat et cursu.

1—2 *Graeca om.* (*sine lac.*) *PRb* 1 ΟΙΛΕΥΚΟΙ ΒΟΕϹ *ΓGA* **Καίσαρι χαίρειν Casaubonus καίσαρι GA* ΚΑΙΡΙΝ *V* 2 *ἂν πάλι Haupt* ΑΝΠΤΜ *V ἂν συ G τὴν A* ΝΙΚΗϹΗ *VG νίκησιν A ἄμμες Casaubonus* ΝΜΕΙϹ *V ἡμεῖς G μὴ κατα- A* 5 Volci *V* 8 Verum — — 17 cultum *om. A* 15 illud *om. Pbg* 17 ad *om. VPb* a *G* cultu *VPbg* 23 perquam pexis et *scripsi* tamquam pexisset *codd.* 25 argutias *Lindenbr.* angustias *codd.* 29 usque ad *bga*

23. Et quoniam eum obtrectatores nouos bellorum tumultus ad perniciem rei communis insimulant concitasse, sciant docente ueritate perspicue, non Iulianum sed Constantinum ardores Parthicos succendisse, cum Metrodori mendaciis auidius adquiescit, ut dudum rettulimus plene: unde caesi ad internecionem exercitus nostri, capti militares aliquotiens numeri, urbes excisae, rapta munimenta uel diruta, prouinciae grauibus inpensis exhaustae, et ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur a Persis ad usque Bithynos et litora Propontidis. 25. at in Galliis bellorum tenore gliscente, diffusis per nostra Germanis, iamque Alpibus ad uastandam Italiam perrumpendis nihil, multa et nefanda perpessis hominibus, praeter lacrimas supererat et terrores, ubi et praeteritorum recordatio erat acerba et expectatio tristior inpendentium. quae omnia iuuenis iste ad occiduam plagam specie Caesaris missus, regesque pro mancipiis agitans ignobilibus cuncta paene mira dictu celeritate correxit. 26. itaque ut orientem pari studio recrearet, adortus est Persas, triumphum exinde relaturus et cognomentum, si consiliis eius et factis inlustribus decreta caelestia congruissent. 27. et cum sciamus experimento adeo quosdam ruere inprouidos, ut bella interdum uicti et naufragi repetant maria, et ad difficultates redeant, quibus succubuere saepissime, sunt qui reprehendant paria repetisse principem ubique uictorem.

5. 1. Nec fuit post haec lamentis aut fletibus locus. corpore enim curato pro copia rerum et temporis, ´*ut*, ubi ipse olim statuerat, condereretur, prin-

---

*6 unde caesi ad internecionem *Valesius* uindictae si (sit *G*) ad indignationem *VPbga* 8 dirupta *G* 12 bellorum *G* ueruorum *VP* uerborum *ba* 14 nihil *VG* *om. ba* 14–1 nihil hominibus praeter *b* 20 itaque ut *GA* itaque *V* 24 adeo experimento *transpos. V* 26 difficia ultates *V* 3 ut *G* *om. VPba* condereretur *om. b*

cipio lucis secutae, quae erat quintum Kalendas Iulias, hostibus ex omni latere circumfusis, collecti duces exercitus, aduocatisque legionum principiis et turmarum, super creando principe consultabant. 2. discissique studiis turbulentis Arintheus et Victor et e palatio Constanti residui de parte sua quendam habilem scrutabantur, contra Neuitta et Dagalaifus proceresque Gallorum uirum talem ex conmilitio suo quaeritabant. 3. quae dum ambiguntur, nulla uariante sententia itum est uoluntate omnium in Sallustium, eoque causante morbos et senectutem, honoratior aliquis miles aduertens destinatius reluctantem 'ecquid ageretis' ait 'si id bellum uobis curandum commisisset absens, ut saepe factum est, imperator? nonne posthabitis ceteris militem instantibus aerumnis eriperetis? id nunc agite, et si Mesopotamiam uidere licuerit, utriusque exercitus consociata suffragia legitimum principem declarabunt.'

4. Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententiis, tumultuantibus paucis, ut in rebus extremis saepe est factum, Iouianus eligitur imperator, domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter conmendabilis. erat enim Varroniani notissimi comitis filius, haut dudum post depositum militiae munus ad tranquilliora uitae digressi. 5. et confestim indumentis circumdatus principalibus, subitoque productus e tabernaculo per agmina iam discurrebat proficisci parantia. 6. et quoniam acies ad usque lapidem quartum porrigebatur, antesignani clamare quosdam Iouianum audientes Augustum, eadem multo maius sonabant: gentilitate enim prope perciti nominis, quod una littera discerne-

---

5 discessisque *VG* 10 salutium *V* 11 honorator *VA* onoratam *bg* 13 ageretis ageretis ageret *VP* ageretis ait *VA* 13 curandum *VAP om. bg* 19 tantam rem *G* tantorum *VPba* 21 Iouianus *bga* quianos *V* 23 uarroniani *VGA* (*pr.* i *suprascr. V*) Narroniani *b* *27 et auerna culo *V*

bat, Iulianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis fauoribus ut solebat. uerum cum incuruus ille uisus et longior aduentaret, suspicati quod acciderat in lacrimas effusi sunt omnes et luctum. 7. quod si grauis quidam aequitatis spectator in ultimo rerum spiritu factum criminatur inprouide, nauticos idem iustius incusabit, amisso perito nauigandi magistro, saeuientibus flabris et mari, *quod* clauos regendae nauis cuilibet periculi socio ,conmiserunt. 8. his ita caeco quodam iudicio fortunae peractis, Iouianorum signifer, quos Varronianus rexerat dudum, cum nouo dissidens principe etiam tum priuato, ut patris eius obtrectator molestus, periculum ex inimico metuens iam communia supergresso, discessit ad Persas, ac data dicendi copia quae sciret, docet Saporem iam propinquantem, extincto quem uerebatur, turbine concitato calonum ad umbram imperii Iouianum adhuc protectorem adscitum, inertem quendam et mollem. hoc ille audito, quod semper trepidis uotis *expetebat* et inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta his, qui dimicauere nobiscum, celeri disposuit gradu agminis nostri inuadi terga postremi.

6. 1. Quae dum ultro citroque ordinantur, hostiis pro Iouiano extisque inspectis, pronuntiatum est eum omnia perditurum, si intra uallum remansisset ut cogitabat, superiorem uero fore profectum. 2. proinde egredi iam coeptantes adoriuntur nos elephantis praeuiis Persae, ad quorum fremitum accessumque terribilem equis inter initia turbatis et uiris, Iouiani et Herculiani occisis beluis paucis, cataphractis equi-

5 pectator *V* 8 quod *ba om. VP* 11 Varronianus *G* uarianus *VA* Rhenanos *b* 13 molestus *Haupt* mobeatus *VP* immoderatus *G* 16 turbinae *VG* prece *ba* 19 expetebat *G om. VPba* 25 extisque *ba* extique *V* extis *G* 29 fremitum *bga* fraetum *VP* accessumque *G* inaccessumque *V* incessumque *P ba* 31 uelbis *V* et catafractis — restituerunt ein *add.* V^m

tibus acriter restiterunt. 3. dein legiones Iouiorum atque Victorum laborantibus suis ferentes auxilium, elephantos duo strauerunt cum hostium plebe non parua, et in laeuo proelio uiri periere fortissimi, Iulianus et Macrobius et Maximus legionum tribuni, quae tunc primas exercitus obtinebant. 4. hisque sepultis ut rerum angustiae permiserunt, prope confinia noctis cum ad castellum Sumere nomine citis passibus tenderemus, iacens Anatolii corpus est agnitum quod tumultuaria opera terrae mandatum est. hic et milites sexaginta cum palatinis recepimus, quos in munimentum Vaccatum *confugisse* rettulimus.

5. Secuto deinde die pro captu locorum reperta in ualle castra ponuntur, uelut murali ambitu circumclausa, praeter unum exitum eundemque patentem, undique in modum mucronum praeacutis sudibus fixis. 6. hocque uiso e saltibus nos hostes diuersitate telorum et uerbis turpibus incessebant ut perfidos et lectissimi principis peremptores: audierant enim ipsi quoque referentibus transfugis, rumore iactato incerto, ulianum telo cecidisse Romano. 7. ausi denique inter aec equitum cunei, porta perrupta praetoria, prope psum tabernaculum principis aduenire, occisis multis uorum et uulneratis ui repulsi sunt magna.

8. Egressi exinde proxima nocte Charcham occuauimus locum, ideo tuti, quod riparum aggeribus umana manu structis, ne Saraceni deinceps Assyiam persultarent, nostrorum agmina nullus ut ante exabat. 9. cumque his Kalendis Iuliis stadiis triinta confectis, ciuitatem nomine Duram aduentareus, fatigatis iumentis, uectores eorum nouissimi edibus incedentes, a Saracena multitudine circum-

8 sumere *VGP* Scenitae *ba* citis *GA* recitis *VP* ex-is *b* *12 confugisse *G om. VPba* 13 aperta *bg* 25 archam *VGP* Charram *b* 26 ideo uti *VP* ideo tutum *G* structis *Haupt* distructis *codd.* 31 uictores *VP* 32 cir-msepti *A* circumspecti *VPbg*

saepti protinus interissent, ni expeditiores turmae nostrorum opem laborantibus attulissent. 10. hos autem Saracenos ideo patiebamur infestos, quod salaria muneraque plurima *a* Iuliano ad similitudinem praeteriti temporis accipere uetiti, questique apud eum, solum i audierant, imperatorem bellicosum et uigilantem ferrum habere, non aurum. 11. in hoc loco Persarum obstinatione tritum est quadriduum. nam progredientes nos sequebantur crebris lacessitionibus retrahentes, *et* cum staremus ut pugnaturi, gradum sensim referentes, moris diuturnis excruciabant. iamque, ut solent extrema metuentibus etiam ficta placere, fama circumlata fines haut procul limitum esse nostrorum. exercitus uociferans inmodeste dari sibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. 12. quibus oppositus cum rectoribus imperator, tumentemque iam canis exorti sideris amnem ostendens, ne se periculosis committenert gurgitibus exorabat, nandi inperitos adserenesse conplures, simulque adiciens hostiles manus hinc inde margines superfusi fluminis occupasse. 13. secum haec saepe congeminando refragaretur in cassum milesque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, id impetratur aegerrime, ut mixti cum arctois Germanis Galli amnem primi omnium penetrarent, ut his magnitudine fluentorum abrepti residuorum pertinacia frangeretur, aut si id perfecsent innocui, transitus fidentior temptaretur. 14. electique sunt ad id negotium habiles, qui maxima prae ceteris flumina transmeare in regionibus genuinis prima pueritia sunt instituti, et cum latendi copia nocturna quies daret, tamquam e transenna sim

---

4 a *uulgo om. codd.* 9 crebrisque *Haupt* 10 et ... *Haupt om. codd.* 12 solent *G* solet *VPba* 13 circuml. *G* circumdata *VPb* 18 exorabanti *VP* 23—24 edicit im-perator ut sistatur agmen, et assueti nare Galli ***bga*** impetratur *Kellerbauer* imperatur ***codd.*** 24 Arctois Germanis *Valesius* areto isarmaris *VP* arctois barbaris ***Haupt*** innocui *G* inno *VP* unus *ba*

emissi, spe citius ripas occupauere contrarias, Persarumque conculcatis pluribus et truncatis, quos loca seruare dispositos securitas placido uinxerat somno, efficacis audaciae signum elatis manibus contortisque sagulis ostendebant. 15. hoc longe conspecto ardens ad transitum miles ea mora tantum modo tenebatur quod utribus *e* caesorum animalium coriis coagmentare pontes architecti promittebant.

7. 1. Quae dum uanis conatibus agitantur, rex Sapor et procul absens et cum prope uenisset, exploratorum perfugarumque ueris uocibus docebatur fortia facta nostrorum, foedas suorum strages et elephantos, quot numquam rex ante meminerat, interfectos, exercitumque Romanum continuis laboribus induratum post casum gloriosi rectoris non saluti suae, ut memorabat, consulere sed uindictae, difficultatemque rerum instantium aut uictoria summa aut morte memorabili finiturum. 2. ob quae reputabat multa et formidanda: diffusum abunde militem per prouincias leui tessera colligi posse, expertus et sciens populum suum post amissam maximam plebem ultimis terroribus deformatum, simul conperiens in Mesopotamia relictum haut multo minorem exercitum. 3. quae super omnia hebetarunt eius anxiam mentem uno parique natatu quingenti uiri transgressi tumidum flumen incolumes, custodibusque confossis, reliquos consortes suos ad similem fiduciam concitantes.

4. Haec inter cum neque pontes conpaginari paterentur undae torrentes, et absumptis omnibus quae uandi poterant utilibus, exacto miserabiliter biduo, urebat inedia iraque percitus miles, ferro properans nam fame ignauissimo genere mortis absumi.

5 saeculis *VP* spiculis *bga* 7 e *G om. VPba* 9 re *P* 11 perfugatorumque *VP* 13 rex ante *G* regnantem *VPb* sciens *Pbga* ciens *V* 24 haebaetatum *VPb* 25 transgressi *b* 27 concitantes *G* concitasse *VAP* concitare *b* 30 acto *G* ullis acto *VPba* *31 ferro *G* feri *V*

5. Erat tamen pro nobis aeternum dei caelestis numen, et Persae, praeter sperata priores, super fundanda pace oratores Surenam et optimatem alium mittunt, animos ipsi quoque despondentes, quos omnibus paene proeliis pars Romana superior grauius quassabat in dies. 6. condiciones autem ferebant difficiles et perplexas, fingentes humanorum respectu reliquias exercitus redire sinere clementissimum regem, quae iubet *si* impleuerit cum primatibus Caesar. 7. Contra hos cum Sallustio praefecto mittitur Arintheus, et *dum* deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quattuor sunt euoluti inedia cruciabiles et omni supplicio tristiores. 8. quo temporis spatio antequam hi mitterentur, si exabusus princeps paulatim terris hostilibus excessisset, profecto uenisset ad praesidia Corduenae, uberis regionis et nostrae, ex eo loco, in quo haec agebantur, centesimo lapide disparatae.

9. Petebat autem rex obstinatius, ut ipse aiebat, sua dudum a Maximiano erepta, ut docebat autem negotium pro redemptione nostra quinque regiones Transtigritanas: Arzanenam et Moxoenam et Zabdicenam itidemque Rehimenam et Corduenam cum castellis quindecim et Nisibin et Singaram et Castra Maurorum, munimentum perquam oportunum. 10. et cum pugnari deciens expediret, ne horum quicquam dederetur, adulatorum globus instabat timido principi, Procopii metuendum subserens nomen, eumque adfirmans, nisi rediret, cognito Iuliani interitu cum intacto milite, quem regebat, nouas res nullo renitente facile moliturum. 11. hac perniciosa uerborum ille adsiduitate nimia succensus, sine cunctatione tradidit

2 priores *G* priore *VPba* 9 si *G om. VPba* 10 Salut... *VP* 11 dum *G om. VPba* fieri *bga* finiri *VP* 16 corduenae *VP* *20 erepta ut *G* ereptam *VPba* *22 Tigritan *V* 25 oportunum *GAP* portunum *V* optimum *Rb* 2... nisi rediret *G* si redit *VPba*

omnia quae petebantur, difficile hoc adeptus *ut* Nisibis et Singara sine incolis transirent *in* iura Persarum, a munimentis uero alienandis reuerti ad nostra praesidia Romani permitterentur. 12. quibus exitiale aliud accessit et inpium, ne post haec ita conposita Arsaci poscenti contra Persas ferretur auxilium, amico nobis semper et fido. quod ratione gemina cogitatum est, ut puniretur homo, qui Chiliocomum mandatu uastauerat principis, et remaneret occasio, per quam subinde licenter inuaderetur Armenia. unde postea contigit ut uiuus caperetur idem Arsaces, et Armeniae maximum latus Medis conterminans, et Artaxata inter dissensiones et turbamenta raperent Parthi.

13. Quo ignobili decreto firmato, nequid committeretur per indutias contrarium pactis, obsidatus specie uiri celebres altrinsecus dantur Nemota et Victor ex parte nostrorum et Bellouaedius, insignium numerorum tribuni, ex parte uero diuersa Bineses e numero nobilium optimatum, tresque alii satrapae non obscuri. 14. foederata itaque pace annorum triginta, eaque iuris iurandi religionibus consecrata, reuersi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini ut confragosa uitabantur et aspera, potus inopia premebamur et cibi.

8. 1. Et pax specie humanitatis indulta in perniciem est uersa multorum, qui fame ad usque spiritum lacerati postremum, ideoque latenter progressi, ut inperitia nandi gurgite fluminis absorbebantur, aut si undarum ui superata uenirent ad ripas, rapti Saracenis uel Persis, quos, ut diximus paulo ante,

---

1 ut *G om. VPba* 2 in *G om. VPba* 4 Romani *A* [..]mana *VPbg* 11 uiuus *VGA* minis *b* 12 artaxatae *VP* [.] 15 pactus obsidatus *VP* 16 nemota *V* Nemora *A* [..]nuita *G* remota *Pb* 17 bellouaedius *V* bellonedius *Pba* [.]ellobaudes *G* 18 Bineses *G* binis *V* bini se *b* 28 absor[..]bantur *GA* adorbibantur *V* adoriebantur *b* 29 ripas rapti [.]*P* ripas *bg* 30 Persis quos *G* per eum quos *VPba*

exturbauere Germani, caedebantur ut pecora uel longius amendati sunt uenundandi. 2. ubi uero transeundi amnis aperte signum dedere buccinae concrepantes, inmane quo quantoque ardore temere rapiendo momenta periculorum semet quisque reliquis omnibus anteponens, uitare multa et terribilia festinabat, et pars cratibus temere textis iumenta retinentes hinc inde natantia, alii supersidentes utribus, quidam diuersa in necessitatis abrupto uersantes undarum occursantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. 3. imperator ipse breuibus lembis, quos post exustam classem docuimus remansisse, cum paucis transuectus eadem nauigia ultro citroque discurrere statuit dum omnes conueheremur. tandemque uniuersi praeter mersos ad ulteriores uenimus margines, fauore superi numinis discrimine per difficiles casus extracti.

4. Dum nos inpendentium aerumnarum opprimit timor, conpertum est procursatorum indicio, Persas pontem iungere procul e nostro conspectu, ut post firmatam pacem et foedera, sopitis belli turbinibus incuriosius gradientes aegros et animalia peterent diu defatigata, uerum cum se proditos aduertissent, a conatu nefario destiterunt. 5. hac etiam suspicione iam liberi properantesque itineribus magnis prope Hatram uenimus, uetus oppidum in media solitudine positum, olimque desertum, quod eruendum adorti temporibus uariis Traianus et Seuerus principes bellicosi cum exercitibus paene deleti sunt, ut in eorum actibus has quoque digessimus partes. 6. unde cognito per porrectam planitiem ad usque lapidem septuagensimum in regionibus aridis nec aquam inueniri posse praeter salsam et faetidam, nec ad uictum

4 temere *G* temre *V* mature *ba* 5 omnibus — 7 cratibus *om. Pb* 8 quidam *G* que uiduam *V* ut ui dominan *ba* *9 necessitatesi *V* abrupto *VG* abrupta *ba* 13 omnes *G* hones *VP* 17 inpendentium *C. F. W. Müller* pendentium *codd.* *19 spectu *VP* 21 et si *V* et simul *Eyssenh.*

aliquid nisi abrotonum et absinthium et dracontium, aliaque herbarum genera tristissima; uasa quae portabantur aquis impleta sunt dulcibus, et mactatis camelis iumentisque aliis alimenta quaesita sunt licet noxia.

7. Et uia sex dierum emensa, cum ne gramina quidem inuenirentur, solacia necessitatis extremae, dux Mesopotamiae Cassianus et tribunus Mauricius pridem ob hoc missus ad Vr nomine Persicum uenere castellum, cibos ferentes ex his quos relictus cum Procopio et Sebastiano exercitus parcius uictitans conseruarat. 8. hinc Procopius alter notarius et Memoridus militaris tribunus ad tractus Illyricos mittuntur et Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem et Iouianum post eius obitum ad culmen augustum euectum. 9. quibus mandauerat princeps ut Lucillianum socerum suum post depositum militiae munus digressum ad otium, morantemque eo tempore apud Sirmium, oblatis magisterii equitum et peditum codicillis, quos isdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum ancipites, et, quod magis metuebatur, si casus noui quidam exsurgerent opponendum. 10. quibus secretiores addiderat litteras, Lucillianum itidem monens, ut quosdam lectos exploratae industriae fideique duceret secum, adminiculis eorum usurus pro incidentium captu negotiorum. 11. prudentique consilio Malarichum ex familiaribus negotiis, agentem etiam tum in Italia, missis insignibus Iouino iussit succedere armorum magistro per Gallias, gemina utilitate praespeculata, ut et dux meriti celsioris ideoque suspectus abiret e medio, et homo inferioris spei ad sublimiora prouectus auctoris sui nutantem adhuc sta-

1 dracontion *G* 2 genera ut *VPb* ausa *VP* 9 ad Vr *G* ad ūr *V* adiuit *Pba* 12 Memorius *G* 14 nuntiaturi *G* nuntiatur *VPba* 16 quibus *G* quibus ut *VPba* 17 suum *VGAP* eius *rb* *22 quibus *G* quibus per *VPba* 28 iouino *VGA* romano *Pb* *31 adiret *V*

tum studio fundaret ingenti. 12. iussum est autem ad implenda haec perrecturis extollere seriem gestorum in melius, et rumores quaqua irent uerbis diffundere concinentibus, procinctum Parthicum exitu prospero terminatum, additisque festinando itineri noctibus, prouinciarum militiaeque rectoribus insinuare noui principis scripta, omniumque sententiis occultius sciscitatis remeare uelociter cum responsis, ut conperto quid in longinquis agatur, principatus corroborandi matura consilia quaerantur et cauta.

13. Hos tabellarios fama praegrediens, index tristiorum casuum uelocissima, per prouincias uolitabat et gentes, maximeque omnium Nisibenos acerbo dolore perculsit, cum urbem Sapori deditam conperissent, cuius iram metuebant et simultates, recolentes quae adsidue pertulerit funera, eam saepius oppugnare conatus. 14. constabat enim orbem eoum in dicionem potuisse transire Persidis, nisi haec ciuitas habili situ et moenium magnitudine restitisset. miseri tamen licet maiore uenturi pauore constringerentur, spe tamen sustentari potuerunt exigua, hac scilicet, quod uelut suopte motu uel exoratus eorum precibus imperator eodem statu retinebit urbem, orientis firmissimum claustrum.

15. Dum gestorum seriem ubique rumores diffunditant uarii, in exercitu absumptis commeatibus paucis, quos aduectos praediximus, in corpore sua necessitas erat humana uertenda, ni iumentorum caro caesorum aliquatenus perdurasset, unde effectum est, ut et armorum pleraque proicerentur et sarcinarum. adeo enim atroci tabuimus fame, ut, si usquam mo-

---

3 uerbis *Valesius* breuis *VP* breues *G* 6 insinuarent *VPb* 9 corroborandi *V* roborandi *Pbga* 14 cum urbem *Gr* arborem *VP* 16 funera eam *G* funeream *V* 18 persidine nihil *V* 21 quod uelut *GA* uelut *codd.* 30 et sarcinarum *VA om. Pbg*

dius unus farinae fuisset repertus, quod raro contigerat, aureis decem mutaretur ut minus.

16. Profecti exinde Thilsaphata uenimus, ubi Sebastianus atque Procopius cum tribunis principiisque militum sibi ad tuendam Mesopotamiam commissorum, ut poscebat sollemnitas, occurrerunt. et sequebantur benigne suscepti. 17. post quae itinere festinato, Nisibi cupide uisa, extra urbem statiua castra posuit princeps, rogatusque enixe precante multiplici plebe, ut ingressus palatium more succederet principum, pertinaciter reluctatus est, erubescens agente se intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hostibus tradi. 18. ibi tunc uespera tenebrante raptus a cena Iouianus primus inter notarios omnes, quem in obsidione ciuitatis Maiozamalchae per cuniculum docuimus euasisse cum aliis, ductusque ad deuium locum et praeceps actus in puteum siccum obrutus est saxorum multitudine superiacta, hanc profecto ob causam quod Iuliano perempto ipse quoque nominatus a paucis ut imperio dignus nec post creatum Iouianum egit modeste, sed susurrans super negotio quaedam audiebatur, inuitabatque ad conuiuia subinde militares.

9. 1. Postridie Bineses, unus ex Persis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis conplere festinans, promissa flagitabat instanter, et principe permittente Romano, ciuitatem ingressus, gentis suae signum ab arce extulit, submigrationem e patria ciuibus nuntians luctuosam. 2. et uertere solum extemplo omnes praecepti, manusque tendentes orabant ne inponeretur sibi necessitas abscedendi, ad defendendos

3 thisalphata *Pbga* 7 itinere festinatio *V* 10 palatio *VP* 12 tradi *G* tradit *VPba* 13 Iouianus *VGA* romanus *Pb* 14 in *VP om. bga* 15 maiozamalchae *VG* maiore Malchae *b* 22 inuitabatque *G* inumbatque *V* muniebatque *ba* 23 ex *Pbga* et *V* 27 commigrationem *G* 29 manusque tendentes *Eyssenh.* manus tendentesque *VP*

penates se solos sufficere sine adiumentis publicis adfirmantes et milite, satis confisi adfuturam iustitiam pro genitali sede dimicaturis, ut experti sunt saepe. et haec quidem suppliciter ordo et populus precabatur sed uentis loquebantur in cassum imperatore, ut fingebat alia metuens, periurii piacula declinante. 3. tum Sabinus fortuna et genere inter municipes clarus ore uolubili replicabat, Constantium inmani crudescente bellorum materia superatum a Persis interdum, deductumque postremo per fugam cum paucis ad Hibitam stationem intutam, panis frusto uixisse precario ab anu quadam agresti porrecto, nihil tamen ad diem perdidisse supremum, et Iouianum inter exordia principatus prouinciarum muro cessisse, cuius obices iam inde a uetustate innoxiae permanserunt. 4. cumque nihil promoueretur, iuris iurandi religionem principe destinatius praetendente, cum oblatam ei coronam aliquamdiu recusans, coactus denique suscepisset, Siluanus quidam causarum defensor confidentius exclamauit 'ita' inquit 'imperator, a ciuitatibus residuis coroneris'. quo uerbo exasperatus, intra triduum omnes iussit excedere moenibus, detestantes rerum praesentium statum.

5. Adpositis itaque conpulsoribus, mortem, siqui distulerit egredi, minitantibus, moenia permixta sunt lamentis et luctu et per omnia ciuitatis membra una uox cunctorum erat gementium, cum laceraret crines matrona exul fuganda laribus, in quibus nata erat et educata, orbataque mater liberis uel coniuge uiduata, procul ab eorum manibus pelleretur, et turba flebilis, postes penatium amplexa uel limina, lacrimabat. 6. exin uariae complentur uiae qua quisque poterat dilabentium. properando enim multi furabantur

1 adiumentis *scripsi* alimentis *codd.* 11 intotam *V* intutam *P* 15 obices *b* obice *VAP* obijce *G* innoxia *VPb* 19 quidam *bga* quidem *V* 25 minitantibus *VGA* mini *Pb* 29 uiduata *VGA* inde nata *Pb* *31 postes *Pbga* potestes *V* 32 complentur *GA* conplectur *VP*

opes proprias, quas uehi posse credebant, contempta reliqua supellectili pretiosa et multa. hanc enim reliquerunt penuria iumentorum.

7. Tu hoc loco, Fortuna orbis Romani, merito incusaris, quae difflantibus procellis rem publicam excussa regimenta perito rei gerendae ductori, consummando iuueni porrexisti, quem nullis ante actae uitae insignibus in huius modi negotiis cognitum, nec uituperari est aequum nec laudari. 8. illud tamen ad medullas usque bonorum peruenit quod, dum extimescit aemulum potestatis, dumque in animo *per* Gallias et Illyricum uersat quosdam saepe sublimiora coeptasse, famam aduentus sui praeuenire festinans, indignum imperio facinus amictu periurii fugiendi commisit, Nisibi prodita, quae iam inde a Mithridatici regni temporibus, ne oriens a Persis occuparetur, uiribus restitit maximis. 9. numquam enim ab urbis ortu inueniri potest annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum pars ulla nostrarum ab imperatore uel consule hosti concessa, sed ne ob recepta quidem, quae direpta sunt, uerum ob amplificata regna triumphales glorias fuisse delatas. 10. unde Publio Scipioni ob recuperatas Hispanias, Fuluio Capua post diuturna certamina superata et Opimio post diuersos exitus proeliorum Fregellanis tunc interneciuis hostibus ad deditionem conpulsis, triumphi sunt denegati. 11. id etiam memoriae nos ueteres docent, in extremis casibus icta cum dedecore foedera, postquam partes uerbis iurauere conceptis, repetitione bellorum ilico dissoluta, ut temporibus priscis apud Furcas Caudinas sub iugum legionibus missis in Samnio, et per Albinum in Numidia sceleste pace cogitata, et auctore

---

4 tu *VGA* cum *Pb* 7 actae *Pb* a&acte *V* (c *suprascr.*) 8 cognitum *G* cognita *VPba* 11 per *uulgo om.* *VPbga* 15 mthridatici *V* nutridathici *P* 21 triumphales glorias *GA* triumphalis gloria *Vb* 22 delatas *VPbga* delata *Eyssenh.* 26 deditionem *Pb* detionem *V* 31 per Albinum — p. 58, 1 Mancino *om.* *Rb.*

turpiter pactionis festinatae Mancino dedito Numantinis.

12. Proinde extractis ciuibus et urbe tradita missoque tribuno Constantio, qui munimenta praesidiaria cum regionibus Persicis optimatibus adsignaret, cum Iuliani supremis Procopius mittitur, ea ut superstes ille mandarat, humaturus in suburbano Tarsensi. 13. qui ad exsequendum profectus confestim corpore sepulto discessit, nec inueniri usquam potuit studio quaesitus ingenti, nisi quod multo postea apud Constantinopolim uisus est subito purpuratus.

10. 1. His hoc modo peractis discursisque itineribus Antiochiam uenimus, ubi per continuos dies uelut offenso numine multa uisebantur et dira, quorum euentus fore luctificos gnari rerum prodigialium praecinebant. 2. nam et Maximiani statua Caesaris, quae locata est in uestibulo regiae, amisit repente sphaeram aeream formatam in speciem poli, quam gestabat, et cum horrendo stridore sonuerunt in consistorio trabes, et uisa sunt interdiu sidera cometarum, super quorum natura ratiocinantes physici uariam 3. quidam enim eos hoc nomine ideo existimant appellari, quod tortos ignes spargunt ut crines, in unum stellis multiplicibus congregatis. alii eos arbitrantur ex halitu sicciore terrarum ignescere paulatim in sublimiora surgente. quidam currentes radios solis densiore nube obiecta digredi ad inferiora prohibito splendore infuso corpori crasso, lucem uelut stellae distinctam mortali conspectu monstrare. sedit quorundam opinioni, hanc speciem tunc apparere, cum euecta solito celsius nubes aeternorum ignium uicinitate conluceat, uel certe stellas esse quasdam ceteris similes quarum ortus obitusque, quibus sint temporibus pra

1 Mancino Numidia dedito *b* 17 locata *bga* locuta *V* 22 eos *VGAP* Pogenias *b* 23 per tortos *G* ut *A* -ur *VP* 26 surgentes *VPbg* 27 obiecta *G* obtecta *VPba* 30 euecta *scripsi* erecta *VA* tracta *bg*

stituti, humanis mentibus ignorari. plura alia de cometis apud peritos mundanae rationis sunt lecta, quae digerere nunc uetat aliorsum oratio properans.

4. Moratum paulisper Antiochiae principem, curarumque ponderibus diuersis adflictum exeundi mira cupiditas agitabat: proinde nec iumento parcens nec militi, flagrante hieme inde profectus, signis, ut dictum est, uetantibus plurimis, Tarsum urbem Cilicum nobilem introiit, cuius originem docuimus supra. 5. exindeque egredi nimium properans, exornari sepulchrum statuit Iuliani, in pomerio situm itineris, quod ad Tauri montis angustias ducit, cuius suprema et cineres, siqui tunc iuste consuleret, non Cydnus uidere deberet, quamuis gratissimus amnis et liquidus, sed ad perpetuandam gloriam recte factorum praeterlambere Tiberis intersecans urbem aeternam diuorumque ueterum monumenta praestringens.

6. Deinde Tarso profectus extentis itineribus uenit oppidum Cappadociae Tyana, ubi ei reuersi Procopius notarius et Memoridus tribunus occurrunt, gestorumque aperiunt textum, hinc, ut ordo poscebat, exorsi, quod Lucillianus Mediolanum ingressus cum Seniaucho et Valentiniano tribunis, quos duxerat secum, cognito quod Malarichus recusauit suscipere magisterium, effuso cursu petierat Remos. 7. et tamquam in alto gentis silentio extra calcem, ut dicitur, procurrebat, et intempestiue, parum etiam tum firmatis omnibus, ex actuario ratiociniis scrutandis incubuit, qui fraudum conscius et noxarum ad militaria signa confugit, finxitque Iuliano superstite in res nouas quendam medium surrexisse, cuius fallaciis turbo militaris acerrime concitus Lucillianum et Seniauchum

7 inde *G* die *VPb* propectus *V* 16 praeterlambere *Valesius* praeterlabuerit *V* praeterlaberet *Pb* 19 tiana *VP* 23 Sanianeo *b* 28 acturio *VGP* acturis *ba*

occidit. Valentinianum enim paulo postea principem, trepidum et quo confugeret ambigentem, Primitiuus hospes tutius amendarat. 8. his ita tristibus laetum aliud addebatur, missos a Iouino milites aduentare, quos capita scholarum ordo castrensis appellat, nuntiantes aequo animo Iouiani imperium amplecti exercitum Gallicanum.

9. Quibus conpertis, Valentiniano, qui cum isdem redierat, regenda Scutariorum secunda committitur schola, et Vitalianus domesticorum consortio iungitur. Erulorum e numero miles, qui multo postea auctus comitis dignitate male rem per Illyricum gessit, confestimque mittitur in Gallias Arintheus ferens litteras ad Iouinum, ut constanter ageret suum obtinens locum, eique mandatum est ut animaduerteretur in concitorem tumultus, auctoresque seditionis ad comitatum uincti transmitterentur. 10. post quae, ut uidebatur expedire, disposita apud Aspuna Galatiae municipium breue Gallicani milites uisi principi, ingressique consistorium, post audita gratanter, quae pertulerant, munerati redire iubentur ad signa.

11. Et *cum* introisset Ancyram imperator, paratis ad pompam pro tempore necessariis, consulatum init adhibito in societatem trabeae Varroniano filio suo admodum paruulo, cuius uagitus pertinaciter reluctantis, ne in curuli sella ueheretur ex more, id quod mox accidit portendebat.

12. Hinc quoque Iouianum celeri gradu praescriptus uitae finiendae dies exegit. cum enim uenisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit

---

2 ambientem *VP* 6 iouianum perium V^1 iouiani imperium V^m 11 aerulorum *VP* 12 gessit *GA* cessit processit *b* 14 Iouinum *G* iouianum *VPba* 18 Aspuna *V* asperima *P* Agrizamam *b* *22 cum *GA om. VPb* 24 uarroniano *Pb*

Galatas, exanimatus inuentus est nocte. super cuius obitu dubietates emersere conplures. 13. fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequiuisse, uel extuberato capite perisse succensione prunarum inmensa, aut certe ex colluuione ciborum auida cruditate distentus. decessit autem anno tricensimo aetatis et tertio. cumque huic et Aemiliano Scipioni uitae exitus similis euenisset, super neutrius morte quaestionem conperimus agitatam.

14. Incedebat autem motu corporis graui, uultu laetissimo, oculis caesiis, uasta proceritate et ardua, adeo ut diu nullum indumentum regium ad mensuram eius aptum inueniretur. et aemulari malebat Constantium, agens seria quaedam aliquotiens post meridiem, iocarique palam cum proximis adsuetus. 15. Christianae legis idem studiosus et non numquam honorificus, mediocriter eruditus, magisque beniuolus, et perpensius, ut apparebat ex paucis, quos promouerat, iudices electurus; edax tamen et uino Venerique indulgens, quae uitia imperiali uerecundia forsitan correxisset. 16. dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiusdam somnii dudum praescisse quod euenit, idque duobus amicis commisisse fidissimis, illo adiecto quod ipsi quoque deferretur trabea consularis. sed inpetrato uno adipisci non potuit aliud. audita enim filii celsiore fortuna, antequam eum uideret, fatali praeuentus est morte. 17. et quia huic nomini amplissimum magistratum portendi per quietem praedictum est seni, Varronianus nepos eius infans etiam tum cum Iouiano patre declaratus est ut supra rettulimus consul.

---

*2 emergere *VP* 6 tricensimo *V* CCC° *P* 16 idem *A* eidem *V* eisdem *P* 21 narronianus *Pb* 24 deferretur *A* defertur *VPbg* 29 narronianus *Pb* 31 consuli *VP*

LIBER XXVI.

1. 1. Dictis inpensiore cura rerum ordinibus ad usque memoriae confinia propioris conuenerat iam referre a notioribus pedem, ut et pericula declinentur ueritati saepe contigua, et examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempestiuos, strepentes ut laesos, si praeteritum sit, quod locutus est imperator in cena, uel omissum quam ob causam gre-

2 proprioris *V* propicioris *P* 4 ueritatis *VPbga* quam ob quam *V* quamquam ob *P*

garii milites coerciti sunt apud signa, et quod non decuerat in descriptione multiplici regionum super exiguis silere castellis, quodque cunctorum nomina, qui ad urbani praetoris officium conuenere, non sunt expressa, et similia plurima praeceptis historiae dissonantia, discurrere per negotiorum celsitudines adsuetae, non humilium minutias indagare causarum, quas *si* scitari uoluerit quispiam, indiuidua illa corpuscula uolitantia per inane, ἀτόμους, ut nos appellamus, numerari posse sperabit. 2. haec quidam ueterum formidantes, cognitiones actuum uariorum stilis beribus explicatas non edidere superstites, ut in quaam ad Cornelium Nepotem epistula Tullius quoque estis reuerendus adfirmat. proinde inscitia uulgari ontempta ad residua narranda pergamus.

3. Hac uolubilium casuum diritate exitu luctuo- finita, obituque interuallato breui tempore princium, corpore curato defuncti, missoque Constantinoolim, ut inter Augustorum reliquias conderetur, proresso Nicaeam uersus exercitu, quae in Bithynia ater est urbium, potestatum ciuilium militiaeque ectores magnitudine curarum adstricti communium, terque eos quidam spe uana sufflati, moderatorem aeritabant diu exploratum et grauem.

4. Et rumore tenus obscuris paucorum susurris omen praestringebatur Aequitii, scholae primae Scutariorum etiam tum tribuni, qui cum potiorum auoritate displicuisset ut asper et subagrestis, translata t suffragatio leuis in Ianuarium Iouiani adfinem cuntem summitatem necessitatum castrensium per lyricum. 5. quo itidem spreto quia procul agebat,

---

*7 inutias *V* minutia *P* *8 si scitari *GA* sciscitari *Pb* 11 stilis *G* stellis *VPba* 13 epistula *P* 20 binvthia binthia *P* 22 magnitudineque *VPba* adstricti *VGA om.* 26 aequitii *V* 28 sub hac festis *V* subhacrestis *P* agebat *Kellerbauer* iacebat *codd.*

ut aptus ad id quod quaerebatur atque conueniens Valentinianus nulla discordante sententia numinis adspiratione caelestis electus est, agens scholam Scutariorum secundam relictusque apud Ancyram, postea secuturus ut ordinatum est. et quia nullo renitente hoc e re publica uidebatur, missis qui eum uenire ocius admonerent, diebus decem nullus imperii tenuit gubernacula, quod tunc euenisse extis Romae inspectis haruspex edixerat Marcus.

6. Inter haec tamen nequid nouaretur contrarium placitis, neue armatorum mobilitas saepe uersabilis ad praesentium quendam inclinaret arbitrium, adtente prouidebat Aequitius et cum eo Leo, adhuc sub Dagalaifo magistro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis postea magister officiorum. exercitus uniuersi iudicium quantum facere nitique poterant, ut Pannonii fautoresque principis designat firmantes.

7. Qui cum uenisset accitus, inplendique negoti praesagiis, ut opinari dabatur, uel somniorum adsiduitate, nec uideri die secundo nec prodire in medium uoluit, bissextum uitans Februarii mensis tunc illucescens, quod aliquotiens rei Romanae fuisse dignorat infaustum. cuius notitiam certam designabo.

8. Spatium anni uertentis id esse periti mundani motus et siderum definiunt ueteres, inter quos Meton et Euctemon et Hipparchus et Archimedes excellunt cum sol perenni rerum sublimium lege polo percurs signifero, quem ζωδιακόν sermo Graecus appellat trecentis et sexaginta quinque diebus emensis et n

---

1 -ueniens — 2 discordante sen- *add.* *V*[m] 7 diebusq *VP* * decem *sic* *V* 8 euenisse *G* uenisse *VP* 13 Leo *G* coleo *V* caleo *Pba* 18 formantes *VPbga* 20 opinari *A* utorinari *VP* subodorari *b* 21 uideri *G* uidefi *V* cui diffi- *Pb* *22 illucescens *bga* in luciacens *V* 23 pignorat *VP* cognorat *bga* 25 id esse *G* ide *V* id *Pb* * memon *VP* 27 hiparichus *V* 28 poli *Scaliger*

ctibus ad eundem redierit cardinem, ut uerbo tenus, si a secunda particula elatus Arietis ad eam dimensione redierit terminata. 9. sed anni interuallum uerissimum memoratis diebus et horis sex usque ad meridiem concluditur plenam, annique sequentis erit post horam sextam initium porrectum ad uesperam. tertius a prima uigilia sumens exordium ad horam noctis extenditur sextam. quartus a medio noctis ad usque claram trahitur lucem. 10. ne igitur haec conputatio uariantibus annorum principiis et quodam post horam sextam diei, alio post sextam excursa nocturnam, scientiam omnem squalida diuersitate confundat et autumnalis mensis inueniatur quandoque uernalis, placuit senas illas horas, quae quadriennio uiginti colliguntur atque quattuor, in unius diei noctisque adiectae transire mensuram. 11. hocque alte considerato, eruditis concinentibus multis effectum est, ut ad unum distinctumque exitum circumuersio cursus annui reuoluta, nec uaga sit nec *incerta*, nulloque errore deinceps obumbrata ratio caelestis appareat *et* menses tempora retineant praestituta. 12 haec nondum extentis fusius regnis diu ignorauere Romani, perque saecula multa obscuris difficultatibus inplicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant cum in sacerdotes potestatem transtulissent interkalandi, qui licenter gratificantes publicanorum uel litigantium commodis ad arbitrium suum subtrahebant tempora uel augebant. 13. hocque ex coepto emerserunt alia plurima, quae fallebant, quorum meminisse nunc superuacuum puto. quibus abolitis Octauianus Augustus Graecos secutus hanc inconstantiam correcta turbatione conposuit, spatiis duodecim mensium et sex horarum magna deliberatione collectis, per quae

2 elatus *om. ba* 11 excurso *VPbga* 19 incerta *GA VP* (nulloque *G* innulloque *VP*) 21 et *G om. VP* 26 i libenter *G* qui ligentes *V* diligentiam *ba* 30 abolitus ..ouianus *V* 31 correpta *VP*

duodecim siderum domicilia sol discurrens motibus sempiternis anni totius interualla concludit. 14. quam rationem bissexti probatam etiam uictura cum saeculis Roma adiumento numinis diuini fundauit. proinde pergamus ad reliqua.

2. 1. Elapso die parum apto ad inchoandas rerum magnitudines, ut quidam existimant, propinquante iam uespera, monitu praefecti Sallustii sub exitii denuntiatione statutum est prompta consensione cunctorum, ne potioris quisquam auctoritatis, uel suspectus altiora conari, procederet postridie mane. 2. cumque mul-torum taedio, quos uotorum inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux aduenisset, in unum quaesito milit omni, progressus Valentinianus in campum permissus-que tribunal ascendere celsius structum comitiorum specie, uoluntate praesentium secundissima ut uir se-rius rector pronuntiatur imperii. 3. mox principa habitu circumdatus et corona, Augustusque nuncupatu cum laudibus amplis, quas nouitatis potuit excitar dulcedo, praemeditata dicere iam parabat. eoque, u expeditius loqueretur, brachium exertante, obmurm ratio grauis exoritur concrepantibus centuriis et man pulis cohortiumque omnium plebe urgentium destina confestim imperatorem alterum declarari. 4. qu licet non nulli existimarunt paucis corruptis ad gr tiam fieri despectorum, ex eo tamen id frustra cr ditum uidebatur, quod non emercati sed consoni t tius multitudinis paria uolentis clamores audiebant documento recenti fragilitatem pertimescentis sul mium fortunarum. dein ex susurris inmaniter st pentis exercitus cieri tumultus uiolentior apparel et confidentia militis erumpentis interdum ad per ciosa facinora timebatur. 5. quod Valentinianus n gis prae cunctis ne fieret extimescens, elata prosp

1 montibus *VP* *6 parumparum *V* 8 saluti *VP* altiora *G* abora *VP* ab hora *rba* 15 structum *G* tractum 20 perabati *V* 24 declarari *Pbga* declari *V* *28 uole *VP* 30 strepentes *VP*

dextera, ui principis fiducia pleni ausus increpare quosdam ut seditiosos et pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absoluebat:

6. 'Exulto, prouinciarum fortissimi defensores, et prae me fero semperque laturus sum, nec speranti nec adpetenti moderamina orbis Romani mihi ut potissimo omnium uestras detulisse uirtutes. 7. quod erat igitur in manu positum uestra, nondum electo imperii formatore utiliter *et* gloriose conplestis adscito *in* honorum uerticem eo, quem ab ineunte adulescentia ad hanc usque aetatis maturitatem splendide integreque uixisse experiundo cognoscitis. proinde pacatis auribus accipite quaeso, simplicioribus uerbis quod conducere arbitror in commune. 8. adhiberi oportere in omnes casus socia potestate collegam contemplatione poscente multiplici nec ambigo nec repugno, curarum aceruos et mutationes uarias accidentium ipse quoque ut homo formidans, sed studendum est concordiae uiribus totis, per quam res quoque minimae conualescunt, quod inpetrabitur facile, si patientia uestra cum aequitate consentiens id mihi, quod earum est partium, concesserit libens. 9. dabit enim, t spero, fortuna consiliorum adiutrix bonorum, quanım efficere et consequi possum, diligenter scrutantiıs temperatum. ut enim sapientes definiunt, non odo *in* imperio, ubi pericula maxima sunt et crerrima, uerum etiam in priuatis cottidianisque ratiobus, alienum ad amicitiam, cum iudicauerit quisquam udens, adiungere sibi debebit, non, cum adiunxerit, licare. 10. haec cum spe laetiorum polliceor, uos nitatem factorum retinentes et fidem, dum hiberna titur quies, animorum reparate uigorem atque mem-

---

1 ui *Valesius* ut *G* ni *V* in *Pba* 5 nec speranti *om. b* ostrarum *rb* uestrarum *P* 9 et *bga om. codd.* 10 in *om. codd.* *12 cognostis *sic V* cognoscitis *P* 24 effi-nt *VP* 26 in *G om. VPba* 30 lectiorum *V* lactio- *P*

brorum, ob nuncupationem augustam debita protinus
accepturi'.

11. Finita oratione, quam auctoritas erexerat in-
opina, flexit imperator in suam sententiam uniuersos,
consiliique eius uiam secuti qui paulo ante flagran-
tissimis uocibus aliud postulabant, circumsaeptum
aquilis et uexillis agminibusque diuersorum ordinum
ambitiose stipatum iamque terribilem duxerunt in
regiam.

3. 1. Dum haec in oriente uolubiles fatorum ex-
plicant sortes, Apronianus regens urbem aeternam
iudex integer et seuerus inter curarum praecipua
quibus haec praefectura saepe sollicitatur, id primum
opera curabat enixa, ut ueneficos, qui tunc raresce-
bant, captos postque agitatas quaestiones nocuisse
quibusdam apertissime confutatos, indicatis consci-
morte multaret, atque ita paucorum discrimine re
quos, siqui laterent, formidine parium exturbar
2. haec egisse ideo efficaciter fertur quod Iuliani pr
motus arbitrio agentis etiam tum per Syrias in i
nere unum amiserat oculum, suscipicatusque arti
se nefariis adpetitum iusto quidem sed inusitato u
lore haec et alia magna quaeritabat industria. un
quibusdam atrox uisus est, in amphitheatrali curricul
undatim coeunte aliquotiens plebe, causas dispicien
criminum maximorum. 3. denique post huius mo
uindicata conplura Hilarinum aurigam conuictum
que confessum, uixdum pubescentem filium suum ue
fico tradidisse docendum secretiora quaedam legi
interdicta, ut nullo conscio adminiculis iuuaretur
ternis, capitali animaduersione damnauit, qui la
retinente carnifice subito lapsus confugit ad r
Christiani sacrarium, abstractusque exinde ilico ab

---

6 circumseptum *Rbga* circumspectum *VP* 7 aqui...
8 stipatum *om. Rb* 16 apertissi *VP* (me *suprascr. man.*
in V) 22 inusitato *V²GA* inunitato *V¹P* manifesto *b*
curriculo *VGAP* circulo *Rb* 27 *et p.* 69, 6 Hilarium *bga*

ceruice consumptus est. 4. uerum haec similiaque tum etiam ut coercenda mox cauebantur, et nulli uel admodum pauci in his uersati flagitiis uigori publico insultarunt, sed tempore secuto longaeua inpunitas nutriuit inmania, usque eo grassante licentia ut imitatus Hilarinum quidam senator, seruumque suum modo non per syngrapham arcanis piacularibus inducendum commisisse doctori malarum artium confutatus, supplicium redimeret opima mercede, ut crebrior fama uulgarat. 5. isque ipse hoc genere, quo iactum est, absolutus, cum uitae pudere debet et culpae, non abolendae incubuit maculae, sed tamquam inter multos probrosos solus uacuus ab omni delicto *equo* phalerato insidens, discurrensque per silices, multa post se nunc usque trahit agmina seruulorum per nouum quoddam insigne curiosius spectari adfectans, ut Duillium accepimus ueterem post gloriosa illa naualis rei certamina id sibi sumpsisse ut tibicine lenius praecinente rediret ad sua post cenam.

6. Sub hoc tamen Aproniano ita iugiter copia necessariorum exuberauit, ut nulla saltim leuia murmura super inopia uictui congruentium orerentur, quod adsidue Romae contingit.

4. 1. At in Bithynia Valentinianus princeps, ut praediximus, declaratus, dato in perendinum diem signo proficiscendi, conuocatis primoribus, quasi tuta consilia quam sibi placentia secuturus, percunctabatur quemnam ad imperii consortium oporteret adsumi, silentibusque cunctis Dagalaifus tunc equestris militiae rector respondit fidentius 'si tuos amas' inquit, imperator optime, habes fratrem, si rem publicam,

---

1 consumpta *VP* 4 inpunita *VP* 9 redimerent *VP* iactatum *G* 12 adolendae *VP* 13 equo *G om. VPba* leratio *V* phaleracio *P* 21 exuberauit *G* exuperauit *VP* 26 signo *bga* sic non *VP* tuta *Valesius* tota *codd.* 27 uquam *G* 30 rector *Pbga* haector *V* 31 fratrem *Rbga* rat rem *VP*

quaere quem uestias'. 2. quo dicto asperatus ille sed tacitus et occultans quae cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingressus Kalendis Martiis Valentem fratrem stabulo suo cum tribunatus dignitate praefecit. 3. indeque cum uenisset Constantinopolim, multa secum ipse diuoluens et magnitudine urgentium negotiorum iam se superari considerans, nihil morandum ratus quintum Kalendas Aprilis productum eundem Valentem in suburbanum uniuersorum sententiis concinentibus — nec enim audebat quisquam refragari — Augustum pronuntiauit, decoreque imperatoris cultus ornatum et tempora diademate redimitum in eodem uehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum apparatoris morigerum, ut progrediens aperiet textus.

4. Quibus ita nullo interturbante perfectis, constricti rabidis febribus imperatores ambo diu, spe uiuendi firmata, ut erant *in* inquirendis rebus gnauiores quam in conponendis, suspectas morborum causas inuestigandas acerrime Vrsatio officiorum magistro Delmatae crudo et Viuentio Sisciano quaestori tunc commiserunt, ut loquebatur pertinax rumor, inuidia cientes Iuliani memoriae principis amicisque eius tamquam clandestinis praestigiis laesi. sed hoc euanuit facile, ne uerbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto.

5. Hoc tempore uelut per uniuersum orbem Romanum bellicum canentibus bucinis excitae gentes saeuissimae limites sibi proximos persultabant. Gallias Raetiasque simul Alamanni populabantur; Sarmatae

---

1 uestias *Lindenbr.* uestigas *codd.* 6 urgentia *VP* u- gente *ba* 7 se superari *Valesius* sese parari (-re *G*) *V* sese perari *PR* 8 quintum *VA om. Pbg* 17 rab- *scripsi* rapidis *codd.* 18 in *uulgo om. VPbga* *18 re *VPbga om. Eyssenh.* gnauiores *G* grauiores *VPba* 21 D- matae *GA* declinato *Pb* Viuentio *scripsi* (*cf.* 27, 3, 12 *et* 5, 11) Iuuentio *uulgo* 24 laesi *G* lesis *VPba*

Pannonias et Quadi; Picti, Saxonesque et Scotti et Attacotti Brittannos aerumnis uexauere continuis; Austoriani Mauricaeque aliae gentes Africam solito acrius incursabant; Thracias et diripiebant praedatorii globi Gothorum. 6. Persarum rex manus Armeniis iniectabat, eos in suam dicionem ex integro uocare ui nimia properans, sed iniuste causando quod post Iouiani excessum, cum quo foedera firmarat et pacem, nihil obstare debebit quo minus ea recuperaret, quae antea ad maiores suos pertinuisse monstrabat.

5. 1. Acta igitur tranquillius hieme concordissimi principes, unus nuncupatione praelatus, alter honore specie tenus adiunctus, percursis Thraciis Naessum aduenerunt, ubi in suburbano, quod appellatum Mediana a ciuitate tertio lapide disparatur, quasi mox separandi partiti sunt comites. 2. et Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, Iouinus euenit iudum promotus a Iuliano per Gallias magister armorum, et Dagalaifus, quem militiae rectorem prouexerat Iouianus: in orientem uero secuturus Valentem ordinatus est Victor, ipse quoque iudicio principis ante dicti prouectus, cui iunctus est Arintheus. Lupicinus enim pridem a Iouiano pari modo promotus magister equitum partes tuebatur eoas. 3. tunc et Equitius Illyriciano praeponitur exercitui, nondum magister sed comes, et Serenianus, olim sacramento egressus, recinctus est, ut Pannonius sociatusque Valenti domesticorum praefuit scholae. quibus ita digestis et militaris partiti numeri.

4. Et post haec cum ambo fratres Sirmium introissent, diuiso palatio, ut potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens dis-

---

1 Picti *G* recti *VP* Scoti *bga* scotti *V*[2]*P* secuti *V*[1] Attacotti *G* atacitti *VA* Austoriani *om. Pb* . 11 concor-ssimo principe *VPba* 13 Naessum *G* naesum *VPba* 17 ...inus *G* iouianus *VPba* 23 pridem *G* pridie *VPba* *fort. scr.* palatino *placuerat *sic* *VPbga*

cessit. 5. et orientem quidem regebat potestate praefecti Sallustius, Italiam uero cum Africa et Illyrico Mamertinus, et Gallicas prouincias Germanianus. 6. agentes igitur in memoratis urbibus principes sumpserunt primitus trabeas consulares, omnisque hic annus dispendiis grauibus rem Romanam adflixit. 7. Alamanni enim perrupere Germaniae limites, hac ex causa solito infestius moti. cum legatis eorum missis ad comitatum certa et praestituta ex more munera praeberi deberent, minora et uilia sunt adtributa, quae illi suscepta furenter agentes ut indignissima proiecere. tractatique asperius ab Vrsatio tunc magistro officiorum, iracundo quodam et saeuo, regressi factumque exaggerentes ut contumeliose despectas gentes inmanissimas concitarunt.

8. Et circa id tempus aut non multo posterius in oriente Procopius in res surrexerat nouas, quae prope Kalendas Nouembris uenturo Valentiniano Parsios ...... eodemque nuntiata sunt die.

9. Et Alamannis quidem occursurum Dagalaifum pergere mature praecepit, qui uastitatis propinquioribus locis longius discesserant incruenti. super a petitu uero Procopi antequam adulesceret reprimendi curis diducebatur ambiguis, ea potissimum ratione sollicitus quod ignorabat utrum Valente superstite an extincto memoratus imperium adfectarat. 10. Aequitius enim relatione Antoni tribuni accepta, agentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil praeter negotium ipsum auditum obscure significabat, ipse quoque nondum liquida fide conperta simplicibus uerbis principem gestorum conscium fecit. 11. his cognitis Valentinianus eodem Aequitio aucto magisterii dignitate rep-

---

2 salutius *V* *4 sumpserunt *G* sumpserit *VPba* limites *GA* milites *VPb* 11 suscepta *G* suspecta *VA* sun- *b* 12 tractumque *VP* 19 *lac. 6 litt. G nulla lac. in* c- 21 pergere *GA* perdere *VPb* 22 discesserat incruentis *b* 23 Procopia *VP* 27 regentis *G*

dare ad Illyricum destinabat, ne persultatis Thraciis perduellis iam formidatus inuaderet hostili excursu Pannonias. documento enim recenti inpendio terrebatur, reputans paulo antea Iulianum, contempto *imperatore* bellorum ciuilium ubique uictore, nec speratum ante nec exspectatum ab urbe in urbem incredibili uelocitate transisse. 12. uerum ardens ad redeundum eius impetus molliebatur consiliis proximorum, suadentium et orantium ne interneciua minantibus barbaris exponeret Gallias, neue hac causatione prouincias desereret egentes adminiculis magnis, iisque legationes urbium accessere nobilium, precantes ne in rebus duris et dubiis inpropugnatas eas relinqueret, quas praesens eripere poterit discriminibus maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso.

13. Tandem denique utilitate rei perpensius excogitata, in multorum sententias flexus replicabat aliquotiens, hostem suum fratrisque solius esse Procopium, Alamannos uero totius orbis Romani; statuitque nusquam interim extra confinia moueri Gallorum. 14. et ad usque Remos progressus sollicitusque super Africa, ne repente perrumperetur, Neoterium, postea consulem, tunc notarium, ad eandem tuendam ire disposuit, et Masaucionem domesticum protectorem ea consideratione, quod diu sub patre Cretione quondam comite educatus suspecta nouerat loca, hisque scutarium adiunxit Gaudentium olim sibi cognitum et fidelem.

15. Quia igitur uno eodemque tempore utrubique turbines exarsere maestissimi, conpetenti loco singula

---

1 destinabat *Pbga* testinabat (f *supra*) *V* 4 imperatore bellorum *G* rebellorum *VP* rem bellorum *ba* 8 molliebatur *VG* uerebatur *b* suadentium *G* ualentium *VP* 11 magnis iisque *Valesius* maenisque *V* in aeiusque *P* in eiusque *ba* eius iisque *G* 22 neulterium *VP* Vulterium *bga*

digeremus, nunc partem in oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi, quoniam pleraque et in occidentali et in eoo orbe isdem mensibus sunt actitata, ne dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes squaliditate maxima rerum ordines inplicemus.

6. 1. Insigni genere Procopius in Cilicia natus et educatus, ea consideratione qua propinquitate Iulianum postea principem contingebat, a primo gradu eluxit, et ut uita moribusque castigatior licet occultus erat et taciturnus, notarius diu perspicaciter militans et tribunus iamque summatibus proximus, post Constanti obitum in rerum conuersione uelut imperatoris cognatus altius anhelabat, adiunctus consortio comitum: et adparebat eum si umquam potuisset, fore quietis publicae turbatorem. 2. hunc Iulianus Persidem ingrediens, consociato pari potestatis iure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat ualida, mandaratque, ut susurrauit obscurior fama — nemo enim dicti auctor extitit uerus — pro cognitorum ageret textu, et si subsidia rei Romanae languisse sensisset, imperatorem ipse se prouideret ocius nuncupari. 3. qui iniuncta ciuiliter agens et caute, Iuliani letaliter uulnerati funus, et ad regenda communia conperit Iouianum euectum, falsoque rumore disperso inter abeuntis anhelitus animae eundem Iulianum sero mandasse, placere sibi Procopio clauos summae rei gerendae committi, ueritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, e medio se conspectu discreuit, maxime post Iouiani territus necem notariorum omnium primi, quem Iuliano perempto ueluti

---

1 digeremus *GA* digneremus *V* dignaremus *P* 3 Eoo *bga* eo *VP* actitata *bga* acctitata *P* atcitata *V* 5 squaliditate *Pga* squadilitate *V* 10 castigatio *VP* 15 apparebat *bga* appellabat *VP* 17 consocii to *V* 22 sensiesent *V* censissent *P* 27 sero *Eyssenh.* uero *VPba om. G* 28 ueritus *GA* bacritus *V* accitus *b* 30 disseruit *VGA* 31 omnium *VG om. Pba*

dignum imperio paucis militibus nominatum, nouaque exinde coeptare suspectum cruciabiliter didicerat interfectum. 4. *et* quia se quaeri industria didicerat magna, uitans grauioris inuidiae pondus, ad abdita longiusque remota discessit. cumque a Iouiano exploratius indagari latibula sua sentiret, et ferinae uitae iam fuisset pertaesum — quippe a celsiore statu deiectus ad inferiora etiam edendi penuria in locis squalentibus stringebatur hominumque egebat conloquiis — postremae necessitatis inpulsu deuiis itineribus ad Chalcedonos agrum peruenit. 5. ubi, quoniam ei illud firmius uisum est receptaculum, apud fidissimum amicorum delitescebat, Strategium quendam ex palatino milite senatorem, Constantinopolim quantum fieri poterat clanculo saepe intermeans, ut indicio eiusdem Strategi patuit, postquam saepius in factionis conscios *est* inquisitum. 6. ritu itaque sollertissimi cuiusdam speculatoris ignotus ob squalorem uultus et maciem rumusculos colligebat tunc crebrescentes, ut sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem quasi cupiditate aliena rapiendi succensum. 7. cuius diritati adiectum erat incentiuum exitiale socer Petronius, ex praeposito Martensium militum promotus repentino saltu patricius, animo deformis et habitu, qui ad nudandos sine discretione cunctos inmaniter flagrans, nocentes pariter et insontes post exquisita tormenta quadrupli nexibus uinciebat, debita iam inde a temporibus principis Aureliani perscrutans et inpendio maerens, si quemquam absoluisset indemnem. 8. cuius morum intolerantiae haec quoque pernicies accedabat quod, cum ditaretur luctibus alienis, erat

---

3 et *G om. codd.* 4 abaldita *VP* 6 ferinae *Pricaeus* formae *VGP* formulae *ba* 7 *post* celsiore *inseruit* stilo *r* subsellio *ba* 11 ei *Haupt* et *VP om. G.* 13 strategium *VG* strategum *Pba* 17 est *GA om. VP* 18 uultu ob squalorem *transpos. G* multis ob squalorem *b* 19 rumusculos *G* fumusculis *V* 24 animo — nudandos si- *add. V*[m] 26 innocentes *bg* sontes *bg*

inexorabilis et crudelis et intrepido corde crudissimus, nec reddendae nec accipiendae rationis umquam capax, inuisior Cleandro quem agentem sub imperatore Commodo praefecturam sublata uecordia diuersas legimus uexasse fortunas, et onerosior Plautiano qui praefectus itidem sub Seuero ultra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio perisset ultore. 9. haec lacrimosa, quae incitante Petronio sub Valente clausere multas paupertinas et nobiles domos, inpendentiumque spes atrocior prouincialium et militum: paria gementium sensibus imis haerebant, et uotis licet obscuris et tacitis permutatio status praesentis ope numinis summi concordi gemitu poscebatur. 10. quae Procopius latenter accipiens, arbitratusque, ubi felicius acciderit fatum, negotio leui ad apicem summae potestatis adsumi, subsidebat ut praedatrix bestia uiso, quod capi poterit, protinus eruptura. 11. cui ad quae maturabat ardenti fors hanc materiam dedit inpendio tempestiuam. consumpta hieme festinans ad Syriam Valens iamque fines Bithynorum ingressus docetur relationibus ducum gentem Gothorum ea tempestate intactam ideoque saeuissimam conspirantem in unum ad peruadenda parari conlimitia Thraciarum: hocque cognito ut inpraepedite ipse pergeret quo tendebat sufficiens equitum adiumentum et peditum mitti iussit ad loca, in quibus barbarici timebantur excursus. 12. dimoto itaque longius principe Procopius aerumnis diuturnis adtritus et uel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus adflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte; extrema iam perpeti nequaquam timens praeeunte perdita ra-

---

1 intrepido *Haupt* in*rapido *V* crudissimus *b* (*et Haupt*) rudissimus *VGP* 5 legimus *G* legibus *V* uexasse *om. Pb* 12 imis *GA* himis *V om. Pb* 15 acciderit *G* adsiderit *VP* adsederit *ba* 17 poterit *C. F. W. Müller* poterat *codd.* ad *C. F. W. Müller* hac *codd.* 19 inpensio *VP* *24 hoc quoque *V* hoque *P* 27 Indimoto *V* 30 extremaque *G*

tione facinus adoritur audacissimum Diuitenses Tungricanosque Iuniores ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare dispositos et Constantinopoli moraturos sollemniter biduum per quosdam ex isdem numeris notos sollicitare properans, quia cum omnibus loqui periculosum erat et arduum, fidem paucorum elegit. 13. qui pellecti spe praemiorum ingentium sub consecratione iuris iurandi promisere se quae uellet cuncta facturos, fauorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipsi potiorem locum obtinebant in suadendo stipendiis excellentes et meritis. 14. utque condictum est, ubi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes uarias Anastasianas balneas petit a sorore Constantini cognominatas, ubi locata nouerat signa, doctusque per arcanorum conscios omnes in eius studium consensisse societate coita nocturna fide salutis data libenter admissus constipatione uendibi*lium militum cum honore quidem sed in modum tenebatur obsessi, qui ut praetoriani quondam post Pertinacis necem licitantem imperii praemia Iulianum susceperant, ipsi quoque Procopium infausti dominatus exordia molientem adtenti ad omne conpendium defenderunt.

15. Stetit itaque subtabidus — excitum putares ab inferis — nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta ut regius minister, indutus a calce in pubem in paedagogiani pueri speciem, purpureis opertus tegminibus pedum, hastatusque purpureum itidem pannulum laeua manu gestabat, ut in theatrali scaena simulacrum quoddam insigne per aulaeum uel mimicam cauillationem subito putares emersum. 16. ad

1 tunc grecanosque *V* 7 pellectis per *V* pellecti per spem *bga* 9 fauorem *GA* fauor *VPb* 10 potiorem *bga* pollicior *V* 11 obtinebant *bga* obtineat *VP* 18 fide salutis *G* fide latutis *V* fidelitatis *Pba* *18 uindiuilium *V* *om. Pba* 29 pannulum *VGA* pallium *b* 30 mimicam *bga* miciam *VP*

hoc igitur dehonestamentum honorum omnium ludibriose sublatus, et ancillari adulatione beneficii adlocutus auctores, opesque pollicitus amplas et dignitates ob principatus primitias, processit in publicum multitudine stipatus armatorum, signisque sublatis erectius ire pergebat, circumclausus horrendo fragore scutorum lugubre concrepantium, quae metuentes ne a celsioribus tectis saxis uel tegularum fragmentis conflictarentur, densius ipsis galearum cristis aptabant.

17. Huic intimidius incedenti nec resistebat populus nec fauebat, accendebatur tamen insita plerisque uulgarium nouitatis repentina iucunditate, ea re potius incitante, quod Petronium, ut praediximus, diuitias uiolenter augentem omnes eadem mente detestabant, qui sepulta iam dudum negotia et rediuiuas nebulas debitorum in diuersos ordines excitabat. 18. cum itaque tribunal idem escendisset Procopius, et cunctis stupore defixis teneretur silentium triste, procliuiorem uiam ad mortem, ut sperabat, existimans aduenisse, per artus tremore diffuso implicatior ad loquendum, diu tacitus stetit, pauca tamen interrupta et moribunda uoce dicere iam exorsus, quibus stirpis propinquitatem imperatoriae praetendebat, leni paucorum susurro pretio inlectorum, deinde tumultuariis succlamationibus plebis imperator appellatus incondite, petit curiam raptim. ubi nullo clarissimorum sed ignobili paucitate inuenta, palatium pessimo pede festinatis passibus introiit.

19. Mirantur quidam profecto inrisione digna principia incaute coepta et temere, ad ingemiscendas erupisse rei publicae clades, ignari forsitan exemplo-

1 dehonestamentum *bga* dehonestatetum *VP* 5 armatorum *scripsi* armorum *codd.* 7 quae *VG om. Pba* 8 frementis *VP* 9 confrictarentur *V* 14 quod *VGA om. Pb* 15 detestabant *sic VP* 19 teneretur *Haupt* timeretur *codd.* 24 imperatoriae *om. b* *32 forsitan *sic VPb*

rum, accidisse primitus arbitrantes. 20. sic Adramyttenus Andriscus de genere quidam infimae sortis ad usque Pseudophilippi nomen euectus bellis Macedonicis tertium addidit graue. sic Antiochiae Macrino imperatore agente ab Emesa Heliogabalus exiuit Antoninus. ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mamaea matre confossus est. in Africa superior Gordianus in imperium raptus aduentantium periculorum angoribus inplicatus uitam laqueo spiritu intercluso profudit.

7. 1. Igitur cupediarum uilium mercatores et qui intra regiam apparebant aut parere desierant, quique coetu militarium nexi ad pacatiora iam uitae discesserant, *in* insoliti casus ambigua partim inuiti, alii uolentes adsciscebantur, non nulli omnia tutiora praesentibus rati e ciuitate occulte dilapsi imperatoris castra petiuere itineribus festinatis.

2. Hos omnes Sophronias uiuacissimo cursu praegressus, tunc notarius, praefectus postea Constantinopoleos, Valentem a Caesarea Cappadocum iam profecturum ut uaporatis aestibus Ciliciae iam lenitis ad Antiochiae percurreret sedes, textu narrato gestorum, spe dubia et in talibus percitum et stupentem, auertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum.

3. Qui dum itineribus properat magnis, attentissima cura Procopius in dies agitabat *et* noctes, subditiuos quosdam ostentans, qui astutia confidenti partim ab oriente, alii e Gallis se uenisse et Valentinianum obisse fingentes cuncta patere nouo et fauorabili principi memorabant. 4. et quia res nouae petulanter arreptae celeritate muniri solent interdum,

---

1 adramtenus *V* adramitenus *Pb* 3 euectus *bga* erectus *codd.* 7 contossus V^1P 11 cupraediarum *V* 12 *fort. scr.* aut apparere 14 in *om. VPbga* 16 -tentibus rati — imperatoris *add.* V^m 20 Valentem *om. Pb* 22 sestorum *VP* 23 et stupentem — 25 Qui dum *om. b* 26 et *om. VPbga* 27 quia statutia *VP* 28 Galliis *bg*

nequid formidandum omitteretur, confestim Nebridius in locum Sallusti praefectus praetorio factione Petronii recens promotus, et Caesarius Constantinopolitanae urbis praefectus in uincula conpinguntur, et iubetur ciuitatem curare solita potestate Phronemius, esseque magister officiorum Euphrasius, ambo Galli institutis bonarum artium spectatissimi, et administratio negotiorum castrensium Gomoario et Agiloni reuocatis in sacramentum committitur inconsulte, ut docuit rerum exitus proditor. 5. quia igitur Iulius comes per Thracias copiis militaribus praesidens, oppressurus rebelles, si conperisset conata, ex propinquis stationibus timebatur, commentum excogitatum est ualidum, et quasi iussu Valentis seria super barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clausi uiolenter expressis accitus Constantinopolim, strictius tenebatur. hacque callida fraude bellatrices Thraciae gentes sine cruore adquisitae, adminicula ausis tumultuariis maxima conpararunt. 6. post quae ita euentu laetiore completa Araxius exambita regia praetorio praefectus accessit, uelut Agilone genero suffragante, aliique plures ad aulae uarios actus et administrandas prouincias sunt admissi, quidam inuiti, alii ultro semet offerentes cum praemiis. 7. utique in certaminibus intestinis usu uenire contingit, emergebant ex uulgari faece non nulli, desperatione consiliisque ductantibus caecis, contraque quidam orti splendide a culminibus summis ad usque mortes et exilia conruebant.

8. Vbi per haec et similia factio firmiter uide-

---

1 confestim Nebridius *G* confestinatio neuridius *VP* cum festinatione Vridius *ba* *2 Salustii *G* saluti *V* salutii *P* 5 fronemus *VP* 8 Agiloni *GA* aciloni *V* Acileno *b* 13 commentum *bga* contemtum *V* 14 super barbaricis *G* superbi super barbaricis *V* 15 Nebridii *G* nebri *VP* 20 araxius *VG* arasius *Pba* 28 exilia *GA* exalia *VP* 30 factio *G* facto *VP*

batur esse conposita, restabat ut abundans cogeretur militum manus, et impetratum est facile, id quod in publicis turbamentis aliquotiens ausa ingentia uel iustis exorsa primordiis inpediuit. 9. transeuntes ad expeditionem per Thracias concitatae equitum peditumque turmae blandeque acceptae et liberaliter cum essent, omnesque in unum quaesitae, iamque exercitus species appareret, promissis uberrimis inhiantes, sub exsecrationibus diris in uerba iurauere Procopii, hanc polliciti pertinaciam quod eum suis animis defensabunt. 10. inuenta est enim occasio ad alliciendos eos perquam oportuna, quod Constanti filiam paruulam, cuius recordatio colebatur, sinu ipse circumferens necessitudinem praetendebat et Iuliani. adeptusque est aliud tempori congruum, quod Faustina matre puellae casu praesente quaedam acceperat habitus insignia' principalis. 11. adiungit his aliud ueloci diligentia maturandum, et electi quidam stoliditate praecipites ad capessendum Illyricum missi sunt nullo praeter petulantiam adiumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in uultum noui principis aliaque ad inlecebras aptantes, quos correptos Aequitius per eas regiones militum rector exstinxit genere diuerso poenarum. 12. pariaque deinde metuens obstruxit tres aditus angustissimos, per quos prouinciae temptantur arctoae, unum per ripensem Daciam, alterum per Succos notissimum, tertium per Macedonas quem appellant Acontisma. hacque cautela uana persuasione rapiendi Illyrici destitutus usur-

*6 cum essent *GA* cessent *V* censent *P* 7 omnesque *t. A* quaesitae *Kellerbauer* sitae *codd.* 10 animis *VPbga* mis *uulgo* p. 81, 11 est enim — p. 83, 15 uenit *VGAPR* *t. rb* 13 colebatur *G* colebat *VA om. P* 14 Iuliani *G* *l VAP* 15 Faustina matre *GA* faustiñ [non *P*] atre *VP* uel occidi licentia *VP* stoliditate *GA* soliditate *VP* 21 licet *GA* scil *V* sal *P* 23 Equitius *G* equitus *VAP* mil rio rextinxit *VP* 29 destitutus *Pbga* destitus *V*

pator indebitae potestatis magna perdidit instrumenta bellorum.

13. Dum haec ita aguntur, atrocitate nuntii Valens perculsus iamque reuertens per Gallograeciam, auditis apud Constantinopolim gestis diffidenter ince- debat et trepide, ac repentino pauore uias prouidendi turbante, eo usque desponderat animum ut augusto amictus abicere tamquam grauem sarcinam cogitaret. fecissetque profecto, ni uetantibus proximis detractu a deformi proposito firmatusque meliorum sententii agmina duo praeire iussisset, quibus nomina sun Iouii atque Victores, castra perduellium inrupturos. 14. his iam propinquantibus ipse Procopius a Nicae regressus, quo nuper aduenerat, cum Diuitensibus d- sertorumque plebe promiscua, quam dierum bre spatio congregarat, Mygdum adcelerauit, qui loc Sangario adluitur flumine. 15. ubi cum legiones ia pugnaturae congrederentur, inter reciprocantes miss- lia quasi procursatione hostem lacessens solus pr- rupit in medium. et secundioris ductu fortunae contraria acie uelut agnitum quendam Vitalian quem si norat ambigitur, Latine salute data bla produxit, eumque porrecta dextera sauiatus omnib hinc inde attonitis 16. 'en' inquit 'cana Romanorum ex- cituum fides et religionibus firmis iuramenta co stricta! placet, fortissimi uiri, pro ignotis tot suoru consurrexisse mucrones, utque Pannonius degener bafactans cuncta et proterens, imperio, quod ne u quidem concipere ausus est umquam, potiatur, im miscere nos uestris nostrisque uulneribus. quin

8 abiicere *GA* abiceret *VP* 11 praecedere *G* 13 Nicea *GA* anticea *VP* 15 promiscua *G* p*ro*misquam pronusquam *P* breui *A* urebi *V* uberi *P* fere sex *G* Sangario *GA* angario *V* 23 suauiatus *GA* sabiatus 27 labefactans cuncta *G* alie factas cunctas *VAP* 29 dem — potiatur in- *add.* *V*m

tius sequimini culminis summi prosapiam, non *ut rapiat aliena sed in integrum maiestatis auitae* restituatur, arma iustissima commouentem'.

17. Hac sermonis placiditate molliti omnes, qui acriter uenerant pugnaturi, signorum apicibus aquilisque summissis desciuere libentes ad eum, et pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum imperatorem stipatumque idem consentientes in unum reduxerunt ad castra, testati more militiae Iouem, inuictum Procopium fore.

8. Huic perduellium prosperitati laetior accessit. Rumitalca enim tribunus in societatem Procopianorum adscitus et suscepta cura palatii, digesto mature consilio, permeatoque cum militibus mari ad Drepanum antea, nunc Helenopolim uenit exindeque Nicaeam spe celerius occupauit. 2. ad quam obsidendam cum huius modi pugnarum peritis Vadomario misso ex duce et rege Alamannorum, Valens Nicomediam pergit. exindeque profectus oppugnationi Chalcedonis magnis uiribus insistebat, cuius e muris probra in eum iaciebantur et iniuriose conpellebatur ut Sabaiarius. est autem sabaia ex ordeo uel frumento in liquorem conuersis paupertinus in Illyrico potus. 3. fessus denique inopia commeatuum, et obstinatione nimia defensorum, discedere iam parabat, cum inter haec clausi apud Nicaeam, patefactis subito portis egressi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentissimo Rumitalca properabant ardenter circumuenturi Valentem a tergo, nondum a Chalcedonos suburbano di-

1 ut rapiat — 2 auitae *G*. *om*. *VAP* (*sine lac.*) 3 sermonis V^2*GA* permonis V^1 sermone *P* molliti V^1*GA* molliciti V^2*P* 5 libentes *VGA om*. *P* 7 barritum *GA* uaritum *VP* 8 stipatumque idem consentientes *scripsi;* stipatum quidem coresentientes *V* stipatum quidem consentientes *G* stipatumque de more sentientes *A* 12 Rumitalca *G* Rumit et *A* rumit *VP* 14 permeatoque *scripsi* permixtoque *codd.* 15 antea nunc Helenopolim *G* anteum celenopolim *V* 16 cum huius modi pugnarum *repetitum VP* 21 sabiarius *VP* 22 licorem *VP* 28 Rumitalca *G* rumitalica *VP*

gressum, et patrassent conata, ni rumore quodam praeuerso imminens exitium ille perdoctus, instantem uestigiis hostem per Sunonensem lacum et fluminis Galli sinuosos amfractus propere discedendo frustra sequentem lusisset. et hoc casu Bithynia quoque in Procopii dicionem redacta est.

4. Vnde cum Ancyram Valens citis itineribus reuertisset, conperissetque Lupicinum ab oriente cum cateruis aduentare non contemnendis, spe prosperorum erectior Arintheum lectissimum ducem occursurum hostibus misit. 5. qui ubi Dadastanam tetigit, in qua statione perisse diximus Iouianum, Hyperethium sibi oppositum repente uidit cum copiis antehac rectoris Castrensis adparitorem id est uentris ministrum et gutturis, cui ut amico Procopius auxilia ductanda commisit. et dedignatus hominem superare certamine despicabilem, auctoritatis et celsi fiducia corporis, ipsis hostibus iussit suum uincire rectorem: atque ita turmarum antesignanus umbratilis conprensus suorum manibus.

6. Quae dum hoc modo procedunt, Venustus quidam largitionum apparitor sub Valente, multo ante Nicomediam missus, ut aurum susceptum stipendii nomine militibus per orientem diffusis uiritim tribueret, hac tristitia cognita alienum peruidens tempus, Cyzicum cum his, quae susceperat, se citius contulit. 7. ubi forte Serenianus repertus domesticorum tunc comes, missus ad thesauros tuendos, urbem inexsuperabili moenium ambitu monumentis quoque ueteribus cognitam, fretus tumulturio praesidio custodiebat: ad

---

4 Galli *G* calli *VP* 5 in *GA om. VPb* 11 Dadastanam *GA* ad adastanam *V* 12 hiperetheum *P* Yperethium *V* 13 rectoris *scripsi* rei *Haupt* recte *VPbga deleuit Valesius* 14 gastrensis *bga* id — gutturis *VPbga deleuit Valesius* 15 cui *bga* ciui *VP* *23 sitipendiin hominē *V* (iin *ex* im) 26 cyticum *V* 27 Seuerianus *rbg* 28 comes *GA* omnes *VP*

quam expugnandam Procopius, *ut*, possessa Bithynia, sibi etiam Hellespontum iungeret, ualidam destinauerat manum. 8. morabantur autem effectum sagittis et glandibus ceterisque iaculis obsidentium saepe globi confixi, et propugnatorum sollertia claustrum per catenam ferream ualde robustam ori portus insertum, quae, ne rostratae inruerent naues hostiles, erat altrinsecus conligata. 9. hanc post uarios militum labores et ducum, fatigatorum acerrimis proeliis, Aliso quidam tribunus abscidit, exsertus bellator et prudens, hoc modo. coniunctis tribus nauigiis, testudinem hac specie superstruxit. densetis cohaerentes supra capita scutis, primi transtris instabant armati, alii post hos semet curuantes humilius, tertiis gradatim inclinatis summisse, ita ut nouissimi suffraginibus insidentes formam aedificii fornicati monstrarent. quod machinae genus contra murales pugnas ideo figuratur hac specie, ut missilium ictus atque saxorum per decursus cadentium labiles, instar imbrium euanescant. 10. itaque coniectu telorum Aliso paulisper defensus ingenti corporis robore, supposito stipite eandem catenam fortius bipenni concidens ita confregit, ut disiecta patefaceret aditum latum, hocque exitu ciuitas hostili impetu patuit inprotecta. qua causa extincto postea proteruiae totius auctore cum in factionis participes saeuiretur, hic idem tribunus contemplatione facinoris clari uitam cum militia retinens, diu post in Isauria oppetit uastatoria manu confossus.

11. Hoc Marte Cyzico reserata, Procopius ad eam propere festinauit, ueniaque uniuersis, qui repugnauere, donatis Serenianum solum iniectis uinculis iussit duci Nicaeam seruandum artissime. 12. statimque Ormiz-

1 ut *GA* ad *VPb* 2 bellispontum *VPb* 6 insertam *bga* incertam *VP* 16 fornicati *bga* fortinaci *VP* 22 bibenni considens *VP* 28 confossus *bga* confusus *VP* 29 reserata *bga* ore serata *VP* 32 ormisdem aturio *V*

dae maturo iuueni, Ormizdae regalis illius filio, potestatem proconsulis detulit, et ciuilia more ueterum et bella recturo. qui agens pro moribus lenius, a militibus, quos per deuia Phrygiae miserat Valens, subito corripiendus incursu, tanto uigore euasit ut escensa naui, quam ad casus pararat ancipites, sequentem ac paene captam uxorem sagittarum nube diffusa defensam auerteret secum: matronam opulentam et nobilem, cuius uerecundia et destinatio gloriosa abruptis postea discriminibus maritum exemit.

13. Ea uictoria ultra homines sese Procopius efferens et ignorans quod quiuis beatus uersa rota Fortunae ante uesperum potest esse miserrimus, Arbitionis domum, cui antea tamquam eadem sibi sentientis parcebat ut propriae, iussit exinaniri mobilis census inaestimabilis plenam, ideo indignatus quod uenire ad eum accitus aliquotiens distulit, causatus incommoda senectutis et morbos. 14. et licet hac ex causa praesumptor momentum pertimesceret graue, tamen, cum obsistente nullo se in orientales prouincias effundere libenti cunctorum adsensione iam licentius posset, auidas nouitatem quandam uisere taedio asperioris imperii, quo tunc tenebantur: erga alliciendas quasdam ciuitates Asiae legendosque eruendi peritos auri, ut sibi profuturos proeliis, quae magna exspectabat et crebra, segnius commoratus in modum acuti mucronis obtunsus est. 15. ut quondam Pescennius Niger ad subueniendum spei rerum extremae a Romano populo saepe accitus dum diu cunctatur in Syria, a Seuero superatus in sinu Issico, qui est in Cilicia, ubi Dareum Alexander fudit, fugatusque in suburbano quodam Antiochiae gregarii manu militis interiit.

1 Hormisdae *GA* hormisda *VPb* 4 deuia *Pbga* debia *V* 6 naui nusquam *G* nausquam *VPba* 11 Procopius sepe *transpos. P* 14 cui domum cui *VP* 15 mobiles *VPb* ob illos *G* census *Valesius* casus *VPbga* 18 morbo *VP* morbi *bga* 23 tenebatur *VPba* 26 segenius *VP* 27 fescennius *V* 29 syria seruere *VP*

9. 1. Haec adulta hieme Valentiniano et Valente consulibus agebantur. translato uero in Gratianum adhuc priuatum et Dagalaifum amplissimo magistratu, aperto iam uere, suscitatis uiribus Valens iuncto sibi Lupicino cum robustis auxiliis Pessinunta signa propere tulit, Phrygiae quondam, nunc Galatiae oppidum. 2. quo praesidiis ocius communito, nequid inopinum per eos emergeret tractus, praeter radices Olympi montis excelsi tramitesque fragosos ire tendebat ad Lyciam, oscitantem ibi Gomoarium adgressurus. 3. cui pertinaci conspiratione multorum hac maxima consideratione resistebatur, quod hostis eius, ut ante relatum est, Constanti filiam paruulam cum matre Faustina et in agminibus et cum prope in acie starent, lectica circumferens secum, ut pro imperiali germine, cui se quoque iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accenderat. sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis *regem* adhuc infantem in cunis locauere post aciem, cuius metu, ne traheretur captiuus, aduersos fortius oppresserunt.

4. Contra has calliditatis argutias sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit imperator: et Arbitionem ex consule, agentem iam dudum in otio, ad se uenire hortatus est, ut Constantiniani ducis uerecundia truces animi lenirentur, neque secus euenit. 5. nam cum omnibus prouectior natu et dignitate sublimior canitiem reuerendam ostenderet multis ad perfidiam inclinatis, publice grassatorem Procopium, milites uero secutos eius errorem filios et laborum participes pristinorum adpellans orabat, ut se ac si parentem magis sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quam profligato morem gererent nebuloni desti-

7 ocius *G* totius *VPb* * opinum *VP* 10 obi *VP om. bga* 14 prope in acies *P* propin acies *V* propinquae acies *G* 18 regem *G om. VPba* 20 fortius *GA* festius *VP* 23 ex *om. Pb* 25 euenit *bga* uenit *V* 28 publice *scripsi* publicum *codd., transpos. Eysenh.* (*in ed. min.*) 31 cognitum quam publicum quam *V*

tuendo iam et casuro. 6. quibus cognitis Gomoarius cum elusis hostibus, unde uenerat, redire posset innoxius, ad castra imperatoris oportunitate interualli proximi, captiui colore transiuit, uelut adcursu multitudinis uisae subito circumsaeptus.

7. Qua successus alacritate Valens castra promouit ad Phrygiam et prope Nacoliam conlatis manibus partium dux in ancipiti Agilo rem excursu prodidit repentino, eumque secuti conplures iam pila quatientes et gladios ad imperatorem transeunt, cum uexillis scuta peruersa gestantes, quod defectionis signum est apertissimum.

8. Hoc praeter spem omnium uiso Procopius, salutis intercluso suffugio, uersus in pedes, circumiectorum nemorum secreta et montium *petebat*, Florentio sequente et Barchalba tribuno, quem per saeuissima bella iam inde *a* Constanti temporibus notum necessitas in crimen traxerat, non uoluntas. 9. maiore itaque noctis parte consumpta cum a uespertino ortu luna praelucens in diem metum augeret, undique facultate euadendi exempta, consiliorum inops Procopius ut in arduis necessitatibus solet, cum Fortuna expostulabat luctuosa et graui, mersusque multiformibus curis subito a comitibus suis artius uinctus relato iam die ductus ad castra imperatori offertur reticens atque defixus, statimque abscisa ceruice discordiarum ciuilium gliscentes turbines sepeliuit et bella ad ueteris Perpennae exemplum, qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus a frutectis, ubi latebat, extractus oblatusque Pompeio eius iussu est interfectus.

---

6 successus *VPbga* succensus *uulgo* 8 dum *VPb* Agi rem excursu *G* iaculorum excursus *VP* *14 suffragio *V bg* 15 petebat *G om. VPba* 17 a *G om. VPba* 24 relat *VPbga* rutilo *Kellerbauer fort. scr.* reuelato 27 bella ad *ue Pb* et bella *om. g* 30 ube *VP* sub *ba* sub quibus *G*

10. Parique indignationis impetu Florentius *et* Barchalba, qui eum duxerunt, confestim non pensata ratione sunt interfecti. Nam si principem legitimum prodidissent, uel ipsa Iustitia iure caesos pronuntiaret; si rebellem et oppugnatorem internae quietis, ut ferebatur, amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.

11. Excessit autem uita Procopius anno quadragesimo, amplius mensibus decem; corpore non indecoro nec mediocris staturae, subcuruus humumque intuendo semper incedens, perque morum tristium latebras illius similis Crassi, quem in uita semel risisse Lucilius adfirmat et Tullius, set, quod est mirandum, quoad uixerat, incruentus.

10. 1. Isdem fere diebus protector Marcellus, eiusdem cognatus, agens apud Nicaeam praesidium, proditione militum et interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clausum medio noctis horrore incautum adortus occidit. cuius mors saluti plurimis fuit. 2. nam si uictoriae superfuisset incultis moribus homo et nocendi acerbitate conflagrans, Valentique ob similitudinem morum et genitalis patriae uicinitatem acceptus, occultas uoluntates principis introspiciens ad crudelitatem propensioris multas innocentium ediderat strages.

3. Quo interfecto idem Marcellus occupata celeri cursu Chalcedone, concrepantibus paucis, quos uilitas et desperatio trudebat in scelus, umbram principatus funesti capessit gemina ratione fallente, quod et Gothorum tria milia regibus iam lenitis ad auxilium erant missa Procopio, Constantianam praetendenti necessitudinem, *quae* ad societatem suam parua mercede traduci

---

1 et *G om. VPba* 7 *post* mercedes *repet.* Non pensata (2) — mercedes (7) *V* non pensata — interfecti (3) *Pb nihil repet. GA* 13 set *Eyssenh.* et *codd.* 17 procopii *P* procopii qui *V* 25 strages *bga* trages *V* 28 trudebat *bga* tridebat *VP* 30 regibus iam lenitis *om. b* 32 quae *G om. VPba*

posse existimabat, quodque gesta in Illyrico etiam tum latebant.

4. Inter quae tam trepida, speculationibus fidis Aequitius doctus conuersam molem belli totius in Asiam, digressus per Succos Philippopolim clausam praesidiis hostium, Eumolpiadam ueterem reserare magna ui conabatur, urbem admodum oportunam et inpedituram eius adpetitus, si pone relicta adiumenta Valenti laturus — nondum enim apud Nacoliam gesta conpererat — festinare ad Haemimontum cogeretur. 5. uerum paulo postea cognita leui praesumptione Marcelli, milites missi sunt audaces et prompti, qui eum raptum ut deditum noxae mancipium in custodiam conpegerunt. unde post dies productus, lateribus sulcatis acerrime, pariaque perpessis consortibus interiit, hoc fauorabilis solo quod abstulit Serenianum e medio, crudelem ut Phalarim, et illi fidum ad doctrinarum diritatem, *quam* causis inanibus praetexebat.

6. Exstirpatis occasu ducis funeribus belli, saeuitum est in multos acrius quam errata flagitauerant uel delicta, maximeque in Philippopoleos defensores, qui urbem seque ipsos non nisi capite uiso Procopii, quod ad Gallias portabatur, aegerrime dediderunt. 7. ad gratiam tamen precantium coerciti sunt aliqui lenius. inter quos eminebat Araxius, in ipso rerum exustarum ardore adeptus ambitu praefecturam, et Agilone intercedente genero supplicio insulari multatus, breue post tempus euasit. 8. Euphrasius uero itemque Phronemius missi ad occiduas partes arbitrio obiecti sunt Valentiniani, et absoluto Euphrasio Phronemius Cherronesum deportatur, inclementius in eodem

---

6 Eumolpiadam *G* eum ulpiadam *VA* 8 adpetitus *G* adretitus *V* adietitus *P* 10 Aemimontum *G* eam montum *VP* 17 illi et illi *G* ille et ille *VPba* 18 quam *G om.* *VP* 21 filippoleos *V* Philippopoleos *bga* 23 aegerrime dediderunt *G* acerrimae diuiderunt *VP* 26 ex ustrarum ad ardorem *V*

punitus negotio ea re, quod diuo Iuliano fuit acceptus, cuius memorandis uirtutibus ambo fratres principes obtrectabat nec similes eius nec suppares.

9. His accedebant alia grauiora et multo magis quam in proeliis formidanda. carnifex enim et unci et cruentae quaestiones sine discrimine ullo aetatum et dignitatum per fortunas omnes et ordines grassabantur et pacis obtentu ius detestandum agitabatur, infaustam uictoriam exsecrantibus uniuersis interneciuo bello quouis grauiorem. 10. nam inter arma et lituos condicionis aequatio leuiora facit pericula, et Martiae uirtutis potestas aut id, quod ausum, occupat, aut inopinata mors, si acciderit, nullum ignominiae continet sensum finemque secum uiuendi simul et dolendi perducit: ubi uero consiliis impiis iura quidem praetenduntur et leges et Catonianae uel Cassianae sententiae fuco perliti resident iudices, agitur autem, quod agitur, ad uoluntatem praetumidae potestatis, et ex eius libidine incedentium uitae necisque momenta pensantur, ibi capitalis uertitur pernicies et abrupta. 11. nam ut quisque ea tempestate ob quamlibet uoluerat causam, regiae propere accedens et aliena rapiendi auiditate exustus, licet aperte insontem arcessens ut familiaris suscipiebatur et fidus, ditandus casibus alienis. 12. imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens et funereas delationes adsciscens, per suppliciorum diuersitates effrenatius exultauit, sententiae illius Tullianae ignarus, docentis infelices esse eos qui omnia sibi licere existimarunt. 13. haec inplacabilitas causae quidem piissimae sed

---

2 *post* uirtutibus: eius *VPb om. GA* saeuius *Eyssens.* 3 obtrectabat *Haupt* obtrectabant *codd.* 8 obtentu ius *scripsi cf. p. 91, 15* obtentuitū *V* obtentūtū *P* obtentu uitium *G* obtentu iudicium *Valesius* 11 aequaitio *VAP* 12 ausum id quod *VP* id quod ausum *G* 13 inopinata *G* nobilitate et *VPba* 17 resident *G* residerendi *VP* agatur *VP* 19 uitae incidentium *transpos. bga* 21 quisque ea *G* quosque a *VPba* 22 regiae *G* regio *VPb* prope *VPbga*

uictoriae foedioris innocentes tortoribus exposuit multos, uel sub eculeo caput incuruos aut ictu carnificis torui substrauit: quibus, si pateretur natura, uel denas animas profundere praestabat in pugna quam lateribus fodicatis omni culpa inmunes, fortunis gementibus uniuersis, quasi laesae maiestatis luere poenas, dilaniatis ante corporibus, quod omni est tristius morte. 14. exin cum superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones et exilia et quae leuiora quibusdam uidentur, quamquam sint aspera, uiri pertulere summates, et ut ditaretur alius, genere nobilis et forte meritis locupletior actus patrimonio praeceps trususque in exilium consumebatur angore aut stipe precaria uictitabat, nec modus ullus exitialibus malis inpositus quam diu principem et proximos opum satietas cepit et caedis.

15. Hoc nouatore adhuc superstite, cuius actus multiplices docuimus et interitum, diem duodecimum Kalendas Augustas, consule Valentiniano primum cum fratre, horrendi terrores per omnem orbis ambitum grassati sunt subito, qualis nec fabulae nec ueridicae nobis antiquitates exponunt. 16. paulo enim post lucis exortum densitate praeuia fulgurum acrius uibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, mareque dispulsum retro fluctibus euolutis abscessit, ut retecta uoragine profundorum species natantium multiformes limo cernerentur haerentes, ualliumque uastitates et montinm tunc, ut opinari dabatur, suspicerent radios solis, quos primigenia rerum sub inmensis gurgitibus amendauit. 17. multis igitur nauibus uelut arida humo conexis, et licentia per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis

---

1 uictoriam foedantis *bg* 2 caput *G* capit *VA* capi *Pb* 4 quam lateribus quam *VP* 8 deflagrasset *GA* defragasset *VPb* 15 opum satietas *GA* opus sapietas *V* 21 erroris *V* arroris *P* tremores *bga* 27 cernerentur *GA* cernebantur *V* 30 emendauit *VP* 31 igitur *VG* etiam *Pba*

ıt pisces manibus colligerent et similia: marini fre-
nitus uelut grauati repulsam uersa uice consurgunt
erque uada feruentia insulis et continentis terrae
orrectis spatiis uiolenter inlisi, innumera quaedam
n ciuitatibus et ubi reperta sunt aedificia, conplana-
unt: proinde ut elementorum furente discordia inuo-
uta facies mundi miraculorum species ostendebat.
.8. relapsa enim aequorum magnitudo cum minime
peraretur, milia multa necauit hominum et submer-
it recurrentiumque aestuum incitata uertigine, quae-
am naues, postquam umentis substantiae consenuit
umor, pessum datae uisae sunt exanimataque nau-
ragiis corpora supina iacebant aut prona. 19. ingentes
liae naues extrusae rabidis flatibus culminibus in-
edere tectorum, ut Alexandriae contigit: et ad secun-
um lapidem fere procul a litore contortae sunt aliquae,
t Laconicam prope Mothonen oppidum nos transeundo
onspeximus diuturna carie fatiscentem.

LIBER XXVII

1. *Alamanni, fusis acie Romanis, Chariettonem et Seuerianum comites interficiunt.*
2. *Iouinus magister equitum per Gallias, unam et alteram Alamannorum manum imparatam caedit; tertiam barbarorum partem apud Catalaunos proelio superat, sex hostium milibus interfectis, quattuor uulneratis.*
3. *de tribus praefectis urbi, Symmacho, Lampadio, Viuentio. sub eo Damasi et Vrsini de episcopatu Romano contentiones.*
4. *describuntur populi, et sex prouinciae Thraciarum, singularumque clarae urbes.*
5. *Valens Aug. Gothis, qui auxilia Procopio contra ipsum miserant, bellum infert, et post triennium pacem cum eis facit.*
6. *Gratianum filium Valentinianus consentiente exercitu Augustum nuncupat,*

---

5 reperta ubi *transp. Pb* 13 ingentes *VGA* Lugentes 17 Laconicam *G* laconica *VPba* 18 cari fatiscentem. aen. *P*

et puerum purpuram indutum ad fortiter faciendum hortatur, militibusque commendat.

7. *Valentiniani A. iracundia, feritas et saeuitia.*

8. *Pictis, Attocottis et Scottis, post ducem et comitem interfectos, Brittanniam impune uastantibus, Theodosius comes fusis praedam excussit.*

9. *Mauricae gentes Africam populantur. Isaurorum latrocinia Valens compescit. de Praetextati praefectura urbana.*

10. *Valentinianus A. Rhenum transit, et Alamannos, qui in celsissimos montes fugerant, non incruento utrimque certamine fundit fugatque.*

11. *de Probi nobilitate, opibus dignitatibus et moribus.*

12. *Romani et Persae de Armenia et Hiberia inter se pugnant.*

1. 1. Dum per eoum orbem haec, quae narra[...] mus, diuersi rerum expediunt casus, Alamanni po[...] aerumnosas iacturas et uulnera, quae congressi saep[...] Iuliano Caesari pertulerunt, uiribus tandem resumpt[...] licet inparibus pristinis, ob causam expositam sup[...] Gallicanos limites formidati iam persultabant. statim[...] que post Kalendas Ianuarias, cum per glaciales tr[...] ctus hiemis rigidum inhorresceret sidus, cuneati[...] egressa multitudo licentius uagabatur. 2. horum p[...] tioni primae Charietto, tunc per utramque Germania[...] comes, occursurus cum milite egreditur ad bella i[...] eunda promptissimo, adscito *in* societatem labo[...] Seueriano itidem comite inualido et longaeuo, q[...] apud Cabillona Diuitensibus praesidebat et Tung[...] canis. 3. proinde confertius agmine in unum coa[...] ponteque breuioris aquae firma celeritate transmis[...] uisos eminus barbaros Romani sagittis aliisque le[...] bus iaculis incessebant, quae illi reciprocis iacti[...] ualide contorquebant. 4. ubi uero turmae congres[...] strictis conflixere mucronibus, nostrorum acies impe[...] hostium acriore concussa nec resistendi nec facien[...]

1 Eoum *GA* eum *V* 4 caesare *V* 7 glaciales [...] clauales *V* 10 *et* 14 Carietto *GA* 12 adscuto *V* in *GA* [...] *V* 14 Cabillona *Valesius* calidona *VG* tunc grecani[...] 21 hostium *om. G*

fortiter copiam repperit, cunctis metu conpulsis in fugam, cum Seuerianum uidissent equo deturbatum missilique telo per os fixum. 5. ipse denique Charietto dum cedentes obiectu corporis et uocis iurgatorio sonu audentius retinet, pudendumque diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetit telo letali confixus. 6. post cuius interitum Erulorum Batauorumque uexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebro sublatum altius ostendebant, post certamina receptum est magna.

2. 1. Qua clade cum ultimo maerore conperta conrecturus secius gesta Dagalaifus a Parisiis mittitur. eoque diu cunctante causanteque diffusos per uaria barbaros semet adoriri non posse, accitoque paulo post ut cum Gratiano etiam tum priuato susciperet insignia consulatus, Iouinus equitum magister accingitur, et instructus paratusque, cautissime obseruans utrumque sui agminis latus, uenit prope locum Scarponna, ubi inopinus maiorem barbarorum plebem antequam armaretur temporis breui puncto praeuentam ad internecionem extinxit. 2. exultantes innoxii proelii gloria milites ad alterius globi perniciem ducens sensimque incedens rector eximius speculatione didicit fida, direptis propius uillis uastatoriam manum quiescere prope flumen, iamque aduentans, abditusque in ualle densitate arbustorum obscura, uidebat lauantes alios, quosdam comas rutilantes ex more potantesque non nullos. 3. et nanctus horam inpendio tempestiuam, signo repente per lituos dato, latrocinalia castra perrupit contraque Germani nihil praeter inefficaces minas iactanter sonantes et fremitum, nec expedire

---

*3 per os fixum *GA* peroffessum *V* 4 obiurgatorio *Kiessling* 5 retinet *Valesius* pertinet *VA* premit *G* dedecus *GA* decus *V* 6 diu standi *VG* deuitandi *A* confixus *GA* confusus *V* confossus *Eyssenh.* 11 moerore *GA* meme *V1* memere *V2* 12 secius *Valesius* sedeius *V* huiusmodi *GA* 19 puncto *G* cuncto *V* momento *A* 24 manum *GA* menum 30 perrupit *G* perrupta *VA*

arma dispersa nec conponere aciem nec resurgere in uires permittebantur urgente uictore. quocirca forati pilis et gladiis cecidere conplures absque his, quos uersos in pedes texere flexuosi tramites et angusti.

4. Hoc prospero rerum effectu, quem uirtus peregerat et fortuna, aucta fiducia Iouinus militem ducens, diligenti speculatione praemissa, in tertium cuneum, qui restabat, propere castra commouit, et maturato itinere omnem prope Catelaunos inuenit ad congrediendum promptissimum. 5. et uallo oportune metato suisque pro temporis copia cibo recreatis et somno, primo aurorae exortu in aperta planitie conposuit aciem dilatatam arte sollerti, ut spatiis amplioribus occupatis aequiperare Romani hostium multitudinem apparerent, inferiores numero, licet uiribus pares. 6. signo itaque per bucinas dato cum pede conlato res agi coepisset, insueta uexillorum splendentium facie territi stetere Germani. quibus hebetatis parumper reparatisque confestim, ad usque diei extimum concertatione protenta ualidius inminens miles fructu rei bene gestae sine dispendio quaesisset, ni Balchobaudes armaturarum tribunus magniloquentia socor... coalitus, propinquante iam uespera cessisset incondit... quem si secutae residuae cohortes abissent, ad trist... exitus eo usque negotium uenerat, ut nec acta nu... tiaturus quisquam posset superesse nostrorum. 7. se... resistens animorum acri robore miles ita lacer... eminuit, ut hostium quattuor milibus sauciis sex al... interficeret milia, ipse uero non amplius mille d... centis amitteret, ducentis tantum modo uulnerat...

2 urgente *G* urguente instante *V* urgente instanter *A* ... *Valesius; glossema deleui* 17 itaque *VA* igitur *G* 18 ... sueta *GA* & sueta *V* exsultanter *Kiessling* splendentium ... *om. G* 20 extremum *G* *24 propinquante *GA* prop... quitate *V* 29 sex *G* ex *V* et *A* alta *V* altera *GA fort.* ... amplius 30 mille *Valesius* ille *V om. GA*

8. noctis itaque aduentu proelio iam dirempto, refectisque uiribus fessis prope confinia lucis ductor egregius in agminis quadrati figuram producto exercitu, cum conperisset occultantibus tenebris barbaros lapsos, securus insidiarum per aperta camporum sequebatur et mollia, calcando semineces et constrictos, quos uulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumpserat magnitudo. 9. exin progressus ulterius, reuertens, ubi nullum reppererat, didicit regem hostilium agminum cum paucis captum ab Ascariis, quos ipse per iter aliud ad diripienda tentoria miserat Alamannica, suffixum patibulo. ideoque iratus in tribunum animaduertere statuit ausum hoc inconsulta potestate superiore fecisse, eumque damnasset, ni militari impetu commissum facinus atrox documentis euidentibus constitisset.

10. Et post haec redeunti Parisios post claritudinem recte gestorum imperator laetus occurrit, eumque postea consulem designauit, illo uidelicet ad gaudii cumulum accedente, quod isdem diebus Procopii susceperat caput a Valente transmissum. 11. praeter haec alia multa narratu minus digna conserta sunt proelia per tractus uarios Galliarum, quae superfluum est explicare, cum neque operae pretium aliquod eorum habuere prouentus, nec historiam producere per minutias ignobiles decet.

3. 1. Hoc tempore uel paulo ante noua portenti species per Annonariam apparuit Tusciam, idque quorsum euaderet prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. in oppido enim Pistoriensi prope horam diei tertiam spectantibus multis asinus tribunali escenso audiebatur destinatius rugiens, et stupefactis omnibus, qui aderant, quique didicerant referentibus aliis, nullo-

---

6 et] set *V* *om.* *G* constrictos *VA* constratos *G* 10 ascariis *V* hastariis *GA* 11 per iter *GA* reritur *V* 17 claritudinem — 18 occurrit *add.* V^m 18 eumque *GA* aeuique *V* 31 ascenso *GA*

que coniectante uentura, postea, quod portendebatur, euenit. 2. Terentius enim humili genere in urbe natus et pistor ad uicem praemii, quia peculatus reum detulerat Orfitum ex praefecto, hanc eandem prouinciam correctoris administrauerat potestate. eaque confidentia deinceps inquietius agitans multa, in nauiculariorum negotio falsum admisisse conuictus, ut ferebatur, perit carnificis manu, regente Claudio Romam.

3. Multo tamen antequam hoc contingeret, Symmachus Aproniano successit, inter praecipua nominandus exempla doctrinarum atque modestiae, quo instante urbs sacratissima otio copiisque abundantius solito fruebatur *et ambitioso ponte exultat atque firmissimo quem* condidit ipse, et magna ciuium laetitia dedicauit ingratorum, ut res docuit apertissima. 4. qui consumptis aliquot annis domum eius in transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti quod uilis quidam plebeius finxerat, illum dixisse sine iudice ullo uel teste, libenter se uino proprio calcariam extincturum, quam id uenditurum pretiis, quibus sperabatur.

5. Aduenit post hunc urbis moderator Lampadius ex praefecto praetorio, homo indignanter admodum sustinens si, etiam cum spueret, non laudaretur, ut id quoque prudenter praeter alios faciens, sed non numquam seuerus et frugi. 6. hic cum magnifice praetor ederet ludos et uberrime largiretur, plebis nequiens tolerare tumultum, indignis multa donari saepe urgentis, ut liberalem se sed multitudinis ostenderet contemptorem, accitos a Vaticano quosdam egentes opibus ditauerat magnis. 7. uanitatis autem

---

3 prae mihi *V* 4 Orfitum *Valesius* officium *VGA* falso admississe *GA* falsum amisisse *V* 14 et ambitioso — quem *G om. VA* 15 condidit *G* dedit *VA* 19 finxerat *GA* infixerat *V* 24 homo *VA om. G* 28 praetor ederet *G* pereto redderet *V* 30 se sed *scripsi* se et *VGA* 32 ditauerat *V*[2] dibauerat *V*[1]

eius exemplum, ne latius euagemur, hoc unum sufficiet poni leue quidem sed cauendum iudicibus. per omnia enim ciuitatis membra, quae diuersorum principum exornarunt inpensae, nomen proprium inscribebat, non ut ueterum instaurator sed conditor. quo uitio laborasse Traianus dicitur princeps, unde eum herbam parietinam iocando cognominarunt.

8. Hic praefectus exagitatus et motibus crebris, uno omnium maximo, cum collecta plebs infima domum eius prope Constantinianum lauacrum iniectis facibus incenderat et malleolis, ni uicinorum et familiarum ueloci concursu a summis tectorum culminibus petita saxis et tegulis abscessisset. 9. eaque ui territus ipse primitus crebrescentis seditionis in maius secessit ad Muluium pontem — quem struxisse superior dicitur Scaurus — adlenimenta ibidem tumultus opperiens, quem causa concitauerat grauis. 10. aedificia erigere exoriens noua, uel uetusta quaedam instaurans, non ex titulis solitis parari iubebat inpensas sed, si ferrum quaerebatur aut plumbum aut aes aut quicquam simile, apparitores inmittebantur, qui uelut ementes diuersa raperent species, nulla pretia persoluendo, unde accensorum iracundiam pauperum damna deflentium crebra aegre potuit celeri uitare digressu.

11. Aduenit successor eius ex quaesitore palatii Viuentius integer et prudens Pannonius, cuius administratio quieta fuit et placida, copia rerum omnium adfluens. sed hunc quoque discordantis populi seditiones terruere cruentae, quae tale negotium exciauere. 12. Damasus et Vrsinus supra humanum modum ad rapiendam episcopalem sedem ardentes,

---

*4 exarmarunt *V* 11 ne uitiorum *V* ni seruitiorum *GA* 14 primitus *V*[2]*A* premitus *V*[1] fremituque *G* 15 mullium *V* 20 aut *GA* an *V* 24 crebra damna aegre *transpos. GA* 27 Viuentius *V* Vincentius *G* Iuuentius *A* 29 adfluens sed *C. F. W. Müller* fluens et *codd.* 31 Ursicinus *GA* 33 episcopalem *V*[2]*GA* epicops *V*[1]

scissis studiis asperrime conflictabantur ad usque mortis uulnerumque discrimina adiumentis utriusque progressis, quae nec corrigere sufficiens Viuentius nec mollire, coactus ui magna secessit in suburbanum. 13. et in concertatione superauerat Damasus, parte, quae ei fauebat, instante. constatque in basilica Sicinini, ubi ritus Christiani est conuenticulum, uno die centum triginta septem reperta cadauera peremptorum, efferatamque diu plebem aegre postea delenitam.

14. Neque ego abnuo, ostentationem rerum considerans urbanarum, huius rei cupidos ob impetrandum, quod appetunt, omni contentione laterum iurgari debere, cum id adepti, futuri sint ita securi ut ditentur oblationibus matronarum, procedantque uehiculis insidentes circumspecte uestiti, epulas curantes profusas adeo ut eorum conuiuia regales superent mensas. 15. qui esse poterant beati re uera, si magnitudine urbis despecta, quam uitiis opponunt, ad imitationem antistitum quorundam prouincialium uiuerent, quos tenuitas edendi potandique parcissime, uilitas etiam indumentorum et supercilia humum spectantia perpetuo numini uerisque eius cultoribus ut puros commendant et uerecundos. hactenus deuiasse sufficiet, nunc ad rerum ordines reuertamur.

4. 1. Dum aguntur ante dicta per Gallias et Italiam, noui per Thracias exciti sunt procinctus. Valens enim ut consulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concussit in Gothos ratione iusta permotus, quod auxilia misere Procopio ciuilia bella coeptanti. ergo conuenit pauca super harum origine regionum et situ transcurrere per breuem excessum.

2. Erat Thraciarum descriptio facilis, si ueteres concinerent stili, quorum obscura uarietas quoniam

1 conflictabant *VA* 3 uiuentius *VG* Iuuentius *A* ui magna coactus *transpos.* *GA* 14 proceduntque *VA* ciuilia *GA* et uilia *V* 30 horum *G* 31 regionum *VA* *om.*

opus ueritatem professum non iuuat, sufficiet ea, quae uidisse meminimus, expedire. 3. has terras inmensa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuisse porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, aquilonem et zephyrum [uentos] exinde flare fingentis, quod aut fabulosum est, aut tractus antehac diffusi latissime, destinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum uocabulo censebantur. 4. et partem earum habitauere Scordisci, longe nunc ab isdem prouinciis disparati, saeui quondam et truces, ut antiquitas docet, hostiis captiuorum Bellonae litantes et Marti, humanumque sanguinem in ossibus capitum cauis bibentes auidius, quorum asperitate post multiplices pugnarum aerumnas saepe res Romana uexata postremo omnem amisit exercitum cum rectore.

5. Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti sideris modum effingunt theatri faciem speciosam. cuius in summitate occidentali montibus praeruptis densitate Succorum patescunt angustiae, Thracias dirimentes et Daciam. 6. partem uero sinistram arctois obnoxiam stellis Haemimontanae celsitudines claudunt et Hister, qua Romanum cespitem lambit, urbibus multis et castris contiguus et castellis. 7. per dextrum, quod australe est, latus scopuli tenduntur Rhodopes, unde eoum iubar exsurgit, finitur in fretum; cui undosius ab Euxino ponto labenti, pergentique fluctibus reciprocis *ad* Aegaeum, discidium panditur terrarum angustum. 8. ex angulo tamen orientali Macedonicis iungitur conlimitiis per artas praecipitesque uias, quae cognominantur Acontisma: cui proxima Arethusa cursualis est statio, in qua

---

5 uentos *VA om. G* 10 truces ut *GA* trucetas aut * *fuit* t) *V* 12 cauis *VA* humanis *G* 19 densatę *G* denita et *V* Denselethę et *A* 22 claudunt et *GA* clauduntur t *V* 23 lambit *GA* lambitur *V* 25 eoum *GA* eo *V* *27 d *G om. VA* 31 cursualis *Haupt* cures uales *VA* conallis *G*

uisitur Euripidis sepulcrum, tragoediarum sublimitate conspicui, et Stagira, ubi Aristotelem, ut Tullius ait, fundentem aureum flumen accepimus natum. 9. haec quoque priscis temporibus loca barbari tenuere, morum sermonumque uarietate dissimiles. e quibus praeter alios ut inmaniter efferati memorantur Odrysae, ita humanum fundere sanguinem adsueti ut, cum hostium copia non daretur, ipsi inter epulas post cibi satietatem et potus suis uelut alienis corporibus inprimerent ferrum.

10. Verum aucta re publica, dum consulare uigeret imperium, has gentes antehac semper indomitas uagantesque sine cultu uel legibus, Marcus Didius ingenti destinatione pressit, Drusus intra fines continuit proprios, Minucius prope amnem Hebrum a celsis Odrysarum montibus fluentem, superatos proelio strauit, post quos residui ab Appio Claudio pro consule sunt infesta concertatione deleti. oppida enim in Bosporo sita et Propontide classes optinuere Romanae. 11. aduenit post hos imperator Lucullus, qui cum durissima gente Bessorum conflixit omnium primus, eodemque impetu Haemimontanos acriter resistentes oppressit. quo inminente Thraciae omnes in dicionem ueterum transiere nostrorum, hocque modo post procinctus ancipites rei publicae sex prouinciae sunt quaesitae.

12. Inter quas prima ex fronte, quae Illyriis est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quam Philippopolis, Eumolpias uetus, et Beroea amplae ciuitates exornant. post hanc Haemimontus Hadrianopolim habet, quae dicebatur Uscudama, et Anchialon, ciuitates magnas. dein Mysia, ubi Marcianopolis

---

3 natum accepimus *transpos.* *GA* 6 memorantur *GA* timebantur *V* 11 uigeret *G* uiceret *V*[1] uiueret *V*[2]*A* 1. bosporo *V* Bosphoro *GA* 21 adorissima *V* audacissima *GA* 27 quae ex fronte *transpos.* *GA* 32 Mysia *G* Mista [illegible] ysta *V*

est a sorore Traiani principis ita cognominata, et Dorostorus et Nicopolis et Odyssus, iuxtaque Scythia, in qua celebriora sunt [aliis] oppida Dionysopolis et Tomi et Calatis. Europa omnium ultima praeter municipia urbibus nitet duabus, Apris et Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. 13. Rhodopa huic adnexa Maximianopolim habet et Maroneam et Aenum, qua condita et relicta Aeneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetua post diuturnos occupauit errores.

14. Constat autem, ut uulgauere rumores adsidui, omnes paene agrestes, qui per regiones praedictas montium circumcolunt altitudines, salubritate uirium et praerogatiua quadam uitae lòngius propagandae nos anteire, idque inde contingere arbitrantur, quod conluuione ciborum abstinent .... calidis et perenni uiriditate roris asperginibus gelidis corpora constringente, aurae purioris dulcedine potiuntur, radiosque solis suapte natura uitales primi omnium sentiunt nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. *his* ita digestis pedem referamus ad coepta.

5. 1. Procopio superato in Phrygia internarumque dissensionum materia consopita, Victor magister equitum ad Gothos est missus cogniturus aperte, quam ob causam gens amica Romanis foederibusque ingenuae pacis obstricta armorum dederat adminicula bellum principibus legitimis inferenti. qui ut factum firma defensione purgarent, litteras eiusdem obtulere Procopii, ut generis Constantiniani propinquo imperium sibi debitum sumpsisse commemorantis, ueniaque dignum adserentes errorem.

---

3 aliis *VA om. G* 4 europa *VA* in Europa *G* 8 qua] quam *V* post quam *GA* 12 egrestes *V* 15 arbitrantur *VG om. A* 16 *lac. 4 litt. indic. G sine lac. VA* 20 infectos *GA* infestos *V* his *GA om. V* 21 coepta *GA* coeptam *V* 25 ingenuae *GA* inge *V* 26 armorum *G* ramorum *A* ramo *V* 28 firma *V* prima *GA* 30 ueniaque *VA* uenia *G*

2. Quibus eodem referente Victore conpertis Valens parui pendens excusationem uanissimam in eos signa commouit, motus aduentantis iam praescios, et pubescente uere quaesito in unum exercitu, prope Daphnen nomine munimentum est castra metatus, ponteque contabulato supra nauium foros flumen transgressus est Histrum resistentibus nullis. 3. iamque sublatus fiducia cum ultro citroque discurrens nullum inueniret, quem superare poterat uel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquantis, montes petiuere Serrorum arduos et inaccessos nisi perquam gnaris. 4. ne [igitur] aestate omni consumpta sine ullo remearet effectu, Arintheo magistro peditum misso cum praedatoriis globis familiarum rapuit partem, quae antequam ad dirupta uenirent et flexuosa capi potuerunt per plana camporum errantes. hocque tantum, quod fors dederat, impetrato redit cum suis innoxius nec inlato gra... uulnere nec accepto.

5. *Anno* secuto ingredi terras hostiles pari alacritate conatus fusius Danubii gurgitibus uagatis inpeditus mansit immobilis prope Carporum uicum statiuis castris ad usque autumnum locatis emensum. unde quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum Marcianopolim ad hiberna discessit.

6. Simili pertinacia tertio quoque anno per Nouidunum nauibus ad transmittendum amnem conexis, perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Greuthungos bellicosam gentem adgressus est, postque leuiora certamina Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum ausum resistere cum manu

---

2 pendens *GA* ducens *V* *6 pontesque *V* 8 ultro citroque *GA* ultroque *V* 9 posset *GA* terrere *GA* terrae *V* 11 Ser-corum *A* 12 igitur *V om. GA* 20 anno *G* autumno *A om. V* 22 corporum *VA* 27 connexis *GA* eo nexis *V* 29 greuthungos *V* Grutungos *A* Greutungos *G* 30 ad at[illegible]ricum *V*

quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coegit in fugam, ipseque cum omnibus suis Marcianopolim rediuit ad hiemem agendam ut in illis tractibus habilem.

7. Aderant post diuersos triennii casus finiendi belli materiae tempestiuae. prima quod ex principis diuturna permansione metus augebatur hostilis, dein quod conmerciis uetitis ultima necessariorum inopia barbari stringebantur. adeo ut legatos supplices saepe mittentes uenialem poscerent pacem. 8. quibus imperator rudis quidem, uerum spectator adhuc aequissimus rerum, antequam adulationum perniciosis inlecebris captus rem publicam funeribus perpetuo deflendis adfligeret, in commune consultans pacem dare oportere decreuit. 9. missique uicissim Victor et Arintheus, qui tunc equestrem *militiam curabant et pedestrem* cum propositis condicionibus adsentiri Gothos docuissent litteris ueris, praestituitur conponendae paci conueniens locus. et quoniam adserebat Athanaricus sub timenda exsecratione *iuris* iurandi se esse obstrictum, mandatisque prohibitum patris ne solum calcaret aliquando Romanorum, et adigi non poterat, indecorumque erat et uile ad eum imperatorem transire; recte noscentibus placuit nauibus remigio directis in medium lumen, quae uehebant cum armigeris principem, gentisque iudicem inde cum suis, foederari, ut statutum est, pacem. 10. hocque conposito et acceptis obsidibus Valens Constantinopolim redit, ubi postea Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit et ambitiosis exsequiis ritu sepultus est nostro.

1 crediderit *VG* crediderat *A* * motu *V* 10 uenalem *A* praecem *V* 15 decreuit. emisitque *G* decreuimus si uae *VA* 16 militiam curabant et pedestrem *Mommsen* ilitiam agerent *GA om. V ante* cum *add.* qui *G* 19 ataanarihcus *V* 20 iuris *GA om. V* 21 aliquando calcaret *nspos. GA* 28 aiathanaricus *V*

6. 1. Inter haec Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitanteque extrema, conuiuio occultiore Gallorum, qui aderant in conmilitio principis, ad imperium Rusticus Iulianus tunc magister memoriae poscebatur, quasi adflatu quodam furoris bestiarum more humani sanguinis auidus, ut ostenderat, cum proconsulari potestate regeret Africam. 2. in praefectura enim urbana, quam adhuc administrans extinctus est, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tamquam inter dignorum inopiam ad id escenderat culmen, lenis uideri cogebatur et mollior. 3. contra hos nitebantur aliqui studiis altioribus in fauorem Seueri, magistri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandum, qui licet asper esset et formidatus, tolerabilior tamen fuit et praeferendus modis omnibus ante dicto.

4. Sed dum haec cogitantur in cassum, imperator remediis multiplicibus recreatus, uixque se mortis periculo contemplans extractum, Gratianum filium suum adulto iam proximum, insignibus principatus ornare meditabatur. 5. et paratis omnibus militeque firmato, ut animis id acciperet promptis, cum Gratianus uenisset, progressus in campum, tribunal escendit, splendoreque nobilium circumdatus potestatum dextra puerum adprehensum productumque in medium oratione contionaria destinatum imperatorem exercitui commendabat.

6. 'Faustum erga me uestri fauoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior aliis iudicatus sum multis et claris: consiliorum socium uotorumque auspicibus uobis, pietatis officium adgr

*1 magnitudo *V* 2 conuiuio *G* conuii *V* 11 ascenderat *G* discenderat *V* 11 culmen *G* columen *VA* 15 omnibus praeferendus *transpos. GA* 18 remediis *G* fremediis *V* febribus *A* 23 escendit *Gronouius* ascendit *GA* escondit *V* 28 Haustum *A* austum *V* auctum *G* (fausto-iudicio *Valesius*) intuens indicium *Haupt* 29 circumterens *Haupt* 31 officiis *VGA*

diar tempestiuum, prospera deo spondente, cuius sempiternis auxiliis stabit Romana res inconcussa. 7. accipite igitur, quaeso, placidis mentibus, uiri fortissimi, desiderium nostrum, id reputantes quod haec, quae fieri caritatis sanciunt iura, non tantum transire uoluimus per conscientiam uestram, uerum etiam probata firmari ut congrua nobis et profutura. 8. Gratianum hunc meum adultum, quem diu uersatum inter liberos uestros commune diligitis pignus, undique muniendae tranquillitatis publicae causa in augustum sumere conmilitium paro, si propitia caelestis numinis uestraeque maiestatis uoluntas parentis amorem iuuerit praeeuntem: non rigido cultu ab incunabulis ipsis *ut* nos educatum, nec tolerantia rerum coalitum asperarum, nec capacem adhuc Martii pulueris, ut uidetis, sed familiae suae laudibus maiorumque factis praestantibus concinentem, potioribus — inuidiae metu dicitur — protinus surrecturum, ut enim mihi uideri solet, mores eius et adpetitus licet nondum maturos saepe pensanti. 9. ineunte adulescentia quoniam humanitate et studiis disciplinarum sollertium *est* expolitus, librabit suffragiis puris merita recte secusue factorum: faciet, ut sciant se boni intellegi: in pulchra facinora procursabit signis militaribus et aquilis adhaesurus: solem niuesque et pruinas et sitim perferet et uigilias: castris, si necessitas adegerit aliquotiens, propugnabit: salutem pro periculorum sociis obiectabit: et quod pietatis summum primumque [munus] est, rem publicam ut domum paternam diligere poterit et auitam'.

10. Nondum finita oratione, dictis cum adsensu

---

6 etiam *VA* et *G* 11 praecipua *A* 13 ut *G* *om.* *VA* 17 potioribus *Valesius* paucioribus *GA* paucibus *V* 18 surrecturum *V* surrepturum *GA* succreturum *Valesius* 20 pensantū eunte *V* *distinxi post* pensanti 21 est *uulgo* *om.* *VGA* 28 munus *VA* *om.* *G*

laeto auditis pro suo quisque loco et animo milites alius alium anteire festinans tamquam utilitatis et gaudiorum participes Gratianum declararunt Augustum, classicorum amplissimo sonu blandum fragorem miscentes armorum. 11. quo uiso maiore fiducia Valentinianus exultans corona indumentisque supremae fortunae ornatum filium osculatus, iamque fulgore conspicuum, adloquitur aduertentem, quae dicebantur.

12. 'En' inquit 'habes, mi Gratiane, amictus, ut sperauimus omnes, augustos, meo conmilitonumque nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis. accingere igitur pro rerum urgentium pondere ut patris patruique collega, et adsuesce inpauidus penetrare cum agminibus peditum gelu peruios Histrum et Rhenum, armatis tuis proximus stare, sanguinem spiritumque considerate pro his inpendere, quos regis, nihil alienum putare quod ad Romani imperii pertinet salutem. 13. haec pro tempore praecepisse sufficiet cetera monere non desinam. nunc reliqui uos estis rerum maximi defensores, quos rogo et obtestor, ut adcrescentem imperatorem fidei uestrae commissum seruetis adfectione fundata'.

14. His dictis sollemnitate omni firmatis Eupraxius Caesariensis Maurus, magister ea tempestate memoriae, primus omnium exclamauit 'familia Gratiani hoc meretur' statimque promotus quaestor multa et prudentibus aemulanda bonae fiduciae reliquit exempla nusquam a statu naturae discedens intrepidae, sed constans semper legumque similis, quas omnibus una eademque uoce loqui in multiplicibus aduertimus causis: qui tunc magis in suscepta parte iustitiae permanebat cum eum recta monentem exagitaret minax

1 animo *V* animo laeto *GA* 4 classicorum *GA* clarimorum *V* 5 maiore *G* more *VA* 18 salutem *Haupt* lat[illegible] *codd.* *19 nunc *G* non *V* nam *A* 23 firmatis *G* firmas[illegible] *VA* Eupraxius *G* utpraxius *VA* 25 primus omnium [illegible] proditum *A*

imperator et nimius. 15. consurrectum est post haec *in* laudes maioris principis et nouelli, maximeque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat uultusque et reliqui corporis iucundissimus nitor et egregia pectoris indoles: quae imperatorem implesset cum ueterum lectissimis conparandum, si per fata proximosque licuisset, qui uirtutem eius etiam tum instabilem obnubilarunt actibus prauis.

16. In hoc tamen negotio Valentinianus morem institutum antiquitus supergressus non Caesares sed Augustos germanum nuncupauit et filium beniuole satis. nec enim quisquam antehac adsciuit sibi pari potestate collegam praeter principem Marcum qui Verum adoptiuum fratrem absque diminutione aliqua maiestatis imperatoriae socium fecit.

7. 1. His ex sententia rectoris et militum ordinatis uix dies intercessere pauci, cum Mamertinum praefectum praetorio ab urbe regressum, quo quaedam perrexerat correcturus, Auitianus ex uicario peculatus detulerat reum. 2. cui ideo Vulcatius successit Rufinus, omni ex parte perfectus et uelut apicem senectutis honoratae praetendens, sed lucrandi oportunas occasiones occultationis spe numquam praetermittens. 3. qui nanctus copiam principis, Orfitum ex praefecto urbis solutum exilio, patrimonii redintegrata iactura remitti fecit in lares.

4. Et quamquam Valentinianus homo propalam ferus inter imperitandi exordia ut asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere non numquam in potestate animi nitebatur, serpens tamen uitium et dilatum, *aliquamdiu* licentius erupit ad perniciem

---

2 in *GA om. V* 5 pectoris *GA* pictoris *V* 7 licuisset *t GA* 8 abnubilarunt *V* adnubilabant *GA* 15 maiestatis *GA* auctoritatis *V* 16 Rectorum *GA* 19 correcturus uicitianus — 20 detulerat *add. V*[m] 24 Orfitum *G* offitum 25 solutum *G* oblutum *V* oblatum *A* 31 aliquandiu *GA om. V*

plurimorum, quod auxit ira acerbius efferuescens. hanc enim ulcus esse animi diuturnum interdumque perpetuum prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitia consuetum, id adserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, et feminae maribus, et iuuenibus senes, et felicibus aerumnosi.

5. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta leuia flammis iussit exuri: et Diodori ex agente in rebus, triumque adparitorum potestatis uicariae per Italiam *ob* id necatorum atrociter, quod apud eum questus est comes Diodorum quidem aduersus se ciuiliter implorasse iuris auxilium, officiales uero iussu iudicis ausos monere proficiscentem ut responderet ex lege. quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usque Christiani, locum ubi sepulti sunt Ad Innocentes adpellant.

6. Dein cum in negotio Maxentii cuiusdam Pannonii, ob exsecutionem a iudice recte maturari praeceptam, trium oppidorum ordines mactari iussisset, interpellauit Eupraxius tunc quaestor et 'parcius' inquit 'agito, piissime principum: hos enim, quos interfici tamquam noxios iubes, ut martyras, id est diuinitati acceptos, colet religio Christiana'. 7. cuius salutarem fiduciam praefectus imitatus Florentius cum in re quadam uenia digna audisset, eum percitum ira iussisse itidem ternos per ordines urbium interfici plurimarum 'ecquid agetur' ait 'si oppidum aliquod curiales non haberet tantos? inter reliqua id quoque suspendi debet, ut, cum habuerit, occidantur'. 8. a

2 esse ulcus *transpos. GA* 3 defini *V* 6 felicib- *GA* felibus *V* 9 leuia *GA* breuia *V* 11 ob id *G* id *V*.. *fort ser.* et necatorum *Valesius* peccatorum *VA* uexatorum *G* 12 questus *G* gestus *VA* 13 ciuiliter *G* uiliciter *V* 19 ob] ab *VGA* 24 colet *scripsi* colit *VGA* 27 itidem *A* idem *V om. G* 28 agetur *GA* agitus *V* 29 reliq- 4 reliqui reliqua *V*

hanc inclementiam illud quoque accedebat dictu dirum et factu quod, siquis eum adisset iudicium potentis inimici declinans, aliumque sibi postulans dari, hoc non inpetrato ad eundem, quem metuebat, licet multa praetenderet iusta, remittebatur. itemque aliud audiebatur horrendem quod, ubi debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pronuntiabat.

9. Haec autem et similia licenter ideo altiore fastu quidam principes agunt, quod amicis emendandi secus cogitata uel gesta copiam negant, inimicos loqui terrent amplitudine potestatis. nulla uacat quaestio prauitatum apud eos, qui, quod uelint fieri, maximas putant esse uirtutes.

8. 1. Profectus itaque ab Ambianis, Treuerosque festinans, nuntio percellitur graui, qui Brittannias indicabat barbarica conspiratione ad ultimam uexatas inopiam, Nectaridumque comitem maritimi tractus occisum, et Fullofauden ducem hostilibus insidiis circumuentum. 2. quibus magno cum horrore conpertis Seuerum etiam tum domesticorum comitem misit, si fors casum dedisset optatum, correcturum sequius gesta: quo paulo postea reuocato Iouinus eadem loca profectus, Prouertuidem celeri gradu praemisit, adminicula petiturus exercitus ualidi. id enim instantes necessitates flagitare firmabant. 3. postremo ob multa et metuenda, quae super eadem insula rumores adsidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officiis Martiis felicissime cognitus, adscitaque animosa legionum et cohortium pube, ire tendebat praeeunte fiducia speciosa.

---

7 dicebat *V*   12 uacat *GA* uasat *V* quaestio *A* mistio *G* uectio *V*   13 uelint fieri *Eyssenh.* uel ineffi *V* uel *G* uel inefficacissimas *A*   18 Nectaridumque *VG* uastari, Dumque *A*   19 effullofaudem *VA* et Bulchobaudem *G* hostilibus *GA* hostibus *V*   23 quo *G* quam *VA* Iouinus *GA* uinus *V* Iouinus ad *C. F. W. Müller*   24 prouertuidem *V* pro (prae *A*) uentus idem *GA*   30 ire] tere *V om. GA*

4. Et quoniam, cum Constantis principis actus conponerem, motus adulescentis et senescentis oceani situmque Brittanniae pro captu uirium explanaui, ad ea, quae digesta sunt semel, reuolui superfluum duxi, ut Vlixes Homericus apud Phaeacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. 5. illud tamen sufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes diuisi, Dicalydonas et Verturiones, itidemque Attacotti bellicosa hominum natio et Scotti per diuersa uagantes multa populabantur, Gallicanos [uero] tractus Franci et Saxones isdem confines, quo quisque erumpere potuit terra uel mari, praedis acerbis incendiisque et captiuorum funeribus hominum uiolabant.

6. Ad haec prohibenda, si copiam dedisset fortuna prosperior, orbis extrema dux efficacissimus petens cum uenisset ad Bononiae litus, quod a spatio controuerso terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis aestibus adsueti, rursusque sine ulla nauigantium noxa in speciem conplanari camporum, exinde transmeato lentius freto, defertur Rutupias stationem ex aduerso tranquilla unda. 7. Cum consecuti Bataui uenissent et Heruli Iouiique et Victores, fidentes uiribus numeri, egressus tendensque ad Lundinium uetus oppidum, quod Augustam posteritas appellauit, diuisis plurifariam globis adortus est uagantes hostium uastatorias manus, graues onere sarcinarum, et propere fusis, qui uinctos homines agebant et pecora, praedam excussit, quam tributarii perdidere miserrimi, isdemque restituta omni praeter partem exiguam, inpensam militibus fessis, mersam

3 s tumque *V* tumque *A* tractumque *G* 6 nimiam *G* minimam *V* 8 Vecturiones *GA* 10 uero *VA* *om.* *G* 13 hominum *G* omnium *VA* 19 nauigantium *GA* nauiga-uiti *V* 21 ruturias *V* tranquilla unda *scripsi* tranquilla unde *VGA* 22 et Heruli Iouiique *G* et heru uiique *V* Eti-rūque *A* 24 Lundonium *G* lundinum *V* Londinium *A* 29 isdemque *scripsi* sdemque *V* denique *GA* 30 mersam *G* maessam *V*

difficultatibus summis antehac ciuitatem, sed subito, quam salus sperari potuit recreatam, in ouantis speciem laetissimus introiit.

9. Vbi ad audenda maiora prospero successu elatus, tutaque scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam uariarum gentium plebem et ferocientem inmaniter, non nisi per dolos occultiores et inprouisos excursus superari posse, captiuorum confessionibus et transfugarum indiciis doctus. 10. denique edictis propositis inpunitateque promissa desertores ad procinctum uocabat et multos [alios] per diuersa libero commeatu dispersos. quo monitu *ut* rediere plerique, incentiuo percitus retentusque anxiis curis, Ciuilem nomine recturum Brittannias pro praefectis ad se poposcerat mitti, uirum acrioris ingenii sed iusti tenacem et recti, itidemque Dulcitium, ducem scientia rei militaris insignem.

9. 1. Haec in Brittanniis agebantur. Africam uero iam inde ab exordio Valentiniani imperii exurebat barbarica rabies, per procursus audentiores et crebris caedibus et rapinis intenta. quam rem militaris augebat socordia et aliena inuadendi cupiditas maximeque Romani nomine comitis. 2. qui uenturi prouidus transferendaeque in alios inuidiae artifex, saeuitia morum multis erat exosus, hac praecipue causa quod superare hostes in uastandis prouinciis festinabat, adfinitate Remigii [tunc] magistri officiorum confisus, quo praua et contraria referente princeps — *ut* prae se ferebat ipse — cautissimus lacrimosa dispendia diutius ignorauit Afrorum.

3. Gestorum autem per eas regiones seriem ple-

1 summis *C. F. W. Müller* suis *codd.* 2 in ouantis *G* ıouentis *V* 11 alios *V om. GA* 12 ut *G om. VA* 13 ercitus retentusque *G* percitur ei et usque *VA* *14 pro raefectis *G* profectis *VA* 16 Dulcitium *G* dulcitum *V* Dul-.num *A* 27 tunc *VA om. G* *29 ut *G om. VA* *post* rinceps *inducta* perserefe *V* prae se — 30 diutius *add.* V^m

nam et Rurici praesidis legatorumque mortem et cetera luctuosa cum adegerit ratio, diligentius explicabo. 4. et quoniam adest liber locus dicendi quae sentimus, aperte loquimur: hunc imperatorem omnium primum in maius militares fastus ad damna rerum auxisse communium, dignitates opesque eorum sublimius erigentem, et quod erat publice priuatimque dolendum, indeflexa saeuitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tamquam peccatis indulta licentia ad labes delictorum inmanium consurgebant: qui ex eo anhelantes ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas. 5. horum flatus et pondera inuentores iuris antiqui mollientes etiam insontes quosdam aliquotiens suppliciis aboleri censuere letalibus. quod saepe contingit, cum ob multitudinis crimina non nulli sortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim non numquam ad priuatorum pertinuit causas.

6. At in Isauria globatim per uicina digressi praedones, oppida uillasque uberes libera populatione uexantes magnitudine iacturarum Pamphyliam adflictabant et Cilicas. quos cum nullis arcentibus interneciue cuncta disperdere Asiae uicarius ea tempestate Musonius aduertisset, Athenis Atticis antehac magister rhetoricus, deploratis nouissime rebus, luxuque adiumento militari marcente, adhibitis semiermibus paucis, quos Diogmitas appellant, unum grassatorum cuneum, si patuisset facultas, adoriri conatus, per angustum quendam transiens deuexitatis anfractum ad ineuitabiles uenit insidias, et ibi cum his confossus est quos ducebat. 7. tali successu latrones praetimidos palantesque per uaria confidentius, interfectis

9 parcentem *GA* parcere *V* 11 *post* eo ***inseruit*** altius *C. F. W. Müller* ex nutu *G* ex utu *V* exitio *A* 13 etiam *VG* et *A* 24 mosonius *V* 27 Diogmitas ***Valesius*** diomitas *VGA*

aliquibus, ad latebrosa montium saxa quae incolunt excitae tandem copiae contruserunt; ubi cum eis nec quiescendi nec inueniendi ad uictum utilia copia laxaretur, per indutias pacem sibi tribui poposcerunt, Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos ut signiferae manus, semper ualuere sententiae, obsidibusque datis, ut imperatum est, immobiles diu mansere, nihil audentes hostile.

8. Haec inter Praetextatus praefecturam urbis sublimius curans, per integritatis multiplices actus et probitatis, quibus ab adulescentiae rudimentis inclaruit, adeptus est id quod raro contingit, ut cum timeretur, amorem non perderet ciuium, minus firmari solitum erga iudices formidatos. 9. cuius auctoritate iustisque ueritatis suffragiis tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitarunt, pulsoque Vrsino, alta quies parta, proposito ciuium Romanorum aptissima, et adulescebat gloria [prae]clari rectoris plura et utilia disponentis. 10. nam[que] et Maeniana sustulit omnia, fabricari Romae priscis quoque uetita legibus, et discreuit ab aedibus sacris priuatorum pa-ietes isdem inuerecunde conexos, ponderaque per egiones instituit uniuersas, cum auiditati multorum x libidine trutinas conponentium occurri nequiret. n examinandis uero litibus ante alios id impetrauit uod laudando Brutum Tullius refert, ut cum nihil d gratiam faceret, omnia tamen grata uiderentur esse], quae factitabat.

10. 1. Sub idem fere tempus Valentiniano ad xpeditionem caute, ut rebatur, profecto, Alaman-

1 montium *G* animantium *VA* 13 minus *V* minis *GA* Ursicino *G* 17 parta *Valesius* pariam *V* pari iam *GA* clari *GA* praeclari *V* plura *VG* complura *A* 19 mena *G* meniantis *V* moenia *A* 20 uetita *G* uta *V* uti *A* priuatorum parietes ab (ad *A*) aedibus sacris *transpos. GA* institutū uersas *V* 24 trutinas *G* trounas *V* 28 esse 1 *om. G* 30 ipse profecto *Eyssenh.*

nus regalis Rando nomine, diu praestruens quod cogitabat, Mogontiacum praesidiis uacuam cum expeditis ad latrocinandum latenter inrepsit. 2. et quoniam casu Christiani ritus inuenit celebrari sollemnitatem, inpraepedite cuiusque modi fortunae uirile et muliebre secus cum supellectili non parua indefensum abduxit.

3. Paruo inde post interuallo inopina rei Romanae spes laetiorum adfulsit. cum enim Vithicabius rex, Vadomarii filius specie quidem molliculus et morbosus sed audax *et* fortis, ardores in nos saepe succenderet bellicos, opera nauabatur inpensior ut qualibet concideret strage. 4. et quia temptatus aliquotiens nullo genere potuit superari uel prodi, fraude citerioris uitae ministri, studio sollicitante nostrorum occubuit, cuius post necem aliquatenus hostiles torpuere discursus. interfector tamen prae metu poenarum, quas uerebatur si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri transtulit gradu.

5. Parabatur post haec lentioribus curis et per copias multiformes in Alamannos expeditio solitis grauior, destinatius id publica tutela poscente, quoniam reparabilis gentis motus timebantur infidi: milite nihilo minus accenso, cui ob suspectos eorum mores nunc infimorum et supplicum, paulo post ultima minitantium, nullae quiescendi dabantur indutiae.

6. Contracta igitur undique mole maxima cateruarum, armis et subsidiis rei cibariae diligenter instructa, accitoque Sebastiano comite cum Illyriis et Italicis numeris, quos regebat, anni tempore iam tepente Valentinianus cum Gratiano Rhenum transiit

6 secus *V* sexus *A* sexum *G* 9 Vithicabius *G* uidichabius· *VA* 11 et *G om. VA* saepe *G* saeper *V* 13 concideret *G* conpereret *V* 18 patuisset *GA* potuisset *V* infirmorum *GA* 31 tepente *Valesius* terente *V* recente *G* Rhenum *GA* in henum *V* Menum *Gronouius* transtibusq neminem diuisis *V em. Gron.* transgressus indiuisis *G* transitibusque Rheni diuisis *A*

uisoque nemine, indiuisis agminibus quadratis ipse *medius* incedebat, Iouino et Seuero magistris rei castrensis altrinsecus ordinum latera seruantibus, ne repentino inuaderentur adsultu. 7. protinusque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis accessibus, per regiones longo itu porrectas sensim gradiens miles inritatior ad pugnandum uelut repertis barbaris minaciter infrendebat. et quoniam aliquod diebus emensis nullus potuit qui resisteret inueniri, cuncta satorum et tectorum, quae uisebantur, iniecta cohortium manu uorax flamma uastabat praeter alimenta, quae colligi dubius rerum euentus adigebat et custodiri. 8. post haec leniore gressu princeps ulterius tendens cum prope locum uenisset, cui Solicinio nomen est, uelut quadam obice stetit, doctus procursantium relatione uerissima barbaros longe conspectos. 9. qui nullam ad tuendam salutem uiam superesse cernentes, nisi se celeri defendissent occursu, locorum gnaritate confisi unum spirantibus animis montem occupauere praecelsum, per confragosos colles undique praeruptum et inuium absque septentrionali latere, unde facilem habet deuexitatem et mollem. signis ilico fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, imperio principis et ductorum stetit regibilis miles, uexillum opperiens extollendum: quod erat oportune subeundae indicium pugnae. 10. ergo quia spatium deliberandi aut exiguum dabatur aut nullum, hinc inpatientia militis perterrente, inde horrenda circumsonantibus Alamannis, id consilium ratio celeritatis admisit, ut arctoam montium partem, quam clementer diximus esse procliuem, Sebastianus cum suis *occuparet*, fugientes Germanos, si fors ita tulisset, leui negotio confos-

1 *fort. ser.* ter diuisis (in=III) ipse medius incedebat *G* ɔse medebat *V* incedebat *A* 6 itu *GA* nitu *V* situ *Oudenorpius.* 10 iniecta *G* intecta *VA* 14 Solicinio *G* soliɔmno *V* 15 quadam *V* quodam *GA* obiecto obice *Haupt* 7 salutem tuendam *transpos. GA* 18 occursu *G* occursu unde *'A* 31 occuparet *G om. VA*

surus: quo, ut placuit, maturato Gratianoque apud signa Iouianorum retro detento, cuius aetas erat etiam tum proeliorum inpatiens et laborum, Valentinianus ut dux cunctator et tutus centurias et manipulos capite intecto conlustrans, nullo potentium in conscientiam arcani adhibito, remota multitudine stipatorum, speculatum radices aggerum auolauit cum paucis, quorum industriam norat et fidem, praedicans, ut erat sui adrogans aestimator, inueniri posse aliam uiam ducentem ad arduos cliuos praeter eam, quam inspexere proculcatores. 11. per ignota itaque et palustres uligines deuius tendens insidiatricis manus locatae per obliqua subito oppetisset adcursu, ni necessitatis adiumento postremo per labilem limum incitato iumento digressus, legionum se gremiis inmersisset post abruptum periculum, cui adeo proximus *fuit*, ut galeam eius cubicularius ferens auro lapillisque distinctam, cum ipso tegmine penitus interiret nec postea uiuus reperiretur aut interfectus.

12. Proinde quiete reficiendis corporibus data, signoque erecto, quod solet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentissimo impetu acies motas prompte ante alios praeiere duo iuuenes lecti in principiis adeundi discriminis, Saluius et Lupicinus, Scutarius unus, alter e schola Gentilium, fragore terribili concitantes: hastasque crispando cum ad rupium obiecta uenissent, trudentibusque Alamannis euadere ad celsiora conarentur, aduenit omne pondus armorum, isdemque antesignanis per hirta dumis et aspera magno uirium nisu in editas sublimitates erepsit. 13. acri igitur partium spiritu conflictus cu-

---

1 quo ut *Valesius* quod aut *V* quod haud *GA* 5 consultrans *V* consalutans *G* 11 procursatores *G* 13 oblitu *V* abrupta *GA* 15 legionum *G* leonum *V* limorum *A* 16 fuit *G om. VA* 20 quiete *G* qui inte *V* 23 praetere dir *V* 24 adeundi *GA* saecundi *V* 28 aduenit *V* aduenit huc *GA*

spidibus temptatur infestis, et hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces sed incauti barbari dexteris coiere conlatis, quos latius sese pandens exercitus infusis utrimque cornibus adflictabat, per fremitus territos et equorum hinnitus et tubas. 14. nihilominus tamen ipsi adsumpta fiducia restiterunt, aequataque parumper proeliorum sorte, haud parua mole certatum est, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. 15. disiecti denique Romanorum ardore metuque turbati, miscentur ultimis primi, dumque in pedes uersi discedunt, uerrutis hostilibus forabantur et pilis. postremo dum anheli currunt et fessi, pandebant sequentibus poplites et suras et dorsa. stratis denique multis, lapsorum partem Sebastianus cum subsidiali manu locatus post montium terga trucidauit ex incauto latere circumuentam: dispersi ceteri siluarum se latebris amendarunt.

16. In hac dimicatione nostri quoque oppetiere non contemnendi. inter quos Valerianus fuit domesticorum omnium primus, et Natuspardo quidam Scutarius, exsertus ita bellator, ut Sicinio ueteri conparetur et Sergio. hisque tali casuum diuersitate perfectis milites ad hiberna, imperatores Treueros reuerterunt.

11. 1. Per haec tempora Vulcatio Rufino absoluto uita, dum administrarat, ad regendam praefecturam praetorianam ab urbe Probus accitus, claritudine generis et potentia et opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem uniuersum paene patrimonia sparsa possedit, iuste an secus non iudicioli est nostri. 2. hunc quasi genuina quaedam, ut fingunt poetae, fortuna uehens praepetibus pinnis, nunc beneficum

---

2 feraces *V* 8 turmarum *GA* rumarum *V* 18 oppetiere *GA* petere *V* 20 natus spado *G* 21 exertus *G* exextus *V* 22 peractis *GA* 23 truciros *V* 27 claritudine *V*²*GA* dantudine *V*¹ 31 genuina *G* gemina *VA* poetae fingunt *transpos. G* 32 uehens *ante* nunc *transpos. GA*

ostendebat et amicos altius erigentem, aliquotiens insidiatorem dirum et per cruentas noxium simultates. et licet potuit, quoad uixit, ingentia largiendo, et interuallando potestates adsiduas, erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celsior, ut uideretur cum sibi fideret, de cothurno strepere tragico, et ubi paueret, omni humilior socco. 3. atque ut natantium genus elemento suo expulsum haut tam diu spirat in terris, ita ille marcebat absque praefecturis, quas *ob* iurgia familiarum ingentium capessere cogebatur, numquam innocentium per cupiditates inmensas, utque multa perpetrarent inpune, dominum suum mergentium in rem publicam. 4. namque fatendum est: numquam illa magnanimitate coalitus clienti uel seruo agere quicquam iussit inlicitum, sed si eorum quemquam crimen ullum conpererat admisisse, uel ipsa repugnante iustitia, non explorato negotio sine respectu boni honestique defendebat. quod uitium reprehendens ita pronuntiat Cicero 'quid enim interest inter suasorem facti et probatorem? aut quid refert utrum uoluerim fieri an gaudeam factum?' suspiciosus tamen, et munitus suopte ingenio fuit et subamarum adridens blandiensque interdum, ut noceat. 6. id autem perspicuum est in eius modi moribus malum, tum maxime cum celari posse existimatur; ita inplacabilis et directus, ut si laedere quemquam instituisset, nec exorari posset nec ad ignoscendum erroribus inclinari, ideoque aures eius non cera sed plumbis uidebantur obstructae. in summis diuitiarum et dignitatum culminibus anxius et solli-

---

1 altius *G* sublimius *VA* 4 interpellando *G* 6 strepere Tragico *G* stri recragi quo *V* stridere tragico *Eyssenh.* 10 ob iurgia *GA* iurgi *V* 19 ita *GA* tam *V Cic. Philippic.* II 12, 29 *21 utrum *GA* uirum *V* 22 minutus *G* 26 diruptus *G* direptus *A* 28 non neeras et pluribus *V* non erant sed pluribus *G* non caeris ut pluribus *A*

citus, ideoque semper leuibus morbis adflictus. hae per occidentales plagas series rerum fuere gestarum.

12. 1. Rex uero Persidis longaeuus ille Sapor, et ab ipsis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum addictus, post imperatoris Iuliani excessum et pudendae pacis icta foedera, cum suis paulisper nobis uisus amicus, calcata fide sub Iouiano pactorum, iniectabat Armeniae manum, ut eam uelut placitorum abolita firmitate, dicioni iungeret suae. 2. et primo per artes fallendo diuersas, nationem omnem renitentem dispendiis leuibus adflictabat, sollicitans quosdam optimatum et satrapas, alios excursibus occupans inprouisis. 3. dein per exquisitas periuriisque mixtas inlecebras captum regem ipsum Arsacen adhibitumque in conuiuium iussit ad latentem trahi posticam, eumque effossis oculis uinctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis uanum suppliciorum aestimatur esse solacium, exterminauit ad castellum Agabana nomine, ubi discruciatus cecidit ferro poenali. 4. deinde nequid intemeratum perfidia praeteriret, Sauromace pulso, quem auctoritas Romana praefecit Hiberiae, Aspacurae cuidam potestatem eiusdem detulit gentis diademate addito, ut arbitrio se monstraret insultare nostrorum. 5. quibus ita studio nefando perfectis, Cylaci spadoni et Artabanni, quos olim susceperat perfugas, commisit Armeniam — horum alter ante gentis praefectus, *alter* magister fuisse dicebatur armorum — isdemque mandarat, ut Artogerassam intentiore cura excinderent, oppidum muris et uiribus ualidum, quod thesauros et uxorem cum filio tuebatur Arsacis. 6. iniere, ut statutum est, obsidium duces. et quon-

---

2 occidentales V^2GA orientales V^1 7 calcata *GA* gacati *V* 10 omnem renitentem *G* hominum [*lac. 6 litt.*] tentem *A* hominum tentem (*sine lac.*) *V* 19 cecidit *G* ceciderat *A* deciderat *V* 20 praeteriret *GA* praeterque et *V* 21 Aspacurae *G* aspauirae *V* Aspauiri *A* 27 alter *uulgo*, *om.* *VGA* 30 Arsacis tuebatur *transpos.* *GA*

iam munimentum positum in asperitate montana, rigente tunc caelo niuibus et pruinis adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptusque ad muliebria palpamenta, Artabanne adscito, prope moenia ipsa fide non amittendae salutis accepta propere uenit, et cum socio ad interiora susceptus ut postulauit, suadebat minaciter defensoribus et reginae, motum Saporis inclementissimi omnium lenire deditione ueloci. 7. multis post haec ultro citroque dictitatis, heiulanteque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi conpulsores in misericordiam flexi mutauere consilium, et spe potiorum erecti, secretis conloquiis ordinarunt hora praestituta nocturna, reclusis subito portis ualidam manum erumpere, uallumque hostile caedibus adgredi repentinis, ut lateant id temptantes, pollici… se prouisuros. 8. quibus religione firmatis egressi, biduumque ad deliberandum, quid capessere debeant, sibi concedi clausos petisse adseuerantes, in desidiam obsessores traduxerunt et uigiliis, quibus ob securitatem altiore stertitur somno, ciuitatis aditu reserato iuuentus exiluit uelox, passibusque insonis expeditis mucronibus repens, cum castra nihil metuentium inuasissent, iacentes multos nullis resistentibus trucidarunt. 9. haec inopina defectio necesque insperata Persarum, inter nos et Saporem discordiarum excitauere causas inmanes, illo etiam accedente, quod Arsacis filium Param suadente matre cum paucis e munimento digressum, susceptumque imperator Valen… apud Neocaesaream morari praecepit, urbem Polemoniaci ponti notissimam, liberali uictu curandum et cultu.

Qua humanitate Cylaces et Artabannes illecti,

---

1 asferitate *VA* *4 fide *G* deinde *VA* 10 proditio… res *VA* 16 prouisuros *Haupt* produros *V* 20 stertitur … s tertius *V* 21 insonis *GA* in somnis resolutis *A* 29 ne… apud cesaream *V*

missis oratoribus ad Valentem, auxilium eundemque Param sibi regem tribui poposcerunt. 10. sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim sine ullis insignibus gentem, quod ratione iusta est obseruatum ne fracti foederis nos argueremur et pacis.

11. Hoc conperto textu gestorum Sapor ultra hominem efferatus, concitis maioribus copiis Armenias aperta praedatione uastabat. cuius aduentu territus Para itidemque Cylaces et Artabannes, nulla circumspectantes auxilia, celsorum montium petiuere secessus, limites nostros disterminantes et Lazicam, ubi per siluarum profunda *et* flexuosos colles mensibus quinque delitescentes regis multiformes lusere conatus. 12. qui operam teri frustra contemplans, sidere flagrante brumali, pomiferis exustis arboribus castellisque munitis et castris, quae ceperat superata, *uel prodita* cum omni pondere multitudinis Artogerassam circumsaeptam et post uarios certaminum casus lassatis defensoribus patefactam incendit: Arsacis uxorem erutam inde cum thesauris abduxit.

13. Quas ob causas ad eas regiones Arintheus cum exercitu mittitur comes, suppetias laturus Armeniis, si eos exagitare procinctu gemino temptauerint Persae.

14. Inter quae Sapor inmensum quantum astutus et, cum sibi conduceret, humilis aut elatus, societatis futurae specie Param ut incuriosum sui per latentes nuntios increpabat quod maiestatis regiae uelamento Cylaci seruiret et Artabanni, quos ille praeceps blanditiarum inlecebris interfecit, capitaque caesorum ad Saporem ut ei morigerus misit.

---

1 a Valente *GA* 2 regem sibi *transpos. GA* 4 papa *V* 8 coriis *V* curis *GA* 11 secessus *GA* cessus *V* 13 et *GA om. V* 17 uel prodita *G om. VA* 19 lassatis *G* laxatis *VA* 27 elatus *A* clarus *GA* 29 increpabat *GA* inepabat *V* 30 gylaces *V*

15. Hac clade late diffusa, †Armenia omnis perisset ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Persae eam incursare denuo distulissent, hoc solo contenti quod ad imperatorem misere legatos petentes nationem eandem, ut sibi *et* Iouiano placuerat, non defendi. 16. quibus repudiatis Sauromaces pulsus, ut ante diximus, Hiberiae regno, cum duodecim legionibus et Terentio remittitur, et eum amni Cyro iam proximum Aspacures orauit ut socia potestate consobrini regnarent, causatus ideo se nec cedere nec ad partes posse transire Romanas, quod Vltra eius filius obsidis lege tenebatur adhuc apud Persas.

17. Quae imperator doctus, ut concitandas ex hoc quoque negotio turbas consilio prudentiaque molliret, diuisioni adquieuit Hiberiae, ut eam medius dirimeret Cyrus, et Sauromaces Armeniis finitima retineret et Lazis, Aspacures Albaniae Persisque contigua.

18. His percitus Sapor, pati se exclamans indigna quod contra foederum textum iuuarentur Armenii, et euanuit legatio, quam super hoc miserat corrigendo quodque se non adsentiente nec conscio diuidi placuit Hiberiae regnum: uelut obseratis amicitiae foribus uicinarum gentium auxilia conquirebat, suumque parabat exercitum, ut reserata caeli temperie subuerteret omnia, quae ex re sua struxere Romani.

LIBER XXVIII.

1. Multi, etiam senatores, ac senatorii generis feminae, Romae ueneficiorum, stuprorum et adulteriorum accusantur, et supplicio adficiuntur.

2 ni propugnatoris *GA* inpropugnata ni *Valesius* inpropugnatari *V* 5 et *G om. VA* 10 se *GA* si *V* 11 Vltra *G* ultra *A* 14 prudentiaque *GA* prudentia *V* 20 et *G* ct *V* 21 euanuerit *GA* 23 toribus *V* 25 reserata *Haupt* serata *V* serenata *GA*

2. *Valentinianus Aug. totam Rheni ripam Gallicam castris, castellis et turribus munit: Alamanni Romanos trans Rhenum munimentum exstruentes interficiunt. Marathocupreni grassatores in Syria iussu Valentis A. cum liberis et uico suo deleti.*

3. *Theodosius urbes Brittanniae a barbaris uastatas restituit, castella reparat, et prouinciam insulae recipit, quae Valentia est appellata.*

4. *de Olybrii et Ampelii praefectura urbana: et de uitiis senatus populique Romani.*

5. *Saxones in Gallia, post factas indutias, a Romanis insidiis circumuenti. Valentinianus data fide iungendi copias, Burgundiones Alamanniae immisit, qui decepti et illusi, captiuis omnibus occisis domum redierunt.*

6. *clades Tripoli prouinciae, Leptitanisque et Oeensibus ab Austurianis illatae, et fraude Romani comitis Valentiniano occultatae, et minime uindicatae.*

1. 1. Dum apud Persas, ut supra narrauimus, erfidia regis motus agitat insperatos, et in eois tratibus bella rediuiua consurgunt, anno sexto* decimo t eo diutius post Nepotiani exitium, saeuiens per rbem aeternam urebat cuncta Bellona, ex primordiis ninimis ad clades excita luctuosas, quas obliterasset tinam iuge silentium! ne forte paria quandoque temtentur, plus exemplis generalibus nocitura quam dectis. 2. ac licet ab hoc textu cruento gestorum xquisite narrando iustus me retraheret metus multa eputantem et uaria, tamen praesentis temporis moestia fretus, carptim ut quaeque memoria digna sunt xplanabo, nec pigebit, quid ex his, quae apud ueteres acciderint, timuerim, docere succincte. 3. bello Medico primo cum diripuissent Asiam Persae, obsidentes iletum molibus magnis, minantesque defensoribus uciabiles neces, iniecere clausis necessitatem, ut nnes magnitudine malorum adflicti, peremptis caritibus propriis, proiectoque in ignem mobili censu, suros se certatim congererent in communem pereun-

8 delectis *V* 11 reputantem *G* reportantem *VA* 13 iae *G* quaeque *VA* *16 Miletum *Lindenbr.* militum *VGA*

tis patriae rogum. 4. hoc argumentum paulo postea digestum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum, paulisperque iucunde auditus, cum cothurnatius stilus procederet lacrimosus, indignatione damnatus est populi arbitrati non consolandi gratia sed probrose monendi, quae pertulerat amabilis ciuitas, nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoque dolores scaenicis adnumerasse fabulis insolenter. erat enim Atheniensium colonia Miletus, deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri, qui fertur pro patria bello se Dorico deuouisse. 5. sed ad proposita ueniamus.

Maximinus regens quondam Romae uicariam praefecturam, apud Sopianas Valeriae oppidum obscurissime natus est, patre tabulario praesidialis officii, orti a posteritate Carporum, quos antiquis excitos sedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. 6. is po- mediocre studium liberalium doctrinarum defensionem- que causarum ignobilem, et administratas Corsicam itidemque Sardiniam, rexit deinde Tusciam. und- morato in itinere diutius successore, progressus a- curandam urbis annonam, etiam prouinciae moderamina retinebat, egitque consideratione triplici int- exordia cautius. 7. primo quod recalebat in auribus eius parentis effata, quid augurales alites uel cant- monerent oscinum adprime callentis, ad usque subl- mia regimenta...., sed periturum ferro poenali: de- quod nanctus hominem Sardum, quem ipse postea p- dolosas fallacias interemit, ut circumtulit rumor, el- ciendi animulas noxias et praesagia sollicitare larua- rum perquam gnarum: dum superesset ille, timens ı

---

5 est *G* et *VA* 8 *post* insolenter *add.* Miletum (-mq.. *G*) relegatus est *GA om. V* 10 Nileum *G* Neleum *A* lin.. *V* 15 tubulario *VGA* 18 doctrinarum *V* disciplinar.. *GA* 21 successoribus gressus *VA* 23 egitque *G* erit.. *VA* 27 uenturum *excid. censet Valesius* ferre poenalia 30 larbarum *V*

prodéretur, tractabilis erat et mollior; postremo quod tamquam subterraneus serpens per humiliora reptando nondum maiores funerum excitare poterat causas.

8. Principium autem unde latius se funditabat, emersit ex negotio tali. Chilo ex uicario et coniux eius Maxima nomine, questi apud Olybrium ea tempestate urbi praefectum, uitamque suam uenenis petitam adseuerantes inpetrarunt ut hi, quos suspectati sunt, ilico rapti conpingerentur in uincula, organarius Sericus et Asbolius palaestrita et aruspex Campensis. 9. uerum negotio tepescente propter diuturnam morborum asperitatem, qua tenebatur Olybrius, morarum inpatientes hi, qui rem detulerunt, libello petiuerunt oblato, ut examinandum iurgium praefecto mandaretur annonae, idque studio celeritatis concessum est. 10. accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam pectori crudo adfixam, ut saepe faciunt amphitheatrales ferae, diffractis tandem solutae posticis.

Cumque multiformiter quasi in proludiis negotium spectaretur, et quidam sulcatis lateribus nominassent nobiles aliquos tamquam usos artificibus laedendi per clientes aliosque humiles notos reos et indices, supra plantam, ut dicitur, euagatus tartareus cognitor relatione maligna docuit principem, non nisi suppliciis acrioribus [perniciosa facinora] scrutari posse uel uindicari, quae Romae perpetrauere conplures. 11. his ille cognitis efferatus, ut erat uitiorum inimicus acer magis quam seuerus, uno proloquio in huius modi causas, quas adroganter proposito maiestatis imminutae miscebat, omnes quos iuris prisci iustitia diuorumque arbitria quaestionibus exemere cruentis,

---

*9 compingerentur *GA* contingerentur *V* 10 Arbolius *A* 11 propter *GA* ob *V* 12 morae *G* 23 notos *V* notans *G* natos *V* 26 pernitiosa facinora *VA om. G* 29 acer uitiorum inimicus *transpos. GA* 30 arroganter *Valesius* adrogant *VA* arroganti *G*

si postulasset negotium, statuit tormentis adfligi. 12. utque congeminata potestas erectaque sublatius altiores consarcinaret aerumnas, Maximino Romae agere disposito pro praefectis sociauit ad haec cognoscenda, quae in multorum pericula struebantur, Leonem notarium, postea officiorum magistrum, bustuarium quendam latronem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipsum nihilo minus humani sanguinis auidissimum. 13. auxit obstinatum Maximini ingenium ad laedendum aduentus collegae similis e litterarum cum ampla dignitate dulcedo. ideoque pedes huc et illuc exultando contorquens, saltare, no incedere uidebatur, dum studebat inter altaria celsius gradientes, ut quidam memorant, imitari Brachmanas.

14. Iamque lituis cladium concrepantibus internarum, rerum atrocitate torpentibus cunctis, praeter multa cruda et inmitia, quorum nec diuersitas comprehendi nec numerus potest, mors Marini causarum defensoris eminuit. quem ut ausum Hispanillae cuiusdam artibus prauis adfectasse coniugium, transeunte indiciorum fide discussa, supplicio letali damnau 15. et quoniam existimo, forsitan aliquos haec lectu ros, exquisite scrutando notare, strepentes id actu esse prius, non illud, aut ea, quae uiderint praetermissa: hactenus faciendum est satis quod non omn narratu sunt digna, quae per squalidas transiere p sonas, nec si fieri fuisset necesse, instructiones uel ipsis tabulariis suppeterent publicis, tot calentib malis et nouo furore sine retinaculis imis summa n scente, cum iustitium esse, quod timebatur, non iu cium aperte constaret.

16. Tunc Cethegus senator adulterii reus delat ceruice perit abscisa, et Alypius nobilis adulescen

4 haec *GA* hos *V* *9 obstinuatum *V* 14 bracma *GA* braemanas *V* 27 narratu *GA* arrata *V* 30 reti ulis imis *A* retinaculimmis *V* retinaculis *G*

ob leuem relegatus errorem, aliique humiles publica morte oppetiuerunt: in quorum miseriis uelut sui quisque discriminis cernens imaginem, tortorem et uincula somniabat et diuersoria tenebrarum.

17. Eodem tempore etiam Hymetii praeclarae indolis uiri negotium est actitatum, cuius hunc nouimus esse textum. cum Africam pro consule regeret Carthaginiensibus uictus inopia iam lassatis, ex horreis Romano populo destinatis frumentum dedit, pauloque postea cum prouenisset segetum copia, integre sine ulla restituit mora. 18. uerum quoniam denis modiis singulis solidis indigentibus uenundatis, emerat ipse tricenos, interpretii conpendium ad principis aerarium misit. ideoque Valentinianus per nundinationem suspicatus parum, quam oportuerat, missum, eum bonorum parte multauit. 19. ad cuius cladem exaggerandam id quoque isdem diebus acciderat non minus exitiale. Amantius aruspex ea tempestate prae ceteris notus, occultiore indicio proditus, quod ob praua quaedam implenda ad sacrificandum ab eodem esset adscitus Hymetio, inductusque in iudicium, quamquam incuruus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia. 20. quo infitiante, secretioribus chartis ab eius domo prolatis, commonitorium repertum est manu scriptum Hymetii, petentis ut obsecrata ritu sacrorum sollemnium numina erga se imperatores delenirent, cuius extima parte quaedam inuectiua legebantur in principem ut auarum et truculentum. 21. haec Valentinianus relatione iudicum doctus, asperius interpretantium facta, uigore nimio in negotium iussit in-

3 imaginem cernens *transpos.* *GA* tortorem *GA* torrorem 6 nouimus esse *GA* fuisse nouimus *V* 10 copia *G* in-ia *VA* 13 interpraetii *V* interpretum *A* integrum *G* obsecrata ritu sacrorum *G* obsecratoribus agrorum *V* ob-ratores sacrorum *A* 27 existima (*sic V*) — legebantur *l.* *V*m 28 ut *GA* ut at *V* 30 rigore *G*

quiri. et quia Frontinus consiliarius ante dicti, minister fuisse conceptae precationis arguebatur, concisus uirgis atque confessus ablegatus est in exilium ad Brittannos, Amantius uero damnatus postea rerum capitalium interiit. 22. post hanc gestorum seriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio urbi praefecto et Maximino uicario, confestimque perdendus, ut apparebat, data sibi copia erectius imperatoris praesidium appellauit, nominisque eius perfugio tectus seruabatur incolumis. 23. super hoc princeps consultus senatui negotium dedit. q... cum rem librata iustitia conperisset, eumque ad Boa· Delmatiae locum exterminasset, aegre imperatoris iracundiam tulit, perciti uehementer, quod hominem ad dictum, ut ipse proposuerat, morti, clementiori sententia didicerat plexum.

24. Ob haec et huius modi multa, quae cerne bantur *in* paucis, omnibus timeri sunt coepta. et i... tot malis dissimulatis paulatimque serpentibus acer... crescerent aerumnarum, nobilitatis decreto legati m... tuntur: Praetextatus ex urbi praefecto et ex uicar... Venustus et ex consulari Mineruius oraturi, ne de... ctis supplicia sint grandiora, neue senator quisqua... inusitato et inlicito more tormentis exponeret... 25. qui cum intromissi in consistorium haec referre... negantem Valentinianum se id statuisse, et calumni... perpeti clamitantem moderate redarguit quaestor E... praxius, hacque libertate emendatum est crudele pr... ceptum supergressum omnia diritatis exempla.

26. Circa hos dies Lollianus primae lanugi... adulescens, Lampadi filius ex praefecto, explorat... causam Maximino spectante, conuictus codicem noxi...

1 consiliarius *Lindenbr.* consutarius *VGA* 7 et *VG*... de *uulgo* 9 erectius *C. F. W. Müller* rectius *GA* tecti... 15 sententiae didocerat *V* 18 in *G om. VA* omnibus *G* ... minibus *VA* 23 neue *VA* ne *G* 27 redarguit *G* ... arguit *VA*

rum artium nondum per aetatem firmato consilio descripsisse, exulque mittendus, ut sperabatur, patris inpulsu prouocauit ad principem, et iussus ad eius comitatum duci, de fumo, ut aiunt, in flammam traditus Phalangio Baeticae consulari cecidit funesti carnificis manu.

27. Super his etiam Tarracius Bassus, postea urbi praefectus et frater eius Camenius et Marcianus quidam et Eusaphius, omnes clarissimi, arcessiti in crimen, quod eiusdem conscii ueneficii aurigam fouere dicebantur Auchenium, documentis etiam tum ambiguis suffragante absoluti sunt Victorino, ut dispersus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino iunctissimus.

28. Nec minus feminae quoque calamitatum participes fuere similium. nam ex hoc quoque sexu peremptae sunt originis altae conplures, adulteriorum flagitiis obnoxiae uel stuprorum. inter quas notiores uere Claritas et Flauiana, quarum altera cum duceretur ad mortem, indumento, quo uestita erat, abrepto, e uelamen quidem secreto membrorum sufficiens renere permissa est. ideoque carnifex nefas admisisse nuictus inmane, uiuus exustus est.

29. Paphius quin etiam et Cornelius senatores, nbo uenenorum artibus prauis se polluisse confessi, dem pronuntiante Maximino sunt interfecti. pari sorte iam procurator monetae extinctus est. Sericum enim Asbolium supra dictos, quoniam cum hortaretur ssim nominare, quos uellent, adiecta religione firrat, nullum igni uel ferro se puniri iussurum, mbi ualidis ictibus interemit. et post hoc flammis mpensem aruspicem dedit, in negotio eius nullo ramento constrictus.

———

2 sperabatur *GA* superabantur *V* 7 Taratius *G* 10 ciis ueneficiis *V* 18 fluuiana *VA* 23 pafius *VGA* preuenisse polluisse *V* se polluisse *G* polluisse *A* 28 cta *G* adie ut a *V* adiecit et *A* 31 haruspicem *V*

30. Oportunum est, ut arbitror, explanare nun causam, quae ad exitium praecipitem Aginatium im-pulit iam inde a priscis maioribus nobilem, ut locut est pertinacior fama. nec enim super hoc ulla docu-mentorum rata est fides. 31. anhelans flatu superb Maximinus, etiam tum praefectus annonae, nanctusqu audaciae incitamenta non leuia, tendebat ad usq Probi contemptum, uiri summatum omnium maxim iureque praefecturae praetorianae regentis prouincia 32. quod Aginatius indignissime ferrens dolensque i examinandis causis Maximinum ab Olybrio sibi pra latum, cum esset ipse uicarius Romae: familiari se mone docuit Probum occulte, facile uanum homin recalcitrantem sublimibus meritis posse opprimi, ille id fieri censuisset. 33. has litteras, ut quid adseuerabant, Probus ad Maximinum eruditiorem ia in sceleribus, commendatumque principi pertimesce nullo conscio praeter baiulum misit. hisque recita ita homo ferus exarsit, ut machinas omnes in A natium deinde commoueret, uelut serpens uuln rotae cuiusdam adtritus. 34. accessit his alia po insidiarum materia, quae eundem Aginatium obr Victorinum enim defunctum insimulabat, ut Maxim actus, dum supererat, uenditantem, cuius ex te mento legata ipse sumpserat non aspernanda, pari petulantia Anepsiae quoque eius uxori lites mina tur et iurgia. 35. quae haec metuens, ut Maxim etiam muniretur auxilio, finxit maritum in uoluntat quam condiderat nuper, argenti tria milia pondo ei reliquisse. qui auiditate nimia flagrans — nec e hoc quoque uitio caruit — petit hereditatis medi

---

5 hanellans *V* 11 precatum *V* *18 recitatis rechatis *V* 21 rotae *Kiessling* (*coll. Verg. Aen.* 5, *273*) *codd.* 24 uenditantem *GA* dendi tandem *V* (t *over* tandem) 26 Ane *G* anersiae *VA* *28 etiam *GA* et *V* 30 reliquisse reliquum se *V*

tem. uerum etiam hoc ut parum sufficienti nequaquam contentus aliud commentus est, ut arbitrabatur, honestum et tutum, et ne amitteret amplam sibi oblatam lucrandi uberis patrimonii, Victorini priuignam Anepsiae filiam petit filio coniugem, idque adsentiente muliere prompte firmatum est.

36. Per haec et alia simili maerore deflenda, quae decolorabant speciem urbis aeternae, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos semet extentans. namque et resticulam de fenestra praetorii quadam remota dicitur semper habuisse suspensam, cuius summitas quadam uelut ansula colligaret nullis quidem indiciis fulta sed nocitura insontibus multis: et Murianum Barbarumque apparitores aliquotiens discretim trudi iubebat, ad fallendum aptissimos. 37. hi tamquam heiulando casus, quibus se simulabant oppressos, iudicis exaggerando crudelitatem, remedium nullum aliud reis ad obtinendam uitam superesse eadem replicando saepe adseuerabant, ni criminibus magnis petissent nobiles uiros, quibus ad sui societatem adnexis facile eos absolui posse firmabant.

38. Ob quae inplacabilitate ultra adposita iam uergente, manus uinculis sunt artatae conplurium, rtuque nobiles inculti uidebantur et anxii. nec eorum culpari quisquam debuit cum salutantes humum paene curuatis contingentibus membris, persaepe clamantem audirent spiritus ferini latronem, nullum se inuito reperiri posse insontem. 39. quae uerba effectui propere iuncta terruissent profecto Numae Pompilii similis et Catonem. prorsus enim sic agebatur, ut

1 parum *G* rarum *V* 3 amplam *VA* ansam *G* 10 ultra *G* [*lac. 8 litt.*] ultra *A* solitra *V* 13 quadam uelut ansula *Haupt* quaedam uelut damusam (clamusam *A*) *VA* quandam uelut tamusam *G* 16 artissimos *V* 22 eos *G* eius *A* 23 inplauilitate *V* impia uilitate *GA* *31 catonem *GA* Catonum *Valesius*.

nec in alienis malis quorumdam exarescerent lacrimae: quod in uariis et confragosis actibus uitae plerumque contingit. 40. a iure tamen iustitiaque crebro discedens ferreus cognitor, erat uno quasi praecipuo tolerabilis. interdum enim exoratus parcebat aliquibus, quod prope uitium esse in hoc loco legitur apud Tullium 'nam si inplacabiles iracundiae sunt, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa leuitas: quae tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.'

41. Post haec praegresso Leone acceptoque successore ad principis comitatum Maximinus accitus auctusque praefectura praetoriana, nihilo lenior fuit etiam longius nocens ut basilisci serpentes. 42. in id tempus aut non multo prius scopae florere sunt uisae, quibus nobilitatis curia mundabatur, idque portendebat extollendos quosdam despicatissimae sortis ad gradus potestatum excelsos.

43. Et quamlibet tempestiuum est ad ordinem redire coeptorum, tamen nihil impedituri temporum cursus inmorabimur paucis, quae per iniquitatem curantium uicariam praefecturam in urbe contra quam oportuerat gesta sunt, quia ad nutum Maximini et uoluntatem isdem ministris uelut apparitoribus gerebantur. 44. post hunc uenit Vrsicinus ad mitiora propensior, qui quoniam cautus esse uoluit et ciuilis rettulerat Esaiam cum aliis, ob commissum adulterium in Rufinam detentis, Marcellum maritum eius ex agente in rebus, reum inminutae maiestatis deferre conatis: ideoque ut cunctator contemptus et ad haec fortiter exsequenda parum conueniens e uicaria potestate discessit. 45. huic successit Hemonensis Simplicius, Maximini consiliarius ex grammatico, post administratam nec erectus nec tumidus sed obliquus

7 *ad Quintum fratrem I* 1, 13, 39 si implacabiles *GA* sur... placabilis *V* 13 serpentes *GA* sterpentit *V* 20 curatium ... 24 ursicionus *V* 30 e uicariae potestate *G* que efficere testat... *VA*

aspectu terribilis, qui conpositis ad modestiam uerbis acerba meditabatur in multos. et primo Rufinam cum uniuersis auctoribus adulterii commissi uel consciis interfecit, super quibus Vrsicinum rettulisse praediximus, alios deinde conplures nullo noxiorum discrimine uel insontium. 46. in cruento enim certamine cum Maximino uelut antepilano suo contendens, superare eum in succidendis familiarum nobilium neruis studebat, Busirim ueterem et Antaeum imitatus et Phalarim, ut taurus ei solus deesse uideretur Agrigentinus.

47. His in hunc modum ac talibus actitatis, Hesychia quaedam matrona ob intentatum crimen in domo apparitoris, cui custodienda est tradita, multa pertimescens et saeua, fulcro plumeo uultu contracto incubuit, et animam occluso narium spiramento effudit.

48. Adiunctum est his aliud haut mitius malum. Eumenius enim et Abienus ambo ex coetu amplissimo infamati sub Maximino in Fausianam feminam non obscuram, post Victorini obitum, quo iuuante uixere securius, Simplicii aduentu perterrefacti, non secus uolentis magna cum minis, ad secreta receptacula se contulerunt. 49. sed Fausiana damnata inter reos recepti, uocatique edictis, semet abstrusius amendarunt: quorum Abienus apud Anepsiam diu delitescebat. sed ut solent insperati casus adgrauare miserabilis clades, Apaudulus nomine seruus Anepsiae, uerberatae coniugis dolore perculsus, negotium ad Simplicium detulit nocte progressus, missique apparitores indicatos e latebris abstraxerunt. 50. et Abienus quidem exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsiae, morte multatus est. mulier uero

5 alias *GA* alicis *V* 6 in cruento *G* merciento *V* Marcente *A* 10 ut taurus *G* uitae rus ei *V* uitae truci *A* 12 exactis *GA* a&atis *V* 20 sub *G* sum *V* sunt *A* 23 minis *G* nimis *VA* 30 idetulit *V*

ut continendae uitae spem firmam dilato posset habere supplicio, adpetitam se nefariis artibus, uim in domo Aginati perpessam adseuerauit. 51. haec, ut gesta sunt, auctius ad principem Simplicius rettulit, agensque ibi Maximinus infestus ob causam, quam supra docuimus, Aginatio, simultate una cum potestate in maius accensa, *orauit* inpense ut rescriberetur eum occidi: et inpetrauit facile male sanus incitator et potens. 52. metuensque grauioris inuidae pondus, ne pronuntiante Simplicio et consiliario suo et amico periret homo patriciae stirpis, retinuit apud se paulisper imperiale praeceptum, haerens et ambigens, quemnam potissimum exsecutorem atrocis rei fidum inueniret *et* efficacem. 53. tandemque, ut solent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus est Gallus, audax ad usque insaniam, cui hanc operam implere breui pollicito deferri prouidit uicariam, et conmonitorium cum Augusti litteris tradidit, instruens hominem saeuum quidem et rudem qua celeritate Aginatium sine ullo deleret obstaculo dilatione qualibet inuenta, forsitan euasurum. 54. festinauit, ut mandatum est, Doryphorianus magnis itineribus Romam, et inter administrandi initia magna quaeritabat industria, qua ui senatorem perspicui generis interficeret iuuantibus nullis. cognitoque eum iam pridem repertum in uilla propria custodiri, ipse tamquam caput sontium pariterque Anepsiam horrore mèdio tenebrarum audire disposuit, quo tempore hebe-

1 dilato *G* dilecto *VA* 2 nefa artibus *V* 4 auctius (?) *Hermann* mugitus V^2*GA* maugitus V^1 ocius *Valesius* rettulit *V* reddidit *GA* 7 orauit *G om. VA* *11 retinuit *GA* etenuit 13 introcis *V* 14 et *G om. VA* 19 et *scripsi* sed *VGA* 22 dorqhorianus *V* 23 inter administrandi (?) *Valesius* interandi *V* inter intrandi *A* inter salutandi *G* 24 uis *V* 25 nonnullis *G* 26 custodiri *A* uultu dir *V* uultu diro *G* 27 perque anepsiam *VA* Anepsiam per *G* horrore medio *Valesius* horrorem et *VA* horrorem *G* 28 habitari *V*

tari solent obstrictae terroribus mentes: ut inter innumera multa Aiax quoque Homericus docet optans perire potius luce, quam pati formidinis augmenta nocturnae. 55. et quoniam iudex, quin immo praedo nefandus ad id solum, quod promisit, intentus cuncta extollebat in maius, iusso Aginatio statui, agmina fecit introire carnificum, catenisque sonantibus triste, mancipia squalore diuturno marcentia in domini caput ad usque ultimum lacerabat exitium, quod in stupri quaestione fieri uetuere clementissimae leges. 56. denique cum iam contigua morti tormenta ancillae uoces expressissent obliquas, indicii fide parum plene discussa, Aginatius ad supplicium duci pronuntiatus abrupte, nec auditus, cum magnis clamoribus appellaret nomina principum, sublimis raptus occiditur, pari sententia Anepsia interfecta. haec agitante, cum adesset, perque emissarios cum procul ageret, Maximino funera urbs deplorauit aeterna.

57. Sed accelerarunt ultimae dirae caesorum. namque ut postea tempestiue dicetur, et idem Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferens damnatorio iugulatus est ferro, et Simplicius in Illyrico trucidatus, et Doryphorianum pronuntiatum capitis reum rursumque in carcerem Tullianum, matris consilio princeps exinde rapuit, reuersumque ad lares per cruciatus oppressit inmensos.

Ut unde huc fleximus reuertamur, is urbanarum rerum status, ut ita dixerim, fuit.

2. 1. At Valentinianus magna animo concipiens et utilia, Rhenum omnem a Raetiarum exordio ad

---

6 iusso *G* iusso sub *VA* 19 ultimae *VA* ultrices *G* 22 iugulatus *GA* iuiulatus *V* trucidatus *G* trunnatus (*prior* n *emend. ex* u) 23 Doryphorianum *G* uorifor *V* *24 in carcere Tulliano *G* in carcerem Tullianum *Haupt* ret tulliano in *VA* 25 lares is *VA* lares in Galliis *G* 27 ut unde *Haupt* unde *V* nunc unde *A* Sed iam unde *G*

usque fretalem Oceanum magnis molibus conmuniebat, castra extollens altius et castella turresque adsiduas per habiles locos et oportunos, qua Galliarum extenditur longitudo: non numquam etiam ultra flumen aedificiis positis subradens barbaros fines. 2. denique cum reputaret munimentum celsum et tutum, quod ipse a primis fundarat auspiciis, praeterlabente Nicro nomine fluuio, paulatim subuerti posse undarum pulsu inmani, meatum ipsum aliorsum uertere cogitauit et quaesitis artificibus peritis aquariae rei, copiosaque militis manu arduum est opus adgressus. 3. per multos enim dies conpaginatae formae e roboribus, coniectaeque in alueum, fixis refixisque aliquotiens prope ingentibus stilis, fluctibus erectis confundebantur, auulsaeque ui gurgitis interibant. 4. uicit tamen imperatoris uehementior cura et morigeri militis labor, mento tenus, dum operaretur, saepe demersi: tandem non sine quorundam discrimine castra praesidiaria, inquietudine urgentis amnis exempta, nunc ualida sunt.

5. Ac talibus laetus exsultansque, pro anni et temporis statu dilapsos conducens, rei publicae curam habuit, ut officio principis congruebat. ratusque aptissimum ad id, quod deliberabat, inplendum, trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus est, munimentum extruere disposuit raptim. utque celeritas effectum negotii faceret tutum, per Syagrium tunc notarium, postea praefectum et consulem, Aratorem

---

1 communiebat *G* conmouebat *VA* 10 aquariae *G* quare *VA* 12 formae e *G* formosae *VA* 13 coniectaeque *GA* coneteque *V* 14 erectis confundebantur *G* erecti confidebantur *V* 15 interibant *Valesius* inter an *V* interrumpebantur *G* Vicit *G* uice *VA* 18 discrimine *GA* his cumine *V* 19 inrui etudiner ingentis *V* inquietudine errantis ingentis *G* (urgentis *Valesius*) 21 exultansque *GA* exulqua· *V* 22 statu dilapsos *G* tudila *V* tutela *A* curam habuit (· trudium *V* 23 officio *G* offer *V* 24 ad ed optissimos a(id *V* aptissimum ad id *G* *transpos. A* *28 Aratorem *G* oratorem *VA*

monuit ducem, ut, dum undique altum esset silentium, id arripere conaretur. 6. transiit cum notario dux, ut iussum est, statim fodereque per militem, quem duxit, fundamenta exorsus, Hermogenen susceperat successorem, eodemque puncto quidam optimates Alamanni uenere obsidum patres, quos lege foederis mansuraeque diutius pacis haut aspernanda pignora tenebamus. 7. qui flexis poplitibus supplicabant, ne Romani securitatis inprouidi, quorum fortunam sempiterna fides caelo contiguam fecit, prauo deciperentur errore, pactisque calcatis rem adorerentur indignam. 8. uerum haec et similia loquentes in cassum, cum nec audirentur, nec quietum aliquid uel mite referri sentirent, filiorum flentes exitium discesserunt, isdemque digressis, ex abdito collis propinqui barbaricus prosiluit, globus optimatibus tum danda responsa, ut intellegi dabatur, opperiens: adortusque milites seminudos, humum etiam tum gestantes, expeditis agiliter gladiis obtruncabant, inter quos etiam duces ambo sunt caesi. 9. nec indicaturus gesta superfuit quisquam praeter Syagrium, qui deletis omnibus ad comitatum reuersus, irati sententia principis sacramento exutus abiit ad lares, id conmeruisse saeuo iudicatus arbitrio, quod euaserit solus.

10. Haec inter per Gallias, latrociniorum rabies saeua scatebat in perniciem multorum, obseruans celebres uias, fundensque indubitanter quidquid inciderat fructuosum. denique praeter conplures alios, quos abrumpserunt insidiae tales, Constantianus tribunus sta-

---

1 altum *Valesius* actum *VGA* 3 fodereque *A* podereue *V* ponereque *G* 6 obsides imperatoris *G* 10 prauo deciperentur errore *G* praue deficerentur errore prore *V* praue deficerent, ut pro re *A* 11 redorerentur *V* 13 nec quicum *VA* nec *G* 15 digressis *G* agrigressis *V* 16 globus *VG* globos 17 odortus moltes *V* aggressique milites *G* 18 gestantes *G* antes *V* ante se *A* 19 obtruncabant *G* obcabant *V* ad comitatum *G* ad tatum *V* 23 saeuo *G* scaeso *VA* indistanter *C. F. W. Müller* 28 fructus sub *VA*

buli, impetu est clandestino exceptus moxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis et Iustinae germanus.

11. At procul, tamquam horum similia agitantibus furiis per omne latus, Maratocupreni grassatores acerrimi uagabantur, uici huius nominis incolae in Syria prope Apamiam positi, nimium quantum numero et exquisitis fallaciis abundantes, ideoque formidati quod mercatorum militumque honoratorum specie sine strepitu ullo diffusi, opimas domos et uillas et oppida peruadebant. 12. nec quisquam aduentum eorum cauere poterat inopinum, non destinata sed uaria petentium et longinqua, et quoquo uentus duxerat, inrumpentium: quam ob causam prae ceteris hostibus Saxones timentur ut repentini. et quamlibet conturati multorum opes attriuerint, oestroque concepti furoris exagitati caedes edidere luctificas, sanguinis nihilo minus auidi quam praedarum, *sed* ne per minutias gesta narrando .... operis inpediam cursum, id unum sufficiet eorum exitiale poni commentum. 13. quaesitus in unum impiorum [hominum] globus imitatus rationalis officium ipsumque iudicem, uespertinis tenebris lugubre clamante praecone ciuitatem ingressi, ambitiosam domum cuiusdam primatis ut proscripti iussique interfici cum gladiis obsederunt, raptaque suppellectili pretiosa, quia subito perculsi familiares hebetatis sensibus non defenderant dominum, caesis pluribus ante reuolutam lucem gress

---

2 ualentini *VA* 4 agitantibus *G* actentibus *V* 9 si[illegible] strepitu *Valesius* s inestre *V* s in extremo *A* sine *G* [illegible] die fu (fo *V*) si opimas *VA* discrimine *G* oppida *G* op[illegible] *VA* 13 quaqua *Eyssenh.* quaque *V* irrumpentium *G* c[illegible] rumpentium *A* torum pentum *V* 15 Saxones *G* saxa[illegible] *VA* *16 adtribuerint [*lac. 8 litt.*] troque *V* attribuerer[illegible] tamen oestro *G* 17 caedes edidere *G* sr . . . ese dedere [illegible] 18 Sed ne *G* [*lac. 5 litt.*] reme *VA* 19 r [*lac. 12 litt.*] e[illegible] operis *V* operis *G* (*sine lac.*) saepius *inseruit Eyssenh.* [illegible] hominum *V²A om. V¹G*

discessere ueloci. 14. uerum cum exuuiis referti multorum, rapiendi dulcedine *nihil* praetermitterent, intercepti imperiali motu, oppressi interiere omnes ad unum, eorumque suboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla subcresceret, pari sorte deleta est, et lares uersi, quos ambitiose luctuosis aliorum dispendiis construxerunt. et haec quidem textu processere narrato.

3. 1. Theodosius uero dux nominis inclyti, animi uigore collecto ab Augusta profectus, quam ueteres appellauere Lundinium, cum milite industria conparato sollerti, uersis turbatisque Brittannorum fortunis opem maximam tulit, oportuna ubique ad insidiandum barbaris praeueniens loca, nihilque gregariis imperans, cuius non ipse primitias alacri capesseret mente. 2. hocque genere cum strenui militis munia et praeclari ducis curas expleret, fusis uariis gentibus et fugatis, quas insolentia nutriente securitate adgredi Romanas res inflammabat, in integrum restituit ciuitates et castra multiplicibus quidem damnis adflicta, sed ad quietem temporis longi fundata.

3. Euenerat autem eodem haec agente facinus dirum, erupturum in periculum graue, ni inter ipsa conatus principia fuisset extinctum. 4. Valentinus quidam in Valeria Pannoniae superbi spiritus homo, Maximini illius exitialis uicarii, postea praefecti coniugis frater, ob graue crimen actus in Brittannias exsul, quietis inpatiens malefica bestia ad res perniciosas consurgebat et nouas, in Theodosium tumore quodam, quem solum resistere posse nefandis cogitationibus aduertebat. 5. multa tamen clam palamque circumspiciens, crescente flatu cupiditatis inmensae

1 discere *V* 2 rapiendi *Valesius* pariendi *VA* parandi *G* nihil *G om. VA* 5 sorte deleta *GA* corte delecta 15 capesseret *GA* capessere in *V* 17 tiariis *V* 20 set ad *V* et ad *A om. G* *24 Valentinus *GA* ualentinianus *V* 32 curiditatis *V*

exules sollicitabat et milites, pro temporis captu ausorum inlecebras pollicendo mercedes. 6. iamque propinquante temptatorum effectu, doctus haec, unde conuenerat, dux alacrior ad audendum, et corde celso ad uindictam conpertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta societate iunctissimis letali poena plectendos Dulcitio dediderat duci: militari scientia uero, qua superabat praesentes, futura coniciens, de coniuratis quaestionis agitari prohibuit, ne formidine sparsa per multos reuiuiscerent prouinciarum turbines conpositi.

7. Hinc ad corrigenda plura conuersus et necessaria, periculo penitus dempto, cum aperte constaret nulla eius proposita deseruisse fortunam, instaurabat urbes et praesidiaria, ut diximus, castra, limitesque uigiliis tuebatur et praetenturis, recuperatamque prouinciam, quae in dicionem concesserat hostium, ita reddiderat statui pristino, ut eodem referente et rectorem haberet legitimum, et Valentia deinde uocaretur arbitrio principis uelut ouantis.

8. .... haec etiam praecipua. Areanos genus hominum a ueteribus institutum, super quibus aliqua in actibus Constantis rettulimus, paulatim prolapsos in uitia a stationibus suis remouit: aperte conuictos, acceptarum promissarumque magnitudine praedarum allectos, quae apud nos agebantur, aliquotiens barbaris prodidisse. id enim illis erat officium, *ut* ultro citroque [per longa spatia] discurrentes, uicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent.

2 illecebras *G* inlecebricas *V* 6 arta *G* artaci *V* arta ei *A* arta sibi *uulgo* 7 uero scientia *transpos. G* 11 conpositi *codd.* consopiti *Valesius* 14 proposita *scripsi* propitia (-am *A*) *VA* coepta propitiam *G* 20—21 oua . . t (c. 17) . . . . . tudio nuntio inest haet (Haec *A*) *VA* 20 uelut — 21 praecipua *om. G* 23 constantibus *V* 26 praedarum *A* praecarum *V* praemiorum *G* 27 didisse *V* prodidisse *G* 28 ut *G om. VA* per longa spatia *VA om. G*

9. Ita spectatissime ante dictis rebus aliisque administratis similibus, ad comitatum accitus tripudiantesque relinquens prouincias ut Furius Camillus uel Cursor Papirius uictoriis crebris et salutaribus erat insignis. et fauore omnium ad usque fretum deductus, leni uento transgressus, uenit ad conmilitium principis, cumque gaudio susceptus et laudibus, in locum Valentis Iouini successit, qui equorum copias tuebatur.

4. 1. Diu multumque a negotiis discussus urbanis, adigente cumulo foris gestorum, ad ea strictim exequenda regrediar, exorsus ab Olybrii praefectura tranquilla nimis et leni, qui numquam ab humanitatis statu deiectus, sollicitus erat et anxius, nequid ısquam factum eius asperum inueniretur aut dictum, alumniarum acerrimus insectator, fisci lucra, unde oterat, circumcidens, *iustorum* iniustorumque distintor et arbiter plenus, in subiectos admodum temperans. 2. sed obnubilabat haec omnia uitium parum uidem nocens [rei communi], sed in alto iudice malosum, quod citeriorem uitam paene omnem uergenm in luxum per argumenta scaenica amoresque eregerat nec uetitos nec incestos.

3. Post hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipse ıoque uoluptatum, Antiochiae genitus, ex magistro ïciorum ad proconsulatum geminum, indeque multo stea ad praefecturae culmen euectus, alias ad poıli fauorem adipiscendum aptissimus, non numquam men rigidus atque utinam in proposito perseuerans. rrexisset enim ex parte licet exigua inritamenta

8 Valentis *GA* utlentis *V* 10 discussus *G* discursis *V* ressus *A* 14 ne quod *GA* nec quib *V* 17 iustorum inlidit *Valesius* 18 subiectos *scripsi* subiectis *VGA* 20 communi (-nis *V*) *VA om. G* 21 uergentem *G* u..... tem *V* u.... ingentem *A* 22 scenica *G* ce....ca *V* a *A* *27 euectus laetus alias *G* euetus lectus alia *V* tus (lectus alia *om.*) *A dittogr. seclusi* (*cf. Herm.* VII 102) ad *scripsi* et *V* et ad *GA*

gulae et ganeas taetras, ni flexus in molliora amisis-
set gloriam diu uicturam. 4. namque statuerat, ne
taberna uinaria ante horam quartam aperiretur, neue
aquam uulgarium calefaceret quisquam, uel usque ad
praestitutum diei spatium lixae coctam proponerent
carnem, uel honestus quidam mandens uideretur in
publico. 5. quae probra aliaque his maiora dissimu-
latione iugi neglecta ita effrenatius exarserunt, ut
nec Epimenides ille Cretensis, si fabularum ritu ab
inferis excitatus redisset ad nostra, solus purgare suf-
ficeret Romam: tanta plerosque labes insanabilium
flagitiorum oppressit.

6. Et primo nobilitatis, ut aliquotiens pro loco-
rum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, in-
cidentia ueloci constringentes excessu. 7. praenomi-
num claritudine conspicui quidam, ut putant, in im-
mensum semet extollunt, cum Reburri et Flabunii et
Pagonii Gereonesque appellentur ac Dalii cum Tarra-
ciis et Perrasiis, *aliisque* ita decens sonantibus origi-
num insignibus multis. 8. non nullos fulgentes seri-
cis indumentis, ut ducendos ad mortem, uel ut si
diritate ominis loquamur, praegresso exercitu arma
cogentes, manipulatim concitato fragore sequitur mul-
titudo seruorum. 9. tales ubi comitantibus singulis
quinquaginta ministris tholos introierint balnearum
'ubi sunt nostri?' minaciter clamant: *si* apparuisse
subito ignotam conpererint *meretricem*, aut oppidanam
quondam prostibulum plebis, uel meritorii corporis
ueterem lupam, certatim concurrunt, palpantesque
aduenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt

1 ganeas *GA* galmeas *V* 4 usque ad *G* adusque *V* 5 *post* lixae *lac. 4 litt. A* 6 uideretur *GA* diueretur 9 ille *G* ide *V* Idae *A* 17 fla(Fa *A*)bunii *V*[2]*GA* flabiani 19 aliisque *G* que *VA* 22 ominis *G* omnes *VA* *23 multitudo *G* multi dum *VA* 26 ubiubi *V*[1]*G* ubi *V*[2]*A* nostri *Haupt* nostrum *VA om. G* si *G om. VA* 27 ignota meretricem *G* m [*lac. 4 (8 A) litt.*] *VA*

lunt, ut Samiramim Parthi uel Cleopatras Aegyptus aut Artemisiam Cares uel Zenobiam Palmyreni. et haec admittunt hi, quorum apud maiores censoria nota senator adflictus est, ausus, dum adhuc non deceret praesente communi filia, coniugem osculari.

10. Ex his quidam cum salutari pectoribus oppositis coeperunt, osculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua suauianda uel manus, id illis sufficere ad beate uiuendum existimantes, et abundare omni cultu humanitatis peregrinum [putantes], cuius forte etiam gratia sunt obligati, interrogatum, quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam successerit domum.

11. Et cum ita graues sint et cultores uirtutum, *ut* putant, si uenturos undelibet equos aut aurigas quendam didicerint nuntiasse, ita uelociter imminent, uident et percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorum suspexere maiores, cum priscis illis uictoriis indicatis gaudio cuncta complessent.

12. Horum domus otiosi quidam garruli frequentant, uariis adsentandi figmentis ad singula ulterioris fortunae uerba plaudentes, parasitorum in comoediis *adsentationes* facetas adfectando. ut enim illi sufflant milites gloriosos, obsidiones urbium et pugnas *et* milia hostium isdem ut heroicis aemulis adsignantes, ita hi quoque columnarum constructiones alta fronte suspensas mirando, atque parietes lapidum circumspectis coloribus nitidos, ultra mortalitatem nobiles uiros extollunt. 13. poscuntur etiam in conuiuiis ali-

1 *ut *GA* ita *V* semiramin *VGA* 4 nota *GA* no *V* adflictus est senator *transpos. G* 9 suauianda *GA* et uianda *V* 10 humanitatis cultu *transpos. G* 11 putantes *VA* *m. G* 16 italos ter himinent (imminent *A*) uident et *VA* *emend. Valesius* ita imminent et *G* 21 ulterioris *Haupt* uiterieris *V* altioris *G* interioris *A* 23 adsentationes facetas *Haupt* [*lac. 10 (6 A, 2 G) litt.*] etas *VGA* 24 urbium et pugnas et *G* et pugnas uirum *VA* 26 calumniarum *VA* 29 conubiis *V*

quotiens trutinae, ut adpositi pisces et uolucres ponderentur et glires, quorum magnitudo saepius praedicata non sine taedio praesentium, ut antehac inusitata laudatur adsidue, maxime cum haec eadem numerantes notarii triginta prope adsistant cum thecis et pugillaribus tabulis, ut deesse solus magister ludi litterarii uideretur.

14. Quidam detestantes ut uenena doctrinas, Iuuenalem et Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla uolumina praeter haec in profundo otio contrectantes, quam ob causam non iudicioli est nostri. 15. cum multa et uaria pro amplitudine gloriarum et generum lectitare deberent, audientes destinatum poenae Socratem, coniectumque in carcerem, rogasse quendam scite lyrici carmen Stesichori modulantem ut doceretur id agere, dum liceret: interrogantaque musico quid ei poterit hoc prodesse morituro postridie, respondisse 'ut aliquid sciens amplius e uit discedam'.

16. Ita autem pauci sunt inter eos seueri uindices delictorum ut, si aquam calidam tardius attulerit seruus, trecentis adfligi uerberibus iubeatur: si hominem sponte occiderit propria, instantibus plurimis ut damnetur reus, dominus hactenus exclamet 'quid fa ciat maniosus et nequam? et siquis *aliud eius mo* deinceps ausus fuerit, corrigetur'.

17. *Ciuilitatis* autem hoc apud eos est nunc su

2 praedicata *scripsi* . . . licata *V* delicata *G* prope triginta *transpos. G* 6 solus *G* locus *VA* rogasse *G* progasse *V* perrogasse *A* 15 scite *G* excite *V* 18 e uita discedam *V*²*A* e uita discedat *G* cuita disceu *V*¹ 21 delictorum *G* tectorum *VA* 23 ponte *V* reus *Valesius* iremus *VA* unus *G* serenus *C. F. W. Müll.* iratus *Kiessl.* exclamat *codd.* 25 maniosus *G* ma [*lac. litt.*] mosus *VA* aliud eius modi *Valesius* [*lac. 15* (*8 A*) *litt.*] *VA* 26 corrigetur (?) *Valesius* cortu [*lac. 10 litt.*] *VA* et si — 26 corrigetur *om. G* 27 ciuilitatis *G* tis *VA* summum *Eyssenh.* [*lac. 9 litt.*] m *VA*

mum, quod expedit peregrino fratrem interficere cuiuslibet, quam cum rogatur ad conuiuium excusare: defectum *enim* patrimonii se oppido perpeti senator existimat, si is defuerit, quem aliquotiens libratis sententiis inuitauerit semel.

18. Pars eorum, si agros uisuri processerunt longius, aut alienis laboribus uenaturi, Alexandri Magni itinera se putant aequiperasse uel Caesaris: aut si a lacu Auerni lembis inuecti *sunt* pictis Puteolos, uelleris certamen, maxime cum id uaporato audeant tempore. ubi si inter aurata flabella laciniis sericis insederint muscae, uel per foramen umbraculi pensilis radiolus inruperit solis, queruntur quod non sunt apud Cimmerios nati. 19. dein cum a Siluani lauacro uel Mamaeae aquis uentitant sospitalibus, ut quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis, solutis pressoriis uestes luce nitentes ambigua diligenter explorat, quae una portantur sufficientes ad induendos homines undecim: tandemque electis aliquot inuolutus, receptis anulis, quos, ne uiolentur humoribus, famulo tradiderat, digitis ut metatis abit.

20. Enim uero siquis e militia principis recens ligressus abierit in *larem*, aut prouectibus, tali praeente . . . . irio . . . . . lenii praesul existimatur: ceeri taciturni *audiunt* dicta . . . . . solus pater familias ectus narrans aliena et |placentia referens et utile leraque fallendo.

---

1 fratrem '(?) *Valesius* frure *V* s rure *A* s iure *G* 2 ıamquam *V* 3 enim *GA om. V* oppidi *VA om. G* 9 mbis *V* sunt *G om. VA* uelleris certamen *O. Hirschfeld* Duilli rtamen *Kellerb.* uelle certamen *VA* uel Caietam *G* 15 ntitant *G* ut et titant *V* dictitant *A* 16 solutis *Lipsius* litis *VGA* 17 ambigua *Valesius* arbitrua *V* arbitra *G* una portantur *G* unam p [*lac. 10 litt.*] tur *VA* induendos iuuendos *V* iuuandos *G* 22 Enim — 27 fallendo *om. G* si quibus in mil [*lac. 8 litt.*] principis regens digressus ıc. *14 litt.*] rit m [*lac. 8 litt.*] ae ut *VA suppleu. Valesius* tacitur [*lac. 6 litt.*] dicta solias *V* 26 tectu . . . . rant 1

21. Quidam ex his licet rari aleatorum uocabulum declinantes ideoque se cupientes appellari *tesserarios:* inter quos tantum differt, quantum inter fures et latrones. hoc tamen fatendum est quod, cum omnes amicitiae Romae tepescant, aleariae solae, quasi gloriosis quaesitae sudoribus, sociales sunt et adfectu nimio firmitate plena conexae: unde quidam ex his gregibus inueniuntur ita concordes ut Quintilios esse existimes fratres. ideoque uidere licet ignobilem artis tesserariae callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulsam praeturae nec suspectam antea nec speratam, incedere grauitate conposita maestiorem, quod ei in maiore conuiuio uel consessu proconsularis quidam est antelatus.

22. Subsident aliqui copiosos homines senes aut iuuenes, orbos uel caelibes, aut etiam uxores habentes et liberos — nec enim hoc titulo discrimen aliquod obseruatur — ad uoluntates condendas allicientes eos praestigiis miris: qui cum supremis iudiciis ordinatis quae habebant, reliquerint his, quibus morem gerendo testati sunt, ilico pereunt, ut id impleri sorte fatorum opperiente [nec] putes, nec facili potest aegritudo testament .... comitatu est his quisquam.

23. *Alius* cum dignitate licet *mediocri,* ceruice tumida gradiens notos antea obliquato contuetur aspectu, ut post captas Syracusas existimes reuerti M. Marcellum.

24. Multi apud eos negantes esse superas potestates in caelo, nec in publicum prodeunt nec pra

2 tesserarios *G* t [*lac. 10 litt.*] s *V* 8 Quintilios *A* quitillios *V* quis illos *G* 17 et *GA* se *V* hoc *VA* in hoc 18 eos praestigiis *Valesius* potest regiis *VA* eos technis 20 habebant *G* bant *V* bona *A* 21 ut id — 23 quisquam *om. G* 22 [nec] putes *Eyssenh.* nec puteos *VA* testam [*lac. 23 litt.*] comitatum *V* testament [*lac. 10 litt.*] comitatu 24 Alius *G lac. 15 litt. VA* mediocri ceruice *Valesius* ceru *G* [*lac. 11 litt.*] uice *VA* 25 obliquato *GA* aliquato *V* reuerti M. *G* reuertimus *VA* 29 publicum *C. F. W. Müll* publico *codd.*

dent nec lauari arbitrantur se cautius posse, antequam ephemeride scrupulose sciscitata didicerint, ubi sit uerbi gratia signum Mercurii, uel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat luna.

25. Alius si creditorem suum flagitare molestius aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia praelicenter, eumque ut ueneficum curat urgeri: unde non nisi reddita cautione dispendioque adflictus graui discedit. et additur huic, debitorem uoluntarium includit ut proprium, nec ante eius professionem absoluit.

26. Parte alia uxor, ut prouerbium loquitur uetus, eamdem incudem diu noctuque tundendo maritum testari conpellit, hocque idem ut faciat uxor urget maritus instanter: et periti iuris altrinsecus adsciscuntur, unus in cubiculo, alter eius aemulus in triclinio, repugnantia tractaturi: isdemque subseruntur genitalium extorum interpretes controuersi, hinc praefecturas profusius largientes et sepulturas diuitum matronarum; inde ad exequias uirorum iam *iam* aduentantes necessaria parari oportere iubentes: et testatura ...... ıncillas suapte natura pallidi aspirati pridie consumpta lefuncta ...... um Romaque, ut Tullius ait: 'nec in :ebus humanis quicquam bonum norunt nisi quod ructuosum sit: amicos tamquam pecudes eos potissinum diligunt, ex quibus se sperant maximum frutum esse capturos'.

27. Cumque mutuum illi quid petunt, soccos et Iiconas uidebis et Lachetas: cum adiguntur ut red-

---

5 molestius *G* m lestiuo *V* illectiuo *A* 7 ueneficum *G* eneficum *VA* 10 professionem *Valesius* profectionem *VGA* 8 extorum interpretes *G* extoruit h [*lac. 7 litt.*] ter praeter *V*) iam iam *Valesius* fama *V* foeminas *G* 21 iubentes *scripsi* ıuentes *V* innuentes *GA* et testatura — 23 ait *om. G* 22 ıapte *A* capte *V* 23 *de Amicitia 21, 79* 24 rebus *GA* ıs *V* bonum *G* bos *V* hos *A* 29 Miciones *G* micaunas *VA* liguntur *GA* adiunguntur *V*

dant, ita cothurnatos et turgidos ut Heraclidas illos Cresphontem et Temenum putes. hactenus de senatu.

28. Nunc ad otiosam plebem ueniamus et desidem. in qua nitent ut nominibus cultis et quidam calceorum expertes, Cimessores Statarii Semicupae et Serapini et Cicimbricus cum Gluturino et Trulla, et Lucanicus cum Pordaca et Salsula similesque innumeri. 29. hi omne, quod uiuunt, uino et tesseris inpendunt et lustris et uoluptatibus et spectaculis: eisque templum et habitaculum et contio et cupitorum spes omnis Circus est maximus: et uidere licet per fora et compita et plateas et conuenticula circulos multo collectos in se controuersis iurgiis ferri, aliis aliud, ut fit, defendentibus. 30. inter quos hi qui ad satietatem uixerunt, potiores auctoritate longaeua, per Ianos et Eponam clamitant saepe, rem publicam star non posse, si futura concertatione, quem quisque uindicat, carceribus non exiluerit princeps, et funalibus equis parum cohaerenter circumflexerit metam. 31. et ubi neglegentiae tanta est caries, exoptato die equestrium ludorum inlucescente, nondum solis puro iubare, effusius omnes festinant praecipites ut uelocitate currus ipsos anteeant certaturos: super quorum euentu discissi uotorum studiis anxii plurimi agunt peruigiles noctes.

32. Vnde si ad theatralem uentum fuerit uilitatem, artifices scaenarii per sibilos exploduntur, siqui sibi aere humiliorem non conciliauerit plebem. q si defuerit strepitus, ad imitationem Tauricae gent peregrinos uociferantur pelli debere — quorum sub

4 nitent ut *V* nitent et *GA* 6 *ante* Trulla: cum *A* con *om.* *G* 7 Lucanicus *G* lucunucus *VA* 8 uiuunt V^2*GA* hibunt *9 uoluptibus *V* 10 copitorum *V* compitorium *A* *om.* *G* ut fit *GA* defit *V* 16 ianos *VGA* canos *Valesius* et Epona *scripsi* et rogant *VA* et fora *G* et rugas *Valesius* clamitant uelamittant *VA* 18 prin [*lac. 15 litt.*] Nomina bilis aequ parum coherce [*lac. 22 litt.*] et *VA* *suppleuit* *Valesius* princep et (*om.* funal. — cohaer.) *G* 19 et — 20 caries *om.* *G*

sidiis semper nisi sunt ac steterunt — et taetris uocibus et absurdis; quae longe abhorrent a studiis et uoluntate ueteris illius plebis, cuius multa facete dicta memoria loquitur et uenusta. 33. Id enim nunc repertum est pro sonitu laudum inpensiore per applicatos homines ad plodendum, ut in omni spectaculo, exodiario, uenatori, aurigae et histrionum generi omni et iudicibus celsis itidemque minoribus, nec non etiam matronis clametur adsidue 'per te ille discat' quid autem debeat disci nemo sufficit explanare.

34. In his plerique distentioribus saginis addicti, praeeunte nidoris indagine acutisque uocibus feminarum, a galliciniis ipsis in modum pauonum ieiunitate clangentium humum summis pedum unguibus contingentes aulis adsistunt, digitos praerodentes dum patinae leferuescunt: alii nauseam horridae carnis, dum excoquitur, intentius despectantes, ut discissarum peculum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, locentem quibus modis posteritas mederi doloribus possit internis.

35. Sit satis interim haec digessisse super rebus ırbanis. nunc redeamus ad cetera, quae per prouincias ıgitauere multiplices casus.

5. 1. Erupit Augustis ter consulibus Saxonum nultitudo et Oceani difficultatibus permeatis Romaum limitem gradu petebat intento, saepe nostrorum uneribus pasta: cuius eruptionis primae procellam annenus sustinuit comes, regionibus isdem adpositus, ux diuturno bellorum labore conpertus. 2. Sed tunc d mortem destinatae plebi congressus, cum milites uosdam ruisse et se uulneratum inparem fore cer-

---

3 *facete GA* facese *V* 6 plodendum *C. F. W. Müller* quendum *codd.* 9 adsidue *GA* obsidie *V* 13 pauonum pauorum *VG* ieiunitate *Haupt* hiennitare *VA* inanitate *G* doloribus *GA* dolori *V* *21 rebus *GA* renis *V* 26 liitem *G* militem *VA* intento *G* inuento *VA* 29 dux *Valeus* dum *VA om. G* *laborem bellorem *V*

taminibus aduerteret crebris, docto imperatore quid agi deberet, id est adeptus, ut peditum magister Seuerus opitulatum rebus dubiis adueniret. 3. qui ducens militem rei sufficientem cum uenisset ad loca, discriminatis ordinibus barbaros ante conluctationem adeo terruit et turbauit, ut nec controuersas opponerent manus sed signorum aquilarumque fulgore praestricti uenialem poscerent pacem. 4. diuque uariatis consiliis, cum id rei publicae conducere uideretur, pactis indutiis et datis ex condicione proposita iuuenibus multis habilibus ad militiam, discedere permissi sunt Saxones, sine inpedimento, unde uenerant, reuersuri. 5. quibus omni iam formidine uacuis, reditumque parantibus, occulte pedites missi insidias in abdita quadam ualle struxerunt, unde praetereuntes adgredi negotio poterant leui. sed longe secus accidit quam sperabatur. 6. sonitu enim aduentantium perciti exsiluere quidam intempestiue, uisique subito, dum se firmare festinant, ululantibus lugubre barbaris uertuntur in pedes. stetere tamen mox conglobati extremaque sorte uires licet non integras suggerentes confligere cogebantur, multaque caede perculsi concidissent nullo relicto, ni cataphractorum equitum cuneus ad inferendum periculum transeuntibus barbaris ex alio latere prope diuortium itineris pari modo locatus, clamore percitus tristi, agiliter subuenisset. 7. exin concursum infestius, firmatisque pectoribus hinc inde incumbentes Romani clausos hostes eductis gladiis obtruncabant: nec quisquam eorum genitales reuisere potuit lares, ne uno quidem caedibus concorporalium superesse permisso. ac licet iustus quidam arbiter rerum factum incusabit perfidum et deforme, pensato tamen negotio non feret indigne manum latronum exitialem tandem copia data captam.

---

5 barbaros *G* per barbaros *VA* 13 uacuis *G* uacuisse *VA* 23 catafracitorum *V* 25 pari *GA* pri *V* 34 copia *A* coria *G* captam *A* coptam *V* comptam *G*

8. Post haec ita prospere consummata, Valentinianus uersando sententias multiformes, anxia sollicitudine stringebatur, reputans multa et circumspiciens quibus commentis Alamannorum et Macriani regis frangeret fastus, sine fine uel modo rem Romanam inrequietis motibus confundentes. 9. inmanis enim natio, iam inde ab incunabulis primis uarietate casuum inminuta, ita saepius adulescit, ut fuisse longis saeculis aestimetur intacta. seditque consilio alia post alia imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicosos et pubis inmensae uiribus adfluentes, ideoque metuendos finitimis uniuersis. 10. scribebatque frequenter ad eorum reges per taciturnos quosdam et fidos, ut isdem tempore praestituto superuenirent, pollicitus ipse quoque transito cum Romanis agminibus Rheno occurrere pauidis, pondus armorum uitantibus insperatum.

11. Gratanter ratione gemina principis acceptae sunt litterae: prima quod iam inde *a* temporibus priscis subolem se esse Romanam Burgundii sciunt, dein quod salinarum finiumque causa Alamannis saepe iurgabant. *et* cateruas misere lectissimas, quae, antequam milites congregarentur in unum, ad usque ripas Rheni progressae, imperatore ad struenda munimenta districto, terrori nostris fuere uel maximo. 12. igitur paulisper morati cum neque Valentinianus, ut spoponderat, die praedicto uenisset, nec promissorum aliquid aduerterent factum, ad comitatum misere legatos poscentes adminicula sibi dari, redituris ad sua, ne nuda hostibus exponerent terga. 13. quod ubi negari per

7 incunabilis *GA* uinculo nabilis *V* 9 consilia (ũ *A*) lia *GA* concilio alio *V* 10 Burgundios *GA* bus urguendios 11 pubis *Valesius* ubi *V* urbis *A* turbae *G* 16 agminibus Romanis *transpos. G* 19 a *inseruit C. F. W. Müller* n. *VGA* 22 et *add. Valesius om. VGA* 23 miles *VGA* truenda *V* trudenda *A* extruenda *G* 29 dari *GA* clari ne *GA* re *V*

ambages sentirent et moras, maesti exinde discesserunt et indignati. hocque conperto reges ut lubibrio habiti saeuientes, captiuis omnibus interfectis genitales repetunt terras.

14. Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos, et ritu ueteri potestate deposita remouetur, *si* sub eo fortuna titubauerit belli uel segetum copiam negauerit terra, ut solent Aegyptii casus eius modi suis adsignare rectoribus. nam sacerdos apud Burgundios omnium maximus uocatur Sinistus, et est perpetuus obnoxius discriminibus nullis, ut reges.

15. Per hanc occasionem inpendio tempestiuam Alamannos gentis ante dictae metu dispersos adgressus per Raetias Theodosius, ea tempestate magister equitum, pluribus caesis, quoscumque cepit ad Italiam iussu principis misit, ubi fertilibus pagis acceptis iam tributarii circumcolunt Padum.

6. 1. Hinc tamquam in orbem migrantes alium ad Tripoleos Africanae prouinciae ueniamus aerumnas, quas, ut arbitror, Iustitia quoque ipsa defleuit, quae unde instar exarsere flammarum, textus aperiet absolutus. 2. Austoriani his contermini partibus barbari in discursus semper expediti ueloces, uiuereque adsueti rapinis et caedibus, paulisper pacati, *in* genuinos turbines reuoluti sunt hanc causam praetendentes miseriam. 3. Stachao quidam nomine popularis eorum ut in otio nostra peragrando licentius, agebat quaedam uetita legibus, inter quae illud potius eminebat quod prouinciam omni fallaciarum uia prodere conabatur, ut indicia docuere uerissima: quocirca supplicii flammarum absumptus est.

---

1 mesti *V* necti *G* 5 hos *GA* os *V* * rex *G* res *V* 7 si *G om. VA* 8 ter flaui solent *VA* terra quemadmodum solent *G* 9 suis] ius *VA om. G* 16 pagis *A* pacis *V* agris *G* 21 teatus *V* 24 in *GA om. V* 27 ut in ot. *Valesius;* uti nouo *V* uere nouo *A om. G* 29 prouinciatu *V*

4. Huius necem ulcisci, ut propinqui damnatique iniuste causantes, ferarum similes rabie concitarum exsiluere sedibus suis, Iouiano etiam tum imperante, ueritique prope Leptim accedere, ciuitatem muris et populo ualidam, suburbano eius uberrimo insedere per triduum, mactatisque agrestibus, quos inopinus hebetauerat pauor, uel confugere coegerat ad speluncas, incensa suppellectili multa, quae uehi non poterat, referti rapinis reuerterunt ingentibus, trahentes captiuum Siluam quoque casu cum caritatibus in agro inuentum, ordinis sui primatem.

5. Hac subita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum, quae intentabat barbaricus tumor, praesidium inplorauere Romani comitis per Africam recens prouecti. qui cum uenisset militaris copias ducens, ferreque opem rebus rogaretur adflictis, non nisi abundanti commeatu adgesto, et camelorum quattuor milibus apparatis, castra firmabat esse moturum. 6. hocque responso miserandis ciuibus stupefactis, atque negantibus sufficere se posse post uastationes et incendia ita enormibus instrumentis remedia quaerere damnorum inmanium, dissimulanter diebus ibi quadraginta consumptis, nullo temptato inde discesserat comes.

7. Qua spe Tripolitani frustrati formidantesque extrema, adlapso legitimo die concilii, quod apud eos est annuum, Seuerum et Flaccianum creauere legatos, Victoriarum aurea simulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos, utque lacrimosas prouinciae ruinas docerent intrepide. 8. quibus conpertis Romanus, misso equite uelocissimo magistrum officiorum petit

5 insidere *VGA* 6 mactatisque *G* actatisque *VA* hebetauerat *GA* habitauerat *V* 9 referti *Valesius* reuerti reuesti *A* aucti *G* reuerterunt *G* inuerterunt *VA* 10 cum caritatibus *Valesius* um s (f *A*) eritatibus *VA om. G* 20 negantibus *GA* negandis *V* 23 inde] idem *VGA* 27 Flaccianum *G* Flictianum *V* Elictianum *A* 29 utque *G* obque *VA*

Remigium, adfinem suum uel rapinarum participem, ut prouideret imperatoris arbitrio cognitionem huius negotii uicario sibique deferri. 9. uenerunt in comitatum legati, aditoque principe, uerbis, quae perpessi sunt, ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. quibus lectis cum neque relationi officiorum magistri fauentis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur, promissa disceptatio plena dilata est eo more, quo solent inter potiorum occupationes ludi potestates excelsae.

10. Dum remedia quaedam a conmilitio principi exspectantur, suspensis Tripolitanis diuque anxiis, rursus globi superuenere barbarici, fiducia sublati praeteritorum, Leptitanoque agro et Oeensi internecina populatione transcursis, expleti praedarum aceruis ingentibus abscesserunt, occisis decurionibus multis inter quos Rusticianus sacerdotalis et Nicasius enitebat aedilis. 11. haec autem eruptio ideo arceri no potuit, quod ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura praesidi delata Ruricio, mox tran lata est ad Romanum. 12. et iam recens inflict cladis nuntius missus ad Gallias, excitauit acrius pri cipem. ideoque tribunus et notarius Palladius mit tur, ut et militi disperso per Africam praeberet st pendium debitum, et gesta per Tripolim fide congru scrutaretur.

13. Inter tales tamen consulendi moras exsp ctandique responsa, Austoriani successu gemino ins lentes, ut rapaces alites aduolarunt inritamento sa guinis atrocius efferatae; cunctisque, nisi quos fu discriminibus eximeret, interemptis, praedas, qu antehac reliquerant, *auexerunt* arboribus exsectis e uitibus. 14. tunc Mychon quidam nobilis oppidan

1 uel *VA om. G* 3 sibi deferri *G* ibique differri *V* 1 eensi *VGA* 15 incentibus *V* 24 disperso militi *transp.* *A* 25 tribolim *V* 29 aduolarunt *G* auolarunt *VA* auexerunt *G om. VA*

et potens, captus in suburbano lapsusque, antequam uinciretur, quia pedibus aeger euadere penitus uetabatur, in puteum aquis uacuum sese coniecit, unde costa diffracta leuatus a barbaris, ductusque prope portas, coniugis miseratione redemptus est, et ad pinnas muri fune sublatus post biduum interiit. 15. unde elati in pertinaciam saeuissimi grassatores, ipsa pulsauere moenia Leptitana, funestis plangoribus resonantia feminarum, quas numquam antea hostiliter clausas pauor exanimabat insolitus, obsessaque urbe per octo continuos dies, cum quidam oppugnatores sine ullo uulnerarentur effectu, redierunt ad propria tristiores.

16. Ob quae super salute dubii ciues, ultimaque temptantes, profectis ante legatis, nondum reuersis, Iouinum mittunt atque Pancratium, quae uiderint, quae ipsi perpessi sint, imperatorem fida relatione docturos. qui Seuerum apud Carthaginem inuentum et Flaccianum superiores illos legatos percontando quid egerint, cognouerunt eos audiri a uicario iussos et comite. e quibus Seuerus ilico perit uexatus acerbitate morborum: nihilo minus tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus ante dicti.

17. Ingresso post haec Palladio Africam, Romanus, quas ob res uenerat, ante praestructurus, ut securitatem suam in tuto locaret, numerorum principiis per quosdam secretorum mandauerat conscios, ut ei tamquam potenti et palatii summatibus proximo, stipendii, quod pertulerat, praestarent maximam partem: et ita est factum. 18. confestimque ille ditatus perrexit ad Leptim, utque ad ueritatis perueniret indaginem, Erechthium et Aristomenem facundos municipes et insignes, libere suas ciuiumque et finitimorum

2 uinciretur quia *GA* uinceretur qua *V* 6 interuit *V* 16 mittunt *GA* mutunt *V* 19 flactianum *V* 25 praestructurus *scripsi* praestructus *codd.* 29 pertulerat *G* pertulerant *VA* 30 dictatus *VA*

retexentes aerumnas, ad loca uastata secum eduxit. 19. quibus aperte cuncta monstrantibus, luctuosis prouinciae cineribus uisis reuertit, Romanumque ut desidem increpans, relaturum se cuncta uerissime, quae uiderat, minabatur ad principem. atque ille ira percitus et dolore, se quoque mox referre firmauit, quod missus ut notarius incorruptus, donatiuum mili- tis omne in quaestus auerterit proprios. 20. qu gratia flagitiorum arbitra conscientia, cum Roman deinde Palladius concordabat, reuersusque ad comita- tum, arte mendaciorum impia Valentinianum fefelle- rat, Tripolitanos frustra queri commemorans. ideoq rursus ad Africam cum Iouino postremo omnium lega- torum remittitur — Pancratius enim decesserat apu Treueros — ut cum uicario ipse merita legationis quo- que secundae spectaret: praeter haec linguas Erecht et Aristomenis praecidi iusserat imperator, quos inui- diosa quaedam locutos idem Palladius intimarat.

21. Secutus, ut statutum est, uicarium notari uenit ad Tripolim. hocque conperto Romanus dom sticum suum illuc uolucriter misit, et Caecilium consili rium in ea prouincia genitum, per quos — incertum pr tio an fallaciis — circumuenti municipes omnes grat bant Iouinum, destinatius adserentes nihil eorum ma dasse, quas docuerat principem: eo usque iniquita grassante ut ipse quoque Iouinus ad salutis suae di crimen confiteretur se imperatori mentitum.

22. Quibus per Palladium regressum cogni Valentinianus ad acerbitatem procliuior Iouinum qu dem ut auctorem, Caelestinum uero Concordiumq et Lucium ut falsi conscios et participes puniri su plicio capitali praecepit, Ruricium autem praeside ut mendacem morte multari, hoc quoque acceden

---

5 uiderant *V* 8 aduerterit *VA* qua *GA* ua *V* concordabat *G* concortia cumdabat *V* consortia conciliabat concordia curabat *Eyssenh.* 15 Treueros *G* reuersos *V* 16 Erechthi(ii *G*) *GA* crethi *V* 21 uelociter *A*

quod in relatione eius uerba quaedam, ut uisum est, inmodica legebantur. 23. ac Ruricius quidem apud Sitifim caesus, reliqui apud Vticam sententia uicarii Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum cum a uicario audiretur et comite, constanter saluti suae propugnans, adclamationibus iratorum militum impetuque cum conuiciis paene confossus est, obicientium ideo Tripolitanos non potuisse defendi, quod ipsi ad expeditionalis usus praebere necessaria detrectarunt. 24. et ob haec trusus in carcerem, dum consultus super eo, quid conueniret agi, decerneret imperator, sollicitatis, ut dabatur opinari, custodibus, n urbem Romam abierat profugus, ibique delitescens atali lege decessit.

25. Hoc memorando fine externis domesticisque ladibus uexata conticuit Tripolis non indefensa, quia igilauit Iustitiae oculus sempiternus ultimaeque leatorum et praesidis dirae. diu enim postea huius nodi casus emersit. solutus sacramento Palladius estitutusque fastu, quo tumebat, discessit ad otium. 6. et cum Theodosius ductor exercituum ille magnicus, oppressurus Firmum perniciosa coeptantem, misset in Africam, *et* praescripti Romani rem molem, ut iussum est, scrutaretur, inter chartas eius uenta est Meteri cuiusdam epistula, id continens 'doino patrono Romano Meterius' et in fine post multa hil ad rem pertinentia 'salutat te Palladius proiecius, qui non aliam ob causam dicit se esse proieum, nisi quod in causa Tripolitanorum apud aures ras mentitus est.' 27. his litteris ad comitatum missis lectis, Valentiniani iussu Meterius raptus suam esse ifitetur epistulam, ideoque Palladius exhiberi prae-

---

9 usos *V* 10 dum *G* diu *VA* 12 opinari *GA* proari *V* 17 ultimeque *VA* ultricesque *G* 23 et *G om.* proscripti *Kellerb.* nobilem *A* *25 est *GA* esse *V* 27 iectitius *G* protecticius *V*

ceptus, cogitans quas criminum coxerit moles, in sta-tione primis tenebris obseruata custodum absentia, qui festo die Christiani ritus in ecclesia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus interiit. 28. hoc fortunae secundioris iudicio plene conperto, deletoque tristium concitore turbarum, exiluerunt Erechthius et Aristomenes e latebris, qui cum sibi iussas abscid linguas didicissent ut prodigas, ad longe remota de-clinarunt et abdita, doctoque super nefanda fraude Gratiano imperatore fidentius — Valentinianus enim obierat — ad Hesperium proconsulem et Flauianum uicarium audiendi sunt missi, quorum aequitas aucto-ritate nixa iustissima, torto Caecilio, aperta confes-sione cognouit, ipsum suasisse ciuibus, grauarent men-tiendo legatos. haec acta secuta est relatio, gesto-rum pandens plenissimam fidem; ad quam nihil re-sponsum est.

29. Et nequid cothurni terribilis fabulae relin-querent intemptatum, hoc quoque post depositum accessit aulaeum. Romanus ad comitatum profect secum Caecilium duxit, cognitores accusaturum ut [illegible] clinatos in prouinciae partem: isque Merobaudis [illegible] uore susceptus, necessarios sibi plures petierat exhib[illegible] 30. qui cum Mediolanum uenissent, frustraque se t[illegible] ctos obsimulatis documentis probabilibus ostendisse[illegible] absoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen sup[illegible] stite, post superiora, quae narrauimus, Remigius q[illegible] que digressus ad otium, laqueo uitam elisit, ut co[illegible] gruo docebimus loco.

---

4 innodato *GA* innudato *V* 5 indicio *G* 6 erethius 8 prodigas *G* prodigas ei *VA* prodigas ueri ***Eyssenh.*** 1[illegible] mixta *VGA* 28 uitam *GA* uatam *V*

LIBER XXVIIII

1. *Theodorus notarius imperium adfectat, et apud Valentem Antiochiae accusatus maiestatis, conuictusque cum plurimis criminis consciis interficitur.*
2. *multi in oriente ueneficiorum et aliorum criminum rei delati, damnatique, pars iure, pars iniuria iugulantur.*
3. *in occidentis tractibus uaria Valentiniani Aug. saeuitiae et efferatae crudelitatis exempla.*
4. *Valentinianus A. Rhenum nauali ponte transgressus, culpa militis Macrianum Alamannorum regem incautum capere non potuit.*
5. *Theodosius, magister equitum per Gallias, Firmum Maurum Nubelis reguli filium, qui a Valentiniano desciuerat, multis proeliis atterit, ac demum eo ad uoluntariam mortem compulso, pacem Africae reddit.*
6. *Quadi, nefaria Gabinii regis sui caede incitati, Pannonias et Valeriam igni et ferro cum Sarmatis uastant, et legiones duas paene totas delent. de Claudii praefectura urbana.*

1. 1. Exacta hieme rex Persarum gentis Sapor, ugnarum fiducia pristinarum inmaniter adrogans, uppleto numero suorum abundeque firmato, erupturos ı nostra cataphractos et sagittarios et conductam ıisit plebem. 2. contra has copias Traianus comes t Vadomarius ex rege Alamannorum cum agminibus ɜrrexere perualidis, hoc obseruare principis iussu adositi, ut arcerent potius quam lacesserent Persas. qui cum uenissent Vagabanta, legionibus habilem ıcum, rapidos turmarum procursus hostilium in se ıentium acriter exceperunt inuiti, operaque consulta ·trocedentes, ne ferro uiolarent aduersorum quemıam primi, et iudicarentur discissi foederis rei, ulma trudente necessitate congressi sunt, confossisque ıltis discessere uictores. 4. inter moras tamen

1 gentis *G* gentium V^1A gentior V^2 5 Traianus *G* ganus *VA* 8 arcerent *GA* arderent *V* 9 nabilem *V* ɔilem *GA* 11 operaque *G* oraque *VA* 12 retrucidentes * 14 recessitate *V*

utrimquesecus temptatis aliquotiens leuibus proeliis, uarioque finitis euentu, pactis indutiis ex consensu aestateque consumpta, partium discessere ductores etiam tum discordes. et rex quidem Parthus hiemem Ctesiphonte acturus, redit ad sedes, et Antiochiam imperator Romanus ingressus. qui, dum ibi moratur securus interim hostium externorum, intestinis paene perierat fraudibus, ut aperiet series delata gestorum.

5. Procopius quidam, inquies homo, turbarum cupiditati semper addictus, Anatolium detulerat et Spudasium palatinos, exigi, quae de aerario interceperant, iussos, insidiari comiti Fortunatiano, molesto illi flagitatori. qui animi asperitate confestim ad insanum percitus modum, pro potestatis auctoritate, quam regebat, Palladium quendam obscurissime natum ut uneficum a memoratis conductum, et Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quae scirent, praetorianae iudicio tradidit praefecturae. 6. cumque ad facti uel temptati quaestionem acrius ueniretur, exclamabat Palladius confidenter leuia esse haec, de quibus agitur, et praetereunda: alia se, si licuerit dicere, monstraturum metuenda et potiora, quae ingenti molimine iam praestructa, nisi prospectum fuerit, uniuersa confundent. iussusque docer fidenter, quae norat, rudentem explicuit inmensum, adfirmans Fidustium praesidialem et cum Irena Pergamium nomen imperaturi post Valentem det standis praesagiis didicisse secretim. 7. et corrept Fidustius ilico — namque aderat forte — occulteque inductus, uiso indice, nulla infitiatione obumbrare iam publicata conatus rei totius calamitosum aperit te tum, absolute confessus, se cum Hilario et Patri uaticinandi peritis, quorum Hilarius militauerat

5 Ctesiphonte *GA* tesi fonte *V* 10 Anatolium *G* na lium *VA* 14 potestatis *GA* pestatis *V* 20 exclamat 21 se *G* re *V* *om.* *A* 26 Irenaeo *G* hereneo *VA* 32 patricio *V* patricio *GA* 33 peritos *G*

palatio, de imperio consuluisse futuro: motasque secretis artibus sortes et nuncupationem principis optimi et ipsis consultoribus luctuosos exitus praedixisse. 8. atque cunctantibus, quisnam ea tempestate omnibus uigore animi antistaret, uisus est aliis excellere Theodorus, secundum inter notarios adeptus iam gradum. et erat re uera ita ut opinati sunt. namque antiquitus claro genere in Galliis natus et liberaliter educatus a primis pueritiae rudimentis, modestia, prudentia, humanitate, gratia, litteris ornatissimus, semper officio locoque, quem retinebat, superior uidebatur, altis humilibusque iuxta acceptus. solusque paene omnium erat, cuius linguam non infrenem sed dispicientem quae loqueretur, nullius claudebat periculi metus. 9. his addebat idem Fidustius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quae praedixit, se indicante Theodorum per Euserium didicisse, uirum praestabili scientia litterarum abundeque honoratum: Asiam quippe paulo ante rexerat pro praefectis. 10. quo in custodia condito, gestorumque uolumine imperatori recitato le more, prodigiosa feritas in modum ardentissimae acis fusius uagabatur, elata turpi adulatione multoum, maximeque omnium praefecti praetorio tunc Iodesti. 11. qui dum formidine successoris agitareur in dies, obumbratis blanditiarum concinnitatibus auillando Valentem subrusticum hominem sibi uarie onmulcebat, horridula eius uerba et rudia flosculos 'ullianos appellans et ad extollendam eius uanitiem dera quoque, si iussisset, exhiberi posse promittens.

12. Igitur et Theodorus a Constantinopoli, quam negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur effectu, dum ille reducitur, ex praeiudiciis uariis, quae dieus exercebantur et noctibus, plures a disiunctissimis gionibus trahebantur, dignitatibus et nobilitate con-

5 theodoris *V* 8 in galiis natus *ante* in galliis natus *inctum V* 17 Eucaerium *Valesius* enserium *V* Euserium Eusemum *Reinesius* 22 elata *G* relata *VA* 25 connantibus *V*

spicui. 13. cumque nec carceres publici iam distenti inclusorum iam cateruas, nec priuata domicilia sustinerent constipatione uaporata confertas, quoniam uinculis maxima pars eorum attinebatur, et suam et proximi cuiusque uicem omnes horrebant. 14. aduenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus, praemortuus et atratus, quo in deuia territorii parte abscondito, paratis omnibus, quae indagines futurae poscebant, internarum cladum litui iam sonabant.

15. Et quia fallere non minus uidetur, qui gest praeterit sciens, quam ille, qui numquam facta fingit: non abnuimus — neque enim ambigitur — salutem Valentis et antea saepius per occultas coitiones, et tunc in extrema demersam, ferrumque ad iugulum eius prope adactum a militaribus, fato reflectente depulsum, quem lacrimosis in Thracia discriminibus destinarat. 16. namque et in nemoroso quodam inter Antiochiam et Seleuciam loco leni quiete post meri diem consopitus, a Sallustio tunc scutario, et saep alias adpetitus insidiantibus multis, uitae terminis primigenio ortu adscriptis ausa inmania frenantibus euadebat. 17. ut sub principibus Commodo et Seuer non numquam accidebat, quorum summa ui sal crebro oppugnabatur, adeo ut post intestina pericu multa et uaria alter in amphitheatrali cauea cum a futurus spectaculis introiret, a Quintiano senatore il licitae cupidinis homine ad debilitatem paene pugion uulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore aeta

1 nec *GA* ne *V* 5 cuiusque *om. G* 7 parte territ *transpos. G* 15 adactum *G* addictam *VA* * reflectente refectende *V* reluctante *G* 20 appetitus *G* adpetenter 23 accidebat *G* acceptum accidebat *VA* accepimus accid *Eyssenh.* accidebat tem (item *A*) octauianum ex procon (co sule *A*) [*lac.* 2½ *lin.*] offensarum auctore (29, 3, 5, — 29, 39) *quaternionem archetypi transpos. VA rectum ordinem seru* *G* 25 altera nam amfidre*atrali (* *fuit* t) *V* 26 Quintia *G* quintiniano *VA*

extremo, a Saturnino centurione consilio Plautiani praefecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adulescens. 18. quocirca etiam Valens erat uenia dignus, uitam, quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. sed inexpiabile illud erat, quod regaliter turgidus, pari eodemque iure, nihil inter se distantibus meritis, nocentes innocentesque maligna insectatione uolucriter perurgebat, ut, dum adhuc dubitaretur de crimine, imperatore non dubitante de poena, damnatos se quidam prius discerent quam suspectos. 19. adulescebat autem obstinatum eius propositum, admouente stimulos auaritia et sua et eorum, qui tunc in regia uersabantur, nouos hiatus aperientium, et, siqua humanitatis fuisset mentio rara, hanc appellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus institutum hominis, mortem in acie linguae portantis, ad partem pessimam deprauantes, omnia turbine intempestiuo perflabant, euersum ire funditus domus opulentissimas festinantes. 20. erat enim expositus accessu insidiantium et reclusus, uitio gemino perniciose inplicitus, quod intoleranter irascebatur tunc magis, cum eum puderet irasci, et quae facilitate priuati opertis susurris audierat, an uera essent, excutere tumore principis supersidens pro ueris accipiebat et certis. 21. inde factum est, ut clementiae specie penatibus multi protruderentur insontes, praecipites in exilium acti, quorum in aerario bona coacta et ipse ad quaestus proprios redigebat, ut damnati cibo precario uictitarent, angustiis formidandae paupertatis adtriti, cuius metu uel in mare nos ire praecipites suadet Theognis poeta uetus et prudens. 22. quae etiam si recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa nimietas odiosa. unde animaduersum est recte

*9 ut] et *VGA* 13 uersabantur *GA* uastabantur *V* 16 morte em in *V* 22 irasci — 23 susurris *add.* *V*m 26 poenatibus *VA* praecipites *scripsi* praeceps *VGA* 31 *Theogn.* *u.* 175

hoc definitum, nullam esse crudeliorem sententiam ea, quae est, cum parcere uidetur, asperior.

23. Igitur cum praefecto praetorio summatibus quaesitis in unum, quibus cognitiones commissae sunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea cum fidiculis et uerberibus, resultabant omnia truculentae uocis horroribus, inter catenarum sonitus 'tene, claude, conprime, abde' ministris officiorum tristium clamitantibus. 24. et quoniam addici post cruciabiles poenas uidimus multos, ut in tenebrosis rebus confusione cuncta miscente, summatim quia nos penitissima gestorum memoria fugit, quae recolere possumus expeditius absoluemus.

25. Primo intro uocatus post interrogatiunculas leues Pergamius, a Palladio, ut dictum est, proditu quaedam inprecationibus praescisse nefariis, sicut era inpendio eloquentior et in uerba periculosa proiectu inter ambigentes iudices, quid prius quaeri debe quidue posterius, dicere audacter exorsus, multa ho minum milia quasi consciorum sine *fine* strepen fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poscens aliquos exhiberi. qu ut consarcinante nimis ardua, morte multato, aliisq gregatim post illum occisis, ad ipsius Theodori ca sam quasi ad Olympici certaminis puluerum peruen tur. 26. eodem die inter conplura alia hoc quoq euenerat triste, quod Salia, thesaurorum paulo an per Thracias comes, cum de uinculis educitur audie dus, et calceo inserit pedem, quasi ruina inciden inmensi terroris repente perculsus, animam inter re nentium manus efflauit.

2 cum *GA* con *V* 6 uelueribus *V* *9 addici *G* a *VA* 14 intro uocatus *C. F. W. Müller* intro uocatur *A* trouocatu *VG* 20 fine *G om. VA* 21 ab *G* aut *V* ut 25 od olympico *V*

27. Constituto itaque iudicio, et cognitoribus praescripta ostentantibus legum, sed ex uoluntate dominantis moderantibus momenta causarum, horror peruaserat uniuersos. totus enim deuius ab aequitate dilapsus, iamque eruditior ad laedendum in modum harenariae ferae, si admotus quisquam fabricae diffugisset, ad ultimam rabiem saeuiebat.

28. Inducti itaque Patricius et Hilarius ordinemque replicare iussi gestorum, cum inter exordia uariarent, fodicatis lateribus, inlato tripede quo utebantur, adacti ad summas angustias aperiunt negotii fidem ab ipsis exordiis replicatam. et prius Hilarius:

29. 'Construximus' inquit 'magnifici iudices, ad cortinae similitudinem Delphicae diris auspiciis de laureis uirgulis infaustam hanc mensulam quam uidetis, et inprecationibus carminum secretorum choragiisque multis ac diuturnis ritualiter consecratam mouimus tandem: mouendi autem, quotiens super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. 30. conlocabatur in medio domus emaculatae odoribus Arabicis undique, lance rotunda pure superposita, ex diuersis metallicis materiis fabrefacta. cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum uiginti quattuor scriptiles formae incisae perite, diiungebantur spatiis examinate dimensis. 31. ac linteis quidam indumentis amictus, calceatusque itidem linteis soccis, torulo capiti circumflexo, uerbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine praescitionum auctore, caerimoniali scientia supersistit cortinulae *sacerdos* pensilem anulum librans, sartum ex Carphathio filo perquam leui, mysticis disciplinis initiatum: qui per

---

*1 praescripta *G* praescriptis *VA* 10 tripede *VA* tripode *G* 22 ambitur *V* 25 ac *scripsi* hac *VA* Has *G* *26 torulo capiti *G* torolo capite *V* 28 praescitiorum *VA* 29 cortinulae s[acerdos] *scripsi* cortinules [*lac. 9 litt.*] pensilem *V* cortinulis pensilem *Valesius* cortinulas pensilem *G* 30 sartum *A* artum *VG* aptus *Ilberg* Carphathio *A* carpathio *G* carfathio *V* carbasio *Valesius*

interualla distincta retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit uersus interrogationibus consonos, ad numeros et modos plene conclusos, quales leguntur Pythici, uel ex oraculis editi Branchidarum. 32. ibi tum quaerentibus nobis, qui praesenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, et adsiliens anulus duas perstrinxerat syllabus *ΘΕΟ* cum adiectione litterae postremae, exclamauit praesentium quidam, Theodorum praescribente fatali necessitate portendi. nec ultra super negotio est exploratum: satis enim apud nos constabat hunc esse qui poscebatur.'

33. Cumque totius rei notitiam ita signate sub oculis iudicum subiecisset, adiecit beniuole id Theodorum penitus ignorare. post haec interrogati an ex fide sortium, quas agitabant, ea praescierint quae sustinerent: uersus illos notissimos ediderunt clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora cito futuram: nihilo minus tamen ipsi quoque cum cognitoribus principi caedes incendiaque flagitantes furias inminere; quorum tres ponere sufficiet ultimos:

οὐ μὰν νηποινίγε σὸν ἔσσεται αἷμα καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον
ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀγαιομένοιο Ἄρηος

quibus lectis, unguibus male mulcati separantur exanimes. 34. postea ut cogitati sceleris officina pateret aperte, honoratorum inducitur globus, uertices ipsos continens rerum. cumque nihil praeter se quisque cernens, ruinam suam inpelleret super alium, permis-

---

3 consonos *G* consonans *VA* 8 ΘΕΟ *Valesius;* et *VGA* postremae *scripsi* postrema *VGA* proximae *Eyssenh.* 20 flagitantes *G* flatantes *V* flagrantes *A* 23 ΜΑΝ *A* ΜΛΝ *V* *μὴν* ΝΗΠΟ ΙΝΙ ΓΕΓΟΝ *VA* *ἀτίμητόν γε σὸν G* 24 *ἐφοπλίσσει* *Gronouius* ΕΦΟΠΑΗϹΕΙ *VA* *ἐφοπάσσει G* 25 *ante* *ἐν*: *αὔτικα G* ΜΙΜΑΝΤΟΣ *A* ΜΜΑΝΤΟϹ *V* *ἴμμαντος G* *ἀγαιομένοιο Ἄρηος Haupt* ΑΙΑΕΟ ΜΕΝΟΚΑΡ hoc *V* ΑΙΕΟΜΕΝΟ ΚΑΡΗΟΣ *A* *καιομένοις κάρ G* 26 mulcati *G* mulcatis *V*

su quaesitorum coeptans dicere Theodorus, primo in precem uenialem prostratus, dein artius respondere conpulsus ostendit se cognita per Euserium, ne ad imperatorem referret, ut conatus est aliquotiens, ab eo prohibitum adserente non adpetitu regni occupandi inlicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati id, quod sperabatur ultro uenturum. 35. deinde haec eadem Euserio sub cruenta quaestione confesso confutabant Theodorum litterae suae per ambagis obliquas ad Hilarium scriptae, quibus spe iam firma concepta ex uatibus, de re non cunctabatur sed tempus patrandae cupidinis quaeritabat.

36. Quibus post haec cognita sequestratis, Eutropius Asiam proconsulari tunc obtinens potestate, ut factionis conscius arcessitus in crimen, abscessit innocuus, Pasiphilo eximente philosopho, qui ut eum mendacio iniusto peruerteret, crudeliter tortus de statu robustae mentis non potuit deturbari. 37. his accessit philosophus Simonides, adulescens ille quidem, uerum nostra memoria seuerissimus. qui cum audisse negotium per Fidustium deferretur, et causam non ex ueritate sed ex unius nutu pensari uidisset, didicisse se dixit praedicta, sed conmissa pro firmitate animi tacuisse.

38. Quis omnibus perspicaciter inquisitis, imperator cognitorum consultationi respondens, sub uno proloquio cunctos iubet occidi, et uix sine animorum horrore funestum spectaculum multitudine innumera contuente et onerante questibus caelum — namque singulorum mala omnium esse communia credebantur — ducti uniuersi flebiliter iugulantur praeter Simonidem, quem solum saeuus ille sententiae lator, effera-

---

2 actius *V* coactius *G* altius *A* 3 se *A* re *VG* 8 confesso *G* confessione *VA* 16 parsifilo *V* 22 s iussisset *V* sciuisset *A* sensisset *G* 23 sed *scripsi* et *codd.* 29 contuente *GA* continente *V*

tus ob constantiam grauem, iusserat flammis exuri. 39. qui uitam ut dominam fugitans rabidam, ridens subitas momentorum ruinas, inmobilis conflagrauit, Peregrinum illum imitatus Protea cognomine philosophum clarum, qui cum mundo digredi statuisset, Olympiae quinquennali certamine sub Graeciae conspectu totius escenso rogo, quem ipse construxit, flammis absumptus est. 40. et post hunc diebus secutis omnium fere ordinum multitudo, quam nominatim recensere est arduum, in plagas calumniarum coniecta, percussorum dexteras fatigauit, tormentis et plumbo et uerberibus ante debilitata, sumptumque est de quibusdam sine spiramento uel mora supplicium, dum quaeritur, an sumi deberet, et ut pecudum ubique trucidatio cernebatur.

41. Deinde congesti innumeri codices et acerui uoluminum multi sub conspectu iudicum concremati sunt, ex domibus eruti uariis ut inliciti, ad leniendam caesorum inuidiam, cum essent plerique liberalium disciplinarum indices uariarum et iuris.

42. Neque ita multo post Maximus ille philosophus, uir ingenti nomine doctrinarum, cuius ex uberrimis sermonibus ad scientiam copiosus Iulianus exstitit imperator, oraculi supra dicti uersus audisse insimulatus, seque conperisse adsensus, sed reticenda professionis consideratione non effudisse, uerum ultro praedixisse consultores ipsos suppliciis poenalibus perituros, Ephesum ad genuinam patriam ductus ibique [capite] truncatus, sensit docente periculo postremo quaesitoris iniquitatem omnibus esse criminibus grauiorem. 43. constrictus etiam Diogenes laqueis impiae falsitatis, uir nobili prosapia editus, ingenio facundia forensi suauitateque praestans, dudum Bithyniae rector,

6 grecias *V* 13 sumptumque est *GA* sum quees *V* 24 supra *GA* surra *V* 29 capite *VA* *om.* *G* 33 forensi *G* fortis *VA*

ut opimum patrimonium eius diriperetur, capitali est poena adfectus. 44. ecce autem Alypius quoque ex uicario Brittanniarum, placiditatis homo iucundae post otiosam et repositam uitam — quoniam huc usque iniustitia tetenderat manus — in squalore maximo uolutatus, ut ueneficii reus citatus est cum Hierocle filio, adulescente indolis bonae, urgente Diogene quodam et uili et solo, omnique laniena excruciato, ut uerba placentia principi uel potius accersitori loqueretur: quo, cum poenis non sufficerent membra, uiuo exusto, ipse quoque Alypius post multationem bonorum exulare praeceptus, filium miserabiliter ductum ad mortem casu quodam prospero reuocatum excepit.

2. 1. Per id omne tempus Palladius ille, coagulum omnium aerumnarum, quem captum a Fortunatiano docuimus primum, ipsa sortis infimitate ad omnia praeceps, clades alias super alias cumulando lacrimis uniuersa perfuderat luctuosis. 2. nanctus enim copiam nominandi sine fortunarum distantia quos uoluisset ut artibus interdictis inbutos, ita ut ferarum occulta uestigia doctus obseruare uenator, multos intra casses lugubres includebat, quosdam ueneficiorum notitia pollutos, alios ut adpetitoribus inminuendae conscios maiestatis. 3. et ne uel coniugibus maritorum uacaret miserias flere, inmittebantur confestim qui signatis domibus inter scrutinia suppellectilis poenis addicti, incantamenta quaedam anilia uel ludibriosa subderent amatoria, ad insontium perniciem concinnata: quibus in iudicio recitatis, ubi non lex, non religio, non aequitas ueritatem a mendaciis dirimebat, inde-

1 ut *GA* et *V* 6 ueneficii *G* ueneficiis *A* beneficiis *V* *Hierocle filio *G* hiero clefio *V* Hieroglyphio *A* 7 urgente (?) *GA* ursente *V* 8 ut *GA* ad *V* 10 cum *G* cumque *VA* 13 recepit *G* 15 fortunatione *V* 16 infimitate *G* infirmitate *VA* 21 cases *V* 26 poenis *G* patris *VA* 27 incantamenta *G* nec cantamenta *VA* uel ludibriosa *G* uel ut ebriosa *VA* 29 recitatis *G* excitatis *VA*

fensi bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiscue iuuenes aliique membris omnibus capti ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur. 4. inde factum est per orientales prouincias ut omnes metu similium exurerent libraria omnia: tantus uniuersos inuaserat terror. namque ut pressius loquar, omnes ea tempestate uelut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria conuiuis Siculi Dionysii pauitantes, qui cum epulis omni tristioribus fame saginarentur, ex summis domorum laqueariis, in quibus discumbebant, setis nexos equinis et occipitiis incumbentes gladios perhorrebant.

5. Tunc et Bassianus procerum genere natus, notarius militans inter primos, quasi praenoscere altiora conatus, licet ipse de qualitate partus uxoris consuluisse firmaret, ambitioso necessitudinum studio, quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo exutus est.

6. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus, tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memorat uulgus, conloquiis ex aula regia praepigneratus abstrusis, iam funebres aculeos excitabat, omni humanitatis inuitamento ad prodenda, quae sciret uel fingeret, lacessitus. 7. nam et sollicitius cibo mundissimo fouebatur, et ad largiendum paelicibus merebat aes conlaticium graue, et incedebat passim ac late os circumferens uultuosum, omnibusque formidatus, ea fiducia sublatior, quod ad lupanar, quo, sicut ipse uoluit, liberius seruabatur, cubiculariis officiis praepositus, adsidue propalam uentitabat, elogia parentis publici praeferens futura pluribus luctuosa. perque eum ut forensium causarum

---

*4 ut *G* ad *VA* 6 pressius *A* pressus *V* expressius *G* 7 reptabamus *GA* riptabamus *V* Siculi *GA* aculi *V* *10 setis *GA* saettis *V* 12 procerum genere natus *G* procero generatus *VA* 18 tartareus *GA* tractareus *V* 22 excitabat *GA* extabat *V* exertabat *uulgo* 23 sollicitius *G* pollicitus *VA* 28 uoluit *V* coluit *VA* 30 elongia *V*

patronum, quid in primis orationis partibus conlocaret, ut proficere possit facilius et ualere, quibusue figurarum commentis splendida loca adtemptare debeat praemonebat.

9. Et quoniam longum est quod cruciarius ille conflauit, hoc unum edisseram, quam praecipiti confidentia patriciatus columina ipsa pulsauit. qui ex clandestinis, ut dictum est, regiorum confabulationibus inmaniter adrogans, et ipsa uilitate ad facinus omne uenalis, egregium illud par consulum Eusebium et Hypatium germanos fratres, Constanti principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunae erectos et consuluisse et agitasse quaedam super imperio detulit, addens itineri ad mendacium ficte constructo, quod Eusebio, etiam principalia indumenta parata sint. 10. quibus haustis auenter, fremebundus et minax, cui nihil licere debuerat, quia omnia sibi licere etiam iniusta existimabat, inremisse ab extremis regionum interuallis exhibitis omnibus, quos solutus legibus accusator perduci debere profunda securitate mandarat, suscipi quaestionem criminose praecepit. 11. cumque nodosis coartationibus aequitate diu iactata, et nexibili adseueratione perditi nebulonis durante, nullam confessionem exprimere tormenta grauia potuissent, ablegatosque ab omni huius modi, conscientia ipsa uiros ostenderet claros, calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur, illi uero exilio et pecuniariis adflicti dispendiis, paulo postea, reddita sibi multa, sunt reuocati, dignitatibus integris et splendore.

12. Nec tamen post haec tam paenitenda represius actum est uel pudenter, non reputante alta ni-

---

2 et ualere *VA* Valens *G* *sic uulgo* 4 praemonebatur *G* quod *scripsi* quae *codd.* 6 quam *Valesius* quamquam *VGA* regiorum *G* regionum *VA* 18 extremis *G* externis *VA* 22 iactata *G* iacta et *VA* nixiuilia *V* uix uili *A* nixis *G* 25 ipsa *VA* ueritas ipsa *G* res ipsa *uulgo*

mium potestate, quod recte institutis ne cum inimicorum quidem incommodis in delicta conuenit ruere uoluntaria, nihilque sit tam *iniquum* quam ad ardua imperii supercilia etiam acerbitatem naturae adiungi. 13. sed Heliodoro — incertum morbo an quadam excogitata ui — mortuo (nolim dicere: utinam nec ipsa res loqueretur!) funus eius per uespillones elatum pullati praecedere honorati conplures, inter quos et fratres iussi sunt consulares. 14. ibi tunc rectoris imperii caries tota stoliditatis apertius est profanata: qui cum abstinere inconsolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis mansit, ut uideretur aures occlusisse ceris quasi scopulos Sirenios transgressurus. 15. superatus tamen precibus destinatis tandem, nudatis capitibus infaustam bustuarii libitinam ad usque sepulcrum incedentes *et* pedibus, quosdam etiam conplicatis articulis, praeire mandauit. horret nunc reminisci quo iustitio humilitati tot rerum apices uisebantur, et praecipue consulares post scipiones et trabeas et fastorum monumenta mundana. 16. inter quos omnes ex adulescentia uirtutum pulchritudine commendabilis noster Hypatius praeminebat, uir quieti placidique consilii, honestatem lenium morum uelut ad perpendiculum librans, qui et maiorum claritudini gloriae fuit et ipse posteritatem mirandis actibus praefecturae geminae decorauit.

17. Accesserat hoc quoque eodem tempore ad Valentis ceteras laudes, quod cum in aliis ita saeuiret infeste, ut poenarum moras *aegre* ferret finiri cum morte, Pollentianum tribunum malitia quendam exsuperantem, isdem diebus conuictum confessumque, quod exsecto uiuae mulieris uentre atque intempestiue

---

3 iniquum *G* dirum *A om. V* deforme *Valesius* (*coll.* Cic. *ad Q. fr.* I 1, 13, 37) 5 quadam *VA* aliqua *G* 7 pullati *G* polleati *V* palliati *A* 16 et *om. VGA* 18 qua iustitio *G* 29 moras aegre *G* maturis [*lac. 10 litt.*] *VA* 30 Pollentianum *G* dolens num (Numium *A*) *VA*

partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperii consulere ausus est, familiaritatis contuitu, ordine omni musante abire iussit inlaesum, salutem et inuidendas opes et militiae statum integrum retenturum.

18. O praeclara informatio doctrinarum, munere caelesti indulta felicibus, quae uel uitiosas naturas saepe excoluisti! quanta in illa caligine temporum correxisses, si Valenti scire per te licuisset nihil aliud esse imperium, ut sapientes definiunt, nisi curam salutis alienae, bonique esse moderatoris, restringere potestatem, resistere cupiditati omnium rerum et inplacabilibus iracundiis, nosseque, ut Caesar dictator aiebat, miserum esse instrumentum senectuti recordationem crudelitatis, ideoque de uita et spiritu hominis, qui pars mundi est et animantium numerum complet, laturum sententiam diu multumque cunctari oportere, nec praecipiti studio, ubi inreuocabile factum est, agitari, ut exemplum est illud antiquitati admodum notum. 19. apud proconsulem Asiae Dolabellam Smyrnaea *materfamilias filium* proprium et maritum uenenis necasse confessa, quod filium ex alio matrimonio *ab eis occisum conperisset* et conperendinata, cum consilium, ad quod res ex more delata est, anceps, quid inter ultionem et scelus statui debeat, haesitaret, ad Areopagitas missa est Athenienses iudices tristiores, quorum aequitas deorum quoque iurgia dicitur distinxisse. hi causa cognita centesimo post anno cum accusatore mulierem adesse iusserunt,

---

2 familiaritateeis *V* familiaritatis eius *G* familiaritate eius *A* 9 correxisse *V* 18 inreuocabulum *V* 21 Smyrnaea materfamilias filium *G* yrna [*lac. 12 litt.*] *V* Smyrnaea subolem *A* 22 ex alio matrimonio *scripsi* eeo arimonio (r *corr. ex* l) *V* ex priore uiro *G* ex alio marito *A* 23 ab eis occisum comperisset *G om. V* ab eis comperit necatum *A* et comperendinata cum consilium *om. A* 24 res *om. G* rex *V* 29 accusatore *GA* aegustatore *V*

ne aut absoluerent ueneficam aut ultrix necessitudinum puniretur. ita numquam tardum existimatur, quod est omnium ultimum.

20. Post commissa iniquitatibus uariis ante dicta, et inpressas foede corporibus liberis, quae supperuixerant, notas, inconiuens Iustitiae oculus arbiter et uindex perpetuus rerum uigilauit adtente. namque caesorum ultimae dirae, perpetuum numen ratione querelarum iustissima commouentes, Bellonae accenderant faces, *ut* fides oraculi firmaretur, quod nihil inpune praedixerat perpetrari.

21. Dum haec, quae supra digesta sunt, Antiochiae Parthico fragore cessante per intestinas dilatantur aerumnas, coetus furiarum horrificus post inconuolutos multiplices casus ab eadem urbe digressus ceruicibus Asiae totius insedit hoc modo. 22. Festinus quidam Tridentinus ultimi sanguinis et ignoti, in nexum germanitatis a Maximino dilectus ut sodalis et contogatus, decernentibus fatis ad orientem transgressus est, ibique administrata Syria magisterioque memoriae peracto, bona lenitudinis et reuerentia reliquit exempla, unde regere Asiam proconsulari potestate exorsus, uelificatione tranquilla, ut aiunt, ferebatur ad gloriam. 23. audiens autem Maximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat subinde actibus eius ut perniciosis et foedis. sed cum impie peremptorum exsequiis suffragantibus ad praefecturam uenisse hominem conperisset inmeritum, exarsit ad agenda speranda que similia, et histrionis ritu mutata repente persona, studio nocendi concepto incedebat oculis intentis ac rigidis, praefecturam autumans adfore prope diem, si ipse quoque se contaminasset insontium

---

5 impressas foede *G* inpressus fide *VA* 6 inconniuens *GA* inconuiuus *V* 7 uigilanti *VA* 8 ultimae *VA* ultrices *G* 10 ut *GA* *om.* *V* 16 Festinus *V*¹*G* Festus *V*²*A* 19 discernentibus *VA* 24 maximum *V* 31 rigidis *GA* r[illegible]dis *V* 32 ipse quoque se *VA* se *G*

poenis. 24. et quamquam sint multa et uaria, quae, ut leuius interpretemur, egit asperrime: pauca tamen dici sufficiet, quae sunt nota *ac* peruulgata, ad aemulationem eorum commissa, quae facta sunt Romae. ratio enim eadem est ubique recte secusue gestorum, etiam si magnitudo sit dissimilis rerum. 25. philosophum quendam Coeranium, haut exilis meriti uirum, ea causa tormentorum inmanitate multa occidit, quod ad coniugem suam familiariter scribens, id sermone addiderat Graeco *σὺ δὲ νόει καὶ στέφε τὴν τύλην*, quod dici prouerbialiter solet, ut audiens altius aliquid agendum agnoscat. 26. anum quandam simplicem, interuallatis febribus mederi leni carmine consuetam, occidit ut noxiam, postquam filiam suam ipso conscio curauit accita. 27. in chartis cuiusdam municipis clari scrutari ex negotio iussis, genitura Valentis cuiusdam inuenta est, repellensque calumnias is, cuius intererat, cum obiectaretur ei, quam ob rem constellationem principis collegisset, fratrem suum fuisse Valentem, dudumque obisse documentorum plena fide monstrare pollicitus, inexspectato ueritatis indicio laniatis lateribus trucidatus est. 28. uisus adulescens in balneis admouere marmori manus utriusque digitos alternatim et pectori, septemque uocales litteras numerasse, ad stomachi remedium prodesse id arbitratus: in iudicium tractus, percussus est gladio post tormenta.

3. 1. His et mihi uertenti stilum in Gallias confunditur ordo seriesque gestorum, inter multa et saeua Maximinum reperiens iam praefectum, qui potestate

3 ac *G om. VA* 5 ubique *uulgo* ubi *V* ibi *GA* 6 magnitudo sit *scripsi* (*sic etiam Kellerb.*) magnitudo desit *VGA* 7 coheraneum *VA* 8 multa *Haupt* multum *codd.* *9 id ad *V om. A* 10 *σὺ δὲ νόει G* COIΛΘNOΘI *VA καὶ* KΛI *VA* 15 curabit adscita *V* 21 pollicitus *G* pollicito *VA* 22 lateribus *Kellerb.* lacer *codd.* 24 septemque uocales *G* septem quoales *V* 26 perculsus *VA* *30 praefectum *G* profectum *VA*

late diffusa scaeuum imperatori accesserat incentiuum, maiestati fortunae miscenti licentiam grauem. quisquis igitur dicta considerat, perpendat etiam cetera, quae tacentur, ueniam daturus ut prudens, si non cuncta conplectimur, quae consiliorum prauitas crimina in maius exaggerando commisit. 2. adulescente enim acerbitate, rationum inimica rectarum, trux suopte ingenio Valentinianus, post eiusdem Maximini aduentum, nec meliora monente ullo nec retentante, per asperos actus uelut aestu quodam fluctuum ferebatur et procellarum, adeo ut irascentis saepe uox et uultus et incessus mutaretur et color. quam rem indicia uaria testantur et certa, e quibus pauca sufficiet poni.

3. Adultus quidam . ex his, quos paedagogianos appellant, ad obseruandam uenaticiam praedam Spartanum canem retinere dispositus, ante praedictum tempus absoluit, adsultu eius euadere conantis adpetitus et morsu: ideoque necatus ad exitium fustibus eadem humatus est die. 4. praepositum fabricae oblato thorace polito faberrime, praemiumque ideo exspectantem, ea re praecepit occidi, quod pondus paulo minus habuit species ferrea quam ille firmarat. Epiroten aliquem ritus Christiani presbyterum ...... item Octauianum ex proconsule .... offensarum auctore licet tardius *redire* ad sua permisso. 5. Constantianus strator paucos militares equos ex his aus.. mutare, ad quos probandos missus est in Sardiniam eodem iubente lapidum ictibus oppetit crebris. Athanasius fauorabilis tunc auriga, suspectus ei uulgari leuitate, ut uiuus incendi iuberetur, si quid temptasse

1 sceuum *V* saeuum *GA* 4 non *G* con *V* *om.* *A* 11 ut *A* utin *V* et *G* *om.* *VA* 16 canem *GA* sanum *V* : humatus *VG* necatus *A* 21 occidi *GA* occideri ad pi occidi diritate pari *Haupt* 22 firmarat *C. F. W. Mül* formarat *codd.* 23 presbyte (-terum *A*) ‖ nostros firmus ut (= 29, 5, 39) *VA* (*cf. p. 164, 23*) 22 Epiroten — 25 permis *om.* *G* 24 item *A* tem *V* 25 redire *A* *om.* *V* 27 e *G* et *V* erat *A* 29 ei *G* eum *V* cum *A*

huius modi; non multo postea ueneficiis usus merebatur, nullaque delata uoluptatum artifici uenia, ignibus aboleri praeceptus est. 6. Africanus causarum in urbe defensor adsiduus, post administratam prouinciam ad regendam aliam adspirauit, cuius suffragatori magistro equitum Theodosio id petenti, subagresti uerbo pius respondit imperator: 'abi' inquit 'comes, et muta ei caput, qui sibi mutari prouinciam cupit' et hoc elogio perit homo disertus ad potiora festinans ut multi. 7. Claudium et Sallustium ex Iouianorum numero, ad usque tribunatus dignitates progressos, accusabat quidam uilitate ipsa despectus, quod, cum imperium Procopius adfectasset, aliqua pro eo locuti sunt bona. cumque nihil quaestiones reperirent adsiduae, mandare magistris equitum auditoribus princeps, ut agerent *Claudium* in exilium et Sallustium pronuntiarent capitis reum, pollicitus, quod eum reuocabit ad supplicium raptum; hocque ita, ut statutum est, obseruato, nec Sallustius morte exemptus est, nec Claudius, nisi post eiusdem Valentiniani obitum deportationis maestitia liberatus . . . .

. . . .

longe recusauerit, cum illi saepissime torquerentur. 8. replicatis igitur quaestionibus dense, et quibusdam ui nimia tormentorum absumptis, ne uestigia quidem ulla delatorum reperta sunt criminum. in hoc negotio protectores, ad exhibendas missi personas de custibus praeter solitum caesi.

9. Horrescit animus omnia recensere, simulque

1 *ante* non *add.* cuius *G*, quem *Valesius nulla lac. in VA* eneficiis *A* beneficiis *VG* usus *scripsi,* usum *VGA* merebaır *VA* ferebatur *G* 2 nullaque *scripsi* nulla *VGA* 7 ius *Haupt* pilis *VA om. G* respondit imperator *Eyssenh.* esponderat *GA* responderator *V* 10 cladium *VA* 16 Clauium *G om. VA* 19 obseruato nec *G* obseruatione *VA*) cladius *VA* obitum *G* uitium *V* exitium *A* 21—22 [*lac.* *1 A*) *uers.*] longe [re- *A*] cusauerit *VA om. addito asterisco* 25 nimia *VA om. G* 27 de *VA* dicuntur *G* 28 caesi *VA* ;i *G* 29 animus *GA* amus *V* omnia *om. A*

reformidat, ne *ex* professo quaesisse uideamur in uitia principis, alia commodissimi. illud tamen nec praeteriri est aequum nec sileri, quod cum duas haberet ursas saeuas hominum ambestrices, Micam auream et Innocentiam, cultu ita curabat enixo, ut earum caueas prope cubiculum suum locaret, custodesque adderet fidos, uisuros sollicite nequo casu ferarum deleretur luctificus calor. Innocentiam denique post multas, quas eius laniatu cadauerum uiderat sepulturas, ut bene meritam in siluas abire dimisit innoxiam. Exop .... simile sedit .....

4. 1. Et haec quidem morum eius et propositi cruenti sunt documenta uerissima. sollertiae uero circa rem publicam usquam digredientis nemo eum uel obtrectator peruicax incusabit, illud contemplans quod maius pretium operae forsitan regendis uerius milite barbaris quam pellendis. et cum dedisset ...

....

e speculis, siquis hostium se commouisset, desuper uisus obruebatur.

2. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum et potissimum, ut Macrianum regem auctum inter mutationes crebras sententiarum, iamque in nostros adultis uiribus exsurgentem, ui superstitem raperet uel insidiis, ut multo ante Vadomarium Iulianus: et prouisis, *quae* negotium poscebat et tempus, cognitoque transfugarum indiciis, ubi conprehendi nil operiens poterit ante dictus, tacite, quantum conce-

---

1 ex professo *uulgo* professo *G* perfesso *V* 5 cultu ita curabat *Valesius* cultant acerabat *V* 7—8 *asteriscus marg. G* easu perarum *VGA* 11 Exop [*lac. 4 litt.*] simile sedit [*lac. 5 litt.*] *VA om. lac. 4 litt. G* 14 usquam *Wagnerus* nusquam *VGA* nemo *C. F. W. Müller* nec quo *codd.* 14 nemo — 17 dedisset .... *om. lac. 12 litt. c. asterisco add.* e speculis 15 obtrectator *Valesius* uireciator *V* 19 [*lac. 3 uers.* (1½ uers. *A*)] peculis *VA* 20 obruebatur [*lac. 8 litt.*] *V sine lac. GA* 22 primum et *G* prima de *VA* 23 auctum inter *G* auit ter *V* sententiarum *VA* successionum *G* 26 prouisis q. *Valesius* praeui *V* praeuisum *GA* 28 operiens *G* [*lac.* litt.] periens *A* periens *V* tacite *G* tashe *V* Rex *A*

sit facultas, nequi conserendo officeret ponti, iunxit nauibus Rhenum. 3. et antegressus contra Mattiacas aquas primus Seuerus, qui pedestrem curabat exercitum, perpensa militum paucitate territus stetit timens, ne resistere nequiens inruentium opprimeretur hostilium agminum mole. 4. et quia suspicabatur uenalia ducentes mancipia scurras, casu illic repertos, id, quod uiderant, excursu celeri nuntiare, cunctos mercibus direptis occidit. 5. aduentu itaque plurium copiarum animati iudices, castrisque ad tempus breuissimum fixis, quia nec sarcinale iumentum quisquam nec tabernaculum habuit praeter principem, cui tapetes . . . . suffecerant pro tentorio, parumper ob tenebras morati nocturnas, exiliente procinctu pergebant ulterius, itinerum gnaris ducentibus, *frequenti* equitatu cum Theodosio rectore praeire disposito, equitat erat . . . .

. . . .

. . . .

tempore iaceat, extento strepitu suorum est inpeditus quibus adsidue mandans, ut rapinis et incendiis abstinerent, inpetrare non potuit. ignium enim crepitu dissonisque clamoribus satellites exciti, idque, quod acciderat, suspicati, carpento ueloci inpositum regem angusto aditu circumfractis collibus abdiderunt. 6. hac Valentinianus gloria defraudatus nec *sua* culpa nec ducum sed intemperantia militis, quae dispendiis grauibus saepe rem Romanam adflixit, ad usque quinquagesimum lapidem terris hostilibus inflammatis, redit Treueros maestus. 7. ubi tamquam leo ob ceruum amissum uel capream morsus uacuos concre-

2 Mattiacas *G* matsiacas *V* 5 resistere nequiens *G* rei sterne quees (queis *A*) *VA* *8 uiderant *G* uiderat *VA* cunctos *G* iunctos *VA* 12 tapetes suffecerant *G* tapete [*lac. 8 litt.*] suffi (e *A*) cerat *VA* 14 exiliente *VA* exiliente luna *G* 15 ducentibus — 16 erat *om. G lac. 4 litt. cum asterisco G* frequenti *Eyssenh.* fre [*lac. 5 (9 A) litt.*] *VA* 16 erat [*lac.* $3^1/_2$ ($1^1/_2$ *A*) *uers.*] *VA* 21 dissonisque *GA* binissonisque *V*[1] 22 suspicati *GA* suspecti *V* 25 sua *GA om. V* 26 sed *GA* sent *V* 27 quinquagesimum *GA* quinquaginta simum *V*

pans, dum hostium disiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quae contra Mogontiacum gens est Alamanna, regem Fraomarium ordinauit, quem paulo postea, quoniam recens excursus eundem penitus uastauerat pagum, in Brittannos translatum potestate tribuni Alamannorum praefecerat numero, multitudine uiribusque ea tempestate florenti: Bitheridum uero et Hortarium nationis eiusdem primates item regere milites iussit, e quibus Hortarius proditus relatione Florenti Germaniae ducis contra rem publicam quaedam *ad* Macrianum scripsisse barbarosque optimates, ueritate tormentis expressa, conflagrauit flamma poenali.

5. 1. Abhinc inter ....

....

proximo haec narratione disseri continua placuit, ne, dum negotiis longe discretis et locis alia subseruntur, cognitio multiplex necessario confundatur.

2. Nubel uelut regulus per nationes Mauricas potentissimus uita digrediens, et legitimos et natos e concubinis reliquit filios, e quibus Zammac comiti nomine Romano acceptus, latenter a fratre Firmo peremptus discordias excitauit et bella. eius enim necem ulcisci inpensiore studio properans comes, ad insidiatoris perniciem multa ciebat et formidanda utque rumores distulerunt adsidui, nauabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes multa et aspera congerentes in Firmum libenter suscipi recitarique principi, in earum fauorem concinentibus multis: ea uero, quae contra Firmus salutis tuendae gratia docebat crebro per suos, accepta diutius occul-

1 dum *G* dum cum *VA* 3 regem *VA om. G* 5 translatum *G* latum *VA* 6 praefecerat *G* praeceperat *VA* ⁝ aortarius *V* relatione *Valesius* peratione *V* opera *G* desperatione *A* 10 germaniaca *VA* Mogontiaci *G* quaedam ad Macrianum *G*, quae Macrianum *A* quae [*lac. 5 litt.*] rianum *V* optimates *G* opti [*lac. 7 litt.*] *VA* 14 *lac.* 2½ (*1 A*) uer. *VA lac. 9 litt. cum 2 asteriscis G* 17 longe discretis *GA* longi dusque cretis *V* 26 nauatur *VA*

tari, Remigio tunc officiorum magistro, adfine amicoque Romani, inter potiores imperatoris necessitates haec uelut minima et superflua non nisi oportune legi posse adseuerante.

3. Quae cum ad obruendam defensionem suam agitari aduerteret Maurus, ultimorum metu iam trepidans, ne amendatis, quae praetendebat, ut perniciosus et contumax condemnatus occideretur, ab imperii dicione desciuit et adiumenta .... tium ad uastandum ....

4. *Quare ne* hostis inplacabilis incrementis uirium adulescerent, *ad* abolendum cum comitatensis auxilio militis pauci Theodosius magister equitum mittitur, cuius uirtutes ut inpetrabilis ea tempestate prae ceteris nitebant: Domitii Corbulonis et Lusii ueterum simillimi, quorum prior sub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam pluribus incláruere fortibus factis. 5. proinde ab Arelate secundis egressus auspiciis, emeatoque mari cum classe, quam ductabat, nullo de se rumore praegresso, defertur ad Sitifensis Mauritaniae litus, quod appellant accolae Igilgitanum. ibique inuentum casu Romanum leniter adlocutus, misit ad uigilias ordinandas et praetenturas, parum super his, quae uerebatur, increpitum. 6. quo ad Caesariensem digresso Gildonem Firmi fratrem et Maximum misit correpturos Vincentium, qui curans Romani uicem, inciuilitatis eius erat particeps et furtorum. 7. recepto *itaque* tardius milite, quem amplitudo *morabatur* maris, Sitifim properans, Romanum cum domesticis custodiendum protectoribus conmitti mandauit, agensque in oppido sollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum

*4 adseuerante (*sic*) *VGA* 6 animaduerteret *A* trepidans *GA* rapidans *V* 9 *lac. 18* (*8 G; 10 A*) *litt. VGA* 10 uastand (-dum A) [*lac. 20* (*10 G; 8 A*) *litt.*] *VGA* 11 Quare ne *om. V* 12 ad *G om. VA* 15 Lucii *A* 20 Sitifensis *G* stipensis *V* 21 Igilgitanum *G* gilgitanum *VA* 26 correcturos *VGA* inciuilitis *V* 27 furtorum *G* futurum *VA* 28 morabatur *G om. VA* 29 Sitifim *G* siti in *V* retinuit *A*

animo uersans, qua uia quibusue conmentis per exustas caloribus terras pruinis adsuetum duceret militem, uel hostem caperet discursatorem et repentinum insidiisque potius clandestinis quam proeliorum stabilitate confisum.

8. Quod ubi Firmo leui rumore, dein apertis est indiciis cognitum, spectatissimi ducis aduentu praestrictus, ueniam cum concessione praeteritorum, missis oratoribus poscebat et scriptis, docentibus eum non sponte sua ad id erupisse, quod norat scelestum: *sed* iniquitate grassante licentius, ut monstrare pollicebatur. 9. quibus lectis paceque obsidibus acceptis promissa, dux recensendas legiones, quae Africam tuebantur, ire pergebat ad Pancharianam stationem, quo conuenire praeceptae sunt. ibi magnificis uerbis atque prudentibus spe cunctorum erecta, reuersus Sitifim, concitato indigena milite cum eo, quem ipse perduxerat, aegre perpetiens moras ad procinctus ire ocius festinabat. 10. inter residua autem multa et clara id amorem eius auxerat in inmensum, quod a prouincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, messes et condita hostium uirtutis nostrorum horrea esse, fiducia memorans speciosa.

11. His ita cum laetitia possessorum dispositis, ad Tubusuptum progressus, oppidum Ferrato contiguum monti, legationem secundam Firmi repudiauit, quae obsides, ut ante statutum est, non duxerat secum. unde omnibus pro loco et tempore cautius exploratis, concito gradu Tyndensium gentem et Masinissensium petit leuibus armis instructas, quas Mascizel et Dius fratres Firmi ductabant. 12. cum essent

*2 terras pruinis *G* terra Finis *V* 4 praeliorum *G* propriorum *VA* 8 cum concessione *Valesius* confessiones *V* 9 oratoribus *G* erat uiribus *VA* 11 sed *G* *om.* *VA* 17 conciato *V* conciliato *GA* 25 tubus optum *V* (*Inscr.* Tubusuctum) 27 duxerat *G* era *V* erat *A* 29 masinissensium *si* *VGA* 31 ductabant *G* ductabat *A* soctabant *V* et dius *G* edius *V*

hostes iam in contuitu membris omnibus celeres, post missilia hinc inde crebrius iacta committitur certamen asperrimum, interque gemitus mortis et uulnerum audiebantur barbarorum ululabiles fletus captorum et caesorum, pugnaque dirempta plures agri populati sunt et incensi. 13. inter quos clades eminuere fundi Petrensis, excisi radicitus, quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum urbis exstruxit. hoc successu uictor elatus mira uelocitate Lamfoctense oppidum occupauit, inter gentes positum ante dictas, ubi abunde rei cibariae copiam condi effecit, ut, si pergens interius alimentorum offendisset penuriam, iuberet e propinquo conuectari. 14. quae dum ita procedunt, Mascizel reparatis uiribus nationum confinium adminicula ductans, conserta manu cum nostris, fusis e parte suorum pluribus, ipse equi pernicitate aegre discrimine mortis exemptus est.

15. Fessus aerumnis gemini proelii Firmus, imoque aestuans corde, nequid ultimae rationis omitteret, Christiani ritus antistites oraturos pacem cum obsidibus misit. qui quoniam suscepti lenius, pollicitique uictui congrua militibus, ut praeceptum est, laeta rettulere responsa: praemissis muneribus Maurus ipse fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo insidens apto ad ancipites casus, cumque prope uenisset, fulgore signorum et terribili uultu Theodosi praestrictus, iumento desiluit, curuataque ceruice humi paene adfixus, temeritatem suam flebiliter incusabat, pacem obsecrando cum uenia. 16. susceptusque cum osculo, quoniam id rei publicae conducebat, bonae spei iam plenus, sufficientia praebuit alimenta, et quibusdam propinquis suis ad obsidum uicem relictis abscessit,

1 membribus *V* 8 exstruxit [*lac. 8 litt. in fine uers.*] *V* *ine lac. GA* 11 candi *V* 13 ita *GA* ca *V* 15 fusis e *G* uisse *V* fusus cum *A* 20 obsilydibus *V* 23 praemissis *GA* p cem missis *V* 30 spei iam *GA* speciam *V*

captiuos, ut spoponderat, redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduoque post Icosium oppidum, cuius supra docuimus conditores, militaria signa et coronam sacerdotalem cum ceteris quae interceperat, nihil cunctatus restituit, ut praeceptum est.

17. Exinde cum discursis itineribus magnis Tiposam noster dux introiret, legatis Mazicum, qui se consociauerant Firmo, suppliciter obsecrantibus ueniam, animo elato respondit se in eos ut perfidos arma protinus commoturum. 18. quibus minantis periculi metu defixis reuertique iussis ad sua, Caesaream ire tendebat urbem opulentam quondam *et nobilem*, cuius itidem originem in Africae situ digessimus plene, eamque ingressus cum omnem paene incendiis late dispersis uidisset exustam, horridasque canitie silices, primam et secundam legionem ad tempus ibi locari disposuit, ut fauillarum egerentes aceruos, agitarent ibi praesidium, ne repetito barbarorum impetu uastaretur.

19. Quae cum rumores ueri distulissent et crebri prouinciae rectores tribunusque Vicentius e latibulis, quibus sese commiserant, egressi, tandem intrepidi ad ducem ocius peruenerunt. quibus ille gratanter uisis atque susceptis, agens etiam apud Caesaream, fide rerum diligentius explorata, conperit Firmum per speciem pauentis *et* supplicis tectiore consilio id moliri ut nihil hostile metuentem exercitum in modum tempestatis subitae conturbaret. 20. quam ob rem conuersus hinc uenit ad municipium Sugabarritanum Transcellensi monti adcline, ubi inuentos equites quartae Sagittariorum cohortis, quae ad rebellem defecerat, ut contentum se supplicio leniori monstraret, omnes contrusit ad infimum militiae gradum.

6 tiposam *V* Tipasam *G* Tiporam *A* 10 minanti *V* imminentis *GA* 12 et nobilem *G om. VA* 20 distulissent *G* sustulissent *VA* crebri *Eyssenh.* curu *V* Curii *A om. G* 24 agensque *G* 26 pauentis *Kellerbauer* fauentis *VGA* et *G om. VA* 27 moliri *V*²*GA* morili *V*¹ metuentem *GA* merientem *V* 30 adcliue *GA*

eosque et Constantianorum peditum partem Tigauias uenire iusserat cum tribunis, e quibus unus torquem pro diademate capiti inposuit Firmi. 21. dumque *haec* aguntur, reuerterunt Gildo et Maximus, Bellen e principibus Mazicum et Fericium gentis praefectum ducentes, qui factionem iuuerant quietis publicae turbatoris .... producerent uinctos. 22. quo ita ut statutum est facto, lucis primo exortu ipse egressus cum inuenisset eos in exercitu circumsaeptos: 'quid de istis nefariis' inquit 'proditoribus fieri oportere, contubernales deuoti, censetis?' secutusque adclamationem rogantium sanguine uindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos, Sagittariorum uero primoribus manus incidit, residuos supplicio capitali multauit, ad aemulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernaeae serpentis aliquotiens renascentem hoc genere poenarum extinxit. 23. sed obtrectatores maliuoli uetus factum laudantes, hoc ut dirum uituperant et asperrimum, Dardanos hostes memorantes interneciuos, et iuste, quae sustinuere, perpessos, hos uero subsignanos milites debuisse lenius corrigi, ad unum prolapsos errorem. quos scientes forsitan admonemus, hanc cohortem et facto *fuisse* et exemplo aduersam. 24. ante dictos Bellen et Fericium, quos duxerat Gildo, tribunumque Sagittariorum Curandium ea re iussit occidi, quod nec ipse umquam cum hostibus congredi uoluit, nec suos ut pugnarent hortari. agebat autem haec Tullianum illud aduertens quod 'salutaris rigor uincit inanem speciem clementiae.'

1 constantiniorum *VA* 4 haec *GA om. V* 7 *lac.* $3^1/_2$ $1^1/_4$ *A) uers. VA lac. 10 litt. cum 2 asteriscis G* 8 ut *GA* et *V* 22 subtinuere perpescos *V* 23 uero *GA* ue *V* lenius V^2A melius V^1G *24 prolapsos *GA* prolops *V* 25 fuisse *inseruit Haupt om. codd.* 26 Bellen et *G* helleno nec *V* Hellenem et *A* 30 *ad Brutum I 2, 5.* 31 rigor *GA* (seueritas *Cic.*) uigor *V*

25. Exin profectus, fundum nomine Gaionatis, muro circumdatum ualido, receptaculum Maurorum tutissimum arietibus admotis euertit, et caesis omnibus incolis moenibusque conplanatis, ad Tingitanum castellum progressus, per Ancorarium montem Mazicas in unum collectos inuasit, iam tela reciprocantes uolitantia grandinis ritu. 26. et cum esset utrimque discursum, agmina uiris armisque incitata nostrorum non perferentes Mazices, licet bellicosum genus et durum, diuersis stragibus inplicati foedo diffluxere terrore, ruentesque in fugam caesi sunt absque his, qui reperta copia discedendi, supplici prece ueniam, quam dari tempus flagitauerat, inpetrarunt. 27. Suggen eorum ductorem . . . .

. . . .

Romano successerat, in Sitifensem Mauritaniam indisposito ad agitanda praesidia, ne prouincia peruaderetur, ipse praeteritis elatior casibus gentem petit Musonum, quam conscientia rapinarum et caedum actibus congregauerat Firmi, ut sperabatur maiora mox adepturi.

28. Progressusque aliquantum iuxta Addense municipium comperit, dissonas cultu et sermonum uarietate nationes plurimas unum spirantibus animis inmanium exordia concitare bellorum, adigente hortanteque maxima spe praemiorum sorore Firmi nomine Cyria, quae abundans diuitiis et destinatione feminea, nisibus magnis instituit iuuare germanum. 29. quocirca Theodosius ueritus, ne Marti sese committeret inpari, congressusque multitudini inmensae cum paucis — tria enim armatorum milia ductabat atque quingentos — amitteret uniuersos, inter pudorem cedendi pugnandique ardorem gradiens retro paulatim, trudente pondere plebis abscessit. 30. hoc-

---

1 Gaionatis *G* gal (-l ? i ? *V*) onatis *VA* 13 Suggens *G* sugogen *V* 14 *lac. 3 (1 A) uers. VA lac. 4 litt. cum asterisc. G* 17 praeteritis *GA* poteritis *V* 24 hortatenque *V* 29 ueritas ni *V*

que euentu barbari nimium quantum *elati* sequentesque pertinaciter .... certare necessitate .... semet ipsum et ad internecionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio procul Mazicum uisis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in se impetum agminum ferri conplurium, uersa in pedes aperuisset nostris exitus antehac intersaeptos. 31. exinde cum militem ducens incolumem Theodosius ad fundum uenisset nomine Mazucanum, exustis desertoribus paucis, aliisque ad sagittariorum exemplum, quibus manus ademptae sunt, contruncatis, Tipatam mense Februario uenit. 32. ubi diutius agens ut antiquus ille Cunctator pro negotio consultabat, commentis potius et prudentia quam periculosis congressibus hostem pugnacem et inpetrabilem iactu telorum, si fors copiam dederit, oppressurus. 33. mittebat tamen adsidue suadendi quosdam peritos ad gentes circumsitas, Baiuras Cantaurianos Auastomates Cafaues Dauaresque et finitimos alios, nunc timore, nunc nummis eos ad societatem alliciens ueniamque petulantiae interdum promittendo cum .... tultorius per ambages et moras hostem frangentem suos impetus oppressurus, ut quondam Pompeius Mithridatem.

34. Qua causa declinans perniciem proximam Firmus, licet praesidiorum magnitudine communitus, relicta plebe, quam coegerat magna mercede, quoniam atendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienses nontes longe remotos penetrauit, et diruptis rupibus naccessos. 35. cuius abitu clandestino multitudo dis-

---

1 elati *om. lac. 7 litt. VA* 1 elati — 3 ipsum *om. G lac.* *0 litt. cum 2 asterisc. G* 2 *lac.* $2^1/_2$ *(1 A) lin. VA* 3 *lac. 10 litt.*] sus semet ipsum *VA* 11 aliisque *GA* adusque *V* 12 Stiparam *A* 20 nunc nummis *uulgo* nun mis *V* unc promissis *G* nunc minis *A* 22 *lac. 3 (1 A) uers. VA* 2 cum — 23 tultorius *sine lac. om. G* 30 penetrauerit *VA*

persa, sine rectore particulatim diffluens, inuadendi eius castra nostris copiam dedit. hisque direptis, et interfectis, qui resistebant, uel in deditionem acceptis, regionum maxima parte uastata, gentibus, per quas transibat dux consultissimus, adposuit fidei conpertae praefectos. 36. hac inopina sequendi confidentia territus perduellis, seruis comitantibus paucis, digressu celeri consulturus saluti, nequo praepediretur obstaculo, abiecit pretiosarum sarcinas specierum, quas auexerat secum. uxorem namque fessam labore continuo et perancipitis ....
37. Theodosius nullique adeuntium parcens, mundiore uictu stipendioque milite recreato, Caprariensibus Abannisque eorum uicinis proelio leui sublatis, ad municipium properauit ..... ense: uerisque nuntiis doctus barbaros occupasse iam tumulos, per anfracta undique spatia in sublime porrectos, nullique peruios nisi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hostibus facultatem per indutias licet breues Aethiopum iuxta agentium adminiculis augeri uel maximis. 38. qui concateruatis copiis fremituque minaci sine sui respectu ruentes in pugnam, auerterunt eum inaestimabilium turmarum specie dira perterrefactum, statimque redintegratis animis, commeatus uehens abunde reuertit et conglobatis suis scutaque in formidabilem mouentibus gestum, controuersas isdem opposuit manus. 39. quamquam igitur inmite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium inminebant, ipsi quoque parmas genibus inlidentes: tamen ut pugnator ille cautus et prudens, militis paucitate diffisus, audacter agmine quadrato incedens, ad ciuitatem

11 *lac. 3* ($^2/_3$ *A*) *uers. VA* 10 uxorem — 11 perancipitis *om G lac. 11 litt. cum 2 asterisc. G* 12 nullique ad eum [*lac.* 1. *litt.*] tium *VA* 15 [*lac. 5 litt.*] ense *VA sine lac. G* 1. repedando *G* repetendo *VA* 20 agentium *G* gentium *VA* 21 cateruatis *G* 27 quoddam *VA* 28 armis *G* ab his *VA*

nomine Contensem flexit iter intrepidus, *ubi captiuos* nostros Firmus ut in munimento abstruso locarat et celso: cunctisque receptis in proditores satellitesque memorati animaduertit acriter, ut solebat.

40. Hoc ei magni numinis adiumento gerenti prosperrime, uerus indicat explorator confugisse ad Isaflensium populum Firmum: ad quem reposcendum una cum fratre Mazuca ceterisque necessitudinibus illuc ingressus, cum adipisci non posset, genti bellum indixit. 41. et proelio atroci commisso, ferocientibus barbaris ultra modum, aciem in rotundo habitu figuratam opponit, adeoque Isaflenses pondere cateruarum urgentium inclinati sunt, ut plurimi caderent, et ipse Firmus ferox et saepe in suam perniciem praeceps equo auferretur in fugam, per saxa et rupes discurrere citius adsueto, Mazuca uero frater eius caperetur letaliter saucius. 42. qui Caesaream mitti dispositus, ubi saeua inusserat monumenta facinorum pessimorum, dilatato uulneris hiatu decessit. caput tamen eius auulsum residuo corpore, cum magno uisentium gaudio urbi inlatum est ante dictae. 43. post haec Isaflensium gentem, quae obstitit, superatam dux nobilis incommodis multis, ut aequitas poscebat, adflixit. bi Euasium potentem municipem Florumque eius ilium et quosdam alios, per secretiora consilia teneratorem quietis iuuisse confutatos aperte, flammis ıbsumpsit.

44. Exindeque pergens interius, nationem Iubaleıam spiritu adgressus ingenti, ubi natum Nubelem atrem didicerat Firmi, repulsus altitudine montium et

1 intrepidum [*lac. 3 litt. c. asterisco*] nostros *G* intrepi pide) *lac. 7 litt.* (*sine lac. A*) || quorum summa ui (= 29, 1, 7) *VA* ubi captiuos *suppleuit Valesius* 3 receptis *G* re-enis *V* 5 numinis *Valesius* nominis *VGA* 8 necessitu-inibus *GA* necessitainibus *V* *13 urgentium *uulgo* ingen-um *VGA* *14 pernicionem *VA* 15 equo *G* quo *VA* decessit *G* discessit *VA* 20 corpore *G* incorpore *VA* tameratorem *V* 29 Nubelem *G* nobilem *VA* 30 didi-at *G* dederat *VA*

flexuosis angustiis stetit. et quamlibet facto in hostem impetu, pluribusque peremptis aperuerit uiam, formidans tamen sublimia collium ad insidiandum aptissima, ducens suos incolumes reuertit ad Audiense castellum: ubi Iesalensium gens fera semet dedit, uoluntaria auxilia praestare spondens et commeatus.

45. His et eius modi gloriosis actibus exultans amplissimus ductor, ipsum otii turbatorem petebat ualido uirium nisu, ideoque prope munimentum nomine Medianum diu consistens, per multas prudentesque sententiarum uias eundem sibi prodi posse sperabat. 46. haecque cogitationibus anxiis altioreque prospiciens cura, rursus ad Isaflenses hostem conperit reuertisse: quos nihil moratus, ut antea, agminibus adoritur incitatis. cui rex Igmazen nomine, spectatus per eos tractus opibusque insignis, progressus obuiam confidenter: 'cuius loci es tu' inquit 'uel quid acturus huc uenisti? responde.' quem Theodosius fundata mente intuens toruum: 'comes' ait 'Valentiniani sui orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum missus: quem nisi statim reddideris, ut inuictus statuit imperator, peribis funditus cum gente quam regis.' quo audito Igmazen post conuicia multa quae congessit in ducem, ira doloreque perculsus abcessit. 47. et secutae principio lucis, utrimque occursurae sibi ad confligendum processerunt acies minucissimae, et barbarorum uiginti paene milia in ipsis locata sunt frontibus, occultatis pone terga subsidialibus globis, ut adsurgentes paulatim nostros multitudine clauderent insperata: hisque Iesalenses auxiliares accessere quam plures, quos adiumenta et commeatus nostris docuimus promisisse. 48. contra Romani, quamuis admodum pauci, tamen fortibus animis uicto-

21 missus *GA* misse *V* 23 audito *GA* adito *V* occursuram *V* 30 Iesalenses *A* iesalem *V* Iessaleni *G* complures *Kellerbauer*

riisque antegressis elati, densatis lateribus, scutisque in testudinis formam cohaerenter aptatis restiterunt gradibus fixis, et a sole orto usque *ad* diei extimum pugna protenta, paulo ante uesperam uisus est Firmus, equo celsiori insidens, sago puniceo porrectius panso milites clamoribus magnis hortari, ut dedant Theodosium oportune, truculentum eum adpellans et dirum et suppliciorum saeuum repertorem, si discriminibus eximi uellent, quae perferebant. 49. hae insperatae uoces ad dimicandum quosdam acrius incitarunt, alios deserere proelium inlexerunt. proinde ubi noctis aduenit quies prima, partibus tenebrarum obuolutis horrore, dux reuersus ad Duodiense castellum, militesque recognoscens, eos quos a pugnandi proposito pauor et uerba detorserant Firmi, diuerso genere poenarum extinxit: alios ademptis dexteris, quosdam uiuos conbustos. 50. excubiasque agens cura peruigili, barbarorum aliquos ausos, cum apparere non possent, post occasum lunae castra sua temptare, fudit, uel inruentes audentius capit. digressus exinde passibus citis, Iesalenses ut ambiguae fidei per tramites adortus obliquos, unde parum sperari potuit, ad penuriam uastauit extremam, perque Caesariensis Mauritaniae oppida reuersus Sitifim, Castorem et Martinianum rapinarum flagitiorumque Romani participes, ad interitum tortos incendit.

51. Redintegratur post haec cum Isaflensibus bellum, primoque conflictu barbarorum pluribus pulsis et interfectis, rex eorum Igmazen, uincere antehac adsuetus, terrore fluctuans mali praesentis, nihilque commerciis uetitis ad uitam spei sibi restare, si obstinatius egerit, arbitratus, quantum caute fieri potuit

1 desetis *V* 2 aptatis *A* araptatis *V* adaptatis *G* 3 ad *uulgo om. VGA* 11 deserere *G* inserere *VA* 13 horrore *Valesius* errore *VGA* uodiense *V* Audiense *A* 20 audacius *G* 21 uessaliensis *V* 23 atremam *V* 29 igmacen *V*

et occulte, prorupit ex acie solus, uisumque Theodosium suppliciter petit, ut Masillam Mazicum optimatem ad se uenire iuberet. 52. per quem, *ut* rogauerat, missum, clandestinis conloquiis monuit ducem suopte ingenio pertinacem, ut ad praebendam sibi copiam s agendi, quae uellet, popularibus suis acriter immineret, eosque adsiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis fauorum sed iacturis multiplicibus fessos. 53. paruit Theodosius dictis et crebritate certaminum Isaflenses ita protriuit, ut isdem u labentibus *more* pecudum, Firmus latenter euaderet, et auiis et diuturnis latebris amendandus, inibi, dum de fuga consultat, tentus ab Igmazene custodiretur. 54. et quoniam obscurius gesta didicerat per Masillam, in extremis rebus unum remedium superesse contemplans, calcare uiuendi cupiditatem uoluntaria statuit morte: uinoque consulto distentis et crapulentis, silenti nocte oppressis altiore somno custodibus, peruigil ipse inpendentis aerumnae terrore, insonis gradibus relicto cubili, manibus repens et pedibus longius sese discreuit, repertumque funiculum, quem finiendae uitae parauere casus, de clauo parieti adfixo suspendit, ubi collo inserto animam absque mortis cruciabilibus exhalauit.

55. Quod dolenter ferens Igmazen, ereptamque sibi gloriam gemens, quia non contigerat ad castra Romana uiuum ducere perduellem, interposita fide publica per Masillam, ipse camelo necati cadauer impositum ferens, cum tentoria exercitus aduentaret ad Subicarense castellum locata, in iumentum transtulit sarcinale, et Theodosio obtulit exultanti. 56. qui conuocatis armatis simul atque plebeiis, interrogatisque

2 misiliam *V* 3 ut rogauerat *GA* gauerat *V* 8 perduellis *G* duellis *VA* 11 pecudum *V* more pecudum *G* pecudum ritu *A* 13 igmace *V* 17 distentis ***scripsi*** destentus *VGA* crapulentis *VG* crapulentus *A* 20 gradibus *G* graccibus *V* 21 de sese *V* 23 moris *G* mores *V* morte *A* 25 igmace *V* 27 uiuum *A* uilium *V* uinctum *G*

agnoscerant multum, cum eiusdem esse sine ulla iudicisset ambage, ibi paulisper moratus Sitifim triumphanti similis redit, aetatum ordinumque omnium celebrabili fauore susceptus.

6. 1. Dum hoc puluere per Mauritaniam dux antedictus anhelat et Africam, Quadorum natio motu est excita repentino, parum nunc formidanda, sed immensum quantum antehac bellatrix et potens, ut indicant properata quondam raptu procliui, obsessaque ab isdem ac Marcomannis Aquileia Opitergiumque excisum et cruenta complura perceleri acta procinctu, uix resistente perruptis Alpibus Iuliis principe serio, quem ante docuimus, Marco. 2. et erat, ut barbaris, ratio querelarum. Valentinianus enim studio muniendorum limitum glorioso quidem sed nimio ab ipso principatus initio flagrans, trans flumen Histrum in Quadorum terris quasi Romano iuri iam uindicatis aedificari praesidiaria castra mandauit: quod accolae ferentes indigne, suique cautiores, legatione interim et susurris arcebant. 3. sed Maximinus ... auidus nefas et genuinos mitigare nequiens ... quibus praefecturae accesserat tumor, increpa- ... per Illyricum eo tempore magistrum ... ut peruicacem et desidem, nec dum opere ... orari dispositum est, consummato: addebat- ... consulens in commune quod, si paruo suo ... deferretur potestas per Valeriam ducis, ... absque ulla causatione consurgeret. 4. ... qui promotus profec- ... intempestiue turgens ut

...ota VG 7 excita A
...raptu procliui Valesius
...om. G 10 ac G om.
...principe serio Valesius
...co Valesius marico VG
...A praesidia castra ...

filius, nullis adfatibus delinitis his, quos numquam temptatae cupiditatis figmenta regionum suarum faciebant extorres, opus paulo ante inchoatum adgreditur, admissa copia rogandi suspensum. 5. denique Gabinium regem, nequid nouaretur modeste poscentem, ut adsensurus humanitate simulata cum aliis ad conuiuium conrogauit, quem digredientem post epulas, hospitalis officii sanctitate nefarie uiolata, trucidari securum fecit.

6. Cuius rei tam atrocis disseminatus rumor ilico per diuersa et Quados et gentes circumsitas efferauit, regisque flentes interitum, in unum coactae misere uastatorias manus, quae Danubium transgressae, cum nihil exspectaretur hostile, occupatam circa messem agrestem adortae sunt plebem, maioreque parte truncata, quicquid superfuit, domum cum multitudine uarii pecoris abduxerunt. 7. euenisset profecto tunc inexpiabile scelus, numerandum inter probrosas rei Romanae iacturas — paulo enim afuit, quin filia caperetur Constanti cibum sumens in publica uilla, quam appellant Pistrensem, cum duceretur Gratiano nuptura — *ni* fauore propitii numinis praesens Messalla prouinciae rector eam iudiciali carpento inpositam ad Sirmium uicensimo sexto lapide disparatam cursu reduxisset effuso.

8. Hoc casu prospero regia uirgine periculo miserae seruitutis exempta, cuius nisi potuisset impetrari redemptio captae, magnas inussisset rei publicae clades, latius se cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus et latrocinia gentes aptissimae, praedas hominum uirile et muliebre secus agebant et pecorum, uillarum cineribus exustarum caesorumque in-

---

4 rogandi *G* fragandi *VA* 8 scactitate *V* frugidari 9 secure fecit *Haupt* 13 danubium (*sic*) *VGA* 14 messe 16 dominum *V* 20 sumens *A* lumen *V* cibum sumens *G* *22 ni *GA om. V* 31 sexus *GA*

colentium exultantes aerumnis, quos necopinantes sine ulla parsimonia deleuerunt. 9. per omnia itaque propinqua malorum similium dispersa formidine, praefectus praetorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum nouarum lugubri uisu praestrictus, oculosque uix attollens, haerebat diu, quid capesseret ambigens: et cum paratis uelocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore consilio mansit inmobilis. 10. didicerat enim omnes secuturos confestim, qui moenibus claudebantur, tegendos latebris oportunis: quod si contigisset, inpropugnata ciuitas uenisset in manus hostiles. 11. proinde parumper lenito pauore, ad arripienda, quae urgebant, acri animo adsurgens, retersit obrutas ruderibus fossas, murorumque maximam partem pacis diuturnitate contemptam et subuersam ad usque celsarum turrium minas expediit, studio aedificandi coalitus: hac ratione opere uelociter absoluto, quod inpensas aedificandi causa theatri dudum congestas sufficientes ad id, quod efficere maturabat, inuenit. atque huic spectato consilio salutare addidit aliud, et sagittariorum cohortem e statione proxima, adfuturam obsidio, si uenisset, acciuit.

12. His uelut obicibus barbari ab oppugnanda urbe depulsi, parum ad has calliditates dimicandi sollertes, sarcinisque inpediti praedarum, ad Aequitii uertuntur indaginem. et cum ad Valeriae spatia longe remota secessisse raptorum didicissent indiciis, illuc properato petierant gradu frendentes, hacque ex causa iugulo eius intenti, quod per ipsum circumuen-

---

2 ullo *V* 14 acri animo *GA* acrinio *V* 15 retersit — maximam *om.* *G* 15—16 adsurgens, arces ob pacis *G* 15 rudetur nitate *V*, -ribus — 16 pacis diu- *add.* *V*[m] subuersas *VGA* 17 expetit *VA* 19 theatri causa *transpos.* *G* 27 uertuntur *GA* uertimur *V* 28 raptorum *VA* captorum *G* *29 petierant *A* pertierant *V* pergebant *G*

tum regem existimabant insontem. 13. quibus concito cursu ruentibus infestius, obuiam legiones motae sunt duae, Pannonica et Moesiaca, ualida proeliis manus: quae si conspirasset, abierat procul dubio uictrix. sed dum discretim grassatores adoriri festinant, ortis inter se discordiis inpediti de honore certabant et dignitate. 14. quo intellecto Sarmatae sagacissimi, non exspectato certandi signo sollemni, Moesiacam primam incessunt, dumque milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia, aciem perrupere Pannonicam, disiectaque agminis mole, geminatis ictibus omnem paene delessent, ni periculo mortis aliquos citum extraxisset effugium.

15. Inter haec fortunae dispendia tristioris dux Moesiae Theodosius iunior, prima etiam tum lanugine iuuenis, princeps postea perspectissimus, Sarmatas Liberos ad discretionem seruorum rebellium appellatos, conlimitia nostra ex alio latere inuadentes, aliquotiens expulit et adflixit, congressibus densis adtritos, adeoque obsistentes fortissime turbas confluentes oppressit, ut caesorum plurium alites iuste sanguine satiaret et feras. 16. unde residui tumore iam deflagrante metuentes, ne idem dux uirtutis, ut apparuit, expeditae, in primo finium aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, uel insidias per siluarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde temptatos in cassum, abiecta pugnandi fiducia concessionem petiuere praeteritorum et ueniam, uictique ad tempus indultae foederibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculsi quod ad tutelam Illyrici Gallicani militis ualidum accesserat robur.

17. Dum haec tot ac talia per turbines agitantur adsiduos, Claudio regente urbem aeternam, Tibe-

---

*1 concito *G* cognitis *VA*   2 obuiat *V*   10 expediuntur *V*   21 sanguine *A* sanguinea *V* sanguineas *G*   27 mptos *V*

ris, qui media intersecans moenia, cloacis et fluuiis abundantibus multis Tyrreno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia et supra amnis speciem pansus, omnia paene contexit. 18. et stagnantibus ciuitatis residuis membris, quae tenduntur in planitiem molliorem, monti soli et quicquid insularum celsius eminebat, a praesenti metu defendebatur: et ne multi inedia contabescerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis et scaphis copia suggerebatur abunde ciborum. at uero ubi tempestas molliuit et flumen retinaculis ruptis redit ad solitum cursum, absterso metu nihil postea molestum exspectabatur. 19. hic ipse praefectus egit admodum quiete, nullam seditionem super querela iusta perpessus, et instaurauit uetera plurima. inter quae porticum excitauit ingentem lauacro Agrippae contiguam, Euentus Boni cognominatam ea re, quod huius numinis prope uisitur templum.

LIBER XXX

1. *Para rex Armeniorum euocatus a Valente, et Tarsi specie obsequiorum custoditus, cum trecentis popularibus fugit, et frustratus uiarum obseruatores, equis regnum repetit, nec multo post a Traiano duce in conuiuio interficitur.*
2. *Valentis A. et Saporis Persarum regis de Armeniae et Hiberiae regnis contendentium legationes.*
3. *Valentinianus A. post uastatos aliquos Alamanniae pagos, cum Macriano Alamannorum rege colloquitur, ac pacem facit.*
4. *Modestus praefectus praetorio a iure dicendo Valentem auertit: et de causidicina, deque iuris consultis et uariis aduocatorum generibus.*
5. *Valentinianus Sarmatis et Quadis Pannoniarum po-*

---

2 abundantibus *G* abundantius *VA*   11 ruptis retinaculis *transpos. A*   12 molestum *GA* moletur *V*   14 quietem *VA*   18 numinis *O. Hirschfeld* nominis *VGA*

pulatoribus bellum illaturus, in Illyricum proficiscitur, et transito Danubio Quadorum pagos uastat, uicos incendit, barbaros cuiusque aetatis iugulat.

6. *idem dum legatis Quadorum populares suos purgantibus respondet iratus, ictu sanguinis exstinguitur.*

7. *quo patre natus sit, et quas res princeps gesserit.*

8. *eius saeuitia, auaritia, inuidia et timor.*

9. *eiusdem uirtutes.*

10. *Valentinianus iunior Valentiniani filius, in castris apud Bregetionem Augustus adpellatur.*

1. 1. Inter has turbarum difficultates, quas perfidia ducis rege Quadorum excitauit occiso per scelus, dirum in oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandestinis insidiis obtruncato: cuius materiae impio conceptae consilio hanc primordialem fuisse nouimus causam. 2. consarcinabant in hunc etiam tum adultum crimina quaedam apud Valentem exaggerentes male sollertes homines, dispendiis saepe communibus pasti. inter quos erat Terentius dux demisse ambulans, semperque submaestus, sed, quoad uixerat, acer dissensionum instinctor. 3. qui adscitis in societatem gentilibus paucis, ob flagitia sua suspensis in metum, scribendo ad comitatum adsidue Cylacis necem replicabat et Artabanis, addens eundem iuuenem ad superbos actus elatum nimis esse in subiectos inmanem. 4. unde quasi futurus particeps suscipiendi tunc pro instantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter uocatus, et apud Tarsum Ciliciae obsequiorum specie custoditus, cum neque ad imperatoris castra accipi nec urgentis aduentus causam scire cunctis reticentibus posset, tandem secretiore indicio conperit, per litteras Romano rectori suadere Terentium, mittere prope diem alterum Ar-

*1 inter *G* in *VA* perfidia *Valesius* percha *V* Percha *G* per ca- *A* 3 Para *GA* papa *V* 8 dispendi *V* 12 gentibus *VGA* 14 Cylacis *G* gylacis *VA* addens *G* [*lac.* 3 *litt.*] dens *V* respondens *A* 18 Para *GA* papa *V* 20 aduentus *A* aduenus *V* adcessus *G* 22 rectoris uaderet (-dem *A*) *VA*

meniae regem, ne odio Parae speque quod reuertetur, natio nobis oportuna deficeret ad iura Persarum, eam rapere ui uel metu uel adulatione flagrantium.

5. Quae reputans ille, inpendere sibi praesagiebat exitium graue. et doli iam prudens, neque aliam nisi cito discessu salutis reperiens uiam, suadentibus his, quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus secutis eum e patria, cum equis uelocissimis, ut in magnis solet dubiisque terroribus, audacter magis quam considerate pleraque diei parte emensa egressus cuneatim properabat intrepidus. 6. cumque eum prouinciae moderator, apparitoris, qui portam tuebatur percitus festinato studio, repperisset in suburbanis, ut remaneret enixius obsecrabat, et parum hoc impetrato, mortis auersus est metu. 7. nec minus paulo postea legionem secutam iamque aduentantem ipse cum promptissimis retrorsus excurrens, fundensque in modum scintillarum sagittas, sed uoluntate errans, ita in fugam conpulit ut cum tribuno milites uniuersi perterrefacti uiuidius quam uenerant remearent ad muros. 8. exin solutus omni formidine, biduo et binoctio exanclatis itinerum laboribus magnis, cum ad flumen uenisset Euphraten, et inopia nauium uoraginosum amnem uado transire non posset, nandi imprudentia pauentibus multis, ipse omnium maxime cunctabatur: et remansisset, ni cunctis uersantibus uaria, id reperire potuisset effugium in necessitatis abrupto tutissimum. 9. lectulos in uillis repertos binis utribus suffulserunt, quorum erat abundans prope in agris uinariis copia: quibus singulis proceres insidentes et regulus ipse, iumenta trahentes, praeruptos undarum occursantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hocque commento tandem ad ulteriorem

1 ne odio *G* ne dio *V* ne diu *A* papae *V* 6 scito *V* 10 emens *V* 13 percitus *G* inpercitus *VA* imperatus *uulgo* 15 impetrato *GA* imperato *V* 19 ita *Valesius* ha *V* hanc *A* *om.* *V* 21 biduc *V* 29 binis *G* biis *V* his *A*

ripam post extrema discrimina peruenerunt. 10. residui omnes equis inuecti natantibus, et circumluente flumine saepe demersi iactatique, infirmati periculoso madore expelluntur ad contrarias margines, ubi paulisper refecti expeditius quam diebus praeteritis incedebant.

11. Hoc nuntiato princeps ante dicti fuga perculsus, quem elaqueatum fidem rupturum existimabat, cum sagittariis mille succinctis et leuibus Danielum mittit et Barzimerem reuocaturos eum, comitem unum, alterum Scutariorum tribunum. 12. hi locorum gnaritate confisi, quod ille properans ut peregrinus et insuetus, maeandros faciebat et gyros, conpendiosis uallibus eius itinera praeuenerunt, et diuisis inter se copiis, clausere uias proximas duas, trium milium interuallo distinctas, ut transiturus per utramuis caperetur inprouidus: sed euanuit cogitatum hoc casu. 13. uiator quidam ad citeriora festinans cum cliuum armato milite uidisset oppletum, per posterulam tramitem medium squalentem frutectis et sentibus uitabundus excedens, in Armenios incidit fessos, et ductus ad regem, arcano sermone solum, quae uiderat, docet ac retinetur intactus. 14. moxque metu dissimulato eques mittitur clandestinus ad dextrum itineris latus, diuersoria paraturus et cibum, quo paulum progresso, in laeuum tractum item alius talia facturus ire iubetur ocissime, alterum aliorsum nesciens missum. 15. quibus ita utiliter ordinatis, rex ipse cum suis, dumeta per quae uenit relegente eo rursus monstranteque hispidam et iumento onusto exiguam callem post terga relictis militibus euolauit, qui captis eius mini-

3 flumine *GA* fluitine *V* iactique *VA* 4 madore *G* modore *V* morbo *A* 9 deuibus *V* 12 quod *G* que *VA* 15 uias *GA* uius *V* 17 cogitatu *V* 18 cliuum *G* uiuum *VA* biuium *uulgo* 21 et *G* e *VA* 25 paratus et incibum *V* 29 uenit relegente *scripsi* uenat relegenter *V* uenerat relegens *A* uiator uenerat relegens *G* 30 quae *VA* per *G*

stris, missis ad mentes obseruantium praestringendas, quasi uenaticiam praedam modo non porrectis brachiis exspectabant. dumque hi uenturum operiuntur, ille regno incolumis restitutus et cum gaudio popularium summo susceptus fide grandi remansit inmobilis, iniuriis, quas pertulerat, omnibus demussatis.

16. Danielus post haec et Barzimeres cum lusi iam iam reuertissent, probrosis lacerati conuiciis ac si inertes et desides, ut hebetatae primo adpetitu uenenatae serpentes, ora exacuere letalia, cum primum potuissent, lapso pro uirium copia nocituri. 17. et leniendi causa flagitii sui uel fraudis, quam meliore consilio pertulerunt, apud imperatoris aures rumorum omnium tenacissimas incessebant falsis criminibus Param, incentiones Circeas in uertendis debilitandisque corporibus miris modis eum callere fingentes: addentesque quod huius modi artibus offusa sibi caligine mutata sua suorumque forma transgressus, tristes sollicitudines, *si* huic inrisioni superfuerit, excitabit.

18. Hinc *in* illum inexplicabile auctum principis odium, et doli struebantur in dies, ut per uim ei uel clam uita adimeretur: agentique tunc in Armenia Traiano, et rem militarem curanti id secretis committitur scriptis. 19. qui inlecebrosis regem insidiis ambiens, et modo serenae mentis Valentis indices litteras tradens, modo ipse sese eius conuiuiis ingerens, ad ultimum conposita fraude ad prandium uerecun-

---

2 brachiis *VA* manibus *G* 3 dumque *G* tandemque *VA* 5 in fide grandi remansit inmobilis *Haupt* fiderandi ne mansueti . . mobilis *V* (*sine lac. A*) in eadem fidei certitudine mansit immobilis *G* 9 ac si *uulgo* aest *V* ut *GA* 12 pro uirium *GA* proprium *V* 16 papam *V* debilitandisque *GA* debilitati indisque *V* 19 sua suarumque *C. F. W. Müller* ; uasorumque *codd.* *20 si *G om VA* 22 in *G om. VA* 24 agentique *G* aragentique *V* Parae. Agentique *A* 27 litteras *G* utterans *V* 28 conuiuiis *G* conuiciis *VA*

dius inuitauit: qui nihil aduersum metuens uenit, concessoque honoratiore discubuit loco. 20. cumque adponerentur exquisitae cuppediae, et aedes amplae neruorum et articulato flatilique sonitu resultarent, iam uino incalescente, ipso conuiuii domino per simulationem naturalis cuiusdam urgentis egresso, gladium destrictum intentans, toruo lumine ferociens quidam inmittitur barbarus asper ex his, quos Supras appellant, confossurus iuuenem, *ne* exilire posset etiam tum praepeditum. 21. quo uiso regulus forte prominens ultra torum, expedito dolone adsurgens ut uitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit uictima, *ictibus* multiplicatis foede concisa. 22. hocque figmento nefarie decepta credulitate, inter epulas, quae reuerendae sunt uel in Euxino ponto, hospitali numine contuente peregrinus cruor in ambitiosa lintea conspersus spumante sanie satietati superfuit conuiuarum, horrore maximo dispersorum. ingemiscat siquis uita digressis est dolor, huius adrogantiam facti Fabricius ille Luscinus, sciens qua animi magnitudine Democharen uel, ut quidam scribunt, Niciam ministrum reppulerit regium, conloquio occultiore pollicitum, quod Pyrrum Italiam tunc bellis saeuissimis exurentem ueneno poculis necabit infectis, scripseritque ad regem ut ab interiore caueret obsequio. tantum reuerentiae locum apud priscam illam iustitiam uel hostilis mensae genialitas obtinebat. 23. uerum excusabatur recens inusitatum facinus et pudendum necis exemplo Sertorianae, adulatoribus forsitan ignorantibus quod, ut Demosthenes perpetuum Graeciae decus adfirmat, numquam similitudine aut

3 amplae *A* sasple *V* pulsu *G*   9 ne *G om. VA*   10 praepeditum *G* inpraepeditus *VA*   11 ut uitam *A* ut uiam *V* obuiam *G*   13 ictibus *G om. VA*   17 lintea *Valesius* iam et *VA* toralia *G*   spumante sanie *Valesius* spumantes ante *VA* spumans *G* satietati *G* societati a&ati *V*   20 buscinus *V*   21 Timocharem *A*   25 ut ab interiore *GA* uia exteriore *V*   30 *Dem. in Androt. §. 7. p. 595.*

inpunitate alterius criminis diluitur id quod contra ac liceat arguitur factum.

2. 1. Haec per Armeniam notabiliter gesta sunt. Sapor uero post suorum pristinam cladem conperto interitu Parae, quem sociare sibi inpendio conabatur, maerore graui perculsus augenteque nostri exercitus alacritate formidinem, maiora sibi praeseminans, Arsace legato ad principem misso, perpetuam aerumnarum causam deseri penitus suadebat Armeniam: si id displicuisset, aliud poscens, ut Hiberiae diuisione cessante remotisque inde partis Romanae praesidiis, Aspacures solus regnare permitteretur, quem ipse praefecerat genti. 3. ad quae Valens in hanc respondit sententiam nihil derogare se posse placitis ex consensu firmatis, sed ea studio curatiore defendere. glorioso proposito contrariae regis litterae hieme iam extrema perlatae sunt, uana causantis et tumida. adseuerabat enim non posse semina radicitus amputari discordiarum, nisi interuenissent conscii pacis foederatae cum Iouiano, quorum aliquos uita didicerat abscessisse.

4. Ingrauescente post haec altius cura, imperator eligere consilia quam inuenire sufficiens, id conducere rebus existimans, Victorem magistrum equitum et Vrbicium Mesopotamiae ducem ire propere iussit in Persas, responsum absolutum et unius modi perferentes: quod rex iustus et suo contentus, ut iactitabat, sceleste concupiscat Armeniam, ad arbitrium suum uiuere cultoribus eius permissis: sed ni Sauromaci praesidia militum inpertita principio sequentis anni, ut dispositum est, inpraepedita reuerterint, inuitus ea

---

1 id *GA* in *V* 5 papae *V* 7 Arsace *G* arrace *VA* 9 deseri *Wagner* deleri *codd.* si id *G* sub *VA* 14 derogare se *GA* derogasse *V* 17 uana *GA* una *V* Adseuerabat *G* atseuerat *V* adserebat *Haupt* 19 pacis *G* rotis *V* uotis *A* 24 rebus *GA* bus *V* 25 ire *G* ore *VA* 29 *post* eius *add.* ex pacto *G*

conplebit, quae sponte sua facere supersedit. 5. quae legatio recta quidem et libera, ni deuiasset in eo, quod absque mandatis oblatas sibi regiones in eadem Armenia suscepit exiguas.

Qua regressa aduenit Surena potestatis secundae post regem, has easdem imperatori offerens partes, quas audacter nostri sumpsere legati. 6. quo suscepto liberaliter et magnifice sed parum impetrato, quod poscebat, remisso, parabantur magna instrumenta bellorum, ut mollita hieme imperatore tribus agminibus perrupturo Persidem, ideoque Scytharum auxilia festina celeritate mercante.

7. Proinde parum adeptus ea, quae spe uana conceperat Sapor, ultraque solitum asperatus, quod ad expeditionem accingi rectorem conpererat nostrum: iram eius conculcans Surenae dedit negotium, ut ea, quae Victor comes susceperat et Vrbicius, armis repeteret, si quisquam repugnaret, et milites Sauromacis praesidio destinati malis adfligerentur extremis. 8. haecque, ut statuerat, maturata confestim nec emendari potuerunt nec uindicari, quia rem Romanam alius circumsteterat metus totius Gothiae, Thracias licentius perrumpentis: quae funera tunc explicari poterunt carptim, si ad ea quoque uenerimus.

9. Haec per eoos agitata sunt tractus. quorum inter seriem Africanas clades et legatorum Tripoleos manes inultos etiam tum et errantes sempiternus uindicauit iustitiae uigor, aliquotiens serus sed scrupulosus quaesitor gestorum recte uel secius, hoc modo. 10. Remigius, quem populanti prouincias rettulimus comiti fauisse Romano, postquam Leo in eius locum magister esse coepit officiorum, a muneribus rei pu-

2 quidam et libora *V* 10 imperator ei *VA* tribus *scripsi* trinis *VGA* 13 uana *GA* una *V* 15 conceperat *G* 24 ea *GA* ea dea *V* 29 secius *G* secus *A* rectus *V* 31 fauisse *G* fuisse *VA*

blicae iam quiescens, negotiis se ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis. 11. quem ibi morantem securius praefectus praetorio Maximinus reuersum ad otium spernens, ut solebat dirae luis ritu grassari per omnia, laedere modis quibus poterat adfectabat: utque rimaretur plura, quae latebant, Caesarium antehac eius domesticum, postea notarium principis, raptum, quae Remigius egerit uel quantum acceperit, ut Romani iuuaret actus infandos, per quaestionem cruentam interrogabat. 12. quibus ille cognitis, cum esset, ut dictum est, in secessu, conscientia malorum urgente, uel rationem formidine superante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interiit.

3. 1. Secuto post haec anno, Gratiano adscito in trabeae societatem Aequitio consule, Valentiniano post uastatos aliquos Alamanniae pagos munimentum aedificanti prope Basiliam, quod appellant accolae Robur, offertur praefecti relatio Probi, docentis Illyrici clades. 2. quibus ille ut cunctatorem decuerat ducem, examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano notario misso negotium scrupulosa quaesiuit indagine, moxque ueris per eum nuntiis gestorum acceptis, euolare protinus festinabat, ausos temerare limitem barbaros primo fragore, ut mente conceperat, oppressurus armorum. 3. quia igitur abeunte autumno multa inpediebant et aspera, adnitebantur omnes per regiam optimates, ut ad usque principium *ueris* oratum eum pertinerent et exoratum: primum durata pruinis itinera, ubi nec adultae in pastum herbae reperirentur nec cetera usui congrua, penetrari non posse firmantes: dein uicinorum Galliis

4 solebant *VA* 12 ratione formidinem *V* 15 secuturos thec *VA* grauiano *VA* 19 Probi docentis *G* prouido gentis *VA* 23 ueris *GA* ueteris *V* 29 Veris oratum *A* ueris *G* oratum *V* *31 usui *G* sui *VA*

regum inmanitatem, maximeque omnium Macriani ut formidati tunc praetendentes, quem constabat inpacatum relictum etiam ipsa urbium moenia temptaturum. 4. haec memorantes addentesque utilia, reduxere eum in meliorem sententiam, statimque, ut conducebat rei communi, prope Mogontiacum blandius rex ante dictus accitur, procliuis ipse quoque ad excipiendum foedus, ut apparebat. et uenit inmane quo quantoque flatu distentus ut futurus arbiter superior pacis, dieque praedicto conloquii ad ipsam marginem Rheni caput altius erigens stetit, hinc inde sonitu scutorum intonante gentilium. 5. contra Augustus escensis amnicis lembis, saeptus ipse quoque multitudine castrensium ordinum, tutius prope ripas accessit, signorum fulgentium nitore conspicuus, et inmodestis gestibus murmureque barbarico tandem sedato, post dicta et audita ultro citroque uersus, amicitia media sacramenti fide firmatur. 6. hisque perfectis discessit turbarum rex artifex delenitus, futurus nobis deinceps socius, et dedit postea ad usque uitae tempus extremum constantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. 7. periit autem in Francia postea, quam dum interneciue uastando perrupit auidius, oppetit Mallobaudis bellicosi regis insidiis circumuentus. post foedus tamen sollemni ritu impletum Treueros Valentinianus ad hiberna discessit.

4. 1. Haec per Gallias et latus agebantur arctoum. at in eois partibus alto externorum silentio intestina pernicies augebatur per Valentis amicos et proximos, apud quos honestate utilitas erat antiquior. nauabatur enim opera diligens ut homo rigidus, audire cupiens lites, a studio iudicandi reuocaretur, metu ne

1 macriano *V* *6 blandus *VA* *10 prodicto 13 escensis *V* ascensis *G* 14 totius *VA* 17 uersus *G* uers *V*²*A om.* *V*¹ 18 sacramenti & inti *V* sacramenti integ *Eyssenh.* 23 perrumpit *G* 24 mellobaudis *VGA* 27 arctou *V*²*GA* ·ut rotoum *V*¹ 32 astudior *V*

ita ut Iuliani temporibus defensione innocentiae respirante, frangeretur potentium tumor adsumpta licentia latius solitus euagari. 2. ob haec et similia concordi consensu dehortantibus multis, maximeque Modesto praefecto praetorio regiorum arbitrio spadonum exposito, et subagreste ingenium nullis uetustatis lectionibus expolitum coacto uultu fallente, et adserente, quod infra imperiale columen causarum essent minutiae priuatarum, ille ad humilitandam celsitudinem potestatis negotiorum examina spectanda instituta esse arbitratus, ut monebat, abstinuit penitus, laxauitque rapinarum fores, quae roborabantur in dies iudicum aduocatorumque prauitate sentientium paria, qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, uel intra palatium ualidis uenditantes, aut opes aut honores quaesiuere praeclaros.

3. Hanc professionem oratorum forensium *πολιτικῆς μορίου εἴδωλον* id est ciuilitatis particulae umbram uel adulationis partem quartam esse definit amplitudo Platonis, Epicurus autem *κακοτεχνίαν* nominans inter artes numerat malas. Tisias suasionis opificem esse memorat adsentiente Leontino Gorgia. 4. quam a ueteribus ita determinatam orientalium quorundam uersutia ad usque bonorum extulit odium, unde etiam retinaculis temporis praestituti frenatur. ergo absolutis super eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus sum, ad coeptorum cursum regrediar institutum.

5. Florebant elegantiae priscae patrociniis tribunalia, cum oratores concitae facundiae, attenti stu-

1 innocentiae *H. Michael* innocentia *codd.* 2 tumor adsumpta *G* tum quod sumpta *VA* 5 regionum *V*[1] 6 nullius *VA* 8 culmen *G* 10 instituta esse *G* instituisse *VA* 12 fores *G* plures *VA* roborabantur *G* roborantur *VA* 15 uenditantes *GA* uend***ten (*eras.* ias?) *V*[1] uenditante *V*[2] 17 forensium *G* forens iure *V* forensi iure *A* *18 IΔωΛΟΝ *V* *Plat. Gorg. p. 463 D* *19 definitam *V* 21 Tisias *Valesius:* KI(T?)HCIάC *V* Ctesias *GA*

diis doctrinarum, ingenio fide copiis ornamentisque dicendi pluribus eminebant, ut Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi causa ex tota Graecia fieri solitos monumentis Atticis continetur, et Callistratus, quem nobilem illam super Oropo causam [qui locus in Euboea est] perorantem idem Demosthenes Academia cum Platone relicta sectatus est: ut Hyperides et Aeschines et Andocides et Dinarchus et Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem. 6. nec minus apud Romanos Rutilii et Galbae et Scauri uita moribus frugalitateque spectati et postea per uarias aeui sequentis aetates censorii et consulares multi et triumphales, Crassi et Antonii et cum Philippis Scaeuolae aliique numerosi post exercitus prosperrime ductos, post uictorias et tropaea ciuilibus stipendiorum officiis floruerunt, laureasque fori speciosis certaminibus occupantes summis gloriae honoribus fruebantur. 7. post quos excellentissimus omnium Cicero, orationis imperiosae fluminibus saepe depressos aliquos iudiciorum eripiens flammis 'non defendi homines sine uituperatione fortasse posse, neglegenter defendi sine scelere non posse' firmabat.

8. At nunc uidere est per eoos omnes tractus uiolenta et rapacissima genera hominum per fora omnia uolitantium, et subsidentium diuites domus, ut Spartanos canes aut Cretas, uestigia sagacius colligendo ad ipsa cubilia peruenire causarum.

9. In his primus est coetus eorum, qui seminando diuersa iurgia per uadimonia mille iactantur, uiduarum postes et orborum liminia deterentes, et aut inter

---

5 Oropo *GA* ropo *V* 5—6 *uncis incl. Wagner* 6 eubdaest *V* 7 ΥΠΕΡΙΔΗΣ *V* et Aeschines *A* et exhinc *VG* 16 ciuilibus *GA* ciuilique *V* 20 fluminibus *A* fulminibus *VG* 28 *fragm. ed. Baiter et Halm p. 1058, 13* 27 Spartanos *G* sparta *V* 29 seminando *A* liminando *V* minando *G* 31 postes et orborum *GAV²* poteste turborum *V¹*

discordantes amicos aut propinquantes uel adfines, *si* simultatum leuia senserint receptacula, odia struentes infesta: in quibus aetatis progressu non *ut* aliorum uitia intepescunt, sed magis magisque roborantur: inter rapinas insatiabiles inopes ad capiendam uersutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex iustitia natum est, sicam ingenii destringentes. 10. horum [obstinatione] libertatem temeritas, constantiam audacia praeceps, eloquentiam inanis quaedam imitatur fluentia loquendi: quarum artium scaeuitate, ut Tullius adseuerat, nefas est religionem decipi iudicantis. ait enim 'cumque nihil tam incorruptum esse debeat in re publica quam suffragium, quam sententia, non intellego cur, qui ea pecunia corruperit, poena dignus sit: qui eloquentia, laudem etiam ferat. mihi quidem hoc plus mali facere uidetur, qui oratione, quam qui pretio iudicem corrumpit: quod pecunia corrumpere pudentem nemo potest, dicendo potest'.

11. Secundum est genus eorum, qui iuris professi scientiam, quam repugnantium sibi legum aboleuere discidia, uelut uinculis ori inpositis reticentes, iugi silentio umbrarum sunt similes propriarum. hi uelut fata natalicia praemonstrantes aut Sibyllae oraculorum interpretes, uultus grauitate ad habitum conposita tristiorem, ipsum quoque uenditant, quod oscitantur. 12. hi ut altius uideantur iura callere, Trebatium locuntur et Cascellium et Alfenum et Auruncorum Sicanorumque iam diu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc saeculis obrutas multis. et si uoluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragari absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te senserint esse nummatum.

---

1 aut *A* aui *V* auidi *G* 2 si *Valesius om. VGA* leuia senserint *Valesius* leuias inserin in *V* leuia scrinia *G* *3 ut *G om. VA* 8 obstinatione *VA om. G* 11 est ad religionem *VA* 12 *l. l. p. 842, 15* 18 pudentem *O. Hirschfeld* prudentem *VGA* 27 castellium *VA* Caesellium *G* auponcorum *V* 28 cubandri *V* 32 esse nummatum *V*[2]*A om. V*[1] nummatum *G*

13. Tertius eorum est ordo, qui ut in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam ueritatem ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes uilesque latratus, quo uelint, aditus sibi patefaciunt crebros: qui inter sollicitudines iudicum per multa distentas inresolubili nexu uincientes negotia, laborant, ut omnis quies litibus inplicetur, et nodosis quaestionibus de industria iudicia circumscribunt, quae cum recte procedunt, delubra sunt aequitatis: cum deprauantur, foueae fallaces et caecae: in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exiliet lustra, ad usque ipsas medullas exsuctus.

14. Quartum atque postremum est genus inpudens, peruicax et indoctum eorum, qui cum inmature a litterariis eruperint ludis, per angulos ciuitatum discurrunt, mimiambos non causarum remediis congrua commentantes, fores diuitum deterendo, cenarum ciborumque aucupantes delicias exquisitas. 15. qui cum semel umbraticis lucris, et inhiandae undique pecuniae sese dediderint, litigare frustra quoslibet innocentes hortantur, et ad defendendam causam admissi, quod raro contingit, suscepti nomen et uim negotii sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur, circumlocutionibus indigestis ita scatentes, ut conluuionis taeterrimae audire existimes ululabili clamore Thersiten. 16. cum autem ad inopiam muniendarum uenerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine ob adsidua in personas honorabiles probra diebus dictis aliquotiens sunt damnati, e quibus ita sunt rudes nonnulli ut numquam se codices habuisse meminerint. 17. et si in circulo doctorum auctoris ueteris inci-

---

*7 omnes *V* 13 impudens *G* inpunes *VA* 15 litterariis *GA* litteris *V* *25 ut conlu ut conluinones *V* 27 efrenatam *GA* defrenatam *V* 29 dieb. dictis *G* dieb; dioct. *V* diebus et noctibus dictis *A*

derit nomen, piscis aut edulii peregrinum esse uocabulum arbitrantur: si uero aduena quisquam inusitatum sibi antea Marcianum uerbo tenus quaesierit oratorem, omnes confestim Marcianos appellari se fingunt. 18. nec iam fas ullum prae oculis habent, sed tamquam auaritiae uenundati et usucapti, nihil praeter interminatam petendi licentiam norunt. et siquem semel intra retia ceperint, cassibus mille inpedicant, per morborum simulationem uicissim consulto cessantes: utque peruulgati iuris proferatur lectio uana, septem uendibiles introitus praeparant, dilationum examina longissima contexentes. 19. et cum nudatis litigatoribus dies cesserint et menses et anni, tandem obtrita uetustate controuersia intromissa, ipsa capita splendoris ingressa alia secum aduocatorum simulacra inducunt. cumque intra cancellorum uenerint saepta, et agi coeperint alicuius fortunae uel salus, atque laborari debeat, ut ab insonte gladius uel calamitosa detrimenta pellantur, conrugatis hinc inde frontibus brachiisque histrionico gestu formatis, ut contionaria Gracchi fistula post occipitium desit, consistitur altrinsecus diu: tandemque ex praemeditato conludio per eum, qui est in uerba fidentior, suaue quoddam principium dicendi exeritur, Cluentianae uel pro Ctesiphonte orationum aemula ornamenta promittens: et in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit, ut nondum se patroni post speciem litis triennium editam causentur instructos, spatioque prorogati temporis impetrato, quasi cum Antaeo uetere conluctati, perseueranter flagitant pulueris periculosi mercedes.

20. Verum tamen haec cum ita sint, non desunt aduocatis incommoda plurima, parum sustinenda recte

6 tanquam *GA* tamquod *V* 7 inseminatam *VG* 9 consulto *V* inconsulto *VA* 16 septe *V* 19 conrugatis *GA* conrogatis *V* 21 occipium *V* 24 exeritur *G* & aritur *V* capitur *A* pro Cluentio *G* cluenda ne *V* 29 impetrato *G* imperato *VA*

uicturo. namque sellulariis quaestibus inescati, inter se hostiliter dissident et erupta maledicendi ferocia, ut dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt cum commissarum sibi causarum infirmitatem rationibus ualidis conuallare non possunt. 21. et iudices patiuntur interdum doctos ex Philistionis aut Aesopi cauillationibus, quam ex Aristidis illius Iusti uel Catonis disciplina productos: qui aere graui mercati publicas potestatès, ut creditores molesti opes cuiusque modi fortunae rimantes, alienis gremiis excutiunt praedas. 22. ad ultimum id habet causidicina cum ceteris metuendum et graue, quod hoc ingenitum est paene litigantibus cunctis, ut, cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum, et omnem certaminum exitum isdem soleant adsignare, et non uitiis rerum aut iniquitati aliquotiens disceptantium sed solis defensantibus irascantur. uerum unde huc declinauimus reuertamur.

5. 1. Pubescente iam uere Valentinianus a Treueris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eique regiones aduentanti, quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibusque eius prostrata orabat pacifica prece, ut propitius ueniret et lenis, nullius diri facinoris participes popularis suos inuenturus aut conscios. 2. Quibus saepe eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit, haec in locis, ubi dicuntur admissa, quaerenda uerissimis documentis et uindicanda. cumque exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introisset, desertum quidem nunc et squalens sed ductori exercitus perquam oportunum, ubi fors copiam dedisset aut ratio, e statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus.

1 inescat *V* 2 erupta *scripsi* rupta *VGA* 3 effutiunt *G* effugiunt *VA* 4 orationibus *VGA* 5 conuallare *Gruterus* conualere *VA* conuelare *G* 8 mercatis *V* 14 occidentia sectis *VA* 21 Sarmatarum offertur *G* sarriatarum offere *V* 23 et lenis *GA* e lenes *V* 32 barbaricos *GA* baricos *V*

3. Et quamquam terrori cunctis erat, dum sperabatur ut acer et uehemens mox iudices damnari iussurus, quorum perfidia uel secessione Pannoniarum nudatum est latus: cum illuc uenisset, ita intepuit ut neque in Gabinii regis inquireret necem neque inusta rei publicae uulnera, quo sinente uel agente segnius euenissent, accuratius uestigaret: eo uidelicet more quo erat seuerus in gregariis corrigendis, remissior erga maiores fortunas uel uerbis asperioribus incessendas. 4. solum tamen incitato petebat odio Probum, numquam, ex quo eum uiderat, minari desinens uel mitescens: cuius rei causae nec obscurae fuerunt nec leues. hic praefecturam praetorio tunc primitus nanctus, eamque multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre gestiens, non ut prosapiae suae claritudo monebat, plus adulationi quam uerecundiae dedit. 5. contemplatus enim propositum principis, quaerendae undique pecuniae uias absque iustorum iniustorumque discretione scrutantis, errantem non reducebat ad aequitatis tramitem, ut saepe moderatores fecere tranquilli: sed ipse quoque flexibilem sequebatur atque transuersum. 6. unde graues obedientium casus, exitialia prouisorum nomina titulorum, iuxta opulentas et tenues eneruatas succidere fortunas, argumentis aliis post ualidioribus aliis, usu laedendi reperiente longaeuo. denique tributorum onera uectigaliumque augmenta multiplicata, optimatum quosdam ultimorum metu exagitatos mutare conpulerunt sedes, et flagitantium ministrorum amaritudine quidam expressi, cum non suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: e quibus aliquos, cum uitae iam taederet et lucis, suspendiorum exoptata remedia consumpserunt. 7. haec ita inlece-

---

*3 pannaniorum *V* 7 ut curatius *VA* *9 asperiobus *V* 21 facere *V* *22 trauersum *V* 25 post aliis *transpos. G* *28 conpulit *VA* 33 exoptata *G* exopta *V*

brosius atque inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor, Valentinianus uero tamquam auribus cera inlitis ignorabat, indifferenter quidem lucrandi uel ex rebus minimis auidus, idque tantum cogitans quod offerebatur, parsurus tamen fortasse Pannoniis, si haec ante ingemiscenda conpendia conperisset, quae nimium sero tali didicit casu. 8. ad prouincialium residuorum exemplum etiam Epirotae acturos sibi gratias a praefecto mittere conpulsi legatos, Iphiclem quendam philosophum, spectatum robore pectoris hominem, adegere non sponte propria pergere ad id munus implendum. 9. qui cum imperatorem uidisset, agnitus aduentusque sui causam interrogatus, Graece respondit, atque ut philosophus ueritatis professor quaerente curatius principe si hi, qui misere, ex animo bene sentiunt de praefecto, 'gementes' inquit 'et inuiti'. 10. quo ille uerbo tamquam telo perculsus, actus eius ut sagax bestia rimabatur, genuino percunctando sermone, quos noscitabat: ubinam ille esset uerbi gratia honore ante suos excellens et nomine, uel ille diues, aut alius ordinis primus. cumque disceret perisse aliquem laqueo, abisse alium trans mare, consciuisse sibi alium mortem, aut plumbo uita erepta extinctum, in inmensum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc officiorum magistro Leone — pro nefas — ipso quoque praefecturam, ut e celsiore scopulo caderet, adfectante: quam si adeptus rexisset, prae his, quae erat ausurus, administratio Probi ferebatur in caelum.

11. Agens itaque apud Carnuntum imperator per continuos tres menses aestiuos arma parabat et alimenta, siqua fors secundasset, peruasurus oportune

---

3 indifferenter quidem pertinax rumor *inducta ante* indifferenter *V* 9 ifiden *V* 16 sentiunt *GA* se sitiunt *V* 18 agax *V* *19 quod *VGA* noscitabat *A* non scitabat *VG* 20 ante *VA* inter *G* cellens *VA* antecellens *G* 22 consciuis *V* 26 ut e *A* te *V* si *G* celsior e *G* 31 aestib; *V*

Quados, tumultus atrocis auctores; in quo oppido Faustinus, filius sororis Viuentii praefecti praetorio, notarius militans, Probo spectante negotium, carnificis manu peremptus est post tormenta, uocatus in crimen, quod asinum occidisse dicebatur ad usum artium secretarum, ut adserebant quidam urgentes, ut *autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium* capillorum. 12. alio quoque in eum perniciose conposito, quod petenti per iocum cuidam Nigrino, ut eum notarium faceret, exclamauit ille hominem ridens 'fac me imperatorem, si id uolueris impetrare.' hocque ludibrio inique interpretato et Faustinus ipse et Nigrinus et alii sunt interfecti.

13. Praemisso igitur Merobaude cum militari peditum manu, quam regebat, ad uastandos cremandosque barbaricos pagos, comite adiuncto Sebastiano, Valentinianus Acincum propere castra commouit, nauigiisque ad repentinum casum coniunctis, et contabulato celeri studio ponte, per partem aliam transiit in Quados, speculantes quidem ex diruptis montibus eius aduentum, quo plerique ancipites incertique accidentium cum suis caritatibus secesserunt: sed stupore defixos cum in regionibus suis contra quam opinabantur augusta cernerent signa. 14. progressus ergo coacto gradu in quantum res tulit, iugulataque aetate promiscua, quam etiam tum palantem subitus occupauit excursus, et tectis conbustis redit cum incolumibus cunctis, quos duxerat secum, itidemque apud Acincum moratus autumno praecipiti, per tractus conglaciari frigoribus adsuetos commoda quaerebat hiberna, nullaque sedes idonea reperiri praeter Sabariam poterat, quamuis eo inualidam tempore adsiduisque malis adflictam. 15. unde hoc etiam si magni inter-

2 uiuentii (*sic*) *VGA*   7 autem — fluentium *G om. VA*   10 petenti (*sic*) *V*   cuidam *G* quidam *V* quodam *A*   16 uastigiano *V*   22 caritabus *V*   24 ergo *GA* ego *V*   26 promisquam *V*   31 reperiri *A* praeteriri *V* potiri *G*

erat, paulisper sequestrato, inpigre motus, peragrata fluminis ripa, castrisque praesidio conpetenti munitis atque castellis, Bregitionem peruenit, ibique diu conpositum ad quietem principis fatum sortem denuntiabat ei supremam prodigiis ingerentibus multis. 16. namque diebus ante paucissimis ruinas fortunarum indicantia celsarum, arsere crinita sidera cometarum, quorum originem supra docuimus. ante apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excussum, palatii et curiae partem incendit et fori, et apud Sabariam eodem adhuc constituto, bubo culminibus regii lauacri insidens occentansque funebria, nulla iacientium sagittas et lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti studio petebatur. 17. item cum ab urbe praedicta tenderet ad procinctum, per portam uoluit, unde introiit, exire, ut omen colligeret, quod cito remeabit ad Gallias. cumque locus adgestis ruderibus neglectus purgatur, lapsam forem ferratam, quae exitum obserauit, multitudo remouere non potuit uiribus magnis enisa, et dum frustra tereret diem, coactus per aliam egressus est portam. 18. nocteque, quam lux eruptura eum uita secuta est, ut per quietem solet, uidebat coniugem suam absentem sedere passis capillis, amictu squalenti contectam: quam aestimari dabatur Fortunam eius esse cum taetro habitu iam discessuram. 19. progressus deinde matutinus, contractiore uultu substristis cum eum oblatus non susciperet equus, anteriores pedes praeter morem erigens in sublime, innata feritate concitus, ut erat inmanis, dexteram stratoris militis iussit abscidi, quae eum insilientem iumento pulsarat.

---

7 crinitas *V* comittarum *V* 10 suariam *VA* 15 ad *GA* a *V* 17 remeauit *V* 18 purgatus *VA* purgaretur *G* 19 obserauit *G* obseruauit *VA* 20 dum *G* idem *VA* ne tandem *C. F. W. Müller fort. scr.* ereptura 24 amictu squalenti *G* amictusque ualenti *VA* *29 praeter morem *GA* praeter armorem *V* 31 pulsarat *C. F. W. Müller* pulserat *codd.*

inconsulto: perissetque cruciabiliter innocens iuuenis, ni tribunus stabuli Cerealis dirum nefas cum sui periculo distulisset.

6. 1. Post haec Quadorum uenere legati, pacem cum praeteritorum oblitteratione suppliciter obsecrantes, quam ut adipisci sine obstaculo possent, et tirocinium et quaedam utilia rei Romanae pollicebantur. 2. quos quoniam suscipi placuit, et redire indutiis, quae poscebantur, indultis — quippe eos uexari diutius nec ciborum inopia nec alienum tempus anni patiebantur — in consistorium Aequitio suadente sunt intromissi. cumque membris incuruatis starent metu debiles et praestricti, docere iussi, quae ferebant, usitatas illas causationum species iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum adseuerantes in nostros, sed per extimos quosdam latrones amnique confines euenisse, quae inciuiliter gesta sunt, etiam id quoque addendo, ut sufficiens ad facta purganda firmantes, quod munimentum extrui coeptum nec iuste nec oportune, ad ferociam animos agrestes accendit. 3. ad haec imperator ira uehementi perculsus, et inter exordia respondendi tumidior, increpabat uerborum obiurgatorio sonu nationem omnem ut beneficiorum inmemorem et ingratam. paulatimque lenitus *et ad molliora* propensior, tamquam ictus e caelo uitalique uia uoceque simul obstructa, suffectus igneo lumine cernebatur; erumpente subito sanguine, letali sudore perfusus, ne laberetur spectantibus et uilibus, concursu ministrorum uitae secretioris ad conclaue ductus est intimum. 4. ubi

---

1 inconsulto *Kiessling* consuetu *V* 6 sine *GA* nesi *V* possit *V* 11 in consistorium equitio in consistorio *VA* in consistorium Equitio *G* suadente *Valesius* uadente *VA* introducente *G* 12 curuatis *G* 16 eximos *V* *23 uerborum *(sic)* *VGA om. Eyssenh.* 25 et ad molliora *G om. VA* 26 ictus telo uitalia, uoceque *G* obstructa *C. F. W. Müller* obstricta *GA* abstricta *V* 27 erumpente subito *A* et repente subito *V* et repente cohibito *G*

locatus in lecto, exiguas spiritus reliquias trahens, nondum intellegendi minuto uigore, cunctos agnoscebat adstantes, quos cubicularii, nequis eum necatum suspicaretur, celeritate maxima conrogarant. et quoniam uiscerum flagrante conpage laxanda erat necessario uena, nullus inueniri potuit medicus hanc ob causam, quod eos per uaria sparserat, curaturos militem pestilentiae morbo temptatum. 5. unus tamen repertus, uenam eius iterum saepiusque pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambustis, uel, ut quidam existimabant, arefactis ideo membris, quod meatus aliqui, quos haemorrhoidas nunc appellamus, obserati sunt gelidis frigoribus concrustati. 6. sensit inmensa ui quadam urgente morborum, ultimae necessitatis adesse praescripta, dicereque conatus aliqua uel mandare, ut singultus ilia crebrius pulsans, stridorque dentium et brachiorum motus uelut caestibus dimicantium indicabat, iam superatus liuentibusque maculis interfusus, animam diu conluctatam efflauit, aetatis quinquagesimo anno et quinto, imperii, minus centum dies, secundo et decimo.

7. 1. Replicare nunc est oportunum, ut aliquotiens fecimus, et ab ortu primigenio patris huiusce principis ad usque ipsius obitum actus eius discurrere per epilogos breuis, nec uitiorum praetermisso discrimine uel bonorum, quae potestatis amplitudo monstrauit, nudare solita semper animorum interna.

2. Natus apud Cibalas Pannoniae oppidum Gratianus maior ignobili stirpe, cognominatus est a pueritia prima Funarius ea re, quod nondum adultus uenalem circumferens funem, quinque militibus eum

1 locatus *GA* locutus *V* 12 haemorrhoidas *GA* heroidas *V* 13 nunc *VG* nos *Kellerbauer* nunc appellamus *om. A* 18 dimicantium *GA* dictu cantium *V* 23 nunc *GA* non *V* 25 obitum *GA* obs [*lac. 10 litt.*] *V* 32 funem *GA* flumen *V*

rapere studio magno conatis nequaquam cessit: aemulatus Crotoniaten Milonem, cui mala saepe cohaerenter laeua manu retinenti uel dextra, nulla umquam uirium fortitudo abstraxit. 3. ob ergo ualidi corporis robur, et peritiam militum more luctandi notior multis, post dignitatem protectoris atque tribuni comes praefuit rei castrensi per Africam, unde furtorum suspicione contactus digressusque, multo postea pari potestate Brittannum rexit exercitum, tandemque honeste sacramento solutus reuertit ad larem, et agens procul a strepitu, multatione bonorum adflictus est a Constantio hoc nomine, quod ciuili flagrante discordia, hospitio dicebatur suscepisse Magnentium, per agrum suum ad proposita festinantem.

4. Cuius meritis Valentinianus ab ineunte adulescentia commendabilis, contextu suarum quoque suffragante uirtutum, indutibus imperatoriae maiestatis apud Nicaeam ornatus, in Augustum collegium fratrem Valentem adsciuit, *ut* germanitate ita concordia sibi iunctissimum, inter probra medium et praecipua, quae loco docebimus conpetenti. 5. igitur Valentinianus post periculorum molestias plures, dum esset priuatus, emensas, inperitare exorsus, arces prope flumina sitas et urbes, et Gallias petit Alamannicis patentes excursibus, reuiuiscentibus erectius cognito principis Iuliani interitu, quem post Constantem solum omnium formidabant. 6. ideo autem etiam Valentinianus merito timebatur, quod auxit et exercitus ualido supplemento, et utrubique Rhenum celsioribus castris muniuit atque castellis, ne latere usquam hostis ad nostra se proripiens possit.

---

2 cui *G* cu *V* cum *A*   7 furtorum *G* futurorum *VA*   15 meriti *VA*   17 imperatoriae *GA* reparatoriae *V*   *18 fratrem fratrem *V*   19 ut *A om. VG*   22 esset *GA* eos et *V*   23 exorsus *G* exorsus ut *VA*   24 et urbes *uulgo* et turbines *VGA*   28 et exercitus auxit *transpos. G*   31 se *G* sepe *VA*

7. Utque multa praetereamus, quae egit moderatoris auctoritate fundati, quaeque per se uel duces correxit industrios: post Gratianum filium in societatem suae potestatis adsumptum, Vithicabium regem Alamannorum Vadomario genitum, adulescentem in flore primo genarum, nationes ad tumultus cientem et bella, clam, quia non potuit aperte, confodit: et Alamannis congressus prope Solicinium locum, ubi insidiis paene perierat circumuentus, ad exitium ultimum delere potuit uniuersos, ni paucos uelox effugium tenebris amendasset.

8. Inter haec tamen caute gesta, iam conuersos ad metuendam rabiem Saxonas, semper quolibet inexplorato ruentes, delatosque tunc *ad terrestres* tractus, quorum spoliis paene redierant *locupletes*, malefido quidem sed utili commento peremit, praeda raptoribus ui fractis excussa.

9. Itidemque Brittannos, cateruas superfusorum hostium non ferentes, spe meliorum adsumpta, in libertatem et quietem restituit placidam, nullo paene redire permisso grassatorum ad sua.

10. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exulem, per has prouincias molientem otium turbare commune, antequam negotium efferuescat, oppressit.

Africam deinde malo repentino *perturbatam* discriminibus magnis exemit, cum uoraces militarium fastus ferre nequiens Firmus, ad omnes dissensionum motus perflabiles gentes Mauricas concitasset.

Similique fortitudine clades ingemiscendas Illyrici uindicasset, ni morte praeuentus reliquisset rem seriam inperfectam.

11. Ac licet opera praestabilium ducum haec,

---

4 uithigabium *VGA* 12 gesta *G* grau- *VA* 14 tunc ad terrestres *uulgo* tunc [*lac. 15 litt.*] res *VA* tunc ad maritimos *G* 15 locupletes *uulgo* [*lac. 10 litt.*] tetes *VA* onusti *G* 17 ui *G* ut *VA* 21 effieacia *G* efficio *V* offico *A* 25 perturbatam *G* perculsam *A* per [*lac. 8 litt.*] *V* 32 opera *GA* propera *V*

quae rettulimus, consummata sunt: tamen ipsum quoque satis constat ut erat expeditae mentis usuque castrensis negotii diuturno firmatus, egisse conplura: inter quae illud elucere clarius potuit, si Macrianum regem ea tempestate terribilem, uiuum capere potuisset, ut industria magna temptarat, postquam eum euasisse Burgundios, quos ipse admouerat Alamannis, maerens didicisset et tristis.

8. 1. Haec super actibus principis breui sunt textu percursa: nunc confisi, quod nec metu nec adulandi foeditate constricta posteritas, incorrupta praeteritorum solet esse spectatrix, summatim eius numerabimus uitia, post et bene merita narraturi. 2. adsimulauit non numquam clementiae speciem cum esset in acerbitatem naturae calore propensior, oblitus profecto quod regenti imperium omnia nimia uelut praerupti scopuli sunt deuitanda. 3. nec enim usquam reperitur miti cohercitione contentus sed aliquotiens quaestiones multiplicari iussisse cruentas, post interrogationes funestas non nullis ad usque discrimina uitae uexatis: et ita erat effusior ad nocendum ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte subscriptionis elogio leni, cum id etiam principes interdum fecere saeuissimi. 4. atquin potuit exempla multa contueri maiorum et imitari peregrina atque interna humanitatis et pietatis, quas sapientes consanguineas uirtutum esse definiunt bonas. e quibus haec sufficiet poni. Artaxerxes Persarum ille rex potentissimus, quem Macrochira membri unius longitudo cognominauit, suppliciorum uarietates, quas natio

---

3 egisset *V* 10 textu *GA* texu *V* 12 numerabimus uitia *G* numerationis uituo *VA* 13 bene merita narraturi (*sine lac.*) *G* praeterita narraturi [*lac. 10 litt.*] *VA* Adsimulauit *G* ad [*lac. 10 litt.*] bit *VA* 16 praerupti *GA* praeteriti *V* 18 miti *G* militi *VA* 22 nullum *G* nulli *VA* 25 peregrina atque peregrina interna *V* 27 bonas *om. G* 30 cognominauit *C. F. W. Müller* commemorauit *codd.*

semper exercuit cruda, lenitate genuina castigans, tiaras ad uicem capitum quibusdam noxiis amputabat: et ne secaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia praecidebat: quae temperantia morum ita tolerabilem eum fecit et uerecundum, ut adnitentibus cunctis multos et mirabiles actus impleret Graecis scriptoribus celebratos. 5. Praenestino praetore, qui bello quodam Samnitico properare iussus ad praesidium uenerat segnius, ad crimen diluendum exhibito Papirius Cursor ea tempestate dictator securem per lictorem expediri, homineque abiecta purgandi se fiducia stupefacto, uisum prope fruticem iussit abscidi: hocque ioci genere castigatum eum absoluit, non ideo contemptus, ut qui bella diuturna per se superauit et grauia, solus ad resistendum aptus Alexandro Magno, si calcasset Italiam, aestimatus. 6. haec forsitan Valentinianus ignorans minimeque reputans adflicti solacia status semper esse lenitudinem principum, poenas per ignes augebat et gladios: quod ultimum in aduersis rebus remedium pietas reperitur animorum, ut Isocratis memorat pulchritudo: cuius uox est perpetua docentis, ignosci debere interdum armis superato rectori, quasi iustum quid sit ignoranti. 7. unde motum existimo Tullium praeclare pronuntiasse, cum defenderet Oppium 'et enim multum posse ad salutem alterius, honori multis; parum potuisse ad exitium, probro nemini umquam fuit.'

---

1 exercuit *GA* exercitu id *V* 11 experiri *V* 12 fruticem *G* tricem *V* radicem *A* 13 genere castigatum *G* gener (-re *A*) [*lac. 12 litt.*] tum *VA* absoluit *G* ausolaret *V* 14 qui — 15 solus *om. G* ut qui *Valesius* ius *V om. A* 14 per se *Valesius* parum *VA* 15 grauia solus *Valesius* gra [*lac. 4 litt.*] lus *VA* 18 solatia status semper *G* solacio statutem per *V* 20 reperitur *scripsi* repperit *VG* 21 animorum *VA* maiorum *G* 23 quasi *Haupt* quam *codd.* 25 p. 931, 9 *ed. Halm et Baiter* *27 nemini umquam *A* nemini [illegible] *V* nemini *G*

8. Auiditas plus habendi sine honesti prauique differentia, et indagandi quaestus uarios per alienae uitae naufragia exundauit in hoc principe flagrantius adulescens. quam quidam praetendentes imperatorem Aurelianum purgare temptabant, id adfirmando quod, ut ille post Gallienum et lamentabilis rei publicae casus exinanito aerario torrentis ritu ferebatur in diuites, ita hic quoque post procinctus Parthici clades magnitudine indigens inpensarum, ut militi supplementa suppeterent et inpendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miscebat: dissimulans scire quod sunt aliqua, quae fieri non oportet, etiam si licet, Themistoclis illius ueteris dissimilis, qui cum post pugnam agminaque deleta Persarum licenter obambulans, armillas aureas uidisset humi proiectas et torquem 'tolle' inquit 'haec' ad comitum quendam prope adstantem uersus 'quia Themistocles non es' quodlibet spernens in duce magnanimo lucrum........ 9. *huius exempla* continentiae similia plurima in Romanis exuberant ducibus: quibus omissis quoniam non sunt perfectae uirtutis indicia — nec enim aliena non rapere laudis est — unum ex multis constans innocentiae uulgi ueteris specimen ponam. cum proscriptorum locupletes domus diripiendas Romanae plebi Marius dedisset et Cinna, uulgi rudes animi sed humana soliti respectare, alienis laboribus pepercerunt, ut nullus egens reperiretur aut infimus qui de ciuili luctu fructum contrectare pateretur sibi concessum.

10. Inuidia praeter haec ante dictus medullitus

13 si licet *G* scilicet *V* ueteris dissimilis *uulgo* uerisimilis *VA* dissimilis *G* 15 armulas *VA* 16 tolle *GA* colle *V* 17 uersus *scripsi* uere *VA* tu *G* puer *Eyssenh.* 18 spernens *uulgo* [*lac. 12 litt.*] ens *VA* probans *G* lucrum. Huius exempla *G* lucrum [*lac. 13 litt.*] huic exempla *A* lucrum [*lac. 14 litt.*] huc [*lac. 8 litt.*] pla *V* 19 Romanis *G* anis *VA* *25 Cinna *G* cinna ta *V* Cinna tamen *A*

urebatur et sciens pleraque uitiorum imitari solere uirtutes, memorabat adsidue liuorem seueritatis rectae potestatis esse [inuidiam] sociam. utque sunt dignitatum apices maximi, licere sibi cuncta existimantes, et ad supplicandum contrarios exturbandosque meliores pronius inclinati, bene uestitos oderat et eruditos et opulentos et nobiles: et fortibus detrahebat, ut solus uideretur bonis artibus eminere, quo uitio exarsisse principem legimus Hadrianum.

11. Arguebat hic idem princeps timidos saepius, maculosos tales appellans et sordidos et intra sortem humilem amendandos, ad pauores inritos aliquotiens abiectius pallens et, quod nusquam erat, ima mente formidans. 12. quo intellecto magister officiorum Remigius cum eum ex incidentibus ira feruere sentiret, fieri motus quosdam barbaricos inter alia subserebat: hocque ille audito, quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat serenus et clemens. 13. *iudices* numquam consulto malignos elegit, sed si semel promotos agere didicit inmaniter, Lycurgos inuenisse praedicabat *et* Cassios, columina iustitiae prisca, scribensque hortabatur adsidue ut noxas uel leues acerbius uindicarent. 14. nec adflictis, si fors ingruisset inferior, erat ullum in principis benignitate perfugium, quod semper ut agitato mari iactatis portus patuit exoptatus. finis enim iusti imperii, ut sapientes docent, utilitas obedientium aestimatur et salus.

9. 1. Consentaneum est uenire post haec ad eius

---

2 uirtutes *GA* ueritores *V* liuorem seueritatem (-tis *A*) *VA* liuorem uirtutum *G* liuorem *seclusit Valesius* 3 inuidiam *VGA seclusi* indiuiduam *Valesius* 11 et infra — 12 amen (-nd *A*) andos $V^m A$ *om.* $V^1 G$ 15 cum eum *G* fumium *VA* 18 iudices *G om. VA* 20 didicit *G* dedi *VA* 21-se praedicabat et *G* ꝑuoca [*lac. 2 (7 A) litt.*] *VA* proclamabat et *Eyssenh.* 23 si fors — 24 inferior *om. G* ingruisset inferior erat *uulgo* ingrueret perfugium sed inferior erat *A* ingru [*lac. 9 litt.*] perfuguim sed inferio rerat *V*

actus sequendos recte sentientibus et probandos: *cum quibus* si reliqua temperasset, uixerat ut Traianus et Marcus. in prouinciales admodum parcus, tributorum ubique molliens sarcinas: oppidorum et limitum conditor tempestiuus: militaris disciplinae censor eximius, in hoc tantum deerrans quod, cum gregariorum etiam leuia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi sinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquotiens obsurdescens: unde Brittannici strepitus et Africanae clades et uastitas emersit Illyrici.

2. Omni pudicitiae cultu domi castus et foris, nullo contagio conscientiae uiolatus obscenae, nihil incestum: hancque ob causam tamquam retinaculis petulantiam frenarat aulae regalis, quod custodire facile potuit, necessitudinibus suis nihil indulgens, quas aut in otio reprimebat aut mediocriter honorauit absque fratre, quem temporis conpulsus angustiis in amplitudinis suae societatem adsumpsit.

3. Scrupulosus in deferendis potestatibus celsis nec imperante eo prouinciam nummularius rexit aut administratio uenundata, nisi inter *initia* ut solent occupationis spe uel inpunitatis quaedam scelesta committi.

4. Ad inferenda propulsandaque bella sollertissimus, cautus, aestu Martii pulueris induratus, boni prauique suasor et desuasor admodum prudens, militaris rei ordinum scrutantissimus: scribens decore, uenusteque pingens et fingens et nouorum inuentor armorum: memoria sermoneque incitato quidem sed raro, facundiae proximo uigens, amator munditiarum laetusque non profusis epulis sed excultis.

5. Postremo hoc moderamine principatus incla-

1 cum quibus *G om. VA* 2 trainus *V* 14 aurle *V* *18 amplenitudinis *V* 20 aut *GA* ita ut *V* 21 initia *G om. VA* 22 inpunitatis *Eyssenh.* inpuniae *V* impunite *G* 24 bella sollertissimus (-me *A*) *GA* bellanda bellas lertissimo *V* 28 fringens *V*

ruit quod inter religionum diuersitates medius stetit nec quemquam inquietauit neque, ut hoc coleretur, imperauit aut illud: nec interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id, quod ipse coluit, inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes ut repperit.

6. Corpus eius lacertosum et ualidum, capilli fulgor colorisque nitor, cum oculis caesiis semper obliquum intuentis et toruum, atque pulchritudo staturae liniamentorumque recta conpago maiestatis regiae decus implebat.

10. 1. Post conclamata imperatoris suprema corpusque curatum ad sepulturam, ut missum Constantinopolim inter diuorum reliquias humaretur, suspenso instante procinctu anceps rei timebatur euentus cohortibus Gallicanis, quae, non semper dicatae legitimorum principum fidei uelut imperiorum arbitrae, ausurae nouum quoddam in tempore sperabantur: hoc temptandae nouitati res adiuuante quod gestorum ignarus etiam tum Gratianus agebat tum apud Treueros, ubi profecturus eum morari disposuerat pater. 2. cum negotium in his esset angustiis et tamquam in eadem naui futuri periculorum, si accidissent, participes, omnes eadem formidarent: sedit summatum consilio, auulso ponte, quem compaginarat ante necessitas, inuadens terras hostilis, ut superstitis Valentiniani mandato Merobaudes protinus acciretur. 3. hocque ille ut erat sollertis ingenii, quod euenerat ratus, aut forte doctus ab eo, per quem uocabatur, rupturum concordiae iura Gallicanum militem suspicatus, missam ad se tesseram finxit redeundi cum eo ad obseruandas Rheni ripas quasi furore barbarico crude-

4 coluit *G* uoluit *VA* 7 fulgori *VA* 10 *post* implebat *add.* Reliqua in archetypo desiderantur. *G* *12 curatum *V* conditum *A* 18 aduente *VA* 20 moradi *V* 24 quem compaginarat *A* q; [*lac. 12 litt.*] raginarat *V* 30 fix *VA* 31 Rheni *A* renis *V*

scente: utque erat secrete mandatum, Sebastianum principis adhuc ignorantem excessum longius amendauit, quietum quidem uirum et placidum sed militari fauore sublatum, ideo maxime tunc cauendum.

4. Reuerso itaque Merobaude, altiore cura prospectum, expedito consilio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus, uocaretur *in* imperium cooptandus, centesimo lapide disparatus degensque cum Iustina matre in uilla, quam Murocinctam appellant. 5. hocque concinenti omnium sententia confirmato Cerealis auunculus eius ocius missus eundem puerum lectica inpositum duxit in castra sextoque die post parentis obitum imperator legitime declaratus Augustus nuncupatur more sollemni. 6. et licet cum haec agerentur, Gratianum indigne laturum existimantes absque sui permissu principem alium institutum, postea metus sollicitudine discussa uixere securius, quod ille, ut erat beniuolus et peritus, consanguineum pietate nimia dilexit et educauit.

LIBER XXXI

1. *Caedis Valentis A. et cladis a Gothis inferendae prodigia.*
2. *de Hunorum, et Halanorum, aliarumque Scythiae Asiaticae gentium sedibus et moribus.*
3. *Huni Halanos Tanaitas armis aut pactis sibi adiungunt, Gothosque inuadunt, ac suis sedibus pellunt.*
4. *pars maior Gothorum cognomine Theruingorum finibus suis expulsa permissu Valentis a Romanis transportatur in Thraciam, obsequium et auxilia pollicita. Greuthungi quoque, pars altera Gothorum, furtim ratibus Histrum transeunt.*
5. *Theruingi fame et inopia pressi ac pessime habiti,*

4 ineo *VA* 7 in *A om. V* 9 murocincta *V* 10 continenti *VA* 17 metus *Lindenbr.* metu *A* mens *V* mentis *Gronouius*

ducibus Alauiuo et Fritigerno a Valente deficiunt, ac Lupicinum cum suis fundunt.

6. *Sueridus et Colias Gothorum optimates, una cum suis prius recepti, cur rebellauerint, et caesis Hadrianopolitanis, Fritigerno se adiunxerint, ad diripiendas Thracias conuersi.*

7. *Profuturus et Traianus ac Richomeres pugnant aequo Marte cum Gothis.*

8. *Clausi intra Haemimontanas Gothi, deinde a Romanis emissi, Thraciam rapinis, caedibus, stupris, incendiisque foedant, et Barzimerem scutariorum tribunum interficiunt.*

9. *Frigeridus dux Gratiani Farnobium optimatem cum multis Gothis et Taifalis caedit: reliquis uita et agri circa Padum dati.*

10. *Lentienses Alamanni a Gratiani A. ducibus proelio superati, rege Priario etiam interfecto; et post deditionem datis Gratiano tironibus, domum redire permissi.*

11. *Sebastianus Gothos spoliis onustos apud Beroeam inopinantes concidit: paucos fuga seruauit. Gratianus A. ad patruum Valentem properat, ei contra Gothos laturus auxilium.*

12. *Valens A. ante aduentum Gratiani cum Gothis pugnare constituit.*

13. *Gothi omnes in unum coniuncti, nimirum Theruingi ductu Fritigerni R. et Greuthungi ducibus Alatheo et Safrace, cum Romanis acie instructa confligunt, et fuso equitatu pedites nudatos atque confertos cum maxima strage in fugam coniciunt. Valens occisus nusquam comparuit.*

14. *Valentis A. uirtutes et uitia.*

15. *Gothi uictores Hadrianopolim oppugnant, ubi thesauros suos Valens et imperatoria insignia cum praefecto et consistorianis reliquerat: et omnia frustra experti discedunt.*

16. *Gothi, Hunorum Halanorumque copiis auro sibi adiunctis, frustra Constantinopolim temptant. qua arte Iulius, magister militum trans Taurum, orientales prouincias Gothis exonerauerit.*

1. 1. Interea et Fortunae uolucris rota, aduersa prosperis semper alternans, Bellonam furiis in societatem adscitis armabat maestosque transtulit ad orientem euentus, quos aduentare praesagiorum fides clara

---

1 Int* [*lac. 7 litt.*] *V*[1] Interea *V*[2]*A* aduersa prosperis *V*[2] diuersa pros *V*[1] 2 societatem *Valesius* aetatem *VA*

monebat et portentorum. 2. post multa enim, quae uates auguresque praedixere ueridice, resultabant canes ululantibus lupis, et querulum quoddam nocturnae uolucres tinniebant et flebile, et squalidi solis exortus hebetabant matutinos diei candores, et Antiochiae per rixas tumultusque uulgares id in consuetudinem uenerat, ut quisquis uim se pati existimaret 'uiuus ardeat Valens' licentius clamitaret, uocesque praeconum audiebantur adsidue mandantium congeri ligna ad Valentini lauacri succensionem, studio ipsius principis conditi. 3. quae hunc illi inpendere exitum uitae modo non aperte loquendo monstrabant. super his laruale simulacrum Armeniae regis et miserabiles umbrae paulo ante in negotio Theodori caesorum per quietem stridendo carmina quaedam nimium horrenda multos diris terroribus agitabant. 4. aquila gurgulione consecto exanimis uisa est iacens, cuius mors publicorum funerum aerumnas indicabat amplas et peruulgatas. denique cum Chalcedonos subuerterentur ueteres muri, ut apud Constantinopolim aedificaretur lauacrum, ordine resoluto saxorum in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi Graeci uersus incisi reperti sunt, futura plene pandentes:

5. *ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατὰ ἄστυ χορείῃ*
τερπόμεναι στροφόωνται ἐυστεφέας κατ' ἀγυιάς,
καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ,
δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων

---

1 monebat *A* ponebat *V* 2 resolutabant *V* 4 timebat *V*[1] temebant *V*[2] gemebant *A* 7 quisquis *C. F. W. Müller* quisque *codd.* 15 nimiarum *V* nimirum *A* 16 aquila *Valesius* uagula *V* tragula *A* uaccula *Haupt* * consecto *V* confecto *A* 17 exanimis *A* exanistus *V* 23 plene *A* lene *V* 24 *δροσεραὶ A* ΔΡΟϹЄΡЄ *V* *κατὰ A* ΚⲀΤⲀΤⲀ *V* *χο* [*lac. 3 litt.*] *A* ΧΟΡhι *V* 25 *στροφόωνται Eyssenh.* ϹΤΡΟΦΟѠΝΤЄϹ *VA* 26 *τύχος A* ΤΙΧΟϹ *V* *λουτροῖο*] ⲀΟΙΤΡΟΙΟ *V* ΑΟΓΤΡΟΙΟ *A* *ΠѠⲀΥϹΤΟΝΟΝ *VA* *ἔσσεται ἄλκαρ*] ЄϹϹΙ ΚⲀΡ *VA* 27 *μυρία*] ΔΝΙⲀ *V* * *ἀνθρώπων*] ΛΝΟΡѠΠѠΠ *VA*

Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα γαῖαν,
Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

2. 1. Totius autem sementem exitii et cladum originem diuersarum, quas Martius furor incendio solito miscendo cuncta conciuit, hanc conperimus causam. Hunorum gens monumentis ueteribus leuiter nota ultra paludes Maeoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. 2. ubi quoniam ab ipsis nascendi primitiis infantum ferro sulcantur altius genae, ut pilorum uigor tempestiuus emergens conrugatis cicatricibus hebetetur, senescunt imberbes absque ulla uenustate, spadonibus similes. conpactis omnes firmisque membris et opimis ceruicibus, prodigiosae formae et pauendi, ut bipedes existimes bestias uel qualès in conmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte. 3. in hominum autem figura licet insuaui ita uisi sunt asperi, ut neque igni neque saporatis indigeant cibis sed radicibus herbarum agrestium et semicruda cuiusuis pecoris carne uescantur, quam inter femora sua equorumque terga subsertam fotu calefaciunt breui. 4. aedificiis nullis umquam tecti sed haec uelut ab usu communi discreta sepulcra declinant. nec enim apud eos uel arundine fastigatum reperiri tugurium potest. sed uagi montes peragrantes et siluas, pruinas famem sitimque *perferre* ab incunabulis adsuescunt. peregre

---

1 ICTOPOY *VA* *πόρον περάοντα*] TIΩPONTA *VA* 2 *ὀλέσει*] OΛETI *γαῖαν*] ΓΛINN *V* ΓΛHN *A* 3 *ἐπιβάντα*] ETIIBATA *VA* 4 *δῆρις*] ΔHPEIN *VA* 6 incendio *A* incensio et *V* 8 hunorum *sic semper in V* 14 imberbes *A* inferuens *V* 16 èt pauendi *scripsi* set pandi *V* set parui *Eyssenh.* *19 in sua uita *VA* *22 equorumque *scripsi* uaporumq; *V* equorum *A* 26 fastigata in *V* tugurium *A* augurium *V* 27 uagi montes *A* uagminentes *A* 28 perferre *A* per [*lac. 10 litt.*] *V*

tecta *nisi* adigente maxima necessitate non subeunt: nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis..... 5. indumentis operiuntur linteis uel ex pellibus siluestrium murum consarcinatis, nec alia illis domestica uestis est, alia forensis. sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non ante deponitur aut mutatur quam diuturna carie in pannulos defluxerit defrustata. 6. galeris incuruis capita tegunt, hirsuta crura coriis muniendis haedinis, eorumque calcei formulis nullis aptati uetant incedere gressibus liberis. qua causa ad pedestres parum adcommodati sunt pugnas, uerum equis prope adfixi, duris quidem sed deformibus, et muliebriter isdem non numquam insidentes funguntur muneribus consuetis. ex ipsis quiuis in hac natione pernox et perdius emit et uendit, cibumque sumit et potum, et inclinatus ceruici angustae iumenti in altum soporem ad usque uarietatem effunditur somniorum. 7. et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in commune consultant. aguntur autem nulla seueritate regali sed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt quicquid inciderit. 8. et pugnant non numquam lacessiti sed ineuntes proelia cuneatim uariis uocibus sonantibus toruum. utque ad pernicitatem sunt leues et repentini, ita subito de industria dispersi uigescunt, et inconposita acie cum caede uasta discurrunt, nec inuadentes uallum nec castra inimica pilantes prae nimia rapiditate cernuntur. 9. eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine arte mira coagmentatis, et distantia *percursa*

---

1 tecta nisi adigente *A* tec [*lac. 8 litt.*] adimente *V* subeunt nec *A* sub [*lac. 6 litt.*] Nec *V* 2 *post* tectis *lac. 8 litt. V* 8 coriis *A* coris *V* 9 calcei *A* carcei *V* 14 et ipsi *VA* 15 perdius *A* perui *V*[1] 20 tumultuario primatum *A* tumultuari opprimatum *V* 23 perniciatem *V* 25 inposita *VA* 27 rapiditate *Valesius* parit de *V* parte de *A* 30 acumine arte *A* acum inear *V* coagmentatis et *scripsi* coagmentati sed *V* distantia percursa *scripsi* distint [*lac. 12 litt.*] *V* distinctis *A*

comminus ferro sine sui respectu *confligunt*, hostisque, dum mucronum noxias obseruant, contortis laciniis inligant, ut laqueatis resistentium membris equitandi uel gradiendi adimant facultatem. 10. nemo apud eos arat nec stiuam aliquando contingit. omnes enim sine sedibus fixis, absque lare uel lege aut uictu stabili dispalantur, semper fugientium similes, cum carpentis, in quibus habitant: ubi coniuges taetra illis uestimenta contexunt et coeunt cum maritis et pariunt et ad usque pubertatem nutriunt pueros. nullusque apud eos interrogatus respondere, unde oritur, potest, alibi conceptus, natusque procul, et longius educatus. 11. per indutias infidi inconstantes ad omnem auram incidentis spei nouae perquam mobiles, totum furori incitatissimo tribuentes. inconsultorum animalium ritu, quid honestum inhonestumue sit penitus ignorantes, flexiloqui et obscuri, nullius religionis uel superstitionis reuerentia aliquando districti, auri cupidine inmensa flagrantes, adeo permutabiles et irasci faciles ut eodem aliquotiens die a sociis nullo inritante saepe desciscant, itidemque propitientur nemine leniente.

12. Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa praedandi auiditate flagrans inmani, per rapinas finitimorum grassatum et caedes ad usque Halanos peruenit, ueteres Massagetas, qui unde sint uel quas incolant terras — quoniam huc res prolapsa est — consentaneum est demonstrare, geographica perplexitate monstrata, quae diu multa luda .... et uaria, tandem repperit ueritatis interna .... 13. *Abundans* Hister aduenarum magni

1 sine sui *Valesius* sine ui *VA* con [*lac. 7 litt.*] hostisque *VA* 2 obserua [*lac. 5 litt.*] *A sine lac. V* 4 gradiendi *A* grauandi *V* 6 uictu *scripsi* ritu *VA* 8 taetra *Valesius* terra *V* ex *A* 13 inconstantes *A* constantes *V* 14 nobiles *V* *19 flagrates *V* 26 Alanos *Valesius* ad alam *V* Achaiam *A* ueteres *Valesius* Res *V*[1] Restant *V*[2]*A* 29 luda [*lac. 9* (*6 A*) *litt.*] *VA* 30 interna [*lac. 18* (*13 A*) *litt.*] ad hister (Ister *A*) *VA* abundans *suppleui*

tudine fluenti Sauromatas praetermeat ad usque amnem Tanaim pertinentes, qui Asiam terminat ab Europa. hoc transito in inmensum extentas Scythiae solitudines Halani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatimque nationes conterminas crebritate uictoriarum adtritas ad gentilitatem sui uocabuli traxerunt, ut Persae. 14. inter hos Nerui mediterranea incolunt loca, uicini uerticibus celsis, quos praeruptos geluque torpentes aquilones adstringunt. post quos Vidini sunt et Geloni perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi, equisque tegmina conficiunt bellatoria. Gelonis Agathyrsi conlimitant, interstincti colore caeruleo corpora simul et crines, et humiles quidem minutis atque raris, nobiles uero latis, fucatis et densioribus notis. 15. post hos Melanchlaenas et Anthropophagos palari accepimus per diuersa, humanis corporibus uictitantes, quibus *ob* haec alimenta nefanda desertis finitimi omnes longa petiere terrarum. ideoque plaga omnis orienti aestiuo obiecta usque dum uenitur ad Seras, inhabitabilis mansit. 16. parte alia prope Amazonum sedes Halani sunt orienti adclines, diffusi per populosas gentes et amplas, Asiaticos uergentes in tractus, quas dilatari ad usque Gangen accepi fluuium intersecantem terras Indorum, mareque inundantem australe.

17. Bipertiti per utramque mundi plagam Halani — quorum gentes uarias nunc recensere non refert — licet dirempti spatiis longis, per pagos ut Nomades uagantur inmensos, aeui tamen progressu ad unum concessere uocabulum et summatim omnes

---

9 astringunt *VA* 12 bellatoria *scripsi* bellatur gē *V* bellatrix gens *A* bellatoriis *Valesius* 18 ob *A om. V* 21 parte *VA* 22 a declines *V* 28 Bipertiti *scripsi* ibi pertiti *V*

Halani cognominantur *ob* mores et modum efferatum uiuendi eandemque armaturam. 18. nec enim ulla sunt illisce tuguria aut uersandi uomeris cura, sed carne et copia uictitant lactis, plaustris supersidentes, quae operimentis curuatis corticum per solitudines conferunt sine fine distentas. cumque ad graminea uenerint, in orbiculatam figuram locatis sarracis ferino ritu uescuntur, absumptisque pabulis, uelut carpentis ciuitates inpositas uehunt, maresque supra cum feminis coeunt et nascuntur in *his* et educantur infantes, et habitacula sunt haec illis perpetua, et quocumque ierint, illic genuinum existimant larem. 19. armenta prae se agentes cum gregibus pascunt, maximeque equini pecoris est eis sollicitior cura. ibi campi semper herbescunt, intersitis pomiferis locis: atque ideo transeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent, quod efficit umectum solum et crebri fluminum praetermeantium cursus. 20. omnis igitur aetas et sexus inbellis circa uehicula ipsa uersatur, muniisque distringitur mollibus: iuuentus uero equitandi usu a prima pueritia coalescens, incedere pedibus existimat uile, et omnes multiplici disciplina prudentes sunt bellatores. unde etiam Persae, qui sunt originitus Scythae, pugnandi sunt peritissimi.

21. Proceri autem Halani paene sunt omnes et pulchri, crinibus mediocriter flauis, oculorum temperata toruitate terribiles et armorum leuitate ueloces. Hunisque per omnia suppares uerum uictu mitiores et cultu, latrocinando et uenando ad usque Maeotica

---

1 ob *Valesius om. VA* modum efferatum uiuendi *scripsi* media et efferatam uiuendis *VA* eosdem et feritatem uiuendi *Valesius* 2 eandemque armaturam *scripsi* etiam inmatarum *V* similem et armaturam *Valesius; lacunam indic. Wagner et Eyssenh.* 7 sarraclis *V* sarriculis *A* 9 carpentib; *V* 13 cum *fort. delendum.* 14 maximeque *A* maritimeque *V* *22 disciplina *neque V neque A (ut uoluit Eyssenh.)* plena *VA* 26 sic crinibus *A* si criminibus *V* 29 latrocinando *Lindenbr.* la [*lac. 6 litt.*] inando *V*

stagna et Cimmerium Bosporum, itidemque Armenios discurrentes et Mediam. 22. utque hominibus quietis et placidis otium est uoluptabile, ita illos pericula iuuant et bella. iudicatur ibi beatus qui in proelio profuderit animam, senescentes enim et fortuitis mortibus mundo digressos ut degeneres et ignauos conuiciis atrocibus insectantur, nec quicquam est quod elatius iactent quam homine quolibet occiso, proque exuuiis gloriosis interfectorum auulsis capitibus detractas pelles pro phaleris iumentis accommodant bellatoriis. 23. nec templum apud eos uisitur aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni usquam potest, sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem, regionum, quas circumcircant, praesulem uerecundius colunt. 24. futura miro praesagiunt modo. nam rectiores uirgas uimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis praestituto tempore discernentes, aperte quid portendatur norunt. 25. seruitus quid sit ignorabant, omnes generoso semine procreati, iudicesque etiam nunc eligunt diuturno bellandi usu spectatos. sed ad reliqua textus propositi reuertamur.

3. 1. Igitur Huni peruasis Halanorum regionibus quos Greuthungis confines Tanaitas consuetudo nominauit, interfectisque multis et spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta iunxerunt, eisque adiuti confidentius Ermenrichi late patentes et uberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicosissimi regis et per multa uariaque fortiter facta uicinis nationibus formidati. 2. qui ui subitae procellae perculsus quamuis manere fundatus et stabilis diu conatus est, in-

---

4 iuuant *A* iubeant *V* 5 mortibus mundo *A* moribus mun *V* 14 circumcircunt *V* circumeunt *A* 16 pectiores *V* femineas *VA* 19 portendatur *Eyssenh.* portetur *VA* 21 spectator *V* 22 reuertamus *V* 24 geuthungis *VA* 26 adiuti *Eyssenh.* adiutis *V* adiunctis *A* *30 uis *V* 31 et stabilis *Valesius* est abilis *V* et habilis *A*

pendentium tamen diritatem augente uulgatius fama, magnorum discriminum metum uoluntaria morte sedauit. 3. cuius post obitum rex Vithimiris creatus restitit aliquantisper Halanis, Hunis aliis fretus, quos mercede sociauerat partibus suis. uerum post multas, quas pertulit clades, animam effudit in proelio, ui superatus armorum. cuius parui filii Viderichi nomine curam susceptam Alatheus tuebatur et Saphrax, duces exerciti et firmitate pectorum noti, qui cum tempore arto praeuenti abiecissent fiduciam repugnandi, cautius discedentes ad amnem Danastium peruenerunt, inter Histrum et Borysthenem per camporum ampla spatia diffluentem. 4. haec ita praeter spem accidisse doctus Athanarichus Theruingorum iudex — in quem, ut ante relatum est, ob auxilia missa Procopio dudum Valens commouerat signa — stare gradu fixo temptabat, surrecturus in uires, si ipse quoque lacesseretur, ut ceteri. 5. castris denique prope Danasti margines ac Greuthungorum uallem longius oportune metatis, Munderichum ducem postea limitis per Arabiam, cum Lagarimano et optimatibus aliis ad usque uicensimum lapidem misit, hostium speculaturos aduentum, ipse aciem nullo turbante interim struens. 6. uerum longe aliter, quam rebatur, euenit. Huni enim, ut sunt in coniectura sagaces, multitudinem esse longius aliquam suspicati, praetermissis quos uiderant, in quietem tamquam nullo obstante conpositis, rumpente noctis tenebras luna uado fluminis penetrato, id quod erat potissimum elegerunt, et ueriti ne praecursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petiuere ueloci. 7. eumque stupentem ad impetum primum, amissis quibusdam suorum, coegerunt ad

4 Hunnis *A* hanis *V* 11 danastium *V* Danastum *A* Danastrum *Valesius* 12 Borysthenem *A* orisethenen *V* 19 ac Greuthungorum *Valesius* agere ut ungorii *V* 28 tenebras luna *Lindenbr.* tenebris lune *V* 30 Athanaricum *A* itatharicum *V*

effugia properare montium praeruptorum. qua rei nouitate maioreque uenturi pauore constrictus, a superciliis Gerasi fluminis ad usque Danubium Taifalorum terras praestringens, muros altius erigebat: hac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans et salutem. 8. dumque efficax opera suscitatur, Huni passibus eum citis urgebant et iam oppresserant aduentantes, ni grauati praedarum onere destitissent.

Fama tamen late serpente per Gothorum reliquas gentes, quod inuisitatum antehac hominum genus modo niuium ut turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum adposita quaeque conuellit *et* corrumpit: populi pars maior, quae Athanaricum attenuata necessariorum penuria deseruerat, quaeritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum, diuque deliberans, quas eligeret sedes, cogitauit Thraciae receptaculum gemina ratione sibi conuenien, quod et caespitis est feracissimi et amplitudine fluentorum Histri distinguitur ab aruis, patentibus iam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem residui uelut mente cogitauere communi.

4. 1. Itaque *duce* Alauiuo ripas occupauere Danubii, missisque oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, et quiete uicturos se pollicentes et daturos, si res flagitasset, auxilia. 2. dum aguntur haec in externis, nouos maioresque solitis casus uersare gentes arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne, quicquid ad Pontum a Marcomannis praetenditur *et* Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum ui subita sedibus pulsam circa

---

1 suffugia *Kiessling* 2 uenturi *A* ueturi *V* 4 muros *A* mulos *V* 10 gothor *V* 11 inuisitatum *Ernesti* inusitatu *V* 12 niuium *Gronouius* nierum *V* ruens *A* 13 et *A om. V* 18 conuenientius *uulgo* 20 ab aruis *A* abarbis *V* a barbaris *Valesius* *petentibus *VA* duce Alauiuo *uulgo* uiuo *VA* 30 et *uulgo om. VA*

flumen Histrum uagari cum caritatibus suis disseminantes. 3. quae res aspernanter a nostris inter initia ipsa accepta est hanc ob causam, quod illis tractibus non nisi peracta aut sopita audiri procul agentibus consueuerant bella. 4. uerum pubescente iam fide gestorum, cui robur aduentus gentilium addiderat legatorum, precibus et obtestatione petentium citra flumen suscipi plebem extorrem: negotium laetitiae fuit potius quam timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam principis extollentibus, quod ex ultimis terris tot tirocinia trahens ei nec opinanti offerret ut conlatis in unum suis et alienigenis uiribus inuictum haberet exercitum, et pro militari supplemento, quod prouinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus. 5. hacque spe mittuntur diuersi, qui cum uehiculis plebem transferant truculentam. et nauabatur opera diligens nequi Romanam rem euersurus relinqueretur, uel quassatus morbo letali. proinde permissu imperatoris transeundi Danubium copiam colendique adepti Thraciae partes, transfretabantur in dies et noctes, nauibus ratibusque et cauatis arborum alueis agminatim inpositi, atque per amnem longe omnium difficillimum imbriumque crebritate tunc auctum ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam et natare conati, hausti sunt plures.

6. Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. illud sane neque obscurum est neque incertum, infaustos transuehendi barbaram plebem ministros, numerum eius conprehendere calculo saepe temptantes, conquieuisse frustratos,

'quem qui scire uelit'

---

5 iam *A* rad *V* *10 quod *A* que *V* 11 trahens *Valesius* tharens *V* Thracenses *A* 15 spe *Valesius* sper *V* persuasione *A* 17 propera *V* 24 auctum *A* aũ *V* 32 *Verg. Georg. II 105—106.*

ut eminentissimus memorat uates

'Libyci uelit aequoris idem
discere, quam multae zephyro truduntur harenae.'

reuiuiscant tandem memoriae ueteres, Medicas acies ductantes ad Graeciam: quae ductum Hellesponti occupantes et discidio quodam fabrili maris, litus montanum pede quaesitum exponunt et turmatim apud Doriscum exercitus recensitos, concordante omni posteritate ut fabulosae sunt lectae. 8. nam postquam innumerae gentium multitudines per prouincias circumfusae, pandentesque se in spatia ampla camporum, regiones omnes et cuncta oppleuere montium iuga, fides quoque uetustatis recenti documento firmata est. et primus cum Alauiuo suscipitur Fritigernus, quibus et alimenta pro tempore et subigendos agros tribui statuerat imperator.

9. Per id tempus nostri limitis reseratis obicibus atque, ut Aetnaeas fauillas armatorum agmina diffundente barbaria, cum difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine gestarum rerum notissimos: quasi laeuo quodam numine deligente in unum quaesiti potestatibus praefuere castrensibus homines maculosi: quibus Lupicinus antistabat et Maximus, alter per Thracias comes, dux alter exitiosus, ambo aemulae temeritatis. 10. quorum insidiatrix auiditas materia malorum omnium fuit. nam — ut alia omittamus, quae memorati uel certe sinentibus isdem alii perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt — illud dice-

3 truduntur *V* turbentur *A et Verg.* 4 reuiuiscant *Valesius* resipiscant *VA* 5 ductum *Vossius* dudum *VA* 6 litus *scripsi* ubi *VA* 7 montanum *scripsi* montonis *VA lac. indic. Wagnerus sine lac. VA* 6—7 mare sub imo Athonis *Vossius* 8 recensitos *Vossius* recensetus *V* 9 sunt *A* sun *V* 17 reseruatis *V* 19 articuli *Valesius* articulis *VA* *24 dux *A* du *V* 29 reliquerunt *V*

tur, quod nec apud sui periculi iudices absoluere ulla poterat uenia, triste et inauditum. 11. cum traducti barbari uictus inopia uexarentur, turpe commercium duces inuisissimi agitarunt, et quantos undique insatiabilitas colligere potuit canes, pro singulis dederunt mancipiis, inter quae *et filii* ducti sunt optimatum.

12. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex cum Alatheo et Saphrace, quorum arbitrio regebatur, itemque Farnobio propinquans Histri marginibus, ut simili susciperetur humanitate obsecrauit imperatorem legatis propere missis. 13. quibus, ut communi rei conducere uidebatur, repudiatis, et quid capesserent anxiis, Athanarichus paria pertimescens abscessit, memor, Valentem dudum cum foederaretur concordia despexisse, adfirmantem se religione deuinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum, hacque causatione principem firmare pacem in medio flumine coegisse: quam simultatem ueritus ut adhuc durantem, ad Caucalandensem locum altitudine siluarum inaccessum et montium cum suis omnibus declinauit, Sarmatis inde extrusis.

5. 1. At uero Theruingi iam dudum transire permissi prope ripas etiam tum uagabantur, duplici inpedimento adstricti, quod ducum dissimulatione perniciosa nec uictui congruis sunt adiuti, et tenebantur consulto nefandis nundinandi commerciis. 2. quo intellecto ad perfidiam instantium malorum subsidium uertendi mussabant, et Lupicinus, ne iam deficerent pertimescens, eos admotis militibus adigebat ocius proficisci.

3. Id tempus oportunum nancti Greuthungi cum,

4 agitarunt *Haupt* cogitarunt *VA* 5 dederat *VA* 6 et filii *add. Valesius om. VA lac. indic. Eyssenh.* 7 greustongorum *V* 8 malatheo *V* 9 farnabio *VA* 14 foedaretretur *V* 17 causatione *uulgo* occusatione *VA* 18 simultamen *VA* 25 nec] ne hoc *VA* 26 nundinandi *A* nudandi *V* 27 perfidia *V*

alibi militibus occupatis, nauigia ultro citroque discurrere solita transgressum eorum prohibentia quiescere perspexissent, ratibus transierė male contextis castraque a Fritigerno locauere longissime.

4. At ille genuina praeuidendi sollertia uenturos muniens casus ut et imperiis oboediret et regibus ualidis iungeretur, incedens segnius, Marcianopolim tarde peruenit itineribus lentis. ubi aliud accessit atrocius, quod arsuras in commune exitium faces furiales accendit. 5. Alauiuo et Fritigerno ad conuiuium conrogatis, Lupicinus ab oppidi moenibus barbaram plebem opposito milite procul arcebat, introire ad conparanda uictui necessaria, ut dicioni nostrae obnoxiam et concordem, per preces adsidue postulantem, ortisque maioribus iurgiis inter habitatores et uetitos ad usque necessitatem pugnandi est uentum. efferatique acrius barbari cum necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarunt interfectam militum manum. 6. quod accidens idem Lupicinus latenti nuntio doctus dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus diu discumbens uino marcebat et somno, futuri coniciens exitum, satellites omnes, qui pro praetorio honoris et tutelae causa duces praestolabantur, occidit. 7. hocque populus, qui muros obsidebat, dolenter accepto ad uindictam detentorum regum, ut opinabatur, paulatim augescens multa minabatur et saeua. utque erat Fritigernus expediti consilii, ueritus ne teneretur obsidis uice cum ceteris, exclamauit, grauiore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum uulgus sineretur exire cum sociis, quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. hocque

---

3 ratibus *A* partibus *V* 7 incidis *V* 9 commune *A* conmulne *V* 11 *post* Lupicinus *add:* latenti nuntio doctus *A* 18 rapissent irent *V* manum quod accidens *Hadr. Valesius* magnam quae accedens *VA* *20 nepostali *VA* 22 etorio *V* 23 occidit (?) *A* offidit *V* 31 ductores *A* doc-ores *V*

impetrato egressi omnes exceptique cum plausu et gaudiis, ascensis equis euolarunt, moturi incitamenta diuersa bellorum. 8. haec ubi fama rumorum nutrix maligna dispersit, urebatur dimicandi studio Theruingorum natio omnis et inter metuenda multa periculorumque praeuia maximorum, uexillis de more sublatis auditisque triste sonantibus classicis iam turmae praedatoriae concursabant, pilando uillas et incendendo uastisque cladibus quicquid inueniri poterat permiscentes.

9. Aduersus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus temere magis quam consulte progressus, in nono ab urbe miliario stetit paratus ad decernendum. barbarique hoc contemplato globos inrupere nostrorum incautos, et parmas suppositis corporibus inlidendo obuios hastis perforabant et gladiis, furoreque urgente cruento et tribuni et pleraque pars armatorum periere signis ereptis praeter ducem infaustum, qui ad id solum intentus, ut confligentibus aliis proriperet ipse semet in fugam, urbem cursu concito petit. post quae hostes armis induti Romanis, nullo uetante per uaria grassabantur.

10. Et quoniam ad has partes post multiplices uentum est actus, id lecturos — siqui erunt umquam — obtestamur, nequis a nobis scrupulose gesta uel numerum exigat peremptorum, qui conprehendi nullo genere potuit. sufficiet enim, ueritate nullo uelata mendacio, ipsas rerum digerere summitates: cum explicandae rerum memoriae ubique debeatur integritas fida. 11. negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris offusam aliquando fuisse rem publicam, sed falluntur malorum recentium stupore confixi. namque

2 euolarunt *Valesius* uolauerunt *VA* 6 maximarum *V* 15 incautos et parmas *A* incauti et parma *V* 17 tribuna *V* 19 intentus *scripsi* inuentus *VA* 28 degerere *V* 30 antiquitatom *V*

si superiores uel recens praeteritae reuoluantur aetates, tales tamque tristes rerum motus saepe contigisse monstrabunt. 12. inundarunt Italiam ex abditis oceani partibus Teutones repente cum Cimbris, sed post inflictas rei Romanae clades inmensas, ultimis proeliis per duces amplissimos superati, quid potestas Martia de habitu prudentiae ualeat, radicitus extirpati discriminibus didicere supremis. 13. Marco itidem moderante imperium, unum spirando uesania gentium dissonarum, post bellorum fragores inmensos, post ruinas urbium captarum et direptarum, et pessum † concitas procuratoris interitus partes eorum exiguas reliquisset intactas. 14. uerum mox post calamitosa dispendia res in integrum sunt restitutae hac gratia, quod nondum solutioris uitae mollitie sobria uetustas infecta nec ambitiosis mensis nec flagitiosis quaestibus inhiabat, sed unanimanti ardore summi et infimi inter se congruentes ad speciosam pro re publica mortem tamquam ad portum aliquem tranquillum properabant et placidum.

15. Duobus nauium milibus perrupto Bosporo et litoribus Propontidis Scythicarum gentium cateruae transgressae ediderunt quidem acerbas terra marique strages; sed amissa suorum parte maxima reuerterunt. 16. ceciderunt dimicando cum barbaris imperatores Decii pater et filius. obsessae Pamphyliae ciuitates, insulae populatae conplures, inflammata Macedonia omnis, diu multitudo Thessalonicam circumsedit itidemque Cyzicum. Anchialos capta et tempore eodem Nicopolis, quam indicium uictoriae contra Dacos Traianus condidit imperator. 17. post clades acceptas inlatasque

---

1 superiore *V* 4 cymbris *VA* 6 marcia de habita *V*) unum *V* in unum *A* 10 ruinas urbium *scripsi* eri urbium *VA* miseriam urbium *Eyssenh. lac. indic. Lindenbr. nulla lac.* 'n *V* 12 procuratoris (?) *Erfurdt* proratoris *VA* 15 soluioris uitae *Valesius* solutio restitutae *VA* 18 pro re *A*)rope *V* 30 indicium *A* indici ut *V*

multas et saeuas excisa est Philippopolis, centum hominum milibus — nisi fingunt annales — intra moenia iugulatis. uagati per Epirum Thessaliamque et omnem Graeciam licentius hostes externi, sed adsumpto in imperium Claudio glorioso ductore et eodem honesta morte praerepto per Aurelianum, acrem uirum et seuerissimum noxarum ultorem, pulsi per longa saecula siluerunt inmobiles, nisi quod postea latrocinales globi uicina cum sui exitio rarius incursabant. uerum ea persequar unde deuerti.

6. 1. Hoc gestorum textu circumlato nuntiis densis Sueridus et Colias, Gothorum optimates, cum populis suis longe ante suscepti et curare apud Hadrianopolim hiberna dispositi, salutem suam ducentes antiquissimam omnium, otiosis animis accidentia cuncta contuebantur. 2. uerum imperatoris litteris repente perlatis, quibus transire iussi sunt in Hellespontum, uiaticum cibos biduique dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. quod ciuitatis magistratus ferens indigne — succensebat enim isdem ob rem suam in suburbanis uastatam — imam plebem omnem cum Fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo, productam in eorum armauit exitium, iussisque bellicum canere bucinis, ni abirent ocius, ut statutum est, pericula omnibus minabatur extrema. 3. quo malo praeter spem Gothi perculsi et concito quam considerato ciuium adsultu perterriti steterunt inmobiles, laceratique ad ultimum detestatione atque conuiciis et temptati missilium iactibus raris ad defectionem erupere confessam, et caesis plurimis, quos impetus deceperat petulantior, auersisque residuis et telorum uarietate confixis, habitu iam Romano cadaueribus spoliatis armati, uiso pro-

---

2 fingunt *V*²*A* fringunt *V*¹ 8 immobiles *A* mobilis *V* 14 desposti *V* 18 cibos *A* cibus *V* 20 suscendebat *V* 21 inam *V* uiam *A* 25 praeter *A* praeteris *V* 30 deciperat *V* *32 armatis *V*

pius Fritigerno iunxerunt semet ut morigeri socii urbemque clausam obsidionalibus aerumnis urgebant. in qua difficultate diutius positi, passim et promiscue ruebant, eminensque aliquorum audacia peribat inulta, multique sagittis et rotatis per fundas lapidibus interibant. 4. tunc Fritigernus frustra cum tot cladibus conluctari homines ignaros obsidendi contemplans, relicta ibi manu sufficiente abire negotio inperfecto suasit, pacem sibi esse cum parietibus memorans, suadensque ut populandas opimas regiones et uberes absque discrimine ullo, uacuas praesidiis etiam tum adorerentur. 5. laudato regis consilio, quem cogitatorum norant fore socium efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebantur, dediticiis uel captiuis uicos uberes ostendentibus, eos praecipue, ubi alimentorum reperiri satias dicebatur, eo maxime adiumento praeter genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum a mercatoribus uenundati, adiectis plurimis, quos primo transgressu necati inedia, uino exili uel panis frustis mutauere uilissimis. 6. quibus accessere sequendarum auri uenarum periti non pauci, uectigalium perferre posse non sufficientes sarcinas graues, susceptique libenti consensione cunctorum, magno usui idem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta et latebras hominum et receptacula secretiora monstrando. 7. nec quicquam nisi inaccessum et deuium praeeuntibus isdem mansit intactum. sine distantia enim aetatis uel sexus caedibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant, abstractisque ab ipso uberum suctu paruulis et necatis raptae sunt matres et uiduatae maritis coniuges ante oculos caesis, et puberes

---

1 semet [*lac. 4 litt. in fine pag.*] *V* 4 inulta multique *Lindenbr.* in uitam multisque *V* 7 relicti *V* 8 abire *A* adire *V* 11 uaquas *V* 16 adiumento *A* diumento *V* 18 dudum *uulgo* dum *VA* 20 frustris *V* *23 non posse non *VA* 28 distantiae nimi *V*

adultique pueri per parentum cadauera tracti sunt. 8. senes denique multi, ad satietatem uixisse clamantes, post amissas opes cum speciosis feminis, manibus post terga contortis, defletisque gentilium fauillis aedium ducebantur extorres.

7. 1. Haec ex Thraciis magno maerore accepta Valentem principem in sollicitudines uarias distraxerunt. et confestim Victore magistro equitum misso ad Persas, ut super Armeniae statu pro captu rerum conponeret inpendentium, ipse Antiochia protinus egressurus, ut Constantinopolim interim peteret, Profuturum praemisit et Traianum, ambo rectores, anhelantes quidem altius sed inbellis. 2. qui cum ad loca uenissent, ubi particulatim perque furta magis et latrocinia multitudo minui deberet hostilis, ad id, quod erat perniciosum, intempestiue conuersi, legiones ab Armenia ductas opposuere uesanum adhuc spirantibus barbaris, opere quidem Martio saepe recte conpertas sed inpares plebi inmensae, quae celsorum iuga montium occuparat et campos. 3. hi numeri nondum experti quid cum desperatione rabies ualeret indomita, truso hoste ultra Haemi montis abscisos scopulos faucibus insidere praeruptis, ubi barbaros locis inclusos, nusquam reperientes exitum diuturna consumeret fames et opperirentur ipsi Frigeridum ducem, cum Pannonicis et transalpinis auxiliis aduentantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppetias his qui ad ultimum uexabantur exitium. 4. post quem Richomeres, domesticorum tunc comes, imperatu eiusdem Gratiani motus e Galliis, properauit ad Thracias ductans cohortes aliquas nomine tenus, quarum

---

2 damantes *V* 8 uictorem *V* 12 et contraianum *VA* anhelantes *uulgo* huellantes *V* hi bellantes *A* 14 partilatim *V* 20 et *A* e *V* 21 ualeret *A* uaeret *V* trusos hostes *VA* 23 ubi *uulgo* ut in *VA* * *post* barbaros *add.* in barbaris *V om. A* inclusos *uulgo* et inso (-u *A*) lis *VA* 24 reperientes *Valesius* repperiens *V*

pars pleraque deseruerat — ut iactauere quidam — Merobaudis suasu, ueriti ne destitutae adminiculis Galliae uastarentur licenter Rheno perrupto. 5. uerum articulorum dolore Frigerido praepedito, uel certe, *ut* obtrectatores finxere maliuoli, morbum causante ne feruentibus proeliis interesset, uniuersos regens ex communi sententia Richomeres Profuturo sociatur et Traiano, tendentibus prope oppidum Salices: unde haut longo spatio separatum uulgus inaestimabile barbarorum ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum tamquam intramuranis cohibitum spatiis, otio fruebatur et ubertate praedarum.

6. Praeuia igitur spe meliorum Romani duces, si fors copiam attulisset, ausuri aliquid gloriosum, Gothos, quicquid molirentur sagaciter obseruabant: id scilicet praestruentes ut, si aliorsum castra mouissent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti plures perfoderent confisi magnamque spoliorum auerterent partem. 7. hoc intellecto hostes uel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitus metu praestricti aliorumque militum, quos adfluere iam sperabant: tessera data gentili, per diuersa prope diffusas acciuere uastatorias manus, quae *iussis* optimatum acceptis statim ut incensi malleoli, ad carraginem — quam ita ipsi appellant — aliti uelocitate egressae incentiuum audendi maiora popularibus addiderunt. 8. nihil post haec inter partes praeter indutias laxatum est breues. reuersis enim his, quos necessitas euocarat, plebs omnis intra saeptorum ambitum etiam tum contrusa, inmaniter fremens animisque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec

5 ut *A om. V* 8 Contraiano *A* *9 inestimabilem *V* 11 cohibita *VA* 12 ubestate *V* 16 aliorum *VA* 23 sperabant *A* spebant *V* 24 iussis *inseruit Hadrianus Valesius om. VA* 25 ut *Valesius* que *VA* 30 plebs *A* ples *V*

principibus gentis, qui aderant, renuentibus, cruditate festinabat. et quoniam haec sole agebantur extremo noxque aduentans ad quietem inuitos retinebat et maestos, capto per otium cibo, somni manserunt expertes. 9. contra Romani his cognitis ipsi quoque exsomnes verebantur hostes et male sanos eorum ductores ut rabidas feras: euentum licet ancipitem ut numero satis inferiores, prosperum tamen ob iustiorem sui causam mentibus exspectantes inpauidis.

10. Candente itaque protinus die, signo ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, barbari postquam inter eos ex more iuratum est, tumulosos locos adpetere temptauerunt: quo exinde per procliue rotarum modo obuios impetu conuoluerent acriore. hocque uiso ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens nec uagabatur nec relictis ordinibus procursabat. 11. ergo ubi utrimque acies cautius incedentes gressu steterunt immobili, toruitate mutua bellatores luminibus se contuebantur obliquis. et Romani quidem uoce undique Martia concinentes, a minore solita ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, uires ualidas erigebant. barbari uero maiorum laudes clamoribus stridebant inconditis, interque uarios sermonis dissoni strepitus leuiora proelia temptabantur. 12. iamque uerrutis et missilibus aliis utrimque semet eminus lacessentes ad conferendas coiere minaciter manus, et scutis in testudinum formam coagmentatis pes cum pede conlatus est. barbarique ut reparabiles semper et celeres, ingentes clauas in nostros conicientes ambustas mucronesque acrius resistentium pectoribus inlidentes, sinistrum cornu perrumpunt: quod inclina-

---

*1 aderant *A* aderat *V* 3 inuisos *VA* 10 ad arma *A* adar *V* 15 quisquam *V* 16 uagabantur *V* 21 continentes *V* barritum *A* uarritum *V* *24 sermones *VA* 25 proelia *uulgo* praemia *VA* 25 missilibus *scripsi* similibus *VA*

tum subsidialis robustissimus globus e propinquo latere fortiter excitus haerente iam morte ceruicibus sustentauit. 13. feruente igitur densis caedibus proelio in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis undique uolitantibus telis oppetebat et gladiis, et sequebantur equites hinc inde fugientium occipitia lacertis uigentibus praecidentes et terga, itidemque altrinsecus pedites lapsorum, timore impeditorum, secando suffragines. 14. et cum omnia caesorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam semianimes, spem uitae inaniter usurpando, alii glande fundis excussa uel harundinibus armatis ferro confixi, quorundam capita per medium frontis et uerticis mucrone distincta in utrumque humerum magno cum horrore pendebant. 15. et pertinaci concertatione nondum lassatae, aequo Marte partes semet altrinsecus adflictabant, nec de rigore genuino quisquam remittebat, dum uires animorum alacritas excitaret. diremit tamen interneciua certamina cedens uespero dies, et cunctis, qua quisque potuit, inconposite discedentibus residui omnes repetunt tentoria tristiores. 16. humatis denique pro locorum et temporis ratione honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora dirae uolucres consumpserunt adsuetae illo tempore cadaueribus pasci, ut indicant nunc usque albentes ossibus campi. constat tamen in numero longe minores Romanos, cum ea copiosa multitudine conluctatos, funerea multa perpessos: non tamen sine deflendis aerumnis exagitasse barbaram plebem.

8. 1. His casibus proeliorum ita luctuose finitis nostri proximos Marcianopoleos petiuere secessus. Gothi intra uehiculorum anfractus sponte sua contrusi numquam exinde per dies septem egredi uel uideri

1 globe propinquo *V* 2 morte] horte *V* cohorte *V* uigentibus *scripsi* ingentibus *VA* 8 secando *Valesius* secandos *V* 11 glande *A* grande *V* 17 remittebant *V* 23 defunctos *A* die finctos *V*

sunt ausi, ideoque oportunitatem milites nancti, inmensas alias barbarorum cateruas inter Haemimontanas angustias clauserunt aggerum obiectu celsorum, hac spe nimirum ut *inter* Histrum et solitudines perniciosa hostium multitudo conpacta nullosque reperiens exitus periret inedia, cunctis utilibus ad uiuendum in ciuitates ualidas conportatis, quarum nullam etiam tum circumsedere conati sunt, haec et similia machinari penitus ignorantes. 2. post quae repetiuit Gallias Richomeres ob maiorem proeliorum fremitum, qui sperabatur, inde adminicula perducturus. haec Gratiano quater et Merobaude consulibus agebantur, anno in autumnum uergente.

3. Inter quae Valens audito lugubri bellorum direptionumque euentu Saturninum, equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traiano ferentem misit et Profuturo. 4. forteque isdem diebus per Scythiae regiones et Moesiae omnibus, quae poterant mandi, consumptis, feritate urgente pariter et inopia, barbari *erumpere* molibus magnis ardebant. hocque saepe temptato cum obruerentur uigore nostrorum per asperitates scruposas ualide resistentium, adacti necessitate postrema, Hunorum et Halanorum aliquos ad societatem spe praedarum ingentium adsciuerunt.

5. Quo cognito Saturninus — iam enim aderat et praetenturas stationesque disponebat agrarias — paulatim conligens suos, digredi parabat consilio non absurdo: ne subita multitudo uti amnis inpulsu un-

---

2 Hemimontanas *A* mi mortanas *V* 3 excelsorum *A* m uelsorum *V* 4 hac *A* ac *V* inter *uulgo om. VA* 10 gallas rchomeres *V* 11 sperabatur *A* spectabatur *V* 16 suppet astraitan offerentem *V* 18 quae poterant mandi *A* b;poterant munda *V* 20 barbari erumpere *Valesius* barbariq; *VA* 23 Chunorum *A* chinorum *V* 26 *inter folium 200* (— disponebat agrarias) *et fol. 201* (quanto cum uigore 31, 10. 18.) *unum excidit folium V; in hac lac. usus sum reliquis Italiae codicibus* (=*J*) *apographis cod. Vat. -Fuld.* 28 uti amnis impulsu *Valesius* ut immanis pulsis *J* ut immanis pulsus *A*

darum obicibus ruptis emissus, conuelleret levi negotio cunctos, suspecta loca acutius obseruantes. 6. deinde post reseratas angustias abitumque militis tempestiuum, incomposite, qua quisque clausorum potuit, nullo uetante turbandis incubuit rebus: et uastabundi omnes per latitudines Thraciae pandebantur impune, ab ipsis tractibus, quos praetermeat Hister, exorsi, ad usque Rhodopen et fretum, quod immensa disterminat maria, rapinis et caedibus sanguineque et incendiis et liberorum corporum corruptelis omnia foedissime permiscentes. 7. tunc erat spectare cum gemitu facta dictu uisuque praedira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fetibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus paruulos et puberum audire lamenta puellarumque nobilium, quarum stringebat fera captiuitas manus. 8. post quae adulta uirginitas castitasque nuptarum ore abiecto flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte, licet cruciabili, praeuenire. inter quae cum beluae ritu traheretur ingenuus paulo ante diues et liber, de te Fortuna ut inclementi querebatur et caeca, quae eum puncto temporis breui opibus exutum et dulcedine caritatum domoque extorrem, quam concidisse uidit in cinerem et ruinas, aut lacerandum membratim, aut seruiturum sub uerberibus et tormentis crudo deuouisti uictori.

9. Barbari tamen uelut diffractis caueis bestiae per spatiorum amplitudines fusius incitati, oppidum petiuere nomine Dibaltum, ubi tribunum Scutariorum Barzimeren inuentum cum suis, Cornutisque et aliis

2 acutius *A* adiutius *J* 7 Ister *A* hisiser *J* 8 fretum *Valesius* fractum *JA* 10 omnia *JA* iam *c. Urb. 416* 12 uisoque *J* 16 nubilium *c. Vat. 2969 man. 2* 18 abiecto *Valesius* adsecto *J* affecto *A* 23 breui opibus exutum *Valesius* breuioribus extotum *J* breuioris extortum *A* 26 uerberibus *A* ueribus *J* 28 spatiorum *A* spatiarum *J* 30 cornitisque *JA*

peditum numeris castra ponentem adsiliunt, eruditum puluere militari rectorem. 10. qui confestim, ut adigebat necessitas instantis exitii, iussa canere bellicum tuba, lateribus firmatis, praerupit cum promptis adcinctis ad proelium: fortiterque resistendo pari pugnandi sorte discessisset, ni eum equitum adcursus complurium anhelum circumuenisset et fessum. et ita cecidit, interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

9. 1. Re in hunc modum peracta, Gothi, quid postea molirentur incerti, quaeritabant Frigeridum, tamquam obicem ualidum, ubi reperirent, excisuri: et cultiore uictu somnoque parumper adsumpto, eum sequebantur ut ferae: docti quod Gratiani monitu reuersus in Thracias, et prope Beroeam uallo metato, euentus rerum speculabatur ancipites. 2. et hi quidem ad patrandum propositum discursione rapida maturabant. ille uero regendi conseruandique militis non ignarus, id quod cogitatum est suspicatus, uel exploratorum relatione, quos miserat, aperte instructus, per montium celsa siluarumque densitates ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei fors obtulit insperata. 3. repedando enim congregatosque in cuneos sensim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium cum uastatoriis globis uagantem licentius occupauit, ducentemque Taifalos nuper in societatem adhibitos: qui, si dignum est dici, nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen direpturi uacua defensoribus loca. 4. eorum cateruis subito uisis certare comminus dux cautissimus parans adortusque nationis utriusque grassatores minantes etiam tum acerba, tru-

2 ut *A* n *J* 4 cum promptis *A* cum ruptis promptis *J* 6 sorte discessisset *A* forti disces *J* quam plurimum *A* 9 celabat *A* docelabat *J* docebat *c. Vat. 3341 et Urb. 416* 14 quod *A* quotquod *V* 20 instructos per montibus *J* 26 Taipholos *J* 27 duci *JA* 28 transiere *uulgo* transire *JA* uaqua *J* 31 utriusque *Valesius* ut priusquam *JA*

cidasset omnes ad unum, *ut* ne nuntius quidem cladis post appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incensore turbarum, obtestatus prece impensa superstitibus pepercisset, uiuosque omnes circa Mutinam Regiumque et Parmam Italica oppida, rura culturos exterminauit. 5. Taifalorum gentem turpem obscenae uitae flagitiis ita accepimus mersam, ut apud eos nefandi concubitus foedere copulentur maribus puberes, aetatis uiriditatem in eorum pollutis usibus consumpturi. porro siqui iam adultus aprum exceperit solus uel interemerit ursum immanem, conluuione liberatur incesti.

10. 1. Haec autumno uergente in hiemem funesti per Thracias turbines conuerrebant. quae temporum rabies uelut cuncta cientibus Furiis ad regiones quoque longinquas progrediens late serpebat. 2. et iam Lentiensis Alamannicus populus, tractibus Raetiarum confinis, per fallaces discursus uiolato foedere dudum concepto, conlimitia nostra temptabat, quae clades hinc exitiale primordium sumpsit. 3. ex hac natione quidam inter principis armigeros militans, poscente negotio reuersus in larem, ut erat in loquendo effusior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet arcessitu Valentis patrui Gratianum orientem uersus mox signa moturum, ut duplicatis uiribus repellantur plagarum terminalium adcolae, ad Romanorum rerum excidium coniurati. 4. quibus auide Lentienses acceptis, ipsi quoque haec quasi uicini cernentes, ut sunt ueloces et rapidi, conferti in praedatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario mense........ tendentes prope cum Petulantibus Celtae, non sine sui iactura adflictos grauiter adultis uiribus auerterunt.

---

1 trucidassetque *JA* ut *om. JA* cladis *A* dandis *J* 5 munam *J* 7 ac turpem *JA* 9 maribus *A* marinus *13 uergente (*sic*) *JA* 14 quae *uulgo* et qua *JA* 20 natione *A* natus ne *J* 23 doce *J* 27 rerum *Haupt* uerum *V* Quibus *A* cuius *J* 30 *lac. indic. Valesius nulla lac. J*

5. uerum retrocedere coacti Germani, noscentesque exercitus pleramque partem in Illyricum, ut imperatore mox adfuturo, praegressam, exarsere flagrantius: maioraque conceptantes, pagorum omnium incolis in unum conlectis cum quadraginta armatorum milibus uel septuaginta, ut quidam laudes extollendo principis iactarunt, sublati in superbiam nostra confidentius inruperunt.

6. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus, quas praemiserat in Pannonias, conuocatisque aliis, quas in Galliis retinuerat dispositio prudens, Nannieno negotium dedit, uirtutis sobriae duci: eique Mallobauden iunxit pari potestate conlegam, domesticorum comitem, regemque Francorum, uirum bellicosum et fortem. 7. Nannieno igitur pensante fortunarum uersabiles casus ideoque cunctandum esse censente Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus, ut consueuerat, ire in hostem differendi impatiens angebatur. 8. proinde horrifico aduersum fragore terrente, primum apud Argentariam signo per cornicines dato concurri est coeptum, sagittarum uerrutorumque missilium pulsibus crebriores hinc indeque sternebantur. 9. sed in ipso proeliorum ardore infinita hostium multitudine milites uisa, uitantesque aperta discrimina, per calles consitas arboribus et angustas, ut quisque potuit, dispersi, paulo postea stetere fidentius: et splendore consimili proculque nitore fulgentes armorum, imperatorii aduentus iniecere barbaris metum. 10. qui repente uersi in terga resistentesque interdum, nequid ultimae rationis omitterent, ita sunt caesi ut ex praedicto numero non plus quam

---

1 retrocedere *JA* introcedere *c. Urb. 416* noscentesque *Valesius* que noscentes *JA* 2 imperatorem *JA* 5 armatorum *A* armorum *J* 7 nostram *JA* 17 censente *A* concessente *J* mellobaudes *J* 20 *post* terrente *add.* ubi *Valesius* 24 multitudinem *J* 27 consimili *A* consineu *J* constricti *c. Vat. 2969*

quinque milia, ut aestimabatur, euaderent densitate nemorum tecta, inter complures alios audaces et fortes rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum.

11. Hac laeti successus fiducia Gratianus erectus, iamque ad partes tendens eoas, laeuorsus flexo itinere latenter Rheno transito, spe incitatior bona, uniuersam, si id temptanti fors adfuisset, delere statuit malefidam et turbarum auidam gentem. 12. hocque urgentibus aliis super alios nuntiis cognito, Lentienses aerumnis populi sui ad internecionem paene deleti, et repentino principis aduentu defixi, quid capesserent ambigentes, cum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum possent inuenire uel breue, impetu celeri obsessos petiuerunt inuiis cautibus colles, abruptisque per ambitum rupibus insistentes, rebus caritatibusque suis, quas secum duxerant, omni uirium robore propugnabant. 13. qua difficultate perpensa, uelut murorum obicibus opponendi per legiones singulas quingenteni leguntur armati, usu prudenter bellandi comperti. qui ea re animorum aucta fiducia quod uersari inter antesignanos uisebatur acriter princeps, montes scandere nitebantur, tamquam uenaticias praedas, si calcassent editiora, confestim sine certamine ullo rapturi: exorsumque proelium uergente in meridiem die, tenebrae quoque occupauere nocturnae. 14. quippe magno utriusque partis pugnabatur exitio: caedebant cadebantque nostrorum non pauci, simul arma imperatorii comitatus auro colorumque micantia claritudine, iaculatione ponderum densa confringebantur.

---

2 tecti *V 2969 A* decta *J* 3 Priamo *Velserus ap. Lindenbr.* 5 ac *J* *erectus *JA* eiectus *c. Urb. 416 et Vat. 3341* 7 uniuersa *J* 12 defixi *A* defixit *J* 14 uel *A* ue *J* 15 celebri *J* 17 rebus *A* ibus *J* 20 quingenti milites *A* quingenti ni *J* 23 uenaticias *Valesius* uenaceas *JA* 29 colorumque *A* col(l)umque *J*

15. Et enim diu reputante Gratiano cum optimatibus perniciosum apparebat et inritum contra asperitates aggerum prominentium intempestiua contendere pertinacia, multis — ut in tali negotio — uariatis sententiis, otioso milite circumuallari placuit barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. 16. uerum cum obstinatione simili renitentes Germani peritique regionum petissent alios montes, his, quos ante insederant, altiores: conuersus illuc cum exercitu imperator, eadem qua antea fortitudine semitas ducentes ad ardua quaeritabat. 17. quem Lentienses intentum iugulis suis omni perseuerandi studio contemplantes, post deditionem, quam inpetrauere supplici prece, oblata — ut praeceptum est — iuuentute ualida nostris tirociniis permiscenda, ad genitales terras innoxii ire permissi sunt.

18. Hanc uictoriam oportunam et fructuosam, quae gentes hebetauit occiduas, sempiterni numinis nutu Gratianus incredibile dictu est quo quantoque cum uigore exerta celeritate aliorsum properans expediuit: praeclarae indolis adulescens, facundus et moderatus et bellicosus et clemens, ad aemulationem lectorum progrediens principum, dum etiam tum lanugo genis inserperet speciosa, ni uergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis semet ad uana studia Caesaris Commodi conuertisset, licet hic incruentus. 19. ut enim ille, quia perimere iaculis plurimas feras spectante consueuerat populo, et centum leones in amphitheatrali circulo simul emissos telorum uario genere, nullo geminato uulnere contruncauit, ultra hominem exultauit, ita hic quoque intra saepta, quae appellant uiuaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens

1 enim *J* inde *A* quoniam *Valesius* 6 defendebantu[r] *uulgo* defunditus *J* defenditur *A* 15 tyrociniis *JA* 1[...] nominis *J* 19 quo quantoque *Valesius* quantique *V* [...] lanugo *A* lagono *V* 25 uana *A* ua *V* 26 incerruentes [...] 28 leones *A* leos *V* 32 dentatas *A* dendata *V*

bestias: incidentia multa parui ducebat et seria: eo tempore, quo etiam si imperium Marcus regeret Antoninus, aegre sine collegis similibus et magna sobrietate consiliorum lenire luctuosos rei publicae poterat casus.

20. Dispositis igitur, quae *pro* temporum captu per Gallias res rationesque poscebant, et punito Scutario proditore, qui festinare principem ad Illyricum barbaris indicarat, Gratianus exinde digressus per castra, quibus Felicis Arboris nomen est per Lauriacum *ad* opitulandum oppressae parti porrectis itineribus ire tendebat.

21. Isdemque diebus Frigerido multa atque utilia pro securitate communi sollertissime cogitanti munireque properanti Succorum angustias, ne discursatores hostes et leues tamquam exaestuantes ui torrentes per septentrionales prouincias fusius uagarentur, successor Maurus nomine mittitur comes, uenalis ferociae specie et ad cuncta mobilis et incertus, is est quem praeteritorum textu rettulimus, ambigenti super corona capiti inponenda Iuliano Caesari, dum inter eius armigeros militaret ac regiam custodiret, torquem obtulisse collo abstractam. 22. remotusque in ipsa uertigine pereuntium rerum dux cautus et diligens, cum etiam si dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poscente deberet.

11. 1. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine uiarum emensa uenit Constantinopolim, ubi moratus paucissimos dies seditioneque popularium leui pulsatus, Sebastiano paulo ante ab Italia, ut petierat, misso, uigilantiae notae ductori pedestris

---

2 antonicus acre *V*   6 pro *A om. V*   8 festinato *V*   10 Lauriacum ad *Lindenbr.* inaureac (-t *A*) um *VA*   16 exaestuantes ui *Valesius* exaestuares ut in *VA*   19 cuncta mobilis et *uulgo* cunctam obuisseti *V* cunctam obuiasset *A* is est *A* id est *V*   22 ac regiam custodiret *uulgo* adrogantia custodiret *VA* arroganti confidentia *Valesius*

exercitus cura commissa, quem regebat antea Traianus: ipse ad Melanthiada uillam Caesarianam profectus, militem stipendio fouebat et alimentis et blanda crebritate sermonum. 2. unde cum itinere edicto per tesseram Nicen uenisset, quae statio ita cognominatur: relatione speculatorum didicit refertos opima barbaros praeda a Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolim reuertisse: qui motu imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere festinant, circa Beroeam et Nicopolim agentibus praesidiis fixis: atque ilico ut oblatae occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid, ut promittebat, acturus. 3. qui itineribus celeratis conspectus prope Hadrianopolim, obseratis ui portis iuxta adire prohibebatur: ueritis defensoribus ne captus ab hoste ueniret et subornatus atque contingeret aliquid in ciuitatis perniciem, quale per Actum acciderat comitem, quo per fraudem Magnentiacis militibus capto claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum. 4. agnitus tamen licet sero Sebastianus et urbem introire permissus, cibo et quiete curatis pro copia, quos ductabat, secuta luce impetu clandestino erupit, uesperaque incedente Gothorum uastatorios cuneos prope flumen Hebrum subito uisos paulisper opertus aggeribus et frutectis obscura nocte suspensis passibus inconpositos adgressus est, adeoque prostrauit ut praeter paucos, quos morte uelocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes, praedamque retraxit innumeram, quam nec ciuitas cepit nec planities lata camporum. 5. qua causa percitus Fritigernus et extimescens, ne

1 exercitias *V* 4 itinere edicto *A* mare et dicto *V* 7 prope *A* praep *V* 10 agentibus *scripsi* gentibus *VA* ingentibus *Valesius* 16 ui *uulgo* in *V* inde *A* 17 suburbanus *VA* 24 incedente *Eyssenh.* incendente *V* intendente *A* 26 conpositos *VA* 27 adeoque *Valesius* id quoque *VA* 28 praedum *V*

dux, ut saepe audierat, impetrabilis dispersos licenter suorum globos raptuique intentos consumeret, inprouisos adoriens: reuocatis omnibus prope Cabylen oppidum cito discessit, ut agentes in regionibus patulis nec inedia nec occultis uexarentur insidiis.

6. Dum haec aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua industria superauerit Alamanos, pedestri itinere, praemissis inpedimentis et sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit, et quadriduum ibi moratus per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus interuallatis adflictus: in quo tractu Halanorum impetu repentino temptatus amisit sequentium paucos.

12. 1. Isdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienses conpererat superatos, quodque Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat, e Melanthiade signa commouit, aequiperare facinore quodam egregio adulescentem properans filium fratris, cuius uirtutibus urebatur: ducebatque multiplices copias nec contemnendas nec segnes, quippe etiam ueteranos isdem iunxerat plurimos, inter quos et honoratiores *lii* et Traianus recinctus est, paulo ante magister rmorum. 2. et quoniam exploratione sollicita cognitum st cogitare hostes fortibus praesidiis itinera claudere, er quae commeatus necessarii portabantur, occursum st huic conatui conpetenter, ad retinendas oportuniates angustiarum, quae prope erant, peditibus sagitariis et equitum turma citius missa. 3. triduoque roximo cum barbari gradu incederent leni et metuenes eruptionem per deuia, quindecim milibus passuum ciuitate discreti stationem peterent Nicen — incertum uo errore — procursatoribus omnem illam multitudinis artem, quam uiderant, in numero decem milium esse

7 patruo *A* paruo *V* 16 superatus *V* 21 signes *V* recinctus *Valesius* procinctus *VA* *26 portabuntur *V* 30 ciderent *V*

firmantibus, imperator procaci quodam calore perculsus isdem occurrere festinabat. 4. proinde agmine quadrato incedens prope suburbanum Hadrianopoleos uenit, ubi uallo sudibus fossaque firmato, Gratianum inpatienter operiens, Richomerem comitem domesticorum suscepit ab eodem imperatore praemissum cum litteris, ipsum quoque uenturum mox indicantibus. 5. quarum textu oratus ut praestolaretur paulisper periculorum participem, neue abruptis discriminibus temere semet committeret solum, adhibitis in consilium potestatibus uariis, quid facto opus esset deliberabat. 6. et cum Sebastiano auctore quidam protinus eundum ad certamen urgerent, Victor nomine magister equitum. Sarmata sed cunctator et cautus, eadem sentientibus multis imperii socium exspectari censebat, ut incrementis exercitus Gallicani adscitis opprimeretur leuius tumor barbaricus flammans. 7. uicit tamen funesta principis destinatio et adulabilis quorundam sententia regiorum, qui, ne paene iam partae uictoriae — ut opinabantur — consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant.

8. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus presbyter, ut ipsi appellant, missus a Fritigerno legatus cum aliis humilibus uenit ad principis castra, susceptusque leniter eiusdem ductoris obtulit scripta petentis propalam ut sibi suisque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum gentium exegere discursus, habitanda Thracia sola cum pecore omni concederentur et frugibus: hoc impetrato spondentis perpetuam pacem. 9. praeter haec idem Christianus ut conscius arcanorum et fidus, secretas alias eiusdem regis obtulit litteras, qui astu et ludificandi uarietate

2 festinabant *V* 4 sodibus *V* 6 imperator *V* 11 quod *V* 14 Sarmata *Valesius* armata *V* 18 *fort. scr.* festinatio 23 presbyteri *V* 25 eiusdem *Haupt* eiusdemque *V* doctoris *V* 27 claribus *V* exercere *VA* 29 concederentur *Haupt* concederetur *V* 32 uarietatem *V*

nimium sollers docebat Valentem quasi mox amicus futurus et socius, aliter se popularium saeuitiam mollire non posse uel ad condiciones rei Romanae profuturas allicere, nisi subinde armatum isdem iuxta monstraret exercitum et timore imperatorii nominis intentato eos a pernicioso pugnandi reuocaret ardore. et legati quidem ut ambigui frustra habiti discesserunt.

10. Exoriente uero aurora diei, quem quintum Iduum Augustarum numerus ostendit annalis, signa praepropere commouentur, inpedimentis et sarcinis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tutela congrua conlocatis. thesauri enim et principalis fortunae insignia cetera cum praefecto et consistorianis ambitu moenium tenebantur. 11. decursis itaque uiarum spatiis confragosis cum in medium torridus procederet dies, octaua tandem *hora* hostium carpenta cernuntur, *quae* ad speciem rotunditatis detornata digestaque exploratorum relatione adfirmabantur. atque, ut mos est, ululante barbara plebe ferum et triste, Romani duces aciem struxere: et anteposito dextro cornu equitum primo, peditatus pars maxima subsidebat. 12. cornu autem equitum laeuum disiectis adhuc per itinera plurimis summa difficultate conductum properabat passibus citis. dumque idem cornu nullo etiam tum interturbante extenditur, horrendo fragore sibilantibus armis pulsuque minaci scutorum territi barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo et Saphrace procul agens et accita nondum uenerat, oraturos pacem misere legatos. 13. eorum dum uilitatem despicit imperator, ut firma fierent paciscenda, optimates poscens idoneos mitti: illi de industria cunctabantur ut inter fallaces indutias equites sui redirent, quos adfore iam spera-

---

1 solleris *V* 3 conditiores *V* 16 octaua *et* hora *Haupt* octauo *VA* 17 quae *uulgo om.* *VA* 18 mos *A* mors *V* 25 sibilantibus *Valesius* simulantibus *VA* 28 uenerat orâturos *Valesius* foederato raturas *V* *31 fallaces *A* sallacia *V*

bant: et miles feruore calefactus aestiuo, siccis faucibus commarceret relucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentisque aridis subditis, ut hoc fieret, idem hostes urebant. cui malo aliud quoque accedebat exitiale quod homines et iumenta cruciabat inedia grauis.

14. Inter quae Fritigernus callidus futuri coniector, Martemque pertimescens ancipitem, uelut caduceatorem unum e plebe suo misit arbitrio, impetens nobiles quosdam et electos ad se prope diem obsides mitti, inpauidus ipse minas militares laturus et necessaria. 15. laudato probatoque formidati ducis proposito, tribunus Aequitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, adsentientibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. quo renitente, quia semel captus ab hostibus lapsusque a Dibalto, uerebatur eorum inrationabiles motus, Richomeres se sponte obtulit propria, ireque promiserat libens, pulcrum hoc quoque facinus et uiro conuenire existimans forti: iamque pergebat indicia dignitatis et natalium .... 16. eo ad uallum hostile tendente sagittarii et scutarii, quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat et Cassio, auidius impetu calenti progressi iamque aduersis conexi, ut inmature proruperant, ita inerti discessu primordia belli foedarunt. 17. hocque impedimento conatus intempestiui et Richomeris alacritas fracta est, nusquam ire permissi, et equitatus Gothorum cum Alatheo reuersus et Saphrace, Halanorum manu permixta, ut fulmen prope montes celsos excussus, quoscumque adcursu ueloci inuenire comminus potuit, incitata caede turbauit.

---

2 comporum *V* 3 lignis *A* ignaret *V* 4 ut *A* et *V* 9 mesit *V* 11 minas militares *Eyssenh.* mini militare *V* 14 cunctis *A* cun [*lac. 3 litt.*] *V* 19 ficinus *V* 20 natalium [*lac. 25 litt.*] *V* natalium daturus (*sine lac.*) *A* *21 proruperant *A* proruperaut *V* 27 fracta *A* facta *V* *23 cum *A* dum *V* alannorum *V* Alamannorum *A*

13. 1. Cumque arma ex latere omni concuterentur et tela, lituosque Bellona luctuosos in clades Romanas solito inmanius furens, cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt et proelium flammarum ritu adcrescens terrebat militum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus iaculorum et sagittarum. 2. deinde conlisae in modum rostratarum nauium acies trudentesque se uicissim, undarum specie motibus sunt reciprocis iactitatae.

Et quia sinistrum cornu ad usque plaustra ipsa accessit, ultra, siqui tulissent suppetias, processurum: a reliquo equitatu desertum, multitudine hostili urgente sicut ruina aggeris magni oppressum atque deiectum est: steterunt inprotecti pedites, ita concateruatis manipulis ut uix mucronem exerere aut manus reducere quisquam posset. nec iam obiectu pulueris caelum patere potuit ad prospectum, clamoribus resultans horrificis. qua causa tela undique mortem uibrantia destinata cadebant et noxia, quod nec prouideri poterant nec caueri. 3. uerum ubi effusi inmensis agminibus barbari iumenta conterebant et uiros, et neque ad receptum confertis ordinibus laxari usquam poterat locus, et euadendi copiam constipatio densior adimebat: nostri quoque ultimo cadendi contemptu occursantes receptis gladiis obtruncabant, et mutuis securium ictibus galeae perfringebantur atque loricae. 4. uidereque licebat celsum ferocia barbarum, genis stridore constrictis, succiso poplite aut abscisa ferro dextera uel confosso latere inter ipsa quoque mortis confinia minaciter circumferentem oculos truces: ruinaque confligentium mutua

---

2 clades *A* dades *V* 4 ritu accrescens *Erfurdt* ritua cresans *V* ritu acres *V* 6 sictibus iacularum *V* 7 rostratarum *A* rostrarum *V* 9 iactitatae *uulgo* hacta intate *V* agitatae *A* 10 cornum *V* 11 siqui] qui *VA* 13 sicut *A* si *V* 15 fix *V* fixi nec *A* 28 succiso poplite *A* succis opiblitae *V*

humo corporibus stratis campi peremptis impleti sunt, et morientium gemitus profundisque uulneribus transfixorum cum timore audiebantur ingenti. 5. in hoc tanto tamque confusae rei tumultu exhausti labore et periculis pedites cum deinceps neque uires illis neque mentes suppeterent ad consilium, diffractis hastarum plerisque conlisione adsidua, gladiis contenti destrictis in confertas hostium turmas mergebant se, salutis inmemores, circumspectantes ademptum esse omne euadendi suffugium. 6. et quia humus riuis operta sanguineis gressus labiles euertebat, conabantur modis omnibus uitam inpendere non inultam: adeo magno animorum robore oppositi incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. atra denique cruoris facie omnia conturbante et, quocumque se inflexerant oculi, aceruis caesorum adgestis, exanimata cadauera sine parsimonia calcabantur. 7. solque sublimior decurso Leone ad domicilium caelestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatis inedia sitique confectos etiam armorum grauantibus sarcinis exurebat. ad ultimum in cumbente barbarorum pondere acies inclinatae nostrorum, quod solum postremis malis habuere subsidium, incondite qua quisque poterat, uertuntur in pedes.

8. Dumque omnes dispersi per ignotos tramites cedunt, imperator diris pauoribus circumsaeptus paulatimque insiliens funerum moles, ad Lancearios confugit et Mattiarios: qui, dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant inconcussi. eoque uiso Traianus exclamat spem omnem absumptam, ni desertus ab armigeris princeps saltim aduenticio tegeretur auxilio. 9. hocque audito Victor nomine comes

1 dhumo *V* ac humo *Valesius* corporibus *A* corporis *V* 4 tanto *A* ta [*lac. 3 litt.*] *V* 8 destructis *V* se *uulgo* de *V* 13 rubore oppositis *V* *15 cruoris *A* croris *V* *18 decursu *V** 21 exuberat *V* 27 lacearios *V* 28 matsiarius *V* 30 adsumptam *V*

Batauos in subsidiis locatos haut procul ad imperatoris praesidium raptim cogere properans cum inuenire neminem posset, gradiens retro discessit, parique modo Richomeres periculo semet exemit et Saturninus.

10. Sequebantur itaque furore ex oculis lucente barbari nostros, iam linquente uenarum calore torpentes: quorum aliqui percussoribus cadebant incertis, non nulli ponderibus solis urgentium obruti ictuque suorum aliqui trucidati: nec enim saepe renitentibus cedebatur aut parcebat cedentibus quisquam. 11. super his obstruebant itinera iacentes multi semineces, cruciatus uulnerum conquerentes: cum quibus aggeres quoque equorum constrati cadaueribus campos implerunt. diremit haec numquam pensabilia damna, quae magno rebus stetere Romanis, nullo splendore lunari nox fulgens.

12. Primaque caligine tenebrarum inter gregarios imperator, ut opinari dabatur — neque enim uidisse se quisquam uel praesto fuisse adseuerauit — sagitta perniciose saucius ruit, spiritu que mox consumpto decessit nec postea repertus est usquam. hostium enim paucis spoliandi gratia mortuos per ea loca diu uersatis, nullus fugatorum uel accolarum illuc adire est ausus. 13. simili clade Caesarem accepimus Decium dimicantem cum barbaris acriter, equi lapsu prostratum, quem feruentem retinere non ualuit, abiectumque in paludem nec emergere potuisse nec inueniri. 14. alii dicunt Valentem animam non exhalasse confestim sed cum candidatis et spadonibus paucis prope ad agrestem casam relatum secunda contignatione fabre

---

7 linquente *A* liquente *V* 9 ictique *V* 13 conquerentes *Haupt* inconferentes *VA* iniquum ferentes *Eyssenh.* 15 implerunt *A* imperunt *V* 20 se quisquam uidisse *transpos.* *A* 22 repertus *A* fertus *V* 24 fugaturum *V* * audire *V* 31 egrestem *V* contignatione *uulgo* cognatione *V* cognitione *A*

munitam, dum fouetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus, qui esset ignorantibus, dedecore captiuitatis exemptum. 15. cum enim oppessulatas ianuas perrumpere conati, qui secuti sunt, a parte pensili domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congestis stipulae fascibus et lignorum, flammaque supposita, aedificium cum hominibus torruerunt. 16. unde quidam de candidatis per fenestram lapsus captusque a barbaris prodidit factum et eos maerore adflixit, magna gloria defraudatos, quod Romanae rei rectorem non cepere superstitem. is ipse iuuenis occulte postea reuersus ad nostros haec ita accidisse narrauit. 17. pari clade recuperatis Hispaniis Scipionum alterum cremata turri, in quam confugerat, absumptum incendio hostili conperimus. illud tamen certum est, nec Scipioni, nec Valenti sepulturam, qui supremitatis honor est, contigisse.

18. In hac multiplici uirorum inlustrium clade Traiani mors eminuit et Sebastiani, cum quibus triginta quinque oppetiuere tribuni uacantes et numerorum rectores et Valerianus atque Aequitius, quorum alter stabulum, alter curabat palatium. inter hos etiam Promotorum tribunus Potentius cecidit in primaeuo aetatis flore, bono cuique spectatus, meritis Vrsicini patris magistri quondam armorum suisque commendabilis. constatque uix tertiam euasisse exercitus partem. 19. *nec ulla* annalibus praeter Cannensem pugnam ita ad internecionem res legitur gesta, quamquam Romani aliquotiens reflante Fortuna fallaciis lusi bellorum iniquitati cesserunt ad tempus, et

---

2 hostilibus *V* *4 a parte pensili *Valesius* aperte pensilis *VA* 8 hominibus *V* omnibus *A* 10 prodiit *V* 11 rectorem *A* reciorem *V* 18 est *A* esi *V* 28 nec ulla *A* *sine lac. om. V* 30 reflente *V* reflectente *A*

certamina multa fabulosae naeniae fleuere Graecorum.

14. 1. Perit autem hoc exitu Valens quinquagesimo anno contiguus, cum per annos quattuor inperasset et decem paruo minus. 2. cuius bona multis cognita dicemus et uitia. amicus fidelis et firmus, ultor acer ambitionum, seuerus militaris et ciuilis disciplinae corrector, peruigil semper et anxius, ne propinquitatem quis praetendens altius semet ferret, erga deferendas potestates uel adimendas nimium tardus, prouinciarum aequissimus tutor, quarum singulas ut domum propriam custodiebat indemnes, tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla uectigalium admittens augmenta, in adaerandis reliquorum debitis non molestus, furibus et in peculatu deprehensis iudicibus inimicus asper et uehemens. 3. nec sub alio principe in huius modi negotiis melius secum actum esse meminit oriens. super his omnibus liberalis erat cum moderatione, cuius rei licet abundent exempla, unum tamen sufficiet poni. ut sunt in palatiis non nulli alienarum rerum auidi, siqui caducum uel aliud petisset ex usu, cum magna *iustorum* iniustorumque distinctione contradictori copia seruata, donabat ei, qui petierat, tres uel quattuor alios absentes aliquotiens impetratorum participes iungens: ut castigatius agerent inquieti, lucra, quibus inhiabant, hoc minui commento cernentes. 4. super aedificiis autem, quae per diuersas urbes et oppida uel instaurauit uel a primis instruxit auspiciis — ne sim longior — taceo, rebus ipsis id apertius monstrare con-

1 *post* Graecorum *add.* commendabilis constatque *VA del. Valesius* 5 bona *A* bonis *V* 9 quis *scripsi* eius *codd.* 10 tardus *A* turdus *V* 13 honera *V* 14 aderandis *V* requirendis *A* reliquorum debitum *V* debitorum reliquis *Valesius* 22 iustorum iniustorumque *Valesius* iustorumque *V* 24 tres *A* res *V* *25 imperatorum *VA* 27 minus *VA* 29 auspiciis ne sim *A* auspicior ne sunt *V* 30 rebus *Valesius* ribus *V* potioribus *A* apertius *A* pertius *V*

cedens. haec bonis omnibus aemulanda sunt, ut existimo: nunc eius uitia percurramus.

5. Magnarum opum intemperans adpetitor, laborum inpatiens, duritiamque magis adfectans inmanem in crudelitatem procliuior, subagrestis ingenii, nec bellicis nec liberalibus studiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructusque conquirens, tuncque magis intolerabilis cum incidentia crimina ad contemptam uel laesam principis amplitudinem trahens in sanguinem saeuiebat et dispendia locupletum. 6. illud quoque ferri non poterat quod, cum legibus lites omnes quaestionesque committere uideri se uellet, destinatisque uelut lectis iudicibus negotia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur: iniuriosus alias et iraecundus et criminantibus sine differentia ueri uel falsi facillime patens, quae uitiorum labes etiam in his priuatis cotidianisque rationibus inpendio est formidanda.

7. Cessator et piger: nigri coloris, pupula oculi unius obstructa, sed ita, ut non eminus appareret, figura bene conpacta membrorum, staturae nec procerae nec humilis, incuruis cruribus extanteque mediocriter uentre.

8. Haec super Valente dixisse sufficiet, quae uera esse aequalis nobis memoria plene testatur. illud autem praeteriri non conuenit, quod cum oraculo tripodis, quem mouisse Patricium docuimus et Hilarium, tres uersus illos fatidicos comperisset, quorum ultimus est

ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀγαιομένοιο Ἄρηος

ut erat inconsummatus et rudis, inter initia contemne-

---

*5 proclicior *V* 7 fractusque *V* 12 quaestionesque *Valesius* quaestiones *VA* uideri *Valesius* ueteri (-res *A*) *VA* 14 patiebatur *A* pauebatur *V* 19 Essator et pigner *V* nigri *A* inigni *V* ignei *Valesius* 22 cruribus *A* crurius *V* 30 ΠΑΙΔΙΟΙCΙ *VA* ΑΙΑΛΙΛΑΙΟΜЄΝΟΙΟ *VA* ΑΡ hoc *VA* *cf. 29, 1, 33* 31 rudis *A* rudens *V*

bat, processu uero luctuum maximorum abiectę etiam timidus, eiusdem sortis recordatione Asiae nomen horrebat: ubi Erythraeo oppido superpositum montem Mimanta et Homerum scripsisse et Tullium doctis referentibus audiebat. 9. denique post interitum eius discessumque hostilem, prope locum, in quo cecidisse existimatus est, inuentus dicitur saxeus monumenti suggestus, cui lapis adfixus incisis litteris Graecis, sepultum ibi nobilem quendam Mimanta ueterem indicabat.

15. 1. Post exitialem pugnam cum iam tenebris nox terras implesset, hi qui superfuere, dextra pars, alii laeua uel quo metus traxerat, ferebantur, quisque proximos quaerens: cum praeter se nihil singuli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes haerere. audiebantur tamen, licet longius, heiulatus miserabiles relictorum singultusque morientium et uulneratorum crucibabiles fletus.

2. Luce uero coeptante uictores ut bestiae sanguinis inritamento atrocius efferatae, spei inanis inlecebris agitati, Hadrianopolim agminibus petiuere densetis, eam uel cum discriminibus excisuri postremis: docti per proditores et transfugas potestatum culmina maximarum et fortunae principalis insignia thesaurosque Valentis illic ut arduo in munimento conditos. 3. et ne interuallatis ardor intepesceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum, infestissime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad praeceps exitium festinantibus, contraque defensorum uigore ualidis uiribus incitato. 4. et quia militum calonumque numerus magnus ciuitatem cum iumentis introire prohibitus, adfixus parietibus moenium aedibusque

---

2 horrebat *A* borrebat *V* 3 erutheo *V* Erichtheo *A* 4 *Hom.* Od. γ 172 *Cic. ad Atticum 16, 13 a p. 745 ed. Halm et Baiter* 13 ferebant ut *V* 14 cernere *uulgo* cere *V* licere *A* *21 agitanti *V* 25 arduo *A* ardor *V* 26 moras *VA* 27 infertissime *V*

continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, superaratque rabies inminentium ad usque horam diei nonam, subito pedites nostri trecenti, ex his, qui prope ipsas stetere loricas, conferti in cuneum desciuerunt ad barbaros, eosque illi auide raptos confestim — incertum quo consilio — trucidarunt; et ex eo deinceps obseruatum est, neminem huius *modi* aliquid uel in desperatione rerum ultima cogitasse. 5. feruente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore caelesti imbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementium globos, reuersique ad uallum dimensum tereti figura plaustrorum, inmanes spiritus latius porrigentes iubebant nostris per minaces litteras, et legatum .... aetatem, fide retinendae salutis accepta. 6. uerum introire non auso, qui missus est, per Christianum quendam portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemplatis, parandis operibus dies et nox omnis absumpta. nam intrinsecus silicibus magnis obstrusae sunt portae et moenium intuta firmata, et ad emittenda undique tela uel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles adgestaque prope sufficiens aqua. pridie enim dimicantium quidam siti ad usque ipsa uitae detrimenta uexati sunt.

7. Contra Gothi reputantes difficiles Martis euentus, anxiique cum sterni et sauciari cernerent fortiores, et particulatim uires suas conuelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante iustitia publicatum est. 8. partis enim nostrae candidatos aliquos, qui die praeterito ad eos defecerant, pellexere ut simulata fuga uelut ad propria remeantes, intra muros suscipi

---

1 continuis *A* continus *V* 7 modi *A* *om.* *V* 12 tereti figuret *V* 14 *nulla lac. in VA* (et legatum ut se dederent statim *suppleuit Valesius*) 17 dicebat *VA* contemplatis *A* contemptatis *V* dies *scripsi* diei *VA* reliquum diei *uulgo* 23 defrumenta *V*; *fortasse melius*: discrimina *A* 27 Justitia *A* uastitia *V* 29 deficerent *V* 30 suscipi se *A* suscepisse *V*

se curarent, ingressique latenter quandam incenderent partem: ut tamquam signo erecto occultius, dum circa exstinguendum incendium distringitur multitudo clausorum, ciuitas perrumperetur inpropugnata. 9. perrexere, ut statutum est, candidati: cumque prope fossas uenissent, manus tendentes orantesque ut Romanos semet admitti poscebant. et recepti, quia nulla erat suspicio quae uetaret, interrogatique super consiliis hostium, uariarunt: unde factum est ut cruenta quaestione uexati ceruicibus perirent abscisis, quid acturi uenerant aperte confessi.

10. Omni itaque bellandi apparatu praestructo, aduentante uigilia tertia, barbari abolito praeteritorum uulnerum metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, et obstinatione magnatium maiore. at cum armatis prouinciales et palatini ad obruendos eos excitatius exurgebant, et cuiusque modi tela in multitudine tanta uel temere missa cadere sine noxa non poterant, 11. animaduersum est a nostris isdem telis barbaros uti, quibus petebantur. ideoque mandatum est ut neruis ferrum lignumque conectentibus ante iactum incisis emitterentur arcu sagittae, quae uolitantes uires integras seruabant, infixae uero corporibus nihil uigoris perdebant, aut certe, si cecidissent in uanum, ilico frangebantur. 12. dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum casus admodum inopinus. Scorpio genus tormenti, quem Onagrum sermo uulgaris appellat, e regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem, qui licet humo frustra inlisus est uisus, tamen ita eos metu exanimauit, ut stupore spectaculi noui cedentes e medio abire temptarent. 13. sed bucinis

3 exstinguendum *uulgo* exigendo *V* 7 emet *V* 10 abscisis *A* abscis *V* 14 obsertatos aditos *V* 15 maiore At *A* malo eare ad *V* 17 cuiusque modi *Valesius* huiuscemodi *VA* 22 arcu *A* anchi *V* 23 seruabant *Haupt* inseruabant *V* 30 frusta *V* *post* uisus *distinxi.*

optimatum monitu occinentibus instauratum est proelium, et pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo uel funditoris amento in cassum excusso. agmina enim praeeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quaesiti cupiditas incendebat, secuti ceteri prae se ferebant aequiperasse discrimina potiorum: namque semineces aliqui aut magnis obtriti ponderibus uel confixi iaculis pectora uoluebantur, non nulli scalas uehendo ascensumque in muros ex latere omni parantes sub oneribus ipsis obruebantur, contrusis per pronum saxis et columnarum fragmentis et cylindris. 14. nec quemquam furentium cruoris horrenda species ad serum usque diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat, hoc incitante quod etiam defensorum plurimos cadere diuersis ictibus uidentes eminus laetabantur. ita sine requie ulla uel modo pro moenibus et contra moenia ingentibus animis pugnabatur. 15. et quia nullo ordine iam sed per procursus pugnabatur et globos, quod desperationis erat signum extremae, flexo in uesperam die digressi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratae dementiae alter alterum arguentes, quod non, ut suaserat antea Fritigernus, obsidionales aerumnas ubique declinarunt.

16. 1. Conuersi post haec per omne tempus noctis, ut aestiuae non longum, ad uulnerum curas artesque medendi gentiles, reddita luce in uarias consiliorum uias diducebantur, quorsum tenderent ambigentes, multisque dictatis et controuersis occupare statuunt Perinthum, exinde quaeque diuitiarum referta docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum urbium interna noscentes. hanc secuti sententiam,

---

*1 opimatum *V* 3 funditoris *Valesius* fundoris *V* fundae *A* 5 quaesiti *uulgo* quaesti *VA* quaesita *Gruterus* 10 in muros *uulgo* in numeros *VA* 19 sed per *uulgo* sedere *VA* 22 inconsideratae *A* inconsilueratae *V* 28 deducebantur *VA* 32 usbium *V*

quam utilem existimarunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus et incendiis, nullo renitente pergebant.

2. Obsessi uero apud Hadrianopolim, post eorum abitum perceptum, cum uacare hoste loca proxima conpertae fidei nuntiassent exploratores: egressi media nocte, uitatis aggeribus publicis per nemorosa et deuia, pars Philippopolim, exindeque Serdicam, alia *ad* Macedoniam cum intemeratis opibus, quas habebant, omni studio *ad* properandum excogitato currebant, uelut in regionibus illis repperiendo Valente: quem inter medios certaminum turbines oppetisse, uel certe ad tugurium confugisse, ubi aestimatus est ui periisse flammarum, penitus ignorabant.

3. At Gothi Hunis Halanisque permixti nimium bellicosis et fortibus, rerumque asperarum difficultatibus induratis, quos miris praemiorum inlecebris sibi sociarat sollertia Fritigerni, fixis iusta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladium memores pristinarum nec adire nec temptare sunt ausi, agros uero fertiles late distentos et longe ad extremam uastauere penuriam, cultoribus caesis aut captis. 4. unde Constantinopolim, copiarum cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorum agminum insidiarum metu seruantes, ire ocius festinabant, multa in exitium urbis inclitae molituri. quos inferentes sese inmodice obicesque portarum paene pulsantes, hoc casu caeleste reppulit numen. 5. Saracenorum cuneus — super quorum origine moribusque diuersis in locis rettulimus plura — ad furta magis expeditionalium rerum quam ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accer-

---

5 abitum perceptum *scripsi* habitum perdito *V* abitum perduellium *Eyssenh.* 8 pras *V* alii ad *Valesius* alia *V* 14 perisse *A* perin se *V* 15 huni *V* *17 quas *V* 21 destentos et longa *V* *28 numen *A* nomen *V* 29 rectulimus *V* 30 furta *Valesius* fortem *V* sortem *A*

situs, congressurus barbarum globo repente conspecto a ciuitate fidenter erupit, diuque extento certamine pertinaci, aequis partes discessere momentis. 6. sed orientalis turma nouo neque ante uiso superauit euentu. ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia praeter pubem, subraucum et lugubre strepens, educto pugione agmini se medio Gothorum inseruit et interfecti hostis iugulo labra admouit effusumque cruorem exuxit. quo monstroso miraculo barbari territi, postea non ferocientes *ex* more, cum agendum adpeterent aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant. 7. processu dein audacia fracta, cum murorum ambitum insularumque spatiis inmensis oblongum, et inaccessas pulchritudines urbis et incolentium plebem considerarent inmensam, iuxtaque fretum, quod Pontum disterminat et Aegaeum, disiectis bellorum officinis, quas parabant, post accepta maiora funera quam illata, exinde digressi sunt effusorie per arctoas prouincias, quas peragrauere licenter ad usque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas appellabat antiquitas.

8. His diebus efficacia Iulii magistri militiae trans Taurum enituit salutaris et uelox. conperta enim fatorum sorte per Thracias, Gothos antea susceptos dispersosque per uarias ciuitates et castra, datis tectioribus litteris ad eorum rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, uniuersos tamquam uexillo erecto uno eodemque die mandauit occidi, exspectatione promissi stipendii securos ad suburbia productos. quo consilio prudenti sine strepitu mora completo, orientales prouinciae discriminibus ereptae sunt magnis.

1 barbarorum *A* 6 lucubres (g *supra*) repens *V* 8 ingulo iulug *V*[1] iugig *V*[2] 9 monstruoso *V* 10 ex *uulgo*; *om.* 12 audacia fracto *Valesius* audaciam fracto *V* murmurorum 19 peragrauere *A* agrauere *V* 21 efficia *V* 27 uex *V*[3]*A* ciexillo *V*[1] occidi [*lac. 15 litt.*] *V*

9. Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caesaris Neruae exorsus ad usque Valentis interitum pro uirium explicaui mensura: opus ueritatem professum numquam, ut arbitror, sciens silentio ausus corrumpere uel mendacio. scribant reliqua potiores, aetate doctrinisque florentes. quos id, si libuerit, adgressuros, procudere linguas ad maiores moneo stilos.

*4 professus *V* 6 doctrinisque *Valesius* doctrinis *VA* | *subscr. in V* AMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM EXPLICIT LIBER XXXI FELICITER.

Fasti consulares.

353[1]) Constantio VI et Constantio [Caesare] II
354 Constantio VII et Constantio III
355 Arbitione et Lolliano
356 Constantio VIII et Iuliano Caesare
357 Constantio IX et Iuliano Caesare II
358 Datiano et Caereale
359 Eusebio et Hypatio
360 Constantio X et Iuliano
361 Tauro et Florentio
362 Mamertino et Nevitta
363 Iuliano Augusto et Salustio
364 Ioviano Augusto et Varro
365[2]) UALENTINIANO ET UALENTE CONSS KAL IAN D
DA
366 GRATIANO ET GALAIFO KAL· IAN· D I· LUN· II
367 LUPICINO ET IOUINO KAL· IAN· D· II· LUN· XI
368 UALENTINIANO II· ET UALENTE II KAL· IAN· D
III· LUN· XX
369 UALENTINIANO NP· ET UICTORE KAL· IAN. D·
U· LUN· U
370 UALENTINIANO· III· ET UALENTE [III] KAL· IAN·
D· UI· LUN· X
371 GRATIANO· II· ET PROBO KAL· IAN· D· UII· LUN· \
372 MODESTO ET ARANTHEO KAL· IAN. D· I· LUN· UII
373 UALENTINIANO· IIII· ET UALENTE IIII KAL· IAN
D· III· LUN· X

---

1) Chron. Paschale ed. Dindorf p. 168.
2) cf. Th. Mommsen in annal. acc. Berol. 1862 p. 547.

374 GRATIANO III· et equitio KAL· IAN· D· IIII·
lun· XX
375 post conss· GRATIANI III et equitii KAL· IAN·
D· U· lun· XI
376 UALENTE· U· et UALENTINIANO U KAL· IAN· D·
UI· lun· XX
377 GRATIANO IIII et merobaude KAL· IAN· D· I·
lun· IIII· MN· IIII· K· APR·
378 UALENTE· UI· et· UALENTINIANO II KAL· IAN·
D· II· lun· XU· MN· XUI· KAL· APR·
379 AUSONIO et olybrio KAL· IAN· D· III· lun·
XXUI· MN II NON· APR·
380 GRATIANO ·U· et theodosio KAL· IAN· D· IIII·
lun· UII· MN· UIII· KAL· APR·

EXCERPTA VALESIANA

In excerptis, quae dicuntur Anonymi Valesiani, editores omnes uestigia presserunt Valesiorum, nullo adhibito libro manu scripto. Codex enim a Iacobo Sirmondo in lucem prolatus et a Valesiis adhibitus mox euanuit. nuper uero in Brittannia repertus diligentissime descriptus est a Francisco Rühl qui summa cum beneuolentia schedas suas mihi transmisit huiusque codicis notae optimae copiam mihi fecit. Atque maxima liberalitate Caroli Zangemeister factum est, ut in hac editione facienda codice Pal. 927 uti nobis liceret, cuius mentionem fecerat Bethmann in archivii Pertziani u. XII p. 345. Quaecumque in notis praebeo ex Orosii Eugippiique libris deprompta ea omnia humanitati atque benignitati debeo eiusdem uiri doctissimi.

Index notarum.

M = c. Meermannianus n. 794 nunc Phillippicus n. 1885 (s. VIIII.
m = lectio eiusdem codicis emendatione manus prioris anterior
P = c. Palatinus bibl. Vaticanae n. 927 (scr. Veronae a. 1181 fol. 126 sqq.
π = c. Palatinus bibl. Vat. 829 (s. VIII) } Orosii
ϱ = c. Rhedigeranus (s. VIIII) } Orosii
δ = c. Donaueschingensis (s. VIII) } Orosii
𝔙 = c. Vaticanus 5772 (s. X—XI) } Eugippii
𝔏 = c. Lateranensis 79 (s. X) } Eugippii

1. 1. Diocletianus cum Herculio Maximiano imperauit annos XX. Constantius, diui Claudii optimi principis nepos ex fratre, protector primum, exin tribunus, postea praeses Dalmatiarum fuit. iste cum Galerio a Diocletiano Caesar factus est. relicta enim Helena priore uxore, filiam Maximiani Theodoram duxit uxorem, ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. sed de priore uxore Helena filium iam

ORIGO CONSTANTINI IMP̄R̄IS *M* 1 Dioclitanus *M* 2 an̄ XX *M* claudi *m* 3 nepus *M* exin *Vales.* in *M* tribus *M* 4 prases *M* gallerio *M* 5 Dioclitiano *M* *** elena *M* 6 maximiano M^2 Theodoram *M et Hadrianus Valesius, om. Henricus Valesius* 8 abuit M^1

Constantinum habuit, qui postea princeps potentissimus fuit.

2. 2. Hic igitur Constantinus, natus Helena matre uilissima in oppido Naiso atque eductus, quod oppidum postea magnifice ornauit, litteris minus instructus, obses apud Diocletianum et Galerium, sub iisdem fortiter in Asia militauit: quem post depositum imperium Diocletiani et Herculi, Constantius a Galerio repetit: sed hunc Galerius obiecit ante pluribus periculis. 3. nam et in Sarmatas iuuenis equestris militans ferocem barbarum capillis tentis raptum, ante pedes supplicem Galerii imperatoris adduxerat. deinde Galerio mittente per paludem equo ingressus suo, uiam ceteris fecit ad Sarmatas, ex quibus plurimis stratis Galerio uictoriam reportauit. 4. tunc eum Galerius patri remisit. qui ut Seuerum per Italiam transiens uitaret, summa festinatione ueredis post se truncatis Alpes transgressus ad patrem Constantium uenit apud Bononiam, quam Galli prius Gesoriacum uocabant. post uictoriam autem Pictorum Constantius pater Eboraci mortuus est, et Constantinus omnium militum consensu Caesar creatus.

3. 5. Interea Caesares duo facti, Seuerus et Maximinus: Maximino datum est orientis imperium: Galerius sibi Illyricum Thracias et Bithyniam tenuit. Seuerus suscepit Italiam et quicquid Herculius obtinebat. 6. postquam uero Constantius in Brittania mortuus est et Constantinus filius successit, subito in urbe Roma praetoriani milites Maxentium filium Herculi imperatorem crearunt. sed aduersum Maxentium

1 pontentissimus *M* 4 edictos *m* 5 intructus *M* 6 dioclitiano *m* gallerium *M* sub iisdem *Vales.* Sed his enim *M* sub his autem *Rühl* 8 dioclitiani *M* herculis *M*[1] 12 supplicem *Vales.* sub *M delet Rühl* 13 paulumdem *m* 17 festinationē *M* se] re *M* 19 gesumacon *M* 20 uocabat *m* pictagorum *M* 21 euorai *M* 23—27 *cf. Oros. p. 529, 7 Hav.* 25 hyricum *m* hyliricum *M* trachias et bythiniam *M* 26 Seuerus *man. rec. in marg. cod.* reuersus *M*[1] 27 obtinebit *M*[1] 29 praeturiani *M* 29—30 *cf. Oros. p. 537, 13—15* 30—p. 282, 2 *cf. Oros. p. 537, 17—20.*

iussu Galeri Seuerus duxit exercitum. qui repente ab omnibus suis desertus est et Rauennam fugit, dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam uenit, minatus ciuitatis interitum et castra Interamnae ad Tiberim posuit. 7. tunc legatos ad urbem misit Licinium et Probum, per conloquium petens, ut gener apud socerum, id est Maxentius apud Galerium precibus magis quam armis optata mercaretur. qui contemptus agnouit promissis uirorum Maxenti partes suas deseruisse, quibus perturbatus retro uersus est, et ut militi suo praedam quamcunque conferret, † flamminia iussit auferri. 8. ille ad Constantinum refugit. tunc Galerius in Illyrico Licinium Caesarem fecit. deinde illo in Pannonia relicto, ipse ad Serdicam regressus, morbo ingenti occupatus sic distabuit, ut aperto et putrescente uiscere moreretur, in supplicium persecutionis iniquissimae ad auctorem scelerati praecepti iustissima poena redeunte. imperauit annos XVIIII.

4. 9. Seuerus Caesar ignobilis et moribus et natalibus, ebriosus et hoc Galerio amicus. hunc ergo et Maximinum Caesares Galerius fecit, Constantino nihil tale noscente. huic Seuero Pannoniae et Italiae urbes et Africae contigerunt. quo Caesar Maxentius factus est imperator. nam desertus Seuerus a suis, fugit Rauennam. 10. pro Maxentio filio euocatus illuc uenit Herculius, qui per periurium Seuerum deceptum custodiae tradidit et captiui habitu in urbem perduxit et in uilla publica Appiae uiae tricensimo miliario

1 iusso *M*¹ dixit *M* 2 ab *M* am (?) *m* rauenna figit *M*¹ 3 gallerius *M* 4 interramnae *M* ad] ac *M* 9 *ante* uirorum *spatium 3 uel 4 litt. M* Licinium promissis motum (*aut* uictum) Max. *Zangemeister* promissis Maxentii uiros partes suas deseruisse *Eyssenh.* 10 deseruisset *M* 11 milite *M* quamcimque (?) *M e corr.* 12 flamminiam̈ *(sic) M lac. post* conferret *indicauit Valesius, post* militi *Eyssenh.* 13 yllirico *M* saesarem *m* 14 f&it *M* 15 distibuit *m* 16 putrescendi *M* 17 ad] aut *M* 19 añ XVIIII 20 innobilis *m* 22 Galerius Caesares *transpos. Vales.* 24 contingerunt *M* 27 herculis *m* peiurium *M* 28 urbe *M* 29 uilla *Vales.* uia *M* trincensimo *M*

custodiri fecit. postea cum Galerius Italiam peteret, *ille* iugulatus est et deinde relatus ad octauum miliarium conditusque in Gallieni monumento. 11. igitur Galerius sic ebriosus fuit, ut cum iuberet temulentus ea, quae facienda non essent, a praefecto admonitus constituerit, ne iussa eius aliquis post prandium faceret.

12. Interea Constantinus apud Veronam uictis ducibus tyranni Romam petiit. cum autem ad urbem Constantinus uenisset, egressus ex urbe Maxentius campum supra Tiberim, in quo dimicaret, elegit. ubi uictus, fugatis omnibus suis, inter angustias arcentis populi periit, equo praecipitatus in fluuium. postera die corpus ipsius leuatum flumine, et caput eius incisum in urbem perlatum est. de cuius origine mater eius cum quaesitum esset, Syro quodam genitum esse confessa est. imperauit ann...

5. 13. Licinius itaque ex Noua Dacia uilioris *originis*, a Galerio factus imperator uelut aduersum Maxentium pugnaturus. sed oppresso Maxentio cum recepisset Italiam Constantinus, hoc Licinium foedere sibi fecit adiungi, ut Licinius Constantiam sororem Constantini apud Mediolanum duxisset uxorem. nuptiis celebratis Gallias repetit Constantinus, Licinio ad Illyricum reuerso. 14. post aliquantum deinde temporis Constantium Constantinus ad Licinium misit, persuadens ut Bassianus Caesar fieret, qui habebat alteram Constantini sororem Anastasiam, ut exemplo Diocletiani et Maximiani inter Constantinum et Lici-

---

1 custodire *M* 3 galieni *M* 4 cum *om. Wagner* 5 faciendo *M* 8 uerona *M* 10 egresus *M* 11 supram *M* 12 uinctus *M* fugati *M*[1] arcentes *M* 13 pricipitatus *M* fluuio *M* 14 capud *M* 15 urbeñ *M* 16 syrum *M* 17 confessa est *scripsi* confessa *M* confessa respondit *Henr. Vales.* impe [*lac. 1 lin.*] rauit añ *M* ann. VI *suppl. Henricus Val.* 18 datia *M* 19 orriginis *M* aduerso *M*[1] 22 adiungit *m* sorore *M* 24 licinium *M* 25 ylliricum *M* reuersum *M* 26 misi *M*[1] 27 basianus *M* 28 anestasiam *M* 29 diocliciani *M*

nium Bassianus Italiam medius optineret. 15. sed Licinio talia frustrante, per Senicionem Bassiani fratrem, qui Licinio fidus erat, in Constantinum Bassianus armatur. qui tamen in conatu deprehensus, Constantino iubente conuictus et stratus est. cum Senicius auctor insidiarum posceretur ad poenam, negante Licinio, fracta concordia est: additis etiam causis quod apud Aemonam Constantini imagines statuasque deiecerat. bellum deinde apertum conuenit ambobus. 16. utriusque ad Cibalensem campum ductus exercitus. Licinio XXXV milia peditum et equitum fuere. Constantinus XX milia peditum *et* equitum duxit. caesis post dubium certamen Licinianis uiginti peditum milibus et equitum ferratorum, idem Licinius cum magna parte equitatus noctis auxilio peruolauit ad Sirmium. 17. sublata inde uxore ac filio et thesauris tetendit ad Daciam. Valentem ducem limitis Caesarem *fecit*. inde apud Hadrianopolim Thraciae ciuitatem per Valentem collecta ingenti multitudine, legatos ad Constantinum de pace misit apud Philippos constitutum. quibus frustra remissis, iterum reparato bello, in campo Mardiense ab utroque concurritur et post dubium ac diuturnum proelium, Licini partibus inclinatis profuit noctis auxilium. 18. Licinius et Valens credentes Constantinum, quod et uerum erat, ad per-

---

1 et basianum italia ***M*** sed ***Rühl*** et ***M*** 2 frustrante ***Hadrianus V.*** frustante ***M*** tractante ***Henricus Valesius*** Senitionem ***M*** basiani ***M*** *3 qui — erat *om.* ***Henr.*** *Valesius* Licinio ***Hadrianus*** ***Val.*** uicino ***M*** constantino ***M***[1] basianum ***m*** 5 sinicius ***M*** 7 facta ***M*** 8 imagine ***M*** 10 nibalense ***M*** campus ***m*** exercitum ***M*** 11 XXXV *et* 12 XX ***Henricus*** *Val.* milia *add. (lineola suprascr.)* ***M*** aequitum fuerit ***M*** 12 et *add.* ***Eyssenh.*** *om.* ***M*** *et* ***Valesii*** aequitum ***M***[2] 13 Licinianis ***Hadrianus*** ***Val*** : liciniani ***M*** *et* ***Henricus V.*** Uigint ***M*** 14 aequitum feratorum ***M*** idem ***Wagner*** Item ***M*** 15 syrmium ***M*** 16 uxore* ***M*** 17 datiam ***M*** limitis ***Hadrianus*** ***Val.*** militis ***M*** *et* ***Henricus V.*** fecit ***Vales.*** *om.* ***M*** 18 adrianopolim trachiae ***M*** 19 collectam ***M*** constantino ***m*** 20 filippos ***M*** 22 curritur ***M*** 23 dioturno ***m*** 25 constantino ***M***

sequendum longius a Byzantio processurum, flexi in partem Beroeam concesserunt. ita Constantinus uehementer in ulteriora festinans deprehendit Licinium remansisse post tergum, fatigatis bello et itinere militibus. missus deinde Mestrianus legatus pacem petiit, Licinio postulante et pollicente se imperata facturum. denuo, sicut ante, mandatum est Valens priuatus fieret: quo facto pax ab ambobus firmata est ut Licinius orientem Asiam Thraciam Moesiam, minorem Scythiam possideret. 19. deinde reuersus Serdicam Constantinus hoc cum Licinio absente constituit, ut filii Constantini Crispus et Constantinus, filius etiam Licini Licinius Caesares fierent et sic ab utroque concorditer regnaretur. itaque Constantinus et Licinius simul consules facti sunt. 20. in orientis partibus Licinio, Constantino *consulibus*, repentina rabie suscitatus Licinius omnes Christianos a palatio iussit expelli.

Mox bellum inter ipsum Licinium et Constantinum efferbuit. 21. item cum Constantinus Thessalonicae esset, Gothi per neglectos limites eruperunt et uastata Thracia et Moesia praedas agere coeperunt. tunc Constantini terrore et impetu repressi captiuos illi inpetrata pace reddiderunt. sed hoc Licinius contra fidem factum questus est, quod partes suae *ab* alio fuerint uindicatae. 22. deinde cum uariasset inter supplicantia et superba mandata, iram Constantini

1 big.antio *M* felix *M* 2 ueroeam concesserum *M* 4 remansisset *m* 6 pollicentes *M* 7 secut *M* 8 quod *M* 9 trachiam moessiam *M* 10 scytiam *M* posideret *m* 13 fieremt *M*[1] sic] si *M* 14 otroque *M* 15 facti sunt *scripsi* factis *sed* s *eras.* *M* 16 L. C.] *'supple Consulibus' Henricus V.* repentina — 20 efferbuit = *Oros. VII 28 p. 538. 22—24* e palatio suo *Oros.* 18 iussi *M* 19 ipsum licinium *M* πϱ ipsum δ constantino *M*[1] 20 efferbuit *M* π[2]ϱ efferuuit π[1]δ tessalonica *M* 21 neclectos *M* erupuerunt *M* et uastata Thracia et Moesia praedas agere coeperunt *add. M et Hadrianus, om. Henricus V.* 22 trachia et moessiã *M* 23 **repressis (is *ex* o) *M* 24 rediderunt *m* 25 ab *Vales. om. M* 26 fuerit *m* uaria esset *M* 27 superbia *M*

merito excitauit. per tempora, quibus nondum gerebatur bellum ciuile, sed item parabatur, Licinius scelere auaritia crudelitate libidine saeuiebat, occisis ob diuitias pluribus, uxoribus eorum corruptis. 23. rupta iam pace utriusque exercitus Constantinus Caesarem Crispum cum grandi classe ad occupandam Asiam miserat, cui de parte Licinii similiter cum naualibus copiis Amandus obstabat. 24. Licinius uero circa Hadrianopolim maximo exercitu latera ardui montis impleuerat. illuc toto agmine Constantinus inflexit. cum bellum terra marique traheretur, quamuis per arduum suis nitentibus, at tamen disciplina militari et felicitate Constantinus Licini confusum et sine ordine agentem uicit exercitum, leuiter femore sauciatus. 25. dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quo dum multitudo dissipata contenderet, clauso Byzantio Licinius obsidionem terrenam maris securus agitabat: sed Constantinus classem collegit ex Thracia. dehinc solita uanitate Licinius Martinianum sibi Caesarem fecit. 26. Crispus uero cum classe Constantini Callipolim peruenit, ubi bello maritimo sic Amandum uicit, ut uix per eos, qui in litore remanserant, uiuus Amandus effugeret. classis uero Licini uel oppressa uel capta est. 27. Licinius desperata maris spe, per quod se uiderat obsidendum, Chalcedonam cum thesauris refugit. Byzantium Constantinus inuasit, uictoriam maritimam Crispo conueniente cogno-

2 ciuilem *M* 3 liuidine *M* 4 pruribus *m* corruptis. rupta *Vales.* corrupta *M* 5 iam *Vales.* enim *M* autem *Rühl* exercitus *Vales.* sensus *M* 6 scrispum *M* grande *M* *occupandam (h *eras.*) *M* 7 nauibus *M* , 9 adrianopolim *M* montes *m* 10 tata *M* 11 bello *M* 12 at] et *M* 13 contantinus *M* 15 dehic *M*[1] licinus *M* 16 bizantium *M* 17 *ante* Licinius *repet.* petit — contendere *punctis suprascr. del.* *M* 16 quo dum *Vales.* quod *M* contendere *M* bizantio *M*[1] bizantium *M*[2] 17 terreno mari *M* 18 trachia *M* 20 fecit *M* [fecit] *sic Henr. Valesius* scrispus *M*[1] clase *M* 21 ubi *Vales.* ibi *M* 22 licitore *M* 23 re effugeret *M* classis uo *M* opressa *M* 24 licinus disperata *M* 25 calcidonam *M* 26 tesauris *M* bizantium *M* 27 uictoria *M* crispū conuenientem *M*

scens. deinde apud Chrysopolim Licinius *pugnauit* maxime auxiliantibus Gothis, quos Aliquaca regalis deduxerat: cum Constantini pars uincens XXV milia armatorum fudit partis aduersae, ceteris fugientibus. 28. postea cum legiones Constantini per Liburniam *uenire* uidissent, proiectis armis se dediderunt. sequenti autem die Constantia soror Constantini, uxor Licini, uenit ad castra fratris et marito uitam poposcit et inpetrauit. ita Licinius priuatus factus est et conuiuio Constantini adhibitus, et Martiniano uita concessa est. 29. Licinius Thessalonicam missus est; sed Herculii Maximiani soceri sui motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem rei publicae sumeret, tumultu militari exigentibus in Thessalonica iussit occidi, Martinianum in Cappadocia. qui regnauit annos XVIIII filio et uxore superstite. quamuis omnibus iam ministris nefariae persecutionis extinctis, hunc quoque in quantum exerere *potuit* persecutorem digna punitio flagitaret.

6. 30. Constantinus autem ex Byzantio Constantinopolim nuncupauit ob insigne uictoriae, quam uelut patriam cultu decorauit ingenti et Romae desiderauit aequari, deinde quaesitis ei undique ciuibus diuitias multas largitus est, ut prope in ea omnes thesauros,

---

1 crisoplim *M* pugnauit *om. M et Henricus Val. add.* *Hadrianus V.* 2 aliq̄uăca *(sic) M* Aliquaea *Valesius* 3 inc ⁎ ens *M* XXV *Henr. Vales.* milia *add. (compendio scr.)* *M et Hadr. Vales.* 5 Liburniam *Valesius:* Liburnam *M* 6 e dediderunt *Vales.* reddiderunt *M* 8 castra (r *suprascr*) *f* uita *M* 11 Licinius tessalonica missus ē *M om. Vales.* 2 sed — 19 flagitaret *(exceptis* 14 tumultu — Thessalonica *et* 5 Martinianum — 16 superstite) = *Oros. p. 539, 1—5* erculii *M δ* herculi *πϱ* maximiano *m* 13 deposita purora *M* perciniem *M* 14 tumultum *M* tessalonica *M* 15 ssi *M*[1] occidit *M* cappadotia *M* 16 XVIIII *M* superstitē *f* quamuis *(sic, non* cum *Oros.) M* 17 omnium *M* extinctus *f* 18 exerere *πϱ* exerci re⁎ (m *erasa) δ* exercere *M* potuit *i. M ex Orosio add. Henricus V.* 20 byzantiū *M* ex suo mine Byzantium *Rühl* 21 insignis *M* 22 culto *M* 23 cibus diuicias *M*

regias facultates exhauriret. ibi etiam senatum constituit secundi ordinis, claros uocauit. 31. deinde aduersum Gothos bellum suscepit et inplorantibus Sarmatis auxilium tulit. ita per Constantinum Caesarem centum prope milia fame et frigore extincta sunt. tunc et obsides accepit, inter quos et Ariarici regis filium. 32. sic cum his pace firmata in Sarmatas uersus est, qui dubiae fidei probantur. sed serui Sarmatarum aduersum omnes dominos rebellarunt, quos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta milia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam Scythiam Macedoniam Italiamque diuisit.

33. Item Constantinus imperator primus Christianus, excepto Philippo qui Christianus admodum ad hoc tantum constitutus fuisse mihi uisus est, ut milesimus Romae annus Christo potius quam idolis dicaretur. a Constantino autem omnes semper Christiani imperatores usque in hodiernum diem creati sunt excepto Iuliano, quem impia ut aiunt machinantem exitialis uita deseruit. 34. item Constantinus iusto ordine et pio uicem uertit. edicto si quidem statuit citra ullam caedem hominum paganorum templa claudi. mox Gothorum fortissimas et copiosissimas gentes in ipso barbarici soli sinu hoc est in Sarmatarum regione deleuit.

1 regies *M*[1] exauririt *m* 3 gothis *m* 4 constantino *m* 5 famme *M* extinta *M* 8 probabantur *Rühl* seruis armatorum *M* 11 mixta *M* trachiam (c *sup. lin.*) *M* 12 scyciam machadoniam *M* 13 Constantinus — 20 deseruit = *Oros. p. 536, 13 — 537, 6* imperator est creatus primus imperatorum *Oros.* 14 filippo *M* admodum *M* annis admodum paucissimis *Oros.* 15 tanto *m* constitutus *Oros.* constantinus *M* 16 milessimus *M* annos *m* 17 autem omnes *M* *πϱ* omnes *δ* 18 ipperatores *M* in hodiernum *Oros.* in odiernum *M* in *om. Vales.* 19 Iulianum *M* 20 exitiabilis *Oros.* item constatinus (*sic m deinde* n *suprascr. m. 1) litteris uncial. M* Constantinus — p 289, 2 oppressit = *Oros. p. 540, 6—541, 1* 21 uicem *Oros.* uicae *M* edicto *Oros.* Aedito *M* 22 ullam *Oros.* nulla *M* hominum caedem *transpos. Oros.* 23 mox Gothorum *M et Oros.* mox *om. Val.* cupiosissimas *M* 24 barbarico solis sunu *M* barbarico soli sinu *π'ϱ* barbarici soli sinu *π (m. 3 uel 4)* barbarice soli sinu *δ* insar matorum regionē *M* 25 delfuit *M*

35. Calocaerum quendam in Cypro aspirantem nouis rebus oppressit. Dalmatium, filium fratris sui Dalmatii Caesarem fecit. eius fratrem Annibalianum data ei Constantiana filia sua, regem regum et Ponticarum gentium constituit. ita ut Gallias Constantinus minor regebat, orientem Constantius Caesar, Illyricum et Italiam Constans, ripam Gothicam Dalmatius tuebatur. item Constantinus cum bellum pararet in Persas, in suburbano Constantinopolitano uilla publica iuxta Nicomediam dispositam bene rem publicam filiis tradens *obiit*. regnauit ann. XXXI. sepultus est Constantinopoli.

7. 36. Igitur imperante Zenone Augusto Constantinopolim, superueniens Nepos patricius ad portum urbis Romae, deposuit de imperio Glycerium et factus est episcopus et Nepos factus imperator Romae. mox ueniens Rauennam: quem persequens Orestes patricius cum exercitu, metuens Nepos aduentum Orestis, ascendens nauim fugam petit ad Salonam et ibi mansit per annos quinque: postea uero a suis occiditur. mox eo egresso factus imperator Augustulus. Augustulus imperauit annos X.

8. 37. Augustulus qui ante regnum Romulus a

1 calocerum *M* calocherum *πρ* calucerum *δ* aspirante *M* 2 Dalmatium — 3 fecit *secundum Oros. p. 541, 1. 2. 8.* fratri *M* 2 dalmatiae *M* *5 Constantiana *M et Henr. V.* 6 **[*foramen*] caesar *M* Africam *Vales.* 7 illiricum *M* 8 cum bellum — 11 obiit = *Oros p. 541, 2—4* 9 constantinopolitanae *M* 10 dispositac̄ *M* 11 obiit *add. Hadrianus V. om. M et Henricus V.* diem obiit *Oros.* ann̄ XXXI *M* 12 constantinopolim *M post* Constantinopoli *addit*: Et post multa quae nihil scitu dignum continebant, sequebantur haec in ms. *Henricus V.* ITEM EX LIBRIS CHRONICORVM INTER CETERA *M*; *c. Pal. 927 fol. 126:* De aduentu odoachar regis cyrorum et erulorum in italia et quomodo rex theodericus eum fuerit persecutus. Igitur imp. 13 constantinopolim *(sic) MP* 14. 16. 18. Nepus *M* 15 rome ⋇ *M* glicerium *P* 17 uenit P^2 rauennam *P* raū *M* orestis MP^1 18 nauem *M* petiit *P* 20 factus est (est *om. M)* imperator *MP* Augustulus imperauit annos X *MP* (annos *om. m* ǣN *suprascr.* M^2) *om. Vales.* 22 regno *M*

parentibus uocabatur, a patre Oreste patricio factus est imperator. superueniens autem Odoachar cum gente Scyrorum occidit Orestem patricium in Placentia et fratrem eius Paulum ad Pineta foris Classem Rauennae. 38. ingrediens autem Rauennam deposuit Augustulum de regno, cuius infantiae misertus concessit ei sanguinem, et quia pulcher erat, tamen donauit ei reditum sex milio solidos *et* misit eum intra Campaniam cum parentibus suis libere uiuere. et enim pater eius Orestes Pannonius qui eo tempore, quando Attila ad Italiam uenit, se illi iunxit, et eius notarius factus fuerat. unde profecit et usque ad patriciatus dignitatem peruenit.

9. 39. Ergo postquam factus est imperator Zeno a filio suo Leone, qui natus fuerat de filia Leonis Ariadne nomine, regnat cum filio suo anno uno, et merito Leonis regnum remansit apud Zenonem. Zeno uero cum filio iam regnans anno uno, imperauit annos XIIII, Isauriae nobilissimus, qui dignus esset filiam imperatoris accipere, exercitus in arma. 40. perhibent de eo, quia patellas in genucula non habuisset, sed mobiles fuissent, ut etiam cursu uelocissimo ultra modum hominum haberetur. in re publica omnino prouidentissimus, fauens gentis suae. 41. huic insidiabatur Basiliscus, ipse primus senator: quo cognito Zeno cum aliquantis diuitiis petiit Isauriam. at ubi ille egressus est, mox Basiliscus, qui ei, ut dictum est.

2 superueniente Odoacre *Vales.* superueniens odoachar *P* superuenientem odu*ac<r>em (u *corr. in* o) *M* 3 cyrorum *MP* 4 Peneta *M*[1] ad Pineta fossatorum Rauennae *(cf. p. 538, 13) Eyssenh.* 5 Rauenna *semper comp. scr.* raū *M* 7 et quia — p. 291, 19 fuerunt *M om. P* 8 &creditor *M* 8 et *om. M* 9 campania *M* et *suprascr. M* 10 oresti *M* Pannonius *Henr. Vales.* pannotos *M* ignotus *C. Büchele* 11 iunxit *M* 12 proficit *M* 13 peruerat *M* 14 postquod *M* 16 Ariadne *Vales.* agrianni *M* 17 Zenonem *Vales.* zenone *M* 19 hisauriaenus *M* 20 exertus *M* in armis *Wagner* peribent *M* 22 nobiles *M* 23 haberet *M* laberetur *Eyssenh.* *24 gentis *M et Henr. V.* genti *Rühl* (cf. p. 301, 18) 26 cum *M om. Vales.* hisauria *M* 27 mox est *transpos. M*

insidiabatur, arripuit imperium. 42. Basiliscus imperauit annos II. Zeno confortans Isauros intra prouinciam, deinde misit ad ciuitatem Nouam, ubi erat Theodericus dux Gothorum, filius Walameris, et eum inuitauit in solacium sibi aduersus Basiliscum, obiectans militem, post biennium ueniens, obsidens ciuitatem Constantinopolim. 43. sed quia senatus et populus Zenonem metuentes, nequid mali pateretur ciuitas, relicto Basilisco se illi omnes dederunt aperta ciuitate. Basiliscus fugiens ad ecclesiam, intra baptisterium cum uxore et filiis ingreditur. cui Zeno dato sacramento securum esse de sanguine, exiens, inclausus cum uxore et filiis intra cisterna sicca, ibidem frigore defecerunt. 44. Zeno recordatus est amore senatus et populi, munificus omnibus se ostendit, ita ut omnes ei gratias agerent. senatu Romano et populo tuitus est, ut etiam ei imagines per diuersa loca in urbe Roma leuarentur. cuius tempora pacifica fuerunt.

10. 45. Odoachar uero, cuius supra fecimus mentionem, mox deposito Augustulo de imperio, factus est rex: mansitque in regno annos XIII. cuius pater Aedico dictus, de quo ita inuenitur in libris uitae Beati Seuerini monachi intra Pannoniam, qui eum admonuit, et praedixit regnum eius futurum. 46. ita repperis ad locum 'quidam barbari cum ad Italiam pergerent, promerendae benedictionis ad eum intuitu deuerterunt, inter quos et Odoachar, qui postea regnauit Italiae, uilissimo habitu iuuenis statura procerus adue-

1 imperio *M* basilicus *M* 2 hisauros *M* prouintia *M* ubi *M* in qua *Vales.* 4 uualamerici *M* 5 inuitauit *M om.* *Henricus, add. Hadrianus V* oblectants *M* 8 male *M* 9 basilisco *(sic) m* basilisso *M* 13 cisternam siccam *Rühl* 14 de**fecerunt (ce *suprascr.) M* 16 agent senato *M* 17 ut *M* *om. Henricus, add. Hadrianus V.* 20 odua⟨cer⟩ (ua *corr. ex* ..) *M* oduachar *P* 21 deposi⟨to⟩ *M*[2] 22 regnum *MP* 24 pannonia *M* 25 eius *M et Vales.* ei *P* 26 repperis *MP* intuitum *M* 28 deuerterunt *MP*𝔅 deuenerunt 𝔏 oducar *M*[1] oduacar *M*[2] odoachar *P* odoacar 𝔅 odoacer 𝔏 29 uillissimo 𝔅 uilissimo (i *primam add. man. 2)* 𝔏 *ante* habitu *inser.* tunc 𝔅𝔏

nerat: qui dum humillimum tectum cellulae eius suo uertice contingeret, et inclinasset se, a uiro dei gloriosum se fore cognouit. cui etiam uale dicenti 'uade' inquit 'ad Italiam, uade uilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis cito plurima largiturus'. 47. interim ut dei famulus ei praedixerat, mox in Italiam ingressus est, regnum accepit. eodem tempore Odoachar rex memor factus, quod a uiro sancto praedictum audierat, statim familiariter litteras ad eum dirigens, siqua speranda duceret, dabat suppliciter optionem. ergo uir dei tantis [itaque] eius alloquiis per litteras inuitatus, Ambrosium quendam exulantem rogat absolui: cui Odoachar gratulabundus paruit inperanti'. 48. igitur Odoachar rex gessit bellum aduersus Rugos, quos in secundo uicit, et funditus deleuit. nam dum ipse esset bonae uoluntatis et Arrianae sectae fauorem praeberet, quodam tempore dum memoratum regem multi nobiles coram sancto uiro humana, ut fieri solet, adulatione laudarent, interrogat quem regem tantis praeconiis praetulissent. respondentibus 'Odoacrem' 'qui

---

1 dum *M P* dum se 𝔏 dum se ne 𝔅 humillimae 𝔅𝔏 humillimum tectum *P et Hadrianus V.*: humillimo tecte *M* (sed tecte *ex* tecta?) humillimo tecto *Henricus V.* eius *P* ·:eius *M om.* 𝔅𝔏 sua *M* 2 ne contingeret 𝔏 et inclinasset *P* inclinasset *M* se *om.* 𝔅𝔏 3 se fore 𝔅𝔏 esse (es *suprascr.*) forte *M* eē fore te *P* uade dicenti *M* inquid *M*¹*P*𝔅 4 uilisimis 𝔏 5 scito 𝔏 plurime *M*¹ interim *M et Vales.* igitur *P* 6 Italis *M* 7 est *M om. P* odochar *M* 7—9 Hisdem temporibus odoacar (-cer 𝔏) rex s. seuerino familiares litteras dirigens 𝔅𝔏 9 familiater *M* dirige*s (n *eras.*) *M* siqua *MP*𝔏 quae 𝔅 10 opitionem *P* optionem memor illius praesagii quo eum quondam expresserat regnaturum 𝔅𝔏 10—11 ergo uir dei tantis *MP* tantis itaque sanctus 𝔅𝔏 itaque *M om. P* adloquiis *M* 11 per litteras *MP om.* 𝔅𝔏 inuitatur *M* 13 cui *P* cuius *M* 𝔅𝔏 cui — inperanti *in marg. P* odoachar *P* odochar *M* odoacar 𝔅 odoacer 𝔏 parui *m* imperati *m* imperatis 𝔅𝔏 igitur — 16 praeberet *om.* 𝔅𝔏 14 odochar *M* bellum gessit *transpos. Vales.* 15 deluit *M*¹ 16 benae *M* fauore *M* 17 quodam *MP* quodam etiam 𝔏 quo etiam 𝔅 rege *M* 18 nobilis *M* humanae 𝔏 adolatione laudaret *M* 20 odocharem (?) *M*¹ odoachrem *P* odoacrem *M*²𝔏 odoacarem 𝔅.

dixit eis '*integer* inter tredecim et quattuordecim annos' uidelicet integrum eius regnum significans.

11. 49. Zeno itaque recompensans beneficiis Theodericum, quem fecit patricium et consulem, donans ei multum, et mittens eum ad Italiam. cui Theodericus *pactuatus* est, ut, si uictus fuisset Odoachar, pro merito laborum suorum loco eius, dum adueniret, tantum *praeregnaret*. ergo superueniente Theoderico patricio de ciuitate Noua cum gente Gothica, missus ab imperatore Zenone de partibus orientis ad defendendam sibi Italiam. 50. cui occurrit uenienti Odoachar ad fluuium Sontium, et ibi pugnans cum eodem, uictus fugit. at uero Odoachar abiit in Veronam, et fixit fossatum in campo minore Veronense V kalendas Octobris. ibique persecutus est eum Theodericus, et pugna facta, ceciderunt populi ab utraque parte; tamen superatus Odoachar fugit Rauennam pridie kalendas Octobris. 51. et perambulauit Theodericus patricius Mediolanum, et tradiderunt se illi maxima pars exercitus Odoacris, nec non et Tufa magister militum, quem ordinauerat Odoachar cum optimatibus suis kal. Aprilis. eo anno missus est Tufa magister militum a Theoderico contra Odoacrem Rauennam. 52. ueniens Fauentiam Tufa, obsedit Odoacrem cum

1 inquit (-d *m*) qui dixit eis *M* qui dixit eis *P om.* 𝔅𝔏 integer inter *Zangemeister* inter *MP* odoacer integer inter 𝔏 odoacar inquit integer 𝔅 2 integri *M*𝔅 integritatem 𝔏 *post* 2 ITEM FVERE ET ALII GOTHI EX QVORVM PROGENIE THEODERICVS PROCESSIT Igitur rex theodemir — fines Italiae cum potiore audacia intrat [= *Iordanis ed. Closs p. 186, 5 — 187, 3 et p. 192, 2, — 196, 7*] *P om. M* 3 zeno — 13 fugit *M om. P* recompensas *M* 5 cui Theodericus *M om. Henricus, add. Hadrianus Val.* fuiset *M* odochar *M*[1] 7 *fort. scr.* aduiueret *Zangemeister* 11 odochar *M*[1] odocher *M*[2] 12 sontium *P* i(?)sontio *M* 13 at *P* Et *M*[1] *(in marg.* At uero odoacer *M*[2]) odoachar *P* 14 campum *M*[1] 15 octub; 16 ibi *m* ibique *MP et Hadrianus V.* itaque *Henricus Val.* 17 odachar *m* oduchar *M* rauenna *M* 18 kl octub; *M* octuris *P* et perambulauit — 294, 4 rauennam *M om. P* 19 patricius *M om. Henricus V., add. Hadrianus V.* mediolano *M*[1] 21 odoach⟨e⟩r *M* 23 odoachrem rauenna *M* 24 fauentia *M* o⟨bs⟩edit *M*[2] odoacrim *M*[1]

exercitu, cum quo directus fuerat; et exiit Odoachar de Rauenna, et uenit Fauentiam, et Tufa tradidit Odoacri comites patricii Theoderici, et missi sunt in ferro, et adducti Rauennam.

53. Fausto et Longino. his consulibus Odoachar rex exiit de Cremona et ambulauit Mediolanum. tunc uenerunt Wisigothae in adiutorium Theoderici, et facta est pugna super fluuium Adduam, et ceciderunt populi ab utraque parte: et occisus est Pierius comes domesticorum III idus Augustas, et fugit Odoachar Rauennam, et mox subsecutus est eum patricius Theodericus ueniens in Pineta, et fixit fossatum, obsidens Odoacrem clausum per triennium in Rauenna, et factum est usque ad sex solidos modius tritici. et mittens legationem Theodericus Faustum, caput senati, ad Zenonem imperatorem, et ab eodem sperans uestem se induere regiam.

54. Olybrio V. C. CONS. hoc consule exiit Odoachar rex de Rauenna nocte, cum Herulis ingressus in Pineta, in fossatum patrici Theoderici, et ceciderunt ab utraque parte exercitus, et fugiens Leuila magister militum Odoacris, occisus est in fluuio Bedente: et uictus Odoachar fugit Rauennam idibus Iuliis. igitur coactus Odoachar dedit filium suum Thelane obsidem Theoderico, accepta fide, securum se esse de sanguine. 55. sic ingressus est Theodericus: et post aliquot dies,

1 exercitum M^1 2 fauentia *M* tuffa *M* 3 odoacrim M^1 odoacrem M^2 comite *M* comites *Hadrianus V.*: comitem *Henricus V.* 4 raū *M* 5 fasto *m* 7 uuisigothae *M* guiigothae *P* 10 Augustus *Henr. Vales.* 11 sub subsecutus *P* 12 p⟨i⟩neta M^2 penita (?) M^1 13 odoachrem *MP* in *P. om. M et Vales.* 15 festum *MP* capud M^2 18 olibrio *P* ūc conss̄ *MP* consul (?) M^1 consule M^2 19 p⟨i⟩neta (e *ex* i) M^2 pinneta *P* 20 fossatum *ex P restituit Zangemeister* fossato *M* cecederunt *P* 21 loui⟨la⟩ (o *corr. ex* e) *M* ⟨magister⟩ M^2 22 ⟨militum⟩ odoachris *M* militum eius *P* e occisus M^2 Bedente *scripsi* uecente *MP* Veiente *uulgo* Vtente *in marg. Vales.* 23 odochar *M* Rauennam *Zangemeister* rauenna *MP* iulii *P* iut *M post* iulii *secuntur Jordanis p. 196, 10* indeque subreptiue — *p. 197, 3* regnator adsumit *P om. M* 23 igitur — p. 295, 18 annos XXXIII *om. P*

dum ei Odoachar insidiaretur, detectus ante ab eo praeuentus in palatio, manu sua Theodericus eum in Lauretum praeueniente gladio interemit. 56. cuius exercitus in eadem die iussu Theoderici omnes interfecti sunt, quiuis ubi potuit reperiri, cum omni stirpe sũa: et moritur Constantinopolim Zeno imperator, et factus est imperator Anastasius.

12. 57. Theodericus enim, [qui] in legationem direxerat Faustum Nigrum ad Zenonem. at ubi cognita morte eius antequam legatio reuerteretur, ut ingressus est Rauenna, et occidit Odoacrem, Gothi sibi confirmauerunt Theodericum regem, non exspectantes iussionem noui principis. 58. uir enim bellicosissimus, fortis, cuius pater Walamir dictus rex Gothorum, naturalis tamen eius fuit: mater Ereriliua dicta Gothica, catholica quidem erat, quae in baptismo Eusebia dicta. 59. ergo praeclarus et bonae uoluntatis in omnibus, qui regnauit annos XXXIII. cuius temporibus felicitas est secuta Italiam per annos triginta ita ut etiam pax pergentibus esset. 60. nihil enim perperam gessit. sic gubernauit duas gentes in uno Romanorum et Gothorum, dum ipse quidem Arrianae sectae esset, tamen militia Romanis sicut sub principes esse praecepit. dona et annonas largitus quamquam aerarium publicum ex toto faeneum inuenisset, suo labore recuperauit et opulentum fecit: nihil contra religionem catholicam temptans: exhibens ludos circensium et amphitheatrum, ut etiam a Romanis Traianus uel Valentinianus, quorum tempora sectatus est,

1 ante *Mommsen (Herm. VI p. 335)* conte *M et Henricus* *Vales.* caute *Hadrianus V.* 3 Laureto *Rühl* praeuenientē *M* erueniente *Mommsen* 4 die*iusso (m *eras.*) *M* 5 quiuis *Mommsen* quis *M* reperiri M^1 6 constantinobolim *m* 7—8 *lac. 1 uers.* *M* 8 qui *uncis inclusi* 11 Rauennam *Rühl* 12 spectantes *M* 14 uualamir *M* 15 Ereriliua *M et Hadrianus Vales.* Erereliua *Henr. Vales.* Erelieua *Jordanis* 16 gothiga *M* quae *Vales.* qui *M* 20 nichil *P* ⟨ n⟩ihil *M* 21 perperam M^1(?)*P* perpere M^2 *et Vales.* 21 sic — p. 296, 3 iudicaretur *om. P* 24 anonas *M* quanquam *M* 26 nihil — 27 temptans *transpos. Rühl post* 23 tamen 27 catholicae *M* **circensium (s *e corr.* M^2) *M*

appellaretur, et a Gothis secundum edictum suum, quem eis constituit, rex fortissimus in omnibus indicaretur.

61. Hic dum inlitteratus esset, tantae sapientiae fuit, ut aliqua, quae locutus est, in uulgo usque nunc pro sententia habeantur, unde nos non piget aliqua de multis eius in commemoratione posuisse.

Dixit 'aurum et daemonem qui habet, non eum potest abscondere'.

Item 'Romanus miser imitatur Gothum, et uilis Gothus imitatur Romanum'.

62. Quidam defunctus est et reliquit uxorem et paruulum filium nescientem matrem. ab aliquo sublatus est filius eius paruulus et ductus in aliam prouinciam et educatus. factus iuuenis quoquo modo reuertitur ad matrem, mater enim iam spoponderat uirum. cum enim uidisset mater, amplectitur filium, benedicens deum, se filium reuidisse, et fecit cum eo dies triginta et ecce ueniens sponsus matris, uidens iuuenem, interrogauit quis esset. quae respondit esse suum filium. at ubi conperit esse filium eius, coepit repetere arras et dicere 'aut nega filium tuum esse aut uero abscedo hinc'. mulier conpellitur a sponso, et coepit negare filium, quem ipsa ante confessa est et dicere 'uade iuuenis de domo mea, quia peregrinum te suscepi'. ille enim dicebat regressum se ad matrem in domum patris sui. quid multa? dum haec aguntur, filius rogauit regem aduersus matrem, quam

1 appellatur *M* 2 quod *Rühl* eius *M* 4 hic *suprascr.* *M*² 6 habeatur *MP* 7 in commemoratione *MP om Henricus V. add. Hadrianus V.* 8 et *comp. scr.* *MP* aut *Vales.* 10 gotho *m* uilis *„forte scrib. est" Henr V.* hutilis *P* utilis *M et Valesii in textu;* utilis *uel fort.* futilis *Zangemeister* 12 reliquid *MP* 13 nesciente matre *P* 14 ductus *MP et Hadrianus Vales.* datus *Henricus Vales.* prouintiam *M* 15 edocatus *M* qui quoquo *P* quaequo *M* 16 desponderat *Henr. Vales.* spoponderat *P* sponderat *M et Hadrianus Vales.* 17 enim *P comp. scr.* *M om. uulgo* eum *Rühl* amplectit⟨ur⟩ *P* amplectit *M* 18 cum ea *MP* 21 ad *M* 23 uere *P* abscedo hinc *MP et Hadr. Vales.* abscede sine *Henr. V.* ab *M* 26 suscipi *m* regressu *M*¹ se *M*² i(?) *M*¹ 27 multu *M* 28 quem *M*

rex iussit in conspectu suo sisti. cui et dixit 'mulier, filius tuus aduersus te rogat, quid dicis? est filius tuus an non?' quae dixit 'non est meus filius sed peregrinum eum suscepi'. et dum per ordinem omnia filius mulieris intimasset in curia regis, dicit mulieri denuo 'est filius tuus an non?' quae dixit 'non est filius meus'. dicit ei rex 'et quae est facultas tua, mulier?' quae respondit 'usque ad mille solidos'. et tum aliud se rex non esse facturum sub iusiurando pollicitus est, nisi ipsum, non alium acciperet maritum. tunc confusa est mulier et confessa est suum esse filium. sunt eius et multa alia.

63. Postea uero accepit uxorem de Francis nomine Augofladam. nam uxorem habuit ante regnum, de qua susceperat filias: unam dedit nomine Areuagni Alarico regi Wisigotharum in Gallia; et aliam filiam suam Theodegotham Sigismundo filio Gundebaudi regis. 64. facta pace cum Anastasio imperatore per Festum de praesumptione regni, et omnia ornamenta palatii, quae Odoachar Constantinopolim transmiserat, remittit.

65. Eodem tempore contentio orta est in urbe Roma inter Symmachum et Laurentium. consecrati enim fuerant ambo. ordinante deo, qui eo dignus fuit, superauit Symmachus. post factam pacem in urbem ecclesiae ambulauit rex Theodericus Romam, et occurrit Beato Petro deuotissimus ac si catholicus. cui papa Symmachus et cunctus senatus, uel populus

1 conspec (*in fine pag.*) *M* 3 qui *M* 4 eum *P suprascr.* M^2 *om. uulgo* 5 in curia *P* in auribus *M et Vales.* qui *M* 9 tum *Vales.* dum *MP* aliu⟨d⟩ M^2 * sese *Henr. Vales.* iusiurando *M et Henr. Vales.* iusiurandum *P et Hadr. Vales.* 10 pollitus *M* alium non *transpos. MP* 13 accepta uxore em *M*) *MP* 14 augofladam *MP et Hadr. Val.* Angofledam *Henricus Vales.* 15 areec agni *P* 16 uuisigotharum *M* gallias *MP* 17 theodegotha *M* gundebaudi *P* Gundebai *M et Vales.* 19 praesumtione *P* ei *Rühl* 20 palacii *P* qua M^1 22 co⟨n⟩tentio *P* intentio *M et Vales.* 23 symachum *P* symacum *M* 24 fuerat *m* eo] ei *PM* 25 symachus *M* facta pae in urbem *M* facta pace in urbe *uulgo* 28 symachus *M*

Romanus cum omni gaudio extra urbem occurrentes. 66. deinde ueniens ingressus urbem, uenit ad senatum, et ad Palmam populo adlocutus, se omnia deo iuuante, quod retro principes Romani ordinauerunt, inuiolabiliter seruaturum promittit. 67. per tricennalem triumphans populo ingressus palatium, exhibens Romanis ludos circensium. donauitque populo Romano et pauperibus annonas singulis annis, centum uiginti milia modios, et ad restaurationem palatii, seu ad recuperationem moeniae ciuitatis singulis annis libras ducentas de arca uinaria dari praecepit. 68. item Amalafrigdam germanam suam in matrimonium tradens regi Wandalorum Transimundo. Liberium praefectum praetorii, quem fecerat in initio regni sui, fecit patricium, et dedit ei successorem in administratione praefecturae. itaque Theodorus filius Basili, Odoin comes eius insidiabatur ei. 69. dum haec cognouisset, in palatio, quod appellatur Sessorium, caput eius amputari praecepit. uerba enim promissionis eius, quae populo fuerat adlocutus, rogante populo in tabula aenea iussit scribi et in publico poni.

70. Deinde sexto mense reuertens Rauennam, filiam germanae suae Amalabirgam tradens in matrimonio Herminifrido regi Turingorum: et sic ibi per circuitum placuit omnibus gentibus. erat enim amator fabricarum et restaurator ciuitatum. 71. hic aquae ductum Rauennae restaurauit, quem princeps Traianus fecerat, et post multa tempora aquam introduxit. palatium usque ad perfectum fecit, quem non dedicauit. portica circa palatium perfecit.

---

1 urb*e (a *eras.*) *M* ⟨s⟩e *M²* 4 inuiolabi⟨liter⟩ *M²* 5 per tricennalem — 25 gentibus *M om. P* 5 decennalem *Henr. Vales.* 7 donauit *m* q *add. M²* 8 anonas *M* 9 restauratione *M* ad *M om. Henr. V.* [uel] *Vales.* 10 duocentas *M* 11 amalafrigda germana sua *M em. Rühl* 12 uuandalorum *M* 13 trasimundum *M* 14 in *suprascr. M* 15 eis succesorem *M* in *om. M* 16 comis *M* 18 sessarium *M* capud *M* 22—23 filiam germanae suae „*fort. scr. est*“ *Henr. Vales.* alia germana sua *M* Amalabirga *M om. Henr. Vales. add. Hadrianus Vales.* tradens in matrimonio *M et Hadr. V.* in matrimonium tradens *Henr. Vales.* 24 t'ingoru *M* ibi *Vales.* sibi *M* 29 dedecauit *M¹* quem *del. man.* 1. *eadem ut uid. manu suprascr.* q (*i. e.* quod), *P* quod *Rühl* porticum *Rühl*

item Veronae thermas et palatium fecit et a porta usque ad palatium porticum reddidit. aquae ductum, quod per multa tempora destructum fuerat, renouauit et aquam intromisit. muros alios nouos circumit ciuitatem. item Ticini palatium thermas amphitheatrum et alios muros ciuitatis fecit. 72. sed et per alias ciuitates multa beneficia praestitit. sic enim oblectauit uicinas gentes, ut se illi sub foedus darent, sibi eum regem sperantes. negotiantes uero de diuersis prouinciis ad ipsum concurrebant. tantae enim disciplinae fuit, ut, siquis uoluit in agro suo argentum uel aurum dimittere, ac si intra muros ciuitatis esset, ita existimaretur. 73. et hoc per totam Italiam augurium habebat, ut nulli ciuitati portas faceret: nec in ciuitate portae claudebantur: quiuis quod opus habebat faciebat, qua hora uellet ac si in die. sexaginta modios tritici in solidum ipsius tempore emerunt, et uinum triginta amphoras in solidum.

13. 74. Eodem itaque tempore habebat Anastasius imperator tres nepotes, id est Pompeium, Probum et Hypatium: cogitans, quem de ipsis faceret post se imperatorem, quodam die iussit eos secum prandere, et intra palatium post prandium meridiari, et singula lecta eis sterni. et in uno lecto iussit ad caput regnum poni, et quis de ipsis in eodem [lecto] elegisset dormire, in hoc se debere cognoscere, cui regnum postea traderet. unus quidem in uno lecto se iactauit, duo enim in alio amore fraterno se conlo-

1 termas *M* fecit *M om. P* a *P* ad *M* 3 per *P om. M et Vales.* 4 circuit *M* 5 ticenum *M* palacium *suprascr. M* termas *MP* amphiteatrum *P* ampitheatrum *M* 9 *ante* sibi *del. man. 2* aliae gentes *M* 12 dimitte *M*[1] 13 *ante* augurium *del. man. 2* totum modum *M* * augurium *Henr. Vales.* 14 porta *M*[1] faecerit *M*[1] 15 portae non *m* quiuis *Zangemeister* quis *MP* habebat *MP* uolebat *Vales.* 16 ue'l'lit *M* uelit *P* diem *M* 17 emerunt *scripsi* fuerunt *MP* 18 uinı** *(eras.* ım*) P* anfora *in fine suprascr.* s̄ *sed utrumque eras. P* amforas *M* 20 pompeio *m* pompeiu *M* 21 ypatium *M*[2]*P* ypatio *M*[1] quem *P* que *M* 22 quodam *MP* quadam *Vales.* 23 infra *M*[2]*P* palatio *m* 24 caput *P* capite *M et Vales.* 25 lecto *M om. P* 28 alio *M et Valesius* uno *P* frater terno *P* sae c̄ ⁂ l⟨o⟩cauerunt *M*[2] culucauerunt (?) *M*[1]

cauerunt. et ita contigit, ut in illo lecto, ubi regnum positum erat, nullus eorum dormiret. 75. dum haec uidisset, coepit cogitare intra se et dicere, eo quod nullus eorum regnaret: coepit orare deum, ut illi reuelatio fieret, ut scire possit, dum aduiueret, quis post occasum eius regnum susciperet. haec eodem cogitante et orante cum ieiunio, quadam nocte uidit hominem, qui ita eum admonuit 'crastino qui tibi primus intra cubiculum nuntiatus fuerit, ipse accipiet post te regnum tuum'. 76. ita factum est, ut Iustinus, qui comes erat excubitorum, dum aduenisset, ubi directus fuerat ab imperatore, renuntiaret: ipse ei nuntiatus est primus per praepositum cubiculi. cumque haec cognouisset, coepit gratias deo referre, qui ei dignatus est reuelare successorem. 77. cumque haec apud se tacite habuisset, quadam die procedens imperator, dum festinus uellet a latere imperatoris transire, obsequium ordinare uellens, calcauit chlamydem imperatoris. 78. cui imperator hoc tantum dixit 'quid festinas?' nam ultima uita regni sui temptans eum diabolus, uolens sectam Eunomianam sequi: quem populus fidelis repressit, ita ut ei in ecclesia clamaretur: 'in trinitatem lanceolam mittis'. non post multum temporis in lecto suo intra urbem Constantinopolim morbo tentus extremam clausit diem.

14. 79. Igitur rex Theodericus inlitteratus erat et sic obruto sensu, ut in decem annos regni sui quattuor litteras subscriptionis edicti sui discere nullatenus potuisset. de qua re laminam auream iussit

---

5 fieri M^1 dum aduiueret *cf. inscr. in Bull. Napol.* 18[illegible] *p. 24 (Zangem.)* quis *P* qui *M et Vales.* 7 cogitantem *M* nocte *P* noctu *M et Valés.* 10 potes te *M* 15 succesorem *M* 16 abuisset *M* procidens M^1 17 festinus *MP* Justinus *Wagner* 18 nolens *P* uolens *Zangemeister* clamidem *MP* 20 Nam in *P* 21 uellens M^1 eumominianam *P* eu*nomianam *M* 23 trinitate *M et Vales.* lanceola non *M et Vales.* 24 constinobolim *m* 25 ten⟨t⟩us *M* 25—26 *lac.* 1¼ *uers. M* 26 igitur — inlitte | *uncialibus scr. P* 27 obruto *MP* bruto *Henr. Val.*; *sic scr. aut* obtuso *Zangemeister* senso *m* 28 scriptionis *m*

interrasilem fieri, quattuor litteras regis habentem; unde si subscribere uoluisset, posita lamina super chartam, per eam pennam duceret, ut subscriptio eius tantum uideretur.

80. Ergo Theodericus, dato consulatu Eutharico, Romae et Rauennae triumphauit, qui Eutharicus nimis asper fuit et contra fidem catholicam inimicus. 81. post haec Theoderico Veronae consistente propter metum gentium, facta est lis inter Christianos et Iudaeos urbis Rauennatis. quare Iudaei baptizatos nolentes, dum ludunt frequenter oblatam in aquam fluminis iactauerunt. dehinc accensus est populus non reseruantes neque regi neque Eutharico aut Petro, qui tunc episcopus erat, consurgentes ad synagogas, mox eas incenderunt. quod et in cena eadem similiter contigit. 82. mox Iudaei currentes Veronam, ubi rex erat, agente Triwane praeposito cubiculi, et ipse haereticus fauens Iudaeis, insinuans regi factum aduersus Christianos, qui mox iussit propter praesumptionem incendii, ut omnis populus Romanus Rauennates synagogas, quas incendio concremauerunt, data pecunia restaurarent: qui uero non habuissent unde dare fustati per publicum sub uoce praeconia ducerentur. dato praecepto ad Eutharicum Cilligam et Petrum

1 inter*asilem (*in ras. ut uid. fuit* m, *erasum antequam scriberetur* as . . .) *P* ⟨r⟩egis (s *suprascr.*) *M* habentem (be *corr. ex* bi) M^2 2 *ante* unde *inseruit* Theod. *Hadr. Vales.* uñ si [= unde si] *P* unde ut si (ut si *suprascr. m. 1*) *M* unde ut si *Henr. Val.* cartam *P* charta* *M* 3 penna *M et Henr. Val.* 6 romane M^2 rauenna M^1 qu⟨i⟩ M^2 eutharicus (e *suprascr.*) *M* 7 fuit *suprascr.* M^2 8 *haec *M* uerona *MP* 10 urbis rauennatium *P* raũtis M^1 (enna *suprascr.* M^2) *emend. Zangem.* 11 ludunt *P* ludent *m* ⟨liui⟩dent *M et Vales.* aqua *M et Vales.* 14 sinagogas *P* 15 Quod et in Roma scena eadem *Wagner* quod et in synagoga (med. ? *an* rom.?) *Zangem.* 17 triuuane *P et Hadr. Val.* (*Henr. in lemmate*) triuuaue *M et Henricus Val. in textu* 18 factum adu.] *in margine:* iudeorum aduersus christianos *P* 20 rauennatis *MP* 22 habuissēt *P* habuisset *M et Valesii* dare *M* darēt (t *et* ˜ *man 2 sed punctum ut uid. antiquius*) *P* 23 fustati *Henr. Valesius* frustati *M* frustrati *P* praeconia *MP* praeconis *Vales.* 24 data praecepta *M et Vales.* euthericum *MP*

episcopum secundum hunc tenorem praecepit, et ita adimpletum est.

83. Ex eo enim inuenit diabolus locum, quem ad modum hominem bene rem publicam sine querela gubernantem, subriperet. nam mox iussit ad fonticulos in proastio ciuitatis Veronensis oratorium S. Stephani, ibidem situm altarium subuerti. item ut nullus Romanus arma usque ad cultellum uteretur uetuit. 84. item mulier pauper de gente Gothica, iacens sub porticu non longe a palatio Rauennae, quattuor generauit dracones: duo de occidente in orientem ferri in nubibus a populo uisi sunt, et in mari praecipitari, duo portati sunt unum caput habentes. stella cum facula apparuit, quae dicitur cometes, splendens per dies quindecim et terrae motus frequenter fuerunt. 85. post haec coepit aduersus Romanos rex subinde fremere inuenta occasione. Cyprianus, qui tunc referendarius erat, postea comes sacrarum et magister, actus cupiditate insinuans de Albino patricio, eo quod litteras aduersus regnum eius imperatori Iustino misisset: quod factum dum reuocatus negaret, tunc Boetius patricius, qui magister officiorum erat, in conspectu regis dixit 'falsa est insinuatio Cypriani sed si Albinus fecit, et ego et cunctus senatus uno consilio fecimus; falsum est, domine rex'. 86. tunc Cyprianus haesitans, non solum aduersus Albinum sed et aduersus Boetium eius defensorem, deducit falsos testes.

1 hunc tenorem *P* hoc tenore *M et Valesii* 2 est *add.* *M*[2] 3 diabolus *M et Valesii* malignus *P* 4 querella *M*[1] querelam *P* 5 gubernante *M* fonticlos *M et Valesii* 6 proast⟨io⟩ *M*[2] ueronensi⟨s⟩ *P* 7 ibidem *P* *coniecit Hadr. Valesius* idem *M* ibi destrui altarium S. Siluestri *Henr. Vales.* 9 gothic'h'a *M*[1] 10 rauennatis *P* raūtis *M* quatuor *P* *12 praecipitati sunt *P*[1] praecipitari *P*[2] praecipitari *M* praecipitati *Henricus Valesius* 13 stela *M*[1] 14 cum *M*[1] in *M*[2] comi' *P* comis *M* splendens *Hadrianus Valesius* pendens *MP* 15 et terre mot'** *P* e *(suprascr.)* terre mota *M* 17 inuenta *M et Valesii* facta *P* occansione *M* Ciprianus *P* 19 cupiditatem *M* 21 reuocitus *M et Valesii* 22 patritius *P* 25 domne *m*

[aduersus Albinum] sed rex dolum Romanis tendebat et quaerebat quem ad modum eos interficeret: plus credidit falsis testibus quam senatoribus. 87. tunc Albinus et Boetius ducti in custodia ad baptisterium ecclesiae. rex uero uocauit Eusebium praefectum urbis Ticini et inaudito Boetio protulit in eum sententiam. moxque in agro Caluentiano, ubi in custodia habebatur, misit rex, et fecit occidi. qui accepta chorda in fronte diutissime tortus, ita ut oculi eius creparent, sic sub tormenta ad ultimum cum fuste occiditur.

15. 88. Rediens igitur rex Rauennam, tractans non ut dei amicus sed legi eius inimicus, immemor factus omnis eius beneficii et gratiae, quam ei dederat, confidens in brachio suo, item credens quod eum pertimesceret Iustinus imperator mittens et euocans Rauennam Iohannem sedis apostolicae praesulem et dicit ad eum ‘ambula Constantinopolim ad Iustinum imperatorem, et dic ei inter alia, ut reconciliatos haereticos nequaquam in catholicam restituat religionem’. 89. cui papa Iohannes ita respondit ‘quod facturus es, rex, facito citius. ecce in conspectu tuo adsto. hoc tibi ego non promitto me facturum, nec illi dicturus sum. nam in aliis causis, quas mihi iniunxeris, obtinere ab eodem, annuente deo, potero’. 90. iubet ergo rex iratus nauem praeparari et inpositum eum cum aliis episcopis id est Ecclesium Rauennatem et Eusebium Fanestrem,

1 aduersus Alb. *seclusit Eyssenh.* tendebat *Hadrianus Valesius* tenebat *MP et Henricus Vales.* 4 boetius et albinus *transpos. P post* ducti *suprascr.* s̃ *(i. e.* sunt) *P* 6 ticeni *M* inau⟨di⟩to M^2 7 moxque *scripsi* qui mox MP^1 quẽ mox P^2 quem mox *Rühl* 9 corda *M* 10 sic *M om. P* ultimo *M* 12 rex *Hadrianus Valesius* ex *MP et Henricus Valesius* rauenna *M* 13 inmemor *M* 15 *ante* Item *lac.* ¼ *uers. M* 17 iohẽm *P* sedem M^1 19 reconciliatus M^1 hereticos *sscr.* M^2 hereticos nequaquam *P* 20 catholica *et* religione *M et Vales.* 21 fac cito ⟨cit⟩ius (cito *erasum) P* 24 quas P^2 quibus MP^1 iniuncxeris *M* 25 iubet $\overset{o}{g}$ *P* 26 p⟨reparari⟩ (p *corr. ex* f) M^2 superinpositum *M et Valesii* 27 raū *M* Fanestrem *M et Valesii* Fanensem *P*

Sabinum Campanum et alios duos simul et senatores Theodorum Inportunum Agapitum et alium Agapitum. sed deus, qui fideles cultores suos non deserit, cum prosperitate perduxit. 91. cui Iustinus imperator uenienti ita occurrit ac si Beato Petro: cui data legatione, omnia repromisit facturum praeter reconciliatos, qui se fidei catholicae dederunt, Arrianis restitui nullatenus posse. 92. sed dum haec aguntur, Symmachus caput senati, cuius Boetius filiam habuit uxorem, deducitur de Roma Rauennam. metuens uero rex ne dolore generi aliquid aduersus regnum eius tractaret, obiecto crimine iussit interfici. 93. reuertens igitur Iohannes papa a Iustino, quem Theodericus cum dolo suscepit, et in offensa sua eum esse iubet. qui post paucos dies defunctus est. ergo euntes populi ante corpusculum eius, subito unus de turba abreptus a daemonio cecidit, et dum peruenissent cum lectulo ubi lectus erat usque ad hominem, subito sanus surrexit et praecedebat in exsequiis. quod uidentes populi et senatores, coeperunt reliquias de ueste eius tollere. sic cum summo gaudio populi deductus est corpus eius foris ciuitatem.

16. 94. Igitur Symmachus scolasticus Iudaeus iubente non rege sed tyranno dictauit praecepta die, quarta feria, septimo kalend. Septembr. indictione quarta Olybrio consule, ut die dominico adueniente Arriani basilicas catholicas inuaderent. 95. sed qui non patitur fideles cultores suos ab alienigenis opprimi, mox

1 sauinum *MP* campano *M*[1] 2 Theodoro Inportuno Agapito et alio Agapito *M et Vales.* 3 suos cultores *transpos. P* 8 symachus *M* apud (?) *M*[1] capuc *M*[2] 10 dolore *Val.* dolo *MP* 12 igitur *scr. M*[2] 16 areptus a *P* adeptus *M* abreptus *Hadr. Val.* adestus *Henr. Valesius* 17 peruenissent *Zangemeister* peruenisset *MP* lectulo *MP* uehiculo *(cll. uelut Eugippii c. 46) Zangemeister* 18 sanus $\overset{9}{\text{p}}$rexit *P* 19 exequiis *P* exequias *Vales.* 20 cæperunt *M* 21 foras *P* 22 ciuitate *M*[1] 23 igitur — iudaeus *uncialibus scr. M* symachus *M* scolasticus (*sic*) *MP* 24 tyrranno *M* 25 feria *om. P* ħro sepr̄ *M* 26 Olibrio *P* adueniente* *M* ueniente 28 aligenigenis *P* alienigenes *M*[1]

intulit in eum sententiam Arrii, auctoris religionis eius: fluxum uentris incurrit, et dum intra triduo euacuatus fuisset, eodem die, quo se gaudebat ecclesias inuadere, simul regnum et animam amisit. 96. ergo antequam exhalaret, nepotem suum Athalaricum in regnum constituit. se autem uiuo fecit sibi monimentum ex lapide quadrato, mirae magnitudinis opus, et saxum ingens quod superponeret inquisiuit.

---

2 fluxu *M* qui fluxu *P* 3 se *suprascr.* *P* re *M* 4 anima *M*[1] 5 exalaret *M* animam exalaret *P* 6 monimentum *P* 8 ingens quod *P* ingentem quem *M et Vales.* inquisiuit *M*[2] inquisiu *M*[1]

INDEX RERVM.


3 2044 038 409 27




CARL SCHOENHOF
Tremont
BOSTON
Street 146
Foreign Books

